



พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา
ฉบับพระจักรพรรดิพงศ์ (ชาติ)

พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ
พลโท พระยากสาไสมราชเสนา
(เล็ก ปาณิกบุตร)

ณ สำนานหลวง วัดเทพศิรินทราวาส
วันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๐๒

คำนำ

เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ พลโท พระยากลา-
โหมราชเสนา (เล็ก ปาณิกบุตร) กำหนดงานวันที่ ๒ มีนาคม
๒๕๐๒ ณ สุสานหลวงวัดเทพศิรินทราวาส หลวงศิริเดชะธรรม ได้
เป็นผู้แทนเจ้าภาพมาแจ้งความแก่เจ้าหน้าที่แผนกค้นคว้า กอง
วรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากรว่า เจ้าภาพประสงค์
จะจัดพิมพ์หนังสือเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ แจกเป็นอนุสรณ์ใน
งานนี้ เจ้าหน้าที่ได้พิจารณาแล้ว จึงแนะนำให้จัดพิมพ์
พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพระจักรพรรดิพงศ์
(ขาด) เจ้าภาพก็ตกลงรับพิมพ์

พระราชพงศาวดารต่าง ๆ ที่มีต้นฉบับรักษาไว้ในหอสมุด
แห่งชาติเป็นความเก่าจบเรื่องแต่ สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราช
ธานี คือ

(๑) พระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐ แต่งใน
แผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เมื่อ พ.ศ. ๒๒๒๓ มีบาน
แผนกบอกไว้ดังนี้

“ศุภมัสดุ ๑๐๒๔ ศก วอกนักษัตร ณ วันพุธ เดือน ๕
ขึ้น ๑๒ ค่ำ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าเหนือกระหม่อมสั่ง
ว่าให้เอากฎหมายเหตุของพระโหราเขียนไว้แต่ก่อนและกฎหมาย
เหตุซึ่งหาได้แต่หอหนังสือ และเหตุซึ่งมีในพระราชพงศาวดาร

นั้นให้คัดเข้าด้วยกันเป็นแห่งเดียว ให้ระดับศักราชกันมาคง
เท่ากัน”

พระราชพงศาวดารฉบับนี้ ความขึ้นต้นแต่แรกสถาปนา
พระพุทธรูปพระเจ้าแพนงเซ็งเมือบิชาวด จุลศักราช ๖๘๖
(พ.ศ. ๑๘๖๓) และแรกสร้างกรุงเทพมหานครศรีอยุธยาเมื่อ
ปีชาติ จุลศักราช ๗๑๒ (พ.ศ. ๑๘๕๓) สืบมาจนถึง บั้มะโรง
จ.ศ. ๕๖๖ (พ.ศ. ๒๑๔๓) ตอนปลายรัชกาลสมเด็จพระ
นเรศวรมหาราช พิมพ์แล้ว อยู่ในหนังสือประชุมพงศาวดาร
ภาคที่ ๑

ต่อมาในชั้นกรุงเก่านี้เอง เห็นจะเป็นในแผ่นดินสมเด็จพระ
พระเจ้าบรมโกศ มีรับสั่งให้แต่งพระราชพงศาวดารขึ้นอีก
ฉบับหนึ่ง คือ

(๒) พระราชพงศาวดารฉบับจำลอง จ.ศ. ๑๑๓๖ (พ.ศ.
๒๓๑๓) กรมศิลป์ากรได้ปลื้มมาเป็นสมุดไทย เล่ม ๑ เป็น
ฉบับหลวง เขียนครั้งกรุงธนบุรี ว่าด้วยเรื่องราวตอนปลาย
รัชกาลสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ จำนวนแต่งใกล้เกือบจะถึง
จำนวนในฉบับหลวงประเสริฐ พิมพ์แล้ว อยู่ในประชุม
พงศาวดาร ภาคที่ ๔

และ (๓) พระราชพงศาวดารฉบับจำลอง จ.ศ. ๑๑๔๕
(พ.ศ. ๒๓๒๖) เป็นฉบับปลื้ม รวม ๒ เล่มสมุดไทย เขียน

ครั้งรัชกาลที่ ๑ กรุงรัตนโกสินทร์ ว่าด้วยเรื่องราวในรัชกาล
สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ เล่ม ๑ ในรัชกาลสมเด็จพระมหา
ธรรมราชา เล่ม ๑ รูปสำนวนเป็นสมัยกรุงเก่า รุ่งเรืองด้วย
ฉบับหมายเลข ๒ ยังไม่เคยตีพิมพ์

ในรัชกาลที่ ๑ กรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๓๘
พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ได้ทรงชำระหนังสือ
พระราชพงศาวดารฉบับกรุงเก่า และแต่งเติมที่บกพร่องคือ

(๔) พระราชพงศาวดารฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) มี
จำนวนสมุดไทยตามลำดับเป็น ๒๒ เล่ม ขาดในระหว่างบ้างบาง
เล่ม เริ่มต้นแต่แรกสถาปนากรุงเทพทวารวดีศรีอยุธยา ต่อ
มาจนสุดรัชกาลสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี พิมพ์แล้วในประชุม
พงศาวดารภาคที่ ๖๔ และภาคที่ ๖๕

ต่อมาถึงรัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ ทรง
อาราธนาสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส ให้ทรงชำระเรื่อง
พระราชพงศาวดารอีกครั้งหนึ่ง แต่จะชำระในปีใดไม่ปรากฏ คือ

(๕) พระราชพงศาวดารฉบับพิมพ์ ๒ เล่ม หรือเรียกอีก
อย่างหนึ่งว่าฉบับหมอบรัดเล เริ่มความตั้งแต่สร้างกรุงเทพทวา-
ราวดีศรีอยุธยา ต่อมาถึงกรุงรัตนโกสินทร์ สุดความลง
เพียง จ.ศ. ๑๑๕๔ (พ.ศ. ๒๓๓๕)

(๖) พระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับพระจักรพรรดิพงศ์

(จาด) ข้อความโดยมากยุติกับฉบับหมอบรัดเล เว้นแต่เรื่องใน
รัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ตอนปลายติดต่อกันมา มีแปลกออกไป
ไปหลายแห่ง และความไม่จบถึงปลายสมัยอยุธยา คงกล่าวถึง
แต่เพียงราวรัชกาลพระเพทราชา แต่ก็ย่อรวบรัดตัดความลง
มาก และในที่บางแห่งก็กลั่นต่างกับพระราชพงศาวดารฉบับอื่น
เช่นพระราชหัตถเลขาและฉบับพันจันทนุมาศ เฉพาะข้อความที่
แปลกจากฉบับอื่นได้เคยพิมพ์แล้ว อยู่ในประชุมพงศาวดาร
ภาคที่ ๘ นอกนั้นยังไม่เคยพิมพ์

ถึงรัชกาลที่ ๔ ราว พ.ศ. ๒๓๕๘ พระบาทสมเด็จพระ-
จอมเกล้า ฯ กับกรมหลวงวงศาธิราชสนิท ทรงช่วยกันชำระ
หนังสือพระราชพงศาวดารอีกครั้งหนึ่ง คือ

(๗) พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เคยพิมพ์
เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๕ ครบเรื่องเป็นหนังสือ ๓ เล่ม ต่อมาเมื่อ
พ.ศ. ๒๔๕๗ หอพระสมุดพิมพ์เล่ม ๑ อีกครั้งหนึ่ง มีคำ
อธิบายของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราช-
านุภาพประกอบ และต่อมากรมศิลปากรได้อนุญาตให้บริษัท
โอเดียนสไตร์จัดพิมพ์จำหน่ายอีกครั้งหนึ่งเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๕
แบ่งเป็น ๔ เล่มจบ

เฉพาะพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพระจักรพรรดิ-
วงศ์ (จาด) นั้น ต้นฉบับจารลงในใบลานผูก รวม ๑๗ ผูก

มีข้อความส่วนมากยุติต่อกันกับฉบับหมอบรัดเล เว้นแต่เรื่อง
 ในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ ดังได้กล่าวไว้แล้วในข้อ ๖ ใน
 การจัดพิมพ์ครั้ง^๑นี้ ^๒เจ้าหน้าที่ได้ตรวจสอบชำระกับพระราชพง-
 ศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขาและฉบับพันจันทนุมาศ ปรากฏว่า
 มีสำนวนแตกต่างกับฉบับทั้งสองในที่บางแห่ง แต่เรื่องราว
 เหตุการณ์ต่าง ๆ คงเหมือนกัน เว้นไว้แต่เรื่องราวในรัชกาล
 สมเด็จพระนารายณ์ตอนปลาย ดังได้ทำคำอธิบายเชิงอรรถกำกับ
 ลงไว้ด้วยแล้ว และศักราชในที่บางแห่งที่ผิดแปลกจากฉบับ
 หลวงประเสริฐก็ได้ลงเชิงอรรถไว้ด้วย เพื่อผู้สนใจจะได้เปรียบ
 เทียบทั้งสำนวนเนื้อความและศักราช เป็นการสะดวกในการอ่าน
 หรือการศึกษาค้นคว้าต่อไป ทั้งได้เติมหัวข้อ แสดงลำดับรัชกาล
 ลงไว้ด้วยเพื่อสังเกตทราบได้สะดวก อนึ่ง การจัดพิมพ์ครั้ง^๑นี้เป็น
 ไปในเวลาจำกัดรีบด่วนมาก จึงไม่อาจจัดทำสารบัญได้ทัน

กรมศิลปากรขออนุโมทนากุศลราศีทักษิณานุประทานซึ่ง
 เจ้าภาพได้บำเพ็ญอุทิศแด่ พลโท พระยากลาโหมราชเสนา
 (เล็ก ปาณิกบุตร) ผู้ล่วงลับไปแล้ว และกุศลปณิธานตลอด
 จนศรัทธาที่ได้ให้จัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้เผยแพร่เป็นहितานุ-
 ประโยชน์แก่กุลการศึกษาค้นคว้าวิทยากร ทั้งนี้ จึงเป็นบัจจย
 อำนวยให้ พลโท พระยากลาโหมราชเสนา (เล็ก ปาณิกบุตร)

ได้ประสบแต่อิฏฐคุณมณูญผล ถึงซึ่งสุคติและที่พยสมบัติใน
สัมปรายภพตามควรแก่ฐานะทุกประการเทอญ.

กรมศิลป์ากร

๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๒

คำนำประวัติ

ประวัติ พลโท พระยากลาโหมราชเสนา ตามที่กล่าวมานี้ เป็น
ข้อความที่พระยากสิภูมิพิทักษ์ (เจิม สารีภานนท์) รัชฉันทะจาก
คุณหญิงกลาโหมราชเสนา นำมาให้ข้าพเจ้าช่วยตรวจหรือจะแก้ไข
อะไรอย่างก็แล้วแต่จะเห็นสมควร ข้าพเจ้ายินดีรับสนอง เพราะจะเป็น
โอกาสให้ข้าพเจ้าได้สำแดงความเคารพพระลัทธิ เป็นปฏิการะแต่ท่าน
เจ้าคุณกลาโหมราชเสนา ในฐานะที่ท่านเคยมีไมตรีจิตแก่ข้าพเจ้า ซึ่ง
เป็นนทศนุทธาทรรณอนคิของผู้น้อยใหญ่ทนมต่อผู้น้อย

ข้าพเจ้าได้อ่านประวัติ พลโท พระยากลาโหมราชเสนา ตลอด
แล้ว เห็นว่าเรียงไว้เรียบร้อยดี คงมีแก้และตกเติมบ้างเล็กน้อย
เท่านั้น แต่ในประวัติมีได้กล่าวข้อความบางประการเกี่ยวกับ พระยา
มหาเทพ (ทองปาน) ผู้ซึ่งเป็นพี่ของ พลโท พระยากลาโหมราชเสนา
และเป็นต้นสกุลปานกษัตริย์ ข้าพเจ้าเคยอ่านหนังสือพงศาวดารเกี่ยวกับ
พระยามหาเทพ (ทองปาน) ว่า เมื่อครั้งเป็นจมนราชามาตย์ ใน
รัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดปรานมาก
เพราะ “สืบพ่อค้าไม้เท่าพระยาเลียง” ซึ่งเป็นความจริงในสมัยนั้น
ถึงกับมีผู้แต่งเพลงยาวก่อนแคะพระยามหาเทพ (ทองปาน) ว่า “มี
เสียดีที่เขามีวาสนา แต่เห็น ๆ ที่ใดเป็นขนนางมา ไม่เหมือน
ราชามาตย์ในชาตินี้” เป็นต้น อนึ่ง ข้าพเจ้าเคยกราบเรียนท่านถึง

เรื่องวศิวคาวตงษ์ที่อยู่ไต่ปากคลองบางยชน จังหวัดธนบุรี ซึ่งพระยา
 มหาเทพ (ทองปาน) เป็นผู้สร้างใหม่ในวัดเดิม ว่าชำรุดทรุดโทรม
 มาก น่าเสียดายภาพจิตรกรรมที่มีอยู่ จะต้องเสื่อมสูญไปตามกาลเวลา
 ท่านตอบว่าท่านก็ทราบและหนักใจอยู่เหมือนกัน แต่การที่จะบูรณะให้
 คงสภาพของเดิมเห็นจะยาก ที่ท่านกล่าววนซ้ำพเจ้าก็เห็นใจ เพราะ
 เท่าที่ขุดบูรณะร่างกายที่เก่าชราคร่ำคร่าแล้ว ให้กลับมีสภาพเป็นหนุ่ม
 กระชุ่มกระชวยอีก ถึงไม่ต้องขอกใคร ๆ ก็ทราบว่าทำไม่ได้

บัดนี้ ท่านเจ้าคุณกลาโหมราชเสนา ได้ถึงแก่อนิจกรรมไปแล้ว
 สิ่งขารซึ่งเป็นเครื่องปรุงแต่งเป็นรูปร่างของท่าน เป็นร่างกายซึ่งเคยมี
 ชีวิตและจิตใจ ก็กลายเป็นแต่สัรร่างอย่างเดียว แต่คุณธรรมอันเป็น
 เกียรติประวัติของท่านจะคงอยู่ต่อไป เสมือนหนึ่งเป็นมรดกชนสุดท้าย
 ที่มีอยู่ให้แก่อนุชนรุ่นหลังจะได้พยายามอนุวรรตตาม

สพฺพเพเตว ชราธมฺมา เกทธมฺมา จ เกวลา

อจฺจยนฺตึ จ สพฺพเพเต สพฺพเสว ปุณฺพภโว

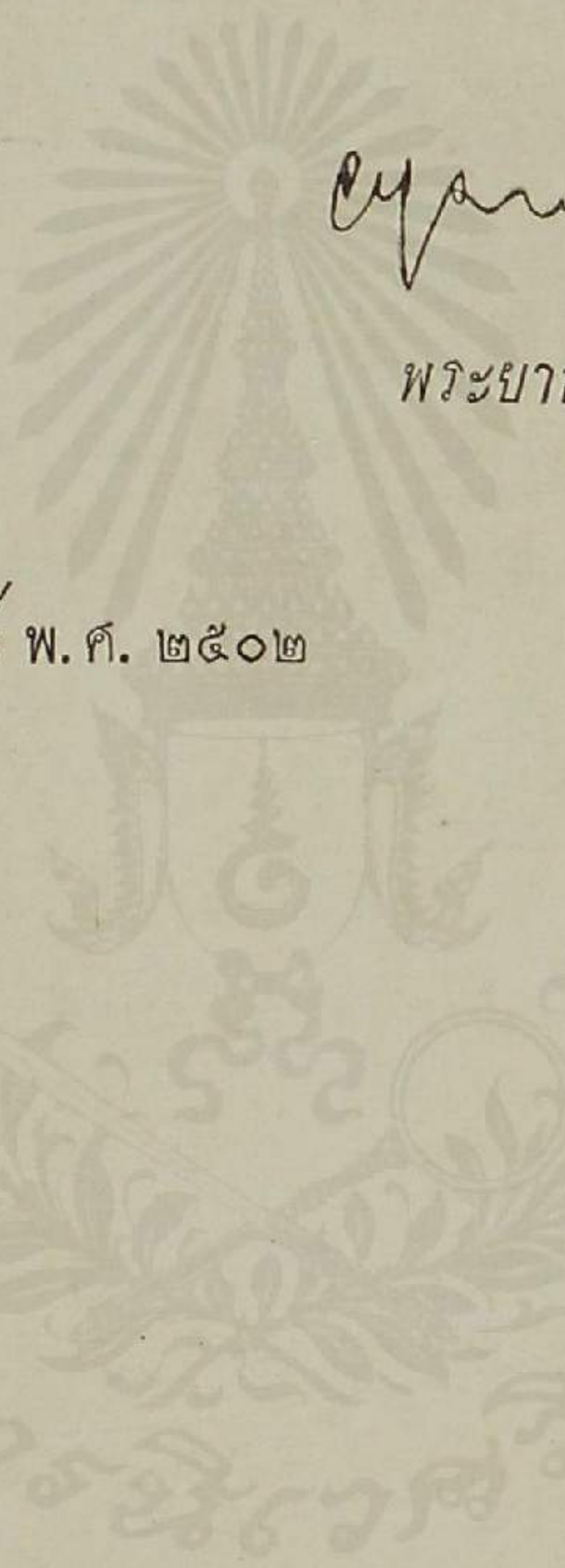
(สิ่งทั้งหลายทั้งปวงนี้ ย่อมทรุดโทรมไปเป็นธรรมดา ย่อม
 แดกทำลายไปเป็นธรรมดา

สิ่งทั้งหลายทั้งหมคน ย่อมเป็นไปล่วง ย่อมมีภพใหม่)

ด้วยอำนาจคุณงามความดี พร้อมทั้งกุศลบุญราศีที่ คุณหญิง
 กลาโหมราชเสนา ได้บำเพ็ญเป็นทักษิณานุปทานอุทิศให้ด้วยความ

ค

ข้าลักระลึกถึงนานปีการ จงรวมกันขึ้นศาลให้ พลโท พระยากลาโหม-
ราชเสนา ประสงค์แต่อิฐวิบูลมณูญผลตลอดไปในภพใหม่ภพหน้าโน้น
เทอญ.



พระยาอนุমানราชชน

พระยาอนุมานราชชน

ราชบัณฑิตยสถาน

วันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๐๒



ที่กองทัพตรี
นครราชสีมา
สงคราม ๒๓
๒๓๑๖
๒๓๑๖

พระยาสุร



พระบรมฉายาลักษณ์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
พระราชทานพลโท พระยาเกล้าโหมราชเสนา
เมื่อยังดำรงพระราชอิสริยยศ เป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช
มกุฎราชกุมาร



รูปถ่ายเมื่อคราวตามเสด็จผู้บัญชาการกรมยุทธนาธิการไปทวีปยุโรป

(จากซ้าย)	พระคัลยทรวชิกรร	(ภายหลังต่อมาเป็นพระยาสุรเสนา)
	พระเจ้าบรมวงศ์เธอ	กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช
	นายร้อยเอกเล็ก	(พลโท พระยาภลาโหมราชเสนา)
	นายร้อยโทชวต	(พระยาการังแพทยาคุณ)



พลโท พระยาเกล้าโหมราชเสนา

ถ่ายเมื่อทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้เขียนประธานในพิธี

ย่นชงชา พ. ศ. ๒๔๗๑

ประวัติ

พลโท พระยาเกล้าโหมราชเสนา ป.ช., ป.ม., ท.จ.ว.

พลโท พระยาเกล้าโหมราชเสนา (เล็ก ปาณิกบุตร) เป็น
บุตรชายคนเล็กของ พันโท พระพิทักษ์ยุทธภรณ์ (เทศ) และนาง
พิทักษ์ยุทธภรณ์ (ปรีก) เกิดที่บ้านริมวัดกุลีตาราม จังหวัดฉะเชิงเทรา
เมื่อวันที่ ๒๘ เมษายน พ.ศ. ๒๔๒๒ ตรงกับวันจันทร์ ชน ๘ คา
เดือน ๖ ขฤณะ มีพี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกันอีก ๖ คน คือ

๑. หม่อมละม้าย เกษมศรี ต.จ. ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
กรมหมื่นทิวากรวงศ์ประวัติ (ถึงแก่กรรม)
๒. เป็นหญิง ซอละมุน (ถึงแก่กรรมเมื่อยังเยาว์)
๓. หม่อมเล็ก (ละม่อม) สุขสวัสดิ์ ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
กรมหลวงอดิศรอุดมเดช (ถึงแก่กรรม)
๔. เป็นชาย ซอแป๊ะ (ถึงแก่กรรม)
๕. พระนมจำเริญ เกษมศรี ในหม่อมเจ้าสมบัติสมบูรณ์
เกษมศรี ได้รับหน้าที่เป็นพระนมในพระบาทสมเด็จพระ-
ปกเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๗ (ถึงแก่กรรม)
๖. หลวงศรีอาญัตติ (พลอย) ข้าราชการกระทรวงยุติธรรม
(ถึงแก่กรรม)

ท่านบิดาของพระยาภลาโหมราชเสนา คือ พันโท พระพิทักษ์-
 ยุทธภณัท เป็นบุตร พระยามหาเทพ (ทองปาน) ซึ่งเป็นบิดาท่านน้อย
 ภริยานายคัลวิไชย (ทองคำ) ซึ่งเป็นมหาดเล็กรับราชการมาตั้งแต่
 ครงรัชกาลที่ ๓ ด้วยออกผหนง นายคัลวิไชย (ทองคำ) และท่านน้อย
 มิดิคาชอ สังกวาล ซึ่งต่อมาได้ถวายตัวทำราชการฝ่ายใน ได้เป็น
 เจ้าจอมมารดาในรัชกาลที่ ๔

พระพิทักษ์ยุทธภณัท กับท่านน้อยจึงเป็นพี่น้องร่วมบิดาเดียวกัน
 ด้วยเหตุนี้ เจ้าจอมมารดาสังวาล บิดาของท่านน้อยจึงนับเนื่องเป็นพี่
 ของพระยาภลาโหมราชเสนา และมีความกรณารักใคร่นองเป็นอนงค์
 พระยาภลาโหมราชเสนา ได้ไปเยี่ยมเคารพเจ้าจอมมารดาสังวาลเสมอ
 และในยามว่างท่านก็ได้ครณามาเยี่ยมถึงบ้าน เจ้าจอมมารดาสังวาล
 เป็นเจ้าจอมมารดาของเจ้านาย ซึ่งเป็นพระราชโอรสและพระราชธิดาใน
 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คือ

๑. พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม
๒. พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสรรพสาตรศุภกิจ
๓. พระองค์เจ้าชาย เจริญรังษิ (สิ้นพระชนม์แต่ยังทรง
 พระเยาว์)

๔. พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าหญิงกาญจนากร

ด้วยเหตุนี้เจ้านายทง ๓ พระองค์ จึงทรงรู้จักคุ้นเคยกับพระยา

ภลาโหมราชเสนา และทรงนับว่าเป็นพระญาติ

มีเรื่องทีควรเล่าในทันทีว่า พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวง
 ประจักษ์ศิลปาคม ทรงพระเมตตาพระยาภักลาโหมราชเสนาเป็นพิเศษ
 ครองหนงเมื่อพระยาภักลาโหมราชเสนาไปเฝ้าถวายน้ำสรงตามประเพณีใน
 เทศกาลสงกรานต์ พระองค์ท่านตรัสว่า “เจ้าคุณไม่ต้องมารคน้ำฉัน
 เพราะนัยตามสกลกัมคักกเป็นนาฉัน ถ้าเจ้าคุณตายก่อนฉัน เวลาเผา
 ฉันจะนุ่งขาวให้”

พลโทพระยาภักลาโหมราชเสนา ได้เข้าเรียนในโรงเรียนนายร้อย
 ทหารบก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๕ ขณะที่มีอายุได้ ๑๓ ปี การที่เข้าศึกษา
 ในสถานศึกษาแห่งนี้ ก็โดยได้รับพระกรุณาจากพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
 กรมหลวงอดิศรอุดมเดช ทรงฝากเข้าเป็นนักเรียนทหารของกรม
 ยุทธนาธิการ ในสมัยนั้นเรียกว่า “คะเค็ต” เนื่องจากคณนำของ
 พระยาภักลาโหมราชเสนา คือ หม่อมชุ่ม สุขสวัสดิ์ เป็นหม่อมใน
 พระเจ้าบรมวงศ์เธอพระองค์น และเป็นหม่อมมารดาของ พระวรวงศ์
 เธอ พระองค์เจ้าหญิงมนัสสวัสดิ์ พระยาภักลาโหมราชเสนา ได้ไปหา
 หม่อมนาทวงข้างวัดพระเชตุพน (วังเดิมของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
 กรมหลวงอดิศรอุดมเดช และพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นทวาร
 วงศ์ประวัติ) อยู่เสมอ และเมื่อได้ทรงฝากเข้าเรียนในโรงเรียนนายร้อย
 แล้วก็ยังทรงห่วงใยเสด็จไปเยี่ยมและฝากฝังกับครูบาอาจารย์อยู่เสมอ ๆ
 ด้วย นัยว่ามีคุณูปการแก่พระยาภักลาโหมราชเสนาอยู่เป็นอันมาก
 การเล่าเรียนของพระยาภักลาโหมราชเสนา ได้เป็นผลสำเร็จ

อย่างคิ ปรากฏตามประวัติซึ่งกระทรวงกลาโหมขันทกไว้ดังนี้

แรกเข้ารับราชการทหารเป็นนักเรียนนายร้อยทหารบก วันที่ ๑๔
 ตุลาคม ร.ศ. ๑๑๑ (พ.ศ. ๒๔๓๕) ในห้องชั้นเล็ก (ห้องคิ) สอบไล่
 ในวิชาโรงเรียนนายร้อยทหารบก

เล็ก	๑	๑๑๓ (พ. ศ. ๒๔๓๗)
๕ ชั้น	๑	๑๑๔ (พ. ศ. ๒๔๓๘)
	๒	๑๑๕ (พ. ศ. ๒๔๓๙)
	๓	๑๑๖ (พ. ศ. ๒๔๔๐)

ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรยศทหาร ตามลำดับดังนี้

ร้อยตรี	วันที่ ๓๑	กรกฎาคม	พ. ศ. ๒๔๔๒
ร้อยโท	วันที่ ๒๖	เมษายน	พ. ศ. ๒๔๔๔
ร้อยเอก	วันที่ ๓๐	พฤษภาคม	พ. ศ. ๒๔๔๕
พันตรี	วันที่ ๒๕	มิถุนายน	พ. ศ. ๒๔๔๘
พันโท	วันที่ ๔	มิถุนายน	พ. ศ. ๒๔๕๑
พันเอก	วันที่ ๒๐	กันยายน	พ. ศ. ๒๔๕๓
พลตรี	วันที่ ๑๑	เมษายน	พ. ศ. ๒๔๕๕
พลโท	วันที่ ๒๓	มีนาคม	พ. ศ. ๒๔๕๙

ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ ดังนี้

หลวงศัลยทศวิจิตรร วันที่ ๒๓ ธันวาคม พ. ศ. ๒๔๕๕

พระสรเทศรณชิต

วันที่ ๒๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๕๒

พระยาเสนาภิมข

วันที่ ๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๔

พระยาสิทธิราชฤทธิไกร

วันที่ ๒๖ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๘

พระยาภลาโหมราชเสนา

วันที่ ๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๑

ตำแหน่งราชการและเงินเดือน มคังน

วันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๓๕

เป็นพลนักรเรียน เงินเดือน ๗ ละ
๔ บาท

พ.ศ. ๒๔๔๐

เป็นสืบทริ เงินเดือน ๗ ละ ๖ บาท

วันที่ ๑๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๔๑

เป็นว่าทรรอยตร เงินเดือน ๗ ละ
๒๘ บาท ประจำกรมทหารม้าที่ ๑

(รักษาพระองค์)

เมษายน พ.ศ. ๒๔๔๒

รับเงินเดือนอัตรารอยตรชั้น ๑
เดือนละ ๔๐ บาท

เมษายน พ.ศ. ๒๔๔๓

รับเงินเดือน ๗ ๕๐ บาท (อัตรารอย
โทร)

เมษายน พ.ศ. ๒๔๔๔

เป็นองครักษ์ผู้บัญชาการกรม-
ยุทธนาธิการ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ
กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช) และ
ในปี พ.ศ. ๒๔๔๕ ได้ตามเสด็จ
ผู้บัญชาการกรมยุทธนาธิการไป

ราชการ ทวิปยุโรปกว้ย รัยเงินเคอน

เคอน ๗ ละ ๘๐ บาท

เมษายน พ.ศ. ๒๔๔๕

รัยเงินเคอนรอยเอก ชัน ๓ เคอนละ

๑๒๐ บาท คิงตำรงตำแหน่งเป็นองครักษ์

ผู้บัญชากรมยุทธนาธิการ ตามเคิม

๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๔๖

เป็นปลัดกรมทหารราชที่ ๑ (มหาดเล็ก)

รัยเงินเคอนรอยเอก ชัน ๑ เคอนละ

๑๔๐ บาท

๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๔๘

เป็นปลัดกรมบัญชาการกองพลที่ ๑

(รักษาพระองค์) รัยเงินเคอนพันตรี

ชัน ๓ เคอนละ ๑๖๐ บาท

๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๔๘

เป็นผู้บังคับการกองทหารเมืองนครลำปาง

รัยเงินเคอนพันตรี ชัน ๒ เคอนละ

๑๘๐ บาท

เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๐

เป็นผู้บังคับการกรมทหารราชที่ ๑๔

เมืองเซียงราย รัยเงินเคอนพันตรีชัน ๑

เคอนละ ๒๐๐ บาท

เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๑

รัยเงินเคอนพันโท ชัน ๓ เคอนละ

๒๒๐ บาท

ณ

กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๕๑ เป็นรองผู้บังคับการทหารราชที่ ๑-
(มหาดเล็ก)

เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๒ วิทยเงินเคอนพันโท ชั้น ๒ เคอนละ
๒๖๐ บาท

เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๓ วิทยเงินเคอนพันโท ชั้น ๑ เคอนละ
๓๐๐ บาท

๖ กันยายน พ.ศ. ๒๔๕๓ เป็นผู้บัญชาการกองพลที่ ๖ มณฑล
นครสวรรค์ วิทยเงินเคอนพันเอก ชั้น ๓
เคอนละ ๓๒๐ บาท กัยวิทยเงินตำแหน่ง
หัวหน้าอีก ๑๐๐ บาท รวมเป็นเคอนละ
๔๒๐ บาท

เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๔ วิทยเงินเคอนพันเอก ชั้น ๒ เคอนละ
๓๖๐ บาท

กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๕๔ เป็นผู้บัญชาการกองพลที่ ๑ (รักษา
พระองค์) มณฑลกรุงเทพ

เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๕ วิทยเงินเคอนพลตรี ชั้น ๓ เคอนละ
๕๐๐ บาท กัยเงินตำแหน่งหัวหน้า
๒๐๐ บาท รวมเป็น ๗๐๐ บาท คง
ตามตำแหน่งเดิม

พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๖ เป็นผู้บัญชาการกองพลทหารบกที่ ๑-

ญ

(รักษาพระองค์) เงินเดือนอัตราพลตรี
ชั้น ๒) เดือนละ ๘๐๐ บาท

ธันวาคม พ. ศ. ๒๔๕๖

เป็นแม่ทัพกองทัพน้อยทหารบกที่ ๑

มีนาคม พ. ศ. ๒๔๕๗

เป็นแม่ทัพกองทัพน้อยทหารบกที่ ๑

เมษายน พ. ศ. ๒๔๕๘

และผู้บัญชาการมณฑลกรุงเทพ
รับเงินเดือนอัตราพลตรี ชั้น ๑ เดือนละ
๕๐๐ บาท

เมษายน พ. ศ. ๒๔๖๐

รับเงินเดือนอัตราพลโท ชั้น ๓ เดือนละ
๑,๑๐๐ บาท

พฤษภาคม พ. ศ. ๒๔๖๐

เป็นแม่ทัพกองทัพน้อยทหารบกที่ ๓

๑ เมษายน พ. ศ. ๒๔๖๕

เป็นแม่ทัพกองทัพน้อยทหารบกที่ ๓ รับ
อัตราเงินเดือนพลโท ชั้น ๒ เดือนละ
๑,๓๐๐ บาท

๑ ตุลาคม พ. ศ. ๒๔๖๕

เป็นปลัดทูลฉลองกระทรวงกลาโหม

๑ เมษายน พ. ศ. ๒๔๗๕

ออกเป็นนายทหารนอกราชการ กรม
ปลัดกระทรวงกลาโหม รัยพระราชทาน
บำนาญ

๑ สิงหาคม พ. ศ. ๒๔๗๕

เป็นนายทหารนอกราชการกองบังคับการ
กระทรวงกลาโหม เพราะเปลี่ยนแปลง
รูปโครงการกระทรวงกลาโหม

๑๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นนายทหารนอกราชการ สังกัด
สำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหม เพื่อ
ให้ตรงกับโครงการที่เปลี่ยนใหม่

๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๘ เป็นนายทหารพันราชการ สังกัดกอง
บังคับการ สำนักงานปลัดกระทรวง
กลาโหม

การรับราชการเป็นองครักษ์ของผู้บัญชาการกรมยุทธนาธิการนั้น
เหตุเริ่มแรกเนื่องมาจากพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงนครไชยศรี-
สุรเดช ได้เสด็จไปตรวจราชการที่โรงเรียนนายร้อยทหารบกอยู่เนื่อง ๆ
ครั้งหนึ่งเมื่อถึงเวลาประท้วงเสวยอาหารกลางวัน มีรับสั่งให้ พระ
สรวิเศษเคชาวธ (ม.ร.ว. อรุณ ฉัตรกุล) ผู้บังคับการโรงเรียน
ซึ่งภายหลังต่อมาเป็นเจ้าพระยาบดินทรเดชาอนุชิต เลื่อนนักเรียนมา
ร่วมโต๊ะเสวยด้วยคนหนึ่ง พระยากลาโหมราชเสนา เป็นผู้ได้รับเลือก
จึงเป็นเหตุให้ทรงรู้จักแต่บัดนั้น และต่อมาภายหลังเมื่อได้เข้ารับ
ราชการในกรมทหารมหาดเล็กเป็นเวลาสองปี ก็โปรดให้รับตำแหน่ง
องครักษ์ของพระองค์ท่าน เสด็จในกรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช ทรง
พระเมตตาพระยากลาโหมราชเสนาเป็นอันมาก โปรดให้ร่วมโต๊ะเสวย
ด้วยเสมอ และให้เข้าเฝ้าเป็นประจำมิได้ขาด จึงเป็นโอกาสให้ได้
เรียนรู้อาณาการบ้านเมือง ซึ่งเป็นประโยชน์แก่ตัวท่านในชั้นหลังต่อมา
เป็นอันมาก และยังโปรดให้ไปรับราชการตามหัวเมืองต่าง ๆ เพื่อให้รู้
หลักการปฏิบัติราชการฝ่ายหัวเมืองอีกด้วย

การออกไปรับราชการหัวเมือง ในตำแหน่งผู้บังคับการกองทหาร
เมืองนครลำปาง ผู้บังคับการกรมทหารราบที่ ๑๔ เมืองเซียงราย และ
รองผู้บัญชาการกองพลที่ ๖ มณฑลนครสวรรค์ เป็นโอกาสให้ พลโท
พระยากลาโหมราชเสนา ได้แสดงความสามารถในการปฏิบัติราชการ
ในตำแหน่งต่าง ๆ เช่น การจัดระเบียบโรงทหาร การปกครองบังคับบัญชา
วินัย ความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมเป็นอย่างดี ไปอยู่แห่งใดก็มีแต่
ผืนยิ้มชมชอบ เมื่อดึงคร่าวโยกย้ายก็พากันเสียดายอาลัยไม่อยากจะ
ย้ายไป เป็นดังนี้ทุกแห่ง

อนึ่ง เมื่อขัตติยศักราช ๒๔๔๖ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า-
เจ้าอยู่หัว เมื่อทรงดำรงพระราชอิสริยยศเป็น สมเด็จพระบรมโอรสา-
ธิราช มกุฎราชกุมาร ได้ทรงดำรงตำแหน่งผู้บังคับการกรมทหาร
มหาดเล็ก และต่อมาในปีขัตติยศักราช ๒๔๕๑ พลโท พระยากลาโหม
ราชเสนา เมื่อยังเป็น พันโท พระสุรเศวทรณชิต ได้รับราชการสนอง
พระเดชพระคุณในตำแหน่งรองผู้บังคับการกรมทหารมหาดเล็ก จึงทรง
รักคุ้นเคยและไว้วางพระราชหฤทัยเป็นอย่างยิ่ง โปรดให้เข้าเฝ้าเป็น
พิเศษได้ตลอดเวลา เพื่อกว้างขวางรับทราบงานราชการต่าง ๆ และ
เมื่อทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานสิ่งหนึ่งสิ่งใดให้แล้ว ก็
มักมีพระราชดำรัสแก่ผู้นั้นให้พลอยเกิดขัตติยนตด้วย เช่น เมื่อได้
พระราชทานบ้านที่อยู่แก่ พลโท พระยากลาโหมราชเสนา แต่ครั้งยัง
เป็น พันเอก พระยาเสนาภิมุข (คือบ้านที่อยู่ในปัจจุบัน) ก็มีพระราช-

คำรัสแก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสรรพสาตศุภกิจว่า “ คัก
 ฉนให้ขานพระยาเสนาภิมขเขา คัก คอนเกรตจเลต เขา เสียหน้อยซี”
 คังนเขนคณ ชงนยว้าเขนพระมหากรรณาแก พลโต พระยากลาโหม-
 ราชเสนาเขนลนเกลา ฯ

เมื่อเดือนตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๕๓ สมเด็จพระศรีพัชรินทรา
 บรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนี ไต่เสด็จประพาสจังหวัดภาคเหนือ
 มังหวคนครสวรรค์ พิชณโลก และกำแพงเพชร เขนคณ ขณะน
 พลโต พระยากลาโหมราชเสนา เขนผู้บัญชาการกองพลที่ ๖ มณฑล
 นครสวรรค์ การเสด็จพระราชดำเนินทางชลมารคจากจังหวัดนคร-
 สวรรค์ไปจังหวัดกำแพงเพชร คองไซเรือกลไฟจเรือปลมจิตชงเขน
 เรือพระที่นั่ง แต่ขณะนเขนเวลานาลค เรือกลไฟของทหารเรือเขน
 เรือกินนาลค จึงไม่สามารถจเรือพระที่นั่งไปไคคตลอด เพราะต้องผ่าน
 บริเวณทคณเขนบางแห่ง จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ พลโต
 พระยากลาโหมราชเสนา (เมื่อยังเขนพระสรเศษรณชิต) จคหาเรือ
 ลานชงมอยุทกกองพลที่ ๖ มาทำหนาทจเรือพระที่นั่งแทน พลโต
 พระยากลาโหมราชเสนา ไคจคเรือจักรนารายณของทหารบกมาจเรือ
 พระที่นั่ง และตนเองทำหนาทควคคไปค้วยความเรยขรอย โดย
 มีคองขอความช่วยเหลือจากทหารเรือ จนถงเมืองกำแพงเพชร ทงไป
 และกลับ ในระหว่างทางมีพระราชประสงค์จะเสด็จพระราชดำเนินทาง
 สดลมารค เพือทอคพระเนตรเมืองโบราณบางแห่ง แต่ทางทไปเขน

ทางลำบาก ต้องเสด็จประทับพระเก้าอี้ยาม พลโท พระยากลาโหม-
 ราชเสนาได้ติดตามเสด็จในหน้าทราของครกษย์ ตลอดระยะทางเสด็จทั้งไป
 และกลับ ส่วนคุณหญิงกลาโหมราชเสนาได้ติดตามไปในขบวน
 เสด็จพระราชดำเนินตรงนควย และได้มีโอกาสปรุงเครื่องเสวยถวาย
 สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ทรงพอพระราชหฤทัยเป็นอัน
 มาก รัชสังกษเจ้านายที่ติดตามเสด็จ คือ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์-
 เจ้าไชยควง และพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพวงสร้อยสอาง ว่า
 “ผัวเมียคุณขยหนัก เสียกายที่ไม่มีลูก อยากได้พิชพันธุไว้ไชย้าง”
 หนึ่ง ในเดือนเดียวกันที่ สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ
 เสด็จประพาสจังหวัดภาคเหนือ นั้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า-
 เจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินไปยังจังหวัดนครสวรรค์ ได้ทอด-
 พระเนตรกิจการต่าง ๆ ในโรงทหาร ซึ่งอยู่ในลักษณะที่เป็นระเบียบ
 เรียบร้อยทุกประการ และได้ประทับแรมอยู่ในโรงทหารนั้นด้วย เป็นที่
 พอพระราชหฤทัยในความอุตสาหวิริยะของพระสุรเศวตฉัตร จึงทรง
 พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เลื่อน พระสุรเศวตฉัตร ขึ้นเป็น พระยา-
 เสนาภิรมช
 มเรื่องเล่าว่า สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ได้ทรง
 ทราขเรื่องพระราชทานบรรดาศักดิ์ตรงนั้นแล้วก็ทรงยินดี มีพระราช-
 คำรัสแก่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า “ใจลูกก็ขยใจแม่

ทำไมจึงตรงกัน แม้มันคิดว่าจะให้พระสุรเดชจรณชิตเป็นพระยา ลูกก็
มาตั้งให้เสียก่อน”

พลโท พระยาภลาโหมราชเสนา ได้รับพระราชทานเครื่องราช-
อิสริยาภรณ์และเหรียญต่าง ๆ ดังนี้

- | | | |
|--------------|------------|--|
| | พ. ศ. ๒๔๔๑ | เหรียญประพาสมาลา (ยุโรป) |
| ๓ ตุลาคม | พ. ศ. ๒๔๔๖ | เหรียญทวิภักดิ์ |
| ๒ ธันวาคม | พ. ศ. ๒๔๕๑ | เหรียญรัชมง์เกล้า |
| ๑๑ พฤษภาคม | พ. ศ. ๒๔๕๒ | เหรียญรัชมง์เกล้า |
| ๑๓ มกราคม | พ. ศ. ๒๔๕๒ | ตรามงกุฎสยามชั้นที่ ๔ |
| ๑๑ มีนาคม | พ. ศ. ๒๔๕๓ | เหรียญรัตนารักษ์ชั้นที่ ๔ รัชกาลที่ ๖ |
| ๘ ตุลาคม | พ. ศ. ๒๔๕๔ | เข็มข้าหลวงเดิม |
| ๑ พฤศจิกายน | พ. ศ. ๒๔๕๔ | เหรียญบรมราชาภิเษก |
| ๑๕ มีนาคม | พ. ศ. ๒๔๕๔ | ตราช่างเผือกชั้น ๔ |
| ๓๑ ธันวาคม | พ. ศ. ๒๔๕๕ | เหรียญราชรุจิทอง |
| ๑๐ พฤศจิกายน | พ. ศ. ๒๔๕๖ | ตราทศยจุลจอมเกล้า และเครื่องยศ
พานทอง |
| ๓๐ ธันวาคม | พ. ศ. ๒๔๕๖ | ตรามงกุฎสยามชั้นที่ ๑ |
| ๑๗ เมษายน | พ. ศ. ๒๔๕๗ | เหรียญจักรมาลา |
| ๑๐ พฤศจิกายน | พ. ศ. ๒๔๕๗ | เหรียญรัตนารักษ์ชั้น ๓ รัชกาลที่ ๖ |
| ๑๑ พฤศจิกายน | พ. ศ. ๒๔๕๗ | ตราทศยจุลจอมเกล้าวิเศษ |

- ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๑ ประถมอักษรช่างเผือก
- ๒๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๘ เหมอรรถราชบัณฑิต (ทอง)
- ๒๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๘ เหมอรรถราชบัณฑิต
- ๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๘ เหมอรรถราชบัณฑิต ๓ รัชกาลที่ ๗
- ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๓ เหมอรรถราชบัณฑิต (ทอง)
รัชกาลที่ ๕
- ๑๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๗ เหมอรรถราชบัณฑิต ๓ รัชกาลที่ ๕

ตำแหน่งหน้าที่พิเศษที่ พลโท พระยาภักลาโหมราชเสนาได้รับ คือ
 เมื่อขุดพบพระศิวราช ๒๔๗๑ ในรัชกาลที่ ๗ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้า-
 เจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นพระยาอินทวิชัย ใน
 การพระราชพิธีบรมราชาภิเษก และโดยที่งานนี้ได้อำนวยความสะดวกให้มี
 ขบวนแห่มาเป็นเวลาหลายปี มีพระราชประสงค์จะทอดพระเนตรในขบวน
 จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดขบวนแห่ขึ้น พลโท พระยา
 ภักลาโหมราชเสนา จึงจัดขบวนแห่ประกอบด้วยเหล่าองครักษ์เสนา และ
 ให้นำภาพแสดงประวัติทางการทหารเป็นทศกรรณสนุกสนาน มีราษฎร
 ทั้งในพระนครและจากต่างจังหวัดพากันมาชมอย่างมากมาย ในการนี้
 ต้องเสียค่าใช้จ่ายอันเป็นทุนทรัพย์ส่วนตัวเป็นอันมาก

อนึ่ง เมื่อขุดพบพระศิวราช ๒๔๘๑ พลโท พระยาภักลาโหมราชเสนา
 ได้รับตำแหน่งกรรมการสภาการศึกษาไทย ตามคำเชิญของอุปนายก

ผู้อำนวยการสภาภาษาไทย และได้รับเลือกให้ดำรงตำแหน่งกรรมการ
ติดต่อกันตลอดมา จนกระทั่งจนถึงแก่อนิจกรรม

พลโท พระยาภลาโหมราชเสนา ได้ทำการมงคลสมรสกับ

คุณหญิงภลาโหมราชเสนา (มี) บุตรีพระจักรพรรดิพงษ์ แซ่ มารดา
เมอบพทศักราช ๒๔๔๕ ณ บ้านใกล้พระราชวังเดิม จังหวัดธนบุรี
เมื่อเสร็จพิธีมงคลสมรสแล้ว พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงอดิศร-

อุดมเดช ได้ทรงนำไปเฝ้าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
เมื่อครั้งยังดำรงพระราชอิสริยยศเป็น สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช

มกุฎราชกุมาร เพอรับพระราชทานนาสังข

บ้านที่อยู่ในชั้นแรกคือ บ้านตรอกสะพานสว่าง ซึ่งอยู่ห่างจากที่
ทำงานมาก ต้องทนแต่คึกคึกทางควมรถมาเป็นพาหนะไปตการฝึกหัด

ทหารทุกวันเป็นการลำบาก สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมหลวง
พิษณุโลกประชานาถ ทรงมีความสงสาร จึงโปรดให้ย้ายมาอยู่ตักที่

ทำการเก่า ของทหารบนใหญ่ทम्मสวนสราญรมย์ ต่อมาทางราชการ
มีความจำเป็นตองรอตถนน จึงได้ย้ายมาอยู่ที่บ้านอยู่คช เลขที่ ๕๐๘

ถนนสามเสน จังหวัดพระนคร (บ้านที่อยู่ในปัจจุบัน) ซึ่งเป็นบ้านที่ได
รับพระราชทานตั้งกล่าวแล้วข้างต้น อนึ่ง นำเสียบกายที่พระยาภลาโหม-

ราชเสนา ไม่มีบุตร ธิดา สืบตระกูล แต่ท่านก็ได้เลี้ยงดูหลานเหลน
และรับบุตรของผู้อื่นมาอุปการะชยเลี้ยงเป็นหลายคน และให้ความ

เมตตารักใคร่เหมือนหนึ่งเป็นบุตรของท่านเอง

พลโท พระยากลาโหมราชเสนา ได้รับราชการทหารมาเป็นเวลา
 นาน ตลอดเวลาที่ยังอยู่ในราชการ ได้แสดงความสามารถและความ
 พากเพียรในการปฏิบัติหน้าที่ ประกอบกับความมีวินัยและซื่อสัตย์
 สุจริตต่อราชการบ้านเมือง จึงเป็นที่โปรดปรานและไว้วางพระราช-
 หฤทัยในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ดำรงตำแหน่งราชการ
 สำคัญ ๆ หลายตำแหน่ง ในการบังคับบัญชาหรือปกครองคนก็มีความ
 สามารถและเที่ยงธรรมเป็นอย่างดี ผู้ใต้บังคับบัญชาต่างมีความ
 รักใคร่และเชิดชู ฝ่ายผู้ใหญ่ซึ่งเป็นผู้บังคับบัญชาชั้นสูงตลอดจนผู้
 หน้าที่ราชการเกษียณของควยก็มีความพอใจรักใคร่ เป็นเหตุให้ราชการ
 ดำเนินไปเป็นผลดีและมีความสามัคคีกันในหมู่คณะ แม่เมื่อได้ออก
 จากราชการรับพระราชทานบำนาญแล้ว พระยากลาโหมราชเสนาก็ยัง
 มีจิตใจผ่องแผ้วอยู่ในระเบียบวินัยเยี่ยงทหารอยู่เสมอ มักอบรมสั่งสอน
 หลาน ๆ และผู้อยู่ในปกครองให้ยึดมั่นในระเบียบแบบแผนที่ดี ท่าน
 ชอบเล่าเรื่องราวอันมีมาในประวัติของท่านให้ฟัง เพื่อให้เกิดความรู้
 และเห็นแบบอย่างอันดีงาม ตัวท่านเองก็ปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างแก่ผู้อื่น
 และถือว่าการกระทำสิ่งใดก็ตามต้องมีหลักเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว และ
 หลักนั้นต้องประกอบด้วยเหตุผลที่มีสาระ ทั้งนี้ไม่ว่าจะเป็นเรื่องมีความ
 สำคัญมากน้อยเพียงไร ในงานพระราชพิธีต่าง ๆ ซึ่งมีหมายกำหนดการ
 ของทางราชการให้ไปเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท พระยากลาโหมราช-
 เสนาถือเป็นเรื่องที่จะต้องไปโดยมิยอมขาด เว้นแต่จะจำเป็นเนื่องจาก

เจ็บป่วย แม่ในงานพิธีอื่น ๆ ทมผู้เชียวมากพยายามไปตามคำเชิญ
เสมอ ถ้าขี้ของไปมิได้ ก็มอบหมายให้ผู้อื่นไปแทน เพื่อเป็นการ
แสดงอิศยาศย์ไมตรีตามสมควร มิให้ผู้เชียวเสียหน้าใจ

พระยาภลาโหมราชเสนา เป็นผู้มีศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธ-
ศาสนาอย่างแท้จริง ได้พยายามเกอกลุส่งเสริมด้วยการบริจาคทรัพย์
ทำบุญให้ทาน สร้างถาวรวัตถุ ให้อุปการะแก่กัลยมิตร ได้บรรพชา
อุปสมบทเป็นภิกษุ สามเณร และฟังเทศน์ในวันธรรมสวนะเสมอมา
มิได้ขาด

ตามปกติ พระยาภลาโหมราชเสนา เป็นผู้มีร่างกายแข็งแรง
มีอนามัยคิ จึงมีชนมายืนยาว เป็นที่พึ่งของหลานเหลนมาจนใกล้จะ
ครบ ๘๐ ปีบริบูรณ์ บรรดาผชงคนเคยนับถือท่านซึ่งม้วยใกล้เคียงกัน
กิด หรือที่อ่อนวัยกว่าท่านกิด ต่างพากันล่วงลับไปเสียก่อนเป็นอันมาก
ต่อมาในระยะหลังนี้ ปรากฏว่าสุขภาพของท่านทรุดโทรมลงบ้าง เนื่อง
จากมีวัยอันชราและมีโรคทางหัวใจ รู้สึกอ่อนเพลียเหนื่อยง่ายและปวด
เมื่อยอยู่เนือง ๆ แต่อาการทั่วไปมิได้เป็นที่น่าวิตกเท่าใดนัก เมื่อ
นายแพทย์ไตรรักษาเยวขาแล้วก็มีอาการดีขึ้น ต่อมาเมื่อวันที่ ๒๑
พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๐๑ อาการไม่สบายของท่านปรากฏขึ้นมากผิด
ปกติ นายแพทย์เห็นสมควรให้ไปรับการตรวจรักษาที่โรงพยาบาล
เพื่อสะดวกในการใช้เครื่องมือตรวจวินิจฉัยโรคได้อย่างแน่ชัด โดยที่
พระยาภลาโหมราชเสนา ดำรงตำแหน่งกรรมการสภาอากาศไทย

และเป็นสมาชิกกิตติมศักดิ์ของสภาอากาศไทยด้วย คุณหญิงกลาโหม-
 ราชเสนาจึงได้จัดให้ท่านไปรักษาตัวที่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ในตอน
 บ่ายวันที่ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๐๑ นั้นเอง แต่อาการป่วยของท่านก็ยัง
 คงทรงอยู่ ทรงมีอาการอ่อนเพลียเพิ่มขึ้นตามลำดับ ครั้นถึงวันจันทร์
 ที่ ๒๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๐๑ เวลา ๗.๐๐ นาฬิกาเศษ ได้ถึงแก่
 อนิจกรรมด้วยอาการอันสงบ ด้วยโรคเส้นโลหิตในหัวใจตีบ คำณวน
 อายุได้ ๗๕ ปี ๖ เดือน ๒๔ วัน เจ้าภาพได้จัดการรับศพท่านกลับมา
 ตั้งบำเพ็ญกุศลที่บ้าน และในการนี้ได้รับพระราชทานน้ำอาบศพ และ
 โศกแปดเหลี่ยมมชนพระยานาหมื่น ประกอบเครื่องสูงเป็นเกียรติยศ

ในการพระราชทานเพลิงศพ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระ-
 ราชทานพระบรมราชานุญาต ให้จัดการรับพระราชทานเพลิงที่เมรุหน้า
 พลับพลาอิสริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส ในวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ.
 ๒๕๐๒ และได้พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กำหนดเป็นการเสด็จ
 พระราชดำเนินพระราชทานเพลิงศพ ทรงนเป็นพระมหากษัตริย์คุณ
 ล้นเกล้าฯ หากทสฺมมิได้.

พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา

ฉบับพระจักรพรรดิพงศ์ (จาด)

ศักราช ๗๑๒ ขาล โทศก วันศุกร์ ขึ้น ๖ ค่ำ เดือน ๕
เพลา ๓ นาฬิกา ๕ บาท สถาปนากรุงพระนครศรีอยุธยา^(๑) ซึ่งพ่อ
พราหมณ์ใหญ่ กษัตริย์กลบชาติ ไทสงขตทกขณาบรรตไตต้นหมื่นโยหนึ่ง
แล้วสร้างพระที่นั่งไพศริย์มหาปราสาทองค์หนึ่ง สร้างพระที่นั่งไพศริย^(๒)
มหาปราสาทองค์หนึ่ง สร้างพระที่นั่งไอศวรรย์มหาปราสาทองค์หนึ่งแล้ว

(๑) รัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑

พระเจ้าอู่ทองเสด็จเข้ามาเสวยราชสมบัติ^(๓) ซึ่งพ่อพราหมณ์ถวาย
พระนามชื่อสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสุนทรบรมขพิตรพระพทธีเจ้าอยู่หัว
กรุงเทพทวารวดีศรีอยุธยามหาจักรพรรดิรัตนราชธานีบรมย์ จึงให้
สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ พระราเมศวรขึ้นไปครองราชสมบัติในเมืองลพบุรี
กรุงนนทบุรีประเทศราชชน ๑๖ เมือง คือ เมืองมะละกา เมือง
ชวา เมืองตะนาวศรี เมืองนครศรีธรรมราช เมืองทวาย เมืองเมาะตะมะ
เมืองเมาะลำเลิง เมืองสงขลา เมืองจันทะบุรี เมืองพิษณุโลก เมือง

(๑) ฉบับกรมตำราว่า กรุงเทพพระมหานคร

(๒) ฉบับพระราชหัตถเลขา, ฉบับพันจันทนุมาศ, ฉบับกรมตำราว่า พระที่นั่งไพศริย
มหาปราสาท

(๓) ฉบับพระราชหัตถเลขา มีข้อความละเอียดออกไป เช่นกล่าววว่า พระชนม์ได้
๓๗ พรรษา แล้วโปรดให้ขุนหลวงพั่งวซึ่งเป็นพี่พระมเหสี ไปครองราชสมบัติ
ณเมืองสุพรรณบุรี

สโฆทัย เมืองพิชัย เมืองสวรรค์โลก เมืองพิจิตร เมืองกำแพงเพชร
เมืองนครสวรรค์

แล้วให้ขึ้นไปเชิญสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ พระราเมศวรลงมาแต่
เมืองลพบุรี ทรงพระกรุณาตรัสว่า ขอมแปรพักตร์จะให้ออกไปกระทำ
เสีย พระราเมศวรไต่ถูกขยักพลไปถึงกรุงกัมพูชาธิบดีเพลาพลบค่ำ
พญาอุปราชราชบุตรพระเจ้ากัมพูชาธิบดีทูลว่า ทพซึ่งยกมายังเลื่อยลา
อยู่ยังมีไต่พร้อมมูล จะขอออกโจมตีพ พระเจ้ากัมพูชาธิบดีเห็นด้วย
พญาอุปราชก็ออกโจมตี(๑) ทพหน้ายังไม่ทันตั้งค่าย ก็แตกฉานมา
ประทะทัพหลวง เสียพระศรีสวัสดิ์แก่ชาวกัมพูชาธิบดี มีชาวเขามาถึง
พระนคร มีพระราชโองการให้ขึ้นไปตรวจออกไปอัญเชิญสมเด็จพระ
บรมราชาธิราชเจ้าผู้เป็นพระเชษฐาอยู่ ณ เมืองสุพรรณบุรี ครั้นเสด็จ
เข้ามาถึงพระนครแล้ว พระเจ้าอยู่หัวตรัสว่า ให้อัญเชิญท่านออกไป
ช่วยหลานท่าน สมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้า จึงยกทัพออกไปถึง
กรุงกัมพูชาธิบดี ใ้รบเอาชัยชนะได้ ใ้กวาดข้าวถ่ายครัว(๒)ชาว
กรุงกัมพูชาธิบดีเข้าพระนครเป็นอันมาก

ศักราช ๗๑๕ ปีมะเส็งเบญจศกวันพฤหัสบดี ขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๔
เพลาสองนาฬิกา ๕ บาท ทรงพระกรุณาตรัสว่าให้พระตำหนักเวียงเหล็ก
นั้นให้สถาปนาพระวิหาร แลพระมหาธาตุเป็นพระอารามแล้วให้นามชื่อ

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “ก็ออกโจมตีพ...”

(๒) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “ใ้กวาดเอาครัว...” และฉบับพระราชหัตถเลขาว่า
“ใ้กวาดครัว...”

วัดพุทธไสยาสน์ มาชนสุวรรณพิณิจยตกลูกศิระเคียวตัวเป็นสองตัว
แยกทำเป็นชิงศิระกัน ไก่พระศรีมหาโพธิ์ตกลูกตัวเคียว
สองศิระ

คักราช ๗๒๕ ปีเถาะเบญจศก ทรงพระกรุณาตรัสว่า เจ้าแก้ว
เจ้าไท่ออกอหิวาตกโรคตายให้ชกชนเผาเสีย ทบลงศพนันให้สถาปนา
พระเจดีย์แล้วหารเป็นพระอารามแล้ว ให้นำมาชื่อว่าวัดป่าแก้ว

คักราช ๗๓๑ ปีระกาเอกศก สมเด็จพระรามาธิบดีเสด็จสวรรคต
อยู่ในราชสมบัติ ๒๐ ปี

(๒) รัชกาลสมเด็จพระรามาเมศวร (ครั้งที่ ๑)

สมเด็จพระรามาเมศวรเสด็จมาแต่เมืองลพบุรีขึ้นเสวยราชสมบัติ

(๓) รัชกาลสมเด็จพระบรมราชาธิราช (ครั้งที่ ๑)

ครั้นถึงคักราช ๗๓๒ ปีจอโทศก สมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้า
เข้ามาแต่เมืองสุพรรณบุรี เสนาบดีกราบทูลว่า สมเด็จพระบรมราชา-
ธิราชเจ้าเสด็จเข้ามา สมเด็จพระรามาเมศวรก็ออกอัญเชิญเสด็จเข้ามา
พระนคร ถวายราชสมบัติแล้วถวายบังคมลาขึ้นไปลพบุรี^(๑) ตั้งเก่า

คักราช ๗๓๓ ปีกุน ตรินศก สมเด็จพระบรมราชาเจ้า^(๒)เสด็จ
ไปเอาเมืองฝ่ายเหนือแลได้เมืองเหนือทั้งปวง

คักราช ๗๓๔ ปีชวด จัตวาศก เสด็จไปเอาเมืองนครพิงค์คาแล
เมืองแซงเซรา

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “แล้วบังคมลาขึ้นไปเมืองลพบุรีตั้งเก่า”

(๒) ,, ,, “สมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้า”

ศักราช ๗๓๕ บัณลุ เขมฺยจกฺก เสด็จไปเอาเมืองชากังราวแลพญา
ไชแก้ว พญากำแหงเจ้าเมืองออกต่อรบท่าน ท่านไต่ทิวพญาไชแก้ว
ตาย แต่พญากำแหงแลไพร่พลทั้งปวงหนีเข้าเมืองไต่ ทัพหลวง
กเสด็จกลับคนมาพระนคร

ศักราช ๗๓๖ บัชาล ฉคก สมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้า พระ
มหาเถรธรรมมากลญาณ แรกสถาปนาพระศรีรัตนมหาธาตุ ฝ่าย
บรรพทิศหน้าพระบันชนสังหสัง ๑๕ วา ยอกนภคสัง ๓ วา

ศักราช ๗๓๗ บัเถาะสัปตคกเสด็จไปเอาเมืองพิษณุโลก แลไต่
ทิวขุนสามแก้วเจ้าเมือง กวาคครวอพยพมาเป็นอันมาก

ศักราช ๗๓๘ บัมะโรงอัฐคกเสด็จไปเอาเมืองชากังราวไต่ พญา
กำแหงแลท้าวผากองคึกคึกนั้นจะขอทัพหลวง ทำมิได้ ท้าวผากองเล็ก
ทัพหนี เสด็จยกทัพหลวงตามตี ทัพท้าวผากองแตก ไต่ท้าวพญา
เสนาชนหมนครงนนมาก แลทัพหลวงเสด็จกลับคน

ศักราช ๗๔๐ บัมะเมษ สัมเวทคก ไปเอาเมืองชากังราวเล่า
ครงนนมหาธรรมราชาออกมาถวายบังคม

ศักราช ๗๔๒ บัวอกโทคก^(๑)เสด็จไปเมืองเชียงใหม่ แลให้
เข้าปล้นเมืองนครลำปางมิได้ จึงแต่งหนังสือให้เข้าไปแก่หมนนคร
ให้เจ้าเมืองนครลำปางออกมาถวายบังคมแลทัพหลวงเสด็จกลับคน

ศักราช ๗๔๔^(๒) บัจอ จิตวาคก สมเด็จพระบรมราชาธิราช

(๑) ฉบับหลวงประเสริฐว่า ศักราช ๗๔๘ ชาติศก

(๒) ,, ,, ศักราช ๗๕๐ มะโรงศก

เจ้าเสด็จสวรรคต อยู่ในราชสมบัติ ๑๓ ปี

(๔) รัชกาลพระเจ้าทองด้วง

จึงเจ้าทองด้วงราชกุมารชนเสวยราชสมบัติได้ ๗ วัน

รัชกาลสมเด็จพระราเมศวร (ครั้งที่ ๒)

สมเด็จพระราเมศวรเสด็จลงมาแต่เมืองลพบุรีเข้าในวัง กุมเอา
พระเจ้าทองด้วงได้ ให้พินิจเสวยวัดโคกพญา (๑)

คักราช ๗๔๖ ปีชวด ฉศก สมเด็จพระราเมศวรให้เสวยพล
ยกขึ้นไปเมืองเชียงใหม่ตั้งค่ายหลวง ไกล (๒) คูเมือง ๑๕๐ เส้น
ให้นายทัพนายกองตั้งค่ายล้อม แลแต่งการปล้นเอาเงงไต ฝ่ายเจ้าหน้าท
ยิงปืนใหญ่ออกมากำแพงกว้างประมาณ ๕ วา พระเจ้าเชียงใหม่
ขยันทอพชนอยู่บนเชิงเทิน ให้ทหารเอาหนังสือแขวนธนูยิงลงมาใน
หนังสือนั้นว่า ขอพระราชทานให้เงงไต ๗ วัน จะนำเครื่องราชบรรณาการ
ออกไปจำเริญพระราชไมตรี พระเจ้าอยู่หัวจึงปรึกษาศวามมนตรีว่า
พระเจ้าเชียงใหม่ให้หนังสือออกมาดังนี้ ควรจะให้เงงไตหรือประการใด
มนตรีนายทัพนายกองปรึกษากันว่า เกลือกพระเจ้าเชียงใหม่จะเตรียมการ
มีทนจงคิดเป็นกลอุบายมา ขอพระราชทานให้ปล้นเอาเมืองเงงไต สมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัวตรัสว่า เป็นกษัตริย์ชาติตยวงศ์ เขาไม่รบแล้วเราจะให้รบ
นั้นคมีขังควร ถึงมาทว่าพระเจ้าเชียงใหม่จะมีไตคังอยู่ในสถยานุสตัย

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า ให้พินิจเสวยวัดโคกพระยา ฉบับพระราชหัตถเลขาที่มีความ
เพิ่มว่า แล้วพระองค์ได้เสวยราชสมบัติ

(๒) ฉบับพันจันทนุมาศว่า ไถล

ก็คิดว่าจะพนมมือทหารเรานั้นเมื่อไร ฝ่ายในเมืองเชียงใหม่แต่บัดนี้ (๑)
 ท้าก้าแพงทลายนนให้ก่อชน ครั้น ๗ วันแล้วพระเจ้าเชียงใหม่มีใต้อา
 เครื่องจำเริญพระราชไมตรีออกมา นายทัพนายกองข้าทหารร้องทุกข์
 ราชว่า ชาวในกองทัพพระน่านละสืบสสิ่งหาที่ซื้อไม้ (๒) จะขอพระราช
 ทานเร่งปล้น พระเจ้าอยู่หัวขัญชาตามนายทัพนายกอง ทรงพระกรุณา
 สั่งให้เลิกกองทัพเสียด่านหนึ่ง ให้เร่งปล้นวันจันทร์ เดือน ๔ ขึ้น ๔ ค่ำ
 เพลาสามทุ่ม ๒ บาท เดือนตก เจ้าพนักงานยิงปืนใหญ่ร้อยระดมทั้งสามด้าน
 เอากระโตกหักพาดชนก้าแพงชนไป พระเจ้าเชียงใหม่ท่านมีใต้อา เท
 ครวหนีออก เพลา ๑๑ ทุ่มทหารเข้าเมืองไค ไคแต่่นักสร้างบุตรเจ้าเมือง
 เชียงใหม่องค์หนึ่งมาถวาย พระเจ้าอยู่หัวตรัสต่อนักสร้างว่า พระเจ้า
 เชียงใหม่บิดาท่านหาสตัยานุสตัยมีไค เราคิดว่าจะออกมาหาเราโดย
 สตัย เราจะให้คงราชสมบัตตรัสตงนนแล้ววกให้นักสร้างถวายสตัยานุสตัย
 พระเจ้าอยู่หัวก็ให้แบ่งไพร่พลเมืองไว้พอสมควร เหลื่อนนักให้เทครว
 อพยพหญิงชายลงมา ให้นักสร้างลงมาส่งเสด็จถึงเมืองสว่างคบุรี ทรง
 พระกรุณาให้นักสร้างกลับไปครองราชสมบัตินเมืองเชียงใหม่ พระ
 เจ้าอยู่หัวเสด็จเข้าเมืองพิษณุโลก นมัสการพระชินครีพระชินราช
 เปล่องเครื่องต้นทำสักการบูชาสมโภช ๗ วัน เสด็จลงมาพระนคร

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า ตั้งแต่บัดที่ก้าแพงทลายนนให้ก่อชน

(๒) ,, ,, ชาวในกองทัพพระน่านละสืบสสิ่ง หาไม้ที่ซื้อไม้ ฉบับพระราช
 ทัตตเลขาว่า “นายทัพนายกอง...ร้องทุกข์ราชว่า...หาที่ซื้อไม้...”

แลถาวชงก่อนลงมานนให้ส่งไปไว้เมืองพทลง เมืองสงขลา เมืองนคร
 เมืองจันทะบูร แล้วเสด็จออกทรงคล้องพระที่นั่งมงคลาภิเชก เพลา
 ๑๐ ทุ่ม ทอดพระเนตรไปโดยฝ่ายทิศบูรพ เห็นพระสารริกบรมธาตุ
 เสกขปาฐุหาริย์ เรียกปลัดวังให้เอาพระราชยานทรงเสด็จออกไป ให้
 ทรุย(๑) ชักขนไว้สถายนาพระมหาธาตุนั้นสูง ๑๕ วา ยอกนภคัล
 สูง ๓ วา ชอวคตมหาธาตุแล้วให้ทำพระราชพิธีประเวศน์พระนคร
 แลเฉลิมพระราชมนเทียร

ขณะนั้นพญากัมพูชาก็เข้ามาถึงเมืองชลบุรี กวาดครัวอพยพ
 หลึงชายในเมืองชลบุรี แลเมืองจันทะบูร คนประมาณ ๖-๗ พัน
 กลับไปเมืองกัมพูชาธิปัตติ พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวให้พญา
 ไชยณรงค์เป็นทัพหน้ายกไปถึงตะพานแขก ชาวกัมพูชาออกมาตีทัพ
 พญาไชยณรงค์ ไครบพุ่งกันเป็นสามารถ พญากัมพูชาแตกฉาน
 พระเจ้าอยู่หัวให้ตั้งค่ายประจันทัพอยู่ ๓ วัน พระเจ้าอยู่หัวยกเข้าตีแตก
 ฉานเข้าเมืองไค พญากัมพูชาลงเรือหนี พระเจ้าอยู่หัวลงจากช้างให้
 ยิงปืนนกสับลงไปตอหม้อดินเป็นเพลิงลุกชน พญากัมพูชาหนีรอด
 หนีไปพญาอุปราชลูกพญากัมพูชา ให้พญาไชยณรงค์อยู่รั้งเมืองกัมพูชา
 ไว้ ๕ พัน(๒) พระเจ้าอยู่หัวเสด็จคืนพระนครครออยุธยา

ครนอยู่มาฉนวนยกมารบ ถ้ามาน้อยชาวกัมพูชาเป็นใจรบ ถ้ามา
 มากก็เรรวนไป พญาไชยณรงค์ยกออกหนั่งล้อมากรบทุก สมเด็จพระ

(๑) ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า ทรุย

(๒) ฉบับพันจันทนุมาศและฉบับพระราชหัตถเลขาว่า "ไว้คน ๕ พัน"

เจ้าอยู่หัวใหม่หนึ่งสอตอบไป ให้กวาดครัวอพยพยกมาถึงพระนครแล้ว
ให้ทำพระราชพิธีประเวศน์พระนคร แล้วปูนบำเหน็จนายทัพนายกอง

ศักราช ๗๔๕ ปีเถาะ นพศก^(๑) สถาปนาวัดภเวฬุาทอง เพลา
เย็นเสด็จไป ณ พระที่นั่งมงคลาภิเษก ท้าวมลชงตายแต่ก่อนนั้นมานั่ง
ขวางทางเสด็จอยู่แล้วหายไป สมเด็จพระราเมศวรบรมขัตติยเจ้า
สวรรคต อยู่ในราชสมบัติ ๖ ปี

(๕) รัชกาลสมเด็จพระยาราม

จึงพระราชกษัตริย์ไท่เสวยราชสมบัติ ๑๔ ปี

ศักราช ๗๖๓ ปีมะเส็ง ตรินศก^(๒) สมเด็จพระยารามเจ้ามี
ความพิโรธแก่เจ้ามหาเสนาบดี แลท่านให้กรมเอศวร เจ้ามหาเสนาบดี
หนีรอดข้ามไปอยู่ปากปทาคูจาม จึงให้ไปเชิญสมเด็จพระอินทราชา
ณ เมืองสุพรรณบุรี เสด็จเข้ามาถึงจึงเจ้ามหาเสนาบดียกเข้าปล้นเอา
พระนครศรีอยุธยาได้

(๖) รัชกาลสมเด็จพระอินทราชา

จึงเชิญสมเด็จพระอินทราชาชนเสวยราชสมบัติ ให้สมเด็จพระ
ยารามไปกินเมืองปทาคูจาม แล้วพระราชทานเจ้ามหาเสนาบดี ลูก
พระสนมองค์ ๑ เจียดทองคำ ๑ พานทองคำ ๑ เต้าน้ำทอง กระบ
กนหยัน เสดียงงา เสดียงกลีบขี้ว

ศักราช ๗๖๕ ปีมะแม เบญจศก^(๓) มีข่าวมาว่า พระมหา

(๑) ฉบับหลวงประเสริฐว่า ศักราช ๗๕๗ กุรศก

(๒) ,, ,, ศักราช ๗๗๑ ฉลุศก

(๓) ,, ,, ศักราช ๗๘๑ กุรศก

ธรรมราชาธิราชเจ้าเมืองพิษณุโลกเสด็จสวรรคต แลเมืองเหนือทั้งปวง
เป็นจุลาจล จึงเสด็จขึ้นไปถึงเมืองพระบาง พญาบาลเมือง พญาราม
ออกมาถวายบังคม พระเจ้าอยู่หัวเสด็จกลับยังพระนคร แล้วจึงให้
สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าชายพญาอินเมืองสุพรรณบุรี เจ้าญูปญาอิน
เมืองแพรนครศรีราชา เจ้าสามพญาอินเมืองชัยนาท

คักราช ๗๘๐ บังอ สัมเวทธิศก^(๑) สมเด็จพระอินทราชา
เสด็จสวรรคต อยู่ในราชสมบัติ ๑๕ ปี เจ้าชายพญาเจ้าญูปญาอิน
เข้ามาชิงกันจะเอาราชสมบัติ เจ้าชายพญาตังต้ายลยามะพราวท
พลขพลาชัย เจ้าญูปญามาตัง ณ วัดไชยภูมิ จะเข้าทางตลาดเจ้าพรหม
ข้างต้นมาปะทะกันเขาทเชิงตะพานย่าน่าน ทั้งสองพระองค์ทรงพระแสง
ของ้าวต้องพระสอขาดพร้อมกันทั้งสองพระองค์

(๗) รัชกาลสมเด็จพระบรมราชาธิราช (ที่ ๒)

มขมนตรีออกไปเฝ้าเจ้าสามพญา ทูลการซึ่งพระเชษฐาธิราชขาด
คอข้างทั้งสองพระองค์ แล้วเชิญเสด็จเข้ามาในพระนคร เสวย
ราชสมบัติ ทรงพระนามขอสมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้า ท่านจึงให้
ขุดเอาพระศพเจ้าชายพญาเจ้าญูปญาไปถวายพระเพลิง^(๒) “ที่ถวาย
พระเพลิงนั้น ให้สถาปนาพระมหาสถูปและพระวิหารเป็นอารามแล้ว
ให้นามชื่อว่า วัดราชบูรณะ ที่เจ้าชายพระยาเจ้ายพระยาชนข้างกันถึง

(๑) ฉบับหลวงประเสริฐว่า ๗๘๖ มะโรงศก

(๒) ความตั้งแต่ตอนนั้นจนจบตัวเอน ฉบับลานชาด ได้คัดจากฉบับพระราชหัตถเลขา
มาเติมลงให้ครบความ

พิราลัย ให้ก่อพระเจดีย์สององค์ไว้ที่เชิงสะพานบ้าน

ศักราช ๗๘๓ ปีฉลู ตรีศก (พ.ศ. ๑๕๖๔) สมเด็จพระบรม
ราชาธิราชเจ้า เสด็จไปเอาเมืองนครหลวงได้ ท่านจึงให้พระราชกุมาร
ท่านพระนครอินทร์เจ้า เสดวยราชสมบัติ ณ เมืองนครหลวง ท่านจึงให้
เอาพระยาแก้วพระยาไทและครอบครัว กับทั้งรูปพระโครูปสิงห์สัตว์
ทั้งปวงมาด้วย ครั้นถึงพระนครศรีอยุธยา จึงให้เอารูปสัตว์ทั้งปวง
ไปบูชาไว้ ณ วัดพระศรีมหาธาตุข้าง ใต้วัดพระศรีสรรเพชญ์ข้าง

ศักราช ๗๘๖ ปีมะโรง ฉศก (พ.ศ. ๑๕๖๗) สมเด็จพระบรม
ราชาธิราชเจ้าสร้างวัดมเหยงคณ์ สมเด็จพระราเมศวรเจ้าผู้เป็นพระ
ราชกุมาร เสด็จไปเมืองพิษณุโลก ครั้นนั้นเห็นหน้าพระเนตรพระพุทธ
ชินราช ตกออกเป็นโลหิต”

ศักราช ๗๘๘ ปีมะเมีย อัฐศก (พ.ศ. ๑๕๖๙) ครั้นนั้นเกิด
เพลิงไหม้ราชมนเทียรสถาน

ศักราช ๗๘๙ ปีมะแม นพศก ครั้นนั้นเกิดเพลิงไหม้พระที่นั่ง
ตรมูข

ศักราช ๗๙๐ ปีวอก สัมเรทศก สมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้า
เสด็จไปเอาเมืองเชียงใหม่ แลเข้าปล้นเมืองมโหฬาร พอทรงพระประจวบ
ทัพหลวงเสด็จกลับคืน

ศักราช ๗๙๒ ปีจอ โทศก เสด็จขึ้นไปตีเมืองเชียงใหม่อีกครั้ง
หนึ่ง แลตั้งทัพหลวงค่ายลท้ายเกษม ครั้นนั้นไทเซलयแสนสองหมื่น
ทัพหลวงเสด็จกลับคืน

ศักราช ๗๕๖ ปีชวด ฉศก สมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้าเสด็จ
สวรรคต อยู่ในราชสมบัติ ๑๖ ปี

(๘) รัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ

สมเด็จพระรามาเมศวรเจ้าผู้เป็นพระราชกษัตริย์เสวยราชสมบัติ
ทรงพระนามขอพระบรมไตรโลกนาถ ยกวงทำเป็นวัดพระศรีสรรเพชญ์
เสด็จมาอบรมนางให้สร้างพระที่นั่งเบญจรัตนมหาปราสาทองค์หนึ่ง
สร้างพระที่นั่งสรรเพชญ์ปราสาทองค์หนึ่ง^(๑) แล้วพระราชทานชื่อนาง
ตำแหน่งนาให้เอาทหารเป็นสมุหพระกลาโหม เอาพลเรือนเป็นสมุห-
นายก เอาขุนเมืองเป็นพระนครบาลเมือง เอาขุนวังเป็นพระธรรมาธิกร
เอาขุนนาเป็นพระเกษตรา เอาขุนคลังเป็นโกษาธิบดีให้ถือศักดินาหมื่น
แลท้าวายพระเพลิงสมเด็จพระรามธิบดี ที่พระองค์สร้างกรุงนั้นให้
สถาปนาพระมหาธาตุแลพระวิหารเป็นพระอารามให้นามขอวัดพระราม

ศักราช ๘๐๒^(๒) ปีวอก โทศก ครุฑนออกทรพิษตายมากนัก

ศักราช ๘๐๓^(๓) ปีระกา ตรนศก แต่งทัพไปเอาเมืองมะละกา

ศักราช ๘๐๔^(๔) ปีจอ จัตวาศก แต่งทัพไปเอาเมืองศรีสพเถิน

ครุฑนเสด็จหนนทัพขึ้นไปตั้งทัพหลวงท่าชลบ้านโคก

ศักราช ๘๐๕^(๕) ปีกุน เบญจศก ชาวเป็ลือกแพ่งเป็นทะเล

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศ ไม่มีข้อความที่ว่า "สร้างพระที่นั่งสรรเพชญ์ปราสาทของ
องค์หนึ่ง"

(๒) ฉบับหลวงประเสริฐว่า ศักราช ๘๑๖ จอศก

(๓) ,, ,, ศักราช ๘๑๗ กุศก

(๔) ,, ,, ศักราช ๘๑๘ ชวดศก

(๕) ,, ,, ศักราช ๘๑๙ ฉศก

โลกนาถเจ้าสร้างวิหารวัดจตุลามาณ

ศักราช ๘๑๑^(๑) บั้มะเส็ง เอกศก สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ

เจ้าทรงพระผนวชวัดจตุลามาณได้แปดเดือนแล้วลาพระผนวช

ศักราช ๘๑๓^(๒) บั้มะแม ตรินศก ครองนมนมหาท้าวบุญ^(๓)

ซึ่งเมืองเซียงใหม่แก่ท้าวลก

ศักราช ๘๑๕^(๔) บั้มะกา เขมยศก สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้

ช้างเผือก

ศักราช ๘๑๖^(๕) บั้มะอ ฉศก สมภพพระราชโอรสท่าน

ศักราช ๘๑๘^(๖) บั้มะอ อัจฉก เสด็จไปเมืองเซียง

ศักราช ๘๒๑^(๗) บั้มะเอะ เอกศก แรกตั้งเมืองนครไทย

ศักราช ๘๒๒^(๘) บั้มะโรง โทศก พระสัหราชเดโชถึงแก่กรรม

ศักราช ๘๒๔^(๙) บั้มะเม็ย จิตวาศก พญาลานช้าง ถึงแก่กรรม

พระราชทานให้อภิเษกพญาชายขวา^(๑๐) เป็นพญาลานช้าง

(๑) ฉบับหลวงประเสริฐว่า ศักราช ๘๒๘ ระกาศก

(๒) " " " ๘๓๐ ชวดศก

(๓) ฉบับพันจันทนุมาศไม่มีคำว่า ครองนมน

(๔) ฉบับหลวงประเสริฐว่า ศักราช ๘๓๓ เถาะศก

(๕) " " " ๘๓๔ มะโรงศก

(๖) " " " ๘๓๖ มะเม็ยศก

(๗) " " " ๘๓๘ ระกาศก

(๘) " " " ๘๔๑ กุศก

(๙) " " " ๘๔๒ ชวดศก

(๑๐) ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า พระราชทานให้อภิเษกพระยาเมืองขวา เป็นพระยา
ล้านช้าง

คักราช ๘๒๖^(๑) บั้วอก ฉคก ทรงพระกรุณาให้เล่นการมหรสพ
ฉลองพระศรีรัตนมหาธาตุ ๑๕ วัน

คักราช ๘๒๘^(๒) บั้วอ อัฐคก พระบรมราชาผู้เป็นพระราชโอรส
ทรงพระผนวช

คักราช ๘๒๙^(๓) บั้วกน นพคก สมเด็จพระโอรสเจ้าลาผนวช
ประคิษฐานพระองค์ไว้ในที่พระมหาอุปราช

คักราช ๘๓๐^(๔) บั้วชวค สัมเวทคคก สมเด็จพระบรมราชา-
ธิราชเจ้าไปวังข้างตำบลดสัมฤทธิบริบูรณ์

คักราช ๘๓๑^(๕) บั้วฉลฺ อเอกคก มหาราชท้าวลูกพิราลัย

คักราช ๘๓๒^(๖) บั้วขาล โทคก สมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้า
เสด็จยกทัพไปตีเมืองทวาย แลเมืองทวายเสียนั้น^(๗) เกิดอชาทว้เป็น
หลายประการ โคตกลกตัวหนึ่ง ตัวหนึ่งแยกเท้า ไก่ฟักฟองตกลูก
ตัวหนึ่งเป็นสี่เท้า ไก่ฟักฟองคู่ขนตกลูกเป็นหกตัว อนึ่งชาวสารงอก
เป็นใบในขนน สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเสด็จสวรรคต อยู่ใน
ราชสมบัติ ๓๘ ปี

(๑) ฉบับหลวงประเสริฐว่า คักราช ๘๔๔ ขาลศก

(๒) " " " ๘๔๖ มะโรงศก

(๓) " " " ๘๔๗ มะเส็งศก

(๔) " " " ๘๔๘ มะเมียศก

(๕) " " " ๘๔๙ มะแมศก

(๖) " " " ๘๕๐ วอกศก

(๗) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "แลเมอเมืองทวายจะเสียนั้น"

ศักราช ๘๓๔^(๑) ปีมะโรง จัตวาศก แรกให้ก่อกำแพงเมือง
พิชัย

(๕) รัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒

ศักราช ๘๓๕^(๒) ปีมะเส็ง เบญจศก สมเด็จพระบรมราชาธิราช
เจ้าขนเสวยราชสมบัติ ทรงพระนามชื่อ สมเด็จพระรามาธิบดี

ศักราช ๘๓๖^(๓) ปีมะเมีย ฉศก ประดิษฐานพระอิฐธาด,
สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถไว้ในมหาสถูป

ศักราช ๘๓๘^(๔) ปีวอก อัฐศก ท่านประพฤติการเบญจเพศ
พระองค์ให้เล่นการตีกำบรรพ

ศักราช ๘๓๙^(๕) ปีระกา นพศก ให้ทำการประถมกรรม

ศักราช ๘๔๑^(๖) ปีกุน เอกศก แรกสร้างพระวิหารวัดศรี-
สรรเพชญ์ สมเด็จพระรามาธิบดีแรกหล่อพระศรีสรรเพชญ์ในวัน
อาทิตย์ชน ๘ ค่ำ เดือน ๖^(๗)

ครั้นถึงศักราช ๘๔๕^(๘) ปีเถาะ เบญจศก วันศุกร์ชน ๑๑ ค่ำ
เดือน ๘ ฉลองพระพุทธเจ้าพระศรีสรรเพชญ์ ครอบนาพระพุทธรูปเจ้านนแต่

(๑) ฉบับหลวงประเสริฐว่า ศักราช ๘๕๒ จอศก

(๒) " " " ๘๕๓ กุรศก

(๓) " " " ๘๕๔ ชวดศก

(๔) " " " ๘๕๘ มะโรงศก

(๕) " " " ๘๕๙ มะเส็งศก

(๖) " " " ๘๖๑ มะแมศก

(๗) " " " ๘๖๒ วอกศก

(๘) " " " ๘๖๕ กุรศก

พระบาทถึงยอดพระรัศมีสูงได้ ๘ วา พระพักตร์นั้นยาวได้ ๔ ศอก โดย
กว้างได้ ๓ ศอก พระอระกวาง ๑๑ ศอก แลทองหล่อพระพุทธรูปเจ้าหนัก
ห้าหมื่นสามพันชั่ง ทองคำหุ้มหนักสองร้อยแปดสิบหกชั่ง ข้างหน้า
หนักทองเนื้อเจ็ดหน้าสองขา ข้างหลังหนักทองเนื้อหกหน้าสองขา

ศักราช ๘๖๐^(๑) ยมมะเมีย สัมเวททิศก สมเด็จพระรามาศิขิต
แรกให้ทำตำราพิชัยสงคราม แลแรกทำสารบัญชี่ พระราชพิธี
ทุกเมือง

ขณะนั้นคลองสำโรงที่จะไปคลองศิระจรเช้ คลองที่ข้านางจะไป
ปากน้ำเจ้าพญาตน เรือใหญ่จะเดินไปมาขัดสน จึงให้ชำระขุดไ้รูป
เทพารักษ์ ๒ องค์หล่อด้วยทองสัมฤทธิ์ จารึกองค์หนึ่งขอพญาแสนดา
องค์หนึ่งขอบาทสังฆกร^(๒) ในที่รวมคลองสำโรงกับคลองที่ข้านางต่อกัน
จึงให้ปลักรรรมขวงสรวง แล้วรบออกมาปลุกศาลเชิญขึ้นประดิษฐานไว้
ณ เมืองพระประแดง

ศักราช ๘๖๖^(๓) ยชวศ ฉศก ครงนнгаเบองขวาข้างต้นเจ้าพญา
ปราบแตกออกไป อนึ่งในเคอนเจ็ดนั้น คนทอคบตรสนเท่ห้ ครงนน
ให้ฆ่าขุนนางเสียมาก

(๑) ฉบับหลวงประเสริฐว่า ศักราช ๘๘๐ ขาดศก

(๒) ฉบับพระราชหัตถเลขา และฉบับพันจันทนุมาศว่า บาทสังขกร

(๓) ฉบับหลวงประเสริฐว่า ศักราช ๘๘๖ วอกศก

ศักราช ๘๖๗^(๑) ปีฉลู สัปตศก นาน้อยข้าวตายฝอยสิ้น อนึ่ง
แผ่นดินไหว แลเกิดอุบาทว์หลายประการ

ศักราช ๘๖๘^(๒) ปีชวด อัฐศก ข้าวแพงเป็นสามทะนานต่อเพ็อง
เบย ๘๐๐ ตอเพ็อง เกวียนหนึ่งเป็นเงิน ๑ ชั่ง ๒ ตำลึง ๑ บาท ๑ สลึง^(๓)
ครั้งนั้นประติษฐานสมเด็จพระเจ้าลูกเธอพระอาทิตย์วงศ์ไว้ในทมิฬหาอุป-
ราช ให้ขึ้นไปครองเมืองพระพิษณุโลก

ศักราช ๘๖๙^(๔) ปีมะเส็ง เอกศก ในเพลาธาตุวิภาคเห็นอากาศ
นิมิตเป็นอินทรธนู แต่ทิศเหนือมาทิศพายัพมีพวรรณสีขาว อยู่ณ
วันอาทิตย์ ชน ๘ คา เดือน ๑๒ สมเด็จพระรามาธิบดีเจ้าเสด็จสวรรคต
อยู่ในราชสมบัติ ๓๘ ปี

(๑๐) รัชกาลสมเด็จพระบรมราชา หน่อพุทธางกูร
สมเด็จพระอาทิตย์วงศ์เจ้าชนเสวยราชสมบัติ ทรงพระนามขอ
สมเด็จพระบรมราชาหน่อพุทธางกูร
ศักราช ๘๖๕^(๕) ปีระกา เบญจศก สมเด็จพระบรมราชาเสด็จ
สวรรคต^(๖) อยู่ในราชสมบัติ ๕ ปี

(๑) ฉบับหลวงประเสริฐว่า ศักราช ๘๗๗ ระกาศก

(๒) " " " ๘๘๘ จอศก

(๓) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "เกวียนหนึ่ง ๑๐ ชั่ง ๒ ตำลึง ๑ สลึง" (เข้าใจว่าจะ

อ่านผิด $\frac{๒}{๑}$)

(๔) ฉบับหลวงประเสริฐว่า ศักราช ๘๖๑ ฉลูศก

(๕) " " " ๘๖๕ มะเส็งศก

(๖) ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า "สมเด็จพระบรมราชาหน่อพุทธางกูร ทรงพระประชวร
ทรพิษ เสด็จสวรรคต"

(๑๑) รัชกาลสมเด็จพระรัษฎาธิราช

สมเด็จพระราชกุมารท่านถึงแก่พิราลัย^(๑) สมเด็จพระไชยราชา
ธิราชเจ้าไคราชสมบัติ

ศักราช ๘๘๐^(๒) ข้าราชการ สัมเวทฉึก แรกให้พินิตินวัดชีเซียง^(๓)
ถึงเดือน ๑๑ เสด็จไปเซียงไกรเซียงกราน^(๔) ถึงเดือน ๔ ขน ๕ คำ
เพลาประมาณยามหนึ่งเกิดลมพายพัดหนัก คอเรืออ้อมแก้วแสนเมือง
มานันท์ เรือไกรแก้วนนแตก อนึ่งเมื่อเสด็จมาแต่เมืองกำแพงเพชร
นั้น พญานารายณ์เข็นกขญ ให้กุมเอาพญานารายณ์มาเสียในเมือง
กำแพงเพชร

ศักราช ๘๘๗^(๕) ปีระกา สัปตศก ฅวันพฤหัสบดี ขน ๕ คำ
เดือน ๗ สมเด็จพระไชยราชาธิราชเจ้าเสด็จไปเซียงใหม่ ให้พญา

(๑) ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า “สมเด็จพระราชกุมารท่านทรงพระนามพระรัษฎาธิราช
กุมาร พระชนม์ ๕ พระพรรษา ขึ้นเสวยราชสมบัติได้ ๕ เดือน ศักราช ๘๗๖ ปีจอ
ฉศก (พ.ศ. ๒๐๕๗) พระไชยราชาธิราชเจ้า ซึ่งเป็นราชวงศ์สมเด็จพระรามธิบดี
คิดประทุษร้ายจับพระรัษฎาธิราชกุมารสำเร็จโทษเสีย สมเด็จพระไชยราชาธิราชได้
เสวยราชสมบัติ

และฉบับพันจันทนุมาศว่า “สมเด็จพระกุมารท่านได้เสวยราชสมบัติ ศักราช
๘๗๖ ปีจอ ฉศก (พ.ศ. ๒๐๕๗) สมเด็จพระราชกุมารท่านถึงแก่พิราลัย สมเด็จพระ
พระไชยราชาธิราชเจ้าได้ราชสมบัติ”

(๒) ฉบับหลวงประเสริฐว่า “ศักราช ๘๐๐ จอศก”

(๓) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “วัดชีเซียง”

(๔) ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า “ถึงเดือน ๑๑ เสด็จไปเซียงกราน”

(๕) ฉบับหลวงประเสริฐว่า “ศักราช ๘๐๗ มะเส็งศก”

เป็นแม่ทัพยกพลออกตั้งทัพไชยตำบลบางบาลวันเสาร์ ขน ๑๕ ค่ำ เดือน
 ๗^(๑) จึงยกทัพหลวงจากทัพไชยไปถึงเมืองกำแพงเพชร ณ วันอาทิตย์
 แรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๗^(๒) ยกทัพไปตั้งเมืองเชียงทองแล้วยกไปถึงเมือง
 เชียงใหม่ ครั้น ณ วันอาทิตย์ ขน ๔ ค่ำ เดือน ๘ เล็ดยกพยุหยาตรา
 ทัพหลวงกลับมายังพระนครศรีอยุธยา อยู่ ณ วันพุธ ขน ๔ ค่ำ เดือน ๓
 เกิดเพลิงไหม้ในพระนคร แต่ท่ากลาไหม้ลงไปถึงพระราชวังท้ายท่อ
 ตลาดยอด^(๓) ลมหอยเอาลูกเพลิงไปตกกลางทะเลแก่ง ไหม้ลามลง
 ไปเข้าตอของโรงกรมฉะโกกรสามวันจึงดับ มีบาญชีเรือนศาลากฎิพระวิหาร
 ไหม้แสนห้าสิบเรือน^(๔)

ศักราช ๘๘๘^(๕) บัจอ อัฐศก ณ วันอาทิตย์ ขน ๑๑ ค่ำ เดือนยี่
 สมเด็จพระไชยราชาธิราชเจ้า เล็ดยกพยุหยาตราทัพไปเมืองเชียงใหม่
 ค้ำรัสให้พญาพิษณุโลกถือพล๒หมื่นเป็นกองหน้า เล็ดยกพยุหแสนยา-
 กรรอนแรมไปโดยระยะทาง ๑๒ เวนถึงเมืองกำแพงเพชร เล็ดจประทับ
 แรมอยู่ ๑๕ เวน ครั้น ณ วันพฤหัสบดี ขน ๖ ค่ำ เดือน ๓ เล็ดตั้งทัพไชย
 ถึง ณ วันเสาร์ ขน ๘ ค่ำ เดือน ๓ จึงยกทัพหลวงเล็ดจากทนน ครั้น
 ณ วันศุกร์ ขน ๑๓ ค่ำ เดือน ๔^(๖) ไต่เมืองลำพูนไชย ถึง ณ วัน

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า วันเสาร์ เดือน ๘ ขึ้น ๑๔ ค่ำ

(๒) ,, ,, วันอาทิตย์ เดือน ๗ แรม ๑๔ ค่ำ

(๓) ,, ,, ท้ายท่าตลาดยอด

(๔) ฉบับหลวงประเสริฐว่า หมื่นห้าสิบเรือน

(๕) ,, ,, ศักราช ๘๐๗ มะเส็งศก

(๖) ฉบับพันจันทนุมาศและฉบับพระราชหัตถเลขาว่า “ครั้น ณ วันอังคาร เดือน ๔
 ขึ้น ๓ ค่ำ ไต่เมืองลำพูนชัย ถึง ณ วันจันทร์ เดือน ๔ ขึ้น ๕ ค่ำ ได้เมืองเชียงใหม่
 ณ วันศุกร์ เดือน ๔ ขึ้น ๑๓ ค่ำ บังเกิดอุบาทว์นิมิต”

จันทร์ ขน ๕ คำ เดือน ๔ ไทเมืองเชียงใหม่ ณ วันศุกร์ ขน ๑๓ คำ
 เดือน ๔ บังเกิดอาทวณิมิต เห็นโลหิตตกอยู่ ณ ประตูบ้านแลเรือน
 ชนทั้งปวงในเมืองนอกเมืองตกตำบล ครั้น ณ วันจันทร์ แรม ๑๔ คำ
 เดือน ๔ เสด็จยกพยุหบาตราทัพหลวงจากเมืองเชียงใหม่มายังพระนคร
 ศรีอยุธยา

ศักราช ๘๘๕^(๑) ปีกุน นพศก เสด็จสวรรคต ณ มัชฌิมวิดิ
 ประเทศ มุขมนตรีเชิญพระศพเข้าพระนครศรีอยุธยา สมเด็จพระ
 ไชยราชาธิราชเจ้าเสด็จอยู่ในสิริราชมไหศวรรย์ ๑๔ พระพรรษา มี
 พระราชโอรสสองพระองค์ พระราชโอรสผู้ทรงพระนามพระยอดฟ้า^(๒)
 พระชนม์ได้ ๑๑ พระพรรษา พระโอรสผู้ทรงนามชื่อพระศรีสิน
 พระชนม์ได้ ๕ พรรษา ครั้นถวายพระเพลิงพระไชยราชาแล้ว ฝ่าย
 พระเทพราชาซึ่งเป็นเชื้อพระวงศ์สมเด็จพระไชยราชานั้น จึงดำริว่า
 ครั้นกูจะอยู่ใน฼นราวาสขคน เห็นภยจะบังเกิดมิเป็นมั่นคง ไม่
 เห็นสิ่งใดที่จะเป็นที่พึ่งได้ เห็นแต่พระพุทธศาสนาแลผ้ากาสาหวีสตรี
 อันเป็นธงชัยแห่งพระอรหันต์ จะเป็นที่พักพิงนภยอภัยทวันตราย ครั้น
 ดำริแล้วก็ออกไปอุปสมบทเป็นพระภิกษุภวอยู่ ณ วัดราชประดิษฐาน
 ฝ่ายพระสมณพราหมณาจารย์ มุขมนตรีก็ว่าราชนักปราชญ์บัณฑิต
 โหรราชครูสโมสรพร้อมกันประชุมเชิญพระยอดฟ้า พระชนม์ได้
 ๑๑ พระพรรษา เสด็จผ่านพิภพถวีสยราชประเวณสืบศรีสรีรวงศ์อยุธยา

(๑) ฉบับหลวงประเสริฐว่า ศักราช ๘๐๘ มะเมียศก
 (๒) ฉบับพระราชหัตถเลขาเรียก พระแก้วฟ้า ทุกแห่ง

ต่อไป แลนางพญาแม่อยู่หัวศรีสุทาจันทรผู้เป็นสมเด็จพระชนนีช่วย
ทำนุปกครองราชการแผ่นดิน ในชั้นแผ่นดินไหว

ศักราช ๘๕๐^(๑) ปีชวด สมเด็จพระเอกทัศ เสด็จขึ้นครองราชย์
เดือน ๕ สมเด็จพระเอกทัศเสด็จออกสนามพร้อมด้วยหม่อมหม่อมมาตย์
มนตรีเฝ้าพระบาทยุคลเป็นอันมาก คารัสสั่งให้เอาช่างมาบำรุงกัน
บังเกิดทวารนิมิตงาช้างพญาไฟนั้นหักเป็นสามท่อน ครั้นเพลาคาช่างต้น
พระฉัททันต์ไหลร้องเป็นเสียงคนร้องให้ ประการหนึ่งประตูไพชยนต์ร้อง
เป็นอุบาทว์ ครั้นอยู่มานางพญาแม่อยู่หัวศรีสุทาจันทรเสด็จไปประพาสเล่น
ณ พระที่นั่งพมมานรทยา หอพระข้างหน้า ทอดพระเนตรเห็นพินัย
ศรีเทพผู้เฝ้าหอพระ ก็มีความเส่นหารักใคร่พินัยศรีเทพ จึงสั่งสาวใช้
ให้เอาเมี่ยงหมากห่อผ้าเช็ดหน้าไปพระราชทานพินัยศรีเทพจวบแล้ว
หรือชญาสยว่านางพญามีพระทัยยินดีรักใคร่ พินัยศรีเทพจึงเอาดอก
จำปาส่งให้สาวใช้เอาไปถวายแก่นางพญา ๆ ก็ยังมีความกำหนัดในพิน-
ัยศรีเทพเป็นอันมาก จึงมีพระเสาวนย์ส่งพญาราชภักดีว่า พินัย
ศรีเทพเป็นข้าหลวงเดิมให้เอามาเป็นขุนชินราชรักษาหอพระข้างใน
ให้เปลี่ยนขุนชินราชออกไปเป็นพินัยศรีเทพรักษาหอพระข้างหน้า
ครั้นพินัยศรีเทพเป็นขุนชินราชเข้าไปอยู่รักษาหอพระข้างในแล้ว นาง
พญากลอบลักสมัครสังวาสกับด้วยขุนชินราชมาช้านาน แล้วคำนี้จะเอา
ราชสมบัติให้สิทธิแก่ขุนชินราช จึงตรัสสั่งพญาราชภักดีว่าให้ตั้งขุน

(๑) ฉบับหลวงประเสริฐว่า ศักราช ๘๑๐ วอกศก

ชินราชเป็นขุนรวงศาธิราชให้ปลุกจวนอยู่ริมศาลาสารบัญชให้พิจารณา
 เลขสังกัดสมพันธหวังจะให้กำลังมากชน แล้วให้เอาเตียงท่อนเป็น
 ราชอาสน์ไปตั้งไว้ข้างหน้าสำหรับขุนรวงศาธิราชนั่ง เพื่อจะให้ขุนนาง
 ทั้งปวงอ่อนน้อมยำเกรง แล้วนางพญาส่งให้ปลุกจวนให้ขุนรวงศา
 ธิราชว่าราชการ ณ ประตุนิรมิตันหมัน อยู่มาพญามหาเสนาพขพญา
 ราชภักดีจึงพูดว่า เมื่อแผ่นดินเป็นทรยศฉะนี้ เราจะคิดประการใด
 ครนรุ่งขุนนางพญารว่าพญามหาเสนาพขพญาราชภักดี จึงสั่งให้หา
 พญามหาเสนาเขาเผาทประตุนิ ครนเพลาค่าพญามหาเสนากลับออก
 ไปมีผู้แทงพญามหาเสนาล้มลง เมื่อจะใกล้สิ้นใจ พญามหาเสนาจึงว่า
 เมื่อเราเป็นคณแล้ว ผู้อยู่ภายหลังจะเป็นประการใดเล่า ขณะนั้น
 นางพญาแม่อยู่หัวศรีสดาจันทรมัครภักดีวขุนรวงศาธิราช จึงมีพระ
 เสาวนย์ตรัสปรึกษาด้วยหม่อมขมนตรทั้งปวงว่า พระยอดฟ้าโอรสเรา
 ยังเยาว์นกลสารวณแต่จะเล่น จะว่าราชการแผ่นดินนั้นเห็นเหลือ
 สติขญญานัก อนึ่ง หัวเมืองฝ่ายเหนือเล่า ก็ยังมีปรกตจะไวใจแก่
 ราชการมิได้ เราคิดจะให้ขุนรวงศาธิราชว่าราชการแผ่นดิน กว่า
 ราชบุตรเราจะจำเรี่ยววัยชนจะเห็นประการใด ท้าวพญามขมนตรรพระ
 อชฌาสัย ก็ทลว่าชงตรัสไปรคมานควรอยู่แล้ว นางพญาจึงมีพระ
 เสาวนย์ตรัสสั่งปลทวงให้เอาราชยานแลเครื่องสูงแตรสังขกขตยวงศ์
 ออกไปรับขุนรวงศาธิราชเข้ามาในพระราชนิเวศมนเทียรสถาน แล้ว
 ทงพระราชพิทธิราชาก็ยกขุนรวงศาธิราชขึ้นเป็นเจ้าพภพกรุงเทพ

ทวารวดีศรีอยุธยา จึงเอนายเงินผ่องขนวรวงศาธิราชข้าน้อยมหาโลก
เป็นมหาอุปราช แล้วขนวรวงศาธิราชผเป็นเจ้าแผ่นดินศรีอยุธยา
นางพญาว่า บิดนขาราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยรักเราอย่างซ่งข้าง ทิวเมือง
เหนือทงปวงกยงกระตางกระเคืองอยู่ เราจำจะให้หาลงมาปลัดเปลี่ยน
เสียใหม่ จึงจะรักภักดีต่อเรา นางพญาก็เห็นด้วย ครนรุ่งขนเสด็จออก
ขนนางสังสมหนายกให้มิตราชนไปหาเมืองเหนือ ๗ เมืองลงมา

ครนศักราช ๘๕๑^(๑) บิลล เอกศก วันอาทิตย์ ขน ๕ ค่ำ เดือน ๘

ขนวรวงศาธิราชเจ้าแผ่นดินคิดกยแม่อยู่หัวศรีสุทาจันทรให้เอาพระยอด
ฟ้าไปประหารชีวิตเสีย ณ วัดโคกพญา แต่พระศรีสน้องชายพระชนม
ไต่เจ็ดพรรษานนเลียงไว้ สมเด็จพระยอดฟ้าอยู่ในราชสมบัตยหนกย
สองเดือน ฝ่ายขนพเรนเทพเชอพระวงศ์กยขนอินเทพ^(๒) หมนราช
สเนหา หลวงศรียศขานลานตากฟ้า ๔ คนไว้ใจกนเข้าไปในทลขแล้ว
ปรึกษากัน ว่าเมื่อแผ่นดินเป็นทรยศกน เราจะละไว้คไม่ควร จำจะ
กมเอาตัวขนวรวงศาธิราชประหารชีวิตเสีย ขนอินเทพหมนราช
เสนหาหลวงศรียศจึงว่า ถ้าเราทำสำเร็จแล้วจะเห็นผไต่เล่าที่จะปกของ
ครองพระราชารฐรสไป ขนพเรนเทพจึงว่าเห็นแต่พระเทษยราชา
ทขวชอยนนั้นจะเป็นเจ้าแผ่นดินไต่ ขนอินเทพ หมนราชเสนหา
หลวงศรียศจึงว่า ถาฉะนนั้นเราจะไปเฝ้าพระเทษยราชาปรึกษาให้เธอรู
จะไต่ทำควยกัน แล้วขนพเรนเทพ ขนอินเทพ หมนราชเสนหา

(๑) ฉบับหลวงประเสริฐว่า ศักราช ๘๑๐ วอกศก

(๒) คำว่า ขนพเรนเทพและขนอินเทพนี้ ในฉบับพระราชหัตถเลขาและฉบับพันจันท
นุมาศเป็น "ขนพเรนทรเทพและขนอินทรเทพทุกแห่ง"

หลวงศรียศ ก็พากันไปยังวังตราชประดิษฐาน เข้าไปเฝ้าพระเทียร
 ราชานมัสการ จึงแจ้งความว่าทกวอนนแผ่นดินเกิดทรยศ ข้าพเจ้า
 ทั้ง ๔ คนคิดจะจับขุนวรวงศาธราชฆ่าเสีย แล้วจะเชิญพระองค์ลา
 พระผนวชขนครองสิริราชสมบัติจะเห็นประการใด พระเทียรราชา
 ก็เห็นด้วย

ฝ่ายขุนอินเทพ หม่อมราชเส็นหา หลวงศรียศ จึงว่าเราคิดการ
 ใหญ่หลวงนัก จำจะไปอธิษฐานเสียงเทียนเฉพาะพระพักตร์
 พระพุทธปฏิมากรเจ้า ขอเอาพระพุทธรูปเป็นทัพานัก ให้ประจักษ์แจ้งว่า
 พระเทียรราชาก่อรูปด้วยบุญบารมีจะเป็นที่ศาสนูปถัมภก ปกป้องอาณา
 ประชาษฎรใดหรือมีได้ประการใดจะได้แจ้ง พระเทียรราชาก็เห็นชอบ
 ด้วย ขุนพิเรนเทพจึงว่า เราคิดการใหญ่หลวงถึงเพียงนี้ อนึ่งก็ไต่
 เกรียมการไว้อพร้อมแล้ว ถ้าเสียงเทียนมีสมดังเจตนาจะมีเสียบสวัสดิ
 มงคลไปหรือ ถ้าไม่เสียงเทียน ตกจะไม่ทำหรือประการใด ว่าแล้ว
 ต่างคนต่างก็ไป ครั้นคาลงวันนั้น ฝ่ายขุนอินเทพ หม่อมราชเส็นหา
 หลวงศรียศ พระเทียรราชากชวนกันพนเทียน ๒ เล่ม ขมงหนักเท่า
 กัน ค่ายไส้นั้นขเส้นเท่ากัน เล่มเทียนสั้นยาวเสมอกัน แล้วก็พากัน
 ไป อนุโบสถ์วัดป่าแก้ว ฝ่ายพระเทียรราชากราถวายนมัสการพระ
 พุทธปฏิมากรเจ้าโดยเบญจางคประดิษฐ์ แล้วจึงกระทำเสียงวจัสจหา
 ธิษฐานว่า ปางเมื่อสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเจ้า เสด็จยังสถิต
 เทยวโปรคัสต์อยู่ ย่อมยังโลกอนมีความวิมคติให้บริสุทธิ์สนสงสัย

ด้วยพระญาณสัพพัญญู ครั้นพระพุทธองค์เสด็จเข้าสู่พระมหาปรินิพพาน
 ก็ยังทรงมหากรุณาประคองฐานพระเจดีย์ทั้ง ๕ คือรูปพระปฐมมากร
 พระมหาโพธิ์ พระสถูป พระชินธาคู พระไตรปิฎกไว้สนองต่างพระพุทธ
 องค์เป็นทพงสัตว์โลกอันเกิดมาภายหลังเป็นความสคัญแห่งข้าพระพุทธ
 เจ้าฉะนี้ ประการหนึ่งข้าพระพุทธเจ้าคึกจะไตรราชสมบัติครองนด้วยโลกย
 จิตใคร่เป็นใหญ่ได้จักแวงราชกิจงานก็ให้สถิตอยู่ในยติธรรม จะได้เป็น
 ทพงพำนักในนิกรราชบรรพชิต ให้มีสขสมบรมตามขราณราชประเวณ
 เป็นความสคัญแห่งข้าพระพุทธเจ้าฉะนถวนค้ำบสอง แลยังมีความ
 สขสยอยู่จักสมลคังมโนรถแลหรือ หรือมีสมลประการใดมิได้แจ้ง
 ข้าพระพุทธเจ้าขอพระบวรคณานภาพพระมหาเจดีย์ฐานเจ้าทงท่า มีพระ
 พุทธปฐมมากรเจ้าเป็นอาทิ อันพระพุทธองค์ทรงประคองฐานไว้ต่างพระองค์
 แลแล้วจึงจาธิษฐาน^(๑) ทงสองสัจแห่งข้าพระพุทธเจ้า จึงเป็นทพำนัก
 ตคความสขสย ข้าพระพุทธเจ้าจะกระทำสคัญเสียงเทียบนของข้าพระองค์
 เล่มหนึ่ง ของขุนวรวงศาธิราชเล่มหนึ่ง ถ้าข้าพระองค์จะสมลุมโนรถ
 ความปรารธนา ด้วยบุญญาธิการ โขราณแลขัจจุบันกรรมควรจะได้
 มหาเศรษฐีตรสากรฐีปไตย อันจะได้ร้างขทรยศคเขญเป็นจุลาจล
 แห่งสมณพราหมณ เสนาขคไฟว์ฟ้าประชาราษฎรได้ความเคอครอนแล
 ได้เป็นมหาอรรค ทาน ทายก อุปถัมภก พระบวรพุทธ ศาสนาใน วรราช
 ศวรยศขไป ขอให้เทียบขุนวรวงศาธิราชคขก่อน ถ้ามีสมลคังมโน

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “แล้วจึงสัจจาธิษฐาน...”

รตความปรารถนาแล้ว ขอให้เทียบข้าพระองค์ต่อก่อน ขอพระบวรคุณา
 นภาพแลความสัจทั้งสอง แห่งข้าพระพทิจำงมาตคความสงสัย
 ให้ปรากฏตามเสียงวจัสตยาธิษฐานอันข้าพระพทิจำงออกเทียบสองเล่ม
 นเบนพทิสกการบชาแลเสียงกระทำควยสกกกจเการพนเถก ครนอธษ
 ฐานเสร็จแล้ว กจคเทียบทั้งสองเล่มนั้นเขา ฝ่ายขุนพิเรนเทพไปถึง
 เห็นเทียบขนวรวงคำธราชยาวกว่าเทียบพระเทยรรชากโกธรจึงว่าห้าม
 มิให้ทำสขันท่าเลากกายชานหมากคียบทิ้งไป จะได้ตั้งใจทงเอาเทียบ
 ขนวรวงคานันห้ามมิได้ เป็นศกณิมิตเหตุพอไปต้องเทียบขนวรวงคำธราช
 คียบลง คนทง ๕ ก็ยังเกิดโสมนสยนคียงนิก ขณะนั้นมีพระสงฆ์องค์
 หนึ่งครองไตรจวรครบถอตาลยัตร เดินเข้าไปในพระอุโบสถให้พรว่า
 ท่านทงนจะไคสำเร็จมโนรตความปรารถนาเช่นแท้ ทง ๕ คนกนมีสการ
 ธิษพร พระสงฆ์คนกลบออกมากหลายไป ต่างคนกต่างกลบมายังทอยู่
 ครนประมาณ ๑๕ วัน กรมการเมืองลพบุรีบอกลงมาว่าช่างพลายสง
 ๖ คอกมนว^(๑) หทางสรวพตองลักษณะตคโขลง สมหนายกกราบทล
 ทรสว่าเราจะขนไปจย อยุ่อก ๒ วันจะเสด็จ แล้วสั่งให้มิตราชนไปให้
 กรมช่างจยเสยเถก ครนอยู่มาประมาณ ๗ วันโขลงชกปกเถอนเข้า
 มาทางวัดแม่นางปลมเข้าเพนยควคชอง สมหนายกกราบทล ทรสว่า
 พรุ่งนเราจะไปจย ครนเพลาคำขุนพิเรนเทพจึงสั่งหมนราชเสน่หานอก

(๑) ฉบับพื้นจันตุมาศว่า "สูง ๖ คอก ๔ นิ้ว"

ราชการให้ออกไป คอยทำร้าย มหาอปราชยาอยู่ที่ท่าเสื่อ^(๑) สั่งแล้วพอ
 พญาพิชัย พญาสุวรรณคโลกลงมาถึง ขุนพิเรนเทพจึงให้ไปบอกโดย
 ความลับ พญาพิชัย พญาสุวรรณคโลกก็ตั้งใจจะไปช้ มอยู่ที่คลองบาง
 ปลาหมอกกับทวยขุนพิเรนเทพ หลวงศรียศ หมั้นราชเส่นหาในราชการ
 ขเรอคนละลำ พลพายมีสาตราวชิระขมอ ฝ่ายหมั้นราชเส่นหานอก
 ราชการถอยขึ้นไปแอบคอยอยู่ ทำอาการคจหนงทนายเลือกครนเห็น
 มหาอปราชยาขซาางจะไปเพนัยค หมั้นราชเส่นหากยังถกมหาอปราชยา
 ตกข้างลงตาย ครนเข้าตรู ขุนวรวงศาธิราชกับแม่อยู่หัวศรีสุตาจันทร์
 แลราชบุตรซึ่งเกิดควยกนนั้น ทงพระศรีสนกกลางเรือพระที่นั่งลาเคียวกัน
 มาตรงคลองสระบัว ขุนอินเทพก็ตามประจามา ฝ่ายขุนพิเรนเทพ
 พญาพิชัย พญาสุวรรณคโลก หลวงศรียศ หมั้นราชเส่นหาในราชการครน
 เห็นพระที่นั่งขนมากพร้อมกันออกสกค ขุนวรวงศาธิราชร้องไปว่าเรือ
 ไครตรงเข้ามา ขุนพิเรนเทพร้องตอบไปว่า กูจะมาเอาชีวิตเองทงสอง
 ฝ่ายขุนอินเทพ^(๒) ก็เร่งให้พายรบกระหนายเรือทงขนมมา แล้วช่วยกัน
 เขากลุมรบจับขุนวรวงศาธิราชกับแม่อยู่หัวศรีสุตาจันทร์ แลบุตรซึ่ง
 เกิดควยกนนั้นฆ่าเสีย แล้วให้เอาศพไปเสียบประจานไว้ ณ วัตแรง
 แต่พระศรีสนนนั้นเอาไว้ ขุนวรวงศาธิราชอยู่ในราชสมบัติ ๕ เดือน

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "อยู่ที่ท่าเสื่อ"

(๒) ,, ,, ฝ่ายขุนพิเรนทรเทพ

(๑๕) รัชกาลสมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชาธิราช

ขุนพิเรนเทพ ขุนอินเทพกษิ ขุนนาง ทังปวง กลัษเข้า มารักษา พระราชวัง
 ฝ่ายขุนพิเรนเทพจึงให้หลวงราชินิกุล พระรักษมณเฑียร แลเจ้าพนักงาน
 งานทังปวงเอาเรือพระที่นั่งไชยสุพรรณหงส์ไปย้งวัดราชประดิษฐาน อัญ
 เชิญพระเทพยธราชให้ปรวิทนลาผนวช แลวเชิญเสด็จลงเรือพระที่นั่งไชย
 สุพรรณหงส์ อลงการ ประคย ด้วยเครื่องมยรฉัตรพัก โยกจามรมาศทาย
 ด้วยเรือตงกนแห่เป็นขนคแน่นโดยชลมารควัด เสด็จยั้งประตยขนวน
 น้าแลวเชิญเสด็จเข้าสู่พระราชวัง ครนไค้มีห้ามหุกิวารศุภฤกษ์พิไชย
 ฤทธิ จึงประสมสมเด็จพระสังฆราช พระราชาคณะคามวาสีอรัญวาสี
 มขมาตยามนตรีกระวีไหราราชคร หมู่พราหมณปโรหิตาจารย์กัโอม
 อานอศัวรเวทวิษณมณตร์ พรอมทังพุทธจักรอาณาจักรมอยเครื่องเบญจ
 ราช กกธ ภาณทั ถวาย อภิเชโกท กะมร ธารา ปราชดา ภิชะก ถวัลย ราช
 ประเพณีสยศรีสุริยวงศกษตริย ตำรงแผ่นพิภพมณฑลเสมาอาณาจักร
 กรงเทพ ทวาราวดี ศรีอยุธยามหาคิลกภาพนพรตนราชธานี บัรรมย์ อุดม
 พระราชนิเวศมหาสถานสยไป ทรงพระนามสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ
 ราชาธิราชเจ้า (๑) ฝ่ายขุนพิเรนเทพจึงพาเอาตัวพระศรีสินไปถวายสม
 เด็จพระมหาจักรพรรดิราชาธิราชเจ้า ทรงพระมหากรุณาการณยภาพ
 เลยงพระศรีสินไว้ ครนรุ่งขนจึงเสด็จออกหม่มมขมาตยามนตรีทังปวง
 พรอมแลว ตรัสปรึกษาคความชอยขนพิเรนเทพ ขุนอินเทพ หม่นราช

(๑) ฉบับหลวงประเสริฐว่า ศักราช ๘๑๐ วอศก

เสนาหา หลวงศรียศบ้านลานตากฟ้า ๔ คนนเป็นปฐมคึก แลพระหลวง
 ขุนหมนหวเมืองทงปวงเป็นผู้ช่วยราชการ พระมหाराชครทง ๔ เชิญ
 พระธรรมนุญหอหลวงมาปรึกษาความชอบ เอาข่าเห็นจครงเจ้ามหา
 เสนาบดี^(๑) รัยพระอินทราชาเข้ามาแต่เมืองสุพรรณบุรี เข้าพระราชวัง
 ใต้ เอามาเปรียบในข่าเห็นจนนพระราชทานลกสนมองค์หนึ่ง เจียตทองค์
 หนึ่ง พานทองค์หนึ่ง เตาหน้าทอง กระบกกนหยน เสดยงงา เสดยงกลีบขว
 เอาคำปรึกษากราบบังคมทูล ทรงพระคำรัสว่าน้อยนัก คน ๔ คนน
 เอาชีวิตแลโคตร^(๒) และความชอบไว้ในแผ่นดิน แล้วตรัสว่า ขุน-
 พิเรนเทพเล่าบิดาเป็นพระราชวงศ์พระร่วง มารดาไซ้เป็นพระราชวงศ์
 แห่งสมเด็จพะไชยราชาธิราชเจ้า ขุนพิเรนเทพปฐมคึก เอาเป็น
 สมเด็จพะมหาธรรมราชาธิราชเจ้า ให้รัยพระราชขณทรครองเมือง
 พิชณโลก จึงตรัสเรียกสมเด็จพะเจ้าลกเชอพระสวัสดิราช^(๓) ถวาย
 พระนามชอพระวิสุทธิกษัตริย์ เป็นตำแหน่งพระอัครมเหสีเมืองพระ-
 พิชณโลก เครองราชาบริโภคให้ตั้งตำแหน่งคักคฝ่ายทหารพลเรือนเรือ
 ไชยพนค้ำ พนแดงค้หนึ่ง แลเครองราชกกกณณทัให้สมเด็จพะมหา-
 ธรรมราชาธิราชเจ้าทรงขนไป เอาขุนอินเทพเป็นพญาศรีธรรมโคกราช
 พระราชทานลกพระสนมองค์หนึ่ง เจียตทองค์หนึ่ง เตาหน้าทอง

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “เจ้ามหาเสนาธิบดี” ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า “เจ้า
 พระยามหาเสนาบดี”

(๒) ฉบับพันจันทนุมาศ และฉบับพระราชหัตถเลขาว่า “แลกความชอบ...”

(๓) ,, ,, ว่า “พระสวัสดิราชธิดา”

ขณะเมื่อแผ่นดินพระนครศรีอยุธยาเป็นทรยศก็ปรากฏขึ้นไปกรุง
หงสาวดี สมเด็จพระเจ้าหงสาวดีแจ้งประพฤติเหตุไปว่า สมเด็จพระ-
ไชยราชาธิราชเจ้าแผ่นดินพระนครศรีอยุธยาสวรรคตแล้ว เสนาบดียก
พระยอดฟ้าราชกุมารพระชนม์ ๑๑ ขวบขึ้นครองราชสมบัติ แม่อยู่หัว
ศรีสทิงขันธ์มารดาพระยอดฟ้ากระทำราชการสามัคคีศรีสังวาสด้วยชน-
ษินราช ให้ฆ่าพระยอดฟ้าเสียดกชนษินราชชนผ่านพิภพกรุงทวารวดี
ศรีอยุธยา เสนาพฤตยามาตย์มีความพิโรธเคืองแค้นคิดกนฆ่าชนษิน
ราชแลแม่อยู่หัวศรีสทิงขันธ์เสีย แผ่นดินเป็นจุลาจล สมเด็จพระเจ้า
หงสาวดีทรงพระดำริว่า ถ้าพระนครศรีอยุธยาเป็นดังนี้จริง เห็นว่าขอบ
ขันธเสมา^(๑) แลเสนาพฤตยามาตย์ทั้งปวงจะกระต้างกระเคืองมีปรกติ
ถ้ายกกองทัพไปโจมตีเอาเห็นจะได้พระนครศรีอยุธยาโดยง่าย ทรง
ดำริแล้วก็ตรัสให้จัดพลทหารรบ ๓ หมื่น ช้างเคือง ๓๐๐ ม้า ๒๐๐๐
เสร็จ^(๒) สมเด็จพระเจ้าหงสาวดีก็ยกทัพพร้อมมาโดยทางด่านพระเจดีย์
๓ องค์ ตมเมืองกาญจนบุรี จับได้กรมการถาม^(๓) ว่าพระนครเป็นจุลาจล
ก็จริงแต่ขียนพระเทษยราชาได้ครองราชสมบัติ เสนาพฤตยามาตย์แล
หัวเมืองทั้งปวงเป็นปรกติพร้อมมูลอยู่แล้ว^(๔) สมเด็จพระเจ้าหงสาวดี

(๑) ฉบับพระราชหัตถเลขา และฉบับพันจันทนุมาศว่า “เห็นว่าหัวเมืองขอบขันธเสมา
และเสนาพฤตยามาตย์...”

(๒) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “เศษ”

(๓) ,, ,, และฉบับพระราชหัตถเลขาว่า “จับได้กรมการถามให้การ
ว่า...”

(๔) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “...และหัวเมืองทั้งปวงพร้อมมูลเป็นปรกติกันแล้ว”

ตรัสว่าใครล่วงเกินมาถึงนแล้วจะกลับเสีย ننคนไม่มีเกียรติยศเลย จำจะ
 เข้าไปเหยียบขี้ให้ถึงชานเมืองพอเห็นพระนครแล้วจะกลับ แล้วประการ
 หนึ่งจะใคร่ค้มอทหารกรุงศรีอยุธยาผู้ใดจะออกมารบทัพเราข้าง แล้วก็
 ยกไปตีเอาเมืองสุพรรณบุรี แล้วเดินตัดทุ่งเขาท้ายป่าโมก ข้ามพล
 เข้าไปตั้งค่ายหลวงตำบลลุมพลี ๗ วันอังคาร เดือน ๔ ขึ้น ๗ ค่ำ (๑)
 ศักราช ๘๕๒ ขีซาลโทศก ขณะนั้นหนังสือเมืองสุพรรณบุรีบอก
 ราชการเข้าไปถึงกรุง พอที่พระเจ้าหงสาวดีก็ถึงทุ่งลุมพลีพร้อมกัน
 สมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชาธิราชเจ้าตากพระทัย ตรัสให้เร่งพลนอก
 เมืองในเมืองนครรักษาหน้าทเป็นกกลางล สมเด็จพระเจ้าหงสาวดีตั้งอยู่
 ลุมพลี ๓ วัน (๒) พอทอดพระเนตรศก กำแพง พระนคร ศรีอยุธยาแล ปรา
 สาทราชมนเทียรแล้วก็เลิกทัพกลับไปกรุงหงสาวดีโดยทางมา

ขณะเมื่อพระเจ้าหงสาวดียกทัพมานั้น ฝ่ายพญาละแวกรู้ว่า
 พระนครศรีอยุธยาผลัดแผ่นดินใหม่ ก็ยกทัพกลับมาถึงเมืองปราจีนบุรี
 ต่จยได้คนถามให้การว่าพระเตยรรราชาครองราชสมบัติเสนาบดีพร้อม
 มุลอยู่ พญาละแวกก็มาอาจยกเข้ามากวาดแต่ครัวอพยพชาวปราจีนบุรี
 แล้วกลับไปเมืองละแวก ครั้นพระเจ้าหงสาวดียกกลับไปแล้ว สมเด็จพระ
 พระมหาจักรพรรดิราชาธิราชเจ้า คิดแค้นแก่พญาละแวกว่ากรุงหงสาวดี

(๑) ฉบับพื้นจันทนุมาศ และฉบับพระราชหัตถเลขา ว่า "...ณวันอังคาร ขึ้น ๕ ค่ำ เดือน ๕ ศักราช ๘๕๒..."

(๒) ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า "ตั้งอยู่ ๓ วัน"

คหมันแล้วเมืองเขมรมาคหมันด้วยแล้ว ถ้าราชการฝ่ายหงสาวดีส่งข
 ลงเมื่อใด เราแก้แค้นให้จงได้^(๑) แล้วสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้ซ่อม
 เขมก้าแพงพระนครซึ่งชำรุดปรักหักพังให้มั่นคง โดยรอบคอบแล้วให้
 สถาปนาที่พระตำหนักวังเป็นอุโบสถ แลสร้างพระวิหารอารามให้นาม
 ชอวดีวงไชย อธิการให้ซ่อมพระนิกมแล้วตรัสว่า เมื่อเราอุปสมบทนั้น
 บิณฑบาตขึ้นไปป่าไทรป่าถ่านจนถึงป่าชมภู^(๒) อากรรชงชนสารภากร
 เป็นหลวงนน ในเถรเถรไปขอเอาเป็นกบขี้ขงหนเถค

ศักราช ๘๕๓^(๓) ปีเถาะตรีศกเดือน ๘ ขึ้น ๒ ค่ำ ทำการพระ-
 ราชพิธีอุปถัมกรรม สมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชาธิราชเจ้า ทำขล
 ทำแคง พระกรรมวาจาเป็นพฤตมิขาศ พระพิเชษฐเป็นหีสกาจารย์^(๔)
 พระอินโทรเป็นธรรมการ

ศักราช ๘๕๔ ปีมะโรงจัตวาศก สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ
 ราชาธิราชเจ้า พังข่าวราชการข้างกรุงหงสาวดีส่งขอยุ่กัตรสให้เตรียม

(๑) ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า “เราจะแก้แค้นให้จงได้ แล้วสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
 ซ่อมก้าแพงพระนครซึ่งชำรุดปรักหักพัง ให้มั่นคงโดยรอบแล้ว ให้สถาปนาที่
 พระตำหนักวังเป็นพระอุโบสถ ”

ส่วนฉบับพันจันทนุมาศว่า “เราจะแก้แค้นมันให้จงได้ แล้วสมเด็จพระเจ้า
 อยู่หัวให้ซ่อมเขมก้าแพงนครซึ่งชำรุดปรักหักพังให้มั่นคงโดยรอบคอบแล้ว ให้
 สถาปนาที่พระตำหนักวังเป็นพระอุโบสถ ”

(๒) ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า “...บิณฑบาตขึ้นไปป่าถ่านจนถึงป่าชมภู ”

(๓) ฉบับหลวงประเสริฐว่า “ศักราช ๘๑๒ จอศก ”

(๔) ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า “เป็นอัญญาจารย์ ”

ทช ๕ หมัน ให้เกณฑ์หัวเมืองปากไตเป็นทัพเรือ ให้พญา
 เยาวเป็นแม่ทัพ^(๑) พระศรีไชยศึกเป็นกองหน้า ถึงฉนวนอาทิตย์ เดือนย
 ๕ ค่ำ เพลาค่ำ ๓ โมง ๒ บาท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จยก
 กองทัพหลวงไปโดยทางขั้ตะบอง^(๒) ถึงเมืองสระแวง ฝ่ายทัพเรือไป
 ปากน้ำพุทไธมาศ เข้าคลองเชิงกระชมแลงกองหน้าตั้งห่างเมือง ๑๐ เส้น
 ทัพหลวงตั้งไกลเมือง ๑๕๐ เส้น ฝ่ายพญาสระแวงเห็นจะขบของเมืองมิได้
 จึงให้มิศภอกษร แต่งเสนาบดีถือมากกราบถวายบังคมสมเด็จพระเจ้า
 อยู่หัวในลักษณะนั้นว่า

ข้าพระองค์ครองกรุงกัมพูชาธิบดี ขอถวายบังคมมาแทบพระ-
 บาทบังคมสมเด็จพระนงเกล้า พระองค์ทรงอิศวรรภาพ^(๓) เป็น
 บันกรุงเทพทวาราวดีศรีอยุธยามหาดลกลภพพรตนาธานันบุรีรมย์อุดม
 พระราชมหาสถาน ด้วยข้าพระองค์เป็นคนโมหจริตมิได้คิดเกรงพระเดช
 เสด็จานุภาพ แลยกทัพเข้าไปกวาดเอาชาวปราจีนบุรี อันเป็นข้าขอบ
 ขันเขตเสมากรุงเทพมหานครมานนผกหนักหนาอยู่แล้ว ขอสมเด็จพระ
 พระนงเกล้าได้โปรดคอคโทษานุโทษแก่ข้าพระองค์เถิด ออย่าเพื่อยก-
 พยหโยธาเข้าหักเมืองก่อนเลยยก ๓ วัน ข้าพระองค์จะแต่งเครื่องราช
 ขรรณาการออกไปถวาย ขอเป็นข้าพระบาทสมเด็จพระนงเกล้าไปถวาย

(๑) ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า “ให้พระยาพะเยาเป็นแม่ทัพ”

(๒) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “ไปโดยทาง มัตบอง”

(๓) ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า “ผู้ทรงอิศรรภาพ”

เท่ากับปาวสาน สมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชาธิราชเจ้าก็ทรงพระการุญ
 ภาพแก่พญาละแวก ตรัสกำหนด^(๑) นายทัพนายกองให้จัดการซึ่งจะ
 เข้าหักเมืองโดยศุภอักษรพญาละแวก ครั้นถวนกำหนด ๓ วัน พญา
 ละแวกก็นำเครื่องราชบรรณาการกับนักพระสุโท นักพระสุทัน อันเป็น
 ราชบุตรออกเฝ้าทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายเป็นข้าพระบาท สมเด็จพระ
 พระมหาจักรพรรดิราชาธิราชก็สนความพิโรธ จึงตรัสแก่พญาละแวกว่า
 ท่านจงรักษาแผ่นดินกรุงกัมพูชาธิปไตยโดยยุติธรรมราชประเพณีสืบมาแต่
 ในกาลก่อนนั้นเถิด แล้วพระเจ้าอยู่หัวตรัสว่านักพระสุโท นักพระสุทัน
 เราจะขอไปเลี้ยงเป็นโอรส พญาละแวกมีอางที่จะขัดใจ ก็โดย^(๒)
 บัญชาพระเจ้าอยู่หัว แล้วพญาละแวกก็ถวายขังคมลาไปเมืองจันทแจ้ง
 เครื่องราชูปโภคชายหญิงให้แก่ราชบุตรแล้วก็พามาถวายทูลฝาก
 สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตรัสว่า ท่านอย่าวิตกเลยอนันบุตรท่านทั้งสองนัก
 เหมือนโอรสแห่งเรา พญาละแวกมีความยินดีนัก ให้เสนาบดีไปต้อนรับ
 ครว้อพยพชาวปราจีนบุรีมาส่งยังค่ายหลวง สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็เสด็จ
 ยกกองทัพขกทัพเรือแลครว้อพยพทงนน กลับมายังพระนครครว้อชยา
 จึงทรงพระกรุณาให้นักพระสุทันขึ้นไปครองเมืองสุวรรณคโลก
 ศักราช ๘๕๕^(๓) บรมเสด็จเขมรจก ครองนพระเจ้าอยู่หัวให้

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “ตรัสกำหนดหาทัพหากอง”

(๒) “ ” และฉบับพระราชหัตถเลขาว่า “ก็ได้โดยบัญชาพระเจ้า
อยู่หัว”

(๓) ฉบับหลวงประเสริฐว่า “ศักราช ๘๑๔ ขวดศก”

แปลงเรือแซ่^(๑) เป็นเรือไชย แลเรือศรยะสัตว์ต่าง ๆ

ศักราช ๘๕๖^(๒) บัณฑิตเมษนคก เดือน ๘ ทำการพระราชพิธี
มัญยมสมเด็จพะมหาจักรพรรดิราชาธิราชเจ้า ตำบลชยันนาทบุรี

ศักราช ๘๕๗^(๓) บัณฑิตเมสปีตคก สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จ
ไปวังช้างตำบลบางละมุง ไทช้างพลายพัง ๖๐ ช้าง อนึ่ง ในเดือน ๑๒
นั้น ไทช้างเผือกพลายตำบลกาญจนบุรี สูง ๔ ศอกเศษ ช่อพระ-

คเสนทโรคม^(๔) ครองนั้นมีข่าวมาว่าเมืองละแวกเสียแก่ญวน สมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัวแจ้งว่า นักพระสัญญาชุกมารบเมืองละแวก^(๕) เสียบิดา

นักพระสุทัน นักพระสุโทแก่ญวนแล้วจำจะให้ออกไปกำจัดเอาเมืองคน

ทรงพระกรุณาตรัสแก่มุขมนตรีว่าจะออกไปเมืองละแวกครั้งนี้ จะเห็น

ใครที่จะเป็นแม่ทัพออกไป มุขมนตรี ปรึกษาร่วมกัน กราบทูลว่า

เห็นสมเด็จพระเจ้าลูกเธอขัตติยธรรมที่ไปครองเมืองสุวรรณโลกออกไป

จะไ้เอาใจชาวละแวก จึงมีพระราชกำหนดให้หาพระองค์สุวรรณโลกลง

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “เรือแซ่”

(๒) ฉบับหลวงประเสริฐว่า “ศักราช ๘๑๕ นลศก เดือน ๗”

(๓) ฉบับหลวงประเสริฐว่า “ศักราช ๑๘๖ ขาลศก”

(๔) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “ช่อคเสนทโรคม” ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า
“ให้ช่อพระคเสนทโรคม”

(๕) ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า “นักพระสัญญาไปเอากองทัพญวน ยกมารบเมือง
ละแวก...”

มาเฝ้า^(๑) สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตรัสว่าจะให้เจ้าเป็นแม่ทัพออกไป พระ-
องค์สวรรคโลกกราบทูลว่าพระชนมหารายถึงมาฏ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ตรัสว่า มขมนตรีปรึกษาพร้อมกันแล้ว ประการหนึ่งแผ่นดินกรุงกัม
พูชาธิบดี^(๒)เป็นของเจ้าอยู่จำจะไป

ศักราช ๘๕๘^(๒) บัวออกจุกก เดือน ๑๒ พระองค์สวรรคโลก
เป็นแม่กองถอพลสามหมื่น พระมหามนตรีถออาญาสิทธิพระมหาเทพ
ถอวเววณ ฝ่ายทัพเรือพญาเขาว^(๓) เป็นนายกองครึ่งนั้นลมซัด ทัพ
เรือมทนทัพบก ทัพบกไกลถึงทะเลพญารามลักษณซึ่งเกณฑ์เข้า
กองทัพบกนั้นเข้ายกทัพในกลางคืน ทัพญวนแต่งรบเป็นสามารถ^(๔)
แลทัพพญารามลักษณแตกมาปะทะทัพใหญ่ ครึ่งนั้นเสียพระองค์
สวรรคโลกก็ชอกช้ำเสียชางมารพลเป็นอันมาก^(๕)

ศักราช ๘๕๘^(๖) บัระกานพศกวันอาทิตย์ ขน ๑ ค่ำ เดือน ๕
เกิดเพลิงไหม้ในพระราชวัง อนึ่ง เดือน ๓ นั้น ทำการพระราชพิธี
อาชาริยาภิเษกแลกระทำการพระราชพิธีอินทราภิเษกในพระราชวัง อนึ่ง

(๑) ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า “...เห็นแต่สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ บุญธรรมที่ไป
ครองเมืองสวรรคโลก จึงโปรดให้มีตราให้หาพระองค์สวรรคโลกนั้นลงมาเฝ้า”

(๒) ฉบับหลวงประเสริฐว่า “ศักราช ๘๑๘ มะโรงศก”

(๓) ฉบับพระราชหัตถเลขา “พระยาพะเยา”

(๔) “ ” “ทัพญวนและเขมรแยกรับเป็นสามารถ”

(๕) “ ” มีความต่อไปว่า “กองทัพก็กลับคืนพระนคร”

(๖) ฉบับหลวงประเสริฐว่า “ศักราช ๘๑๘ มะเส็งศก”

ในเดือน ๕ นั้น สมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชาธิราชเจ้าพระราชทาน
 สัตตศกมหาทาน แลให้ช่างเผือกมุกองเชิงเงิน^(๑) สู่เท้าช่างเป็น
 เงิน ๑๖๐๐ ชั่ง ราชรถ ๗ เล่มเทียบมทว้ยม้ามนางสำหรับเสมอรรถละ
 ๗ นาง อนึ่ง ในเดือน ๗ เสด็จไปวังข้างตำบลดุสิตพระ ใต้ช่าง
 พลายพังง ๖๐ ช้าง

ศักราช ๕๐๒^(๒) ปีชวดโทศกเสด็จไปวังข้าง ตำบลดุสิตพระ
 ใต้ช่างพลายพัง ๕๐ ช้าง

ศักราช ๕๐๔ ปีขาลจัตวาศก สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จไปวัง
 ข้างตำบลดุสิตพระ ใต้ช่างพลายพัง ๗๐ ช้าง

ศักราช ๕๐๕^(๓) ปีเถาะเบญจศก สมเด็จพระเจ้าหงสาวดีทรง
 พระคำรว่า ครองก่อนเรายกทัพรุกไปพระนครศรีอยุธยาพลแต่สามหมื่น
 ตำบลดุสิต^(๔) ห้ามผู้ใดมาปะทะมือไม้ แต่หากทว่าพลน้อยจะทำการ
 ชำวนมิดนค ครองจะยกไปให้มากสืบเท่าที่เห็นจะได้พระนครศรีอยุธยา

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “มุกองเป็นเงิน...”

(๒) ฉบับพระราชหัตถเลขา และ ฉบับพันจันทนุมาศ ว่า “ศักราช ๕๐๐ ปีจอ
 สัมฤทธิศก (พ.ศ. ๒๐๘๑) เสด็จไปวังข้างตำบลดุสิต ใต้ช่างพลายพัง
 ๕๐ ช้าง ศักราช ๕๐๒ ปีชวดโทศก (พ.ศ. ๒๐๘๓) เสด็จไปวังข้างตำบลดุสิต
 ใต้ช่างพลายพัง ๕๐ ช้าง ศักราช ๕๐๔ ปีขาล จัตวาศก (พ.ศ. ๒๐๘๕)
 สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไปวังข้างตำบลดุสิต ใต้ช่างพลายพัง ๗๐ ช้าง”

(๓) ฉบับหลวงประเสริฐว่า “ศักราช ๕๑๐ วอกศก”

(๔) ฉบับพระราชหัตถเลขา และฉบับพันจันทนุมาศว่า “ล่วงเข้าตั้งถึงขานเมือง
 ตำบลดุสิต”

พระเจ้าหงสาวดีทรงพระคาร์แลวเกณฑ์พล ๓๐ หมื่น ช้างเครื่อง ๗๐๐
 ม้า ๓๐๐๐ ให้พระมหาอุปราชเป็นกองหน้า พระเจ้าแปรเป็นเกียก
 กาย พญาพลิมเป็นกองหลัง ครั้นฉนวนอาทิตย์ ชน ๒ ค่ำ เดือน ๓
 เพลาอุษาโยคสมเด็จพระเจ้าหงสาวดีทรงเครื่องสิริราชขัตติยาลังกา-
 ภรณ์ขบรมมหาสังฆาลเนาวรัตน์ สะพักพระอภัยมณีลึงกตองคาพยพ
 อย่างอัครราชรามัญวิสัย สำหรับมหาพิชัยณรงค์เสด็จ เสด็จทรงช้าง
 พระที่นั่งพลายมงคลปราบทวายเป็นราชพาหนะประทับเครื่องคเชนตราลึง
 กาภรณ์ขบรมมหาสารวิภูสิต พร้อมด้วยเสนางคณิศรพิริยโยธาทาญ
 พลกายตงกายเขนเขน ชนคั่นแน่น แสนเสโล โทมรมาศ ทวนทอง เป็นทิว
 แถวคาศาคาคุมโหฬารเลิศพันภูกอธกด้วยฉวชฉฉฉฉฉฉฉ รุจิตรไฟโรจ
 อิมพร วิธเคยร คาศ ควย ทพทาว พญารามัญราชรายเรียงเป็นระยะ โดย
 กระบวนพยุหะบาตราหน้าหลังทั้งปวงพร้อมเสร็จ ไต่เพลามหาศุภฤกษ์
 ไทราชยกลันหมองไชย เจ้าพนักงานประ โคมแตรสังข์กังสดาลดนตรี
 คัพทหมองกลองกองสนั่นนิฤนาท ดำเนินธงคลาพยุหโยธาทัพออกจาก
 หงสาวดีรอนแรมมา ๗ เวณ ข้ามแม่น้ำเมาะตะมะเดินทัพโดยทางสะมิ

ขณะนั้นมหน่งสอยอกเมืองกาญจนบุรีเข้ามาว่า ชาวค่านไปถึย
 ค่านถึงค่านลหอยยะไตเนอความว่า สมเด็จพระเจ้าหงสาวดียกมาข้าม
 พลเมืองเมาะตะมะถึง ๗ วันจึงสิ้น สมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชาธิราช
 ตรัสให้เทศรวเมืองตรวจตราแลแขวงจังหวัดเข้าพระนคร แล้วมีพระราช
 กำหนดชนไปถึยเมืองพิษณุโลกว่า ถ้าศึกหงสาวดีมาตีถึยพระนครศรี-

อพยธยาเมื่อใด ให้สมเด็จพระมหาธรรมราชาเอาทัพเมืองเหนือทงปวง
 เป็นทัพกระหนาบ แล้วตรัสให้พญาจักรออกตั้งค่ายลุมพลีพลหม่นห้าพัน
 ล้วนใส่เสื้อแครงหมวกแครง ฝ่ายพระมหานาคขวช้อยู่วัดภูเขาทอง สัก
 ออกรบตั้งค่ายกันทัพเรือ ตั้งค่ายแก้ววัดภูเขาทองวัดป่าพลูพรรคพวก
 สมกำลังญาติโยม ทาสชายหญิงของมหานาคช่วยกันชุกคนนอกค่าย
 กันทัพเรือ จึงเรียกว่าคลองมหานาค เจ้าพญามหาเสนาถอพลหม่น
 หนึ่งออกตั้งค่ายบ้านคอกไม้ข้อมทองนาหนึ่นตราพลใส่เสื้อเขียวหมวกเขียว
 พญาพระคสังถอพลหม่นหนึ่งตั้งข้อมท้ายค พลใส่เสื้อเหลืองหมวก
 เหลือง พระสุนทรสงคราม^(๑) ถอพลหม่นหนึ่ง ตั้งค่ายข้อมจำปา
 พลใส่เสื้อกำหมวกกำแลขรรดากำแพง^(๒) พระนครนนักตักแต่งข้อมกัน
 เป็นสามารถ

ฝ่ายสมเด็จพระเจ้าหงสาวดียกทัพข้ามกาญจนบุรีถึงพระนครศรี-
 อพยธยา วันเสาร์ ขน ๕ ค่ำ เดือน ๔ ตั้งค่ายหลวงตำบลด่านใหม่
 มะขามหย่อง ทัพพญาพลิมตั้งค่ายตำบลดู่ประเทศ^(๓)

ครนรุ่งขน ๗ วันอาทิตย์ ขน ๖ ค่ำ เดือน ๔ สมเด็จพระมหาจักร
 พรวิธาธาธาเจ้าจะเสด็จ ยกพยู่หโยธา ทวยหาญออกไปดู กำลังข้าศึก

(๑) ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า “พระสุนทรสงครามเจ้าเมืองสุพรรณบุรี”
 (๒) ,, ,, และ ฉบับพันจันทนุมาศว่า “แลบรรดาการพระนครนั้น”
 (๓) ,, ,, ,, “ตั้งค่ายหลวงตำบลดู่เมือง
 ทัพพระมหาอุปราชตั้งค่ายตำบลดู่เมือง ทัพพระเจ้าแปรตั้งค่ายตำบลด่านใหม่
 มะขามหย่อง ทัพพระยาพลิมตั้งค่ายตำบลดู่เมืองวัดวรเชษฐ”

คยคิงซ้ายขวาหน้าหลังโดยกระบวนคชพยหะสงคราม เสี่ยงเท่าพลแล
 ซ่างสะเทอนคิงพระสุธาคลจะทรุค สมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชาธิราช
 เจ้าเสด็จย่นพระคชาธาร ประมวล พลแลคชพยหะโดยกระบวนตั้งอยู่ ณ
 โศกพญา

ฝ่ายกองตระเวนรามัญเห็นคิงนั้น ก็เข้าไปกราบทุกพระเจ้าหงสา-
 วดีโดยได้เห็นทุกประการ สมเด็จพระเจ้าหงสาวดีตรัสว่า ชะรอยจะ
 เบินทัพพระมหาจักรพรรดิ ยกออกมาจะ กระทำคชพยหะ สงคราม กยเรา
 พระองค์ตรัสให้ยกพลหลวงออกจากค่ายตงกระบวน สมเด็จพระเจ้า
 หงสาวดีทรงเกราะเครื่องพิชัยยุทธย้อมทวยมด้วยวิชาสาตราเวทคาถา
 แล้วยสอดพระมหาสุวรรณสังวาล ประคยเพชรพนมสุวรรณพคุณเวทคาถา
 ต่าง ๆ ทรงพระมามาลาลงเลขยันตกันสรรพสาตราวุธยันนิตราย
 สำหรับราชณรงค์ยทเสร็จ เสด็จทรงช้างต้นพลายมงคลปราบทวิปสูง
 เจ็ดศอกเป็นพระคชาธาร ประคยคชาภรณ์เครื่องมั้น มีกลางข้างแล
 ความญเครื่องสูงสำหรับราชณรงค์แห่โดยขนาค มีหม่ทหารถือดาบตั้ง
 หมนหนงล้อมพระคชาธาร พระเจ้าแปรอสังการเครื่องพิชัยยุทธ ทรงช้าง
 ต้นพลายเทวนาคพินายสูง ๖ ศอกคย ๗ นิ้วเป็นพระคชาธาร ประคย-
 คชาภรณ์เครื่องมั้นมีความญแลกลางข้างยกเป็นกองหน้า มีทหารดาบ
 สองหมนพนหารอยล้อมพระคชาธาร ซ่างท้าวพญารามัญคยคิงตงโดย
 กระบวนกันกงเป็นชนค เหล่าพยหะโยธาหาญเคินเท่าถือสรรพสาตรา
 ภาษคาโดยกระบวนสมเด็จพระเจ้าหงสาวดี ก็ยกพยหะโยธาทวยหาญ

ออกตงยงท้องท่ง ทรงหน้าทพิสมเค็จพระมหาจักรพรรดิห่างกันประมาณ
 ร้อยเส้น เสด็จขึ้นพระคชาธารคอยฤกษ์ จึงตรัสให้พลมารำทวนชักชิง
 คลองกันไปให้พลเท่าเรียงหน้าทพิ ฝ่ายพลเคื่องเล่นเต้นรำร้องเฮฮา
 เป็นกลาหล ฝ่ายพลตายตงตายสองมือกราลอเลียวกันไปมา ขณะนั้น
 สมเค็จพระเจ้าหงสาวดีทอดพระเนตรคยุนอากาศ เห็นพระอาทิตย์แจ่ม
 ดวงหมคมเมฆหมอกแล้วศิษณราชบินนำหน้าทพิ ครั้นเห็นศัณนิมิตรราช
 ฤกษ์คิงนน ก็ให้ลนฌองชยอโฌษแตรสังข์ของอินทเกวราชนพร้อมกัน ก็
 ตรัสให้ชยพลเข้าโฌษทพิสมเค็จพระมหาจักรพรรดิ ฝ่ายสมเค็จพระ-
 มหาจักรพรรดิคำรัสให้แยกพลเป็นขั๊กกา พลโยธาหาญทงสองฝ่าย
 ข้างแให้โกลาหล เข้าปะทะประจันตี ฟันแทงแย่งยทชยขนระคม
 สาคธมาการทะหลยไปทงอากาศ พลทงสองฝ่ายข้างตายข้างลำบาก
 กลงกลาตเกลอนท้องท่งเขนอันมาก สมเค็จพระมหาจักรพรรดิราชา-
 ธิราชเจ้ากชยพระคชาธารเข้าชนข้างกองหน้าพระเจ้าหงสาวดีพระคชา-
 ธารเสียดให้หลังขาคักเขาไวไม่อยู่ พระเจ้าแปรไต่ทายขาคักคิงนน
 ชยพระคชาธารตามไล่ข้างพระมหาจักรพรรดิ พระสุริโยทัยเห็นพระ-
 ราชสามเสียดที่ไม่พนมือขาคัก ทรงพระกตัญญูภาพกชยพระคชาธาร
 พลายทรงสุริยกษัตริย์สะอิกออกรับ พระคชาธารพระเจ้าแปรไต่ล่าง
 แยกถนัด พระคชาธารพระสุริโยทัยแห่งนหงายเสียดที่ พระเจ้าแปร
 จ้วงพนทวยพระแสงของ้าว ต้องพระองค์สาพระสุริโยทัยขาคักกระทงถง
 ราวพระถันประเทศ พระราเมศวรกับพระมหินทรราชธิราชกชยพระคชา

สุรายนให้รบพระราชทาน ที่ไมได้ศัษะนักรบประทานไต้ถุนร้าน ให้
 ทหาร^(๑) ซึ่งรบพระราชทานบนร้านนั้นราคาตาลางมือลงมาครบ ๓ วันให้
 พันโทษ ฝ่ายสมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชาธิราชเจ้า ตรัสแก่ मुख
 มนตรีว่าทหารหงสาขงกาลงกลารนเรงอยู่ ทงเสียบยงอาหารก็ยงไม่ชค
 สน จำจะรักษามันหน่วงไว้คคการเคอน คอยทัพเมืองพิษณุโลกซึ่งจะ
 ลงมากระหนาบนั้นทวยแล้วจะคคเอาขนิใหญ่ลางค้ายทำลายความคคให้
 อ่อนลง จึงคคคคการเอาชัยชานะเมื่อภายหลังเห็นจะได้โดยง่าย मुख
 มนตรีทงหลายกเห็นทวย จึงให้เชญขนินารายณสังหารลงสำเภาคคชน
 ไปทางขานขอม แต่งทัพขกของกันสองผงฟากขนิไปถึงขนอนปากค
 ทหาร^(๒) ทคมาตงกองรอยคคยเหตุอยู่ ก็เอาข่าวไปกรายทลแก่สมเด็จ
 พระเจ้าหงสาวคควาชาวพระนครคคสำเภาขนมา มีทัพขกของกันสองผง
 ฟาก เห็นทจะขรทกขนิใหญ่ขนมาลางค้าย ทลขงมีขาคค้ำ ชาวพระนคร
 ยิงขนินารายณสังหารไป กระสุนตกลงในค้ายโกลพิลขปลาสมเด็จ
 พระเจ้าหงสาวคค ๆ ให้เอากระสุนขนิมาขวง^(๓) สรวงพลี แล้วให้เลิก

(๑) ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า “ให้ทหารซึ่งได้ศัษะมารับพระราชทานบนร้านนั้น
 ราคน้ำตาลามือลงมา...”

(๒) ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า “ทหารรามัญ...” ส่วนฉบับพันจันทนุมาศว่า
 “ทหารทต”

(๓) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “ให้เอากระสุนขนิมาขวงสรวงพลีแล้วให้เลิกไป ตั้งค้าย
 หลวง ณ ทุงพุดทะเลอยู่ ๓ วัน”

ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า “ได้เอากระสุนขนิมาขวงสรวงพลีแล้วให้เลิกค้ายไปตั้ง
 ค้ายหลวงพุดทะเล”

ไปตั้งค่ายหลวง ณ พุทธเลาอยู่ ๓ วัน สมเด็จพระเจ้าหงสาวดีเสด็จทรง
 ช้างพระที่นั่งกระโจมทอง ยกพลออกจากค่ายข้ามโพธิสามต้นมาตามทุ่ง
 เพนยด เสด็จย่นช้าง ณ วัดสามพิหารตรีสี่ให้มหาอุปราชาทอนพลเข้า
 หักพระนคร จึงพระยามโหฬารให้เอาบันนารายณ์สังหารลงใส่สำเภา^(๑) ขึ้น
 ไปยังค่ายสมเด็จพระเจ้าหงสาวดี ขนถอยท้ายสำเภาจมลง กระสุนขึ้น
 ขึ้นไปถุกกึ่ง พระมหาโพธิใหญ่ประมาณ สามกำเศษ ชาศตกลง ไกลช้าง
 พระที่นั่งสมเด็จพระเจ้าหงสาวดีประมาณ ๓ วา ขณะนั้นชาวขอมมหา
 ไชยก็ยิงปืนใหญ่ระดมมาตอ้งพลหงสาวดีตายมาก จะปล้นเอาพระนคร
 ไม่ได้ สมเด็จพระเจ้าหงสาวดีก็เสด็จยกทัพกลับยังพลับพลา

ฝ่ายสมเด็จพระมหาธรรมราชาแจ้งข่าวขึ้นไปว่า กองทัพพระเจ้า
 หงสาวดีมาตดพระนครครือยชยา ก็เกณฑ์ทัพเมืองพระพิษณุโลก
 เมืองสุโขทัย เมืองพิชัย เมืองพิหาร เช่นคนห้าหมื่น ลงมาถงเมือง
 ชยนาทบุรีตั้งค่ายมั่นสองฝั่งฟาก แต่งกองร้อยลงมาสืบถงแขวงสิงห-
 บุรี^(๒) พอพบสมิงจคร้าน สมิงมะลุ่ม คุมทัพสามพันไปลาทหา
 เสียบยง กองร้อยชาวพระพิษณุโลกเห็นรามัญมากกว่าก้วงหนี พวก

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “จึงพระยามโหฬารให้เอาบันนารายณ์สังหาร ลงใส่สำเภา
 ไม่รักแม่นางไว้ขึ้นไปยังค่ายสมเด็จพระเจ้าหงสาวดี” ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า
 “จึงพระยามโหฬารให้เอาบันนารายณ์สังหารลงใส่สำเภาไม่รักแม่นางไ่อ้ ขึ้นไปยังค่าย
 สมเด็จพระเจ้าหงสาวดี”

(๒) ฉบับพันจันทนุมาศ และฉบับพระราชหัตถเลขาว่า “สิงหบุรี”

รามัญเอามาได้สะพัก (๑) จับได้สองคนคุมตัวลงมาถวายสมเด็จพระเจ้า
 หงสาวดีศรีสทาม นายมันขนิยาว นายคงหนวดให้การกราบทูลว่า
 สมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชผู้ครองพระพิษณุโลก แจ้งขึ้นไปว่าทัพ
 กรงหงสาวดีมาตีตพระนครศรีอยุธยา จึงยกพลเมืองพิษณุโลก เมือง
 สโโขทัย เมืองพิชัย เมืองพิจิตร เป็นคนห้าหมื่น ลงมาช่วยตี
 กระหนาบ ขันมาตังชยนาทบุรี แต่งให้พันโจมจิตรรงค์ พันยงใจหาญ
 คุมทัพเจ้าคน ๑๐๐ มาสับทัพ สมเด็จพระเจ้าหงสาวดีแจ้งคังนินแยม
 พระโอรสผู้แล้วตรัสว่า อ้ายสองคนนี้ให้ โจนศิระชะเสียบปล่อยขึ้นไปให้
 ทูลพระมหาธรรมราชาว่า ซึ่งจะลงมาเป็นทัพกระหนาบนั้น เราคอยอยู่
 ถ้ามีลงมาใหม่ในไวจะขึ้นไปหา สมิ้งจะคร้าน (๒) “รับสั่งสมเด็จพระ

พระเจ้าหงสาวดี ก็เอานายมันขนิยาว นายคงหนวดไปโจนศิระชะแล้ว
 ก็คุมขึ้นไปปล่อยถึงแขวงเมืองสิงห์บุรี นายมัน นายคง ก็ขึ้นไปถึง
 เมืองชัยนาท ให้ขุนนางนำเผ้ากราบทูลเนื้อความ สมเด็จพระมหาธรรม
 ราชาศรีสทามว่า เองเข้าไปถึงสมเด็จพระเจ้าหงสาวดีนั้น เห็นร่พล
 ประมาณเท่าใด นายมันขนิยาว นายคงหนวด กราบทูลว่าข้าพเจ้ามิ
 ได้เที่ยว เห็นแต่ดวงค่ายหลวงนั้นพอเต็มทุ่งพุดเลา สมเด็จพระมหา
 ธรรมราชาจึงตรัสแก่มุขมนตรีว่า ซึ่งสมเด็จพระเจ้าหงสาวดีศรีสทาม
 ยังจะจริงหรือ มุขมนตรีทั้งปวงกราบทูลว่า สมเด็จพระเจ้าหงสาวดีนั้นดำ

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศ และฉบับพระราชหัตถเลขาว่า “สะพัก”

(๒) ที่เรื่องด้วยตัวเอนทั้งหมดนี้ ฉบับลานนาออกไป ๑ ลาน ได้คัดความในฉบับพระราช
 หัตถเลขามาเติมลงไว้ให้ครบ

องค์นี้ ได้ยินเล่าลือกันว่า ตรัสสิ่งใดเป็นสัจจริง สมเด็จพระมหา
 ธรรมราชาตรัสว่า อันการสงครามจะพึงเอาเป็นสัจจริงนั้นยากนัก
 เกลือกเกรงเราจะกระหนาบและหากลำทับไว้จะเลิกไปโดยทางมา จำจะ
 แต่งทัพไปตั้งไว้ค้ำ แล้วตรัสให้ทัพพระสวรรคโลก” พญาสุโขทัย
 สองทัพคนสองหมื่น ยกลงไปเมืองอินทขันธ์

ฝ่ายสมเด็จพระเจ้าหงสาวดี ตรัสให้ไปสั่งมหาอุปราชาศรีนคร
 ไปตีค่ายทุ่งหินตราเลีย จะได้ศึกการขลุ่ย (๑) เมือง

รุ่งขึ้นวันอังคาร แรม ๓ ค่ำ เดือน ๔ เวลาเช้าตรู่ พระมหา-
 อุปราชาก็ยกพลทหารไปตีค่ายเจ้าพญามหาเสนา เจ้าพญามหาเสนา
 นายทัพนายกองต่อสู้เป็นสามารรถ ชาศึกหักเอามิได้ พระมหาอุปราช
 โกรธ เสร็จย้ายข้างไปยืนตรงหน้าค่ายห่างประมาณ ๓ เส้น ให้
 ประกาศแก่นายทัพนายกองว่า มิได้ค่ายเพลานจะตกศีรษะเสียขเสีย
 นายทัพนายกองกลัววักตอนพลทหารตายคั่งหนุนแน่นก็เข้าไปพินค้ำยหัก
 เข้าได้ เจ้าพญามหาเสนา นายทัพนายกองไพร่พลแตกลาตกลงคลองน้ำ
 ข้ามไปฟากวัดมเหยงคณ์ ทช่วยเจ็บล้มตายในน้ำก็มาก พระมหาอุป-
 ราชาก็ยกกองทัพกลับไปค่าย จึงเสด็จไปเฝ้าพระเจ้าหงสาวดี กราบทูล
 ชงมชยโคคายให้ทราบทุกประการ ขณะนั้นในกองทัพขัดเสียบยง แต่ง
 กองออกลาตหามิได้ ทโคบายชอชายแก่กันเป็นทนานละเพอง ท่าว

(๑) ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า “ประชิตเมือง” ส่วนฉบับพันจันทนุมาศว่า “ประชิ
 เมือง”

พญาพระหลวงหวเมืองเอาเนอความกราบทูล สมเด็จพระเจ้าหงสาวดี
 ตรัสปรึกษาคูความคึกท้าวพญานายทพนายกองทั้งปวงว่า เสียบยง
 อาหารสขกสนอยู่แล้ว ๆ ก็จวนเทศกาลฟ้าฝนจะทำการชาวนมได้
 จำจะเลิกทัพกลับไป แต่ทว่าจะไปโดยทางใดดี ท้าวพญามขมนตรี
 ปรึกษากราบทูลว่า ถ้าจะเสด็จไปทางเมืองกำแพงเพชรออกด่านแม่
 ละเมา กองทัพฝ่ายกมาตงมนรบอยู่ ณ เมืองชยนาท เกลือกกราชการ
 ทิศพันเข้าไป ไพร่พลจะชกสนโดยเสียบยงอาหาร เห็นจะเสียท่วงที่
 แม่นเสด็จไปทางกาญจนบุรีแรกมาเห็นจะสะดวก สมเด็จพระเจ้าหง-
 สาวดีตรัสว่า ซึ่งจะกลับไปทางกาญจนบุรีนั้นเห็นจะชกสนอีก ด้วยเหตุ
 ว่ากองทัพเรายกเหยียบเมืองมา เสียบยงอาหารขบเขนสนอยู่แล้ว
 ประการหนึ่งก็ส่งไปถึงพระมหาธรรมราชาว่าให้ลงมา มีมาเราจะชน
 ไปดี แลพระมหาธรรมราชามีลงมาจนนครายจะตงมนรบ แลผ่อนเสียบยง
 อาหารลงมาไว้มาก เห็นสมคะเนเราอยู่แล้ว ทำไมแก่ทัพพระมหา-
 ธรรมราชาเท่านั้น เพลาเคียวก็จะแตก จะไต่เสียบยงอาหารพอไพร่พล
 เราไม่ชกสน ท้าวพญานายทพนายกองก็ขงคมทูลว่า ทรงพระราชดำริ
 ครองนคหาทสคมีไต่ สมเด็จพระเจ้าหงสาวดีตรัสว่า ซึ่งเราจะล่าทัพไป
 ครองนจะตองตขางหน้าขางหลัง ด้วยเหตุว่า ทัพพระมหาธรรมราชา
 มาตงอยู่ชยนาทบุรี เห็นจะรุถึงสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ สมเด็จพระ
 มหาจักรพรรดิจะคพระทขยว่า ทัพพระราชขบตรเขยมาตงสลกกระหนาบ
 อยู่แล้ว คิรายจะแตงทัพตามตคทายพลเราเขนมนคอง เราจำจะคคเอา

สามมาสหามาเอามาเป็นกำหนด^(๑) ฝ่ายทัพหน้าดำเนินข้าม^(๒)
 คลองบางแก้วไปตามทิวทุ่งลำแม่น้ำใหญ่ เพอรพลช้างม้ามากจะได้
 อาศัยน้ำ ครั้นเพลารุ่งเช้าชาวพระนครรู้ว่าทัพสมเด็จพระเจ้าหงสาวดี
 เลิกไปมขมนตรกเือกจากกราบทุกสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่า ทัพพระเจ้า
 หงสาวดีมีไต่ยกไปทางเมืองกาญจนบุรี ไปทางแม่น้ำใหญ่ สมเด็จพระ
 เจ้าอยู่หัว ตรัสให้สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ ทั้งสองพระองค์คุมทัพหมัน
 หนึ่งยกตาม จึงพระราชแม่ศวร พระมหินทรราชธิราชปรึกษากันว่า ช่งทัพ
 ล่าไปในวันหนึ่งสองวันเห็นจะระวังหนักจะคิกกองทัพรบเราเป็นสามารถ
 อันจะรบจ้โงมเขาคันน เห็นจะเอาชัยช้านะยาก จะคอยสะกดติดตามไป
 วันหนึ่งสองวันให้ประมาทลงก่อน ประการหนึ่งจะได้จวนกระทบทัพ
 สมเด็จพระมหาธรรมราชาพะว่าพะวังเป็นสองฝ่าย เราจึงเข้าโงมค
 เห็นจะได้ชัยช้านะโดยง่าย ครั้นปรึกษากันแล้วก็ยกสะกดติดตามไปแต่
 ห่างทางประมาณถึงวัน ฝ่ายทัพมากองหน้าไปถึงเมืองอินทขบุรีเห็น
 ค่ายใหญ่สองค่าย ก็กลัยมาแจ้งแก่นายทัพนายกองพญาพลิม พญา
 ละเค็ง พญาเสวียง พญาทองอุ พญาจิตตองคใจต่างคนแต่งตวช
 ้างพลายกันสปีทนค่อนพลเข้าคค้าย ฝ่ายพระเจ้าแปรทรง้างพลาย
 มณคตรกนพระกลคไปยื่นให้ทหารเข้าหคค้าย เหล่าทหารอาสาให้

(๑) ฉบับพระราชหัตถเลขา และฉบับพันจันทนุมาศว่า “สามม้า สี่ม้า ห้าม้า เป็น
กำหนด”

(๒) ฉบับพระราชหัตถเลขาและฉบับพันจันทนุมาศว่า “นำเดินตามคลองบางแก้ว”

ให้ลื่นขนแกว่งหอกดาบตาแข่งกรเข้าถอนขวากหนามขึ้นย้ายหักค้ำย
 เป็นโกลาหล ทหารในค้ำยก็วางขันธ์ใหญ่ยื่นออกมาต้องพลมอญมา
 ล้มตายเขื่อนมาก ก็ยงหนุนเนองหนักเข้ามาเยื่อค้ำยแหกค้ำยจนถึง
 ไคแทงพนักเป็นสามารถ^(๑) พลพม่ามอญก็เข้าค้ำยไคไล่ตะลุม
 ขอนฆ่าพนักตายเขื่อนมาก ช่งเหลือนนกกหนกระเจตกระจายชนมากราย
 ทลสมเค็งพระมหาธรรมราชา โดยช่งเสียบแกชาคักนทกประการ
 พอผลงไปสอคแนมพังราชการ ณ กรุงเทพมหานครกลบชนมาทูลว่า
 ทพพระเจ้าหงสาวดีเล็กชนมาทางเหนือสิ้นแล้ว สมเค็งพระมหาธรรม
 ราชาแจ้งว่ากำลังคักกลามากเหลือกำลังคักนทเห็นจะรบมอยู่ คิดจะ
 เลิกหลกเสียบให้พนักทพ ช่มอยู่ ณ ย่าเนนฟากตะวันออกแล้ว จะคอย
 ตามสะกด^(๒) ตี จึงตรัสกำหนดให้นายทพนายกองเล็กออกจากค้ำยให้
 เป็นหมวกเป็นกองกัน นายทพนายกองก็ทำโดยพระราชบัญญัติทก
 ประการ พอกองทพพระเจ้าแปรยกมาถึงเห็นค้ำยเปล้ากตั้งอยู่ ณ เมือง
 ชัยนาท แล้วบอกลงมายังกองทพหลวง ขณะเมื่อวันกองหน้าค้ำย
 พญาสุวรรณคโลก พญาสุโขทัย ณ เมืองอินทรวรณัน พระมหาอุปราชา
 ตรัสปรึกษากันกับนายทพนายกองว่าทพเรอล่าถึงสองวันสามวัน ช่งทพ
 พระนครศรีอยุธยาไมไคตามคักนท ชะรอยจะคักเกรงว่าเราแต่งทพข้องกัน
 ระวังอยู่มิไคประมาณ จะคอยสะกดตามมาสองวันให้เราประมาณก่อน

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “ไคแทงพนักเป็นอันมาก”

(๒) ฉบับพระราชหัตถเลขา และฉบับพันจันทนุมาศว่า “สะกด”

ประการหนึ่งจะให้ปะทะทัพฝ่ายเหนือ ซึ่งตั้งอยู่ ณ เมืองชยนาท เมือง
อินทรี จึงจะโจมตีให้เราพระว่าพระวังเห็นจะคิดคงนมั่นคง จำจะช้อน
ความคิดชาวพระนครศรีอยุธยาจับเอานายทัพแลไพร่ไปถวายสมเด็จพระ
ราชบิดาให้เป็นข่าเห็นมือจงไต่ตรัสมีทนายาคำเห็นมาเร็วชนมาสืบมา
พระมหาอุปราชาก็แจ้งว่ามทัพตามมาประมาณหมื่นหนึ่ง จึงให้สมีง
พตเบิกสมีงพตะชะคมทัพห้าพันมาส่องรอยยกไปตั้งซุ่มสงบอยู่ตามทิว
ไม้ฟากทุ่ง กำหนดว่าถ้าเห็นทัพตามมาอย่าเพื่อให้ตก่อน ให้ลวงถล่ำ
ชนมาต่อไต่ยินเสียงขบรขบจึงให้โจมตีท่อนท้ายจับเอานายทัพนายกองให้
จงได้ สมีงพตเบิก สมีงพตะชะยกไปซุ่มอยู่ตามกำหนดรบสัง แล้ว
ก็เดินทัพขึ้นไปตั้งอยู่ทางประมาณ ๒๐๐ เส้น

ฝ่ายพระรามเคศวร พระมหินทรวิราช ตำรวาวนนเห็นทัพ
พระเจ้าหงสาวดีจะถืองเมืองอินทรีบุรีจะไต่ตก(๑) กบทัพฝ่ายเหนืออยู่แล้ว
กรบเร่งเดินทัพหวังจะโจมตี ขณะนั้นสมีงพตเบิก สมีงพตะชะเห็นทัพ
ยกมากล้งขบสังเกตุ เห็นข้างหนึ่งหลังคาทองสองข้างก็แจ้งว่าเป็น
นายพล พอไต่ยินเสียงขบ พระมหาอุปราชาก็ยกออกโจมตีตกเอาตรง
ข้างหนึ่ง ทัพชาวพระนครไม่ทันรู้ตัวก็แตกฉาน เหล่ารามัญกล้อมจับ
เอาพระรามเคศวร พระมหินทรวิราชกับมหาตเล็กท้ายข้างสองคนไป
ถวายพระมหาอุปราชา ๆ ก็พาไปถวายสมเด็จพระราชบิดา พร้อมกัน
กับคนพระเจ้าแปรซึ่งลงมาทลว่า ค่ายเมืองชยนาทขบรเล็กหนีไปแล้ว

(๑) ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า “จะได้รับฟังคิดพันกับทัพฝ่ายเหนือ

สมเด็จพระเจ้าหงสาวดีก็พระทัยนุก ก็เสด็จไปตั้งประทับแรมอยู่ ณ เมืองชยนาท จึงจะเอาพระราเมศวร พระมหินทรราชาเข้ามาแล้ว ตรัสว่า เจ้าทั้งสองสืบนะข้าศึกแก่เรา บัดนี้เราขบได้แล้วจะคิดประการใดเล่า พระราเมศวร พระมหินทรราชากราบบังคมทูลว่า ข้าพระองค์จนอยู่แล้ว จะฆ่าเสียก็จะตาย ถ้าพระองค์โปรดพระราชทานชีวิตไว้ก็จะรอด สมเด็จพระเจ้าหงสาวดีก็ฟังก็แยมพระโอบอ้อม แล้วตรัสให้พระมหาอุปราชา เอาพระราเมศวร พระมหินทรราชาไปคุมไว้

ฝ่ายนายทัพนายกองซึ่งแตกจากทัพพระราเมศวรพระมหินทรราชา ก็กลับไปพระนคร เอาเหตุกราบทูล สมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชาธิราชเจ้าได้แจ้งดังนั้น ก็ตักพระทัยโทมนัสถึงสมเด็จพระโอรสทั้งสองพระองค์คน ก็แล้วก็แต่งพระราชสาส์นให้พระมหาราชาครุฑโรหิต ขุนหลวงพระเกษม ขุนหลวงพระไกรศรีธาดาทางเรือ ขนไปถืองเมืองชยนาท ท้าวพญารามัญก็นำเข้าเฝ้าทูลถวายพระราชสาส์น แต่พระเจ้าหงสาวดีและในลักษณะนั้นว่า พระราชสาส์นสมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชาธิราชพระนครศรีอยุธยา ขอจำเริญทางพระราชไมตรีมายังสมเด็จพระเจ้าหงสาวดีผู้มโหฬารภาพใหญ่ยิ่งกว่าขัตติยราชกษัตริย์สามนต์ในชมพูทวีปด้วย พระองค์ยกพยุหโยธาทัพมา กระทำยุทธนาการ กับพระนครศรีอยุธยาเป็นที่สำเร็จราชฤทธิ ในพระบรมมกษัตริยราชโดยบรรพประเพณี^(๑) แลเลิกทัพกลับไปโดยปรกติมิได้แพ้พ่าย ฝ่ายโอรส

(๑) ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า “โดยขัตติยประเพณี”

แห่งขามิไคโรในเชิงพิชยขทชยกตคตามมาที่ กองทัพพระองค์จับได้
 นั้น โอรสทั้งสองถึงชงอปราชยอยู่แล้ว อุปมาคจสกณไปคกอนตอง
 แรวพเนจรใส่กรงขังไว้ ขอพระองค์อย่าได้มีอาฆาตจองเวรเลย จง
 ปล่อยโอรสแห่งข้าพระองค์ให้คืนมาพระนครก็จะเป็นพระเกียรติยศแห่ง
 พระองค์สืบไป ตราบเท่ากลปาวสาน

สมเด็จพระเจ้าหงสาวดี ไค้แจ้ใน^(๑) ลักษณะพระราชสารดังนั้น
 ก็แย้มพระโอษฐ์แล้วตรัสแก่ผู้จาทูลพระราชสารว่า สมเด็จพระเจ้าพ
 เราให้มาอ่อนง้อขอพระราชโอรสแล้วเราอนุญาตให้ จึงดำรัสสั่งพระ
 ราเมศวร พระมหินทราธิราชว่า เจ้าทั้งสองจงไปทูลแก่พระราชบิดาว่า
 เราขอช้างพลายศรีมงคลพลายมงคลทวีป สองข้างไปชมเล่น ณ กรุง
 หงสาวดี พระราเมศวร พระมหินทราธิราชแล้จาทูลพระราชสารก็กราบ
 ถวายบังคมลาสมเด็จพระเจ้าหงสาวดี มายังพระนครศรีอยุธยา

สองพระองค์กราบทูลพระราชบิดาว่า ชั่งตามตักองทัพกลับให้
 ข้าศึกจับให้เสียพระยศพระเกียรติ โทษผิดถึงสิ้นชีวิตอยู่แล้ว ขอ
 พระราชทานโทษครึ่งหนึ่งก่อน สมเด็จพระราชบิดาก็ประทานโทษให้
 พระราเมศวร พระมหินทราธิราชจึงกราบทูลว่า สมเด็จพระเจ้าหงสาวดี
 สั่งมาขอช้างพลายศรีมงคล พลายมงคลทวีปชั่งชนะงา สมเด็จพระ
 มหาจักรพรรดิราชาธิราช ก็ตรัสปรึกษาค่วยมุขมนตรีทั้งปวงว่า พระ
 เจ้าหงสาวดี ขอช้างพลายศรีมงคล พลายมงคลทวีป สองข้างนคร

(๑) ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า “ได้ทรงทราบ”

จะให้หรือประการใด ท้าวพญามนตรีกราบทูลว่า พระเจ้าหงสาวดีให้
 พระเจ้าลูกเธอทั้งสองพระองค์คนมานนทเป็นทางพระราชไมตรีอยู่ ชอบ
 ให้ช่างปลายสองตอขไปจึงจะควร สมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชาธิราช
 เจ้ากัทรสีให้คุมช่างรีบขึ้นไปถวาย สมเด็จพระเจ้าหงสาวดี ณ เมือง
 ชัยนาทบุรี

สมเด็จพระเจ้าหงสาวดี ตรัสให้พม้ามอญรีบ แลช่างปลายศรี-
 มงคล ปลายมงคลทวีปเห็นหมอกความฉิบหาย ก็อาละวาดเอาไว้มืออยู่
 ไล่แทงช่างแทงคนว่านวายทั้งกองทัพ สมเด็จพระเจ้าหงสาวดีตรัสว่า
 เสียหายเหลือมือพม้ามอญนัก ให้กรมช่างเอาคนลงไปเถิด กรมช่าง
 กรายถวายบังคมลาลงมาพระนครศรีอยุธยาทูลประพฤติเหตุแก่สมเด็จพระ
 เจ้าอยู่หัวทุกประการ

ฝ่ายสมเด็จพระเจ้าหงสาวดี ให้จ่ายเสบียงอาหารไพร่พลเสร็จ
 แล้ว ก็เสด็จยกทัพหลวงกลับไปเมืองหงสาวดี โดยเมืองกำแพงเพชร
 ออกด่านแม่ละเมา

ฝ่ายสมเด็จพระ(๑)พระมหาธรรมราชาที่เสด็จลงมาเฝ้ากราบทูลสม-
 เสด็จ พระมหาจักรพรรดิราชาธิราช เจ้าไตรภพกับทัพหงสาวดี ทุกประการ
 ครนกองทัพสมเด็จพระเจ้าหงสาวดียกไปแล้ว สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ
 ราชาธิราชเจ้าให้แต่งพระราชทานเพลิงศพพระสุริโยทัยซึ่งขาดคอข้าง
 เสร็จแล้ว สมเด็จพระมหาธรรมราชาที่ถวายบังคมลากลับขึ้นไปยัง

(๑) ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า “ฝ่ายพระมหาธรรมราชา”

เมืองพิษณุโลก

ฝ่ายสมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชาธิราชเจ้าให้สถาปนาที่พระราช
 ทานเพลิงนั้นเป็นพระเจดีย์วิหารเสร็จแล้ว ให้นำมาชอวัดศพลสวรรค์
 แล้วสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตรัสว่าไพร่บ้านพลเมืองศรีอยุธยา บกษิตเขา
 พระนครกรุงน้อย หนีออกไปอยู่ข้างหัวเขาตอไม้ไผ่เป็นอันมาก
 ให้เอาบ้านทำงานตั้งเป็นเมืองสาครบุรี ให้เอาบ้านตลาดขวัญตั้งเป็น
 เมืองนนทบุรี ให้แย่งเอาแขวงเมืองราชบุรี แขวงเมืองสุพรรณบุรีตั้ง
 เป็นเมืองนครชัยศรีแล้วปรกษากำแพงเมืองลพบุรี เมืองนครนายก
 เมืองสุพรรณบุรี สามเมืองนครจะล้างเสียหรือจะเอาไว้ สมเด็จพระ
 เจ้าลูกเธอพระวามะศวร พระมหินทราชาธิราชกษัตริย์พร้อมกันปรกษา
 กราบทูลว่า จะให้ไปรบทัพหัวเมืองนั้นถاربไต่ก็จะเป็นคุณ ถاربมิ
 ไต่ชาคักจะอาศัย ให้รอกำแพงเสียดีกว่าสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกษัตริย์
 ตามแล้ว ให้ตั้งพิจารณาเลขสังกตสมพันธกรรจลาเครื่องสองแสน
 เศษ^(๑)

ศักราช ๕๐๖ ปีมะโรงฉก ฝ่ายพระศรีสุนทรน้อยพระยอดฟ้า
 องค์เ้ามาเลียงไฉนอายุไต่ ๑๓ ปี ๑๔ ปี จึงให้ออกบวชเป็นสามเณร
 อยู่ณวัดราชประดิษฐาน พระศรีสุนทรมีไต่ตั้งอยู่ในกตัญญู ช้องสมพวก
 พลคึกการกขญ ครนทราชจึงการสั่งเจ้าพญามหาเสนาให้เอาตัวพระ
 ศรีสุนทรมาพิจารณาไต่ความเป็นสัจหาประหารชีวิตเสียไม ให้แต่คุม

(๑) ฉบับพระราชหัตถเลขา "ได้สกรรจลาเครื่องแสนเศษ"

เอาตัวไว้ ณ วัดธรรมิกราช หมั้นจ่ายวคเป็นผคคม ครั้นจวนเข้าพระวสา
ทรงพระกรุณาตรัสว่า พระศรีสั่นชงเป็นโทษคคมไวนั้นอายุจะไคอุปสม
บตเป็นภิกขภาจะอยู่แล้ว ให้เอามาอุปสมบต จึงทราขว่าพระศรีสั่น
หนักอนนกลง ๓ วัน ไปชุมพลอยู่ ณ ม่วงมคแดง^(๑) ทรงพระกรุณา
คำรัสให้เจ้าพญามหาเสนาไปตาม

ฝ่ายพระศรีสั่นให้ไปขอฤกษ์พระพนรัตนวัดป่าแก้ว ๆ ก็ให้ฤกษ์
ว่าณ วันเสาร์ ชน ๑ ค่ำ เดือน ๘ ฤกษ์ดีให้ยกเข้ามาเถค แลพญา
เศไช พญาท่ายนำ พญาพิชชบรรณฤทธิ หมนภิกคศวร หมนภย-
นรินทรเป็นโทษอยู่ก่อนจำไว้ในที่สังค ให้หนังสือออกไปวัด แรม
๑๓ ค่ำ ถึงพระศรีสั่นว่า สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตรัสว่า รุ่งชน ๑๔ ค่ำ
จะให้เอาข้าพเจ้าทั้ง ๕ คนไปฆ่าเสีย ขอให้พระองค์เข้ามาแต่ในกลาง
คนวนนอย่าให้ทนรุ่ง พระศรีสั่นยกเข้ามาทางหอรัตนไชย^(๒) เจ้า
พญามหาเสนาว่าพระศรีสั่นยกเข้ามา ก็ตามเข้ามาข้ามท่าคอย^(๓)
พอช่างเผือกกลงอาขนำ เจ้าพญามหาเสนาทชช่างเผือกออกมารับ
พระศรีสั่น ณ ถนนหน้าบางตรา พระศรีสั่นร้องว่าเจ้าพญามหาเสนาจะ
สู้เราหรือ เจ้าพญามหาเสนาว่าพระราชกำหนดโทษพระองค์ฉนไค
โทษข้า ๆ ฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉ พระศรีสั่นทศ้วยขอ เจ้าพญา

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “เมืองมคแดง”

(๒) ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า “เข้ามาทางประตูหอรัตนชัย”

(๓) “ ” “ก็ตามเข้ามาตามท่าคอย” ฉบับพันจันทนุมาศว่า

“ก็ตามเข้าข้ามท่า”

มหาเสนาตักข้างลง พระศรีสินก็ยกเข้าไปทางประตูเสาชิงชัยเข้า
 พระราชวังโตสมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชาธิราชเจ้าไม่ทันรู้พระองค์
 ลงพระที่นั่งหนั้นขึ้นไปมหาพราหมณ์^(๑) พระศรีสินให้ถอดพญาเตโช
 พญาท่ายนา พญาพิชชบรรณฤทธิ หมนภกคคัศวร หมนภยนรินทรออก
 ฝ่ายพระวामะศวร พระมหินทรราชาธิราชกับเสนาบดี พร้อมกัน
 เขารบพระศรีสินจนถึงตะลุมบอนล้มตายเป็นอันมากด้วยกันทั้งสองฝ่าย
 แต่พระศรีสินนั้นต้องบนตาย สมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชาธิราชเจ้า
 ก็เสด็จคนเข้าพระราชวัง ครั้นรู้ว่าพระพนรัตนข่าแก้วให้ถูกพระศรีสิน
 เป็นแท้ ก็ให้เอาพระพนรัตนข่าแก้ว แลพญาเตโช พญาท่ายนา
 พญาพิชชบรรณฤทธิ หมนภกคคัศวร หมนภยนรินทรฆ่าเสีย ไปเสีย
 ไว้ ณ ตะแลงแกงกับศพพระศรีสิน

ครั้นนั้นเมียน้อยขุนนาง โจทว่าผิวเข้าด้วยพระศรีสินแลคอยรับ
 พระศรีสิน ถ้ามเป็นสัตย์ตรัสให้ฆ่าเสียเป็นอันมาก

ศักราช ๕๐๗ บั่มะเส็งสัปปตคก สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จไปวัง
 ข้างตำบลไทรน้อย ไท่ข้างเผือกปลายสูง ๔ คอก ๑๐ นว ข้างหนึ่ง
 ให้ชอพระรัตนากาศ

ลศักราช ๕๐๘ บั่มะเมียบ อัฐคก เสด็จไปวังข้างตำบล^(๒) ข่า
 เพชรบุรีไค่ข้างเผือกปลายสูง ๔ คอกเศษให้ชอพระแก้วทรงบาท แล
 ในเดือน ๑๐ บั่มะเมียนน เสด็จไปไค่ข้างเผือกตำบลข่ามหาโพธิ์ ลูก

(๑) ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า "เกาะมหาพราหมณ์"
 (๒) " " " " "เสด็จไปวังข้างข่าเพชรบุรี"

เป็นเผือกแม่ก็เป็นเผือก ๒ ช้าง (๑)

คักราช ๕๐๕ บั่มะแม นพคก เสกข์ไปไคข้างทะเลชบครเป็น
เผือกสูง ๔ คอกทานวข้างหนึ่ง ให้ขอพระบรมโกธสร ครนณเคอน
อ้ายปลายขี เสกข์ไปไคข้างเผือกตำบลบ้านำทรง สูง ๔ คอกคยให้ขอ
พระสรียกณูสร

ครงนนพระนครศรีอยุธยาไพศาลสมบูรเน ทวยมชางเผือกถง
๗ ชาง เกียรตยศปรากฏไปนานาประเทศทงปวง มีกายนลกค้ำเมือง
ฝรังเศส เมืององกฤษ เมืองวิลนคา เมืองสหรัค แลสำเภาจีนเข้า
มาค้าขายเป็นอนันมาก สมเค็จพระสังฆราชพระราชาคณะ แลเสนา
พฤคมาตยราชปโรหิตถววยพระนามพระเจ้าแผ่นดิน สมเค็จพระมหา
จักรพรรดิราชาธิราชพระเจ้าชางเผือก กิตติศัพทลอไปถงกรงหงสาวดี
ว่า พระนครศรีอยุธยามชางเผือกถง ๗ ชาง สมเค็จพระเจ้าหงสาวดี
มีพระทยจะไครไคสัก ๒ ชาง จึงมีพระราชสารแต่งให้สมิงโยคราช
กยไฟรรอยหนงถอมาพระนครศรีอยุธยา มขมนตรนำเฝ้าในลิกษณน
ว่า พระราชสารสมเค็จพระเจ้าหงสาวดีมมเหศวรคักคานภาพปราบ
ยุรราชธานี้อยใหญ่ให้ปราชัยไปทั่วทศทิศ อินท้าวพญาสามนตราช
โอนโมลิศนอยน้อมถววยสุวรรณขุปผาบรรณาการจะนยมิไค ขอจำเวิญ
ทางพระราชไมตรีมายัง สมเค็จพระเชษฐาธิราชผู้ผ่านพิภพกรงเทพ
ทวาราวดีศรีอยุธยา ทวยแจงกิตติศัพทชนไปว่า สมเค็จพระเชษฐาเรา

(๑) ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า “ลูกเป็นเผือก พังแม่ก็เป็นเผือก”

ประกอบไปด้วยบุญญาธิการเป็นอันมาก มีเศวตกัญชุธราชชาติพลายพังถึง
 ๗ ซ่าง พระราชอนุชาท่านประสงค์จะขอช้างเผือกพลายสองซ่างไว้เป็น
 ศรีกรุงในเมืองหงสาวดี ให้สมเด็จพระเชษฐาเราเห็นแก่ทางพระราช
 ไมตรีอนุชาท่านเถิด กรุงหงสาวดีก็ขพระนครศรีอยุธยาจะได้เป็นราช
 สัมพันธไมตรี สนิทเสนาหาเป็นมหาสุธาทองแผ่นเดียวกันไปถวาย
 เท่ากลีปาวสาน ถ้าสมเด็จพระเชษฐาเราจะถอทสิริมานะแลรักทั้งสอง
 ซ่างยิ่งกว่าทางพระราชไมตรี ก็เห็นว่ากรุงหงสาวดีก็ขพระนครศรี
 อยุธยาขาคันแล้ว หนาทจะรอนอกสมณพราหมณาตยาประชาราษ
 ฏร สมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชาธิราชพระเจ้าช้างเผือก ไต่แจ้งใน
 ลักษณะพระราชสารถึงนั้น ตรัสให้มขมนตรีปรึกษา มขมนตรีปรึกษา
 ว่าสมเด็จพระเจ้าหงสาวดีล้นคำอันเป็นใหญ่ในรามัญประเทศพระองค์
 มีกฤษฎาธิการ ผ่านแม่พระเคชเคชานภาพ ไปทั้งสิบทิศ แลให้มีพระราช
 สาร เป็นทาง พระราชไมตรีมาขอ พระยาช้างตระกูล(๑) สองซ่าง โดย
 สุนทรภาพสวัสดิ์ แลแล้วสมเด็จพระเจ้าหงสาวดีก็ไต่ทางพระราชไมตรี
 ครองให้สมเด็จพระเจ้าลูกเธอทั้งสองพระองค์มามากมายอยู่ ควรให้
 ช้างจะได้เป็นพระเกียรติยศไปในนานาประเทศ

ฝ่ายพระราเมศวร พญาจักริ พระสุนทรสงคราม เจ้าเมือง
 สุพรรณบุรีปรึกษาวา ช้างเผือกเป็นสิริมงคลสำหรับพระนคร(๒) ซึ่งจะ

(๑) ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า “มาขอพระยาช้างโดยสุนทรภาพสวัสดิ์”

(๒) ,, ,, “เป็นศรีพระนคร”

ให้ไปนั้นไม่ควร ถึงสมเด็จพระเจ้าหงสาวดีมีไมตรีครั้งนั้นก็ขอช้าง
 พลายศรีมงคลแลพลายมงคลทวีป ซึ่งชนะงาทั้งสองข้าง สมเด็จพระ
 เจ้าอยู่หัวก็ให้แล้ว หากว่าเขาไปมิได้แลซึ่งจะส่งพญาช้างตระกูล
 ไปนั้น จะเสียพระเกียรติยศไปนานาประเทศ จะว่าให้โดยเกรงอานภาพ
 พระเจ้าหงสาวดี เขาคำปรึกษาทั้งสองฉบับกราบทูล ทรงพระกรุณา
 ตรัสว่า ถ้าเรามีให้ช้างเผือกไป พระเจ้าหงสาวดียกทัพใหญ่มา ยังจะ
 ข้องกันพระนครใดหรือ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอพระราเมศวร พญาจักร
 พระสุนทรสงครามกราบทูลว่า ถ้าศึกหงสาวดีจะยกใหญ่หลวงมา
 ประการใดก็ดี ข้าพระเจ้าทั้งสามนี้จะขอประกันพระนครไว้ สมเด็จพระ
 เจ้าอยู่หัวก็บัญชาตามจึงให้มีพระราชสาส์นตอบไป

ในพระราชสาส์นนั้นว่า สมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชาธิราชรามินทร
 ธิบดินทรราชาเช่นสุริเยนทรยศไสคมาราไชยสวรรยาธิปัตถวิไลยราช^(๑) ทวา-
 ราวดีศรีอยุธยามหาคิลกภพพรตน์ราชธานีบรมย์อุดมด้วยมหาเศวต
 กุญชรชาติคือสุวรรณพงศ์พิษณพงศ์อันประเสริฐ สันองทางพระราชไมตรี
 มายังสมเด็จพระอนุชาเรา ผู้ผ่านพิภพตรงหงสาวดีอนมอศราฎุทธราช
 ธรรมรงค์ในรามัญประเทศทวีปอัสตงค์ ด้วยมีพระราชสาส์นมานนไต่แจ้ง
 แล้ว แต่ทว่าเป็นขรพพะเพณ ผู้ใดมีสมภารขารมถึงบรมจักรแล้วก็มี
 จักรแก้ว คองแก้วมณีนางแก้ว ม้าแก้ว ช้างแก้ว ขนพลแก้ว
 ขนคลังแก้ว ถ้าหาขุญขารมิได้ ถึงผู้นั้นจะหาให้กรักษามีได้ ขรรคมดา

(๑) ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า "เถลิงราชอรุงเทพทวาราวดี"

ประเทศธานีไคมีนางรปงาม มีช่างเผือก ช่างเนียม ช่างแก้วช่างทอง
 ก็เป็นประเพณีที่จะเกิดยุคทองการ อย่าให้พระอนุชาเราน้อยพระทัยเลย
 ทูลรับพระราชสารแล้วกราบถวายบังคมลาไปยังกรุงหงสาวดี ถวาย
 พระราชสารทูลประพฤติเหตุทุกประการ สมเด็จพระเจ้าหงสาวดีแจ้งใน
 พระราชสารแลก็งานกิจทั้งปวง ก็ตรัสว่าขอขใจพระมหาจักรพรรดิ
 เราต้องประสงค์ช่างเผือกแต่สองช่าง ควรหรือตัดทางพระราชไมตรีได้
 อันพระนครศรีอยุธยากรุงหงสาวดี ตั้งแต่นั้นไปจะเป็นปรียกษณ
 แล้ว แล้วตรัสปรึกษาด้วยท้าวพญามุขมนตรีว่า เรายกไป พระนคร
 ศรีอยุธยา^(๑) มีน้ำล่อมรอบคองเขาพระสีเนรราชอันมีสัตว์นครสมุทร
 แวดล้อมเป็นชั้น ๆ ประการหนึ่งขุดโดยเสียบยงอาหารจะทำการขุดได้^(๒)
 อนึ่งเมืองพิษณโลก เมืองสุวรรณคโลก^(๓) เมืองสุโขทัย เมืองกำแพง
 เพชร เมืองพิษย ๕ เมืองนกกยงเป็นกำลังกรุงเทพมหานครอยู่ ทั้ง
 เสียบยงอาหารก็บริบูรณ์ ถ้าใดเมืองฝ่ายเหนือทงนควยแล้ว พระนคร
 ศรีอยุธยาไม่พ้นเงอมมือเรา จะเห็นประการใด มุขมนตรีทั้งปวงก็เห็น
 โดยพระราชบริหาร สมเด็จพระเจ้าหงสาวดีตรัสว่าเราจะยกครังนี้จะให้
 มากกว่าก่อนสามเท่า จึงให้มีพระราชกำหนดไปถึงพระเจ้าองวระราชบุตร

(๑) ฉบับพระราชหัตถเลขา, และฉบับพันจันทนุมาศว่า “เรายกไปพระนครศรีอยุธยาถึง
 ๒ ครั้งมิได้นั้น ด้วยเหตุ ๓ ประการ ประการหนึ่งพระนครศรีอยุธยามีน้ำล่อม”

(๒) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “จะทำการขุดได้”

(๓) ฉบับพันจันทนุมาศไม่มีชื่อ เมืองสุวรรณคโลก และได้ทำฟุตโน้ตไว้ว่า “น้ำจะตก
 ชื่อพิจิตรหรือนครสุวรรณคไปเมืองหนึ่ง”

เชย พระเจ้าแปรผู้เป็นราชันกตาศระเจ้าเชียงใหม่ แลท้าวพญาหัวเมือง
น้อยใหญ่ทั้งปวงว่า จะยกไปตีกรุงพระนครศรีอยุธยา ให้เร่งบำรุงช้าง
ม้าพลไว้ ออกพระวสาแล้วให้ยกมาพร้อมกัน ณ กรุงหงสาวดี

ฝ่ายพระเจ้าอองวะ พระเจ้าแปร พระเจ้าเชียงใหม่ แลท้าวพญา
หัวเมืองทั้งปวง แจ้งในพระราชกำหนดแล้วก่เกณฑ์ทัพบำรุงช้างมา
พลไว้สรรพ ครั้นออกพระวสาแล้ว ก็ยกทัพมาพร้อมกัน ณ กรุง
หงสาวดี

คักราช ๕๑๐ บั๊วอก สัมเวทอศก สัมเค็จพระหงสาวดีเกณฑ์
ทัพกรุงหงสาวดี กรุงอองวะ เมืองเชียงใหม่ เมืองพุกาม เมืองปรวน^(๑)
เมืองแปร เมืองละเค็ง เมืองจัตตอง เมืองตองอ เมืองพลิม เมือง
บวเผื่อน เมืองเสวียง^(๒) เมืองตะราง เมืองเมาะตะมะ เมือง
เมาะลำเล็ง เมืองทวาย เป็นคนเกาส์ขหมัน ช้างเครื่องเจดพน มา
หมันห้าพัน ให้พระมหาอุปราชเป็นกองหน้าถอพลยัสขหมัน มาสามพัน
ช้างเครื่องพนหารอย พระเจ้าอองวะเป็นขกขวาถอพลยัสขหมัน มาพัน
หนึ่ง ช้างเครื่องหารอย^(๓) พระเจ้าเชียงใหม่เป็นกองหลัง ถอพล
ยัสขหมัน ช้างเครื่องหารอย มาพันหนึ่ง พร้อมเสร็จแล้ว

ถึง ณ วันพุธ ขน ๒ ค่ำ เดือน ๑๒ เพลารุ่งแล้วสองนาฬิกา

(๑) ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า "เมืองปรอน"

(๒) " " "เมืองเสวียง"

(๓) " " และฉบับพันจันทนุมาศมีความต่อจากนี้ว่า "พระเจ้าแปร
เป็นบถซ้าย ถอพลยัสขหมัน มาพันหนึ่ง ช้างเครื่องหารอย"

๖ ขาท ไท้คัฎวารฤกษ์คัฎ ส้มเค็้พระเจ้าหงสาวดีคัฎสอคไ้คัฎลอง
 พระองคัฎทรงสุวรรณมหาสังวาล ๗ สาย เฉียงพระองัฆา ทรงกาญจนา
 มัฆมาลา ลงกตวิจิตรพิพิธภักษิตากานิลรัตน^(๑) โดยขัฎยเวคัฎวิสัย สั้สำหรับ
 วิชัยราชรณยทอเส็้ริง เสีคัฎจทรงซางพระทงพลายเทวนาคพินายสัง
 ๖ คอคคข ๕ นว เสีเป็นบรมอัครราชยานประกัฎเค็้รองนาเคนทรา
 ลังกาภรณ์ขวรสีตคัฎพิชรตน พร้อมคัฎวห่มุ่สรางค^(๒)พลากรโยธา
 ทวหาญ เป็นชนคัฎแน่นเส็้นสารสินธพ พาชัฎชาติราชมลิคัฎการขวร
 องครภักษิกนกง ทรงสรพสาตราลังการานานาวธวิภักษิต พิพิธทวนอง
 เป็นทวทอกรถยางเค็้ยรคาศ คุโอภาสพันภก อธิคัฎวขธวัชกลิงกลค
 อภิรุม ขังสรยสังจาร์สี คคณั้มพรประเทศไฟโรจน์คาศคาคัฎวท้าวพญา
 เสีนามาตยนิกร พริยพณทเว็้ยงรายระคัฎโดยขขวนพยหยาตราซั้ยขวา
 หน้าหลังทงปวงเส็้ริง ไค้เพลามหามหุคัฎฤกษ์ โหราลันคัฎมอองชัย ฟูโร-
 หิตาจารย์เข้าสังขั้ประกัฎโคมคัฎมอองกลองกาหลคณตรี คัฎพิทอโฆษนิรนาท
 นันนั้ คัฎำเนนกระขั้ชโยกโยย เค็้ลออนพยทโยธาทพิหลวง ออกจาก
 กรุงหงสาวดีประกัฎขรอนแรมมา ๗ เวณถึงเมืองเมาะตะมะ คัฎำรัสให้ขั้ฆาม
 พลเหนือเมืองเมาะตะมะ ๕ วันจึงสัน แล้วยกมา ๒๐ เวณถึงเมือง
 กำแพงเพชร ส้มเค็้้พระเจ้าหงสาวดี ตรัสให้พระเจ้าเช็้ยงใหม่ตั้งอยู่
 คัฎออเรือรบกระจิงเลาคา ๒๐๐ ลำ ให้พญาหริภุญชัย พญานครลำปาง

(๑) ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า “เฉ็้ียงพระองัฆาทรงกาญจนมัฆมาลา อลงกตวิจิตร
 พิพิธภักษิตากาญจมนิลรัตน”

(๒) ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า “พร้อมคัฎวห่มุ่สรพพลากร” ฉบับพันจันทนุมาศว่า
 “พร้อมคัฎวห่มุ่สรางคพลากรโยธาทวหาญ”

ขึ้นไปเอาเรือเมืองเซียงใหม่ เมืองนคร เมืองลำพูน ถ้ายลำเลียงลง
 มาไว้ตำบลระแหงให้พร้อม แล้วสมเด็จพระเจ้าหงสาวดีเสด็จยกทัพ
 หลวงไปทางเมืองสุโขทัย ตั้งค่ายประทัยแรมให้พญาสุโขทัย พญา
 สวรรคโลกมาเฝ้า ตรัสปราศรัยแล้วสั่งให้เตรียมทัพ แล้วเสด็จยก
 ไปเมืองพระพิษณุโลก ตั้งค่ายหลวงตำบลโทก แลค่ายทงนกกตง
 โดยกระบวน

ขณะเมื่อกองทัพพระเจ้าหงสาวดียกมาถึงปลายค่าน สมเด็จพระ
 พระมหาธรรมราชาเจ้าแจ้งเหตุ ก็บอกขอราชการให้เรือเร็วลงไปกรุง
 พระนครศรีอยุธยาชอกกองทัพช่วย แล้วให้กวาดครัวอพยพแขวงเมือง
 พิษณุโลก^(๑) แลแต่งการขอกันเป็นสามารภ สมเด็จพระเจ้าหงสาวดี
 ยงมีใคสั่งให้เขาเมือง ให้ทำแต่ขันโคหกพาคไว้เป็นอันมาก แล้วให้
 ขุดมุดดินขุดกันใส่ชะลอมกองไว้ แต่ละกองสูงกว่ากำแพงเมือง
 แล้วสมเด็จพระเจ้าหงสาวดีแต่งเป็นหนังสือรบสั่งเขาไปว่า สมเด็จพระ
 พระเจ้าชนะสิบทิศ เสด็จยกพยหโยธามาทางนี้ จะลงไปพระนครศรี
 อยุธยา บุกดินเสด็จมาเขื่อนเมืองพระพิษณุโลก ให้อัญเชิญสมเด็จพระ
 พระมหาธรรมราชาน้องเราออกมาหาเราจะไคเจรจากความเมืองกัน สมเด็จพระ
 พระมหาธรรมราชาเจ้าแจ้งดังนั้น ก็ตอบออกไปว่า แผ่นดินเป็นของ
 สมเด็จพระเจ้าจักรพรรดิราชาธิราชพระเจ้าช้างเผือก แลข้าพระองค์จะ
 ออกไปเฝ้านมัสการ สมเด็จพระเจ้าหงสาวดีตรัสให้ทูตกลับเข้ามาอีก

(๑) ฉบับพระราชหัตถเลขาและฉบับพันจันทนุมาศว่า “แล้วให้กวาดครัวอพยพแขวง
 เมืองเข้าเมืองพิษณุโลก”

ว่าถ้าน้องเรามีออกมาหาเรา เมืองพระพิษณุโลกน้อยนัก แต่ทหาร
 กองหน้าก็จะคืบเมือง สมเด็จพระมหาธรรมราชาเจ้าเงินมณฑลพระสงฆ์
 สรุปลอกไปฟังการ พระสงฆ์ออกไป สมเด็จพระเจ้าหงสาวดีให้นำ
 พระสงฆ์ไปคุมลคินแลขันโคหกขันโคพาค แล้วให้เอาข้าวไปแจ้งแก่
 น้องเรา ถ้าน้องเรามีออกมา จะให้ทหารถอมลคินแต่คนละกอนถม
 เมืองเสียให้เต็มแต่ในนาฬิกาเคี้ยว พระสงฆ์ไปคแล้ว กลับเข้าแจ้ง
 แก่พระมหาธรรมราชาเจ้าโดยโคเห็น แลพระเจ้าหงสาวดีส่งมาทก
 ประการ สมเด็จพระมหาธรรมราชาเจ้า จึงปรึกษามขมนตรีว่า เรา
 คอยกองทัพกรุงเทพมหานคร ข้าพนักกำหนดอยู่แล้วไม่ยกขนมมา อัน
 คักพระเจ้าหงสาวดียกมาครนเข่นอนมาก เสียงพล เสียงช้าง เสียงม้า
 ตั้งเกิดลมพายใหญ่ เห็นเหลือกำลังเราหนัก ถ้าเรามีออกไป พระเจ้า
 หงสาวดีก็จะให้ทหารหักเขาเหยียบเอาเมือง สมณชพรหมณ์อาณา
 ประชาราษฎรจะถึงแก่พิเนาศฉิบหายสน ทงพระพุทศศาสนาจะเคระห์มอง
 คุมิควรเลย จำเราจะออกไป ถึงสมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชาธิราช
 พระเจ้าช้างเผือกจะทรงพระพิโรธประการใดกค ก็จะทำแต่ตัว จะแลก
 เอาชีวิตสัตว์ให้รอดไว้

ครนรุ่งขนวนอาทิตย์ แรม ๕ ค่ำ เดือน ๒ สมเด็จพระมหา
 ธรรมราชาเจ้าเสด็จออกไปเฝ้าสมเด็จพระเจ้าหงสาวดี พระเจ้าหงสาวดี
 ตรัสว่า น้องเราจงไปช่วยเรา ให้เร่งเตรียมพลให้พร้อมในเจ็ดวัน
 สมเด็จพระมหาธรรมราชาเจ้าก็จัดพลสามหมื่นมาโดยเสด็จในกองทัพ

หลวง สมเด็จพระเจ้าหงสาวดีเสด็จยกลงมาประชุมที่พิณเมือง
 นครสวรรค์ ขณะเมื่อพระมหาธรรมราชาเจ้าบอกราชการลงไปถึง
 กรุงเทพมหานครนั้น สมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชาธิราชพระเจ้า
 ช่างเผือก ตรัสให้พญาพิชัยรณฤทธิ พญาวิชัยรณรงค์ ถอนพลหมัน
 หนึ่งให้รบขึ้นไปช่วยเมืองพิษณุโลก แล้วพระเจ้าอยู่หัว ให้กวาดครัว
 ครัวเมืองตรังทวาเข้าพระนคร แลทัพพญาพิชัยรณฤทธิ ทัพพญาวิชัย
 รณรงค์ ยกไปถึงแคว้นเมืองนครสวรรค์ ได้ข่าวว่าเมืองพระพิษณุโลก
 แลหัวเมืองฝ่ายเหนือทั้งปวงพระเจ้าหงสาวดีได้สิ้นแล้ว แลวกองทัพ
 พม่ามอญกลงมาถล่มเมืองนครสวรรค์ พญาพิชัยรณฤทธิ พญาวิชัย
 รณรงค์ จะตั้งรบกันเห็นไม่ไหว จึงปรึกษากันถอยทัพลงไป ทูลประพฤติ
 เหตุสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ว่าขคนเมืองพระพิษณุโลก แลเมืองฝ่าย
 เหนือทั้งปวงเสียสิ้นแล้ว กองทัพพม่ามอญยกส่งมาตั้งอยู่ ณ เมือง
 นครสวรรค์ สมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชก็ลงมาด้วย สมเด็จพระ
 มหาจักรพรรดิราชาธิราชพระเจ้าช่างเผือกแจ้งถึงนนักเสียดพระทัยนัก จึง
 ตรัสแก่พระราเมศวร พญาจักรี พระสุนทรสงครามว่า คักพระเจ้า
 หงสาวดียกมาแล้ว ทวทานทั้งสามคนนี้จะคิดประการใด พระราเมศวร
 พญาจักรี พระสุนทรสงครามบังคมทูลว่า ขคนกกองทัพพม่ามอญ
 ยังประชุมพร้อมมมลกกันอยู่ไม่รู้กำลัง ถ่าลงมาใกล้พระนครแผ่คนออก
 บางแล้วเมื่อใดจะยกออกดี สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ขัญชาตาม ตรัส
 ให้จัดทหารเป็นเหล่าเป็นกองตั้งไว้กลางเมืองเป็นสามกอง แล้วให้

เร่งรัดตรวจตราซ่อมแปลงการซึ่งจะรักษาพระนครทั้งกลางวันกลางคืน
เป็นสามารรถ

ฝ่ายพระเจ้าเซียงใหม่ ซึ่งตั้งต่อเรือกระจึงเลาคาอยู่ ณ เมือง
กาแพงเพชรนั้นเสร็จ ก็ยกทัพเรือรบเรือลาเลียงลงมาบรรจบทัพหลวง
ณ เมืองนครสวรรค์ เมื่อสมเด็จพระเจ้าหงสาวดี จึงแจ่งทัพยกทัพเรือ
อยู่ ณ เมืองนครสวรรค์นั้น ท้าวพญานายทัพนายกองเฝ้าพร้อม จึง
ตรัสถามสมเด็จพระเจ้ามหาธรรมราชาว่า เราให้มีราชสารมาขอพญา
ช้างตระกูลสองช้าง ควรหรือสมเด็จพระเจ้าจักรพรรดิราชาธิราช
พระเจ้าช้างเผือกไม่ให้ รักช้างยิ่งกว่าเควตฉัตรอีกเล่า หรือว่ามีผู้ใด
ทักทานพระเจ้าน้องเรารูหรือไม่ สมเด็จพระเจ้ามหาธรรมราชากราบทูลว่า
ทราบอยู่ เติมพระเจ้าแผ่นดินให้ปรึกษาว่า พระองค์ให้มีพระราชสาร
มาขอพญาช้างไม่ควรให้หรือไม่ควร เสนาบดีปรึกษาว่าช้างเป็นศรี
พระนครไม่ควรให้ พระเจ้าแผ่นดินก็ไตร่ตรัสต่อว่า แม้นมิให้พญาช้าง
ไปถ้าพระองค์ยกทัพใหญ่มา ยังจะขบถกันพระนครใดหรือ พระราเมศวร
พญาจักรี พระสุนทรสงครามรัยประกันพระนครไว้ แลเหตุดังนี้ พระ
เจ้าแผ่นดินจึงมิได้ส่งช้างไปถวายพระองค์ สมเด็จพระเจ้าหงสาวดีได้
ทรงฟังดังนั้นทรงพระสรวลแล้วตรัสว่า เป็นธรรมดาคนโมหะจิต มิได้
รู้จักกาลงตนกาลงทาน เหมือนสัตว์ ๒ จำพวกคือนกน้อย คือกะต่าย
และกระต่ายขาวสันเท่านั้นหมายว่าจะหยิ่งทอ้งพระมหาสมุทรได้ แล
ว่ายออกไปกลางน้ำยังมีตนใดหยิ่ง ก็จมน้ำถึงกาลกริยาตาย นกน้อย

เล่าขกทางกเท้านน ชวนพญาครุฑบินข้ามพระมหาสมุทร แลบินเต็ม
 พักของตัว ยังมีโคกวกแห่งพญาครุฑกตกหน้าท่ากาลกรยาตาย แลสัตว์
 ๒ จำพวกนเหมือนนกขมิพรักษาแลรบประกันพระนครไว้ สมเด็จพระเจ้า
 หงสาวดีตรัสแล้ว รุ่งชนธวันพุธ แรม ๑๐ ค่ำ เดือน ๒ คักราช
 ๕๑๑ บัระกา เอกศก ก็เสด็จยาตราทัพลงมาพระนครศรีอยุธยา แล
 ทัพพระมหาอุปราชากองหน้าตั้งค่ายตำบลเพนียด ค่ายพระเจ้าแปรยก
 ซ้ายตั้งค่ายลทุ่งวัดโพธารามไปคลองเกาะแก้ว ทัพพระเจ้าอวระยกขวา
 ตั้งค่ายตำบลทุ่งวัดพุทธไสสวรรย์มาคลองตะเคียน ทัพพญาตองอู ทัพ
 พญาจิตตอง ทัพพญาละเค็ง เกยกกายตั้งค่ายแต่วัดการ้องลงไปวัด
 ไชยวัฒนาราม ทัพพญาพลิม ทัพพญาเสรียง กองหน้าทัพหลวงตั้ง
 ค่ายตำบลลุมพลีทัพหลวงตั้งตำบลวัดโพธิ์เมือก ทุ่งขนอนปากคู แลทัพ
 สมเด็จพระมหาธรรมราชาเจ้ากตั้งค่ายตำบลมะขามหย่องหลังค่ายหลวง
 แลทัพซ่งตั้งรายรอบพระนครนน บรรดาแม่ทัพช่วยคลองท่งปวงกทำ
 สะพานเรือกเคนม้าเคนมผลตลอดถึงกันสน แต่ในวันเคยวันนเสร็จ

ฝ่ายข้าหลวงชาวพระนครตรวจการบนหน้าทเชิงเทินกำแพง แลค
 ชาติกตั้งค่ายทำสะพานตั้งนน ก็เอาคคิโดยเห็นกรายทลว่า เห็นคก
 ครองนมากกว่าแต่ก่อนสามสี่เท่า สมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชาธิราช
 พระเจ้าช้างเผือกโตแจ่งคงนน เห็นเหลือกลางที่จะแต่งทัพออกตชาติก
 ก็ให้กำชัยตรวจตรารักษาหน้าทไว้เป็นสามารถ สมเด็จพระเจ้าหงสาวดี
 เสด็จถึงกรุงเทพพระมหานครโตเจควนแล้ว ไม่เห็นทัพผู้ใดออกมา

พระทัยเลย นื่องท่านจะชิงเอาเศวตฉัตรให้จึงได้

ครั้นแต่งเสร็จแล้วก็ให้ทูตถือเข้าไป

สมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชาธิราชครั้นได้แจ้งลักษณพระราช
 สार จึงทรงพระดำริว่าศึกครั้งนี้ใหญ่หลวงนัก เห็นจะเหลือมือ เหลือ
 กำลังทหารจะสู้พระนครไว้ได้ ถ้าเราจะม้อออกไปสมทบพราหมณ์
 อาณาประชาราษฎรไพร่ฟ้าข้าขอบขัณฑสีมา จะถึงแก่พินาศฉิบหายสิ้น
 ทิ้งพระศาสนาจะเศร้าหมอง จำเราจะออกไป มาทว่าสมเด็จพระเจ้า
 หงสาวดีมีคงอยู่ในสัตถยานสัตถยติงราชสารเข้ามาหนักตามเถิด แต่
 เราจะรักษาสัตถยานสัตถยใหม่้น ทรงพระราชดำริเท่านั้นแล้ว ก็ให้แต่ง
 ลักษณราชสารกำหนดที่จะเสด็จให้ทูตาทูตถือออกไปถวายพระเจ้า
 หงสาวดี แล้วตรัสให้เจ้าพนักงานออกไปปลุกราชสันถาคาร ณ ตำบล
 วัดพระเมรุราชิการามกับวัดหิสาवासต์อกัน มีราชขลลึงก้อาสนะ
 สองพระที่นั่งสูงเสมอกัน หว่างพระที่นั่งห่างคอก แล้วให้แต่งรัตนตยา-
 อาสนสูงกว่าราชอาสน์นอกพระที่นั่งหนึ่ง ให้เชิญพระศรีรัตนตรัยออกไป
 ไว้เป็นประธาน ครั้นรุ่งชนสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงแริพระที่นั่ง
 สพรณหงส์พร้อมด้วยมขมนตรีกระวีชาติราชครู โหราโยธาหาญข้าม
 ไป เสด็จชนบนพระที่นั่ง

ฝ่ายสมเด็จพระเจ้าหงสาวดี พร้อมด้วยท้าวพญามขมนตรี
 ทงปวงเสด็จมา สมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชาธิราชเจ้ารองอัญเชิญ
 เสด็จชนบนพระที่นั่งแล้วตรัสว่า สมเด็จพระเจ้าพี่เราให้อาราธนาพระ

พุทธปฏิมากรเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆ์เจ้ามาเป็นประธานก็ค้อย
 แล้ว ขອງเป็นสักขีพิพยานเถิด อันแผ่นดินกรุงเทพมหานครร้อยยี่
 น ยกถวายไว้แต่สมเด็จพระเจ้าพระเจ้า แต่ทว่าน้องท่านให้มาขอช่าง
 ๒ ช่าง พระเจ้าพมไต่ให้ บิดนน้องยกพยหโยธาวิถิตเวศ
 กนการ จะขอช่างเผือกอก ๒ ช่างเป็น ๔ ช่าง พระเจ้าพระเจ้าว่าประการ
 ไต่ สมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชาธิราชเจ้ากตรสขัญชาให้ สมเด็จพระ
 พระเจ้าหงสาวดีตรัสว่า จะขอพระราชเมศวรไปเลี้ยงเป็นพระราชโอรส
 ถ้าพระเจ้าพมไต่แล้วเราจะยกทัพกลับไป สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ
 ราชาธิราชเจ้ากตรสขัญชาตอบว่า ขอไว้เถิดจะไต่สขประยวงค์ สมเด็จพระเจ้า
 หงสาวดีตรัสว่า พระมหินทรราชาธิราชผนองนนกจะสขวงค์ไต่อยู่ อันจะ
 เอาไว้ด้วยกัน ถ้าพระเจ้าพระเจ้าสวรรคตแล้ว ตรีายพนองจะหม่นหมอง
 มีความพิโรธกัน สมณพราหมณามุขมนตรี อาณาประชาราษฎร
 จะไต่ความเคอครอัน สมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชาธิราชเจ้ากตรสขัญชา
 กษัญชาตาม สมเด็จพระเจ้าหงสาวดีตรัสว่า จะขอพญาจักริ แลพระ
 สุนทรสงครามไปด้วยพระราชโอรส สมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชา
 ธิราชเจ้ากตรสขัญชาให้ แล้วตรัสว่าอาณาประชาราษฎรหัวเมืองแลเข้าขอบ
 ขันทเสมาซงกองทัพจับไว้หนั้น ขอไว้สำหรับพระนครเถิด สมเด็จพระ
 พระเจ้าหงสาวดีกษัญชาให้ สมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชาธิราชเจ้า
 สขสมเด็จพระเจ้าลูกเธอพระราชเมศวรแลพญาจักริ พระสุนทรสงคราม
 กษช่างพลายเผือก ๔ ช่าง คอพระคเชนทโรคม พระบรมโอรส

พระรัตนากาศ พระแก้วทรงบาทให้สมเด็จพระเจ้าหงสาวดี แล้วเสด็จ
 เข้าพระราชวัง สมเด็จพระเจ้าหงสาวดีก็เสด็จไปพลับพลา สั่งให้
 ประกาศแก่นายทัพนายกองว่า อาณาประชาราษฎร์พระนครศรีอยุธยา
 นั้น ให้ปล่อยเสียทั้งสิ้น แล้วให้สมเด็จพระรามศวร พญาจักร พระ
 สุนทรสงคราม เข้าไปรับบุตรภรรยา จึงถวายบังคมลาพระเจ้าแผ่นดิน
 ออกไปตามพระราชกำหนด ฝ่ายพระเจ้าหงสาวดีมีพระราชบริหาร
 ตรัสสั่งให้กองทัพหน้าล่องไปเจ็ดวันแล้วก็เสด็จยกทัพหลวงไปทาง
 เมืองกำแพงเพชร สมเด็จพระมหาธรรมราชาเจ้าก็ตามไปส่งเสด็จ
 สมเด็จพระเจ้าหงสาวดีถึงเมืองกำแพงเพชร แล้วกลับมาเมืองพระ
 พิชัยโลก

ขณะนั้นพญาตานศรีสุรียตาน^(๑) ยกทัพเรือยาหยิบสองร้อยลำเข้า
 มาช่วยราชการสงครามถึงทอค้อยหน้าวัดกุฎบางกระจะ รุ่งชนยกเข้ามา
 ทอค้อยประตูไชย^(๒) พญาตานศรีสุรียตานไต่ทกกลับเข็นกขฏุกยกเข้า
 ในพระราชวัง สมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชาธิราชเจ้าไม่ทันรู้ เสด็จ
 ลงเรือพระที่นั่งศรีสักหลาดหนีไปเกาะมหาพราหมณ์ แลเสนาบดี
 มนตรมขพร้อมกันเข้าในพระราชวัง สะพัดไล่ชาวตานี้แตกฉานลงเรือ
 รุดหนีไป ฝ่ายมขมนตรีทั้งปวงก็ออกไปเชิญเสด็จพระมหาจักรพรรดิ
 ราชาธิราชพระเจ้าช้างเผือกเสด็จเข้าสู่พระราชนิเวศน์มหาสถาน

ศักราช ๕๑๒ บัจอ ไทศก^(๓) พระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุตทวาย

(๑) ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า "พระยาตานศรีสุรียตาน"

(๒) " " "ประตูไชย"

(๓) ฉบับหลวงประเสริฐว่า "ศักราช ๕๒๕ บักรศก บั้เต็ยวกับศักรข้างเผือก"

ว่าพระราชบุตรพระศรีสุริโยทัยซึ่งขาดคอข้างแก่กรุงหงสาวดีนั้นจำ-
 เรญวณนาชนแล้ว พระองค์ก็แต่งตั้งท้าวทศจำทูลพระราชสารคุมเครื่อง
 มงคลราชบรรณาการมาถวายแก่สมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชาธิราช
 พระเจ้าช้างเผือก ในลักษณะพระราชสารนั้นว่า ข้าพระองค์ผ่านพิภพ
 กรุงศรีสัตนาคนหุต ขอถวายอภิวัตน์นามายังสมเด็จพระบิตราชาธิราช
 ผ่านพิภพกรุงเทพทวารวดีศรีอยุธยามหาคิลกภพนพรัตนราชธานีบริ-
 รมย์ อุดมพระราชมหาสถานมหาพารอนยงเป็นมิ่งมงกุฎด้วยสัตต
 เศวตกัญชราชาติตัวประเสริฐศรีเมือง ข้าพระองค์ยังไม่มีเอกอัครราช
 กลยาณ ที่จะสืบศรีสุริยวงศ์ในกรุงศรีสัตนาคนหุตต่อไปมิได้ ข้า
 พระองค์ขอพระราชทานพระธิดา อันทรงพระนามเทพกษัตริ ไปเป็นศรี
 สรางคนิกรกลยาในมหานครเวศปาจิณทศ เป็นทางราชสัมพันธ์มิตร
 ไมตรีสุวรรณขัตติแผ่นดินเคียงกันชวกลปาวสาน

สมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชาธิราชพระเจ้าช้างเผือกทราบในลัก-
 ษณะพระราชสารก็ให้ชุมนุมท้าวพญาแม่ขมนตรีปรึกษา ว่า กรุงพระนคร
 ศรีอยุธยากรุงหงสาวดีก็เป็นอริชอกชาติจวณโรคอันมีในพระทรวงจะ
 รักษาเป็นอันยาก แลพระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุตก็เป็นกรุงกษัตริย์
 อันใหญ่โตมพระราชสารนอบน้อมมาแล้ว ควรที่จะทรงกรุณาพระราช
 ทานให้ จะไต่เป็นทางพระราชสัมพันธ์ไมตรี เกลือกมีราชการงาน
 พระราชสงครามภายนอก จะไต่เป็นมหากำลึงยทนาการ สมเด็จพระ
 พระมหาจักรพรรดิราชาธิราชเจ้า พระเจ้าอยู่หัวก็เห็นด้วย คำว่าให้

ตอบราชสารขึ้นไปว่า ซึ่งสมเด็จพระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุตมีพระทัย
 จะรวมพระราชโลหิตเป็นมหาสัมพันธมิตรไมตรีนั้น สมเด็จพระมหา
 จักรพรรดิพระเจ้าช้างเผือกก็อนุญาตแล้ว ให้แต่งมารยเถก ทูตาทูต
 รัยพระราชสารกราบถวายบังคมลาไปยังกรุงศรีสัตนาคนหุต ถวาย
 พระราชสารทูลพฤติเหตุทุกประการ

พระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุตทราบดังนั้นก็พระทัยนัก ก็แต่ง
 ทูตาทูตยกไพร่ ๕๐๐ แลท้าวนางเถกแก่ลงมารบ ขณะเมื่อทูตลงมา
 ถึง พอสมเด็จพระลูกเธอพระเทพกษัตริย์ทรงพระประชะวรหนัก สมเด็จพระ
 พระมหาจักรพรรดิพระเจ้าช้างเผือกมีอุทจะผ่อนผันฉันทไคเลย จึงทรง
 พระราชจินตนาการว่า แม้นจะมีพระราชสารบอกไปโดยสัตย์ไซ้ไร ไหน
 พระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุตจะเห็นจริง ก็จะทำเราเจรจาเป็นสองจะหม่น
 หมองคลองพระราชไมตรีไป(๑) ไค้ออกวาจาแล้วจะเสียคำคมขังควร
 พระองค์ยกพระแก้วฟ้าราชธิดาให้แทนองค์พระเทพกษัตริย์ พระราชทาน
 เครื่องราชูปโภคสำหรับอัครมเหสีกรงกษัตริย์พร้อมด้วยสนมสาวใช้
 ทาสกรรมกรชาย ๕๐๐ หญิง ๕๐๐ ไปด้วย ทูตกราบถวายบังคมลา
 เชิญเสด็จพระแก้วฟ้าราชบุตรขึ้นไปถวาย

ฝ่ายพระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุตแจ้งว่าไซ้ของค์พระเทพกษัตริย์ก็เสีย
 พระทัยนัก จึงตรัสว่าเดิมเราจางขอพระเทพกษัตริย์ซึ่งเป็นพระราชธิดา
 พระสรีโยทัย อันเสียพระชนม์แทนพระราชสวามีก็ค้อข้างเป็นตระกูล

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศและฉบับพระราชหัตถเลขาว่า "จะหม่นหมองคลองพระราช
 ไมตรีและไมตรีไป"

วงศ์กัญญาอินประเสริฐ ตรัสแล้วก็แต่งให้พญาแสน พญาคร^(๑)
 พญาทพมนตรีเป็นทูตาทนทูต ให้มาสั่งพระแก้วฟ้าราชบุตรคนยังกรุง
 พระนครศรีอยุธยา แลมีพระราชสารเครื่องบรรณาการมาถวาย
 สมเด็จพระมหาจักรพรรดิพระเจ้าช้างเผือกด้วย ในลักษณพระราช
 สารนั้นว่า เติมพระองค์ประสาทพระเทพกษัตริให้ กิตติศัพท์ทบทวีไป
 ในนิคมชนบทขอขมาเสมากรงศรีสัตนาคนหุตสิ้นแล้ว ขัดนพระองค์
 สั่งพระแก้วฟ้าราชบุตรเปลี่ยนไปแทนนั้น ถึงมาทว่าพระแก้วฟ้า
 ราชบุตรจะมีศรีสวัสดิ์พลลักษณโสภาคย์ยิ่งกว่าพระเทพกษัตริร้อยเท่าพัน
 ทิวากิต ยงไข่ล่างกิตติศัพท์พระเทพกษัตริเสีย ก็เป็นทอปปยศชว
 กลปาวสาน ข้าพระองค์ขอสั่งพระแก้วฟ้าราชธิดาคิน จึงพระราชทาน
 พระเทพกษัตริแก่ข้าพระองค์จึงมีพระราชสารอนุญาตมาแต่ก่อน
 สมเด็จพระมหาจักรพรรดิพระเจ้าช้างเผือกแจ้งในลักษณพระราช
 สาร แลสั่งพระแก้วฟ้าคนมาคินนั้น ก็ละอายพระทัยนัก พอพระเทพ
 กษัตริหายประชวรโรค จึงตกแต่งที่จะส่งพระราชธิดา ก็จัดเอาแก่
 กำนัลสาวใช้ทาสชาย ๕๐๐ หญิง ๕๐๐
 ครนถเดือน ๕ คักราช ๕๑๓ บัคน ตรนศก^(๒) จึงมีพระราช
 โองการดำรัสให้พญาแมน คมไพร่พันหนึ่งไปสั่ง พญาแมนกับ
 ทูตาทนทูตก็เชิญพระเทพกษัตริชนทรงสวีกาภาณจนยานมาคไปโดย
 สถลमारคสมอสอ

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศ และฉบับพระราชหัตถเลขาว่า "พระยานคร"

(๒) ฉบับหลวงประเสริฐว่า "๕๒๖ ชวคศก"

ฝ่ายพระมหาธรรมราชา แจ้งว่าพระมหาจักรพรรดิพระเจ้าช้าง
เผือกจะส่งพระเทพกษัตริชนไปกรุงศรีสัตนาคนหุต ก็ให้มาเร็วถอ
หนังสือไปถวายพระเจ้าหงสาวดี ๆ ทราบก็ให้แต่งพระคชระเป็นนายกอง
พาเสือก้าน มังกลอกหม้อ คุมพลหมื่นหนึ่งรุดมาตั้งซุ่มคอยอยู่ตำบล
มะเวียงนอกคานเมืองเพชรบูรณ์ออกสกัดชาวกรุงศรีสัตนาคนหุตนั้น
แตกฉาน ใต้พระเทพกษัตริชนไปถวายพระเจ้าหงสาวดี ฝ่ายพญา^(๑)
ชงมารบพระเทพกษัตริชน ก็เอาคันทองปวงไปกราบทูลพระเจ้ากรุงศรี
สัตนาคนหุตททุกประการ พระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุตแจ้งพฤติเหตุก็
ทรงพระพิโรธว่า ชงพระเจ้าหงสาวดีแต่งรพลมาสกัดรบชงเอา
พระเทพกษัตริชนไปทงนั้เพราะเมืองพระพิษณุโลกเป็นต้น จำจะแก้แค้น
ให้ถึงขนาด พระองค์ก็ให้ยารุงช้างมารพลยกไปเอาเมืองพิษณุโลก
ฝ่ายสมเด็จพระมหาจักรพรรดิพระเจ้าช้างเผือกแจ้งกัตรีสให้ ไปห้ามพระ
เจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุตกั้ดโดยพระราชโองการมิได้ยกไป

(๑๖) รัชกาลสมเด็จพระมหินทราธิราช (ครั้งที่ ๑)

ครั้นศักราช ๕๑๔ ปีชวด จัตวาศก เดือน ๑๒ สมเด็จพระ
มหาจักรพรรดิพระเจ้าช้างเผือก ก็ยกสมเด็จพระเจ้าลูกเธอพระมหินทรา-
ธิราชเสด็จขนผ่านพิภพไอสรย์สุวรรณยาธิปัตย์ถวัลยราชประเพณีครอบ
ครองแผ่นดินกรุงพระนครศรีอยุธยา สมเด็จพระมหาจักรพรรดิพระเจ้า
ช้างเผือกเสด็จออกไปอยู่วังหลัง ขณะนั้นพระชนม์ได้ ๕๕ พระพรรษา

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศและฉบับพระราชหัตถเลขาว่า "ฝ่ายพระยาสาว"

ส่วนสมเด็จพระมหินทราธิราชเจ้าแผ่นดินเมื่อเสด็จขึ้นเสวยราชสมบัติ
พระชนม์ได้ ๒๕ พระพรรษา

สมเด็จพระมหาจักรพรรดิพระเจ้าช้างเผือกเวนราชสมบัติแล้วถึง
เดือน ๓ ก็เสด็จไปเมืองลพบุรีตรัสให้บูรณะอารามพระศรีรัตนมหา-
ธาตุให้บริบูรณ์ แลแต่งพระขานางชี ๒๐๐ กษัตริย์ให้เฝ้ารักษา
พระมหาธาตุ แล้วก็เสด็จลงมายังกรุงพระมหานครศรีอยุธยา

ทรงนบนเมืองเหนือทั้งปวงเป็นสิทธิแก่พระมหาธรรมราชาเจ้า อนึ่ง
การแผ่นดินในกรุงพระนครศรีอยุธยา พระมหาธรรมราชาขังคชขัญชา
ลงมาประการใด สมเด็จพระมหินทราธิราชเจ้าแผ่นดินต้องกระทำตาม
ทุกประการก็เช่นเคืองพระราชหฤทัย จึงเอาความนบนไปกราบทูลสมเด็จพระ
พระราชบิดา สมเด็จพระมหาจักรพรรดิเจ้าช้างเผือกก็นอบพระทัย ขณะ
เมื่อพญารามออกจากทกาแพงเพชรเอามาเป็นพญาจันทบูร สมเด็จพระ
มหินทราธิราชก็ตรัสกิจการทั้งปวงด้วยพญารามเป็นความลับ
แล้วก็ส่งข่าวไปแก่พระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุตให้ยกมาเอาเมืองพระพิษ-
ณุโลก จึงพระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุตก็ขารุงช้างมารพลสรรพจะยกมา
เอาเมืองพระพิษณุโลก พระมหาธรรมราชาตรัสว่าพระเจ้ากรุง
ศรีสัตนาคนหุตจะยกทัพมามิได้แจ้งในกล ก็ส่งข่าวมาทูลแก่สมเด็จพระ
มหินทราธิราชเจ้าแผ่นดิน ๆ ก็ให้พญาศรีราชเดโช^(๑)แลพระท้าย
นาชนไปช่วย แต่ส่งเป็นความลับไปว่า ถ้าทัพกรุงศรีสัตนาคนหุต

(๑) ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า “พระยาสี่หราชเดโช”

ล้อมเมืองพระพิษณุโลกเมื่อใดก็ให้กรมเอาพระมหาธรรมราชาจงได้
เสร็จราชการแล้วจะเลียงท่านให้ถึงขนาด พญาศรีราชเดโชไปถึง
เมืองพระพิษณุโลกมิไ้ความลับ กลับเอาคดีซึ่งพญารามกษัตริย์
พระมหินทราธิราชเจ้าแผ่นดินคิดการเป็นความลับนั้นทูลแถลงแก่พระ
มหาธรรมราชาทุกประการ พระมหาธรรมราชาแจ้งตระหนัก ก็ให้
ข้าหลวงเอาข่าวรุดขึ้นไปทูลแก่พระเจ้าหงสาวดี

ฝ่ายพระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุต ก็ยกช้างมารพลประมาณยี่สิบ
แสนมาโดยทางนครไทยมายังเมืองพระพิษณุโลก พระมหาธรรมราชา
ก็ให้กวาดครัวเมืองนอกทั้งปวงเข้าเมืองพระพิษณุโลก แลแต่งการที่จะ
กนเมืองไว้พร้อมเสร็จ

ฝ่ายพระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุต ยกมาถึงเมืองพระพิษณุโลก
เดือนยี่แรม ๑๓ ค่ำ ขลุ่ย เบญจศก ก็ตั้งทัพพลยี่แสนในตำบล
โพธิ์เรียง ตรงประตูสวรรค์ไกลออกไปประมาณ ๕๐ เส้น ทัพพญาแสน
สุรินทรกว้างฟ้าตั้งตำบลเตาไห^(๑) พญามอไฟตั้งตำบลวัดเขาพราหมณ์
ทัพพญานครตั้งตำบลสระแก้ว ทัพพญามอเหล็กตั้งตำบลบางสะแก

ฝ่ายสมเด็จพระมหินทราธิราชแจ้งกำหนดว่า ทัพกรุงศรีสัตนา
คนหุต ยกมายังเมืองพระพิษณุโลกแล้ว พระองค์ก็ยกพลเสด็จ
ไปโดยทางชลมารค ตั้งทัพหลวงตำบลพิง พญารามแลพญาจักรเป็น
กองหน้าขึ้นไปตั้งตำบลวัดจุฬามณี แลทัพเรือจอดแต่ที่วัดจุฬามณีทั้งสอง

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "ตั้งตำบลเตาไห" ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า "ตั้งตำบลเตาไห"

ปากน้ำแน่นตลอดลงไปจนทัพหลวง ณ ปากน้ำพอง แล้วก็ยกขึ้นไปว่า
จะยกเข้าไปช่วยกันเมืองพระพิษณุโลก

พระมหาธรรมราชาตรัสทราบการอยู่แล้ว ก็ให้ออกมาห้ามมิให้
เข้าไป ฝ่ายพระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุตแจ้งว่า สมเด็จพระมหินทราธิราช
ยกกองทัพเรือขึ้นมาเหมือนกำหนดกตพระทัย ตรัสให้ยกพลเข้าขณเมือง
แลแต่งทหารห่มเสื่อเหลืองสามพันหนุนพลเข้าไป เจ้าหน้าตเซ่งเทิน
ก็สาคขณไฟแหล่นหลาวตองชาวล้านช้างตายมากนิก พระเจ้ากรุงศรี
สัตนาคนหุตเห็นตงนนักเสด็จยกพลเข้าขณช้างตงนงแผลงวิหารอย่แทบ
ริมคเมือง ให้เจ้าหน้าตทาทบตขงทวขามคเข้าไปขตตงเซ่งก่าแผลง
เมือง ชาวพระพิษณุโลกผู้รึกษาก่าแผลงพ่งอาวรลงมามีไตตอง จึง
พระมหาธรรมราชาแจกเสด็จไปขณช้างพระตงนง ตรัสให้ขณศรเอาพล
อาสา ๕๐๐ ออกทะเลวงพัน พลลาวก็พ่ายออกไป พระเจ้ากรุงศรี
สัตนาคนหุตก็ถอยไปขงค่ายหลวง แลขณญาให้นายทพนายกองตง
ขณชเมือง

ฝ่ายสมเด็จพระมหาธรรมราชาคํารการที่จะทาลายทัพเรือ ก็ตรัส
ให้เอาไม้ไผ่ผูกแพกว้าง ๑๐ วา ยาว ๒๐ วา ๕๐ แผล แล้วเอาเชอเพลิ่ง
ใส่เต็มหลังแพชนนํามันยางรดท่วไปตงนง แลให้แต่งเรือเร็วไวสองลำ
สำหรับจะไตจคเพลิ่ง

ครนจคการเสร็จ ณ เดือน ๔ ขณศคําเพลากเดือนตค ก็ให้ปลอย
แพตคกนลงไปถึงคงวคทพํามณ เรือเร็วสองลำก็เอาเพลิ่งจคเชอเพลิ่ง

ข้าเห็นจมอ พระมหาธรรมราชาที่ตรัสห้ามว่า คักใหญ่มีไค้แตกฉาน
 ล่าไปคังนี้ อินจะยกไปตามนั้นหาธรรมเนียมมีไค้ พญาทั้งสองก็ทูลว่า
 พระเจ้าหงสาวดีให้ข้าพเจ้าทั้งสองมาคราน ยังไค้ไค้รยพุงเป็นสามารถ
 ครนข้าพเจ้ามยกไปตามไค้ไร เห็นว่าพระเจ้าหงสาวดีจะเอาโทษ พระ
 มหาธรรมราชาที่ตรัสว่า ท่านทั้งสองยกมากไค้ไค้กระทำการรยพุงมีชย
 อยู่แล้ว แลชงว่าพระเจ้าหงสาวดีจะลงโทษนั้นเป็นภาธรระเรา ถ้าท่าน
 มพุงจะชนยกไปให้ไค้ไค้เห็นจะเสียบทชาคักเป็นมั่นคง พญาภกาม พญา
 เสือหาญมีไค้พงขญชา กรายถววยขังคมลลาแล้วก็ยกพลไปตาม

ฝ่ายพระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุตเมื่อล่าทัพไปนั้น ขญชาให้พญา
 แสนสูรินทรคว่างฟ้า พญานคร พญามือไฟทั้งสามทัพนอยรุ่งหลัง
 ครนถงค้ายลวาร์แลทางนนแคบ พญาแสนสูรินทรคว่างฟ้า พญานคร
 พญามือไฟแต่งพลทหารซุ่มไว้สองข้างทาง แล้วยขยมาตั้งพลอยู่ทาง
 ประมาณ ๓๐ เส้น แต่งม้าไวค้อยยวทพอนไปตาม พญาภกาม แล
 พญาเสือหาญยกไปถึงค้ายลวาร์ มีทนรว่าทัพใหญ่ตั้งรยอยู่ในทนน
 เห็นแต่มาเท่านั้นก็ไล่เข้าไป ทพกรุงศรีสัตนาคนหุตก็ยอพลออกรบ
 ประทะกันจนถงอาวธสน ฝ่ายทหารชาวล้านช้างซุ่มไวค้อยเห็นไค้ท ก
 ออกโจมตีกระหนาบ ทพพญาภกามแลพญาเสือหาญก็แตกฉาน ทพ
 ล้านช้างไล่พันแทงพันพลหงสาวดีตายมากนั นายมาผูกตายหลายคน
 ทพพญาภกาม พญาเสือหาญเสียมแลเครื่องคัสตราวุธเป็นอนมาก
 ก็พายคนมาเมืองพระพิษณุโลก

ครั้นเสร็จการศึกพญาศรีราชาเดโชมิไค่ลงไป ก็อยู่ด้วยพระ
 มหาธรรมราชา แต่พระทัยนำหน้าลงไปยังพระนครศรีอยุธยา
 ถึงเดือน ๘ ขาล ๘ ค่ำ สมเด็จพระมหาจักรพรรดิพระเจ้าช้าง
 เผือกก็เสด็จทรงพระผนวช ข้าราชการก็บวชโดยเสด็จเป็นอันมาก

ฝ่ายพระมหาธรรมราชาทราบพระทัยตระหนกว่าสมเด็จพระมหิน-
 ทราธิราชเจ้าแผ่นดิน คึกการทั้งปวงด้วยพญารามคึกทลขยง แล
 สัจญาแก่พระเจ้าล้านช้างให้ยกมาเอาเมืองพระพิษณุโลก พระองค์ก็
 ใ้หมหนงสอรับสั่งลงไปถึงสมเด็จพระมหินทราธิราชเจ้าแผ่นดิน ว่าเมือง
 พิษณุหาเจ้าเมืองมิไค่ จะขอพญารามขนมมาเป็นพญาพิชัย สมเด็จพระ
 มหินทราธิราชเจ้าแผ่นดินครั้นตรัสทราบดังนั้นก็เคืองพระทัย ฝ่าย
 พญารามแจ้งดังนั้นกลัวพระมหาธรรมราชาจะส่งตัวไปหงสาวดี ก็ทล
 แก่สมเด็จพระมหินทราธิราชเจ้าแผ่นดินว่า ข้าพเจ้าไค่ฟังซึ่งกิจการใน
 เมืองพิษณุโลกนั้นว่า พระมหาธรรมราชาคึกการทั้งปวงเป็นฝ่ายข้าง
 พระเจ้าหงสาวดี แลเอาเมืองเหนือทั้งปวงไปขนแก่พระเจ้าหงสาวดีแล้ว
 ขตนย้ายเอาท้าวพญาผู้ใหญ่ในพระนครไปยังหงสาวดีแล้ว แลซึ่งพระ
 มหาธรรมราชาขังคยขญชาพระองค์ลงมาเป็นสัทธิดงน ข้าพเจ้าเห็น
 มิควร ถ้าแลค้กหงสาวดีมาถึงพระนครก็คิ ข้าพเจ้าขอประกันตกแต่ง
 การข้องกันพระนครไว้ให้ไค่ สมเด็จพระมหินทราธิราชเจ้าแผ่นดินเห็น
 ชอบด้วยก็ขญชาโดยพญาราม สมเด็จพระมหินทราธิราชเจ้าแผ่นดิน
 แลพญารามก็เอาขยบลคคซึ่งคึกทั้งปวงนกรายทลแก่พระมหาจักรพรรดิ

พระเจ้าข้างเเมอก

(๑๕) รัชกาลสมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชาธิราช (ครั้งที่ ๒)

แลอัญเชิญพระองค์ลาพระผนวชออกมาครองราชสมบัติ พระเจ้าข้างเเมอกก็มีใทรบ จึงสมเด็จพะมหินทราชาธิราชเจ้าแผ่นดินแลพญารามก็ทูลวิงวอนเป็นหลายครั้ง ว่าขทนภยจะมาถึงประชาราษฎรทั้งปวงแล้วขอทรงพระกรุณาเสด็จมาครองราชสมบัติ เหาอาณาประชาราษฎรทั้งหลายไว้ให้รอด พระเจ้าข้างเเมอกก็ตรัสขัญชาตามสมเด็จพะโอรสาธิราชกราบทูลนน จึงเสด็จลาพระผนวชในเดือน ๔ แรม ๑๓ ค่ำ คักราช ๕๑๖ บัซาล ฌอศก ฝ่ายพระเจ้าหงสาวดีแจ้งข่าวไปว่าพญาภูกาม^(๑) พระยาเสื่อหาญซึ่งให้มาช่วยกันเมืองพิษณุโลก กลับเสียทัพแก่ชาวล้านช้าง ก็ทรงพระพิโรธ และให้มาไ้มาหาพระยาภูกามและพระยาเสื่อหาญไปลงโทษ พระยาภูกามพระยาเสื่อหาญกลัวราชอาญาพระเจ้าหงสาวดี ก็ทูลวิงวอนพระมหาธรรมราชา เชิญเสด็จขึ้นไปช่วยขอโทษ พระมหาธรรมราชาก็ทรงพระกรุณาแก่พระยาภูกามพระยาเสื่อหาญ จึงพาพระนเรศวรราชบุตรเสด็จขึ้นไปถึงเมืองหงสาวดี ทูลขอโทษพระยาภูกาม พระยาเสื่อหาญแก่พระเจ้าหงสาวดี ๓ ตรัสว่า มันทั้งสองนี้ โทษถึงตายอยู่แล้ว แต่พระเจ้าน้องเราได้ขันมาขอแล้วเรายกโทษให้ พระมหาธรรมราชาก็โสมนัสรักใคร่ในพระเจ้าหงสาวดี เป็นอันมาก

(๑) ตั้งแต่นั้นจนจบตัวเอน ฉบับลานขาดไปหนึ่งลาน ได้คัดข้อความในฉบับพระราชหัตถเลขา มาลงไว้

ขณะเมื่อพระมหาธรรมราชาเสด็จไปทรงหงสาวดีนั้น ข้าวจ้าง
 ลงมาถึงกรุงเทพพระนครศรีอยุธยา สมเด็จพระมหินทราธิราชก็กราบ
 ทูลแก่สมเด็จพระราชบิดาว่า พระมหาธรรมราชานี้มิได้สวามิภักดิ์ต่อ
 พระองค์แล้ว ไปไม่ฝากไมตรีแต่พระเจ้าหงสาวดีถ่ายเดียว จำจะยก
 ทหารไปชิงไปเชิญ เสด็จพระเจ้าพม่ากับราชชนกคาลงมาไว้ ณ พระนคร
 ศรีอยุธยา ถึงมาทพระมหาธรรมราชาจะคิดประการใดก็จะเป็นห่วงอาลัย
 อยู่อนพระมหาธรรมราชาเห็นจะไม่พ้นเงอมพระหัตถ์ สมเด็จพระราชบิดาก็
 เห็นด้วย จึงตรัสให้พญารามอยู่จุดแจรงรักษาพระนคร สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
 กับพระมหินทโอรสาธิราชก็กราบทูลเสด็จโดยชลมารคถึงเมืองพระพิษ-
 ณุโลก ก็รับสมเด็จพะวิสุทธิกษัตริย์กับเอกราทศรถอนเป็นพระภาคินัยราช
 แลครวอพยพข้าหลวงเดิมซึ่งให้ชนมาแต่ก่อนนั้น แล้วสมเด็จพะพทธิ
 เจ้าอยู่หัวกับพระมหินทราธิราช ก็เสด็จล่องจากพระพิษณุโลกไปประทับ
 ยงเมืองนครสวรรค์ จึงพระมหินทราธิราชกราบทูลสมเด็จพะราชบิดา
 ว่าเมืองกำแพงเพชรเป็นทางกำลังศึก จะขอทำลายเมืองกำแพงเพชร
 กวาดเทเอาครอบครัวอพยพลงไปไว้ ณ กรุงพระมหานครศรีอยุธยา ถึง
 ศกมีมากจะไต่หย่อนกำลังลง สมเด็จพะเจ้าอยู่หัวก็ตรัสเห็นด้วย ทพ
 หลวงกตยงเมืองนครสวรรค์ สมเด็จพะพระมหินทราธิราชก็ยกกองทัพ
 ชนยงเมืองกำแพงเพชร ทพหลวงตงคายท่ายเมือง พญาศรีเป็นกอง
 หน้าเข้าตงคายแทยคูเมือง

ฝ่ายชนอินทเสนาแลชนต่างใจข้าหลวงซึ่งตั้งไปแต่พระพิษณุโลก

นั้น แต่ราษฎรก็ตรวจจกรพลแต่งกันเมืองเช่นสามารถ ครนกงทพ
 เข้าตงแทบคเมือง ก็แต่งพลทหารออกหึกค้ายพญาศรี ๆ ก็ฟ้ายแก่
 ชาวเมืองกำแพงเพชร จึงพญาศรีก็แต่งการที่จะปล้นเมืองกำแพงเพชร
 เอาชาวอาสาในหมวดพันตรีไชยสัคนหนึ่ง แต่งการสรรพก็ยกเข้าปล้น
 เมืองในเพลากลางคน เมื่อแรกยกเข้าไปนั้น ชาวในเมืองสงขอยู่ละให้
 เข้าไปถึงเชิงกำแพงแล้ว ก็วางขันธ์ไฟแลฟุ้งคีตตราวุธมาตองชาวอาสาฯ
 ก็ฟ้ายออกมา แต่ยกเข้าปล้นเมืองถึง ๓ วัน รพลตายมากเห็นจะเอา
 เมืองมิได้ สมเด็จพระมหินทราธิราชเจ้าก็เลิกทัพหลวงคนมายัง
 นครสวรรค์

สมเด็จพระมหาจักรพรรดิพระเจ้าช้างเผือกแลสมเด็จพระมหิน-
 ทราธิราชเจ้า ก็เสด็จลงมายังพระนครศรีอยุธยา ส่วนพญารามอยู่แต่ง
 การซงจะกินพระนคร แลในทกำแพงรอบพระนครนั้น ให้แต่งข้อมเพชร
 แลหอรบระยะไกลกันแต่เส้นหนึ่งวางขันธ์ใหญ่ไว้ระยะแต่สิบวา ขัน
 ษะหระย่มจำรงมณฑกกระยะไกลกันแต่ ๕ วา อนึ่ง กำแพงพระนคร
 ขณะนั้นตั้งขบวนเก่า แลยังไขรอลงตั้งในริมน้ำ พญารามก็ให้ตั้งค้าย
 ราชไปตามริมน้ำเป็นชั้นหนึ่ง แลไว้ขันธ์จำรงมณฑกสำหรับค้ายนั้นก็มาก
 แลให้ตั้งหอโพนในกลางน้ำไกลริมฝั่งออกไป ๕ วารอบพระนคร มิให้
 ข้าศึกเอาเรือเข้าตรมพระนครได้

ฝ่ายข้าหลวงในเมืองพระพิษณุโลก ครันสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ
 พระเจ้าช้างเผือกแลสมเด็จพระมหินทราธิราชมานำพระวิสุทธิกษัตริแล

พระเอกาทศรถก็ครอขครวอพยพข้าหลวงเดิมลงไปแล้ว ก็ขึ้นมารบ
 ไปยังกรุงหงสาวดีกราบทูลแต่พระมหาธรรมราชาเจ้าทุกประการ พระ
 มหาธรรมราชาได้แจ้งถึงนันทกตทพระทัย จึงเข้าไปเฝ้าพระเจ้าหงสาวดี
 เอาเหตุซึ่งพญารามกับสมเด็จพระมหินทราธิราชคิดการกันแต่ต้น จน
 มาหักหาญรบพระวิสุทธิกษัตริ์ลงไปกรุงพระนครครอขครวอชยานันท์ทูลแก่พระ
 เจ้าหงสาวดีทุกประการ พระเจ้าหงสาวดีแจ้งเหตุถึงนันทกตทพระราช
 หฤทัย จึงตรัสแก่พระมหาธรรมราชาว่าซึ่งกรุงพระนครครอขครวอชยานันท์
 สัตยานุสตัยกลบเป็นปรักษ์ชชัคกแก่พระเจ้านองเรานั้น จะละไว้มิได้
 พระเจ้านองเราลงไปจัดแจงกองทัพทั้งเจ็ดเมืองเหนือ แลเสียบยงอาหาร
 ไว้ให้สรรพ เดือน ๑๒ เราจะยกลงไป พระมหาธรรมราชาเจ้ารับบัญชา
 พระเจ้าหงสาวดี แลวกถวายเป็นคัมลามายังเมืองพระพิษณุโลกจัดแจง
 เมืองพระพิษณุโลกจัดแจงเสียบยงอาหารข้างมารพลทั้ง ๗ เมืองเหนือไว้

ฝ่ายสมเด็จพระเจ้าหงสาวดีให้ข้าราชการมารพลสรรพ ลุคักราช
 ๕๑๗ ปีเถาะ สัปตศก วันพฤหัสบดี ขึ้น ๔ ค่ำ เดือน ๑๒ เพลารุ่ง
 แล้วสองนาฬิกาหกบาท สมเด็จพระเจ้าหงสาวดีก็เสด็จสรงปริตโตตก
 ธาราภิเษกเสริ์ง เสด็จทรงเครื่องสิริราชวิภษณาธารกาญจนวิเชิขรมาลี
 มณเฑาะศมังกกุ สำหรับวิเชิขยตมราชวณณามิเสริ์ง เสด็จทรงช้างต้น
 พลายชมพุกต สูง ๖ ศอก ๒ นิ้ว ผูกพระทนต์สุวรรณมหามณเฑาะป
 เป็นบรมอรรคยานพาหนะ พร้อมด้วยเสนสรชาติโยธาพลากรเหียม
 หาญ พลโล่เขนทวนธนุกติเรกมเหพาฬารนานาวุธประภคัศกติสารสินธพ

ทรงศัพทศาสตร์พันลึกอภิกตวยกาญจนกลางกลคอภิรมย์สุริยไพโรจน์
 ฤจิตร พิพิชฎาการธงชัยธงประฎาก เป็นชนคแน่นไสวเคียรคาศด้วย
 ท้าวพญาพลากรกนกกรวาราพระยะโดยชชวนบทรพยุหยาตร์ซ้ายขวา
 หน้าหลังทั้งปวงเสด็จ ไค้ไพลามหาวิชัยฤกษ์ โหราลันหมองชัย
 ทวีชาจารย์เข้าสังข์ประโคมหมองกลองกาหลกกก้องนฤนาทนนสนนพสุธา
 กล ดำเนินธวัชลีลาพยุหแสนยากรทัพหลวง ออกจากหงสาวดีรอน
 แรมมา ๒๕ เวน ถึงแดนเมืองกำแพงเพชร เสด็จประทับเถลิงราช
 พลับพลาชัยราชาอาสน์ จึงดำรัสให้พระเจ้าแปรเป็นนายกกองทัพเรือ
 แล้วพระเจ้าหงสาวดียกมาชุมพลทัพบกทัพเรือ ณ เมืองนครสวรรค์
 แลพลพระเจ้าหงสาวดียกมาครั้งนั้น คือพลพม่ามอญในหงสาวดี
 อังวะ ตองอู เมืองปรวน แลเมืองประเสนวิ(๑) เมืองกอง เมือง
 มิค เมืองตาละ เมืองหนาย เมืองอมวง เมืองสะพวยบัวแล แลเมือง
 สร้อย เมืองไทยใหญ่ อนึ่งทัพเชียงใหม่ พระเจ้าเชียงใหม่
 ประชวร จึงแต่งให้พระแสนหลวงพิงชัยเป็นนายกกองถอพลลาวเชียง
 ใหม่ทั้งปวงมาด้วย พระเจ้าหงสาวดีเป็นทัพหนึ่ง แลกำหนดพลนั้น
 มีบัญญัติร้อยหนึ่ง(๒) สมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชเจ้าเป็นนายกกอง
 ถอพลเมืองเหนือทั้งเจ็ดเมืองมาด้วยพระเจ้าหงสาวดีเป็นทัพหนึ่ง
 ครั้นไค้ศักรฤกษ์คฤ พระเจ้าหงสาวดีกรพยุหโยธาทัพ

(๑) ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า "เมืองพระแสนหัว" และฉบับพันจันทนุมาศว่า "เมือง
ประเสนวิ"

(๒) ฉบับพันจันทนุมาศและฉบับพระราชหัตถเลขาว่า "มีบัญญัติร้อยหมื่น"

ทังปวงลงมาบังพระนครศรีอยุธยา พระเจ้าช้างเผือกแลสมเด็จพระ
 มหินทราธิราชเจ้าขาว ก็ให้ขบพลเมืองนอกทังปวงเข้าพระนคร แล
 ไคแต่จังหวัดซึ่งอยู่ใกล้พระนครทังสี่แขวงนั้นประมาณส่วนหนึ่ง แล
 ซึ่งมิไคเขามาขึ้นออกอยู่ป่าเป็นอันมาก อนึ่งพลเมืองเล็กน้อยทังปวง
 มิไคเข้าพระนครแลออกอยู่ป่ามาก ไคแต่ตัวเจ้าเมือง แลพลสำหรับ
 เจ้าเมืองนั้นเข้ามาพระนคร สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ให้พญารามตรวจจก
 พลสรรพายุทธชนประจำหน้าทกาแพงรอบพระนคร แลค้ายทังปวงก็
 มั่นคงนัก แลวกแต่กองแล่นไวทงสองค้ำนรอบพระนครค้ำนละ ๕ กอง
 ส่วนพญารามนตั้งทัพในท้องสนามหลวงเป็นกองกลาง จะไคยกไป
 ช่วยทัง ๔ ค้ำน อนึ่งหน้าทโคซึ่งเป็นหน้าทกวคชน พระเจ้าอยู่หัว
 ก็ไว้พระกลาโหมแลพระพลเทพเมืองชัยนาท เมืองสพรรณบุรี เมือง
 ลพบุรี เมืองอินทบุรี เมืองเพชรบุรี เมืองราชบุรี เมืองนครนายก
 เมืองสระบุรี เมืองพรหมบุรี เมืองสรรคบุรี เมืองสิงหน(๑)บุรี เมือง
 นครไชยศรี เมืองธนบุรี เมืองมฤทททงน้อยประจำหน้าท แต่มม(๒)
 หอรัตนไชยลงไปเกาะแก้ว ซึ่งมีแต่คหาแม่น้ำกนมไค แลหน้าททง
 ๓ ค้ำน(๓)นั้น แต่ในค้ายไปถึงประตูชัย พญาพระคลังเป็นกองใหญ่
 แต่ประตูชัยไปถึงวังไชย(๔) พระอินทรานคร(๕)บาลเป็นนายกองใหญ่

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "เมืองสิงหนบุรี"

(๒) ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า "ประตูหอรัตนชัย"

(๓) " " "แลหน้าทที่ทง ๓ ค้ำนไชรี" แต่นายก้ายไปถึงประตูชัย"

(๔) ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า "ประตูวังชัย"

(๕) " " "พระยาอินทรานครบาล"

แต่่มมวังไชยไปถึงประตชัชน พระท่ายนำเป็นนายกองใหญ่ แต่
 ประตชัชนไปถึงมมสารหลวง^(๑) พญาศรีราชเดโชเป็นนายกองใหญ่
 แต่่มมสารหลวงมาพระราชวัง แต่พระราชวังไปถึงขอหน้า พญา
 ธรรมมาเป็นนายกอง ถอพลทหารในทั้งปวงรักษาหน้าท

ฝ่ายพระเจ้าหงสาวดียกทัพมาถึงกรุงพระนครศรีอยุธยา ณ วันพ
 ชน ๔ ค่ำ เดือนอ้าย ตงทพมณ ตายลลุมพล จึงพญารามให้เอาข
 นารายณ์สังหารยาว ๓ วาศอก กระสุน ๑๒ นิ้ว ลากไปตั้งในช่อง
 มมศพลวรรค ให้จึงกายิงเอากลางทัพพระเจ้าหงสาวดี ต้องข้างม
 าวพลตายมาก แลกระสุนนั้นใกล้พลยพลาพระเจ้าหงสาวดี พระเจ้า
 หงสาวดีให้เอากระสุนชนสงพล แลวกเสด็จเล็กกองทัพมาตง ณ
 มหาพราหมณ์ พอทพบกทัพเรือถึงพร้อม จึงพระเจ้าหงสาวดีกตรัส
 กำหนดให้ทัพทั้งปวงเข้าล้อมพระนคร ในขอหน้าที่ศบุรีไชร์ ทัพ
 พระมหาอุปราชาแลทัพพระมหาธรรมราชา ทัพพระเจ้าองวะไปข้างทักษิณ
 ทัพพญาทะเลเจ้าฟ้าไทยใหญ่ แลพญาแสนหลวงชาวเชียงใหม่ไปข้าง
 บจิมทิศ ทัพพญาพลิม แลพญาตองอู ทัพพญาอภัยคามณี พญาเส^(๒)
 พญาพระตะบะ พระตะเบ็ค ตงทศอูตร ฝ่ายทัพหลวงก็ยกไปตั้ง
 ณ วกมเหยงคณ์ แลทัพอนล้อมพระนครทั้ง ๔ ด้านน เมอแรกยก
 เข้าล้อมนตงไกลริม่น้ำออกไปประมาณ ๓๐ เส้น แลเอาไม้ตาลเป็น

(๑) ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า "ศาลหลวง"

(๒) ,, ,, "พระยาลาวเจ้าเมืองเมะตะมะ"

ค่ายพูนกินกันขึ้นใหญ่ กว่าที่จะตงค้ายมันลงไค้ ชาวพระนครวางขึ้นใหญ่
 ออกไปตองพลพระเจ้าหงสาวดีตายมากนักร ครนตงค้ายมันกินขึ้นใหญ่
 ไค้แล้วประมาณ ๑๐ วัน ก็ยกเขามาตงค้ายอีกชั้นหนึ่ง ห้างค้ายเดิม
 ๑๐ เส้น ยิ่งประมาณ ๒๐ เส้นจะถึงริมน้ำ ชาวพระนครแต่งพลอาสา
 ออกทะเลวงพัน แลวางขึ้นใหญ่ออกไปตองพลพระเจ้าหงสาวดี เมื่อ
 ตงค้ายมันตายมากนักร แลนายทัพนายกองเห็นจะตงค้ายมันกลางวัน
 มีไค้ ให้ลอมเขาคงกลางคนเป็นชานาน จึงตงค้ายมันมันลงไค้
 แลพระเจ้าหงสาวดีก็ให้ยกเขาคงค้ายอีกชั้นหนึ่งเล่าให้ถึงริมน้ำคเมือง
 แลค้ายมันตงยากนักร ด้วยชาวพระนครวางขึ้นใหญ่แลขึ้นจินดาจ่าง
 มณฑกถนคเต็มแม่น้ำ ปลาทั้งปวงตองขึ้นไฟตายมากนักร จึงพระเจ้า
 หงสาวดีให้ชคอโมงค้ ให้ปลทั้งปวงเคินเข้ามาเป็นหลายแห่งหลายสาย
 ครนถึงริมแม่น้ำจะตงค้ายมันชคเป็นอโมงค้เล่นหากันโดยหน้าค้าย
 แลลอบตงค้ายมันในกลางคน แลห้ามปลทั้งปวงให้สังขมิใหม่ฉาว

ฝ่ายในพระนครรู้ว่าชาวหงสาวดีชคอโมงค้เคิน ก็เอาขึ้นใหญ่ยิ่ง
 ออกไป มีไค้ตองชาคัก ก็จกกองอาสาออกไปทะเลวงพัน ไค้หัวเข้ามา
 ถวายหลายครั้ง แลชาวหงสาวดีตงค้ายมันขึ้นเป็นเคอนเคษจึงตงไค้
 แต่พระเจ้าหงสาวดียกมาให้ตงค้ายลอมเป็นสามครั้ง ประมาณสองเคอน
 จึงลอมไค้ถึงริมแม่น้ำคเมือง

ฝ่ายสมเด็จพระมหินทราธิราชเจ้า จึงดำรัสแก่พญารามให้
 คุภออกษรชนไปเมืองล้านช้างชอกองทัพลงมาช่วย พญารามก็แต่ง

ศกอักษรโดยพระราชบริหารเสร็จแล้ว จึงแต่งตั้งให้ขุนราชเสนา ขุน
 มหาวิไชยกษัตริย์ไพร่ ๕๐ ถอนไปขังเมืองล้านช้างเมื่อศึกหงสาวดียกมา
 ล้อมพระนคร แลตั้งค่ายโต ๓ ครั้ง พระเจ้าช้างเผือกเสด็จเลียบ
 พระนครมิได้ขาด แลแต่งตั้งหมื่น^(๑)ทหารอาสาออกไปกองละพัน
 สองพันทั้ง ๔ ค่ายเป็นหลายหมื่นหลายกอง ใ้รับด้วยชาวหงสาวดีซึ่ง
 เข้ามายังค่ายนั้นทุกวัน แลได้ฆ่าฟันชาวหงสาวดีตายได้หัวเข้ามาถวาย
 ก็มาก

ฝ่ายพลหงสาวดีแน่นล้นตายเท่าใด พลทั้งปวงก็มีใจแตกฉาน
 ยกหนีกันเข้ามาหนีหนี ข้องกันให้ตั้งค่าย ครั้นตั้งค่ายมั่นล้อม
 ทั้ง ๔ ค่ายแล้ว พระเจ้าหงสาวดีก็ตรัสแก่พระมหาอุปราชา พระเจ้าแปร
 พระเจ้าองวะ ท้าวพญาทั้งหลายว่า ^(๒)ไปรบเมืองทุกแห่งไซ้ ครั้น
 ยกเข้าล้อมได้ดังนี้ ก็แต่งการที่จะเข้าขยับปล้นเอาได้ด้วยฉวยพลัน แล
 แผ่นดินอยุธยาเป็นราชธานีใหญ่หลวง เอาสมุทราธิบดีคนรอบคอบ
 พระสเนรราชอนมมณีสถนนครนทรอบคอบ ที่จะปล้นได้ไซ้เห็นแต่
 ขอนาคานเคียว ถังคองนกกจะปล้นเอาเหมือนนครทั้งปวงนั้นมิได้
 แลซึ่งจะเอาอยุธยาคราวเราจะแต่งการเป็นงานขี้ จึงจะได้อ ให้ท้าวพญา
 ทั้งหลายกำหนดให้แก่นายทัพนายกองทั้งปวง ให้รักษาทมนไว้อย่าเพื่อ
 รบพุ่ง ให้แต่งกันออกลาดหาข่าวไว้เป็นเสี้ยมยิงไพร่พลทั้งปวงให้ครบ
 ขัน แล้วจะให้สำรวจเอาถวนตัวคนจึ่งทุกหมื่นทุกกอง ถ้านายทัพ

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “แลแต่งกองอาสาออกไปกองละ ๓๐๐๐ กองละ ๒๐๐”

(๒) ฉบับพันจันทนุมาศ และฉบับพระราชหัตถเลขาว่า “เราไปรบ”

นายกองผูกเสียบยงพลนนมึครบถึงยไซร์ จะให้ลงโทษแก่นายทัพนาย
 กองผนนถงสนชวต ท้าวพญาทั้งหลายก็แต่งพลออกไปไว้ประจำค่าย
 ทงปวงแต่พอรบพุ่งของกนหน้าค่าย แล้วก็แต่งพลออกไปลาดหาข่าว
 ทกหม่กองโดยพระราชกำหนด ก็ปลุกยงฉางใส่เสียบยงทงปวงไว้ ครน
 ถงกำหนดที่จะสำรวจ พระเจ้าหงสาวดีก็แต่งให้สำรวจทุกทัพทุกกอง
 แลเสียบยงพลทงปวงนั้นก็ครบยหนึ่งคจพระราชกำหนด แต่หมวดมะโคต
 ข่าหลวงเดิมนนเสียบยงมึครบย พระเจ้าหงสาวดีให้ลงโทษถงสนชวต

ขณะนั้นพระเจ้าช้างเผือกทรงประจวรหนักประมาณ ๒๕ วัน ก็
 เส็จสวรรคต ในคักราช ๕๑๗ ปีเถาะ สยตศก อยู่ในราชสมบัตินั้น
 ๒๒ ปี^(๑) ครนพระเจ้าช้างเผือกสวรรคตแล้ว สมเด็จพระมหินทรา
 ธิราชเจ้าแผ่นดินมโไต่นำพาการคัก แลเสด็จอยู่แต่ในพระราชวัง ไว้
 การทงปวงแก่พญาราม ให้ยงคยยญชาตรองทหารทงปวงผู้รักษา
 หน้าทรอบพระนคร ขณะนั้นพญารามขคานห้ามทองมมยรฉัตรประคย
 ซ่ายขวา แลพลทหารแห่หน้าหลังเบนนหนา แต่พลถอยนบกสยนน
 เจ็กรอยเทยวเลยยหน้าททกวัน แลเกณฑ์พลทหารออกรบชาวหงสาวดี
 เป็นสามารถ

ขณะนั้นพญาจักรรัตนถอพลทหารออกไปหักค่ายขาคักอนประจำค่าย
 ทายค^(๒) แลเผาค่ายหน้าทพญาเกยรตไคประมาณเส้นหนึ่ง พลคัก
 อนประจำค่ายพ่ายลงไป จึงพญาเกยรตยกพลออกรบพญาจักรรัตนรบ

(๑) ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า "๒๗ ปี"
 (๒) ฉบับพระราชหัตถเลขาและฉบับพิมพ์จันทรมาสาว่า "ค่ายขาศัก ๗ ท้ายค"

ถลำเข้าไปก่เสี้ยตว แลชาวอาสาทั้งปวงก็พ่ายเข้ามาพระนคร พญา
 เกียรติชัยพญาจกัรรตน์ไปถวายแก่พระเจ้าหงสาวดี ๆ ทรงพระโกรธแก่
 พญาเกียรติ ครัสแก่มหาอุปราชว่าซึ่งพญาเกียรติมิได้รักษาค่ายให้
 มั่นให้ชาวพระนครออกมาเผาเสียได้ มีลึงโทษพญาเกียรติด้วยประการ
 ใด พระมหาอุปราชกราบทูลว่า พญาเกียรติเสียค่ายได้^(๑) นายกอง
 ช่งถอพลออกมาเห็นเห็นว่า โทษพญาเกียรติกลบถกนจึงมิได้ลึงโทษ
 พระเจ้าหงสาวดีทรงพระโกรธแก่พระมหาอุปราชว่าถึงพญาเกียรติชัยได้
 นายกองก็ยังมีคุมโทษ แลมหาอุปราชว่าพญาเกียรติคุมโทษแล้ว
 แลมิได้เอาโทษพญาเกียรตินั้น เห็นว่ามหาอุปราชมิได้เอาใจลงในกา
 รศึก อย่าให้มหาอุปราชอยู่บังคับการศึกในที่นั้นเลย ให้มหา
 อุปราชเอาแต่ช่างตัวหนึ่งคนช้ท่ายกลางไปด้วย กว้านนั้นอย่าให้เอาไป
 พระเจ้าหงสาวดีก็ให้ข่มมหาอุปราชเสีย แล้วให้ลึงโทษแก่พญาเกียรติ
 ถึงสิ้นชีวิต พระมหาอุปราชกลับมายังทัพ สมเด็จพระเจ้าหงสาวดี
 ก็ใช้สนองพระโอบยสูมาขับพระมหาอุปราชไปจากทัพจึงพลัน

ขณะนั้นพระเจ้าแปร พระเจ้าองวะ กลัวอาญาพระเจ้าหงสาวดี
 มีอาจทุกขอโทษพระมหาอุปราชได้ พระมหาอุปราชให้มาทูลแก่พระ
 มหาธรรมราชาว่า สมเด็จพระราชบิดาทรงพระโกรธให้ขับเราเสียจาก
 ทัพ แลพระเจ้าแปรพระเจ้าองวะจะทูลขอโทษนั้นพนักาลงทูลมิได้ แลซึ่ง
 จะช่วยเราครานเห็นแต่พระเจ้าพเรา พอจะทูลขอโทษเราได้ เมื่อพระ

(๑) ฉบับพื้นจันทนุมาศว่า “พระยาเกียรติเสียค่ายก็จริง แต่ทว่าได้นายกอง”

มหาอุปราชามาทูลแก่พระมหาธรรมราชานั้น พระเจ้าหงสาวดีใช้
 สมองพระโอรสผู้มาแล้ว^(๑) ว่าให้พระมหาอุปราชาเร่งไปจงพลัน พระ
 มหาอุปราชากลับพระราชอาญา ก็แต่งตัวจะขนช้างไปจากทัพ จึงพระ
 มหาธรรมราชาตรัสให้ข้าหลวงไปห้ามพระมหาอุปราชาว่าให้คงอยู่ เรา
 จะไปทูลขอโทษก่อน พระมหาธรรมราชาก็เสด็จมาทูลขอโทษพระมหา
 อุปราชา พระเจ้าหงสาวดีก็โปรดยกโทษให้

ขณะนั้นพระเจ้าหงสาวดี ให้พระเจ้าแปรยกทัพเรือลงไปโดยคลอง
 สะพานขายข้าว ไปออกบางไทร เลี้ยวขนมาตั้งท้ายคกนมให้เรือขนล่อง
 เข้าออกได้ แล้วพระเจ้าแปรก็แบ่งทัพเรือลงไปลาดถึงเมืองนนทบุรี
 เมืองธนบุรี เมืองสาครบุรี^(๒)

ขณะนั้นเจ้าเงาะเงินจิงจวมทนรว่าศึกหงสาวดีมาล้อมพระนครกใช้
 ไบเข้ามาถึงหลังเต่า พระเจ้าแปรรักยกทัพเรือออกไปจะเอาเจ้าเงาะเงิน
 จิงจวม รว่าศึกมาล้อมพระนครแต่งทัพเรือลงมาลาด จึงเงาะเงินไชไบ
 สำเภาออกไป แลทัพเรือพระเจ้าแปรยกออกไปเห็นเจ้าเงาะเงินจิงจวมคลาด
 ออกไปลี้กแล้ว จะตามเอามิได้ก็ยกทัพคนมา พระเจ้าหงสาวดีก็ทรง
 พระโกรธแก่พระเจ้าแปรว่าเจ้าเงาะเงินเข้ามาถึงปากน้ำแล้ว แลมิได้
 ติดตามออกไปเอาได้ ให้สำเภาหนีไปรอดนั้น พระเจ้าแปรผิด ตรัส
 ให้^(๓)เอาตัวพระเจ้าแปรไปตระเวนรอบทัพแล้วให้คงเป็นนายกองทัพเรือ

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "มาไล่"

(๒) ,, ,, "เมืองสมุทรปราการ"

(๓) ,, ,, "พระเจ้าแปรผิด จึงสั่ง"

คฤงเก่า ฝ่ายพระเจ้าหงสาวดีก็แต่งตั้งทหารให้เข้าหักค่ายริมหน้าด่านหอประตู
รัตนไชย

พญารามแลพญากลาโหม พระอินทรา^(๑) พระมหาเทพ พระ
มหามนตรี แลพระห้วเมืองหมิ่นทงหลายช่วยกันเอาใจลงในราชการรบ
พุ่งของกันมิให้ชาวหงสาวดีเข้ามาได้ แลพระมหาเทพแต่งพลอาสา
ออกทะเลวงพัน ชาวหงสาวดีก็แตกฉานเป็นหลายครั้ง แลการศึกนั้น
ก็ช้ำอยู่ พระเจ้าหงสาวดีทรงพระโกรธก็ให้เอานายทัพนายกองนั้นลงโทษ
แล้วขัญชาการให้พระมหาอุปราชาไปตั้งค่ายตำบลวัดเขาคิน ตรงเกาะ
แก้ว พระเจ้าอังวะบุตรเขย^(๒) นั้นตั้งค่ายตำบลวัดจันทร์ตรงข้างเอียน
ให้เร่งถมดินเป็นถนนข้ามแม่น้ำไปให้ถึงปากท่งสามตำบลจงได้

พระมหาอุปราชา พระเจ้าแปรก็มาเร่งให้ทำตามรัชสั่ง ชาว
พระนครเจ้าหน้าทเห็นดินนบกเอาขนใหญ่ นอยระคมยิงเข้าศึกล้มตายเป็น
อันมาก สมเด็จพระเจ้าหงสาวดีเสด็จไปทอดพระเนตร เห็นยังไม่เป็น
ถนนขนไคก็ตรัสว่า พระมหาอุปราชา พระเจ้าอังวะ พระเจ้าแปรสามคน
นี้จะให้ฟันแต่ถนนข้ามถนนข้ามคเท่านั้นยังมีไค ที่ไหนจะไคก็ทรงคร้อยชยา
เล่า ถ้าตายลงสักคนหนงเมื่อไคจึงจะเป็นถนนขนไค ตรัสเท่าคงนั้น
แล้วเสด็จกลับไป พระมหาอุปราชา พระเจ้าอังวะ พระเจ้าแปรยัง
เกรงพระราชอาญา จึงดำริให้เอาไม้ตะโหนดทำทุขทุขังพลขนมูลคิน

(๑) ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า "พระยาอินทราธิบดี"

(๒) ฉบับพระราชหัตถเลขาและฉบับพันจันทมุทมาศว่า "พระเจ้าอังวะบุตรเขยนั้นตั้ง
ค่ายตำบลวัดสะพานเกลือ พระเจ้าแปรผู้หลานตั้งค่ายตำบลวัดจันทร์"

เข้าไปถมถนน ชาวพระนครก็วางขันธ์ใหญ่ออกมาทำลายทขทพลล้มตาย
 เป็นอันมาก ผู้ตรวจการเห็นดังนั้นก็ไปกราบทูลสมเด็จพระเจ้าหงสาวดี
 ททุกประการ พระเจ้าหงสาวดีจึงตรัสถามผู้ตรวจการว่า พลแตกมุลดิน
 ตายลงคนหนึ่งจะเป็นมุลดินสักกก่อน ผู้ตรวจการทูลว่า คนตายคนหนึ่ง
 เป็นมุลดินประมาณเจ็ดกก่อนแปดกก่อน พระเจ้าหงสาวดีก็ตรัสว่าเขาเกิด
 จึงไปบอกเจ้าหน้าที่ให้เร่งพลขนมุลดินถมถนนเข้าไปอย่าให้ขาดไต่ ผู้
 ตรวจการก็มาทูลพระมหาอุปราชา พระเจ้าอองวะ พระเจ้าแปรตามรับ
 สั่งททุกประการ พระมหาอุปราชา พระเจ้าอองวะ พระเจ้าแปรก็เร่งให้
 พวกพลทั้งปวงขนมุลดินเข้าไปถมถนนทั้งสามตำบลมีไต่ขาดทั้งกลาง
 วันกลางคืน แลการพนถนนนั้นถึงสามเดือนจึงถึงปากกำแพงพระนคร

ฝ่ายพญาราม พญากลาโหม พระมหาเทพเห็นเชิงคักแหลม
 เข้ามา ก็ตั้งค่ายในกำแพงพระนครชั้นหนึ่งเป็นวงพาด เอาขันธ์ใหญ่
 ขนมณฑกมาตั้งคาวัว ๗ หน้าค่ายนั้น ฝ่ายพลน้อยยหน้าทกำแพงเชิงเทิน
 นนก็ยงรบพุ่งของกันอยู่

พระเจ้าหงสาวดีให้ยกพลเข้ามาโดยถนนมมเกาะแก้วแล้วเอาทัพ
 เรือมา^(๑) กระหนาบ เอาขันธ์จ้วงมณฑกนกล้ายิงแย่งระคมเจ้าหน้าที่
 ตั้งท่าฝนซึ่งเอามมเกาะแก้วนั้น ชาวทหารอาสาซึ่งอยหน้าทมมเกาะ
 แก้วนั้น จะยิงรบพุ่งของกันมีไต่ก็พายลงมายังค่ายซึ่งตั้งไว้นั้น ชาว
 หงสาวดีรุกเข้ามาทำลายกำแพงมมเกาะแก้วไต่

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "ตีกระหนาบ"

ขณะนั้นพญารามก็สลกใจ จะบังคับบัญชาการศึกมิได้เป็นสิทธิ
 ดูก่อน ก็คิดด้วยท้าวพญามุขมนตรีทั้งหลาย ว่าจะขอร้องกันสืบไปเห็น
 พันกำลัง (๑) แลจะแต่งออกไปให้เจรจาเป็นไมตรี ท้าวพญามุข
 มนตรีทั้งหลายก็ว่าซึ่งจะเป็นไมตรีไซ้ แต่ยังมีใครรบกันเป็นสามาร
 แลซึ่งใครรบพุ่งจนพระเจ้าหงสาวดีเสียรพลเป็นอันมากคิงแล้ว พระ
 เจ้าหงสาวดียังจะรบเป็นไมตรีหรือ ท้าวพญาทั้งหลายก็เห็นด้วยพญา
 ราม แต่นั้นมาท้าวพญามุขมนตรีลูกขุนทหารทั้งปวงมิฟังบังคับบัญชา
 พญาราม ต่างคนต่างรบพุ่งข้าศึก สมเด็จพระมหินทราธิราชพระเจ้า
 แผ่นดินก็มีใต้อาพระทัยลงในการสงคราม ละให้แต่มุขมนตรีทั้งหลาย
 รบพุ่ง

ขณะนั้นพระมหาเทพธอพลอาสาอยู่รักษามมเกาะแก้วทกาแพง
 ทลายนน ข้าศึกหงสาวดียกเข้ามาปล้นค่ายเป็นหลายครั้ง แลพระมหา
 เทพก็รบขบองกันไว้ ข้าศึกหักเข้ามาใต้ออนึ่ง พระเจ้าลูกเธอพระศรีเสาวราช
 เสด็จมาชนช้างทรงให้พลอาสาช่วยพระมหาเทพรบ แต่งทหารอาสา
 ออกทะเลวงพันแล้วกว้างบนใหญ่ยิ่งทะแยง^(๒) ออกไปตอ้งพลหงสาวดีตาย

(๑) ความตั้งแต่ตอนนั้น ฉบับพันจันทนุมาศว่า “และเราจะแต่งออกไปให้เจรจาทาง
 ไมตรีจะเห็นประการใด ท้าวพญามุขมนตรีทั้งหลายก็ว่า ซึ่งจะเป็นไมตรีนั้นแต่ยังมี
 มิได้รบพุ่งกัน นี้สิได้รบกันเป็นสามารแล้ว รพลพระเจ้าหงสาวดีเสียหายเป็น
 อันมาก พระเจ้าหงสาวดียังจะรบเป็นทางราชไมตรีได้หรือ และท้าวพระยาทั้งหลาย
 ก็มีลงด้วยพระอาราม แต่นั้นมาท้าวพระยามุขมนตรีลูกขุนทหารทั้งปวงมิฟังบังคับ
 บัญชาพระอารามต่อไปต่างคนต่างรบ และพระมหินทราธิราชเจ้าแผ่นดินก็มีเอา
 พระทัยลงในการสงครามหามิได้ละให้แต่มุขมนตรีทั้งหลายรบพุ่ง”

(๒) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “ยิงแยง”

เป็นอันมาก ข้าศึกจะปล้นเอาค่ายนั้นมิได้กตงประชิดกันอยู่ ฝ่าย
 พระเจ้าหงสาวดีทรงพระดำริว่า กรุงพระมหานครศรีอยุธยา บ้างกัน
 เมืองเป็นสามารถซึ่งหักเอาโดยง่ายนั้นยากแล้วกวจนเทศกาลฟ้าฝน^(๑)
 จะลำบากไพร่พลนัก ก็ตรัสด้วยพระมหาธรรมราชาว่า จำเราจะ
 เพ็โทษายเอาตัวพญารามผู้เป็นเจ้าการบ้องกันพระนครไต่แล้ว ก็
 เขามอลงเห็นจะไต่เมืองถ่ายเคียว พระมหาธรรมราชาเห็นด้วยก็แต่ง
 นายกองทองข้าหลวงเดิมให้ถือนงส์อลอยเข้ามาถึงขุนสนมข้าหลวง
 ซึ่งสมเด็จพระเจ้าช้างเผือกไปเอาลงมาแต่เมืองพระพิษณุโลกก็ช่วย
 พระวิสุทธิกษัตริย์นุน ขุนสนมก็ส่งหนังสือไปถวายแก่พระเจ้า
 อยู่หัวฝ่ายในแลในลักษณะหนังสือนั้นว่า พระเจ้าช้างเผือกตรัสคิดด้วย
 พญารามจึงแต่งการรบพุ่ง^(๒) ละให้เสียดยศของพระราชไมตรีนั้น บัด
 นั้นพระเจ้าช้างเผือกเสด็จสวรรคตแล้ว ยิ่งแต่พญาราม แลพระทัย
 พระเจ้าหงสาวดียังไต่เสียดของพระราชไมตรี ตรัสว่า^(๓) ถ้าแลพระเจ้า
 แผ่นดินส่งตัวพญารามผู้ก่อเหตุออกไปถวายแล้ว พระเจ้าหงสาวดีก็จะ
 เป็นไมตรีมิได้ยากแก่สมณพราหมณาจารย์ประชาราษฎรทั้งปวง จะ
 เลิกทัพกลับไปเมืองหงสาวดี จึงสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฝ่ายใน^(๔) ก็

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “จวบเทศกาลฟ้าฝนจะตกอยู่แล้ว”

(๒) ,, ,, “จึงแต่งการรบพุ่งบ้องกันไว้” ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า
 “จึงแต่งการรบพุ่งบ้องกันพระนคร”

(๓) ฉบับพันจันทนุมาศไม่มีคำว่า “ตรัสว่า”

(๔) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “รู้แจ้งแล้วก็เอาหนังสือ”

เอาหนังสือนั้นมาแถลงแก่สมเด็จพระมหินทราธิราชเจ้าแผ่นดิน ๆ ไต่ฟัง
 โดยลักษณะหนังสือนั้น ก็ให้ท้าวพญาพฤคมาตยทั้งปวงมาประชุม
 กันปรึกษากันว่า ซึ่งพระเจ้าหงสาวดีจะให้ส่งพญารามออกไปแล้วจะเป็น
 ไฉน ครั้นนั้นยังเห็นควรจะส่งพญารามออกไปหรือ^(๑) หรือมิชอบส่ง จึง
 ท้าวพญาพฤคมาตยทั้งปวงปรึกษากันว่า ถ้าพระเจ้าหงสาวดีจะเป็น
 พระราชไมตรีจริง ควรจะส่งพญารามออกไป อย่าให้ยากแก่ประชา
 ราษฎรทั้งหลาย

สมเด็จพระมหินทราธิราชเจ้าแผ่นดินก็ตรัสให้แต่งหนังสือตอบไป
 ว่า ถ้าพระเจ้าหงสาวดีจะเป็นไมตรีสัตย์จริงจงให้เข้ามาในไซร้ ก็ส่ง
 พญารามออกไป จึงนายกอนทองเอาหนังสือออกไปถวายแด่^(๒) พระ
 มหาธรรมราชา ๆ ก็ตรัสให้นายกอนทองเข้ามาเล่า ว่าพระเจ้าหงสาวดี
 จะเป็นพระราชไมตรีสัตย์จริง ให้ส่งตัวพญารามออกไป ซึ่งจะเอา
 พญารามไว้จะให้ไต่ยาก^(๓) แก่อาณาประชาราษฎรทั้งปวงนั้นคุณมีขังควร

ฝ่ายท้าวพญามุขมนตรีทั้งหลายมิได้รู้กลพระเจ้าหงสาวดี สำคัญ
 ว่าจริง ก็พร้อมกันทูลสมเด็จพระมหินทราธิราชเจ้าแผ่นดินให้ส่งพญา
 รามออกไปแก่พระเจ้าหงสาวดี สมเด็จพระมหินทราธิราชเจ้าแผ่นดิน
 จึงตรัสสั่งนายกอนทองให้ออกไปทูลแก่พระมหาธรรมราชาว่า จะส่ง
 พญารามออกไปกำหนดให้มารับ ครั้นนายกอนทองไปแล้ว พระเจ้า

(๑) ฉบับพื้นจันทนุมาศว่า “ควรจะส่งพระยารามออกไปหรือประการใด”

(๒) ,, ,, “ออกไปแต่พระมหาธรรมราชา”

(๓) ,, ,, “ซึ่งจะเอาพระยารามไว้ในพระนครนั้นจะได้ยากแก่”

แผ่นดินให้จำพญารามแต่งคนคุมออกไปส่ง อารามนาพระสังฆราชกับ
ภิกษุ ๔ องค์ออกไปด้วย ครั้นพระสังฆราชแลผู้คุมพญารามไปถึง
สมเด็จพระมหาธรรมราชาให้ถอดจำพญารามออกแล้ว ก็พาเข้าไป
ถวายบังคมพระเจ้าหงสาวดี ๆ ก็ให้เรียกพระสังฆราชเข้ามา แล้วตรัส
ให้หาพระมหาอุปราชแลท้าวพญาผู้ใหญ่ทั้งปวงมาประชุมในหน้าพลับ
พลา พระเจ้าหงสาวดีก็ตรัสแก่ท้าวพญาทั้งหลายว่า พระเจ้ากรุง
พระมหานครศรีอยุธยา ให้พระสังฆราชเอาพญารามผู้ก่อเหตุมาส่ง
แก่เรา แลว่าจะขอเป็นพระราชไมตรีด้วยเราก่อน ท้าวพญาทั้งหลาย
จึงพิพากษา^(๑) ยังจะชอบ^(๒) รับเป็นราชไมตรีหรือประการใด ท้าวพญา
ทั้งหลายก็ทูลว่า ช่างใดพญารามออกมาแล้วก็นเสนอไตแผ่นดินอยุธยา
อันจะเป็นพระราชไมตรีนั้นหาต้องการไม่ ขอให้ยกเข้าหักเอากรุงจึงได้
พระเจ้าหงสาวดีจึงตรัสว่าเราเป็นกษัตริย์จะทำสงครามสืบไป ช่างจะ
ทำสงครามหรือไม่แล้วส่งนายทัพนายกองให้รักษาแต่มั่นไว้ อย่าให้ประชิด
รบพุ่งเข้าไป ฝ่ายชาวพระนครก็มีใครรบต่างคนต่างส่งขอยุ่ทั้งสองฝ่าย
จึงพระเจ้าหงสาวดีก็ส่งพระสังฆราชเข้ามา ว่าถ้าพระเจ้ากรุงพระมหา
นครศรีอยุธยาจะเป็นพระราชไมตรีด้วยเราจริง ให้พระเจ้าแผ่นดินแล
ท้าวพญาผู้ใหญ่ทั้งปวงมาถวายบังคม จึงจะรับเป็นราชไมตรีด้วย
ครั้นพระสังฆราชเข้ามาถึงกรุง ถวายพระพรแก่สมเด็จพระมหิน

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “จะปรึกษาดู”

(๒) “ ” “ช่วย”

ทราธิราชพระเจ้าแผ่นดินโดยคำพระเจ้าหงสาวดีเข้ามานั้น จึงท้าวพญา
 ทังหลายทูลพระมเหสีทราธิราชพระเจ้าแผ่นดินว่า การทงนพระเจ้า
 หงสาวดีเพโทบาย ล้อลวงให้ออกไปแล้วจะกุมเอาตัวท้าวพญาผู้ใหญ่
 ทังปวงไว้แล้ว ก็จะให้เข้ามาเทเอาครว้ออาณาประชาราษฎร์ทังหลาย
 อพยพไปเป็นเชลย แลคักกรงนชาพเจ้าทังหลายขอถวายชีวิตรบพุ่ง
 บ่อกันจนถึงขนาด จึงสมเด็จพระมเหสีทราธิราชพระเจ้าแผ่นดิน ก็
 ตรัสให้ท้าวพญาทังหลายพิพากษา^(๑) เป็นหลายยกหลายเกน^(๒) แล
 ท้าวพญาทังปวงลงทวยกันเป็นคำเคียวว่าจะอาสารบพุ่ง แต่พญาธรรมมา
 ไชร์มีไต่ลงทวยท้าวพญาทังปวง ฝ่ายพระเจ้าหงสาวดี ทำฟัง^(๓) ทศ
 ชงจะออกไปแต่พระนครช้อยู่ถึง ๗ วัน จึงตรัสทวยสมเด็จพระมหา
 ธรรมราชาธิราชเจ้าว่า กรงพระนครครืออยุธยาให้ทศออกมาเจรจาความ
 เมือง แลช้อยู่ตงนเห็นว่ามีเป็นพระราชไมตรีกันแล้ว เราจะให้แต่ง
 การที่ปลนนนคจเก่า สมเด็จพระมหาธรรมราชาที่ทูลแก่พระเจ้าหงสาวดี
 ว่า ขอให้ชคก่อน ช่าพเจ้าจะเข้าไปแลลงการณทังปวงให้พระเจ้าแผ่นดิน
 แลท้าวพญาผู้ใหญ่เห็นแต่ว่าจะเป็นทางพระราชไมตรี อย่าให้ยากแก่
 สมณพราหมณประชาราษฎร์ทังหลาย

พระเจ้าหงสาวดีก็ตรัสขัญชาโดยสมเด็จพระมหาธรรมราชาเจ้า ๆ

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “ปรึกษา”

(๒) ,, ,, “เป็นหลายครั้ง”

(๓) ,, ,, “คอยทศจะออกมาแต่พระนครช้อยู่ ๗ วันแล้วมิได้ออกมา”

ก็เสด็จด้วยพระราชยาน^(๑) มายืนอยู่ตรงหน้าทพระมหาเทพ ร้องเรียก
 เจ้าหน้าทีเข้าไป ว่าเราจะเข้าไประงับการแผ่นดิน พระมหาเทพเจ้าหน้าที
 มีไว้ใจ^(๒) ยิงขนกระสุนใหญ่พุ่งออกไป พระองค์ลงจากพระเสลี่ยง
 ขนอินทเคาะแบกพระองค์วิ่งกลับออกมา สวมเด็จพระมหาธรรมราชา
 ก็มาเฝ้าพระเจ้าหงสาวดีแล้วกราบทูล^(๓)ทุกประการ ฝ่ายพระเจ้า
 หงสาวดีก็ตรัสว่า อินชาวพระนครศรีอยุธยาไว้ใจนั้นก็เป็นสำหรับ^(๔)
 ที่จะให้พระนครเสีย ซึ่งจะพินมอเราไปค้นหาไม่ แล้วพระเจ้าหงสาวดี
 ก็สั่งให้นายทัพนายกองทั้งปวงเร่งประชิด^(๕) ทำการทั้งกลางคนกลาง
 วัน ชาวพระนครรบพุ่งของกันเป็นสามารรถ

ขณะนั้นพระเจ้าลูกเธอพระศรีเสาวราชธิดาพลหม่นหาพน ตั้งเป็น
 กองกลางอยู่ ณ ท้องสนามหลวง ถ้าเจ้าหน้าทีมาทูลว่าข้าศึกเข้าหักหาญ
 ต้านโตหนกก็มีโตกราบทูลพระราชบิดาก่อน แต่งทหารให้ไปช่วย
 รบพุ่งทุกครั้ง ส่วนสมเด็จพระมหินทราธิราชแผ่นดินมีโตเอาพระทัย
 ใส่ในการศึก อยู่มาคิดแคลงพระเจ้าลูกเธอพระศรีเสาวราชว่า การ
 ศึกหนักเขามิโตมาแจ้งก่อนทำแต่โดยอำเภอใจ จึงให้หาพระศรีเสาว-
 ราชเข้ามาแล้ว สั่งพญาธรรมมาให้เอาตัวพระศรีเสาวราชไปล้างเสีย
 ณ วัดพระราม ข้าราชการแลนายทัพนายกองทหารทั้งปวงก็เสียใจ แต่

(๑) ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า “พระเสลี่ยง”

(๒) ฉบับพันจันทนุมาศไม่มีคำว่า “ไว้ใจ”

(๓) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “กราบทูลว่าไป”

(๔) ,, ,, “เป็นสำหรับภารที่”

(๕) ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า “ประชิด”

เหตุว่ารักบุตรภรรยาอยู่กอดสำหรับของกันไว้ทุกหน้าท

ฝ่ายขุนราชเสนา ขุนมหาวิไชยกษัยไพร่ห้าสิบคน พากันเล็ดลอด
ไปถืองเมืองลานช้าง จึงเอาศฤงคารนั้นให้แก่เสนาบดี ในลักษณะนั้นว่า
ศฤงคารบรรพตสถลวิมลเสษฐาคณานันตวิภิชิต วิจิตรคัมภีระวามาไสย
ในท่านอัครมหาเสนาธิบดีทินทรนรินทร์รามาศย อันสวามีประวาสยาทมลิ
กากรขวรยศลเรณูมาศ ในพระบาทสมเด็จพระบรมนาถบรมพิตรพระพท
เจ้าอยู่หัว ณ กรุงเทพมหานครศรีอยุธยามหาศलगพนพรตนคราธานี
บรมมัยอคมพระราชมหาสถาน มีมจรจิตสนิทเสนาหา มายังเสนาบดี
กรุงศรีสัตนาคนหุต ขตนครงพระมหานครศรีอยุธยาพระราชกษกรคือ
พระเจ้าหงสาวดีกอรปด้วยเจตนาหาหิริโอดตปป์ปะมิได้ ยกกองทัพลงมา
กระทำปะไสยหาการ(๑)ย้ายพระนครศรีอยุธยา สมณพราหมณาจารย์
ไพร่ฟ้าประชาราษฎรไค้ความเคอตรอน แลกรุงเทพมหานครศรีอยุธยา
ก็เปนเขอนเพชรเขอนขนธแกกรุงศรีสัตนาคนหุต ถ้าพระนครศรีอยุธยา
เสียแกกองทัพหงสาวดีแล้ว เห็นค้กหงสาวดีจะตติถถึงกรุงศรีสัตนา
คนหุตด้วย เชิญเสด็จพระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุตยกพยหโยธาทัพ
ลงมาช่วยบรรณยทชปราชปราชค้กให้อปราชยประลาตไป แล้วจะได้
ช่วยกันค้การการตอขแทนแกแเคนพระเจ้าหงสาวดีใหถถึงขนาด

เสนาบดีครันแจ่งในศฤงคารแล้ว ก็พาขุนเสนาขุนมหาวิไชย
เข้าเฝ้าทูลโดยสำเนาศฤงคารเสร็จสนทกประการ
พระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุตแจ่งตงนนักทรงพระโกรธ ค้การค้ว่า

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “ปล้อห้”

พระเจ้าหงสาวดีมีใตตั้งอยู่ในขัตติยราชธรรมประเพณี ประพฤติपाल
 ทจริต ให้ทหารมาสกคซึ่งพระเทพกษัตริย์ไปครั้งหนึ่งแล้วมีหน้า ยงมี
 ใจกำเรียบยกมากกระทำย้ายพระนครศรีอยุธยาอีกเล่า จำเราจะยกไปตั้ง
 เป็นทัพกระหนาบคหน้าพระเจ้าหงสาวดีจะทำเป็นประการใด ประการ
 หนึ่งข้างทางพระราชไมตรีกรุงศรีอยุธยาก็จะถาวรวัฒนาการสืบไป แล้ว
 ก็มพระราชกำหนดให้เตรียมพลหาหมนช้างเครื่องสามร้อย ม้า
 สามพัน^(๑)

ครั้น ณ วันเสาร์ แรม ๕ ค่ำ เดือน ๓ ใต้ศัภวารดิถีมหามงคล
 ฤกษ์อันประเสริฐ ก็เสด็จทรงช้างพระที่นั่งพร้อมด้วยแสนท้าวพญาลาว
 แลพลพิริยโยธาทหารแห่โดยขบวนซ้ายขวาหน้าหลังตั้งแซงเป็นขบวนแน่น
 นนด้วยเครื่องศัสตราวุธ ยกออกจากกรุงศรีสัตนาคณหุตตอนแรมมา
 โดยวิถีสถลมารค

ฝ่ายชาวค่านเมืองนครไทยรู้ข่าวว่าทัพเมืองล้านช้างยกลงมา ก็
 ขอกขั้อราชการลงไปให้กราบทูลสมเด็จพระมหาธรรมราชา

สมเด็จพระมหาธรรมราชาแจ้งตงนน จึงเสด็จไปเฝ้ากราบทูล
 พระเจ้าหงสาวดีว่า บดินทกองทัพศรีสัตนาคณหุตยกมาทางเมือง
 เพชรบูรณ์ จะลงเมืองสระบุรีเป็นทัพกระหนาบ พระเจ้าหงสาวดีทราบาย
 แล้วตรัสถามพญารามว่า ทัพกรุงศรีสัตนาคณหุตยกมานมาช่วยเหลือ
 หรือ หรือไปขอให้มาช่วย พญารามทูลว่า สมเด็จพระมหินทราธิราช
 สั่งข้าพเจ้าให้มศุภออกขรรชนไปขอกองทัพลงมาช่วย พระเจ้าหงสาวดี

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "ให้เตรียมทหารขุนหมื่นนายช้าง ๓๐๐ ม้า ๓๐๐๐"

ตรัสว่าซึ่งที่ปกครองคริสตนาคนหตยกมาครงน ครั้นจะละให้มาใกล้
 ชาวพระนครจะแขงมอชน การที่จะทำเอาพระนครจะเข้าวันไป จำจะต
 เสียให้แตกฉานแต่ไกล แล้วให้^(๑)สมเด็จพะมหาธรรมราชาภิ
 ษณารามเอาช่างที่มฝีมือมาแกะตราให้เหมือนตราพระราชสีห์ เสริ่ง
 แล้วจึงแต่งเป็นศกอกษรว่า ที่พะพระเจ้าหงสาวดียกมาครงน กองที่ปกครอง
 พระนครครือยชยาแต่งการรบรักษาหูกหาญได้ไม่ บัดนี้^(๒)แต่มีนไว้
 แต่งให้ออกลาดตระเวนตคเสียบยงกองทัพเมืองหงสาวดีกษาคเสียบยงลง
 จวนจะเลิกถอยไปอยู่แล้ว ให้เชิญเสด็จพะเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหต เริง
 ยกพยหโยธาที่พลงมากระหนาบ ก็จะได้ชยชำนะโดยง่าย ครั้นเสริ่ง
 แล้วจึงสมเด็จพะมหาธรรมราชาแต่งไทยซึ่งมีสติปัญญาไว้ใจได้ถอรบ
 ไปแล้วสั่งให้พะมหาอุปราชายกกองทัพขึ้นไปคอยสลัก^(๓)ที่ พระ
 มหาอุปราชาก็เสด็จยกพยหยาตราทัพโดยสถลมารค แนวน้ำแควป่า
 สักฟากตะวันออกพักพลชุ่มไว้ใกล้เมืองสระบุรีทั้งสองฟากน้ำ
 ฝ่ายผู้ตคอกษรไปพบกองทัพพะเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหต ณ
 เมืองเพชรบูรณ์ เสนาบดีนาเขาเผาทลขอความตามศกอกษรทุก
 ประการ

พะเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหตแจ้งมิไคมีวิจารณ์ญาณสำคัญว่าจริง
 ก็พระทัย ก็ยกกองทัพรบลงมาเมืองสระบุรี ถึงตำบลหมากสองต้น

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศไม่มีคำว่า "ให้"

(๒) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "บัดนี้ได้ตั้งมั่นไว้"

(๓) ฉบับพันจันทนุมาศและฉบับพระราชหัตถเลขาว่า "สกัด"

กองทัพยังมีทันพร้อม พระมหาอุปราชาก็กำหนดให้ทหารเข้าโจมตี
กองทัพกรุงศรีสัตนาคนหุตไม่ทันรุกตวกแตกพลเจ็บช่วยล้มตายเป็น
อันมาก

พระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุตก็ขึ้นข้างหนีไป กองทัพพระมหา
อุปราชาก็ติดตามไปไล่ข้างมาเป็นอันมาก จับพลลาวได้ประมาณ
ร้อยเศษ แล้วก็ลงมาเฝ้าพระเจ้าหงสาวดีทุกชั่งโคชยี่ห้าชั่ง แล้ว
ถวายช่างมากับเชลยชาวล้านช้าง พระเจ้าหงสาวดีก็พระทัยจึงให้ปล่อย
ชาวล้านช้างเข้าไปแจ้งเหตุทั้งปวง พระมหินทราธิราชเจ้าแผ่นดิน
นายทัพนายกองก็ท้าวทหารทั้งปวงแจ้งว่า เสียทัพกรุงศรีสัตนา-
คนหุตก็เศร้าใจ

พระเจ้าหงสาวดีก็คิดชั่งจะเข้าหักเอาพระนครให้ได้ ฝ่ายสมเด็จพระ
พระมหาธรรมราชา ครั้นเพลาค่าจึงให้หาพญาจักรี ซึ่งพระเจ้า
หงสาวดีได้ขึ้นไปครั้งพระรามเมศวรนั้นมาเฝ้า^(๑) แต่สองให้สาบาน
แล้ว จึงตรัสปรกษาเป็นความลยว่า แต่ก่อนท่านก็เรากเป็นข้า
พระเจ้าช้างเผือก ครั้นมาเป็นข้าพระเจ้าหงสาวดีด้วยกัน ฝ่ายพระเจ้า
ช้างเผือกก็สรวรรคต แล้วตัวเรากก็ไต่ทำความชอบ แต่ตัวท่านหา
มีความชอบสิ่งใดไม่ เรากก็จะให้ท่านมีความชอบไว้ต่อพระเจ้า
หงสาวดี เราเห็นอุบายอันหนึ่ง ซึ่งจะเป็นความชอบของท่านตราบเท่า

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "ฝ่ายสมเด็จพระมหาธรรมราชาจึงคิดว่า ถ้าจะหักเอาโดย
พละกำลังทหารนั้น ๆ เห็นจะเสียไพร่พลเป็นอันมาก จึงให้หาพระยาจักรีมาว่า
ซึ่งพระเจ้าหงสาวดีได้ขึ้นไปครั้งพระรามเมศวรนั้นมาเฝ้าแต่สอง"

กลัปลาวิธาน ถ้าท่านเป็นใจด้วยแล้วก็จะโตเมืองโดยง่าย พญา
 จักรกรรข่าจะสนองพระคุณไปกว่าจะสิ้นชีวิต สมเด็จพระมหาอุปราช
 จึงเอาความลับทั้งนี้ไปกราบทูลแก่พระเจ้าหงสาวดี ๆ ยินดีนักจึงอนุญาต
 ให้เอาพญาจักรมาลงพระราชอาญาแล้วจำไว้ ให้พม้ามอญลาวคุมอยู่
 สามสิบคน ครันอยู่มาประมาณ ๕-๖ วัน สมเด็จพระมหาธรรมราชา
 แต่งคนให้ลอบไปปล่อยพญาจักรเข้าไปในกรุงหงสาวดีลักพันธุ เข้าหน้า
 ทพญาธรรมมาตรงวัดศัพทสวรรค์ในเพลากลางคน ครันรุ่งชนพระเจ้า
 หงสาวดีทำเช่นให้คนหาพญาจักรทุกกองทัพ ไม่พบแล้วก็ให้เอาผู้คุม
 สามสิบคนไปตระเวนรอบกองทัพแล้วประหารชีวิตเสียขไวหน้าค่าย
 วัด^(๑)ธรรมมาในเพลานั้น พญาธรรมมาก็พาตัวพญาจักรเข้าไปเฝ้า

สมเด็จพระมหินทราธิราชเจ้าแผ่นดินสำคัญว่าพญาจักรหนีมา
 จึงกมมีความยินดีนัก ก็ให้ถอดเครื่องพันธนาการออก แล้วจึงพระ
 ราชทานข้าเห็นจรวงวลเย็นอนมาก ให้พญาจักรขงคชการชงจะบ้องกัน
 พระนคร แล้วสมเด็จพระมหินทราธิราชเจ้าแผ่นดิน พระราชทาน
 อาญาสิทธิพญาจักร ให้แห่เครื่องสูงมีขกลองชนะแตรสังข์ประโคม
 เทยวตรวจหน้าท แลพญาจักรนหนักแวงค้ำขคประตหอรบขำรงทแกล้ว
 ทหารรบฟ่งโดยฉันทอนจริงมาโตประมาณเดือนหนึ่ง แต่นั้นไปเห็น
 เจ้าหน้าทผู้ใครบฟ่งเข้มแข็งกล้าหาญกพาลผิตลงโทษว่าละหน้าทเสีย
 มีโตเป็นใจต่อราชการ แลวกเอาพลเรือนมาเป็นทหาร เอาทหารไป

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "เสียบไว้หน้าค่ายพระยาธรรมมา"

เป็นพลเรือน นายทัพนายกองทั้งปวงเสียใจ การศึกก็ถอยกำลังลง
แล้วให้หนังสือล่ขกำหนดออกไปว่า ฅวันศุกร์ แรม ๑๐ ค่ำ เดือน ๕
ให้ยกเข้ามา

ฝ่ายพระเจ้าหงสาวดีแจ้กั๊งนั้น ก็กำหนดให้ท้าวพญา นายทัพ
นายกองทหารทั้งปวงซึ่งจะหึกเอาพระนคร แต่งทหารเป็น ๔ เหล่า
เหล่าหนึ่งใส่เสื้อดำถอดกายคั๊ง เหล่าหนึ่งใส่เสื้อเขียวถอดกาย ๒ มือ
เหล่าหนึ่งใส่เสื้อแดงถอดนกกั๊ยคายชค เหล่าหนึ่งใส่เสื้อส้ม่วงถอด
หอก ทวน คายสะพายแล้ง^(๑) ให้พระมหาธรรมราชากับพระมหา
ถอพลทงนบกเข้าโดยถนนเกาะแก้ว แลพระเจ้าองวะพระเจ้าแปรยก
เข้าตามหน้าที่พร้อมกันทั้งสามถนน เจาหน้าทกสักขนไฟแลहनหลาว
มาตอองพลทหารหงสาวดีล้มตายเป็นอนันมาก พลข้าศึกก็มีไตถอย
เยยคยคหนนเนื่องกันเข้าไปมิได้ขาด เสียงพลเสียงขนคั๊งแผ่นดินจะ
ไหว แลกองทัพพระมหาธรรมราชา พระมหาอุปราชาโจมตีหึกเข้า
ไปไตค้ายพระมหาเทพ ๗ แตกถอยเข้าไปตั้งรขอยั้ค้ายลหน้าวัดโค้วคั
กระบอ แลวกแตกเข้ามาตงต้ายลวดเผาขาว กั๊ซาแตกกระจคพลคัพราย
คุมกั๊งไม่คัค ข้าศึกกั๊เขาเมืองไต เมื่อเสียกรงเทพมหานครแก
พระเจ้าหงสาวคั>NN ฅวันเสาร์แรม ๑๑ ค่ำ เดือน ๕ คักราช ๕๑๘ บ
มะโรง อัฐศก^(๒) เพลาเข้า ๓ นาฬิกา

(๑) ฉบับพันจันทรุมาศว่า “แล้วพระเจ้าหงสาวดีสั่งให้”

(๒) ฉบับหลวงประเสริฐว่า “ศักราช ๕๓๑ มะเส็งสก ฅวันอาทิตย์ เดือน ๕ แรม ๑๑ ค่ำ
(ผิดกัน ๑๓ ปี)”

ขณะนั้นพระมหาอุปราชาก็ขมเคืองพระมหาธรรมราชาธิราชเจ้า
ก็เสด็จเข้ามาเฝ้าหน้าพระที่นั่งหน้าพระราชวัง จึงสมเด็จพระมหินทรา-
ธิราชเจ้าแผ่นดินก็เสด็จด้วยพระราชยานออกไปยังพระมหาธรรมราชา
ธิราชเจ้า จึงพระมหาอุปราชาก็ให้รับสมเด็จพระมหินทราธิราชเจ้า
แผ่นดิน ออกไปถวายพระเจ้าหงสาวดี ณ พลับพลาวิคัมเหียงคณ

สมเด็จพระเจ้าหงสาวดีทอดพระเนตรเห็นจึงตบพระหัตถ์ลงที่
ราชาอาสน์ แล้วตรัสเชิญเสด็จพระมหินทราธิราชให้เข้ามานั่ง สมเด็จ
พระมหินทราธิราชเจ้าก็คลานเข้าไปตามรับสั่ง แต่ทว่าหาถึงที่ตบ
พระหัตถ์ไม่ สมเด็จพระเจ้าหงสาวดี จึงยกพานพระศรีเลื่อนมาให้สมเด็จ
พระมหินทราธิราชเจ้าเสวย สมเด็จพระมหินทราธิราชเจ้า ก็รับมา
กำไว้หน้าอกหนึ่งแล้วจึงเสวย สมเด็จพระเจ้าหงสาวดีจึงหยิบขบวน
พระโอบยู่สั่งให้ สมเด็จพระมหินทราธิราชเจ้าก็มีไต่ขบวนลง สมเด็จ
พระเจ้าหงสาวดีจึงตรัสว่า ซึ่งเรายกมากกระทำการสงครามทางนี้ เป็น
ประเพณีกษัตริย์ชาติยราชจะเอาชัยไว้ (๑) เกียรติยศแผ่ขอบเขตเสมา
อาณาจักรให้กว้างขวางในทิศานทิศทั้งปวง เจ้าอย่าโทมนัสน้อยใจเลย
จะเชิญขึ้นไปอยู่กรุงหงสาวดีด้วยกัน สมเด็จพระเจ้าหงสาวดีจึงตรัส
แก่พระมหาธรรมราชาให้นำสมเด็จพระมหินทราธิราชเจ้าไปทำนุบำรุง

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “ซึ่งเรายกพยุหยาตราโยธาทัพมากกระทำสงครามครั้งนี้ เป็น
เพื่อเกียรติยศชาติยราช จะเอาเกียรติยศแผ่ไปทั่วขอบขันธเสมาอาณาจักร”

ไว้ (๑) พระเจ้าหงสาวดีก็ให้เทเอาครัวอพยพชาวพระนครแลรูปภาพ
 ทั้งปวงในหน้าพระย่นชนสิ่งหนึ่งส่งไปเมืองหงสาวดี (๒) แล้วทรง
 พระราชดำริการซึ่งจะราชาภิเษก สมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชเจ้า
 ให้ครองกรุงพระนครศรีอยุธยา จึงไว้พญานครศรีธรรมราช พระศรีอริครา
 ขนกษेत्रราชบิด ขนรภิยมณเทียร หมันนรินทรเสนี แลชนหมันทั้งปวง
 รอยหนึ่งแลไพร่พลชายหญิงอพยพหมันหนึ่ง ให้อยู่สำหรับกรุงศรีอยุธยา

(๑๓) รัชกาลสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช

ศักราช ๕๑๘ ปีมะโรง อัฐศก วันศุกร์ ขน ๖ ค่ำ เดือน ๑ (๓)
 พระเจ้าหงสาวดีให้แต่งการพระราชพิธีปราบดาภิเษก (๔) สมเด็จพระ
 มหาธรรมราชาธิราชเจ้าเสด็จขึ้นเสวยราชสมบัติ ผ่านพิภพกรุง

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “แล้วก็ให้พระมหาอุปราชาเข้าไปในเมืองเก็บเอาครอบครัว
 อพยพชาวเมืองศรีอยุธยาทั้งปวง แล้วให้เอารูปภาพทั้งปวงจะส่งขึ้นไปเมืองหงสาวดี
 ให้สิ้น

(๒) ความตอนนั้น ฉบับพันจันทนุมาศมีต่อไปว่า “แล้วพระเจ้าหงสาวดีจึงตรัสแก่พระ
 มหินทรราชาธิราชเจ้า ว่าให้จัดแจงพระสนมราชบริวารแลเครื่องราชบริโภคทั้งปวง
 ออกมา จะได้คืนให้ไปด้วยกัน แล้วจึงมีพระราชบัญชาตรัสแก่พระมหาธรรมราชา
 ให้จัดแจงเครื่องราชปลั้ณธนาสุวรรณภาชนะสำหรับขัตติยาธิบดี และพระสนมราช
 บริวาร ส่งให้พระมหินทรราชาธิราชด้วยเถิด สมเด็จพระมหาธรรมราชาที่จัดแจง
 ตามรับสั่งทุกประการ แล้วพระเจ้าหงสาวดีก็อัญเชิญสมเด็จพระมหาธรรมราชา
 ธิราชเจ้า เสด็จขึ้นเสวยสมบัตินครศรีอยุธยา และพระเจ้าหงสาวดี
 ให้พระยานครศรีธรรมราช ” ซึ่งฉบับพระราชหัตถเลขาและพงศาวดารฉบับนี้กล่าว
 ถึงในตอนหลัง (ดูอธิบายหมายเลข ๕ หน้า ๑๑๔)

(๓) ฉบับหลวงประเสริฐว่า “ศักราช ๕๓๑ มะเส็งศก ถึงวันศุกร์ เดือน ๑๒ ขน ๖ ค่ำ”

(๔) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “ราชาภิเษก”

พระนครศรีอยุธยา ทรงพระนามสมเด็จพระสรรเพชญ์วรวงศ์กุรโยคัม^(๑)
 บรมมหาธรรมราชาธิราชรามศัลยเรศธรรมิกราชเทโชชัย พรหม
 เทพาคีเทพนฤยคินทรภูมินทรเทพสมมตราชบรมขัตติยเจ้ากรุงพระนคร
 ศรีอยุธยามหาจักรพรรดิราชธานีบรมย์ เมื่อเสด็จชนเสวยราช
 สมบัติพระชนม์ได้ ๕๔ พระพรรษา^(๒) พระเจ้าหงสาวดีก็ให้พระ
 สุนทรสงครามอันส่งไปหงสาวดี ขณะเมื่อครั้งได้พระรามศัลยเรศ
 ช้างเผือก ๔ ช้างไปนั้น^(๓) อยู่เป็นพฤตมาตย์สำหรับพระองค์ แล
 ไขเมืองนครพรหมแลพลสามพันให้อยู่ช่วยรักษาพระนคร^(๔) สมเด็จพระ
 พระเจ้าหงสาวดีตรัสแก่สมเด็จพระมหินทราธิราชเจ้าว่า จงจัดสนม
 ราชบริวารแลเครื่องราชูปโภคทั้งปวงออกมาจะไต่ชนไปด้วยกัน แล
 มีพระราชบัญชาตรัสแก่สมเด็จพระมหาธรรมราชาว่า ให้จัดเครื่อง
 ราชขลิบทนาสรพารณสำหรับขัตติยาธิปัตย์แลพระสนมราชบริวาร
 ส่งให้สมเด็จพระมหินทราธิราชด้วย สมเด็จพระมหาธรรมราชา
 จึงทำตามรับสั่งทุกประการ^(๕)

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "กุรสุริโคคัม" ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า "กุรสุริโยคัม"

(๒) ความทั้งประโยคนั้น ฉบับพันจันทนุมาศเอาไว้หลังจากให้อยู่ช่วยรักษาพระนคร
 ตรงหมายเลข ๔

(๓) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "อันส่งไปหงสาวดีเมื่อขณะเสด็จราชวณัน"

(๔) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "เมืองนครพร้อมทั้งพลทหารสามพันให้อยู่ระวังพระนคร"

(๕) ความตั้งแต่หมายเลข ๔ จนถึงหมายเลข ๕ นี้ ในฉบับพันจันทนุมาศเอาไว้ข้างต้น
 (ดูอธิบายหมายเลข ๒ หน้า ๑๑๓)

(๑) แล้วสมเด็จพระเจ้าหงสาวดีก็เสด็จเลิกพลพยุหยาตราทัพ
 กลับไปทางเมืองกำแพงเพชร สมเด็จพระมหินทราธิราชเจ้าก็โดย
 เสด็จ ครั้นถึงแดนเมืองแครง^(๒) สมเด็จพระมหินทราธิราชเจ้าทรง
 พระประชวรหนัก ลักไวทาม^(๓)เอาพระอาการมารายทูลสมเด็จพระ
 พระเจ้าหงสาวดีฯ จึงพระราชทานแพทย์ไปรักษา แล้วตรัสคาถาไทย
 แพทย์มาว่า ถ้าสมเด็จพระมหินทราธิราชท้วงคต จะลงโทษถึงสิ้นชีวิต
 ครั้นรุ่งขึ้นสมเด็จพระเจ้าหงสาวดีเสด็จมาเยือนจึงตรัสว่า อุตส่าห์
 เสวยยาแลพระอาหารอย่าท้อแท้พระทัยเราจะไปด้วย ครั้นให้พระราช
 โอรส^(๔)คังนุ่นแล้ว ก็เสด็จกลับมาพลับพลา สมเด็จพระเจ้า
 หงสาวดีแต่ประทับแรมอยู่ทนจนถึงสี่เชือกเวน^(๕) สมเด็จพระมหินทรา
 ธิราชเจ้าก็สวรรคต สมเด็จพระเจ้าหงสาวดีทรงพระโกรธ ตรัสให้
 ลงพระราชอาญาแพทย์ พม่า มอญไทย สิบเชือกคน แล้วพระราช
 ทานเพลิงเสร็จ ทรงพระกรุณาให้เอาพระอัฐิ แลพระสนมเครื่อง
 ราชูปโภคทั้งปวงให้ พม่า มอญ ลาว คมลงมาส่งยังพระนคร
 ศรีอยุธยาแล้ว สมเด็จพระเจ้าหงสาวดี ก็เสด็จไปเมืองหงสาวดี

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “ครั้นราชาภิเษกพระมหาธรรมราชาเสร็จบริบูรณ์แล้ว ”

(๒) „ „ “แดนแครง”

(๓) „ „ “ลักไวทาม”

(๔) ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า “ครั้นพระราชทานโอรส”

(๕) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “ถึงสี่เชือกเวน”

(๑) ฝ่ายสมเด็จพระมหาธรรมราชาเจ้าแผ่นดิน ตรัสเอา
 พระสุนทรสงคราม เป็นพญาธรรมาธิบคิ ตรัสเอาพญาศรีทนต์เป็น
 พญาพระเสด็จ^(๒) เอาพญาเพชรราชาเป็นพญาอินทราธิบคิพระนครบาล
 ตรัสเอาพญาเลื่องเป็นจกร ตรัสเอาขุนหลวงเสนามาตย์เป็นพญา
 เสนาบดีศรีสมุหพระกลาโหม ตรัสเอาพระศรีเสาวราชเป็นพญาเคโซ
 ตรัสเอาพญาจันทบูรเป็นพระท่ายน้ำ ตรัสให้พระศรีอัครราชคองทเป็น
 พระคลัง ตรัสเอาขุนจันทรเป็นพญาพลเทพ แลวกตงพระหัวเมือง
 มนตริมขทหารพลเรือนทงปวงทกกระทรวงการแลวให้ชองจกไพร่พล
 หม่องครกษจกรนารายณ์ชาวคาย^(๓)ชาวเรือ และหม่องทหารอันกระจก
 พลัดพราย^(๔)ทงปวงประมุลเข้ามาโดยหม่องโดยกรม แลวกให้จก
 ชองไพร่พลหม่องสืบสองพระก้านัล แลหม่องพลเรือน^(๕)ทงปวงอันกระจก

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “แล้วจึงสมเด็จพระมหาธรรมราชา ก็ให้ปุโรหิตและช้พ่อ
 พรหมณาจารย์มาปรึกษาจัดแจง ตั้งแต่งพระราชทานเลี้ยงเสนาอำมาตย์ราชสกุล
 วงศาทั่วพระยาน้อยใหญ่ ตามตำแหน่งนามาแต่ก่อนนั้นแล้ว สมเด็จพระพุทธเจ้า
 อยู่หัวทรงพระดำริ ตรัสให้เอาพระสุนทรสงคราม ...”

(๒) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “ตรัสให้เอาพระยาศรีทนต์เป็นพระยาพระเสด็จ เอาพระยา
 เพชรราชาเป็นอินทราธิบคิ พระนครบาลเอาเป็นพระยารองเมือง เอาขุนหลวงพระ
 ไกรศรีมาเป็นพระยาเสนาบดีศรีสมุหพระกลาโหม เอาพระศรีเสาวราชเป็นพระยา
 ศรีราชเคโซ เอาพระจันทบูรเป็นพระท่ายน้ำ ให้พระศรีอัครราชคองทที่เป็นพระคลัง
 เอาขุนจันทรเป็นพลเทพ”

(๓) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “ชาวด่าน”

(๔) ,, ,, “อันกระจัดพลัดพรายนั้น”

(๕) ,, ,, “แล้วจึงให้จัดไพร่หม่องสืบสองพระก้านัลทงปวงอันกระจัด
 พลัดพรายนั้น”

พลัดพรายนั้นมาประมวลไว้ โดยหมู่โดยกรมบริวารราชการทุกพนักงาน^(๑)
แล้วกตงท้าวพญาสามนตราชแลพระหัวเมืองทั้งหลาย ให้ออกไปอยู่
ครองอาณาประชาราษฎร์ทุกหัวเมืองใหญ่น้อยทั้งปวง^(๒) สำหรับขอบ
เขตที่มากองพระมหานครศรีอยุธยา โดยบูรพประเวณีพระมหา
กษัตริราช^(๓)เจ้าแต่ก่อนมา

ลศักราช ๕๑๕ ปีมะเส็งนพศก เดือน^(๔) พญาละแวกยกช้าง
มารพลมาทางนครนายก แลไพร่พลพญาละแวกมากวานั้นประมาณ
๓ หมื่น กรมการเมืองนครนายกออกข่าวราชการเข้ามา ณ กรุง^(๕)
มุขมนตรีจึงเอาหนังสือออกขณบังคับมทูลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ฯ ครั้นตรัส
ทราบ ก็ให้ท้าวพญาหัวเมืองมุขมนตรีทั้งหลายพิพากษา^(๖) ว่าเมือง
พญาละแวกยกช้างมารพลตงน ท้าวพญาทั้งหลายจะคิดประการใด จึง
พญาเพชรราชาผู้เป็นพญานครบาลก็ทูล^(๗)ว่า กรุงพระมหานครไซ้
พงเป็นอนัตรา^(๘)รพลขอบข้าง ยังไม่มีไค้สมบูรณ แลพลทหารซึ่ง

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “รับราชการกรุงพระนคร”

(๒) „ „ “ในหัวเมืองใหญ่น้อยและเมืองเอกทั้งปวง”

(๓) ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า “โดยบูรพประเวณี พระเจ้าแผ่นดินสยามาธิราชเจ้า
แต่ก่อนมา”

(๔) ฉบับหลวงประเสริฐว่า “ลศักราช ๕๓๒ มะเมื่อศก”

(๕) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “จึงกรมการเมืองนครนายกส่งข่าวมาถวาย มุขมนตรีจึงเอา
หนังสือขณบังคับมทูลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ฯ ทราบข้อราชการแล้ว จึงสมเด็จพระ
พุทธเจ้าหลวงก็ตรัสสั่งให้”

(๖) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “ปรึกษา”

(๗) „ „ “ทูลพระกรุณา”

(๘) „ „ “พงเป็นขัน”

จะชนประจําหน้าทรวงพระนครนั้นเห็นมีครบหน้าทรวง
 หนึ่งขึ้นใหญ่ขึ้น
 สำหรับพระนครนั้น พระเจ้าหงสาวดีก็ให้เอาไปเป็นอันมากและขึ้นซึ่ง
 ท้องทรวงปวงนั้นเป็นอันน้อยนัก ท้องกระสุนกินประสิทธ์^(๑)ยังมีได้
 ประมูลไว้สำหรับที่จะกินพระนคร แลซึ่งจะตั้งอยู่รอบพุ่งของกินพระนคร
 ครองเห็นเหลือ^(๒)กำลัง ขอเชิญเสด็จขึ้นไปยังเมืองพระพิษณุโลก
 ให้พันราชศัตรุก่อน ท้าวพญาพระหัวเมืองมนตรีมขทั้งหลายก็ลงเป็น
 คำเคียวควยพญาเพชรราชา สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว^(๓)ก็ตรัสขัญชา
 ตามท้าวพญาทั้งหลาย จึงมีพระราชโองการตรัสสั่งแก่ขุนเทพอรชุน
 ให้แต่งเรือพระที่นั่ง แลเรือประเทียบท้วงปวงให้สรรพ

ในขณะนั้นพระเพชรรัตนเจ้าเมืองเพชรบุรี^(๔)มีความผิดทรงพระ
 กรุณาให้ออกจากที่^(๕) พระเพชรรัตนก็คิดเป็นขบถ แลช่องสมชาน
 นอกท้วงปวงได้มากแล้ว คิดจะปล้นทัพหลวงเมื่อเสด็จขึ้นไปนั้น จึง
 สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว ตรัสถามขุนเทพอรชุน คว้าเรือพระที่นั่ง
 ท้วงปวง แลว่าก็ตรัสถามว่าซึ่งจะไปจากพระนครนั้น ขุนเทพอรชุนยังคิด

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "ถีน้อย"

(๒) ,, ,, "เห็นพัน"

(๓) ,, ,, "พระพุทธเจ้าหลวง"

(๔) ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า "พระเพชรรัตนเจ้าเมืองเพชรบุรี" ฉบับพันจันทนุมาศ
 ว่า "พระเพชรรัตน ฌ เพชรบุรีมีคดี"

(๕) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "เอาออกจากราชการ"

เห็นประการใด^(๑) จึงขุนเทพอรชุนกราบทูลว่าพญา^(๒) ละแวกยกมา
 ครานมีโตเป็นคักใหญ่ ขอทรงพระกรุณาเสด็จอยู่แลให้รบพุ่งชองกัน
 พระนครให้รู้จักกำลังคักก่อน ครั้นจะละพระนครเสียไซ้ พระเจ้า
 หงสาวดีจะตรัสตเตียนโต สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวตรัสเห็นชอบด้วย
 ก็มีพระราชโองการตรัสสั่งขุนเทพอรชุน ให้เตรียมเรือพระที่นั่งแล
 ตรวจจกพลสำหรับเรือพระที่นั่งนั้นไว้ให้สรรพ

ฝ่ายพญาละแวกยกกองทัพเข้ามาถึงกรุงพระนครศรีอยุธยา แล
 ให้ตั้งทัพตำบลบ้านกระทุ่ม ขณะนั้นสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวตรัสให้
 เมืองนครพรหมแลพลชาวหงสาวดีสามพันอยู่ประจำหน้าทในชอหน้า^(๓)
 แลให้ท้าวพญาพระหัวเมืองทั้งหลาย ตรัสจกพลทหารชนประจำ
 หน้าทกาแพง แลรายกันอยู่รอบพระนคร พญาละแวกยกพลเข้ามาชน
 ช้างในวัดสามพิหาร^(๔) แลพลช้างคักรายกันมาถึงโรงหมองแลวัดกุกฏ
 ทอง แลเอาช้างมาชนในวัดพระเมรุราชิการามประมาณ ๓๐ ช้าง
 พลประมาณสี่พัน พญาละแวกให้พลทหารลงเรือ ๕ ลำข้ามเข้ามา
 ปล้นในมมเจ้าสนุก สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวเสด็จไปยืนพระราช
 ยาน แลให้พลทหารรบพุ่งช้างคักพ่ายออกไป จึงตรัสให้ขงบนจาง

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศกล่าวความตอนนีวว่า “จึงสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง ตรัสถาม
 ขุนเทพอรชุนยังคิดเห็นประการใด”

(๒) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “พระเจ้าละแวก”

(๓) ,, ,, “ในข้างหน้า”

(๔) ,, ,, “ในสามพิหาร”

เอาช่างขาคักซึ่งขนอยู่ในวัดสามพิหารนั้นต้องพระจำปาธิราชซึ่งเป็นกอง
หน้าตายกับคอช่าง พญาละแวกก็ยกถอยคนไปยังทัพ ณ บ้านกระท่อม
แต่ยกเข้ามาปล้นถึงสามครั้งก็มีได้ พญาละแวกก็ล่าทัพกลับไปจึง
กวาดเอาครัวตำบลบ้านนาแลนครนายกไปเมืองละแวก^(๑)

ในขณะนั้นพญาละแวกแต่งพลมาลาดทั้งทางบกและทางเรือเป็น
หลายครั้งแลเสี้ยชาวจันทบุรี ชาวระยอง ชาวฉะเชิงเทรา ชาวนา
เรียงไปแก่ขาคักละแวกเป็นอันมาก

ลศักราช ๕๒๐ ปีมะเมียสัมเรทธิศก^(๒) สมเด็จพระพุทธเจ้า
อยู่หัวก็ให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชธิราชขพิตร^(๓) เป็นเจ้าอนเป็น
สมเด็จพระโอรสาธิราชขึ้นไปเสวยราชย์ณ เมืองพิษณุโลก^(๔) ขณะนั้น
พระชนม์ได้ ๑๖ พรรษา^(๕) แต่สมเด็จพระเอกาทศรถผู้เป็นพระราชอนุชา
สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้านน สมเด็จพระราชบิดาเอาไว้ ณ พระมหา
นครศรีอยุธยาด้วย

ลศักราช ๕๒๑ ปีมะแมเอกศก^(๖) พระเจ้าหงสาวดียกช้างม้า
รพลโยธาไปเอาเมืองล้านช้าง กำหนดให้^(๗) สมเด็จพระพุทธเจ้า

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศมีคำว่า "เป็นอันมาก"

(๒) ฉบับหลวงประเสริฐว่า "ศักราช ๕๓๓ มะแมศก"

(๓) ,, ,, "สมเด็จพระนารายณ์ขพิตรเป็นเจ้า"

(๔) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "พระพิษณุโลกมหานคร"

(๕) ความตั้งแต่นั้นจนจบย่อหน้า ฉบับพันจันทนุมาศไม่มีถั่ว

(๖) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "ศักราช ๕๖๖ ปีชวด ออสก ๓ วันศุกร์ เดือน ๑๒ ขึ้น ๖ ค่ำ"

(๗) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "ให้มาอัญเชิญ"

หวักรงเทพมหานคร แลสมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าเสด็จขึ้นไปด้วย
แต่สมเด็จพระเอกาทศรถอนเป็นตรุณราชบุตร พระราชบิดาคำรัสให้อยู่
รักษาพระนคร

ฝ่ายสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวกับสมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้ายก
ช้างมารพลไปถึงหนองบัวในจังหวัดเมืองลานช้าง ขณะนั้นสมเด็จพระ
พระนเรศวรเป็นเจ้าทรงพระประชวรทรพิษ^(๑) พระเจ้าหงสาวดีศรี
ให้สมเด็จพระมหาธรรมราชากับพระนเรศวรเสด็จคนมายังพระนครศรี-
อยุธยา ครองนพระเจ้าน่านช้างของกษัตริย์เมืองเป็นสามารถ ทพ
หงสาจะหักเอาพระนครมิได้ พอจวนเทศกาลวิสาขบูชาก็ยกทัพกลับ

(๒) ฝ่ายพญาละแวกยกมาจะใกล้ถึงปากน้ำพระประแดง เจ้า
เมืองฉนวนแลกรรมการทั้งหลายรู้ว่า พญาละแวกยกมาก็บอก
ขึ้นไปให้กราบทูล ส่วนเรือที่พหน้าพญาละแวกก็ไล่ตามเรือซึ่ง
ตระเวนทะเลบนตึกเข้ามาเมืองฉนวน แลกรรมการทั้งหลายมทนต์
จะแต่งการที่จะรบพุ่งของกันเมือง ต่างคนต่างเอาครวหนี่ พญา
ละแวกก็ยกกองทัพเข้ามาตั้งในปากน้ำพระประแดง ก็ให้ลาดจับ
ชาวเมืองฉนวน ชาวเมืองนนทบุรีไปเป็นเชลย จึงสมเด็จพระ

(๑) ฉบับหลวงประเสริฐว่า “ศักราช ๕๓๖ จอศก ครั้นนั้นสมเด็จพระเจ้าลูกเธอทรง
ทรพิษ”

(๒) ฉบับหลวงประเสริฐว่า “ศักราช ๕๓๗ กุศก” ฉบับพันจันทนุมาศว่า “ศักราช
๔๒๗ ปีฉลู สัปตศก (พ.ศ. ๒๑๐๘) วันศุกร์ เดือน ๑๒ ขึ้น ๖ ค่ำ พระเจ้า
ละแวกยกกองทัพเรือเข้ามาอีก”

พระพทธีเจ้าอยู่หัวกัทรสให้เอาเมืองยศโสธร^(๑)ราชธานี เป็นนาย
 กองแลวจากชนหมนทงหลายกัพลทหารสองพันแลเครื่องศัสตราวุธ
 บรรจุเรือไล่สลับลำ ให้ยกลงไป^(๒)ถึงเมืองนนทบุรี ก็พบเรือเร็ว
 ชาศกไทรยพุงกันเขนสามารถ ทัพ^(๓)หลวงก็พายแก่ชาศกทะเลแวก
 แลเสยหมนราชามาตยชาศกไคเขนเอาไปถววยพญาละแวก เมือง
 ยศโสธรราชธานีแลช้ำหลวงทงปวงกัพายชนมายังพระนคร พญาละแวก
 ก็ให้ขยเอาคนทวงจิงหวัดเมืองธนบุรีไคมากแลว ก็ยกชนมายังพระนคร
 ทงทพณ ขนอนขางตะนาวศรี สม่เค็จพระพทธีเจ้าอยู่หัวกัทรสให้ทาว
 พญาทงหลายตรวจจิงพลทหารชนประจำหน้าทกาแพงพระนครแตงการท
 จะรบพุงกันพระนคร พญาละแวกกยกทพเรือชนมาเขแฝงขางวัดพระ
 แพนงเซงไหแต่เรือเร็วอนเขนทพหน้าประมาณ ๓๐ ลำเขามาปลัน ณ
 ตำบลนายกาย

ขณะนั้นสมเด็จพระพทธีเจ้าอยู่หัวเสด็จอยู่ในหอราชคฤห์ตรงเกาะ
 แก้ว แลทาวพญาเสนาบดีมนตรีมุขทงหลายชวมกนในทนน ครนเรือ
 ชาศกเกอบเขามาถงจิงวางขนใหญ่ ณ ขอมนายกายตองพลชาศกตาย
 เขนอนมาก แลวก็ทรสให้พลทหารเอาเรือออกไปยอ^(๔)ชาศก ๆ ทงปวง

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "เมืองยโสธร"
 (๒) ,, ,, "ให้ยกลงไปตามน้ำลึก ครั้นเมืองยโสธรราชธานีออกทัพเรือ
 ลงไปถึงเมืองนนทบุรี ก็พบข้าศึก"
 (๓) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "ข้าหลวง" และฉบับพระราชหัตถเลขาว่า "ทัพข้าหลวง"
 (๔) ,, ,, "ไปยั่ว"

ก็พ่ายลงไป พญาละแวกเห็นจะปล้นพระนครมิได้ก็มีใจคิดลงไป ตั้ง
 อยู่ณปากน้ำพระประแดง แลแล้วก็แต่งให้ลาตชนไปจับคนถึงสาครบุรี^(๑)
 ใต้ขุนหมื่นกรมการแลไพร่ชายหญิงอพยพ^(๒) มาเป็นอันมาก จึงให้
 เอรูปเทพารักษ์สมฤทธิทั้งสององค์ ขอพญาแสนตาแลบาทสังขกร
 อินมเหศักดิ์^(๓) ภาพซึ่งอยู่ ณ เมืองพระประแดง อันขุดไต่แต่ครั้งสมเด็จพระ
 พระรามาชัยคินนุไปด้วย พญาละแวกก็เลิกทัพกลับไปเมือง

ศักราช ๕๒๒ ขั้วอกโทศก^(๔) พญาละแวกแต่งพญาอุเทศราช
 แลพญาจันจันตยุกทพเรือพลมาประมาณสามหมื่นจะเอาเมืองเพชรบุรี
 พระศรีสุนทรภานุชยเจ้าเมืองเพชรบุรีแลกรมการทั้งหลายแต่งการรบพุ่ง
 ข้องกันเป็นสามารถ แลข้าศึกยกเข้ามาปล้นเมืองถึง ๓ วัน รพล
 ข้าศึกต้องศีลตราวุธเจ็บช่วยตายเป็นอันมาก จะปล้นเอาเมืองเพชรบุรี
 มิได้^(๕) พญาอุเทศราชแลพญาจันจันตยุกก็เลิกทัพคินนุไปเมืองละแวก

ขณะนั้นพญาจันจันตยุกให้ทนต์ขลุแก่พญาละแวกจะเอาเมืองเพชร-
 บุรีให้ได้^(๖) ครั้นมิได้เมืองเพชรบุรีพญาจันจันตยุกก็ลวพญาละแวก
 จะลงโทษ พญาจันจันตยุกพาครวอพยพทั้งปวงหนีเข้ามายังพระนคร

(๑) ฉบับพื้นจันทนุมาศว่า “ถึงสุพรรณบุรี นครชัยศรี สาครบุรี ราชบุรี”

(๒) “ ” “เอาลงเรือล่องไป”

(๓) ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า “มเหศักดิ์ภาพ”

(๔) ฉบับพื้นจันทนุมาศว่า “ศักราช ๕๒๘ ปีขาล อัฐศก (พ. ศ. ๒๑๐๕)”

ฉบับหลวงประเสริฐว่า “ศักราช ๕๔๐ ขาลศก”

(๕) ความประโยคนี้นี้ ไม่มีในฉบับพื้นจันทนุมาศ

(๖) ฉบับพื้นจันทนุมาศว่า “จะเอาเมืองให้จึงได้ ถ้ามิได้ให้ลงโทษถึงสิ้นชีวิต”

ศรีอยุธยา สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาแก่วุฒิจนจน
 ตรีให้พระราชทานเป็นอนมาก ครนอยู่มาพญาจันจนตักมีไคสวามิ
 ภักดี^(๑) ลอบตบแต่งสำเภาที่จะหนีจากพระนคร

ครนถึง ๓ วันอาทิตย์ ชน ๕ คาเดือนยพระกาตริณศก^(๒) เพลาค่า
 ประมาณ ๒ นาฬิกา พญาจันจนตักพาครัวลงสำเภาหนีลง
 ขณะนั้นสมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า เสด็จลงมาแต่เมืองพระ
 พิษณุโลก เสด็จอยู่ในวังใหม่ สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าก็เสด็จ
 ยกทัพเรือตามพญาจันจนตักลงไปในเพลากลางคินนนั้นแล้วตรีให้เรือ
 ประตเรือกัน^(๓) แล้วหรือท้าวพญาทงหลายเข้าล้อมสำเภาพญาจันจนต
 แลไครบพุ่งกันเป็นสามารถ พญาจันจนตักให้ไล่สำเภาไปกลางนารบ
 ต้านทานรอลงไป^(๔) สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าก็ตรีให้เอาเรือประต
 เรือกัน เข้าคท้าย^(๕) สำเภาพญาจันจนตักจะให้พลทหารบนสำเภาชน
 แล้วเอาเรือพระที่นั่งหนุนเข้าไปให้ชนคสำเภาและทรงบนนกสยบยงถกเงิน
 ผู้ใหญ่ตายสามคน พญาจันจนตักยงบนนกสยบมาตองรางบนคนอนทรง
 นนแตก พญาจันจนตักรบพุ่งของกันเป็นสามารถ พลทหารชำหลวง
 จะบนสำเภามิไค พญาจันจนตักให้เร่งไล่สำเภารุกหนีลงไป สมเด็จพระ

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “มิไคสวามิภักดีซึ่งพระกรุณาตรีสเลียงคูนัน”

(๒) ,, ,, “บีมะโรง สัมฤทธิศก”

(๓) ,, ,, “เรือประตคูนัน”

(๔) ,, ,, “พระยาจันจนตักเอาสำเภาเข้ากระหนาบถันและแต่งไล่สำเภา
 ในจังหวัดในนั้น”

(๕) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “ค่าย”

พระนเรศวรเป็นเจ้าก่เสด็จตามรบพุ่งลงไปถึงเมืองธนบุรี^(๑) พญาอิน
จันตักให้เร่งไล่สาเกาออกไปพ้นปากน้ำตกกลัก^(๒)

ฝ่ายสมเด็จพระราชบิดาก่เสด็จหนนทัพสมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า
ลงไป^(๓)ถึงเมืองพระประแดง พอสมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้ายกกลับ
ขึ้นมาพบเสด็จทลการท่งปวงให้ทราบ สมเด็จพระราชบิดาก่สมเด็จ
พระนเรศวรเป็นเจ้าก่เสด็จขนมายังพระนคร

(๔) ลัคนีราช ๕๒๔ บ่จอ จิตวาคก สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว
ให้แต่งพระนคร ให้ขุดคอกหน้าฝ่ายบูรพาแต่ข้อมมหาไชยวังหน้า
ลงไปบรรจบบางกระจะ กว้างสี่วาลึกสามวา แล้วให้ยกกำแพงออก
ไปริมน้ำ ขอบนอกพระนครบรรจบข้อมมหาไชย แต่ข้อมมหาไชยลงไป
ไปบรรจบข้อมเพชร ในยุ้นนี้เกิดขบถญาณพิเชียรเป็นจุลาจลในจังหวัด

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “บางกอก”

(๒) “ ” “ตอเล็งกลางทะเล”

(๓) ความต่อจากนั้นจบย่อหน้า ในฉบับพันจันทนุมาศกล่าวเพียงว่า “แล้วพระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์เสด็จขึ้นมายังพระนคร”

(๔) ความตั้งแต่ เกิดขบถญาณพิเชียรจนถึงศึกพระยาละแวกซึ่งฉบับนี้และฉบับพระ
ราชหัตถเลขาวา เกิดขึ้นในศักราช ๕๒๔-๕๒๕ นี้ ในฉบับพันจันทนุมาศกล่าว
ลำดับไว้ภายหลังเรื่องสมเด็จพระเจ้าหงสาวดีประชวรสวรรคต และพระนเรศวร
เสด็จไปช่วยตีเมืองรุมเมืองคังในศักราช ๕๒๕ ปีเถาะ นพศก และกล่าวว่า
เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นในศักราช ๕๓๓ ปีมะแม ตรีศก และปีมะเส็ง นพศก ส่วน
ฉบับหลวงประเสริฐว่า เหตุการณ์ทั้งขบถญาณพิเชียร ศึกพระยาละแวก พระเจ้า
หงสาวดีสวรรคต ตลอดจนพระนเรศวรช่วยตีเมืองรุมเมืองคัง เกิดในศักราช ๕๔๓
มะเส็งศกทั้งหมด

(โปรดอ่านเปรียบเทียบกับประชุมพงศาวดารภาค ๖๔ ฉบับพันจันทนุมาศ พิมพ์
พ.ศ. ๒๔๗๕ ตั้งแต่หน้า ๑๑๖-๑๒๕)

แขวงหลวง แลญาณพิไชยรณนเรี่ยนคุณ^(๑)โกหก กระทำการอื่นเป็น
 พิปริต ลำแดงแก่ชาวเมืองชนบทประเทศนั้น แลช้องสมเอาเป็นพวก
 ใ้ไ้มาก ญาณพิไชยรณนเรี่ยนคนในตำบลบ้านยลน ขุนศรีมงคล^(๒)
 แขวงสังข่าวชนบทนั้นเข้ามาถวาย จึงสมเด็จบรมบพิตรพระพุทธเจ้า
 หลวง ก็มีพระราชโองการตรัสใช้เจ้าพญาจักร^(๓)ให้ยกพลทหาร
 ออกไปจับญาณพิไชยรณนเรี่ยนชนบท เจ้าพญาจักรแลชนหมันทั้งหลาย
 ยกออกไปตั้งทัพในตำบลบ้านมหาคไทย ญาณพิไชยรณนเรี่ยนก็ยก
 สมิครพรรคพวกทั้งปวงมารบเจ้าพญาจักร ส่วนชาวมหาคไทยอื่น
 ยินหน้าช้างเจ้าพญาจักรนกกกลับเป็นพวกญาณพิไชยรณนเรี่ยนได้
 รบพุ่งกันฟันไชยชยชนทนายช้างชนพญาจักรตายกับคอช้าง ไพร
 พลอื่นไปช่วยเจ้าพญาจักรนกกแตกฉานเสียชนหมันตายในทรชนน
 เป็นหลายคน

ครั้นเสียเจ้าพญาจักรแล้ว ชาวชนบทนั้นก็เข้าพวกญาณพิไชยรณนเรี่ยน
 แต่ชายฉกรรจ์เป็นคน^(๔)ประมาณสามพัน ญาณพิไชยรณนเรี่ยนตั้งพันไชยชย
 เป็นพญาจักร ตั้งหมันศรียลนชอพญาเมือง แลญาณพิไชยรณนเรี่ยนก็
 เอาเมืองลพบุรี ก็ยกไปยังเมืองลพบุรี ฝ่ายพญาศรีราชาเดโชซึ่งพระ
 ยาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวคาร์สสั่งให้ไปช่อมกำแพงเมืองลพบุรีนั้น ครั้น

(๑) ฉบับพื้นจันทนุมาศว่า "ติด"

(๒) ,, ,, "ขุนมงคลแขวง"

(๓) ,, ,, "เจ้าพระยาจักรีศรีอองครักษ์ สมุหนายก"

(๔) ,, ,, "เป็นคนเครื่อง"

แจงข่าวว่าขบถญาติพิเชษฐ์ยกมาเมืองลพบุรี ก็ตั้งการที่จะรบพุ่ง
 ของกันเมืองไว้ ฝ่ายญาติพิเชษฐ์ก็ยกไปตั้งเมืองลพบุรีข้างเขาไปยืน
 อยู่ตำบลหวตแล้วให้พรรคพวกเข้าปล้นในที่นั้น พญาศรีราชเคโช
 ก็มาขึ้นข้างใหลรบพุ่งของกัน จึงชาวบริเตศชออมรวตแผ่งต้นโพธิ์ยืนบน
 นกสัขไปตองญาติพิเชษฐ์รบลงตายก็ค้อข้าง พวกขบถทั้งปวง
 แยกฉานพ่ายออกไป แลต่างคนต่างหนีกระจัดพลัดพรายไปทุกตำบล
 พญาศรีราชเคโชก็เอาอมรวตซึ่งยังขบถตายนั้นเข้ามาถวาย จึงสมเด็จ
 พระพุทธเจ้าอยู่หัว ตรัสให้พระราชทานแก่อมรวตนั้นมากนัก แล้ว
 ตรัสให้ข้าหลวงออกไปจับพวกขบถทั้งปวงนั้นได้มาก บรรดาจะลง
 พระราชอาญาไซ้ ด้วยเหตุพระองค์ทรงทศพิศราชธรรมก็มีได้ลง
 พระราชอาญา แลให้แต่สักหมายหม้เข้าประสมหม้โดยโทษ
 ครั้นถึงเดือนสามพญาละแวกยกกองทัพเรือมาพลประมาณเจ็ด
 หมื่นมาเอาเมืองเพชรบุรี ในขณะนั้นสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว ตรัส
 ให้เมืองยศโสธรราชธานี เมืองเทพราชธานีออกไปรั้ง(๑) เมือง
 เพชรบุรี จึงพระศรีสุนทรภานุชยเจ้าเมืองเพชรบุรีแลเมืองยศโสธร
 ราชธานี เมืองเทพราชธานีช่วยกันตั้งการรบพุ่งของกัน
 เมือง ครั้นพญาละแวกยกมาถึงก็ให้ยกพลชนลอมเมืองเพชร
 บุรีอยู่สามวัน แลให้ยกเข้าปล้นเมืองเพชรบุรี ให้พลทหารเอาบันได
 พาดบนกำแพงเมือง แลชาวเมืองเพชรบุรีรบพุ่งของกันเป็นสามารบ

(๑) ฉบับพื้นจันทนุมาศว่า “รักษา”

ข้าศึกชาวเมืองละแวกต้องศีลตราวุธตายเป็นอันมาก จะขยับย้ายปล้น
มิได้ ก็พ่ายออกไป แต่พญาละแวกยกเข้าปล้นถึงนนถง ๓ ครั้งก็มี
เมือง แล้วการว่าปล้นออกครั้งหนึ่ง^(๑) ถ้ามิได้ไซ้จะเลิกทัพคนไป

ขณะนั้นเจ้าเมืองเพชรบุรี แลเมืองยศโสธรราชธานี เมืองเทพ
ราชธานีมิได้สมัครสมานด้วยกัน ต่างคนต่างบังคับบัญชาแล้วอยู่
ของกันแต่หน้าทชงจะแต่งการของกันข้าศึก ครนถงวนแปดคำ พญา
ละแวกยกเข้าปล้นตำบลคลองกระแสงแลประทายงาน ชาวเมืองท่าน
ท่านเป็นสามารถ^(๒) ข้าศึกเผาหอรบทำลายลงแล้วขยับกำแพงเข้าไค
ในทนนกเสี่ยเพชรบุรีแลเสี่ยเจ้าเมืองเพชรบุรี เมืองยศโสธรราชธานี
เมืองเทพราชธานีตายในทนน พญาละแวกก็กวาดครัวอพยพเลิกทัพ
คนไปเมือง

ลัคักราช ๕๒๕ ขุนเขมุกศักดิ์ เกือน ๑๑^(๓) สมเด็จพระ
นเรศวรเป็นเจ้าเสด็จลงมาแต่เมืองพระพิษณุโลก สถิตอยู่ในวังใหม่
ขณะนั้นพญาละแวกแต่งทัพพระทศราชา^(๔) พระสุรินทรราชาให้ยก
ช้างมาแลพลประมาณห้าพันมาลาดถึงหัวเมืองฝ่ายตะวันออก สมเด็จพระ
พระนเรศวรเป็นเจ้าตรัสรู้ชาวทงนน ก็เอาช้างเร็วมาเร็วแลพลทหาร

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “แต่พระเจ้าละแวกยกเข้าปล้นตั้งนั้นถึง ๓ ครั้ง จะปล้นเอา
เมืองเพชรบุรีมิได้ แต่พระเจ้าละแวกก็คิดว่าจะปล้นแต่ครั้งหนึ่ง”

(๒) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “ข้าศึกตามตลอดเข้าเผาหอรบ”

(๓) ,, ,, “ลัคักราช ๕๓๔ บั๊วอก จั๊ตวาสก” (พ.ศ. ๒๑๑๕) ฉบับ
หลวงประเสริฐว่า “ลัคักราช ๕๔๔ ลัคักราช ๕๔๔ มะเม็ยสก”

(๔) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “พระทศราชา”

ล้อมวังสามพันเสด็จออกไป ครัสไ้เมืองเพชรบุรีแลชนหมื่นชาวป่า
 เอาพลทหารห้าร้อยไปเป็นทัพหน้า แลให้รศออกไปควบด้วยทัพเมือง
 ศรีธมมอรัทัน^(๑) เอาพลเข้าซุ่มอยู่สองข้างทขาคักจะมานั้น พลหัวหน้า
 คักจะมานั้น พลหัวหน้าคักกยกมาประมาณพันหนึ่งถึงทเมืองไชยบุรี
 เมืองศรีธมมอรัทัน^(๒) ตามตขาคักไปจนถึงทัพใหญ่ แลได้ฟันแทง
 ขาคักตายเป็นอนมาก พระทศราชาพระสรินทรราชากเลิกทัพคนไป
 เมืองละแวก สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าเสด็จถึงเมืองไชยขาคาล แจง
 ว่าขาคักพ่ายไปแล้วกเสด็จคนมายังพระนคร ^(๓) เฝ้าสมเด็จพระราช
 บิดาทลแจงเหตุซึ่งเขมรพ่ายไปนั้นเสร็จสนทกประการ แล้วยกถวาย
 บังคมลาคนขนไปเมืองพิษณุโลก

ลคักราช ๕๒๖ บชวคคคค^(๔) สมเด็จพระเจ้าหงสาวคคทรง
 พระประชวร ถึง ฅวนเสาร ขน ๘ ค้า เคอนย เสคัจสวรรคค
 พระชนม์ไค ๖๕ พระวษา แต่เสคัจอยุ้ในราชสมบคัคสามลคัคห้าพระพรรษา
 มังเองผู้เป็น^(๕) ราชบุตรผู้เป็นพระมหาอุปราชา ไคผ่านสมบคัคกรุง

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “ให้บ้องกันครวอพอยอยู่ในต่าน”

(๒) ฉบับพระราชหัตถเลขาและฉบับพันจันทนุมาศว่า “ถึงที่เมืองชัยบุรี เมืองศรี
 ธมมอรัตัน ซุ่มอยู่นั้น ครั้นขาคักเกือบเข้ามา เมืองศรีธมมอรัตัน เมืองชัยบุรี ก็ยก
 พลออกชอขาคักก็แตกฉานพ่ายหนีไป จึงเมืองชัยบุรี เมืองศรีธมมอรัตัน ตามตี”

(๓) ความตั้งแต่นั้นจนจบย่อหน้า ในฉบับพันจันทนุมาศไม่มี

(๔) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “ศักราช ๕๒๕ ปีเถาะ นพศก (พ.ศ. ๒๑๑๐)” ฉบับหลวง
 ประเสริฐว่า “ศักราช ๕๔๓ มะเส็งศก”

(๕) ฉบับพันจันทนุมาศและฉบับพระราชหัตถเลขาว่า “มังเองราชบุตรผู้เป็นพระมหา
 อุปราชา”

หงสาวดี ตรัสให้มิ่งสามเกลียวราชบุตรเป็นพระมหาอุปราชา สมเด็จพระเจ้าหงสาวดีเสวยราชย์ใหม่บ้านเมืองยังมีปกติ ฝ่ายเมืองรวมเมืองคังก็แข็งเมือง ชาวนั้นแข็งลง^(๑) มาถึงสมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า ๆ ก็เสด็จลงมา ณ กรุง กราบทูลสมเด็จพระราชบิดาตามข้อความซึ่งแจ้งมานั้นทุกประการ จะขอถวายบังคมลาขึ้นไปช่วยการสงครามเมืองหงสาวดี จะไต่ฟังอังกิตาการ^(๒) ในเมืองหงสาวดีด้วย สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทศกษัตริย์ตาม สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าก็ถวายบังคมลา กลับขึ้นมาเมืองพระพิษณุโลก ให้ตรวจเตรียมสรรพช้างม้าโดยกระบวนพยุหยาตราทัพ พลฉกรรจ์ลาเครื่องแสนหนึ่ง ช้างเครื่องแปดร้อย ม้าพันห้าร้อย ครั้นได้ศกฤกษ์ก็เสด็จทรงช้างพระที่นั่งยกทัพหลวงขึ้นไปถึงตำบลพระตำหนักไม้ไผ่ใกล้^(๓) เมืองหงสาวดีสามวันก็พักพลอยทนนั่งบังบกหนึ่งสัปดาห์ พระเจ้าหงสาวดีแจ้งกิตพระทัยจึงให้แต่งเสวยขงอาหารแลเครื่องเสวยลงมาถวาย แลวกนำเสด็จขึ้นไปเฝ้าพระเจ้าหงสาวดี ๆ จึงตรัสว่า ช้าง^(๔) พระเจ้าหลานเธอยกขึ้นมาครั้งนเรศวร

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “จึงแจ้งข่าวลงมาถึงพระนเรศวรเป็นเจ้า”

(๒) ,, ,, “จะได้ฟังซึ่งกิจการ”

(๓) ,, ,, “ใกล้”

(๔) ความตั้งแต่ตอนนั้นจนถึง “ให้ฟังทุกประการ” ฉบับพันจันทนุมาศว่า “ซึ่งสมเด็จพระนเรศวรได้ยกทัพลงมาถึงเราครั้งนี้ เราก็มีความยินดีหาที่สุดมิได้ ด้วยเมืองหงสาวดีครั้งนี้ ฝ่ายหัวเมืองทั้งปวงเห็นพระราชบิดาหาบุญไม่แล้ว ก็ไม่เป็นปกติเหมือนแต่ก่อน เราจึงแต่งกองทัพจะให้พระมหาอุปราชากับพระสังขทัต และพระเจ้าเชียงใหม่ออกไปตีเอาเมืองรวม เมืองคัง และเมืองถ้ำช้างให้จึงได้ สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าได้ทรงฟังทุกประการ”

ความยินดีนัก แล้วแจ้งการซึ่งเมืองรุมเมืองคังแขงเมืองนนให้พงทก
 ประการ สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าทูลว่า ข้าพเจ้าลงไปเข้าพระองค์
 จึงยกขนมาช่วยการพระราชสงครามพระเจ้าหงสาวดีศรีให้สมเด็จพระ
 นเรศวรกับพระมหาอุปราชาลงพระสังขทัตยกไปเอาเมืองคังงไต^(๑) ทั้ง
 สามพระองค์ก็ถวายขงคมลาแยกทัพไปถึงเมืองรุมเมืองคัง ให้ตั้งค่าย
 แล้วปลกราชเสนาเจ้าการไว้ท่ามกลาง เสด็จปรึกษาราชการพร้อมกัน
 ทั้งสามพระองค์ พระมหาอุปราชาก็ตรัสว่า ซึ่งจะยกเข้ารบพร้อมกัน
 ทั้งสามทัพนั้น ไพร่พลจะตะลุมบอนกันนัก จะผลัดกันเข้ารบกันคนละวัน
 ครั้นปรึกษาพร้อมกันแล้ว พระมหาอุปราชาก็ยกขึ้นไปรบ ณ วันจันทร์
 ขน ๕ ค่ำ เดือน ๕ เพลาสี่ทุ่มเกือบเที่ยง ฟ้าผ่าซัดกตกกอนคิลาลงมา
 ทบรพลล้มตายเป็นอันมาก ขุนมีไค่ พูจวนรุ่งก็ถอยลงมา
 ครั้น ณ วันอังคาร ขน ๖ ค่ำ เดือน ๕ ทัพพระสังขทัตยกขึ้นไปรบ
 ซัดกตกกอนคิลาลงมาทบรพลล้มตายเป็นอันมากจะหักเอาเมืองคัง
 ลงมาครั้น ณ วันพุธ แรม ๗ ค่ำ เดือน ๕ เพลาสี่ทุ่ม สมเด็จพระนเรศวร
 ก็ยกทหารบนครบมอขึ้นไป ให้พลบนบนเขาแขงชนสองข้าง แลทาง
 กลางนั้นให้พลอยู่แต่เชิงเขาให้ห่างแลให้ร้องกระทำอาการดุขบนชนทาง

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศกล่าวความตอนนี้อย่างออกไปเป็นใจความว่า “พระเจ้า
 หงสาวดีให้พระนเรศวร พระมหาอุปราช พระเจ้าเชียงใหม่ และพระสังขทัต
 รวม ๔ คน ยกไปตีเมืองรุม เมืองคังและเมืองล้านช้าง และเมื่อยกไปแล้ว
 พระนเรศวรเสด็จไปเมืองล้านช้าง ถึงเมืองอัตบือแดนเมืองจาม ปล่อยให้พระ
 มหาอุปราช พระเจ้าเชียงใหม่ และพระสังขทัตตีเมืองรุมเมืองคังก่อน ก็ตีไม่ได้
 ครั้นสมเด็จพระนเรศวรเสด็จกลับจากเมืองล้านช้างแล้วพระองค์ก็คิดการตีเมืองรุม
 เมืองคังได้”

นน ชาวเมืองสำคัญว่าข้าศึกชนมาทางนั้น กกลังกอนคืลาลงมาก
 มีไค่ถูกผู้ใด ฝ่ายพลซงแซงชนไปก็ยงบนระคมไปตองข้าศึกล้มตาย
 เจ็บป่วยมากแตกกระส่าระสาย เพลาเช้าสามโมงก็ไค่เมือง จับไค่ตัว
 เจ้าเมืองรุมเมืองคิงลงมายังค้าย ทงสามพระองค์กเล็กทพคมเอาตัว
 เจ้าเมืองรุมเมืองคิงมายังเมืองหงสาวดี แล้วทลตามซงไค่ชยชานะ
 สมเด็จพระเจ้าหงสาวดียนิคตริสชมผมอแลความคิคสมเด็จ
 พระนเรศวร แล้วพระราชทานพานทองคำใส่พระภษาองคหรงทอง
 หนักห้าซงห้าหลักเป็นรูปเทวดา พระมหาอุปราชานอยพระทัยแก่พระ
 นเรศวรนน ฝ่ายสมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าทลลาพระเจ้าหงสาวดี ๆ
 กิตริสให้มังก(๑)มังกอนัน มังกอซารจอถ่าง(๒) สมิงพิคเขค ลงไปอยู่
 หัวเมืองรายทางให้จ่ายเสขยงเลียงคไฟรพลไปกว่าจะถึงแดนพระนคร
 ศรอยชยา สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าเสด็จกลับมาถึงเมืองพิษณโลก(๓)
 แลวกเปลืองเครื่องทรงออกบชาดววยพระชินราช พระชินสีห์เจ้าให้
 กระทำคัพทสมโภชการมหรสพ ๓ วัน แล้วเสด็จลงมาเฝ้าสมเด็จ
 พระราชบิดา ณ กรุงเทพมหานคร จึงเอาการซงไค่รบพงมิชยชานะ
 ข้าศึกนกรายทลให้ทราบ สมเด็จพระพทธิเจ้าออยหวมพระทัยยนิคก
 ให้แต่งการสมโภชสมเด็จพระอครโอรสาธิราชเจ้า เจ็ดวันแล้วพระราช

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “มังกู”

(๒) “ ” “มังกอสาระจะออกาง”

(๓) “ ” “เสด็จออกพยหยาดราไปถึงพระพนมตริต ให้ปีตทองพระ
 มหาธาตุนั้นแล้ว ก็ถววยพระภษาเป็นฉัตรธงบุชาพระมหาธาตุแล้วจึงยกทัพหลวง
 กลับมายังเมืองพระพิษณโลก”

ทานปนบ้ำเห็นจแกเหล่าทหารทั้งปวงโดยสมควร ครั้นเสร็จการสมโภช
แล้ว สมเด็จพระนเรศวรก็กราบถวายบังคมลากลับขึ้นไปสถิตอยู่ยัง
เมืองพระพิษณุโลก

(๑) ฝ่ายพระเจ้าหงสาวดีคนนมโตตั้งอยู่ในทศพิศราชธรรมตำริว่า พระ
นเรศวรประกอบไปด้วยบุญญาหลักแหลม ลึกซึ้งทางการสงครามกอง
อาจกล้าหาญ นานไปเห็นจะเป็นเสียนศัตรต่อเมืองหงสาวดีเป็นมั่นคง(๒)
จึงจะคิดเทครัวอพยพหัวเมืองฝ่ายเหนือทั้งปวงมาไว้เป็นกำลังในเมือง
หงสาวดี การศึกพระนเรศวรก็จะถอยกำลังลง ครั้นคำแล้วจึงตรัสให้
นนทสุภขราชสังครำ(๓) ถอพลหมื่นหนึ่งไปตั้งยังฉางอยู่ ณ เมือง
กำแพงเพชรตามรับสั่ง

ฝ่ายพระเจ้าหงสาวดีคิดเป็น(๔)อุบายให้มีศุภอักษรบอกไปถึงพระ
นเรศวรว่า บดินทรนักษะบุรุษ(๕)เป็นกษัตริย์เมืองต่อพระนคร
หงสาวดี ให้เชิญพระนเรศวรยกมาช่วยการสงครามตกรุงรัตนะบุร

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “ลุศักราช ๘๓๕ ปีระกา เบญจศก เดือน ๕”

(๒) ต่อจากนี้ ในฉบับพันจันทนุมาศมีว่า “จึงจะคิดแต่งอุบายให้ไปเอาตัวพระนเรศวร
ขึ้นมา จะกระทำพระนเรศวรเสียให้จงได้ สำเร็จแล้วเมืองหงสาวดีจะกว้าง เมื่อ
แผ่ขอบขันธสีมาออกไป อนึ่งทั้งพระเจ้าอาผู้เป็นเจ้าอังวะก็คิดแข็งเมืองอังวะด้วย
เล่า พระเจ้าหงสาวดีปริศยาว่า จะให้ยกกองทัพลงมาเทครอบครัวอพยพหัวเมือง
ฝ่ายเหนือ”

(๓) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “ราชสงคราม”

(๔) “ ” “พระเจ้าหงสาวดีก็ยกช้างม้ารพลเสด็จไปเมืองอังวะ ไว้
พระมหาอุปราชและอภัยคามณีรัตน ณ เมืองหงสาวดี พระเจ้าหงสาวดีเป็นอุบาย
ทั้งนี้ ก็เพราะพระมหาอุปราชกราบทูลของกระทำให้ร้ายแก่พระนเรศวรเป็นเจ้า จึง
พระมหาอุปราชให้มีศุภอักษร”

(๕) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “กรุงรัตนบุรีรมย์อังวะ”

อังวะ สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้ากษัตริย์สำคัญอย่างยิ่ง ก็เสด็จลงไปทูล
 ลาสมเด็จพระราชาธิบดี สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอภัยภูษิตาตาม สมเด็จพระ
 นเรศวรเป็นเจ้า ก็กราบทูลถวายบังคมลาขณมามายังเมืองพระพิษณุโลก
 จึงกำหนดให้ตรวจเตรียมพลฉกรรจ์ลาเครื่องแสนหนึ่ง ช่างเครื่อง
 แปดร้อย มาพันห้าร้อยไว้พร้อม

ครั้น ณ วันอาทิตย์แรม ๖ ค่ำ เดือน ๓ ปีฉลูศักราช(๑) เพลา
 ๑๑ ทุ่ม ๕ บาท กอปรด้วยเพชรฤกษ์ เสด็จทรงพระคชาธารพร้อม
 ด้วยพยุหเสนาขากร ทอดพระเนตรเห็นพระสาร์วิกขรมธาดาเสด็จ
 ปาฎิหารีย์แต่บรรพทิศ ผ่านพระคชาธารไปโดยขัณฉิมทิศท่าผลมะพร้าว
 ปอก แล้วจึงเสด็จยাত্রาทัพหลวงออกโดยประตูชัยแสน(๒) ไปถึง
 ตำบลวัดขอม(๓) ท้ายเมืองกำแพงเพชร เพลาย้าย ๕ โมง(๔) เกิด
 วาตะพาย ฝนตกท่าใหญ่ แผ่นดินไหวเป็นอัศจรรย์

ครั้นรุ่งชนกียกทัพหลวงเสด็จไปถึงเมืองกำแพงเพชร ตั้งประทับ
 แรมอยู่ตำบลหนองปลิง ๓ เว้น แล้วก็ยก(๕) ไปโดยทางเขียงทองกมตะ
 เมาะ(๖) ขณะนั้นพญากำแพงเพชรส่งข่าวไปถวายว่าไทยใหญ่เวียงเสื่อ

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "ครั้นศักราช ๕๓๖ ปีจอ ฉกศก วันอาทิตย์" ฉบับหลวง
 ประเสริฐว่า "ศักราช ๕๔๖ วอกศก"

(๒) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "ผ่านพระคชาธารไปโดยประตูชัยแสน"

(๓) ,, ,, "วัดขอม"

(๔) ,, ,, "ณ วันพุธ เดือน ๓ แรม ๕ ค่ำ เพลาย้าย ๕ โมง"

(๕) ,, ,, "ยกทัพหลวงเสด็จ"

(๖) ,, ,, "กุ่มตะเมาะ"

ท่านเกยกกาย ขุนปลัดมิ่งทรงามังนวิวายหลวง^(๑) ก็ขานายมาทั้งปวง
 อยู่นอกรั เมืองกำแพงเพชรพาครวอพยพหนี พม่ามอญตามไปทันได้
 รบกันตายลหนองปลิงเป็นสามารถ พม่ามอญแตกแก่ไทยใหญ่ทั้งปวง
 ยกไปทางเมืองพระพิษณุโลก สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าทราบดังนั้น
 ก็ให้มาเร็วไปบอกแก่หลวงโกษาแลลกขุนอ้อยรักษาเมืองพระพิษณุโลก
 ว่าซึ่งไทยใหญ่หนึ่มานั้นเกลือกจะไปเมืองอื่น ให้แต่งอายุคัก้านเพชรบูรณ์
 เมืองนครไทยชาตระการแลเสา^(๒) ให้มั่นคงไว้อ่าให้ ไทยใหญ่ออกไป
 รอด หลวงโกษาแลลกขุนทั้งปวงทราบดังนั้น ก็แต่งออกไปกำชัยคัก้าน
 ทางทั้งปวงตามรับสั่ง

ฝ่ายไทยใหญ่ก็พาครอบครัวตรงเข้ามาเมืองพระพิษณุโลก หลวง
 โกษาแลลกขุนทั้งปวงก็รบพิทกษรักษาไว้ นันทสก็ยราชสังครามี
 หนึ่งล่อมาให้ส่งไทยใหญ่ หลวงโกษาแลลกขุนอ้อยรักษาเมืองพระ
 พิษณุโลกก็มีไคสั่ง

ฝ่ายสมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าเสด็จยกพยุหเสนยากรไปถึงเมือง
 แครง ณ วันพฤหัสบดี ขึ้น ๑๐ ค่ำ เดือน ๖^(๓)

ขณะนั้นร้าวไปถึงซึกแซกขอล่าง^(๔) เจ้าเมืองแครงให้ปลัดเมือง
 ออกมาทูลว่า ขอเชิญเสด็จพักพลอยู่แต่่นอกเมืองแครงก่อน สมเด็จพระ

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "มังนวิ อ้ายหลวง"

(๒) ,, ,, "เมืองนครไทย ชาตระการ แสเสา" ฉบับพระราชหัตถเลขา
ว่า "เมืองนครไทยชาตการแสนเสา"

(๓) ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า "วันพฤหัสบดี ขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๖"

(๔) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "ซึกแซกขอล่าง"

พระนเรศวรเป็นเจ้ากให้พักพลอยู่ใกล้อารามพระมหาเถรคันฉ่อง แล้ว
 ตรัสให้ชาวชนไปถึงพระเจ้าหงสาวดีว่ายกทัพมาถึงเมืองแล้ว พระ
 เจ้าหงสาวดีทราบดังนั้นก็นึกความยินดีว่า ครองจะสมคึกแล้ว จึงให้
 จดกองทัพหมื่นหนึ่งออกไปชุมนุมไว้ต่อทางพระนเรศวรจะขบวนมานั้นใกล้เมือง
 หงสาวดีวันหนึ่ง แล้วตรัสให้พญาเกียรติพญาราม^(๑)ลงไปรับ ถ้าพระ
 นเรศวรยกกองทัพหลวงชนมาแล้ว เราจะยกทัพหลวงออกตีหน้า ให้พญาเกียรติ
 พญารามเอากองทัพทงนตกระหนาบหลัง จับเอาตัวพระนเรศวรประหาร
 ชีวิตเสียให้จงได้ เมืองหงสาวดีจึงจะเป็นอิสริภาพไพศาลกว่าพระนคร
 ทังปวง พญารามพญาเกียรติกราบถวายบังคมลาออกไปถึงเมืองแครง
 ก็ทูลสมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าว่า พระเจ้าหงสาวดีให้ข้าพระพุทธเจ้าทัง
 สองนมารบเสด็จขึ้นไปทูลเท่าคังนนั้นแล้วก็ถวายบังคมลาไปนมัสการพระ
 มหาเถรคันฉ่องผู้เป็นอาจารย์ แจ้งความซึ่งพระเจ้าหงสาวดีคิดทำการ
 ทังปวงนั้นให้พระมหาเถรคันฉ่องฟังทุกประการ พระมหาเถรคันฉ่องแจ้ง
 คังนนั้นมิไกรรณาแก่สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า เพื่อ^(๒)ว่าหากความผิดมิได้
 หนึ่งด้วยพระราชกฤษฎีกาภินหารบารมีสมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า จะได้
 ข้างพระบวรพุทธศาสนาอาณาประชาราษฎร์ให้ถาวรวัฒนาการสืบไป
 ครั้นเพลาค่ำก็พาพญารามพญาเกียรติเข้าไปเฝ้าสมเด็จพระนเรศวร
 เป็นเจ้าแล้วถวายพระพรว่า พญารามพญาเกียรตินี้เป็นสานุศิษย์รูป มา
 บอกว่า พระเจ้าหงสาวดีคิดประทุษร้ายต่อพระองค์ สมเด็จพระนเรศวร

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "พระอาพระราม" ทุกแห่ง

(๒) " " "เธอ"

เป็นเจ้าแห่งกรุงนั้น ก็ตรัสถามพญารามพญาเกษรที่ว่า เหตุผลประการ
 ไทพระเจ้าหงสาวดีจึงคิดจะทำร้ายเรา พญารามพญาเกษรก็กราบทูล
 ตามความซึ่งพระเจ้าหงสาวดีคิดแล้วสั่งให้นถวายทุกประการ สมเด็จพระ
 พระนเรศวรเป็นเจ้าไต่ทรงทราบก็อวยพระทัย คิดอาฆาตแก่พระเจ้า
 หงสาวดี จึงตรัสแก่พระมหาเถรคนน้องว่า ซึ่งพระองค์^(๑)เมตตา
 บอกเหตุการณ์แก่ข้าพเจ้า ทังนพระคุณนั้นหาที่สุกมิได้ อันพระองค์
 จะอยู่ในเมืองมอญนี้ พระเจ้าหงสาวดีแจ้ง อันตรายก็จะมีเป็นมั่นคง
 ข้าพเจ้าจะนำพระองค์กับพญาเกษรพญารามแลญาติโยมทั้งปวงลงไป
 อยู่ ณ กรุงพระมหานครศรีอยุธยา จะได้ปฏิการสนองคุณพระองค์แล
 ปลุกเลี้ยงพญาเกษรพญารามโดยกตเวทีธรรมประเพณี พระมหาเถร
 คนน้องแลพญาเกษรพญารามก็พร้อมด้วย^(๒)พระราชบริวาร

สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าก็ตรัสแก่มาตยาโยธินาถาทั้งปวง
 ว่า เราหาความผิดมิได้ ซึ่งพระเจ้าหงสาวดีคิดร้ายต่อเราก่อนนั้น
 อันแผ่นดินพระมหานครกับแผ่นดินหงสาวดี ขาดจากทางพระราชไมตรี
 กัน เพราะเป็นอกศลกรรมนิยมสำหรับที่จะให้สมณพราหมณาอาณา
 ประชาราษฎรไต่ความเดือดร้อนแล้ว พระหัตถ์ก็ทรงสุวรรณภิงคาร
 หลังอุกถาราลงเหนือพนพสุธาตล จึงออกพระโอบอุ้มผู้ตรัสประกาศแก่
 เทพเจ้าทั้งหลายอันมีมหิทฤทธิ แลทิพจักขุทิพโสศ ซึ่งสถิตทุกทิศ

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศและฉบับพระราชหัตถเลขาว่า "พระผู้เป็นเจ้า" ทุกแห่ง

(๒) ฉบับพันจันทนุมาศและฉบับพระราชหัตถเลขาว่า "โดย"

พอพระเจ้าหงสาวดีแจ้งก็ให้พระมหาอุปราชาทอพลแสนหนึ่ง สรร
 ก้ามาเป็นกองหน้าตามมาถึงแม่น้ำสโตงฟากหนึ่ง

สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าทอศพระเนตรตั้งนั้น ก็ให้นายทัพ
 นายกองพามหาเถรคนฉ่องกัษครอขครวรีขยกไปก่อน แต่พระองค์กัษ
 ทหารล่าล่องหม่นหาพนนนยงรออขรมผง จึงทอศพระเนตรไป เห็น
 สรรก้ามากองหน้าใส่เสอแดงขนช่างอขรมผง ตรัสให้ทหารเอาขน
 หามเล่นแลนกลสขคยขคยงระคมไปเป็นอันมากก็มีไคถึง จึงสมเด็จ
 พระนเรศวรเป็นเจ้า ก็ทรงพระแสงขนนกลสขยาว ๕ คับ^(๑) ยิงไปตอศ
 สรรก้ามาตายตกจากคอช่าง รพลมอญทงนนเห็นอศจรรย ด้วยแม่น้ำ
 นนกวางเหลอกลางขนนกลวพระเคชเคชานภาพแล พระมหาอุปราช
 มีอาจะตามมากเล็กทัพกลับไป

สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าก็เสด็จยกมาโดยทางเมืองกาญจนบุรี
 ครนถงพระนครศรอกขยากกรายทลสราย^(๒) เรอขยบลคคทงปวงถวาย
 ให้ทรายทกประการ สมเด็จพระราชบิดาแจ้งตั้งนั้น ตรัสว่าเรามีไค
 มีสังผค^(๓) พระเจ้าหงสาวดีมีไคตั้งอยู่ในคลองธรรม เสยสตยานสขย
 ประพฤคิพาลทจริตอจฉาจารเป็นวิสมโลกต่อเราฉะน ก็เพราะผลวียาก
 แห่งสขวเป็นสำหรับกระลียค ตั้งแต่นั้นไปมอญกัษไทยจะเป็นปรขกษ
 แกกน สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าก็กรายทลว่า ถงมาทว่าพระเจ้า

(๑) ฉบับพื้นจันทนมมาศว่า “กว่าคืบ”

(๒) ,, ,, “สุราย” ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า “สราย”

(๓) ,, ,, “เรามีไคมีความผิตสักสิ่ง”

หงสาวดี จะยกพยุหแสนยากรมาสักเท่าใด ๆ ก็ยังมีไต่เกรง ข้าพเจ้า
 มีแต่ชีวิตจะสนองพระคุณมิให้เคืองฝ่าพระบาท สมเด็จพระราชบิดา
 ก็ขสมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าศรีสทวาริกานสำเร็จแล้ว จึงโปรดให้
 พระมหาเถรคันฉ่องอยู่วัดพระมหาธาตุ^(๑) พระราชทานสัปทกนั้นซึ่ง
 คานหามคนหามเงินหันทยภักตรเครื่องสมณบริวารต่าง ๆ^(๒) ฝ้าย
 พญาเกียรติพญาพระรามนน ก็พระราชทานเจียดทองเท้านาทองกระบ
 ยงทอง เงินตราเสื่อผ้าพรรณนึ่งห่มแลเครื่องอุปโภคบริโภคเป็นอัน
 มาก แลครอบครองมอญซึ่งกวาดลงมา น ก็พระราชทานให้พญา
 พระรามพญาเกียรติควบคุมว่ากล่าวด้วย แลพญาพระรามพญาเกียรติ
 นนให้อยู่ตำบลบ้านขม่นวกชนแสน ญาติโยมพระมหาเถรคันฉ่องนั้น
 อยู่ตำบลบ้านหลังวัดนก แลขสมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าก็กราบถวาย
 บังคมลากลับไปยังเมืองพระพิษณุโลก เสด็จเข้าไปถวายนมัสการพระ
 ชินราชพระชินศรี จึงทรงพระราชทิศศรัทธาเปลื้องเครื่องสุวรรณฉลอง
 การ์ ขัตติยาภรณ์ออกกระทำสักการบูชาแล้ว เสด็จออกพร้อมด้วยมุข
 มาตยามนตรี

(๑) ฉบับพระราชหัตถเลขา มีความละเอียดต่อไปอีกว่า “เป็นสมเด็จพระอริยวงศ์
 ญาณปริยัติวรราชสังฆราชาธิบดี ศรีสมณุตมาปรินายก ตีปฎิภคธราจารย์ สฤทธิขัตติย
 สารสุนทร มหาคณฤศรอุดรคาม คณะสังฆารามวาสี สถิตอยู่ ณ วัดพระศรีรัตน
 มหาธาตุวรวิหาร พระอารามหลวง ”

(๒) ฉบับพระราชหัตถเลขามีความต่อจากนี้อีกว่า “ซึ่งสมเด็จพระวันรัตน์สังฆราช
 คามวาสีเดิมนั้น โปรดให้ว่าแต่คณะบิณฑิตเป็นฝ่ายขวา และคณะคามวาสีจึงแบ่ง
 ออกเป็นสองคณะ จำเดิมแต่นั้นมาจนตราบเท่าทุกวันนี้”

ขณะนั้นหลวงโกษาแลลกขุนทงปวงผอ่ยรรักษาเมืองนนกน่ายรรคา
 ไทยใหญ่^(๑)เข้าเฝ้า จึงบังคมทูลว่ามีหนังสือนนทสกราชสังครำ ซึ่ง
 มาตั้งอยู่ ณ เมืองกำแพงเพชรมาให้ส่งไทยใหญ่แลครัวซึ่งมาอยู่ ณ เมือง
 พระพิษณุโลก ^(๒)ข้าพเจ้าตอบไปว่าสมเด็จพะพุทธเจ้าอยู่หัวมิได้
 เสกข์อยู่ ซึ่งจะส่งไปนั้นยังมีไค

สมเด็จพะพระนเรศวรทราบคังนั้น ก็ตรัสให้มีหนังสือตอบไป ว่า
 ธรรมคาพระมหากษัตริราชผู้ดำรงทศพิศราชธรรมนั้น อุปมาดังร่ม
 พระมหาโพธิอันใหญ่ แลมีผู้มาพึ่งพระราชสมภารหวังจะให้พ้นจากภัย
 อันตรายต่าง ๆ ซึ่งนนทสกราชสังครำ จะให้ส่งไทยใหญ่ไปนั้น
 ก็ไม่ควรทวยคลองขัตติยราชประเพณีธรรม

ฝ่ายนนทสกราชสังครำแจ้งคังนนกปรักษากันว่า สมเด็จ
 พระนเรศวรเป็นเจ้า ยกพยหาตราทัพชนไปเมืองหงสาวดีคังนั้น เหตุ
 ไฉนจึงไม่กลับทางเมืองกำแพงเพชรเล่า ขคณกมีหนังสือเป็นคำฉกรรจ์
 องอาจมาคังนเห็นประหลาดนัก เราจะอยู่มิไคจำจะเลิกครัวเมืองกำแพง
 เพชรอพยพไปเมืองหงสาวดีจึงจะมีความชอบ แลข่าวทงนก็แจ้งไปถึง
 เมืองพระพิษณุโลก สมเด็จพะพระนเรศวรเป็นเจ้า ให้ชุม^(๓)ท้าวพญา
 มุขมนตรีปรักษาวา ซึ่งเราจะละให้ชาวเมืองกำแพงเพชรหนีหาย

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “ นายไทยใหญ่ ”

(๒) ความตั้งแต่นั้นจนจบย่อหน้า ไม่มีในฉบับพระราชหัตถเลขา

(๓) ฉบับพระราชหัตถเลขา และฉบับพันจันทนุมาศว่า “ ประชุม ”

พลัดพรายจากภูมิลำเนาอันมีชอย เราจะยกไปตั้งที่นครราชสังครามีให้
 เอาครัวเมืองกำแพงเพชรไปไว้ ท้าวพญาหม่มขมนตรีทั้งปวงก็เห็น
 โดยพระราชบริหาร สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าก็ตรัสให้ข้าหลวงไปกุม
 เอาพม้ามอญ ซึ่งมาอยู่ประจำหัวเมืองฝ่ายเหนือส่งลงไปกรุงเทพ
 มหานครแล้วกำหนดไปแก่พญาสุวรรณคโลก พญาพิชัยให้ โดยเสด็จ
 ยกไปเอาที่นครราชสังครามี จึงให้ตรวจรพลช้างมา

ครั้น ณ วันพฤหัสบดี ขึ้น ๗ ค่ำ เดือน ๘ เลาช่ายแล้ว ๕ บาท
 ก็เสด็จพยุหยาตราทพจากเมืองพระพิษณุโลกไปยังเมืองกำแพงเพชร
 ฝ่ายนั้นทศกัณฐราชสังครามีว่า สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าเสด็จมา
 ก็เลิกพลช้างมาหนีไปจากเมืองกำแพงเพชร สมเด็จพระนเรศวร
 เป็นเจ้า ทราบก็ตรัสให้พญาไชยบรรณ ขุนพศรี^(๑)แลพระหัวเมืองทั้งปวง
 ยกพลช้างมาเป็นกองหน้าทัพหลวง^(๒)ตามไป พญาไชยบรรณตามมา
 ทันถึงตำบลแม่ระกา นั้นทศกัณฐราชสังคราก็ยก^(๓)ช้างมารพลรบพุ่ง
 พญาไชยบรรณแลข้าหลวงทั้งปวงเป็นสามารถ

ในขณะนั้นพญาไชยบรรณขช้างพลายบนพระรามไค้ชนช้างกับนั้น
 ทศกัณฐราชสังคราก็ไล่ช้างพญาไชยบรรณเสียที่แปร^(๔)ไป นั้นทศ
 กัณฐราชสังคราก็ไปทวยของาวตองนวชพญาไชยบรรณกระตบขอขาด ช้างพญา

(๑) ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า “ขุนพระศรี”

(๒) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “เสด็จตามไป”

(๓) ,, ,, “จัด” ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า “ขอ”

(๔) ,, ,, “เบน”

ไชยบรรณกลีบไคลงค่านึก ช่างนั้นทสทานกำลังไม่ได้ขวางพ่ายไป
 ขนพศรชช้างพลายคีตธนาศ^(๑) ไทชนทวยช่างราชสังคร่าเป็นสามารถ
 ช่างสังคร่ากพ่ายแกชาหลวงทงสอง แลนั้นทสกับราชสังคร่า กัด
 หนีไปโดยทางเชียงทอง ครานั้นได้ไทยใหญ่ชาวแสนหวีอื่นมาอยู่ใน
 เชียงทอง สกรรจ์แลครวอพยพประมาณสองหมื่นเศษแต่ผู้มีบรรดา
 คักคเจ้าเมืองจี่ เจ้าฟ้าเมืองหลวงแจใหม่ เมืองปากสมิงตีมายา
 เขอ^(๒) แลไทยใหญ่ชาวมา^(๓) ทั้งปวงก็เอาครวอพยพออกมาสู่พระ
 ราชสมภาร จึงแต่งช่างमारพลแลทหาร ช่วยตามต้นทสกับราช
 สังคร่าถึงตำบลแม่รางสา^(๔) แลวกกลับคืนมายังทัพหลวงตำบล
 เชียงทอง

ฝ่ายพญาพิชัยชาหลวงเดิมแจ้งว่าสมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้ากษ
 พระเจ้าหงสาวดี เป็นปรักษ์แก่กนก คคการกขญ ^(๕) ครั้นแจ้งพระ
 ราชกำหนด ก็มีไต่ยกไปโดยเสด็จ จึงช่องชาวเมืองแลวกวาด
 ครอบครวของตัว แลครวชาวเมืองทั้งปวงซึ่งเขาคอยนั้นไป ณ เมือง
 สวรรคโลก แจ้งความทั้งปวงแก่พญาสวรรคโลก ๆ ก็ลงใจด้วย คิด
 กั้นจะยกไปตีเอาเมืองพิษณุโลก แต่หลวงปลัดแลขุนยกกระษัตริ

(๑) ฉบับพิมพ์จันทนุมาศและฉบับพระราชหัตถเลขาว่า "ศตรุวินาศ"

(๒) ฉบับพิมพ์จันทนุมาศว่า "เมืองปาก สมิงตีมายาเอือ"

(๓) ,, ,, "เข้ามา"

(๔) ,, ,, "แม่ทรงขาง"

(๕) ,, ,, "มิได้มาตามพระราชกำหนดให้หานั้น และพระยาพิชัยก็เข้า
 เอากรมการและครวอพยพชาวพิชัยขึ้นไปหาพระยาสวรรคโลก และชวนกันแจ้ง
 เมือง พระยาสวรรคโลกก็ลงด้วยพระยาพิชัย แต่หลวงปลัด..."

ขุนนร^(๑) นายกจำไว ฝ่ายสมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า แจงว่า
 พญาทั้งสองเป็นกบฏ จึงยกกองทัพหลวงเสด็จจากเชียงใหม่
 สวรรคโลก เสด็จไปทางสุโขทัย ก็ตั้งทัพหลวงตำบลวัดฤๅษีชุม
 จึงทรงพระกรุณาตรัสให้ชาวพ่อชมนนมหาพรหมนารถ เหนือในชื่อ
 พระสยมภวนาถ แลเอานาตระพังโพยครมาตั้งบูชาโดยกิจพิธีกรรม
 เป็นนาสัตยาธิษฐาน แลเอาพระศรีรัตนตรัยเจ้าเป็นประธาน ให้ทำ
 พญาเสนามนตรัสขทหารทั้งหลายกินนาสัตยาแล้ว ครั้นรุ่งกยกทัพ
 หลวงเสด็จขึ้นไปโดยทางเขาคับ^(๒) ถึงเมืองสวรรคโลก ฅวันเสาร์
 ๕ ค่ำ เดือน ๘ ตั้งทัพหลวงตำบลหน้าวัดไม้งาม^(๓) สมเด็จพระ
 นเรศวรเป็นเจ้าทรงพระกรุณาแก่พญาทั้งสองตรัสให้ข้าหลวงเข้าไป
 ร้องประกาศว่าให้พญาทั้งสองออกมาถวายบังคมทูลพระกรุณามีไต่เอา
 โทษ แลพญาพิชัยพญาสวรรคโลก มิได้โดยพระราโชวาท^(๔) ทำ
 ออกอา^(๕) ตรวจจับไพร่พลเมืองขจรรักษาหน้าทเชิงเทินของกันเมืองไว้
^(๖) แล้วพญาทั้งสองก็ฆ่าหลวงปลัด ขุนยกกระบัตร ขุนนรนายกซึ่งมี
 ลิงควยนั้นเสีย ตักเอาศีรษะชคออกมา^(๗)

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “ขุนนันทนารถ”

(๒) ,, ,, “เขาคับ”

(๓) ,, ,, “หน้าวัดไม้งาม” ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า “ตำบลไม้งาม”

(๔) ฉบับพันจันทนุมาศไม่มีความประโยคนั้น

(๕) ฉบับพันจันทนุมาศมีความต่อไปอีกว่า “ต่อรบพุ่งข้าหลวงแล้ว”

(๖) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “ประกาศกันเมืองสวรรคโลก”

(๗) ,, ,, “ชักออกมาให้ข้าหลวงอันเข้าไปรบนั้น สมเด็จพระนเรศวร
 บรมราชาธิราชบพิตรเป็นเจ้า ก็ตรัสให้ยกพลทหารเข้าปล้นเมืองสวรรคโลกใน
 เพลาค่ำวันเสด็จถึงนั้น ปล้นในประตูสามเกิดแห่งหนึ่ง”

ให้ข้าหลวง สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าทรงพระพิโรธ ครั้นเพลาค่ำ
 ก็ตรัสให้ยกพลทหารเข้าปล้นเมือง ตำบลประตสามเกิดแห่งหนึ่ง
 ประตสามหม้อแห่งหนึ่ง ประตสามพานเงินแห่งหนึ่ง ปล้นแต่ค่างเทยงคน
 แลเผาข้อมชันนอกประตสามเกิด ก็เข้ามิได้^(๑) จึงมีพระราชโองการ
 ตรัสถามโหราจารย์ว่า ยังจะได้เมืองสวรรคโลกหรือ โหราจารย์ข้าง
 คนทูลว่าจะ^(๒)ได้ แต่ซึ่งจะปล้นข้างประตสามเกิดนั้นเห็นจะได้ด้วยยาก
 ถ้าปล้นข้างทิศคอนแหลมไซร้เห็นจะได้ โดยง่าย เพราะทิศข้างนั้นเป็น
 อริแก่เมืองจึงมีพระราชโองการตรัสให้พญาไชยบูรณ์ ขุนหลวงธรรม
 ไตรโลก ขุนราชวินทร์^(๓) ยกพลจากประตสามพานเงิน ตั้งข้างประต
 คอนแหลม แล้วให้เร่งแต่งการอื่นจะเข้าปล้นเมือง อนึ่งที่ประตสามเกิด
 แลประตสามหม้อ ก็ให้แต่งพลทหารเข้ารบพุ่งจนสว่างก็ยังมิได้^(๔)
 ครั้นรุ่งขนวนอาทิตย์แรม ๒ ค่ำ เดือน ๘ ก็ยกทัพหลวงมาตั้ง
 ประตสามคอนแหลมแล้วเร่งแต่งการให้เข้าปล้นเมืองนั้นเป็นสามาร
 ษาวเมืองยิงปืนไปพุ่งสาตราวุธมาตองพลหลวง^(๕) บัวยเจ็บล้มตายเป็น
 อนันมากจะขนกำแพงขนมิได้ สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า ก็ตรัสให้ลง

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศไม่มีความนี้

(๒) ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า “โหราจารย์บังคมทูลว่าคงจะได้” ฉบับพันจันทนุมาศว่า
 “โหราจารย์ก็ถวาทบังคมทูลพระกรุณาว่าจะได้เมืองสวรรคโลก”

(๓) ฉบับพันจันทนุมาศและฉบับพระราชหัตถเลขาว่า “ขุนราชวินทร”

(๔) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “รบพุ่งกันยังรุ่ง”

(๕) “ ” “พลทหาร” ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า “พลข้าหลวง”

โทษขุนอินทรเทศ^(๑) ผู้เป็นขกกระษัตริย์อันขบถต่ออนพลงเข้าปล้นเมือง
 แลนายทัพนายกองทั้งหลายนั้นให้มัดตระเวนรอบทัพ จึงขุนอินทรเทศ
 กบข่าหลวงทั้งปวงถวายโทษทัณฑ์ จะขอเข้าปล้นให้ไต่ พญาไชยบรรณ
 บังคมทูลว่า ซึ่งไปมีไต่ตั้งค่ายปะชี^(๒) แลจะขบปล้นเอาเมืองคิงน
 พลทหารทั้งหลายจะทำการมิสะควก เพราะชาวเมืองขบถกันนัก จะ
 ขอทำค่ายปะชี แลปลุกหอรบขึ้นให้สูงเทียมกำแพงแล้วจะไต่ยงขึ้น
 ใหญ่หน่อยสาครเข้าไป เจ้าหน้าทกจะระส่ำระสาย^(๓) เห็นจะไต่เมืองโดย
 ง่าย แลสมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าเห็นชอบด้วย ^(๔)ก็ให้ตัดไม้ใหญ่
 แลไม้ไต่คนค มาทำตามพญาไชยบรรณกราบทูล

ครั้น ณ วันจันทร์ แรม ๓ ค่ำ เดือน ๘ เพลาช้ายแล้วสองนาฬิกา
 ๕ บาท ยกพลทหารเข้าเผาประตูคองแหลมนั้นทำ^(๕)ลายลง จึงให้พล
 ทหารกรูกันเอาบันไคเข้าพาดกำแพง ขึ้นเข้าไปในเมืองนั้น^(๖)ไต่ แล
 ตั้วพญาสุวรรณคโลกก็หนีไปอยู่บนกฏีพระสงฆ์ ณ วัดไม้ไต่ แลชาว

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศและฉบับพระราชหัตถเลขาว่า “ขุนอินทรเดชะ”

(๒) ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า “ประชิด”

(๓) ความตั้งแต่ “จะขอทำค่ายปะชี” จนถึงตอนนั้น ฉบับพันจันทนุมาศว่า “และจะขอ
 ทำค่ายปะชีกันพลทหารทั้งหลายซึ่งจะยิงตอบชาวเมือง และจะปลุกหอรบขึ้นให้สูง
 เทียมกำแพงเมือง และจะเอาพลบันไฟขึ้นบนหอรบนั้น ให้ยิงข้ามเข้าไป อย่าให้
 ชาวเมืองยิงพุ่งแทงทหารผู้ขึ้นนั้นได้”

(๔) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “ตรัสบัญชาให้พลทหารทั้งปวงตัดไม้หมากพร้าวตั้งค่าย
 ประชิดริมคูเมือง แลปลุกหอรบขึ้น ๓ แห่ง สูงเทียมกำแพงเมืองตามพระยา
 ชัยบรรณทัต”

(๕) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “หอผ่านประตูนั้นทลายลงมา”

(๖) “เมืองสุวรรณคโลก”

ทหารก็ตามไปกมตัวไก่^(๑)เอามาถวาย ส่วนพญาพิชัยหนีจากเมือง
 สวรรคโลกไปถึงแควนกง^(๒) จะไปยังเชียงใหม่ ชาวค่านกก็กุมเอา
 พญาพิชัยมาถวายสมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า ค้ำรัสให้มคพญาสวรรค
 โลก พญาพิชัยตระเวนรอบทัพแล้วให้ฆ่าเสีย จึงตรัสให้เทเอาครัว
 อพยพทั้งปวงมายังเมืองพระพิษณุโลก แลให้เชิญรูปพญาร่วงพญาภา
 อนรจนากวียงข้างเผือกงาค่านนมาถวาย

ถึงวันพฤหัสบดี แรม๖ค่ำ เดือน๘ เพลาสืบเข็ดท่ม^(๓) ๘ บาท
 ให้เรียกช่างพระที่นั่งประทัยเกย เห็นพระसारิกขรมธาตุเสด็จปาฏิหาริย์
 แต่ตะวันตกผ่านช่างพระที่นั่งมาตะวันออกโดยทางที่จะเสด็จมานั้น เท่า
 ผลมะพร้าวปอกแล้ว ก็ยกทัพหลวงเสด็จคืนมาโดยทางน้ำชุนทางพิชัย
 เสด็จมาถึงเมืองพระพิษณุโลก

(๔) ขณะนั้นพอสมเด็จพระราชาธิบดี ค้ำรัสให้พญาราชนิกุล

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “แลทหารก็ได้ตัวพระยาสวรรคโลกในวันนั้น”

(๒) “ ” “กระจุก”

(๓) “ ” “เพลายัง ๒ บาทจะรุ่ง”

(๔) ความตั้งแต่ตอนนีไปจนถึงหน้า ๑๕๓ ฉบับพันจันทนุมาศลำดับความไว้
 ไม่เหมือนดังนี้ ส่วนข้อความและศักราชก็ต่างออกไป (ดูประชุมพงศาวดารภาค
 ๖๔ พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) พิมพ์ พ.ศ. ๒๔๗๕
 หน้า ๑๓๖-๑๔๖)

ฉบับพันจันทนุมาศเริ่มส่วนความตอนนี่ว่า “และเมื่อขณะนั้น พระเจ้า
 ละแวกได้ข่าวไปว่า สมเด็จพระนเรศวรเจ้าเมืองพระพิษณุโลก มีบารมีพระเดช
 เชาวนภาพ พระเจ้าละแวกคิดปริศนาด้วยท้าวพระยามนตรีมุขทั้งหลาย ก็แต่ง
 หนังสือเป็นทางพระราชไมตรี และให้ขุนเทพโกษา หมื่นชัยสงคราม พระเทพ
 ศรีช้าง ให้ถือหนังสือมา จึงให้ผู้ถือหนังสือทั้งสามนั้นมาวางไว้ในแดนระยอง กรม
 การอันอยู่ประจำด่านระยองนั้น ก็ได้ตัวผู้ถือหนังสือทั้งสามคน ก็จัดส่งเข้ามาถวาย
 แก่สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง ในลักษณะหนังสือนั้นว่า”

หมันทพเสนา หมนราชามาตย์ นำเอาหนังสือกบขนเทพโกษาหมน
ไชยสงคราม หมนเทพปรีชาเขมรสามนาย ซึ่งพญาละแวกแต่งให้
เป็นทูตถือหนังสือมาขวางไว้ ณ คานเมืองระยอง ในหนังสือนั้นว่า
พระเจ้ากรุงกัมพูชาธิบดีราฟงถึงคุณสมเด็จบรมบพิตรพระเจ้ากรุง
พระนครศรีอยุธยา แลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชาธิบดีราชบพิตรเป็นเจ้า
เมืองพระพิษณุโลก ได้เสวยราชย์ครองพิภพกรุงศรีอยุธยาโดยบรรณ
พระมหากษัตริราชชนนี เห็นว่าพระบุญญาภาพประเสริฐนัก ด้วย^(๑)
แต่ก่อนสมเด็จพระมหาจักรพรรดิบรมราชาธิราชพระเจ้าช้างเผือกทรงพระ
มหากรรณา พระเชษฐาข้าพระบาทซึ่งเป็นปรบภัยต่อพระองค์แล้ว มิ
ได้มีพระทัยอาฆาฏ ปลุกเลี้ยงทำกลให้คงอยู่ในเขตต์นครกรุงกัมพูชา

(๑) ความตั้งแต่นั้นจนถึงตอนทูตออกไปเมืองละแวก ฉบับพันจันทนุมาศว่า “จึงพระเจ้า
กัมพูชาธิบดีก็รำพึงคิดถึงพระคุณสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ซึ่งทรงพระกรุณาเอา
สมเด็จพระไอยถาธิราชเป็นพระราชบุตร และดำรัสให้เสวยราชย์ครองพิภพ และยก
แผ่นดินกรุงกัมพูชาธิบดีให้ขึ้น และซึ่งพระคุณนั้น พระเจ้ากรุงกัมพูชาธิบดีก็รำพึง
คุณพระมหาโพธิ์และองค์พระสรรเพชญ์ดาญาณ เหตุนี้จึงจะแทนพระคุณคือกตัญญู
กตเวทีโดยรัตฉบับธรรม และพระยากัมพูชาธิบดี และท้าวพระยาเสนามนตรี
मुखสมณพราหมณาจารย์ทั้งหลาย ขอเป็นพระราชไมตรีด้วยพระบาทสมเด็จพระ
บพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์

จึงสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง ก็ตรัสให้สลักหนังสือขึ้นขึ้นไปถวายแก่สมเด็จพระ
พระนเรศวรมหาราชาธิบดีราชบพิตรเป็นเจ้า ถึงพระพิษณุโลก ก็สบพระราชหฤทัย
ซึ่งพระเจ้าละแวกขอเป็นพระราชไมตรีนั้น สมเด็จพระนเรศวรมหาราชาธิบดี
เป็นเจ้าก็ตรัสให้แต่งพระราชสารลงในแผ่นทอง แล้วและตรัสใช้เมืองศรีภิมย์
ขุนพศรี หมันรามพงศ์ ทูลจำพระราชสารและเครื่องบรรณาการไปเมืองละแวกใน
เดือน ๘ ปฐมสาธน์ แต่เมืองพระพิษณุโลก มาโดยทางนาเวียงเมืองนครราช
คีมา ไปโดยทางนาเวียงเมืองนครหลวงซึ่งพระยาละแวกอยู่นั้น”

ประเทศแล้วรัชเอนักพระสุโท นักพระสุธรรมไปชบเลี้ยงเป็นราชบุตร
 ขณธรรมนั้น พระคุณใหญ่หลวงนัก ฝ่ายข้าพระบาทนเฝ้าก็เป็นคนโมหะ
 จิตคิดประทุษร้ายเป็นขี้จามิตรต่อพระองค์มาแต่ก่อนนั้นโทษผิดนัก ขอ
 พระองค์จงไต่ถอยโทษ ขันชาพระบาทกับท้าวพญาเสนามนตรีมุข
 สมณพราหมณาจารย์ทั้งหลายขอเป็นพระราชไมตรีด้วยพระบาทสมเด็จพระ
 บรมขพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสององค์

สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าทราบสารถึงนั้นก็พระทัยยินดี พระ
 ราชทานทูตาทูต แล้วดำรัสให้แต่งหนังสือตอบไปเป็นใจความว่า ซึ่ง
 พญาละแวกโมหะจิตแล้วคิดกลับใจได้มาขอเป็นพระราชไมตรีนั้นเราก็
 ถอยโทษให้ อันเมืองละแวกโพ้นจะถาวรบริบูรณ์ทั้งสมณพราหมณา
 จารย์ไพร่ฟ้าข้าขอขณเสมา กรุงกัมพูชประเทศจะเป็นสุขานสุขสืบไป
 ถึงเดือนแปด ปีมะเสลา จึงดำรัสให้เมืองศรีธรรมยุ ขุนพศวี หมนมราม
 รงค์ ถอรบสั่งออกไปกับทูตาทูตเมืองละแวก

(๑) ครั้นถึงเดือน ๘ ทศกัณฐ์ สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าตรัส
 ให้ขุนอินทรเกษตรเป็นนายกกองทัพ ยกพลสามพัน ช้างเครื่องสามสิบ
 มารอยยหนิงลาไปถึงเมืองเซียงใหม่ ให้ฟังข่าวคราวเมืองหงสาวดี

(๑) ฉบับพระราชหัตถเลขาที่มีความก่อนหน้านั้นว่า “ครั้นณวันอังคาร แรม ๑๑ ค่ำ เดือน
 ๘ ปีชวด อัฐศก (พ.ศ. ๒๑๐๖) จึงตรัสให้ส่งครอบครัวไทยใหญ่ซึ่งมาพึ่งพระ
 บรมโพธิสมภารลงไปยังกรุงมหานคร สมเด็จพระราชบิดาที่พระราชทานเครื่อง
 อุปโภคบริโภคแก่ไทยใหญ่ทั้งปวง แล้วก็ให้ตั้งบ้านเรือนอยู่ตำบลวัดบ่อม”

ด้วย^(๑) ในวันจะยกทัพนั้น พระมหาโพธิ์ใหญ่ในกำแพงสนามหน้าวัง
นั้น หาเหตุการณ์มิได้ กิ่ง^(๒) ขวาข้างตะวันตกนั้นหักลง กิ่งใหญ่
ประมาณ^(๓) สามอ้อม ถึง เว้นอาทิตย์แรม ๕ ค่ำ เดือน ๕ ขุนอินทร
เทศกลับลงมาถึงเมืองพระพิษณุโลก

แลในเดือน ๕ นั้น มีพระราชกำหนดสมเด็จพระราช^(๔) บิดาให้
ขึ้นไปเทศรวร อพยพชาวเมืองเหนือทั้งปวง ลงมายังพระนครศรีอยุธยา
สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า ครั้นแจ้งพระราชกำหนดดังนั้น ตรัสให้เท
ศวรอพยพในเมืองพระพิษณุโลก เมืองพิชัย เมืองสวรรคโลก^(๕)
เมืองสุโขทัย เมืองกำแพงเพชร เมืองพิจิตร เมืองเล็กน้อยทั้งนั้น
ลงบรรทุกเรือข้างแพข้าง แลวแต่งเรือคุมเป็นหมวดเป็นกอง แลแต่ง
กองทัพของกันสองฝั่งปากน้ำลงมาให้ครวหน้ได้ จนถึงกรุงเทพ
พระมหานคร ครั้น เว้นศักราช แรม ๕ ค่ำ เดือน ๑๑ สมเด็จพระ
นเรศวรเป็นเจ้า ก็เสด็จจากเมืองพระพิษณุโลกลงมายังกรุงพระนคร
ศรีอยุธยา พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวตรัสให้ข้าราชการที่จะของ
กันพระนคร แลช่อมกำแพงค่ายข้อม^(๖) หอรับทั้งปวงรอบพระนคร

(๑) ความประโศคนี้ ฉบับพันจันทนุมาศไม่มี

(๒) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “และกิ่งข้างตะวันตก”

(๓) ,, ,, “สอง”

(๔) ,, ,, “สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง”

(๕) ฉบับพันจันทนุมาศไม่กล่าวถึงเมืองสวรรคโลก และข้อความต่อจากเมืองพิจิตรไป
จนถึง “มิให้ครวหน้ได้” ในฉบับพันจันทนุมาศไม่มี

(๖) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “ปราสาทท้ายค่าย”

แล้วให้ขุดคูเมืองบริพัตรนั้นให้กว้างลึกเป็นแม่น้ำประจกั้นรอบพระนคร
เสร็จ ก็ให้ถ่ายชาวเขครวอพยพเมืองนอกทั้งปวงเข้ามาในพระนครแล้ว
ช่องจัดทหารทั้งหลายทุกหมู่ทุกกรมตบแต่งเครื่องสรรพยทโธไว้สรรพ^(๑)

ฝ่ายเมืองศรีภรมย์ แลขุนพศร์ ขุนรามรงค์^(๒) ผดอรรบสังน
ครนไปถึงกรุงกัมพูชาธิบดี พญาละแวกก็ให้แต่งรบแล้วจึงให้เบิก
เมืองศรีภรมย์ แลขุนพศร์ ขุนรามรงค์เข้ามาเฝ้า แลไต่ฟังลักษณะ
ราชอักษร พญาละแวกก็ยินลาก^(๓) ยินดีซึ่งจะไต่เป็นพระราชไมตรี
พญาละแวกให้รางวัลแก่เมืองศรีภรมย์ ขุนพศร์ ขุนรามรงค์นั้น
มาก พญาละแวกก็แต่งให้พระราชอาภัย พระอินทราเคโธ พระทรง
คเชนทร หลวงศรีราชนาคร หลวงมฤตติกเชนทร หลวงนเรนทรม
ฤทธิ จำทูลพระราชสารแลเครื่องบรรณาการมาด้วยเมืองศรีภรมย์
ขุนพศร์ ขุนรามรงค์

ครนททานทตชาวละแวกมาถึงพระนคร จึงพระบาทสมเด็จพระ
บรมพิตรพระพทธีเจ้าอยู่หัว^(๔) ก็ตรัสให้เบิกททานทตเข้ามาถวาย
บังคมพระราชทานแก่ททานทตนั้นแล้ว ก็ให้แต่งพระราชสารตอบ
พญาละแวก ให้พระศรีเสาวราช ขุนหลวงธรรมาทิต ขุนมงคลรัตน
ขุนจินตราเทพ ขุนเทพธรรมาทิต หมนธรรมเถียร จำทูลพระราชสาร

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศมีต่อไปว่า “ที่จะกันราชศัตรูอันจะยกมานั้น”

(๒) ตอนต้นก่อนนี้ใช้ว่า “หมื่นรามรงค์”

(๓) ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า “นิยมลาก” อนึ่ง ความตอนนั้นฉบับพันจันทนุมาศใช้
ถ้อยคำแตกต่างออกไปบ้าง

(๔) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “ทั้งสามพระองค์”

แลเครื่องราชบรรณาการไปถวายทูลทานทตอันมานัน

(๑) ฝ่ายพระเจ้าหงสาวดี ตั้งแต่พระนเรศวรพาพระมหาเถร
คินห์องค์แลญาติโยมกับพญาเกษรตี พญาพระรามแลวกวาดเอาครัว
อพยพกลับไปยังพระนครศรีอยุธยา ทังนั้นทูลราชคร่ำเถ้าก็มาแจ้งเหตุ
ทุกประการ ทรงพระพิโรธคิดอาชญาหมายจะเอาพระนครศรีอยุธยา
ให้ไค(๒)

ครั้นถึงคักราช ๕๒๕ บิเถาะนพศกเดือนสิบชนเก้าค่ำ จิงตรัส
ให้พระเจ้าเชียงใหม่ยกช้างมารพล ทพบกทัพเรือประมาณแสนหนึ่งลงมา
โดยทางเมืองกำแพงเพชร แลให้พญาปลิมผีเป็นอา ยกช้างมารพล
ประมาณสามหมื่นมาโดยทางเมืองกาญจนบุรี

ฝ่ายพระเจ้าเชียงใหม่ให้จกช้างมารพลโดยกระบวนทัพบกทัพเรือ
เสร็จ ครั้น ณ วันพฤหัสบดีชน ๒ ค่ำเดือน ๑๒ เพลาเช้า ๓ โมง

(๑) ความย่อหน้านี้ ฉบับพันจันทนุมาศลำดับไว้ก่อนเรื่องพระยาละแวกเป็นไมตรี
(๒) ฉบับพันจันทนุมาศมีความต่อออกไปอีกว่า “พระเจ้าหงสาวดีจิงตรัสให้เกณฑ์ทัพ
ทุกหัวเมืองชนเมืองออกเตรียมไว้เป็นอันมาก และบำรุงช้างม้าเรือเสนาโยธาทหาร
เครื่องศาสตราวุธไว้จงสรรพ และตรัสให้พระเจ้าเชียงใหม่เกณฑ์กองทัพพลลำเลียง
ให้ได้ ๑๐๐,๐๐๐ ช้างม้าพร้อมด้วยเครื่องศาสตราวุธ และให้พระเจ้าเชียงใหม่ต่อ
เรือรบเรือไล่เรือลำเลียงไว้ให้ได้เรือ ๑๐๐๐ ลำ ถึงเทศกาลเดือน ๑๑-๑๒ จะให้
พระเจ้าเชียงใหม่กับพระยาพะสิมยกทัพบกทัพเรือลงไปตีเอาพระนครศรีอยุธยาให้
จงได้ นั้น พระเจ้าเชียงใหม่ก็ได้เกณฑ์กองทัพช้างม้าเรือพลลำเครื่อง ๑๐๐๐ และแต่ง
ให้ต่อเรือลำเลียงได้เรือ ๑๐๐๐ ลำ ตามรับสั่งพระเจ้าหงสาวดีทรงบัญชามานั้น
และให้บำรุงช้างม้าเสบียงอาหารไว้พร้อมทุกประการ”

ต่อจากนี้ ในฉบับพันจันทนุมาศ มีเรื่องพระนเรศวรกวาดครัวเมืองเหนือ
และทอดจากกัมพูชามาคืนไว้แล้วจึงถึงพระเจ้าเชียงใหม่ยกทัพ

๖ บาท^(๑) ไท่มหาคุณวารคดีวิชยฤกษ์อนุคม ก็เสด็จทรงพระ
 คชาธาร พร้อมพลแสนยากรทวยหาญมเหสาฬารก็เรวกวักกลองกลดแล
 ฌ็องกลองแตรสังข์ คัพทเกรินนฤนาทก๊กก้องมาโดยรถยางควัดทาง
 เมืองกำแพงเพชร แลทัพพญาพลมุนนยกมาถงเมืองสุพรรณบุรี^(๒)
 ในวัยพฤษหส์บศี ขน ๑ ค่ำ เดือนอ้าย ฝ่ายทัพพระเจ้าเชียงใหม่ยังไม่ได้
 มาถงนครสวรรค์

พระบาทสมเด็จพระบรมพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัวตรัสราชว่าชาคก
 อนุยกมาถงสองทาง^(๓) นั้น ก็ตรัสให้สมเด็จพระเจ้าลูกเธอพระนเรศวร
 เป็นเจ้า แลสมเด็จพระเอกาทศรถ เตรียมช่างมารพลทัพบกทัพเรือ
 ไว้สรรพ^(๔) จึงตรัสให้พญาจักรศรีศรีครักษ์^(๕) สมุหนายกเป็นกองทัพบก^(๖)
 ทัพเรือ ตรัสให้พญาพระคลังเป็นยกกระบัตร ให้ยกทัพเรือขน
 ไปเมืองสุพรรณบุรี ครั้นทัพเรือไปเมืองสุพรรณบุรี พญาพลมกยก
 ทัพออกมารบควักกองทัพบกรุง ๆ ก็วางขันธ์ใหญ่ขนไปแต่เรือรบต้อง

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “และถึงศักราช ๓๓๗ ปีกุร สัปตศก (พ. ศ. ๒๑๑๘)
 ณวันพฤษหส์บศี เดือน ๑๒ ขึ้น ๒ ค่ำ เพลาย่ำ ๓ โมง ๖ บาท”

(๒) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “และให้พระยาพะสิม ผู้เป็นอา ยกช้างม้าร่พลประมาณ
 ๓๐,๐๐๐ มาโดยทางกาญจนบุรี ยกมาถึงเมืองสุพรรณบุรี”

(๓) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “สองทางสามทาง”

(๔) ฉบับพันจันทนุมาศไม่กล่าววว่า “ให้สมเด็จพระนเรศวรและสมเด็จพระเอกาทศรถ
 เตรียมทัพนั้น”

(๕) ฉบับพระราชหัตถเลขาและฉบับพันจันทนุมาศว่า “พระยาจักรีศรีอองครักษ์”

(๖) “ ” ” ” “กองทัพบก”

พลช้างศึกตายมากนัก แลทัพพญาพลีมจะตั้งอยู่มีไต่ก็หลีกออกไป
 โดยทางราชสิงห์ แลไปตั้งทัพมั่นในตำบลเขาพญาแมน

ถึงณวันพุธชน ๒ ค่ำ เดือน ๒ เพลา ๒ ยาม^(๑) กย ๒ นาฬิกา
 เก้าบาท จึงสมเด็จพะโอรสา^(๒) อธิราชทั้งสองพระองค์เสด็จพยุหยาตรา
 จากพระนครคร้อยธยาไปโดยชลมารค เสด็จชนเหยียบด้วยชัยภูมิ
 ตำบลลุมพลี แลให้พระพิไชยสงครามพนมไม่ข่มนามแล้วเสด็จจาก
 ลุมพลี^(๓) ประทับเรือพระที่นั่ง ณ เมืองวิเศษไชยชาญจึงเสด็จพยุห-
 ยาตราชนโดยชลมารค ไปตั้งทัพหลวง ณ ตำบลสามขนอน แลเมื่อ
 ตั้งทัพอยู่สามขนอนนั้น มาทวนหงออกลูกเป็นสองตัวศิระเตี้ยว
 มีเทาตัวละคร ๔ เทาชงศิระกัน จึงบัญชาสั่งให้เจ้าพญาสุโขทัยเป็น
 นายกอง แลท้าวพญาพระหวิเมืองทงหลายยกช่างมารพลหมนหนง
 ก้าวสลักออกไปตีทัพพญาพลีม ณ เขาพญาแมน แลพบหน้าช้างศึก
 ไต่รบพุ่งกัน ^(๔)พม่ามอญก็แตกฉานล้ม^(๕) ตายไปเป็นอันมาก พญา
 พลีมก็เลิกทัพรุดหนีไป พญาสุโขทัยแลเข้าหลวงยกตามไปถึง

(๑) ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า “เวลายามกับสองนาฬิกา ๕ บาท” ฉบับพันจันทนุมาศ
 ว่า “เพลาทีงกันแล้ว ๒ นาฬิกา ๕ บาท”

(๒) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “สมเด็จพระบรมพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์”

(๓) ,, ,, “สมเด็จพระอนุชาธิราชเจ้าเป็นทัพหลวง สมเด็จพระพุทธ
 เจ้าหลวงเสด็จอยู่พระนคร สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ไปไว้ท่าเรือในอินทบุรี จึงเสด็จ
 พยุหยาตราทัพขึ้นไปโดยชลมารค ไปตั้งทัพหลวงในตำบลสามขนอน”

(๔) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “ช้างศึก”

(๕) ,, ,, “แต่พลช้างหลวง ก็ได้ช้างม้ามามาก และได้นางชื้อ และ
 มอญพม่าตายในที่รบนั้นก็มาก”

กาญจนบุรี จึงได้ปางชะวักข้างม้ามารถวาย แลที่พลวงตั้งอยู่ตำบล
สามชนอนนน ๗ เวณ จึงเสด็จยกทัพพลวงเลี้ยวมาโดยทางสุพรรณบุรี
ก็เสด็จเข้าพระนครศรีอยุธยา

ครั้นที่พญาพลิมแตกฉานพ่ายไปแล้วในเคอนเคียวนั้น ฝ่าย
พระเจ้าเชียงใหม่ได้รู้ว่าพญาพลิมพ่ายไป ก็ยกทัพยกทัพเรือลงมา
เมืองนครสวรรค์ แล้วยกทัพพลวงลงมาถึงเมืองชัยนาท ก็ให้ไชย
กะยอส์แลนนทกะยอส์ยกข้างม้ามแลพลมาประมาณหมื่นห้าพันเป็นทัพ
หน้าลงมาตั้งถางพทราแลข้างเกยวหญ้า ฝ่ายสมเด็จพระนเรศวร
เป็นเจ้ากบสมเด็จพระอนุชาธิราช^(๑)แจ้งข่าวก็เสด็จยกทัพเรือขึ้นไปโดย
ลำน้ำใหญ่ ตั้งตำบลชะวัก ก็ตรัสให้พระราช^(๒)มานเป็นนายกอง ขุน
รามเคชะเป็นยกกระบัตร ยกทัพมาสองร้อย แลพลทหารอาสาสามพัน
ขึ้นไปตทพขาค์ก่อนมาตั้งตำบลข้างเกยวหญ้า พระราชมานแลขุนราม
เคชะ ก็ยกขึ้นไปตั้งเป็นทัพซุ่มอยู่ในป่า ครั้นขาค์ออกเกยวหญ้า
ข้างแลออกลาตหากินกค พระราชมานแลขุนรามเคชะก็โจมตี
ฆ่าฟันขาค์ไปจนค้าย ไต่ข้างม้ามแลเซลยลงมาถวายเป็นอนันมาก
ไชยกะยอส์แลนนทกะยอส์เห็นเหลือกำลังก็เลิกทัพขึ้นไปหาทัพใหญ่
ณ เมืองชัยนาท พระราชมนแลขุนรามเคชะ ตามตีขาค์ขึ้นไป
ถึงค้ายใหญ่ ณ เมืองชัยนาทบุรี

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “สมเด็จพระบรมพิตรพระเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์”

(๒) „ „ „พระเทพมุนี”

ขณะนั้นพระเจ้าเชียงใหม่มีข่าวว่าทัพพญาพลิม ซึ่งยกมาทาง
 กาญจนบุรีนั้น แยกฉานพ่ายหนีไปแล้วก็ปรึกษาคณะท้าวพญาทั้งหลาย
 ว่ากำหนดพระเจ้าหงสาวดีบัญชาให้ทัพพญาพลิมมาบรรจบพร้อมกันเรา
 แลทัพพญาพลิมรีบรุกเข้ามาก่อนแล้วแยกฉานไปตั้งนี้ ควรเราจะ
 เลิกทัพคนไปฟังกำหนดพระเจ้าหงสาวดีก่อน อนึ่งเรายกมาคราวนี้ยังมี
 ไทข่างการศึกมาเป็นสามารท ซึ่งมีไทควยทัพพร้อมมุลกนจึงเสียด
 ขคนเราจะยกทัพคนไปก่อน จะข่างการศึกไว้ ถ้าพระราชกำหนด
 พระเจ้าหงสาวดี ครั้นปรึกษาพร้อมกันแล้ว พระเจ้าเชียงใหม่ก็เลิกทัพ
 จากชยนาทบุรีคนไปเมืองเชียงใหม่ สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าก็ข
 สมเด็จพระอนชาธิราช แจ้งว่าทัพพระเจ้าเชียงใหม่ยกเลิกไปแล้วก็
 เสียดคนเขายังพระมหานครศรีอยุธยา กราบทูลประพฤติเหตุแก่
 สมเด็จพระราชบิดาทกประการ

ในเดือน ๔ ข้เถาะนั้น^(๑) พญาละแวกก็ใช้พระอภัยพงษาแล
 หลวงสุภาทิพจำทูลพระราชสารแลเครื่องบรรณาการมาด้วยพระ-
 เสาวราช^(๒) แลทูลาทตทั้งหลายอันไปนั้น ในลักษณพระราชสาร
 พญาละแวกมาครานน ว่าขอให้หลังนำสีโตทก^(๓) ตั้งสีมาจกรก
 สำหรับบริการ^(๔) พระราชไมตรีตามประเพณีโบราณพระมหากษัตริราช-

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “และศักราช ๘๓๗ ปีกรสัปตศก (พ. ศ. ๒๑๑๘)”

(๒) ฉบับพันจันทนุมาศ และฉบับพระราชหัตถเลขาว่า “พระศรีเสาวราช”

(๓) ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า “สัตโฆทก” ฉบับพันจันทนุมาศว่า “หล่อหน้ามิโฆทก”

(๔) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “दान”

เจ้าแต่ก่อน พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาจักรีบรมราชูปถัมภ์
 พญามุขมนตรี และสมณพราหมณาจารย์ทั้งหลายไปหลังน้ำสี่ โตก
 ฝ่ายมุขมนตรีไซ้ เจ้าพญาจักรีครองครกยสมุหนายก เจ้าพญาสุโขทัย
 พระเทพพรณรงค์ภักชย^(๑) พระพลเทพ พระศรีภริปริชา และขุนหมื่น
 ทงหลาย ฝ่ายพระสงฆ์ไซ้ สมเด็จพระสังฆราชคามวาสี อรัณวาสี
 พระครูสาคำ พระครูเฉลียง แลพระสงฆ์ ๒๐ รูป ฝ่ายพราหมณาจารย์
 ไซ้ พระมเหศวรราชสภาวดี พระราชขีโรหิตาจารย์ พระเทพาจารย์
 พระโหราธิบดี แลชีพอพราหมณาจารย์สี่คนแลท้าวพญาเสนาบดีแล
 พราหมณาจารย์ ทงสองฝ่ายกษัตริย์ในตำบลท้ายสระเกศ ก็แต่งการ
 ทงหลังน้ำสี่ โตกในที่นั้น

ฝ่ายพญากรมพญาธิบดีแต่เจ้าพาทะละหะ พญาธรรมเดโช
 พญาจักรีรัตน^(๒) พระศรีภริปริชา
 ถึงวันพฤหัสบดี ขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๑๒ กอรับด้วยศฤงคารฝัง
 สี่มาจากรกสตัยาศิฐานลงในศิลาบาตรแล้ว ก็หลังน้ำสี่ โตกเห็น
 มหาชัยพิ เป็นสักขีพญาณ เพื่อจะให้พระราชไมตรีสามมณฑล
 ทงสองฝ่ายมั่นคงตรงเท่ากลีปาวสาน แล้วยกให้อุปสมบทกรรมภิกษุ
 ๖ รูปในที่นั้น

ขณะเมื่อพระเจ้าเชียงใหม่เลิกทัพขึ้นไปถึงเมืองเชียงใหม่ ฝ่าย

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "พระยาเทพพรณรงค์ภักชย"

(๒) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "พระยาจักรีรัตน"

พระเจ้าหงสาวดีแจังกทรงพระโกรธว่าพระเจ้าเชียงใหม่มิได้ยกลงไปโดย
กำหนด จึงไม่ทนกองทัพพญาพลิม ๆ จึงเสียดักแก่ข้าศึก

ครั้นศักราช ๕๓๐ ปีมะโรงสัมเวทศก^(๑) พระเจ้าหงสาวดี

ดำรัสให้พญาอภัยคามณี กษัตริย์แซกกะยอทาง สมิิงโยคราช^(๒)

๓ นายไปกำกับทัพเชียงใหม่ ให้เร่งยกลงไปตีเอาพระนครศรีอยุธยา

ให้ได้ พระเจ้าเชียงใหม่แจังกพระราชกำหนด กจคชางमारพลทพก

ทัพเรือพร้อมด้วยเครื่องศาสตราวุธ ให้พญาเชียงใหม่แสนถอพลหมนหนง

ห้าพัน ช้างเครื่อง ๑๕๐ ม้าพันหนงเป็นทัพหน้า ครนเดือนสิบสอง^(๓)

ก็ยกจาก^(๔)เมืองเชียงใหม่มาโดยทางเมืองลี แลทัพพระเจ้าเชียงใหม่

ยกมาครนพลแสนหนง ช้างเครื่องสามร้อย ม้าสามพัน เรือรบ

เรือลำเลียงพันลำ แลเคลื่อนทัพยกทัพเรือลงมาตั้งชุมพล ณ เมือง

นครสวรรค์ในวันอังคารชน ๑ ค่ำ เดือน ๑

ฝ่ายพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว ทราบข่าวศึกยกมาตั้งนั้น

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “ศักราช ๕๓๘ ปีชวดอัฐศก (พ. ศ. ๒๑๑๕)”

(๒) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “เมืองโยคราช”

(๓) ฉบับพันจันทนุมาศ ไม่กล่าวความประโยชน์

(๔) ความตั้งแต่ตอนนั้นจนจบย่อหน้า ฉบับพันจันทนุมาศว่า “ออกจากเชียงใหม่ มา
ชุมพลทั้งปวงในเชียงทอง จึงเคลื่อนทัพนั้นลงมาชุมพลถึงนครสวรรค์ ในวันอังคาร
เดือนอ้ายขึ้นค่ำหนึ่ง พลพระเจ้าเชียงใหม่ยกมาครนนั้น ทั้งชาวหงสาวดีและชาว
เชียงใหม่อันมาด้วยกันทั้งปวงนั้น ช้างเครื่องประมาณ ๓๐๐๐ ม้าประมาณ ๓๐๐๐
พลประมาณ ๑,๔๐๐๐ และทัพนั้นเร่งยกลงมาตั้งทัพมั่นในตำบลสระเกศปากชะไว
ทั้งทัพบกทัพเรือตั้งค่ายอยู่เป็นสามารณ”

ก็ตำรับให้ถ่ายข้าวเทครัวเข้าในพระนครแล้ว ให้ตรวจจตรพลแลเครื่อง
สรรพยทชไว้สำหรับหน้าทกาแพงรอบพระนคร แล้วจึงมีพระราช
กำหนดให้นายทหารอาสาทั้งปวงคุมพลเป็นหลายกองยกออกไป ช้อง
คนชงชานเช่นอยู่ป่า แล้วยกเป็นกองโจรคอยกำวสกัดโดยทางข้าศึก
จะยกมา อย่าให้ออกลาดหากินได้สะดวก

ฝ่ายพญาละแวกแจ้งข่าวออกไปว่ากองทัพเมืองหงสาวดี ยกมา
กระทำแก่กรุงศรีอยุธยา จึงตำรับปรึกษาท้าวพญาเสนามขมนตรี ว่า
กรุงกัมพูชาชยศึกขพระนครศรีอยุธยา พงเป็นทางพระราชไมตรีกัน
ขคนมีประจามิตรข้าศึก ครั้นจะมีไปช่วยพระราชไมตรีจะไม่ถาวร
วิคมนาสืบไป จำจะให้กองทัพยกไปช่วย ท้าวพญาเสนามขมนตรีทั้งปวง
ก็เห็นพรอมนควย พญาละแวกก็ให้พระศรีสุธรรมมาธิราชผู้เป็นพระอนุชา
ถอพลหมนหนงชางเครื่องรอยหนงมาสามร้อย ยกเข้ามาช่วยทางด่าน
เมืองปราจีนบุรี กรมการบอกข่าวมาให้กราบทูลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ตำรับให้หลวงราชเสนา หลวงเสนาภักดี^(๑) กับขุนพิพิธวาท หมน
พจนาพิจิตรออกไปรับพระศรีสุธรรมมาธิราชเข้ามาเฝ้า แล้วตำรับให้กอง
ทัพเขมรตั้งอยู่ตำบลวัดโพธิ์แขวงเชิง

ครั้น ณ วันพฤหัสบดี แรม ๒ ค่ำ เดือนอ้าย พระเจ้าเชียงใหม่ยก
ทัพยกทัพเรือล่องลงมาตงคายนันตำบลสระเกศ แล้วแต่งให้เจ้าเมือง
พะเยาคุมทัพมาพันหนงไปลาดจับคน คุกกองทัพกรุงจะออกมาตงอยู่

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศ รวม ๒ คน เป็นคนเดียวกันว่า "หลวงราชเสนาภักดี"

ตำบลดุสิต ^๒ เจ้าเมืองพะเยายกทัพ ^๓ มา ^๔ มา ^๕ มา ^๖ มา ^๗ มา ^๘ มา ^๙ มา ^{๑๐} มา ^{๑๑} มา ^{๑๒} มา ^{๑๓} มา ^{๑๔} มา ^{๑๕} มา ^{๑๖} มา ^{๑๗} มา ^{๑๘} มา ^{๑๙} มา ^{๒๐} มา ^{๒๑} มา ^{๒๒} มา ^{๒๓} มา ^{๒๔} มา ^{๒๕} มา ^{๒๖} มา ^{๒๗} มา ^{๒๘} มา ^{๒๙} มา ^{๓๐} มา ^{๓๑} มา ^{๓๒} มา ^{๓๓} มา ^{๓๔} มา ^{๓๕} มา ^{๓๖} มา ^{๓๗} มา ^{๓๘} มา ^{๓๙} มา ^{๔๐} มา ^{๔๑} มา ^{๔๒} มา ^{๔๓} มา ^{๔๔} มา ^{๔๕} มา ^{๔๖} มา ^{๔๗} มา ^{๔๘} มา ^{๔๙} มา ^{๕๐} มา ^{๕๑} มา ^{๕๒} มา ^{๕๓} มา ^{๕๔} มา ^{๕๕} มา ^{๕๖} มา ^{๕๗} มา ^{๕๘} มา ^{๕๙} มา ^{๖๐} มา ^{๖๑} มา ^{๖๒} มา ^{๖๓} มา ^{๖๔} มา ^{๖๕} มา ^{๖๖} มา ^{๖๗} มา ^{๖๘} มา ^{๖๙} มา ^{๗๐} มา ^{๗๑} มา ^{๗๒} มา ^{๗๓} มา ^{๗๔} มา ^{๗๕} มา ^{๗๖} มา ^{๗๗} มา ^{๗๘} มา ^{๗๙} มา ^{๘๐} มา ^{๘๑} มา ^{๘๒} มา ^{๘๓} มา ^{๘๔} มา ^{๘๕} มา ^{๘๖} มา ^{๘๗} มา ^{๘๘} มา ^{๘๙} มา ^{๙๐} มา ^{๙๑} มา ^{๙๒} มา ^{๙๓} มา ^{๙๔} มา ^{๙๕} มา ^{๙๖} มา ^{๙๗} มา ^{๙๘} มา ^{๙๙} มา ^{๑๐๐} มา

ตำบลดุสิต เจ้าเมืองพะเยายกทัพมา มาถึงสะพานชายข้าว กเทยว
 เฝายานเมือง

ฝ่ายสมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า กษัตริย์ราชธานีราชธานี
 ก็เสด็จโดยชลมารค^(๑) สะพานชายข้าว ให้^(๒) ทหารยกออกไปไต่รบ
 กนถึงทะเลมขอนยงแทงถกเจ้าเมืองพะเยากษัตริย์ราชธานี ๒๐ คน
 เจ็บป่วยมาก ทัพมาทางนกกแตกถอยไป ไต่มา ๒๐ มา แล้วเสด็จ
 คนเขาพระนคร

ครั้นถึงเดือนห้ามะเส็งเอกศก^(๓) พระเจ้าหงสาวดีการสให้
 พระมหาอุปราชอาถรรพณ์ห้าหมื่น^(๔) ลงมาตั้งทำนา ณ เมืองกำแพงเพชร
 (๕) แล้วแต่งหนังสือรับสั่งให้สมิงพระตะเข้ตถอหนังสือไปถึงพระเจ้า
 เชียงใหม่ว่าพระนครศรีอยุธยาแน่นเมืองนครออบ แต่องค์สมเด็จพระ

- (๑) ฉบับพันจันทนุมาศและฉบับพระราชหัตถเลขาว่า "ถึงสะพานชายข้าว"
 (๒) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "ก็ตรัสให้พลทหารรบพุ่งพลข้าศึกนั้นก็ถอยคืนไปหาทัพใหญ่
 จึงเสด็จกลับเข้าพระนคร ฝ่ายทัพพระเจ้าเชียงใหม่ ตั้งอยู่ตำบลวัดสระเกษนั้น
 แต่เดือนอ้ายถึงเดือน ๔ และพระเจ้าเชียงใหม่จะได้ตั้งไว้เข้ามารบพุ่งหามิได้
 และพระเจ้าเชียงใหม่ก็คิดการศึกนั้นเป็นงานบี และจะตั้งอยู่อย่าให้ชาวพระนคร
 ออกมาทำนา ให้ถอยกำลังแล้วจึงจะเข้ารบพุ่ง เอาพระเจ้าเชียงใหม่ก็ให้เรือ
 ลำเลียงข้าวเสบียงลงมาแต่เมืองเชียงใหม่ เลี้ยงไพร่พลทั้งปวงมิได้ขาด"
 (๓) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "ครั้นถึงปีฉลูนพศก"
 (๔) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "๒๐๐๐๐"
 (๕) ความตั้งแต่นี้ไปจนถึงหน้า ๑๖๓ "ก็ถอยรอรับลงมา" นั้น ในฉบับพันจันทนุมาศ
 มีความพิสดารต่างออกไป ทั้งสำนวนและใจความ โปรดดูประชุมพงศาวดาร
 ภาค ๖๔ พงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศประกอบ

ราชบิดาเรามีบุญขารมีปราชัยไต่ถึงสืบทิศยังท่าการขี ครองนทงพระ
 มหาธรรมราชากรมราชบุตรสององค์ การสงครามก็องอาจกล้าหาญ
 ถึงหากว่าพลทหารเราจะมากกว่าสักรอยเท่ากคิ อันจะหมิ่นหักเอาโดย
 เร็วเหมือนเมืองทงปวงนนมิไค จำจะคิดเป็นการขี จึงจะไค ขันก็ให้
 พระมหาอุปราชาดอพลห้าหมื่น ยกहनหลังมาตงทานาอยู่ณ
 เมืองกำแพงเพชร ให้พระเจ้าเซียงใหม่ตงมนไว้อ่าให้ชาวพระนคร
 ออกหักไค แล้วให้ทำไโรนาตงขึงฉางผอนเสียบึง ณ เมืองเซียงใหม่ตง
 ไปไว้งมาก ประการหนึ่งให้แต่งออกลาตออย่าให้ทำไโรนาตงไค พระนคร
 คีรอยขยาจึงจะยอม ออกพระวสาแล้วทัพหลวงจะเสกัจลงไปพร้อมกัน
 จะหักเอาทเคียว พระเจ้าเซียงใหม่ไคแจ้งพระราชกำหนดพระเจ้า
 หงสาวคคิงนน ก็ให้ขยายค้ายขคคตงข้อมพุนเชิงเทินหอรบมันคิงตาม
 รัยสัง แล้วแต่งกองออกเทยวลาตเป็นหลายกอง ไครัยกันกขกอง
 ตระเวนชาวพระนคร ชาวพระนครตีแตกไปเป็นหลายครั้ง ทขขไคเป็น
 ส่งเข้าไปถวาย ไคเนอความแจ้งสนทกประการ

สม่เค็จพระพททเจ้าอยู่หัวจิงคักรัสแกพระบรมโอรสทงสองพระ-
 องค์ว่า พระเจ้าหงสาวคคคการขี ให้พระมหาอุปราชาดอพลห้าหมื่น
 ขตรดอพลห้าหมื่น ยกมาตงทานาอยู่ณ เมืองกำแพงเพชร พระเจ้า
 เซียงใหม่ดอพลแสนหนง ยกมาตงมนอยู่ตำบลสระเกศ ปลุกขึงฉาง
 ถายเสียบึงอาหารมาไว้ ออกพระวสาแล้ว ทัพพระเจ้าหงสาวคคจะยกมา
 ขรรจขกัน ซึ่งเราจะละไว้ให้ทัพประชุมกันเขาทงสามทพนัน กาลังคก

กจะมากจนจะหนักมอเหน้อยแรงทหารนัก ทั้งไพร่ฟ้าประชากรก็จะมีได้
 ทำไร่นา กำลังพระนครก็จะถอยลง เราจะยกไปตีทัพพระเจ้าเชียงใหม่
 เสียอย่าให้ตั้งอยู่ได้ ประการหนึ่งก็จะโตชมมอทหารทั้งปวงด้วย
 สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้ากับสมเด็จพระอนชาธิราชกราบถวายบังคม
 ถอนพระราชโองการ ว่าอนทัพพระเจ้าเชียงใหม่ ซึ่งมาตั้งอยู่ตำบล
 สระเกศนั้น ชั่วตथाพระเจ้าทั้งสองอยู่โตเบื้องขวาตथाโตทรงพระวิตกลเลย
 จะตีเสียให้เลิกไปจงได้ สมเด็จพระราชบิดา โตทรงฟังพระราชโอรส
 ทั้งสองทลกลงหนักแยมพระโอบยู่ จึงสั่งให้ตรวจพลแยกหมื่น ช้าง
 เครื่องหารอยมาพนหนึ่ง เรอรบหารอยลาทพยกทพเรอสรพ
 ครน ๓ วันอาทิตย์ชนเจตคาคเคอนห้า เพลารุ่งแล้ว ๔ นาฬิกา
 กยขาทหนึ่ง สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้ากับพระอนชาธิราช ก็ยกไปตั้ง
 ทัพชยตำบลลุมพลี ถึง ๓ วันเสาร์ชนสี่สามคาค เคอน ๕ สมเด็จพระ
 พระนเรศวรเป็นเจ้ากับสมเด็จพระอนชาธิราชก็ตรัสให้เทียบเรอรบเรอไล่
 ทั้งปวง แล้วเสด็จชลวิมานไปถึงป่าโมกชนอย เพอจะตุกำลังซาคัก
 ฝ่ายพระเจ้าเชียงใหม่แจ้งว่ากองตระเวนโตรบกยกองทัพกรุงเป็น
 หลายครงแตกชนมา จึงแต่งให้สเรนนทสคคทหารห้าพน ช้างเครื่อง
 สามสิบ มาหารอยยกเข้ามาป่าโมกชนอย แล้วแต่งให้พญาเซียงแสน
 นายกองทัพหน้า คมพลทหารหมื่นหนึ่ง ช้างเครื่องรบหนึ่ง มาหารอย
 ยกตามลงมาออกทัพหนึ่ง สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า กับสมเด็จพระ
 อนชาธิราช แจ้งว่าซาคักยกเข้ามาใกล้เทียบเรอรบเรอไล่ทั้งปวงเข้าฝั่ง

ให้พลทหารอาสาชนบทยกเข้าไปตั้งต่อข้าศึก แล้วก็เสด็จขึ้นจาก
 พระชลวิมานทั้งสองพระองค์ ทรงสุพรรณรัตนปาทกกา จึงตรัสให้
 พลทหารทั้งปวงชนบทยกข้าศึก สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าทรงพระแสง
 ขนนกสยบยงถูกนายมาศคหิมเสือกเหล็กแตกแตกตายบังทองตกลงจาก
 มาตาย จึงชาวทหารเขาคคัศระนายมานนโคทิงเสือกเหล็กแตกตาย
 บังทองก็ขมามาถวาย ฝ่ายข้าศึกอินยกมานนนักพายไป ทหารอาสาที่ไล่
 พันแทงขึ้นไปประทัพพญาเซียงแสน ๆ เห็นคิงนนักให้แยกพลออกรบตี
 ประคาลงไป ทหารกรุงเห็นเหลือกำลังก็ถอยรอรบลงมา

สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้ากับพระอนชาธิราชเห็นข้าศึกยกใหญ่
 ออกมาตีทหารเสือกจะลงเรือมีทนน จึงเสด็จควยเรือพระที่นั่งขึ้นไปเหนือ
 คลองป่าโมกขนอย แลขนานเรือพระที่นั่งทั้งสองลำ เสือกจอยกยพล
 เรือรบแลทหารอินอกรรมนานน ข้าศึกก็วางข้างมารพลมาถงรมนา แล
 ไตรรบพุ่งกันเป็นสามารถ สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้ากับสมเด็จพระ
 อนชาธิราชทรงพระแสงขนนกสยบยงตองข้าศึกตายมาก ข้าศึกพุ่ง
 สาตราวธตกถงเรือพระที่นั่ง จึงพระบาทสมเด็จพระราชอนชากให้สอศ
 เรือพระที่นั่งเข้าไปข้างฝั่งกันเรือพระที่นั่งสมเด็จพระเชษฐาธิราชแล้วทวาร
 สั่งให้ยิงขันใหญ่ในเรือรบไล่ทั้งปวงขึ้นไปตองข้างมาข้าศึกแลพลตาย
 มาก ข้าศึกก็พายไป

สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าจึงตรัสแก่สมเด็จพระอนชาธิราชแล
 ท้าวพญานายทพนายกองทั้งปวงว่า พระเจ้าเซียงใหม่ยกทัพแสนลงมา

ตั้ง ณ สระเกศถึง ๔ เดือน ๕ เดือนแล้ว ฟังได้เห็นผลอกกำลังทหาร
 วันนทราจะเข้า(๑) สงครามในสองวันสามวันจะยกมาอีก ถ้ายก
 ลงมาเราจะทำให้ถึงค่ายสระเกศที่เดียว ตรัสเท่าดังนั้น ก็มีไต่เสด็จ
 กลับลงมาลุมพลี ตั้งอยู่ ณ ข้างโมกข์

ฝ่ายพระเจ้าเชียงใหม่ แจ้งว่าสเรนันทสู พญาเชียงใหม่แตก
 ขนไปก็ทรงพระโกรธ สั่งให้ประหารชีวิตเสีย พญาพะเยาวัน้องพระเจ้า
 เชียงใหม่ก็ทำวพญาแสนขุนแสนหมื่นทูลขอโทษให้แก้ตัว พระเจ้า
 เชียงใหม่ก็ให้โทษแต่ทำให้ไปตระเวนประจานรอบทัพ แล้วตรัส
 ปรีกษาแก่นายทัพนายกองแสนทำวพญาลาวทั้งปวงว่า พญาเชียงใหม่
 สเรนันทสูแตกข้าศึกขมมา พระนเรศวรพี่น้องจะมีใจกำเริบจะยกขมมา
 ตึงค่ายเรา เราคิดจะยกลงไปหักเสียก่อน ทำวพญานายทัพนายกอง
 ทั้งปวงก็เห็นด้วย(๒) พระเจ้าเชียงใหม่ก็ให้ ไหรหาฤกษ์ ไต่ฤกษ์
 ณ วันพฤหัสบดีแรม ๒ ค่ำ เดือน ๕ เพลาตีสี่ทุ่มห้าบาท จึงขัญษา
 ให้ตรวจเตรียมกองทัพ ให้พญาเชียงใหม่สเรนันทสูถอพลหมื่นห้าพัน
 เป็นทัพหน้าแก้ตัว ทพพระเจ้าเชียงใหม่พลหกหมื่น ซ่างเครื่องสามร้อย
 มาพนหนง

ครั้นถึง ณ วันพฤหัสบดีแรม ๒ ค่ำ เดือน ๕ เพลาตีสี่ทุ่ม
 ห้าบาทก็ยกลงมา ขณะเมื่อพระเจ้าเชียงใหม่ คิดเตรียมทัพจะลงมา

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “เขา”

(๒) ความตอนนั้น ฉบับพันจันทนุมาศไม่มีกล่าวถึง

คำขลุ่ยขลุ่ยแกว ทพหลวงเสด็จถึงตำบลบ้านแห ไต่ขึ้นเสียงบนรอกก็มี
 ไต่ยกหนนพระราชมานชนไป เข้าช่มอยู่ในข่าจิก ข่ากระท่อม ฟากทาง
 ตะวันตก จึงสั่งให้หมื่นทพรักษาออกมาเร็วสยมาชนไปส่งพระราชมาน
 ให้ลาถอยลงมาที่พหลวงยอกกลาง พระราชมานก็ขอกลงมาให้
 กราบทูลว่า ข้าศึกได้รบตีคพนักนอยู่แล้ว ถาถอยก็จะแตก พระราช-
 มานก็มีไต่ถอย

สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าก็ให้หมื่นทพรักษาชนไปส่งออก พระ-
 ราชมานก็มีไต่ถอย หมื่นทพรุักษากลับลงมากราบทูล ก็ทรงพระโกรธ
 ตรัสสั่งว่า ให้กลับชนไปอีกครั้งหนึ่ง ถา मनยงจกมีถอยให้เอาศรีษะ
 ลงมา หมื่นทพรุักษากก็กลับชนไปแจ้งตามรบสั่ง พระราชมานแจ้งรบสั่ง
 ตกใจให้ โบกธงฝ่ายซ้ายเป็นสำคัญ พญาสุโขทัยทหารทั้งปวงเห็น
 คองนนักขยายลาถอยลงมา ฝ่ายทหารเซียงใหม่สำคัญว่าแตกก็
 ไห่ร้องไล่จะรุกโจมตีลงมา ทหารมากวางม้า ทหารข้างกขบข้าง
 พระเจ้าเซียงใหม่ก็พระทัยเกรงพลขบข้างทnungตามปนกองหน้ากองหลัง
 มีไต่เป็นกระบวน

สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าเห็นข้าศึกเสียกระบวนจึงให้สนมองค์ไชย
 โบกธงเป็นสำคัญ สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าก็ขสมเด็จพระอนชาธิราช
 ก็ขบพระคชาธารแลศารพลข้างม้า โยธาหาญเข้ายอกกลางทพข้าศึกจน
 เถิงอาวุธสน

ฝ่ายพระราชมานพญาสุโขทัยเห็นคองนนักตอนพลตีกระหนาบชน

มา ทพพระเจ้าเชียงใหม่ก็แตกพ่ายไป สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าก็
 สมเด็จพระอนชาธิราชก็เสด็จตามตทพพระเจ้าเชียงใหม่แตกฉานยับเยิน
 ไม่คุ้มกันใด พลทหารชาวกรุงก็ไล่ฟันแทงปลฆ่าศึกทั้งนายแลไพร่ตาย
 ริมทางแลกลางที่นั้นมากนัก แลท้าวพญาฝ่ายข้าศึกคอขาดก็คอช้าง
 ในยุทธภูมุนั้น คือพญาพะเยาว้องพระเจ้าเชียงใหม่ พญาลอ พญาแก้ว
 พญานครล้านช้าง พญาเชียงใหม่ มางยามงิบ สมิงโยคราช แล
 พระยาราชบุตร สเรนนทสุเมืองเตวีน แลเสนเชียงใหม่ ตายในที่นั้น
 ประมาณพันเศษ ไต่ช้างใหญ่สิบช้าง ม้าร้อยเศษ สมเด็จพระนเรศวร
 เป็นเจ้าก็สมเด็จพระอนชาธิราชก็เสด็จตามตทพพระเจ้าเชียงใหม่ไปถึง
 ปากน้ำชะวอ

ฝ่ายสมเด็จพระราชบิดาคำรัสให้เตรียมพลแลเรือพระที่นั่งคิงกน
 เรือรบเรือไล่พร้อมเสร็จแล้วพระราชทานเรือพระที่นั่งรองแลเรือทั้งปวงให้
 พระศรีสุพรรณมาธิราชน้องพญาละแวกโดยเสด็จด้วย
 ครั้นณวันเสาร์ แรม ๔ ค่ำ เดือน ๕ เพลารุ่งแล้วห้าบาทได้
 ศฤกษณ์ สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวก็ยกพยุหยาตราทัพเสด็จโดย
 ชลมารคด้วยพระชลวิมานขึ้นไป

ส่วนพระเจ้าเชียงใหม่ก็ยกกรศรีบเข้าในค่ายหลวงในวันนั้น เพลา
 จวนค่ำสมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าก็สมเด็จพระอนชาธิราชตงทัพหลวง
 อยู่ณปากน้ำชะวอ จึงมีพระราชกำหนดแก่ท้าวพญาพระหวเมือง
 ทงหลายว่า เพลารุ่งจะยกพลทหารเข้าหูกค่ายพระเจ้าเชียงใหม่

ฝ่ายพระเจ้าเชียงใหม่แตกชนไปถึงค่ายเสียบพระทัยมิไคคิตที่จะรบ
 ครนแจ่งว่ากองทัพพระนเรศวรยกตามชนมาถ้งปากน้ำชะวៃ เกรงจะรบ
 มียุหนกมพิณ ครนเพลาคากชนข้างเร็วเล็กทัพหนีไป

ครนรุ่งชน ๓ วันเสาร์ แรม ๔ ค่ำ เดือน ๕ เพลาเข้าโมงเศษ
 สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้ากบสมเด็จพระอนชาธิราชเสด็จยกพยหโยธา
 ทัพไกลถึงค่ายสระเกศก็แจ่งว่าพระเจ้าเชียงใหม่เลิกทัพหนีไปถึงตำบล
 ปากน้ำบางพุทรามิไคทันพระเจ้าเชียงใหม่ ทหารกองหน้าจับไคพิญา
 เชียงแสน ลูกพิญาเชียงแสน แลแสนหลวงล่ามแขก มังจอวยลูก
 แม่นมพระเจ้าเชียงใหม่ แต่ไคข้างพังพลายใหญ่หกคอกนวรอัยยสิขข้าง
 ไคมาหารอัยยเศษ แต่ข้างใหญ่ ๖ คอกคยมีเศษ พลายจระนาจก็ ๑
 พลายปองหลรายภัก ๑ พลายหลเกียนกะยอ ๑ พลายพิไชยโกลา ๑
 พลายมรดกทองอู ๑ พลายมณีจักรพรรดิ ๑ พลายสิงคำ ๑ พลาย
 มงคลชาติ ๑ พลายแซมแม ๑ พลายแก้วไกรลาศ ๑ พลายอโยสธา ๑
 ข้างท่งพระเจ้าเชียงใหม่ พลายมหาเมฆ ๑ พลายหัตถราชา ๑
 พลายเกศสวัสดิ ๑ พลายภาพยาว ๑ พลายยาตรา ๑ พลาย
 แปร ๑ (๑) พลายศรีบุญเรือง ๑ พลายรำชาย ๑ พลายมหากษัตริ ๑
 แต่ไคข้างสำคัญสูงใหญ่ ๒๐ ข้าง (๒) แลไคพม่าลาวเชียงใหม่แล
 ชาวไทยใหญ่ ชายหญิงหมื่นเศษ ไคเรือรบเรือเสียบยงสิร้อยเศษ แล

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “พลาอแปร๑”

(๒) ฉบับพันจันทนุมาศไม่บอกจำนวน แต่ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า “๒๒ ข้าง”

ไต่เครื่องสรรพยทศ เครื่องช่าง เครื่องมา ขึ้นใหญ่จ่างมณฑกนก
 สืบมาก แลไต่เครื่องราชาบริโภคพระเจ้าเชียงใหม่ แตรเงินแตรทอง
 กระโจมห่มทองสำรับหนึ่ง

สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้ากับสมเด็จพระอนชาธิราชแห่งทหาร
 กำหนดให้ตามพระเจ้าเชียงใหม่ ให้เถิงเมืองนครสวรรค์แลทัพหลวง
 ตั้งอยู่ข้างพทราประทัยแรมอยู่ ทงทัพยกทัพเรือเวหนหนึ่ง^(๑)

ครน ๓๖๓ อาทิตย แรม ๕ ค่ำ เดือน ๕ ฝ่ายสมเด็จพระราช
 บิดาเสด็จถึงข้างพทรา พระราชโอรสทั้งสองพระองค์มาเฝ้า กรายถวาย
 บังคมทูลสรวายเรื่องยบลซึ่งไต่เครื่องคชาคัมชยชำนะถวายเสร็จสน
 ทกประการ สมเด็จพระราชบิดาได้ทรงฟังทรงพระโลมณสนธิ์เสด็จ
 ประทัยแรมอยู่สองเวหน ครนรุ่งขึ้น ๓๖๓ อังคาร แรม ๕ ค่ำ เดือน ๕
 เพลาย้ายสามโมง สมเด็จพระราชบิดาก็เลิกทัพคนเข้าพระนครโดย
 ชลมารค

(๒) ครน ๓๖๓ วันศุกร์ แรม ๑๐ ค่ำ เดือน ๕^(๓) กองทัพซึ่งไป
 ตามพระเจ้าเชียงใหม่กลับมาถึง สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้ากับพระ
 อนชาธิราชก็เลิกทัพ เสด็จด้วยพระชลวิมานพร้อมด้วยคองกนนำตาม
 ครนถึงตำบลโพธิสามต้น ทอดพระเนตรเห็นเรือพระศรีสุพรรมาธิราช

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “๕ วัน”

(๒) ความตั้งแต่นั้นตรงกันฉบับพระราชหัตถเลขา แต่ต่างกับฉบับพันจันทนุมาศ

(๓) ฉบับพันจันทนุมาศ ไม่บอกวันเดือน

มานั้น ประมวลกันเข้าไต่แล้วทำให้พระเจ้าเชียงใหม่ตั้งอยู่ ณ เมือง
 กำแพงเพชรด้วย^(๑) แล้วบอกหนังสือส่งทวัญญาอภัยคามณี ชักแซก
 กยอทางซึ่งกำกบทัพพระเจ้าเชียงใหม่ให้ปลุก้ากองรีไป ณ เมืองหงสาวดี
 พระมหาอุปราชาก็เกณฑ์กันให้รีบทำไร่นา ให้พระเจ้าเชียงใหม่^(๒)
 ทำเรือกระจิงเลาคา

ฝ่ายพระศรีสุพรรณมาธราชนั้น คิดแค่น้อยมิไต่ขาด ครั้นไปถึง
 เมืองละแวก ขนเผากราบทูลว่า ซึ่งรีบสั่งให้ข้าพระบาทยกเข้าไปช่วย
 การสงครามพระนครศรีอยุธยาครั้งนี้ ไต่ความอภัยคั่นัก ด้วยพระ-
 นเรศวรคหุหมันหยายซาให้ตกเอา คิระชะเชลยมาเลี้ยงขไวรมเรือตรงหน้า
 ข้าพระบาท ความแค่นความอายข้มจะไม่เห็นฟ้าแลดกิน พญาละแวก
 แจงคังนนักทรงพระโกธรตรัสว่า เรากเป็นกษัตริย์เขากเป็นกษัตริย์ มา
 คหุหมันกนคังนไหนกรุงกมพซาธิบคกขกรุงศรีอยุธยา จะเป็นทางพระ
 ราชไมตรีกันสืบไปไต่

(๓) ฝ่ายพระเจ้าหงสาวดีแจงว่า พระเจ้าเชียงใหม่แตกชนมาเลี้ยง
 ไพร่พลมากก็ทรงพระโกธร คิดจะเอาโทษกัเกรงจะเสียเมืองลาว จึง

(๑) ความตอนนั้น ฉบับพันจันทนุมาศว่า “พระเจ้าเชียงใหม่ก็คืนไปเมืองนครสวรรค์”

(๒) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “แล้วเอาพลเมืองเชียงใหม่ต่อเรือกระจิงเลาคา เรือรบ
 ทั้งปวง” และมีความพิสดารออกไปอีก ดูฉบับพันจันทนุมาศหน้า ๑๕๕

(๓) ความตอนนั้น ฉบับพันจันทนุมาศกล่าวเพียงว่า “จึงพระเจ้าหงสาวดีรู้ข่าวว่า
 พระเจ้าเชียงใหม่พ่ายขึ้นไป พระเจ้าหงสาวดีเร่งให้บำรุงการทั้งปวงไว้ให้สรรพ
 แล้วให้กำหนดมาแก่พระเจ้าเชียงใหม่ ให้แต่งเรือลำเลียงข้าวเสบียงให้ครบรพล
 พระเจ้าหงสาวดีอันยกมานั้น”

ทอขลงมาว่า ครังก่อนกำหนดให้พระเจ้าเชียงใหม่ยกไปบรรจบกับทัพ
 พญาพลิม ก็ไม่ไปทัน จนเสียทัพพญาพลิมครองหนงแล้ว ครงนยก
 พลงไปถึงแสนหนง ก็แตกแกชาคกชนมา ทำการมิได้มั่นคงจทหารก
 โคขาล ให้เสียรพผลมากมาย ชาคกได้ใจตงนี้ เมื่อพระเจ้าเชียงใหม่
 มิได้มีความละอายไม่วไเกยรตยศแผ่นดินแล้วก็แล้วไปเถิก ออก
 พระวสาแล้วทัพหลวงจะยกไปกระทำ อย่าให้พระเจ้าเชียงใหม่ตงอยู่
 ณ เมืองกำแพงเพชรเลย ให้เป็นกองทัพล่าเลี้ยงชนไปจคแงเสียบยง
 อาหาร ณ เมืองเชียงใหม่ผอนลงไปไว้ให้พอพลสามแสน อย่าให้ชคสน
 ใด ถ้าชคสนควยเสียบยงอาหารมิทัน มีพอพลสามแสนจะมีโทษ
 ครนแตงหนงสอเสวจแล้วกส่งให้พลก้ากองถอกถบลงมา ณ เมือง
 กำแพงเพชร

ฝ่ายพระเจ้าเชียงใหม่ไคแงจในรบสังตงนกกกล้วพระราชอาญา
 ลาพระมหาอุปราชากลขชนไป ณ เมืองเชียงใหม่ เร่งรคทำการล่าเลี้ยง
 ตามรบสัง

ครนถงเดือนสิบสองขมะเสงเอกศก(๑) พระเจ้าหงสาวคียกช้าง
 ม้ารพผลมาโดยทางเชียงทอง และชมพผลทางบกทางเรือทงปวง ณ เมือง
 กำแพงเพชร ฝ่ายพระเจ้าเชียงใหม่ยกทัพล่าเลี้ยงลงมาถึง ทัพพระ-
 เจ้าหงสาวคิพลสองแสน ช้างเครองพนหนง มาเจคพน แลเรือกระจิง

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “ศักราช ๕๓๕ ปีฉลู สก พ.ศ. ๒๑๒๐ เดือน ๑๒ นั้น”
 และฉบับหลวงประเสริฐว่า “ศักราช ๕๔๘ จอศก”

เสาคาพันลำ^(๑) ฝ่ายที่พระมหาอุปราชา ช่างเครื่องสร้อย มา
 สามร้อย^(๒) พลห้าหมื่น กองทัพพระเจ้าเชียงใหม่เป็นทัพไล่^(๓)
 เรอรรบเรอลาเลียงหารอย พลสองหมื่น พระเจ้าหงสาวดียกช้างมารพล
 ลงมาถึงเมืองนครสวรรค์ ให้ทัพ^(๔) พระมหาอุปราชาแลพญาตองอูยก
 มาทางฟากตะวันออก ให้พระเจ้าเชียงใหม่ คุ่มทัพเรือ ทัพพระเจ้า
 หงสาวดียกมาฟากตะวันตก

ครั้นถึง ณ วันพฤหัสบดี ขึ้น ๒ ค่ำ เดือน ๒ พระเจ้าหงสาวดี
 ยกทัพใหญ่เข้ามาตั้งมั่นตำบลชอนนปากคู แลให้มังมอด^(๕) ลูกพระ-
 เจ้าหงสาวดีแลพญาพระรามมาตั้งตำบลมะขามหย่องทัพ ๑ ให้ตั้งค่าย
 ชุคคเหมายมูลคินพนค้ายชนเขนกำแพงคิน ให้พญานครมาตั้งตำบล
 ปากนาพทเลาทัพ ๑ พลหมื่นห้าพัน ให้นำทัพมาตั้งตำบลชอนน
 ขางล่าง^(๖) ฟากตะวันออกทัพ ๑ พลห้าพันเรือกระฉิงเสาคาสร้อยลำ

ฝ่ายพระมหาอุปราชาแลพญาตองอูยกทัพมาโดยทางลพบุรีแล
 สระบุรี แลเข้ามาตั้งทัพมั่น ณ ตำบลชายเคือง พระบาทสมเด็จพระบรม-
 บพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว ตรัสให้ตักแต่งการขอกันพระนครนมนันคิง

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “๓๐๐ ลำ”

(๒) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “ม้าประมาณสามพัน”

(๓) ฉบับพันจันทนุมาศ ไม่กล่าวถึงทัพพระเจ้าเชียงใหม่

(๔) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “ทัพพระเจ้าหงสาวดีไซ้ร ยกมาทางฟากตะวันตก”

(๕) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “ให้นำขมวดลูกพระเจ้าหงสาวดี และนักพระราม”

(๖) ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า “ชอนนบางล่าง”

แล้ว ก็ชุมนุมท้าวพญาพฤคมาตย์เสนามนตรีข้าทหารทั้งหลาย มี
 พระราชบริพารตรีสรักษาการคึกว่า พระเจ้าหงสาวดียกทัพมาคราวนี้
 ใหญ่หลวง เห็นจะไต่รบพุ่งกันเป็นสามารถ ยิ่งกว่าศึกพระเจ้าเชียงใหม่
 ยกมาคราวก่อนนั้น แลเราอย่าเพื่อยกทัพใหญ่ออกรบกวณ(๑) ให้ท้าว
 พญาพระหวเมืองขุนหมื่นทั้งหลาย ตรวจจัดพลทหารอาสาทัพยกทัพเรือ
 ทั้งปวงให้สรรพไว้ แลจะแต่งพลทหารอาสาแต่เป็นกองไปกันให้ราษฎร
 เกยชาวชงเหลลอยู่ในท้องนาแขวงจังหวัด รอยพระนครนั้นให้ ไต่
 จงสันเชิงก่อน อย่าให้ข้าศึกไต่เป็นกำลัง (๒) แล้วจึงยกทัพใหญ่ออก
 ตีทเคียว มขมนตรีเห็นทวย สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้ากษพระอนชา
 ธิราช ตรัสให้แต่งขุนหมื่นทหารอาสาทั้งหลายถือพลอาสาออกไปเป็น
 หลายกอง แลย่าวให้ราษฎรทั้งปวงออกไปเกยชาวทุกตำบล แล
 พลทหารชงออกไปกันให้เกยชาวนนไต่รบพุ่งด้วยข้าศึก ข้าศึกแตก
 พ่ายไต่ศรัษะเข้ามาถวายเป็นทุกวันมิไต่ขาด พระบาทสมเด็จพระบรมพิตร
 พระพุทธเจ้าอยู่หัว ให้พระราชทานรางวัลแก่นายทัพนายกอง และ
 พลทหารทั้งปวงโดยข้าเห็นจอนรบพุ่งมากแสน้อยตามสมควร ในขณะที่
 นั้นพระบาทสมเด็จพระบรมพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว ตรัสให้เจ้าพญากำแพง
 เพชรบังคับราชการในทกลาไหม จึงตรัสให้เจ้าพญากำแพงเพชรถือ

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “รบพุ่ง” และฉบับพระราชหัตถเลขาว่า “รบก่อน”

(๒) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “ครั้นเราได้ตั้งบำรุงการทั้งปวงสรรพแล้ว และเห็นควร
 ที่จะยกออกไปตีทัพข้าศึกนั้นได้ไซ้ ก็จะยกออกไปโดยเวลาอันควรนั้น”

พลอาสาล้อมวัง ออกไปกันให้ราษฎรทั้งหลายเกี่ยวข้าว ณ ทุ่งชายเคือง
 ททพมหาอุปราชาทรงอยู่บน พระมหาอุปราชแต่งตั้งพลมาประมาณพันหนึ่ง
 ยกออกมารบ ทพเจ้าพญากำแพงเพชรก็แตก สมเด็จพระนเรศวรเป็น
 เจ้ายกสมเด็จพระอนุชาธิราช ทรงพระโกรธแก่เจ้าพญากำแพงเพชร
 ตรัสให้ส่งพระราชอาญาโดยโทษตามพระอัยการศึก สมเด็จพระราช
 บิดาทรงพระกรุณาตรัสว่า เจ้าพญากำแพงเพชรเป็นแต่พ่อเรือน (๑)
 มิได้เป็นทแกล้วทหาร ขอโทษเจ้าพญากำแพงเพชรไว้ครึ่งหนึ่งก่อน
 สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้ายกสมเด็จพระอนุชาธิราช ก็มีใต้ลงโทษ
 แล้วตรัสปรึกษาค่วยท้าวพญาเสนามาตย์โยธาทหารทั้งหลายว่า ซึ่ง
 เจ้าพญากำแพงเพชรพ่ายเข้ามา ให้ข้าศึกได้ใจดังนี้เราจะนิ่งไว้สามชอบ
 ชอบเราจะยกพยุหยาตราทัพหลวงออกตีทัพมหาอุปราช อย่าให้ตั้งอยู่
 ณ ชายเคืองนั้นได้ ราษฎรทั้งปวงจึงจะได้เกี่ยวข้าวในท้องทุ่งสะดวก
 แล้วตรัสให้ตรวจช่างमारพลทหารอาสา ให้เอาเครื่องสรรพยุทธรณ์ใหญ่
 แลขนำรงมณฑกนกกลีบลงบรรจเรือรบเรือไล่สองร้อยลำนั้นสรรพ จึง
 แต่งทหารให้ลอบออกไปทางบกทางเรือที่ชอบกล (๒) ชุ่มพลทหาร
 ขนใหญ่หน่อยไว้ จึงจะยวให้ข้าศึกออกไป เห็นได้ทีแล้วจึงจะออกทะเลวงตี
 ทงขนใหญ่หน่อยยิงระดมสำเอาข้าศึกให้แตกฉานอย่าให้กุมกันติด ฝ่าย
 กองทหารอาสา ก็ไปชุ่มอยู่ตามริบสั่ง

(๑) ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า "พลเรือน"

(๒) ฉบับพันจันทนุมาศ สำนักวรรณกรรมความต่างออกไป ดูฉบับพันจันทนุมาศ

จึงสมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้ากับสมเด็จพระอนุชาธิราช ก็เสด็จ
 ไปด้วยพระชลวิมานลำเค็ญกันไปโดยชลมารค แล้วท้าวพญาพระ
 หวเมืองขนหมันทหารทั้งปวงก็ไปโดยกระบวนหน้าหลัง ครั้นถึงตำบล
 ชายเคืองใกล้ทัพมหาอุปราชาทรงอยู่นั้น จึงตรัสให้ทหารอาสาช่นไปยั่ว
 ฆ่าศึกหน้าค่าย แลฆ่าศึกยกออกมาไ้รบพุ่งกันเป็นสามารถ ฝ่าย
 กองทหารอาสาที่ชุมนุมอยู่นอกค่ายพลออกทะเลวงต์ ยิงปืนใหญ่บ่อยสาตไป
 ต้องฆ่าศึกล้มตายเป็นอนันมาก ฆ่าศึกมีไ้กระสาละสายยกหนนวกกลงมา
 ข้างรมน้ำ ฝ่ายทัพกรุงกว้างปืนใหญ่แลปืนจ่ารงมณฑกนกลสขช่นไปแต่
 เรอรบ ต้องพม่ามอญแลช่างมาตายเป็นอนันมาก แลพลฆ่าศึกนนยงต่อ
 รบอยู่

ขณะนั้นสมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้ากับสมเด็จพระอนุชาธิราช เสด็จ
 ออกยหน้าแคว้พระที่นั่งทั้งสองพระองค์ทรงยบนนกลสขยงต้องฆ่าศึกทั้งมา
 แลคนตายมาก ทหารชาวกรุงก็ยงยบระคมีไป ฝ่ายฆ่าศึกก็ลงมาสกค
 ข้างหลังเรอพระที่นั่งแลวยงยบไฟตอขมาเป็นสามารถ แลเรอรบ
 ข่าหลวงทั้งปวงอยู่มีไ้ศึกพ่ายมาส่น ยงแต่เรอพระที่นั่งแลเรอรบห้าลา
 อยู่ยงตอขกันไปมา ฝ่ายฆ่าศึกยงยบไฟมาต้องฉลองพระองค์สมเด็จ
 พระเอกาทศรถอิศวรบรมขพิตรอนันทรงนนั้น แต่ปลายพระหัตถขาคชน
 ไปถึงต้นพระพาหุ อนันฆ่าศึกยงยบไฟมาต้องคนในเรอกนนนเจียช่วย
 ล่าขากมาก แต่กระสุนยบนนกลสขฆ่าศึกยงมาตอกอยู่ ณ เรอพระที่นั่งน
 ประมาณสามสิบกกระสุน พอเพลาค่าเสด็จคนเข้าพระนคร

ครั้น ๑๑ วันอาทิตย์ แรม ๑๑ ค่ำ เดือน ๖ เพลา ๑๑ ทุ่ม
 สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้านายสมเด็จพระอนชาเสด็จยกพยุหยาตราทัพ
 ออกจากพระนครข้ามไป สมเด็จพระเชษฐาธิราชทรงช้างต้นเจ้าพญาปราบ
 ไตรจักรสูง ๖ ศอก ๑๑ นิ้ว ตัดคาน้ำมันหน้าหลัง สมเด็จพระอนชาธิราชเจ้า
 ทรงพระคชาธารจักรมहिมาสูง ๖ ศอกคยตัดคาน้ำมันหน้าหลัง เจ้าพญา
 มหาเสนาช้างปราบไตรภพสูง ๖ ศอกคย เจ้าพญาจักรชช้างแก้ว
 สี่เท้าสูง ๖ ศอก ๕ นิ้ว เอาชนหมันนายกองข้างนอกช้างพงกนกกลาง
 หว่างละสียง ให้มอญเข้าไปร้องหน้าค่ายพระเจ้าหงสาวดี ว่ามีหนังสือ
 ขอกพระมหาอุปราช ให้ชนมากรายทลให้เร่งยึดประตูชัย เจ้าหน้าท
 นายประตูร้องว่าจะกรายทลก่อนจะยึดยังมีได้ สักครู่หนึ่งในค่ายพระเจ้า
 หงสาวดีวางขบจารงมณฑกนกลัษระคมมา สมเด็จพระนเรศวรเป็น
 เจ้านายพระอนชาธิราช เห็นว่าข้าศึกกรทวแล้ว ก็เสด็จลงเรือพระที่นั่ง
 ขึ้นเข้าพระนคร

ครั้น ๑๒ วันพุธ ขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๗ เสด็จพระราชดำเนินออกไป
 ตั้งทัพไชยตำบลวัดช่องลม

ครั้น ๑๓ วันพฤหัสบดี ขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๗^(๑) เอาชนพระกาล
 มฤตยราชใส่สำเภาขึ้นไปยังค่ายพระเจ้าหงสาวดี ณ ขนอนปากค พระ
 เจ้าหงสาวดีเห็นชาวพระนครเอาชนใหญ่มายิงได้ถึงค่าย ก็เลิกทัพไป
 ตั้งป่าโมกข์ใหญ่^(๒)

(๑) ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า “ครั้น ๑๒ วันพุธ ขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๗”

(๒) ฉบับพระราชหัตถเลขา และฉบับพันจันทนุมาศว่า “ป่าโมกข์ใหญ่”

ครั้นณวันจันทร์ ขึ้น ๑๐ ค่ำ เดือน ๗^(๑) สมเด็จพระนเรศวร
 เป็นเจ้ากบสมเด็จพระอนชาธิราช ยกขึ้นไปตีทัพพระเจ้าหงสาวดีถึงป่า
 โมกข์ใหญ่ เสด็จทางชลมารคแต่งทัพยกสองฟากฝั่ง ข้าศึกยกขนาบ
 ทัพยกสองฟากฝั่ง ทัพกรุงแตกย่นลงมาถึงทัพหลวง แลกระแสนย่น
 ข้าศึกย่นลงมาตอขบโตนเรือพระที่นั่ง สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าครุษา
 ขว่นออกไป สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้ากบสมเด็จพระอนชาธิราช ก็
 กรธาทพเรือชนบททหารลวณถออาวธสน สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า
 กบสมเด็จพระอนชาธิราช ทรงพระแสงดาบสองพระหัตถ์ แลทัพยก
 ช่งย่นลงมานนกกมณาใจ กลับหน้าพร้อมกัน สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า
 กบสมเด็จพระอนชาธิราช ก็ต้อนพลทะเลวงไล่ฟันข้าศึก ข้าศึกแตก
 ฉานตายแลล่าซากเป็นอันมาก แล้วสมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้ากบ
 พระอนชาธิราช ก็เสด็จเข้าพระนคร

ฝ่ายพระเจ้าหงสาวดียกมาตีคพระนครถึง ๖ เดือน จนถึง
 วัสสันตฤดู เสียบพลทหารเป็นอันมาก เห็นจะเอาพระนครมไคกเล็ก
 ทัพกลับไป ขณะเมื่อทัพพระเจ้าหงสาวดียกมาตงนั้น ชาวแฉ่งออกไป
 ถึงกรุงกัมพูชประเทศ พญาละแวกกิดพระทัย จึงแต่งให้ฟ้าทะละหะ^(๒)
 พญาเคโซ พญาราชนายก พญามโนไมตรี พญาสุวรรณคโลก
 แลเสนทอองฟากยทหารหมนหนง ให้ฟ้าทะละหะเป็นแม่ทัพยกเข้ามาตี

(๑) ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า "ครั้นณวันศุกร์ ขึ้น ๑๐ ค่ำ เดือน ๗"

(๒) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "เจ้าฟ้าทะละหะ"

หัวเมืองแถบตะวันออก พ้าทะเลหะมีได้เดินตามทางใหญ่ ลัดมาทาง
 ยาสเส้นมาย่านหอขวานควาย^(๑) เข้าสู่เมืองปราจีนแตก กรมการ
 เมืองนครนายกบอกเข้ามา สมุหนายกนำเข้ากราบทูล พระบาทสมเด็จพระ
 พระพุทธเจ้าอยู่หัวได้ทรงทราบทรงพระโกรธ ตรัสแก่พระบรมราชินี โยรส
 ว่าเหตุไฉนพญาละแวกจึงกลับมาเป็นบ่จามีตรึงน สมเด็จพระนเรศวร
 เป็นเจ้ากราบบังคมทูลฉลองพระราชโองการว่า พญาละแวกมิได้ตั้ง
 อยู่ในสัตยานุสติ์ปราศจากวิจารณ์ญาณ ฟังคำน้องชายให้เสียทาง
 พระราชไมตรีค้อยแต่ซากนคิงน ความแค้นข้าพระบาทคิงต้องบน
 พิษช้า ขอให้พญาศรีไสยณรงค์ พญาศรีราชเคโชกับพลทหารห้าพัน
 ยกออกไปตี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ขัญชาตาม พญาศรีไสย-
 ณรงค์ พญาศรีราชเคโชกราบทูลว่าบังคมลาแล้วก็ยกไปทางบ้าน
 นาเวง ถึงเมืองนครนายก ณ วันพฤหัสบดี แรม ๘ ค่ำ เดือน ๖^(๒)
 ครั้นณ วันศุกร์ แรม ๕ ค่ำ เดือน ๖^(๓) เพลาสองโมงเช้า
 ทัพเขมรยกตีเข้ามาถึงเมืองนครนายก พญาศรีไสยณรงค์ พญาศรี-
 ราชเคโชก็ยกออกตีทัพเขมรแตกถอยไปทางค่านหนุมานออกทางพระ-
 จฤต^(๔)

พญาศรีไสยณรงค์ พญาศรีราชเคโชก็ตามตีไปจนสิ้นแดน

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “ด่านควาย”

(๒) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “วันพฤหัสบดี เดือน ๖ แรม ๗ ค่ำ”

(๓) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “วันศุกร์ เดือน ๖ แรม ๘ ค่ำ”

(๔) ฉบับพันจันทนุมาศและฉบับพระราชหัตถเลขาว่า “พระจารึก”

กองทัพเขมรเจ็บบ่อยล้มตายรายทางไป จับได้เป็นแลเครื่องศาสตราวุธ
 เป็นอันมาก พญาศรีไสยณรงค์ พญาศรีราชเคโชก็กลับเข้ามาตั้ง
 อยู่ ณ เมืองปราจีนแล้วบอกเข้ามาว่ากองทัพเขมรก็แตกไปแล้ว จะขอ
 เข้ามาทำราชการฉลองพระเดชพระคุณ สังกษเขมรเชลยแลเครื่อง
 ศาสตราวุธเข้ามาถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงให้ตอบออกไป
 ว่าทัพหงสาวดียังมีได้แตกฉาน จะไวใจแก่พญาละแวกมีได้ เกลือกจะ
 แต่งกองทัพให้ยกเข้ามาอีก จะเสียประจันตชนบทอย่าเพื่อให้พญา
 ศรีไสยณรงค์ พญาศรีราชเคโชเลิกทัพเข้ามา ให้อยู่รักษาหัวเมือง
 แดงตะวันออกก่อน ต่อเมื่อใดทัพหงสาวดีแตกไปแล้ว จึงให้เลิกทัพ
 กลับเข้ามา ครั้นแจ้งไปว่าทัพหงสาวดีแตกไปแล้ว พญาศรีไสยณรงค์
 พญาศรีราชเคโชก็เลิกทัพกลับเข้ามาเฝ้า

ฝ่ายพระเจ้าหงสาวดีถึงพระนครแล้ว ก็ทรงพระดำริแต่ที่จะเอา
 กรงพระมหานครศรีอยุธยาให้ไว้ ก็ให้จกทแก้วทหารบำรุงช้างม้า
 รพล เครื่องสรรพศาสตราวุธ เสบียงอาหารกระสุนดินประสีไว้พร้อม
 เสร็จ เมื่อพระเจ้าหงสาวดีให้เตรียมทัพพนน พลหาแสน ช้างเครื่อง
 สามพัน ม้าหมื่นหนึ่ง ให้พระมหาอุปราชา พระเจ้าแปร (๑)
 พระเจ้าเซียงใหม่พนนเข้ากระบวนทัพด้วย

ครั้น ณ วันอาทิตย์ ขึ้น ๑ ค่ำ เดือนอ้าย คักราช ๕๓๒

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศไม่มี

บัณฑิตเมียบโท^(๑) คก เพลาอุษาโยค สมเด็จพระเจ้าหงสาวดี กัทรง
 เครื่องพระพิชยยุทธนาลังกาภรณ์วิภูสิตพิพิธโกคมหิมา คุมโหฬาร
 คิเรกสำหรับขัตติยราชรามัญประเทศโดยวาระดิถีเสด็จ ครั้นได้เพล
 มหามหัตถิฤกษ์มงคลา โหราชิยคณินช้องไชย ชีพื่อพราหมณ์ถวายเป็น
 เสียงสังข์ประณงค์พิทช้องกลองกาหลสนันนฤนาท เสด็จทรงช้างพลาย
 ไชยมงคลเป็นราชพาหนะ ประคยเครื่องคชาภรณ์อลังการ เคลื่อน
 พยุหะโยธาทาญโดยกระบวนซ้ายขวาหน้าหลังพลดาบตั้งโตมรสลอน
 พลเสไลทวนทองยะบายพลดาบเขนเป็นชนครวราย คุสคสายตาไสว
 เถือกองชัชชิงฉานวาลวิชนีกลดกดยังแสงทินกรไฟโรจน์โชตินาการ
 พนลกอกอกคูพร้อมพรังดาษกา รอนแรมมาโดยสถลมารคข้ามแม่น้ำ
 เมาระตะมะ เข้าทางเมืองกำแพงเพชร เสด็จถึงกรุงพระนครศรีอยุธยา
 วันอังคาร แรม ๑๔ ค่ำ เดือนอ้าย สมเด็จพระเจ้าหงสาวดีตั้งทัพ
 ข้างประหัน พระมหาอุปราชาคองค้ายกุ่มคอง พระเจ้าแปรตั้งค่ายสักก
 พระเจ้าเชียงใหม่ตั้งค่ายตำบลวัดสังฆวาส^(๒)

สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าตรัสทราขว่า ทัพพะพระเจ้าหงสาวดี
 ยกมา กัทรงมาทวนกัยทหารสามกอง กองหนึ่งยี่สิบสองคน กองหนึ่ง
 สิบสองคน กองหนึ่งเจ็ดสิบสองคน ขมาถอทวนครบมอຍกออกไ
 กองหน้าข้าศึกออกมารบ ทหารกรุงเทพมหานครแตกฉานเข้าไป

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "ศักราช ๘๔๐ ปีขาลสัมฤทธิ์ศก"

(๒) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "สังฆวาส"

สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าทรงคายนพระแสงคายนกยทหารบนคายนไป
 ซ้ำอีกในคายนเอาทวนแทงพลตกกลงมาเป็นหลายครั้งชนมิได้ ทรงม้า
 พระที่นั่งกลบเข้าพระนคร ซ้ำอีกเอากองซึ่งไต่รบพุ่งไปกรายทลสมเด็จพระ
 พระเจ้าหงสาวดี พระเจ้าหงสาวดีศรีสทามเสนาบดีว่า พระนเรศวร
 ออกมาทำเป็นอย่างทหารคองน เหมือนหนงเอาพิมเสนมาแลกเกลือ
 พระราชบิดานนจะรหรือหาไม่ เสนาบดีกรายทลว่า เห็นพระราชบิดา
 จะไม่รู้ ถารแล้วเห็นจะมีให้ออกมาทำ สมเด็จพระเจ้าหงสาวดีจึงตรัส
 สั่งว่า พระนเรศวรทำศึกอาจหาญนัก ถ้าออกมาอีก ถิงมาทเราจะเสียด
 ทหารมาก ก็จักแลกเอาตัวให้จิงได้ แล้วสั่งให้จกทหารที่มมมมมมมมมม
 ทกทพทกกองให้ ไต่หมนหนง เอาไปช่วยคายนลิกไวทำมหารทศ (๑)
 คายนลลุมพลี ถ้าพระนเรศวรออกมาคายนให้กุมเอาเป็นจิงได้

สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า ทรงม้าพระที่นั่งออกไป ทหาร
 สามกองกยลอมวงพนหนง ถอโตมรแลคายนคองออกไปไต่รบพุ่งกัน
 แต่เพลเข้า ๓ โมง จน ๔ โมง ซ้ำอีกแตกเข้าไป อยู่ลิกครุหนง
 กลบเอามาสามลิกออกมายวทพ จึงแต่งเป็นขกชนะนาง (๒) แลกองซุ่มไว้
 ขกหนงลิกไวทำม ขกหนงหารทศ สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าทรงม้า
 ทวนไล่ซำคิกเข้าไป แลซำคิกสองขกหมพระองคแลทหารเข้าไว้
 ลิกไวทำมถอคายนคองเข้ามาจะกุมเอาพระองค พระองคทรงแทงควย

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "ทหารทศ" ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า "ทหารทศ"

(๒) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "ฉนาง" ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า "ฉนาง"

พระแสงทวนถูกลักไวทำมู ๆ พันต้องพระแสงทวนเป็นแผล แต่
 ลักไวทำมูตาย หารทศถือโตมรแลหอกใหญ่ตรงเข้ามา ทรงพันด้วย
 พระแสงสะพายแสงล้มลง ก็เสด็จกลับเข้าพระนคร สมเด็จพระ
 เจ้าหงสาวดีให้เข้ามาตีค่ายชาวพระนครถึงสองครั้งสามครั้งก็มีได้
 แดกฉาน จึงตรัสว่าจวนเทศกาลฟ้าฝนนานองอยู่แล้ว ก็สั่งให้เลิกทัพ
 เสด็จกลับคืนไปเมืองหงสาวดี

ครั้นศักราช ๕๔๐ ปีชาลสมเรทธิศกวันอาทิตย์ แรม ๑๓ ค่ำ
 เดือน ๘^(๑) สมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชเจ้าทรงประสูติ ครั้น
 ๗ วันองค์การ แรม ๒ ค่ำ เดือน ๑๒ เสด็จสวรรคต พระชนม์ได้
 ๗๖ พระพรรษา อยู่ในราชสมบัติ ๒๒ ปี^(๒)

(๑๘) รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าพระชนม์ได้ ๓๕ พระพรรษา
 เสวยราชสมบัติ แต่งการถวายพระเพลิงสมเด็จพระราชบิดาเสร็จแล้ว
 สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตรัสถามขออำนาจว่า แผ่นดินกรุงกัมพูชกรราช
 นั้น ผู้ใดครองสมบัติ จิตมักเป็นสันดานพาลทุจริตเหมือนพญาละแวก
 บิดานักพระสโท นักพระสทน เมื่อก็กองหงสาวดียกมาคราวแรก
 ครั้งสมเด็จพระอัยกาธิราชเจ้าผ่านพิภพใหม่นั้น พญาละแวกก็ยกทัพ

(๑) ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า “ศักราช ๕๔๐ ปีชาลสมฤทธิศก” ฉบับหลวง
 ประเสริฐว่า “ศักราช ๕๔๑ ปีเถาะเอศศก (พ.ศ. ๒๑๔๔)

(๒) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “๒๓ ปี”

เข้ามาพลอยซ้ำ ตกกวาดเอาอพยพชาวเมืองปราจีนบุรีไป จนสมเด็จพระบรมราชาอัยกา ต้องเสด็จยกไปปราบ จึงถวายนักพระสุโท นักพระสุทันเข้ามา แล้วนักพระสุฐาไปเอาทัพ^(๑) มาตีฆ่าบิดานักพระสุโท นักพระสุทันเสีย นักพระสุฐาได้สมบัตกรงกัมพูชาธิปไตยเป็นพญาละแวก ครั้นแผ่นดินเป็นของพระราชบิดาเรา ก็ยกทัพมาตั้งวัดสามพิหารจนเสียพระจำปาธิราชลูกชาย ก็ยงหาเชือกหลายไม้ มีคักหงสา มาตีคพระนครครึ่งโค ก็มแต่ยกทัพมาพลอยซ้ำ ตกวาดเอาพระราชาราชกุมารขาขอบขัณฑเสมาไปทุกครั้ง แล้วกลับไปแต่งทูตมาขอเป็นทางพระราชไมตรี สมเด็จพระบรมราชาเรามีได้มีพระทัยอาฆาตเพื่อมิเสียธรรมราชประเพณี จนยื่นเขตแดนขัณฑศิลาจารึก^(๒) ครั้นคักพระเจ้าเชียงใหม่ยกมา พญาละแวกให้น้องชายเข้ามาช่วยงานพระราชสงคราม น้องชายนั้นมิได้มีสติสัมปชัญญะ कुछหนึ่งสังคาลชาติไปถูกฝ่ายพญาละแวกก็ปราศจากวิจารณ์ขัญญา มีแต่พาลทุจริตในสันดาน ละสัจยสัจธรรมเสีย กลับยกทัพมาตีประจันตชนบทอกเล่า ความแค้นของเราคงว่าเสียนยกอยู่ในอระไม่หายเลย แลครั้นแผ่นดินเป็นของเราแล้ว เราจะยกไปแก้แค้น เอาโลหิตพญาละแวกล้างบาปเสียให้จงได้ ตรัสแล้วสั่งให้เกณฑ์ทัพพลกรรจลาเครื่องญิบแสน^(๓) ช้างเครื่องแปะร้อย มาพนหารอย นาลงแห่งเท่าช่างเท่ามาแล้วจะยกไป

(๑) ฉบับพระราชหัตถเลขาและฉบับพันจันทนุมาศว่า "เอาทัพญวนมาตี"

(๒) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "ศิลา"

(๓) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "หอบแสน" ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า "สิบหมื่น"

ฝ่ายสมเด็จพระเจ้าหงสาวดีแจ้งข่าวไปว่า สมเด็จพระมหาธรรม
 ราชาคับศุภชวงศแล้ว ตรัสแก่มหาอุปราชว่า เจ้ากษัตริย์มหา
 พระนครเชียงใหม่ จึงยกทัพลงไปพึ่งองค์การคพระนครศรีอยุธยา
 ผลัดแผ่นดินใหม่ เสนาพฤตมาตย์ราษฎรทั้งปวงจะเป็นจุลาจลประการใด
 ย่าง ถ้าพอจะทำได้ให้ทำอย่าให้เสียที พระมหาอุปราชกราบทูล
 พระราชบิดาว่า ไหร่ทนายว่าชนษาข้าพระพุทธเจ้ารายนิก สมเด็จพระ
 พระเจ้าหงสาวดีตรัสว่า พระมหาธรรมราชาไม่เสียแรงมีบุตร การ
 สงครามไม่พอกให้พระบิดาใช่เลย ต้องห้ามเสียอีก แลซึ่งเจ้าว่าเคราะห์
 ร้ายอยู่แล้วก็อย่าไปเลย เอาผ้าสตรนึ่งเสียเถิดจะไคสันเคราะห์
 พระมหาอุปราชไคพึ่งรบสังคงนูน กลัวพระราชอาญาพระราชบิดา ก็
 มาตรวจเตรียมมรพล แลมีพระราชกำหนดไปถึงพระเจ้าเชียงใหม่ให้
 ยกมา พระเจ้าเชียงใหม่แจ้งพระกำหนดแล้ว ก็ยกทัพมากรุงหงสาวดี
 สักราช ๕๔๑ ปีเถาะเอกศก^(๑) พระมหาอุปราชพระเจ้า
 เชียงใหม่ยกพลห้าสิบลหมื่น ช้างเครื่องเจ็ดร้อย ม้าสามพัน มาข้าม
 เมืองเมะตะมะ มาโดยแม่กระษัตริย์เข้าทางพระเจดีย์สามองค์
 ฝ่ายสมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า ครั้นณวันอาทิตย์ ขึ้น ๖ ค่ำ
 เดือน ๑ มีพระราชดำรัส ให้เกณฑ์หวเมืองยกยไคทัพหนงเสร็จแล้ว
 กำหนดพระฤกษ์จะยกไปเอาเมืองละแวก

ครั้นณวันเสาร์ ขึ้น ๑๑ ค่ำ เดือน ๑ จึงมีพระราชโองการ

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "สักราช ๕๔๒ ปีมะโรงโทศก (พ.ศ. ๒๑๒๓)"

สึงมขมนตรีผู้ใหญ่รักษาพระนครว่า ทพพระเจ้าหงสาวดีแตกไปครั้ง
 นเป็นทพซึ่งจะบารุงช่างมารพลแลจะกลบในนาลงบนเห็นจะไม่ทัน แต่
 ทว่าจะไวใจมิได้ เกลือกจะคลงสงครามยกมา ถ้ายกมากให้รักษาเมือง
 ไวท่าเราเดือนหนึ่งให้ได้ สึงแล้วพอเพลาย่นมหนังสือเมืองกาญจน
 ขุบริบอกเข้ามาว่า ทพมหาอุปราช พระเจ้าเชียงใหม่ยกมาถึงเมือง
 กาญจนบุรีท่าสะพานข้ามอยู่แล้ว สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทราบดีถึงนนัก
 ค้ารลว่า เราเทียบช่างมาไว้จะยกไปเอาเมืองละแวก ขคนทพ
 หงสาวดียกมาอีกแล้ว จำจะยกออกไปเล่นสนุกกับมอญเสียก่อน แล้ว
 มีพระราชกำหนดไปให้พระอำมรินทร์ภานุเจ้าเมืองราชบุรี แต่งคน
 ห้าร้อยขึ้นไปคุ้มอยู่ ถ้าข้าศึกข้ามสะพานแล้วให้ล้างสะพานเผาเสีย
 จงได้

ฝ่ายพระมหาอุปราชเสด็จยกทัพหลวงถึงกาญจนบุรี เห็นเมือง
 ว่างเปล่าไม่มีคน ก็เข้าพระทัยว่าชาวพระนครรกรการเทครัวอพยพเข้า
 เมืองอื่น เสด็จประทับแรมอยู่ ณ เมืองกาญจนบุรี ให้เทียบลาดจับคน
 จะถามกิจการก็มีได้ ส่วนพญาจิตตองกอนหนักเร่งทำสะพานข้ามพอ
 เสร็จ รุ่งชนพระมหาอุปราชเสด็จกรีธาทัพหลวงมาโดยมารควธิ ถึง
 ตำบลพนมทวนเพลาย่นแล้วสามนาฬิกา ยังเกิดความแวมพวาทพิค
 หวนหอบชลพิงฝนเป็นกึ่งจักรกระทบมหาเศวตฉัตรซึ่งกนมาหลังพระคชา
 ธารนั้นหักทบลง (๑) พระมหาอุปราชทอดพระเนตรเห็นดังนั้น ตก

(๑) ฉบับพื้นจันทรมาศว่า "พิบลง"

ผงมหานทอนกว้างตองสรักำมานายกองหน้าตาย พระมหาอุปราชาแล
 ท้าวพญาสมิงรามัญกขยาตมพระหัตถ์เกรงพระเดชเดชานภาพเป็นสอง
 ครองแล้ว แลซงพระมหาอุปราชายกมาครงนประหลาคนัก ค้วยข้าศึก
 พ่ายไปเดือน ๗ ยังไม่ทันขำรงขำงมารพลถงขนาค แลเดือนยี่(๑)
 ยกมาถงพระนครนเห็นเรวณก คิร้ายจะไคขำวว่าสมเด็จพะพุทธิจำ
 หลวงเสด็จสวรรคต คิคิดวำแผ่นดินเป็นจุลาจลจิงรคมาโดยทำนองคัก
 ครนจะรยมนในกรง ขำคักจะไคใจ ขอเชิญเสด็จทพหลวงออกถง
 แต่งกองทพเข้าปะทะพังกำลึงค ถ้าคักหนักจิงทพหลวงเสด็จหักต่อ
 ภายหลง สมเด็จพะพุทธิจำอยู่หวทงสองพระองค ไคทรงพมขมนตร
 ทลคิงนนชอขพระทัยมาก แยมพระโอยจุค้ำารสวำ ซงปรกษาการ
 สงครามครงนตองควยควำมค้ำารเรำ บคันทพเตรยมอยู่ ณ ท่งขำงขวค
 (๒) พร้อมอยู่แล้ว ให้อยกไปตั้งขำโมกข์(๓) เำแต่ทพหวเมืองตรจิตวำ
 ยสืบสำมหวเมืองเป็นคन्हำหมน ใหพญาศรีไสยฉรงคเป็นแม่กอง
 ใหพญาราชฤทธำนนคเป็นยกกระขัตร ยกขนไปจัตรบหน้าขำคักอยู่ ณ
 ต้ำยลท่งหนองสำหรัำย พญาศรีไสยฉรงค พญาราชฤทธำนนคกรำย
 ถวำยขิงคมลา ออกมำจัตแงไฟรพลยกทพไปโดยพระราชบัญญัติ
 สมเด็จพะเจำอยู่หวตรสให้โหรำหำฤกษ์ พระโหรำธิขคี่ หลวงโลกทูป

(๑) ฉบับหลวงประเสริฐว่า "ศักราช ๕๕๔ มะโรงศก วันศุกร์ เดือน ๑๒ แรม ๒ ค่ำ

(๒) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "ท่งขำงขอด"

(๓) ฉบับพันจันทนุมาศและฉบับพระราชหัตถเลขาว่า "ปากโมก"

ขุนเทพากร (๑) คำนวณพระฤกษ์ถวายว่า สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้
 จิตรรงค์โชคสรพรฤกษ์พร้อมมีชัยข้าศึก ขอเชิญเสด็จจากพระนคร ณ
 วันอาทิตย์ ขน ๑๑ ค่ำ เดือน ๒ เพลารุ่งแล้วสองนาฬิกาห้าบาท
 สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว ก็ตรัสให้สมหนายกกำหนดทัพหลวงจะเสด็จ
 โดยชลมารคไปตั้งทัพชัยพนมโมก (๒) สมหนายกก็แจกพระราช
 กำหนดเข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายทหารพลเรือนเตรียมการจะเสด็จ
 พระราชดำเนินเสด็จ

ถึง วันอาทิตย์ ขน ๑๑ ค่ำ เดือน ๒ เพลารุ่งแล้วสองนาฬิกา
 ห้าบาท ไทศัภมหัทิมหาวิชัยฤกษ์ สมเด็จพระบาทบรมนาถบรมบพิตร
 พระเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ ทรงเครื่องสำหรับพิชัยสงครามเสด็จ
 เสด็จทรงเรือพระที่นั่งศรีสมรรตไชย สมเด็จพระอนชาธิราชเจ้า ทรง
 เรือพระที่นั่งไกรสรสมุขพิฆานอนอลังการรจนาค่วมหาเศวตบรรณฉัตร
 ชนิกเครื่องอภิมุขมลายพรายพรรณบังระวิวันยังแทรงกลอนสลัษสรพร
 คุ้มกรรชิงกลิงกลดจามรมาศคาศษา คุมเหาฟ้ารเลิศนิพนดิกลอฉกคุ้ม
 กระบือชชิงฉานธงชัย แลสว่างไสวไฟโรจน์ด้วยเรือจันทา (๓) ท้าวพญา
 สยามนตราช เรียงเป็นระยะโดยขบวนพยุหยาตราหน้าหลังทั้งปวง
 พร้อมเสด็จ พออุคฤกษ์ พระโหราธิบดีกลั่นหมองชัย ราชครูทวิชา

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "ขุนเทพพยากรณ์"

(๒) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "พื้นปากโมก" ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า "ปากโมก"

(๓) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "เรือประจันทา"

หารยเข้ามหาสังขตทกษณาวัฏฏ์ ประโคมแตรสังขตทกษณาวัฏฏ์ ฌองกลอง
 กองนสนน มหาอรรณพนที เคลื่อนเรือกระบวนพยุหยาตราโดย
 ชลมารคถึงประทักษณานหน้าพลยปลาชัยป่าโมกข์ เพลาช่ายแล้ว
 สองนาฬิกาเสด็จเสด็จจกทพ ประทษแรมอยู่ทนนกำหนด ๑๑ ทุ่ม
 ๓ บาท ทพหลวงจะเสด็จพระราชดำเนิน เมื่อเพลา ๑๐ ทุ่ม สมเด็จพระ
 พระเจ้าอยู่หัวทรงพระสับนนิมิตว่า นานองท่วมข่ามาฝ้ายประจิมทิศเสด็จ
 ลุยชลธิ์เที่ยวไป พนมหากมกลิตวใหญ่โตสัปปยทชยทชนาการ สมเด็จพระ
 พระเจ้าอยู่หัวประหารกมกลิตทาย บรรทมตน ขณะนนตรสให้โหรทาย
 พระโหรราชิตทูลท้านาย ว่าคักกรงนใหญ่หลวงจะโตถึงซงมหายทช-
 ทิตถิ แต่ทว่าพระองค์จะมีชยจะลุยไล่ประหารขจามิตรชาคัก กจพระ
 สับนว่าเที่ยวลุยไล่กระแสนาคณะนั้น สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโตทรงพงค
 พระทัยนถ ทรงเครื่องสำหรับราชรถยทชสรรพเสด็จ เสด็จยังเกย
 คอยฤกษทอดพระเนตรเห็นพระบรมสารีริกธาตเสด็จปาฎิหารียชวงเท่า
 ผลส้มเกลยง มาแต่ทกษณทศเวียนเขนทกษณาวัฏฏ์ แล้วเสด็จผ่านไป
 อครทศ ทรงพระบิตช่านไปทงพระองค์ ยกพระหัตถถวายทศนช
 สโมธานอธิษฐานขอสวัสดิชชแก่ปรยภษ พระโหรราชิตก็ให้ประโคม
 แตรสังขตทกษณาวัฏฏ์พร้อมกัน สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงชางตนเจ้า
 พญาไชยานุภาพตคณามนหน้าหลังเป็นราชพาหนะ สมเด็จพระอนุชา-
 ธิราชเจ้าทรงชางตนเจ้าพญาปราบไตรจักรตคณามนหน้าหลังเป็นราช
 พาหนะ พร้อมควยชางท้าวพญาเสนาบดีมนตรีมุขทงปวง เสด็จ

พยหาตราทัพโดยแถวสถลมารคไป เขาที่เสวยตำบลบ้านสะแก
 ละเลา^(๑) แล้วเสด็จยกไปตามท้องทุ่ง เพลาเที่ยงพระอาทิตย์ทรง
 กลक्रमข้างพระที่นั่งไปจนย้ายสามโมง พอกระทั่งกองหน้าซึ่งตั้งอยู่
 ตำบลหนองสาหร่าย เสด็จประทับเกยไต้ฉายาไม้ประทีปใหญ่อันสถิต
 เหนือจอมปลวกเอาเป็นนิมิตครุฑนามชยภูมิ สั่งให้เร่งตั้งค่ายกองหน้า
 หลังขกซ้ายขวาเป็นขบวนประทุมพยุหะ

ฝ่ายสมิงจะคราน สมิงเขือ สมิงทรายม่วน นายกองม้าคอยเหตุ
 เห็นกองทัพหน้าแลทัพหลวงตั้งนั้น ก็ขม้าวางใหญ่กลับไปค่ายตะพังตรุ
 เอาคณินทูลแก่พระมหาอุปราชาทุกประการ พระมหาอุปราชาแจ้ง
 คึงนนั้น ก็ทรงพระดำริว่าชะรอยจะเป็นทัพพระนเรศวร ถ้ามีคึงนนั้นจะเป็น
 ทัพเอกราชครุฑน้องชายยกมาเป็นมั่นคง แล้วตรัสถามสมิงนายกอง
 ม้าว่า คะเนพลประมาณเท่าใด สมิงจะคราน สมิงเขือ สมิงทรายม่วน
 กรายทูลว่า พลประมาณสี่เจ็ดสิบแปดหมื่น พระมหาอุปราชาได้
 พังคึงนนั้น จึงตรัสปรึกษาแก่นายทัพนายกองว่า ทัพพระนเรศวรยกมา
 คราวนี้ก็เป็นทัพใหญ่อยู่แล้ว แต่ที่เวลาน้อยกว่าเราสองเท่าสามเท่า
 จำจะยกทุ่มตีเอาทัพแรกน ให้แตกฉานยับเยินแล้วภายหลังก็จะเขามอง
 เห็นจะได้พระนครครืออยุธยาโดยง่าย นายทัพนายกองก็เห็นโดยพระราช
 บัญชา พระมหาอุปราชากำหนดแก่นายทัพนายกองให้เตรียมพล

(๑) ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า "บ้านสะแกวะสะเลา"

แต่ในเพลาสยามยามให้พร้อม คัสยเอศทัมจะยกเอารุ่งไว้หน้า นายทัพ
 นายกองกจคเแจงกระบวนทัพเทียบไว้ตามรบสังทุกประการ

ครั้นเพลาสยเอศทัม พระมหาอุปราชากัสอดคล้องพระองค์ทรง
 เกราะสุวรรณประคิยพลอยสะพักสังวาลมรกตสามสาย ทางสุวรรณธรตัน
 มหามงกุฎอย่างขัตยราชรามัญยกองมไปหน้าคชเคียรวาสกริ แล้ว
 ทรงเครื่องสำหรับกนสรพาวุธพร้อมเสร็จเสด็จทรงช้างต้นพลาพัททกอ
 สูง ๖ ศอก ๑๕ นิ้ว^(๑) คีคณามันหน้าหลัง เป็นพระคชาธารกน
 เศวตฉัตร สมิ้งนนทมางเขนกลางช้าง เจ้าเมืองมลาวนควาญ พร้อม
 ควยแวงจตรังคบาทแลหน้าช้างพระมหาอุปราชานัน ทวนทองสรอย
 ถคอกออกมานนวางบนจางมณฑกนกลสยตระแยงแก้ว คายโล่ คายคัง
 สงละหารอย แลมางจาชโรพเลยงพระมหาอุปราชานัน เขนกองหน้า
 ช้างพลาพัททเนียงสูง ๖ ศอกคยสองนวดคณามันหน้าหลัง สมิ้ง
 ปรายคักเขนกลางช้าง สมิ้งมือเหล็กเขนควาญ พระมหาอุปราชาให้
 แต่งช้างชนะงาผกคชาธารมีเศวตฉัตรทงสยหกช้างพรางไว้ แลจก
 สมิ้งรามัญทเขมเข่งขีประจำครบอยหน้าช้าง มางจาชโรพระพเลยง
 มชางคกงนแซกแซงเขนชนคแลบนจางมณฑกนกลสยห้ามแล่น แล
 พลคายโล่ คายคังคายสองมือสงละพนเขนชั้น ๗^(๒) ออกไป แล้ว
 ช้างท้าวพญารามัญเกยกกายกองหน้า แลพลเทินเทายสยหมัน พล

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศและฉบับพระราชหัตถเลขาว่า "สูง ๖ ศอกคย ๕ นิ้ว"

(๒) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "เขนชั้น ๒"

มาสามพันแห่งสองฟากทั้ง ทพหลังนั้นพระเจ้าเชียงใหม่ช้างพลาย
 ชมพทศ สูง ๖ ศอกคืบหนึ่ง^(๑) ตัดนามนหน้าหลัง พญาเชียงใหม่
 หลาน เป็นกลางข้าง แสันทาญใจคึกควาญ กอรัยไปด้วยข้างคิงกัน
 แฉกแซง พลเคินเท่าสียหม่น^(๒) พระมหาอุปราชาทพเป็นสัตต-
 เสนาเจ็ดแถว แถวละเจ็ดกองเป็นสี่สียเกากอง พร้อมพลาพลทวยหาญ
 ให้ลั่นฆ้องใหญ่ ฆ้องกระแตคี่รบตามหมวกทอง ยกจากค่ายตะพังตรุ
 ครองนสนนฤนาทด้วยศัพทสำเนียงเสียงข้างม้าพลาพลเคิน สะท้าน
 สะเทอนคางแผ่นพลธำจะถล่มลง

ฝ่ายสมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า ขณะเมื่อเสด็จประทับอยู่ ณ
 ฉายาไม้ประดู่ เร่งให้ตั้งค่ายมั่นทอดพระเนตรเห็นมารามัญตามชายทุ่ง
 คอยกลับไป ก็ตรัสแก่ผู้มนตรว่า พลาซงกลับไปนั้น เห็นทพ
 มหาอุปราชามาคอยเอาเหตุไปแจ้ง ตรายเพลารุ่งนี้จะไต่ยทุญใหญ่
 ให้กองทัพพญาศรีไสยณรงค์ พญาราชฤทธานนต์เร่งยกไปแต่ในเพล
 ศัสยเอ็ดทุ่ม ประทะหน้าซำคักฟังกาลังกู แลในกองทัพหลวงก็ให้พร้อม
 ไว้แต่ในเพลาย่ำรุ่ง ท้าวพญานายทพนายกองก็ตรวจเตรียมโดยพระ
 กำหนด

ครั้นอรุณรุ่งแสงสริโยภาส พระบาทสมเด็จพระบรมพิตรพระพุทธิ-
 เจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์เสด็จขึงเกย ตรัสให้ท้าวพญาในกองทัพหลวง

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "สูง ๖ ศอกคืบหนึ่ง"

(๒) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "๑๑ หมื่น"

ยกออกตั้งกระบวนเบญจเสนา พญาศรีราชเทโจชช้างปลายโจมไตรภพ
 ถอพลหมนหนงเบนกงหน้า พญาพิไชยบรรณฤทธิชช้างปลายจบไตรจักร
 ถอพลหาพน เบนบกขวา พญาพิชิตรณรงค์ ช้างปลายโจมทัพถอ
 พลหาพนเบนบกซ้าย พญาเทพอรชุน ช้างปลายจบโจมยุทธิถอพล
 หมนหนงเบนเกยกกาย พญาไชยสงคราม^(๑) ช้างปลายผ้าพลแมน
 ถอพลหาพนเบนบกขวา พระรามกำแหง ช้างปลายเส้นพลพาย
 ถอพลหาพนเบนบกซ้าย แลหน้าพระคชาธารออกไปปลายเชือกนน
 ขุนโจมจัตรงค์ช้างปลายกญชรชัย ขุนทรงเคชชช้างปลายไตรสรเคช
 พลเขนทองข้างละหารอย พระราชมานชช้างปลายหัตคินพิไชย ถอ
 พลขกลองชนะซ้ายขวาข้างละหารอย แลหลวงพิเคชสงคราม ช้าง
 ปลายขญยง หลวงรามพิชัยชช้างปลายมิ่งมงกุฏ ถอพลตายไล่
 ทายตงข้างละหารอย พระราชวงสนชช้างปลายแก้วมาเมือง ถอพล
 อาสาจามหารอย พระเสนาภิมชช้างปลายเพองภพไตร ถอพลอาสา
 ญบนหารอย ถคนนทหารทะเลวงพันคพระทยรอยสามสี่หกคนถอตาย
 เขนสี่สี่สองคน^(๒) ถอตายไล่สี่สี่สองคน ถอตายสองมอห้าสี่
 สองคน^(๓) หน้าพระคชาธารนน หวหมนพนทนาย สัพระตำรว
 ลวนตายสะพายแล่ง ถอทวนทองหารอย กำหนคทงกองทัพหลวงเบน

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศและฉบับพระราชหัตถเลขาว่า "พระยาพิไชยสงคราม"
 (๒) ฉบับพันจันทนุมาศและฉบับพระราชหัตถเลขาว่า "ยี่สี่สองคน"
 (๓) ฉบับพันจันทนุมาศและฉบับพระราชหัตถเลขาว่า "เจ็ดสี่สองคน"

เบญจยุกต์เสนางคณิศรเสด็จ พระมหाराชครุ พระครุศิวพราหมณ-
 โหราธิปัตย์ ก็อัญเชิญเสด็จพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสอง
 พระองค์ สรงมูรธาภิเษก ถวายอาเศียรพาทอวยชัยสมเด็จพระเจ้า
 อยู่หัว ก็ทรงเครื่องประทับสำหรับราชกษัตริย์สุลลภามิสสงคราม
 วนนนวนอาทิตย์ ทรงพระแสงธนูแล้วเสด็จชนเกษคอบฤกษ์ แล้ว
 พ่อพราหมณ์ทำโขนทวารละว้าเช่นไก่ ขนมหาวิชัยศักดิ์ไม่ข่มนาม
 แล้วเสด็จ พ่อโคยบินสำเนียงบนยงยุกต์แยงสศเสียง ตรัสให้หมนทพ
 เสนาเอามาเร็วไปฟังราชการ เห็นทัพหน้าพ่ายเป็นอลหม่าน หมนทพ
 เสนาพาเอาขุนหมื่นในกองหน้าเข้ามาเฝ้า สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตรัสถาม
 เหตุไคพ่ายข้าศึก ขุนหมื่นกราบทูลพระกรุณาว่า ยกขึ้นไปถึงท้ายโคก
 เฝ้าชาวเพลาเช้า ประมาณโมงเศษ พบกองทัพรามัญยกมาปะทะตักัน
 ถึงตะลุมบอน คึกหนักกว่าทุกครั้งจึงพ่าย สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตรัส
 ความคิดมุขมนตรี^(๑) ขอเชิญเสด็จทัพหลวงตั้งมั่นอยู่ก่อน แต่งทัพ
 ไปตั้งรับหน้าไว้ว ต่อไคทแล้วจึงยกทัพหลวงออกทำยุทธหัตถีเห็นจะได้
 ชัยชนะ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไม่เห็นด้วย คำว่าทัพหน้าแตกฉาน
 มาแล้ว แลจะแต่งทัพออกรบไว้ก็จะมาปะทะกันเข้าก็จะพลอยให้แตก
 เสียอีก ซอยให้เข็กลงมาที่เคี้ยว ให้ข้าศึกไล่ละเลิงใจ เสียกระบวนมา
 เราจึงยกทัพใหญ่ยอข้าศึกเห็นจะได้ชัยชนะง่าย ท้าวพญา

(๑) ฉบับพื้นจันทนุมาศและฉบับพระราชหัตถเลขาว่า “ตรัสดูความคิดมุขมนตรีว่า
 “ทัพหน้าพ่ายครั้งนี้จะคิดประการใด เสนาบดีมนตรีมุขกราบทูลว่า “ขอเชิญ...”

มขมนตรีทั้งปวงกราบถวายบังคมพร้อมกัน เห็นโดยพระราชดำริ
 สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ก็ตรัสให้หมื่นทิพเสนา หมื่นราชามาตย์เอา
 มาเร็วขึ้นไปประกาศแก่นายทัพนายกอง พลทหารทั้งปวงอย่าให้รอรบ
 เลย ให้เข้กลงมาที่เคี้ยว

ฝ่ายที่พราหมณ์ เห็นทัพชาวพระนครพ่ายไป มีไตตงรบ ก็ยังมี
 ใจกำเริบ ไ้ระสู้ระสายมีไตเป็นกระบวน สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า
 เสด็จคอยฤกษ์ ทอดพระเนตรเห็นมหาเมฆตงขึ้นมาแต่ทิศพายัพ แล้ว
 กลับเกลอนคนกระจ่ายอันตรายกันไป พระสุริยเทวบุตรจรัสแจ่มดวงใน
 นภาคลออากาศ พระมหाराชครู พระครูปโรหิตาจารย์ ไหราธิเบศ ก็
 ถนอมองชัยคาเนินธง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จทรงเจ้าพญา
 ไชยานุภาพเป็นพระคชาธาร สมเด็จพระเอกาทศรถอัครบรมนาถราช
 อนุชา เสด็จทรงเจ้าพญาปราบไตรจักรเป็นพระคชาธาร พลทหารก็ให้
 สนนบนลอคัพทเศวตสังข เลียงประโคมฆ้องกลองชนะ กลองคึก
 สะท้านสะเทือนประหนึ่งแผ่นดินจะไหว สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสอง
 พระองค์ ยাত্রาพระคชาธารเป็นบาทอย่างสะเทินมาของขวาปะฝ่าย
 ซ้ายซาคัก เจ้าพญาไชยานุภาพ เจ้าพญาปราบไตรจักรไต่ยืนเลียงพล
 แลเลียงฆ้องกลองคึกองคะนอง ก็เรียกมนตรีนครนทางหซหางกรยา
 ย่วน เดินเป็นบาทอย่างใหญ่ เร็วไปค้วยกำลังน้ำมัน ช้างท้าวพญา
 มขมนตรีแลโยธาทาญซ้ายขวาหน้าหลังทั้งนั้นตกลงไป มีทันเสด็จ
 พระคชาธารสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ โกลทัพนหน้าซาคัก

หตถควยกัน ให้เป็นเกียรติยศไว้ในแผ่นดินเถิด ภายหน้าไปไม่มี

กษัตริย์ที่จะไต่ยทอหตถแล้ว

พระมหาอุปราชาไคพงคองนั้น ก็ละอายพระทัยมีขัตติยะราชมานะ

ก็ย้ายพระคชาธาร ออกมารบ เจ้าพญาไชยานภาพเห็นช่างชาศักกไป

ควยผลม่นามน^(๑) มีทนายเสียที พลายพัททกอไคกลางแบกรรนา พระ

มหาอุปราชาจ้วงพันควยของ้าว ส้มเค็้จพระนเรศวรเป็นเจ้า เบียงพระ

มาลารบ พระแสงของ้าวมีไคทองพระองค์ เจ้าพญาไชยานภาพ

สยักลงไคกลางแบกถนัค พลายพัททกอเพ็ลียงเบนไป ส้มเค็้จพระ

นเรศวรเป็นเจ้าไคท จ้วงพันควยพระแสงพลพาย ต้องพระองค์สาเบียง

ขวามหาอุปราชา ตลอดลงมาถึงขนิมมราประเทศ ชบลงกัยคอ

ช่าง แลนายมหานภาพควาญพระคชาธารพระนเรศวรเป็นเจ้านนตอง

บนชาศักกตาย

ขณะเมื่อส้มเค็้จพระนเรศวรเป็นเจ้า ชนช่างควยมหาอุปราชานั้น

เจ้าพญาปราบไตรจักร ซึ่งเป็นพระคชาธาร ส้มเค็้จพระเอกาทศรถ

ก็เข้าชนควยพลายพิชเนียงช่างมางจาชโร เจ้าพญาปราบไตรจักรไค

ล่าง พลายพิชเนียงเสียทีเบนไป ส้มเค็้จพระเอกาทศรถจ้วงพันควย

พระแสงของ้าว ต้องคอมางจาชโรชาคตายกัยคอช่าง หมันภักค

ศวรรกลางช่างส้มเค็้จพระเอกาทศรถนนตองบนชาศักกตาย

ขณะเมื่อส้มเค็้จพระพททเจ้าอยู่หวทงสองพระองค์ทำคชสงคราม

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "ผู้ล้นน้ำมัน" ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า "ผู้น้ำมัน"

เงินทองเสื่อผ้าโดยสมควรเสร็จ แล้วมีพระราชดำรัสให้ปรึกษาไทย
 นายทัพนายกองว่า ข้าศึกยกมาถึงพระนครสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้งสอง
 พระองค์ ทรงพระทัยจะรักษาพระบรมพุทธศาสนา แลสมณ-
 พราหมณาจารย์ อาณาประชาราษฎร์ มิได้คิดเห็นอยากลำบากพระองค์
 ทรงพระอุตสาหะเสด็จยกพลโยธาทัพออกไปรณรงคด้วยข้าศึก แล
 นายทัพนายกองกลัวข้าศึกยิ่งกว่าพระราชอาญา มิได้โดยเสด็จพระราช
 ดำเนินให้ทัน ละแต่พระคชาธารสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์
 ให้เขาอยู่ท่ามกลางข้าศึก จนได้กระทำยทศหัตถ์ มีชัยแก่พระมหา
 ออุปราชาเสร็จ ไทยนายทัพนายกองทั้งนี้จะเห็นประการใด พระมหา
 ราชครู พระครูปโรหิตทั้งปวงปรึกษาใส่ด้วยอัยการศึก พยพระราช
 กฤษฎีกาว่า สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินงานพระราช
 สงคราม แลเกณฑ์ผู้คนเข้าในกระบวนทัพ แล้วแลมิได้โดยเสด็จให้
 ทัพเมื่อขณะยทศ ท่านว่าไทยนั้นเป็นอกฤษฎ์ ให้ประหารชีวิตเสียอย่า
 ให้ผู้นอกเขียงอย่าง เขาขอพิพากษากราบทูล มีพระราชดำรัสสั่งให้
 เขาตามลูกขุนปรึกษา แต่ทว่ายทศจนวันจาศททสี่ บัณเฑาะว์ล้อยู่ ให้
 เอนายทัพนายกองจำเรอเนตรไว่ก่อนสามวัน พันแล้วจึงให้สำเร็จไทย
 โดยพระอัยการศึก

ครั้น ณ วันอาทิตย์ แรม ๑๕ ค่ำ เดือนยี่ (๑) สมเด็จพระพน-

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "ครั้น ณ วันอาทิตย์ เดือนอ้าย แรม ๑๕ ค่ำ" ฉบับพระ
 ราชหัตถเลขาว่า "วันอาทิตย์ แรม ๑๔ ค่ำ เดือนยี่"

รัตน บ้าแก้ว แลพระราชาคณะยัสัยหารูป เข้ามาถวายพระพรถาม
 ชาว ซึ่งเสด็จงานพระราชสงคราม ไต่กระทำการทศหัตถ์มชยแก่พระ
 มหาอุปราช สมนเด็จพระเจ้าอยู่หัวกแลลงการ ซึ่งปราบขี้จามิตรให้
 ฟังทุกประการ สมนเด็จพระพนรัตน จึงถวายพระพรถามว่า พระราช
 สมนกรมชยแก่ชาคอก เป็นไฉนข้าราชการท่งปวง จึงต้องราช
 ทณฑลเล่า สมนเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงตรัสบอกกว่า นายทัพนายกอง
 เหล่าน อยู่ในกระบวนทัพโยม มั่นกลวชาคอกมากกว่าโยม ละให้แต่
 โยมสองคนพี่น้อง ผ่าเข้าไปในท่ามกลางศึก จนไต่กระทำการทศหัตถ์
 กัยมหาอุปราช มีชยชนะแล้วจึงไต่เห็นหน้ามัน นีหากว่าขารมชยของ
 โยม หากไม่แผ่นดินจะเป็นของชาวหงสาวดีเสียแล้ว เพราะเหตุคองนี้ โยม
 จึงให้ลงโทษโดยพระอัยการศึก

สมนเด็จพระพนรัตน จึงถวายพระพรว่า อาตมาภาพพิเคราะห์ค
 อนข้าราชการเหล่านั้น ที่จะไม่รักไม่กลัวพระราชสมภารเจ้านั้นหาไม่ได้
 แลเหตุท่งนจาเป็นที่จะให้พระเกียรติยศพระราชสมภารเจ้าเป็นมหศจรรย
 เหมือนสมเด็จพระสรวเพชญ์พทธีเจ้า เมื่อพระองค์เสด็จเห็นอุปรา
 ชิตยปลงกไต่ควงพระมหาโพธิ์ณเพลาสายเหนือ ครองนนเทพยเจ้า
 มาเฝ้าพร้อมอยู่ท่งหมนจกรวาท แลพญาวสวัตีมารยกพลาพลเสนา
 มารมาผจญครองนน ถ้าไต่เทพยเจ้าเป็นขรवार แลมีชยแก่พวก
 พญามาร ก็หาสู้เป็นมหศจรรยนักไม่ นีเผอญให้ห่มมอมนิทรพรหม
 ท่งปวงปลาสนาการหนีไปสน ยังแต่พระองค์เดียว อาจสามารถผจญ

พญามาราชราชกัษพลเสนาमार! ให้อปราชัยพ่ายแพ้ไค่ จึงสมเด็จพะ
 ขรมโลกนาถเจ้าไค่พระนามว่า พระพิชิตมารโมลคีร์สิรรเพชคา
 ญาณ เป็นมหามหัทศักรรยกาลกิเรก ทวอนันตโลกธาตุของขน ตราย
 เทาถึงภวคพรหม เบื้องต่ำตลอดถึงอโธภาคอเวจเป็นทสค ก
 เหมือนพระราชสมภารเจ้าทั้งสองพระองค์ทรงน ถ้าเสด็จพรอมด้วย
 เสนางคนิกรโยธาทวยหาญมาก แลมีชัยแก่พระมหาอุปราชานัน หา
 สเป็นมหัทศักรรย แม่พระเกียรติยศปรากฏไปนา ๆ ประเทศธานีใหญ่
 น้อยทงนนั้นไม่ พระราชสมภารเจ้าอย่าทรงปริวิตก โทมนัสน้อยพระทัย
 เลย อนเหตุทเป็นน เพื่อเทพยเจ้าทงปวง อนรภษาพระองค์จักสำแดง
 พระเกียรติยศ ฤจธาทมาภาพถวายพระพรเป็นแท้ สมเด็จพะเจ้าอยู่
 หวัตรสไค่ทรงฟังพระพนรัตน ถวายวิสิชนากว้างขวาง ออกพระนาม
 สมเด็จพะขรมโลก ครองน ะลกถึงพระคุณนามอนยัง ก็ทรง
 พระขตโสมนัสตนเต็มพระกมลหฤทัยปราโมช ยกพระกรประณม
 เหนอพระอดมางคสิโรตมน์มัสการ ออกพระโอษฐูว่า สาธ สาธ
 พระผู้เป็นเจ้าวาน ควรนุกหนา สมเด็จพะพนรัตนเห็นว่าพระ
 มหากษัตริย์ คลายพระโกรธแล้ว จึงถวายพระพรว่า อาตมาภาพ
 พระราชาคณะทงปวง เห็นว่า ๑๕ (๑) ข้าราชการซงเป็นโทษเหล่า
 นนผิดหนักหนาอยู่แล้ว แต่ทว่าไค่ทำราชการมาแต่ครั้งสมเด็จ(๒)

(๑) ฉบับพันจันทมุทาส และฉบับพระราชหัตถเลขา ไม่มี ๑๕

(๑) พระบรมราชอัยกา และสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง และทำราชการ
 การมาใต้ละอองธุลีพระบาทของพระราชสมภารเจ้ามาแต่เดิมมา ดุจ
 พุทธบริษัทสมเด็จพระบรมครูเหมือนกัน ขอพระราชทานบิณฑบาตโทษ
 คนเหล่านี้ไว้ครั้งหนึ่งเถิด จะได้ทำราชการฉลองพระเดชพระคุณสืบ
 ไป สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตรัสว่า พระผู้เป็นเจ้าขอแล้วโยมก็จะให้
 แต่ทว่าจะให้ไปตีเอาเมืองตะนาวศรี เมืองทวาย แก่ตัวก่อน สมเด็จพระ
 พระพนรัตน์ถวายพระพรว่า การซึ่งจะใช้ไปตีบ้านเมืองนั้น สุดแต่
 พระราชสมภารเจ้าจะสงเคราะห์ ใช้อกิจสมณะ แล้วสมเด็จพระพนรัตน์
 พระราชาคณะทั้งปวง ถวายพระพรลาไป

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวสั่งให้ท้าวพระยา พระหัวเมืองมณฑล
 พันโท พระราชกำหนดให้พระยาจักรีถือพลห้าหมื่น ไปตีเมือง
 ตะนาวศรี ให้พระยาพระคลังถือพลห้าหมื่นไปตีเมืองทวาย พระ
 ยาจักรี พระยาพระคลัง นายทัพนายกองก็ถวายบังคมลาออกไปโดย
 พระราชกำหนด สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตรัสว่า ซึ่งเราทั้งเมืองฝ่าย
 เหนือเสียเล็กกรอบครวลงมานัน ก็หาสนิทเคียวไม่ ครองนคกหงสาวดี
 ก็ถอยกำลังลงแล้ว ถึงมาทว่าจะมีมากไม่เกรง เราจะบำรุงเมืองทงน
 ให้เป็นเกียรติยศไว้ตราายเท่ากัลปาวสาน จึงสั่งให้พญาไชยบูรณ์เป็น
 เจ้าพญาศรี(๒)ครองเมืองพระพิษณุโลก ให้พระศรีเสาวราชไปรักษา
 เมืองสุโขทัย ให้พระองค์ทองไปรักษาเมืองพิษณุ ให้หลวงจำไปรักษา

(๑) ความตั้งแต่นั้นเป็นต้นไปจนจบตัวเอน ฉบับโบราณขาดไปสองลาน ได้คัดมาเติม
 จากฉบับพระราชหัตถเลขา

(๒) ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า "สุรสีห์"

เมืองสุวรรณโลก ขรรคาคหฬเมืองฝ้ายเหนือท้องปวง ก็ให้เจ้าเมืองกรม
การแต่งไปเรียกร่องรวบรวมไพร่พล ซึ่งแตกฉานชานเซ็นอยู่ในป่าดง
นนทกหฬเมือง

ฝ้ายเจ้าเมืองมลวนชาวหงสา ซึ่งสมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า
จับได้ให้ปล่อยกลับไปนั้น ก็พบนายทัพนายกองพม่ามอญ ซึ่งแตก
ฉานชานเซ็น โดยค่านโดยทางไปรวบรวมกันได้ ก็พากันกลับไปกรุง
หงสาวดี เข้าเฝ้ากราบทูลประพฤติเหตุ ซึ่งพระมหาอุปราชาเสียบ
พระชนม์ชีพกบคอช้างนั้น ให้ทราบทุกประการ

สมเด็จพระเจ้าหงสาวดี แจงคังนิน ก็เสียบพระทัยโทมนัส คิด
อาลัยถึงพระราชบุตรแล้ว ทรงพระโกรธแก่นายทัพนายกองว่า นเรศวร
กบคอกาทศรณ้องชายเข้มารบแต่สองข้าง เป็นคนกลางคนควาญข้าง
หกคนเท่านั้น ทพเราถึง ๕๐ หมื่น ถึงมาทว่า จะมีถ้อสาตราวุธเลย
จะประหารตัวกอนคิน แต่คนละกอนก็จะไม่ครนาม้ออก นละให้เสียบ
ราชโอรสแห่งเรา ไหนจะเลี้ยงต่อไปได้ ให้ลงพระราชอาญาทั้งนาย
ทั้งไพร่ แล้วจำใส่เรือนตรู่ไว้ อยู่ประมาณ ๗ วัน พระเจ้าหงสาวดี
ทรงพระราชดำริว่า นเรศวรทำการศึกว่องไว หลีกแหลมมองอาจนัก
จนถงยทอหิตถมชัยแก่มหาอุปราชา เอกาทศรณแล้ว ก็มีชัยแก่มาง
จาชโร เห็นพี่น้องสองคนน จะมิใจกำเริบ ยกมาตีพระนครเราเป็น
มั่นคง แต่ทว่าจะคิดเอาเมืองตะนาวศรี เมืองมฤท เมืองทวายก่อน
จำจะให้นายทัพนายกอง แลไพร่ซึ่งไปเสียบทัพมานั้น ให้ยกลงไปรักษา

เมืองตะนาวศรี เมืองมฤทเมืองทวายไว้ให้ได คักจึงจะไม่ถึงกรุง
 หงสาวดี ครั้นทรงพระดำริแล้ว เพลารุ่งเสด็จออกตรัสสั่งให้ถอดนาย
 ทพนายกองออกจากสังขลิกพันนักษการ แล้วให้เร่งยกลงไปรักษาเมือง
 ตะนาวศรี เมืองมฤท เมืองทวายไว้ให้ได ถ้าเสียเมืองตะนาวศรี
 เมืองมฤท เมืองทวายแก่ข้าศึก จะเอานายทัพแล่นายกอง แลไพร่
 ทงน ไล่เล้าเผาเสียให้สิ้นทั้งโคตร นายทพนายกองทั้งปวงกราบ
 ถวายบังคมลา ยกทัพไปจากกรุงหงสาวดี
 ฝ่ายพระเจ้าเชียงใหม่ แจ้งองค์การในกรุงเทพมหานคร ขน
 ไปเสด็จสันทุกประการ ก็เกรงพระเดชเดชาภาพ จึงตรัสแก่แสน
 ท้าวพญาลาวทั้งปวง บัดนี้สมเด็จพระเจ้ากรุงเทพมหานครศรีอยุธยา
 ถึงแก่สวรรคต สมเด็จพระนเรศวรราชบุตรโตครองราชสมบัติ พระ
 มหาอุปราชายกลงมาไต่ทาคชพยหะ ถึงแก่พิราลัยกับคอช้างแล้ว
 ทพกรุงเทพมหานครศรีอยุธยา ก็ยกออกไปตีเมืองมฤท เมืองทวาย
 อยู่แล้ว อันหม่อมราชปักษ์ที่จะเข้าไปรอต้อยทช ด้วยกรุงพระนคร
 ศรีอยุธยา นั้น คงหนึ่งฝูงมิกชาติอนจะเข้าไปต่อศึกดาเคชพญา
 ไกรสรสิงหราช ถ้ามีฉะนั้นคงโลมชาติสกุณยกษา อันเข้าไปรอต
 เปลวเพลิง มีแต่พินาศฉิบหายลงไปทุกที บัดนี้เราพิเคราะห์คิด พระ
 เจ้าหงสาวดี เสียพระมหาอุปราชาราชบุตร เหมือนหนึ่งพระกรของ
 ขวาขาด สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า ก็ยสมเด็จพระอนุชาธิราชเล่า
 ทรงพระราชกฤษฎาเดชานภาพยังทวชน คงหนึ่งพระทินกรสถิตลอยอยู่

เห็นอากาศอันปราศจากเมฆ ขณะเมื่อเพลาทะแยง แสงรัศมีมมแต่กล้า
 ชนไป ที่ไหนกรงหงสาวดีจะพนงอมพระหัตถ์ จำเราจะลงไปอ่อนน้อม
 ถวายราชบรรณาการ พงพระเคชเคชานภาพ จึงจะพ้นไภยอันตราย
 แสนท้าวพญาลาวทั้งปวง ไต่ฟังราชบัญญัติความยินดี คุงหนึ่งมัน
 ทุระชาติ^(๑) อันพ้นจากปากอสรพิษ

พระเจ้าเชียงใหม่ จึงให้แต่งลักษณพระราชสาร ให้นำน้พระยะ
 กยแสนหนังสือ แลแสนหลวงจำทูลพระราชสาร คมครองพระราช-
 บรรณาการมาโดยค่านเมืองแตก^(๒) พญากำแพงเพชรก็แต่งขุนหมื่น
 กรมการคุมทูลลงมาถึงพระนครศรีอยุธยา อัครมหาเสนาบดี จึงเข้า
 กรายบังคมทูล

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ เสด็จออกพระที่นั่ง
 มังคลาภิเษก พร้อมด้วยหมื่นขอโภยสมหมื่นตรีกระวีราชปโรหิต-
 โหราจารย์ เฝ้าพระบาทขงกษมาศคายนดา ตั้งดวงการกรรายรอบพระ
 รัตนกรเทวบุตร จึงดำรัสสั่งให้เบิกทตานทตเข้าเฝ้า พระศรีภริปริชา
 อ่านในลักษณพระราชสารนั้นว่า พระเจ้าเชียงใหม่ ผู้เป็นอธิปไตยใน
 มลา^(๓)ประเทศ ขอน้อมสรีโรตม์ถวายวันทา ประณมมาแทบพระบวร
 บาทยกุล สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ ด้วยข้าพระบาทแต่
 ก่อนขัตพระราชอาญาท่าน ผู้เป็นอธิสราธิขัตในรามัญประเทศมิได้จำยก

(๑) ฉบับพระราชหัตถเลขา และฉบับพันจันทนุมาศว่า "มณฑลชาติ"

(๒) " " " " "เมืองตาก"

(๓) ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า "มลาวประเทศ" ฉบับพันจันทนุมาศว่า "มลานประเทศ"

พยหโยธามากกระทำจุลาจล แก่กรุงมหานครศรีอยุธยาเป็นหลายครั้ง
 ให้เคืองโตของบาทขงกชมาศ ขอพระองค์ทรงพระมหากรุณาทราย บัด
 นขาพระบาทจะขอเอาพระราชกฤษฎีกาเทศานภาพอภินิหาร ขารมี ปกเกล้า
 คุกหนึ่งปริมนทลร์มมหาโพธิ ถ้าพระองค์จะเสด็จยกพยหโยธาทัพ
 ไปแห่งใด จะขออาสาโดยเสด็จงานพระราชสงคราม กว่าจะสิ้นกำลัง
 ข้าพระองค์ให้นันทะพะยะกยแสนหนึ่งสี่ แสนหลวงจำทลพระราชสาร
 เชิญเครื่องมงคลราชบรรณาการ ลงมาจำเวิญทางพระราชไมตรี
 สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว ได้ทรงฟังทรงพระโสมนัส จึงมีพระราช
 ปฎิสนธิจารปราศรัย แก่ทตานทตสามนัคแล้ว ค้ำสั่งให้พระราชทาน
 เสือผาเงินตราแก่ทตานทตโดยฐานานุกรม แล้วแต่งตลขพระราชสาร
 ส่งทตานทตกลับไป
 ฝ่ายนันทะพะยะกยแสนหนึ่งสี่ แสนหลวงขนไปเข้าเฝ้าพระเจ้า
 เชียงใหม่ ทลราชกิจเสร็จสนทกประการ พระเจ้าเชียงใหม่ก็โสมนัส
 คุกหนึ่งผู้เดินมาตามสถลธยากันคารไกลในเพลาทะยงวัน กระวนกระ-
 วายด้วยแสงภาณุมาศกล้า แลมีผู้เอนำอันเย็นใส มาโสรจสรงกายา
 ให้เย็นสบาย

ขณะนนพอมหนังสือบอกเจ้าเมืองเชียงแสนมาว่า ชาวค่านเมือง
 เชียงแสนกับชาวค่านเมืองล้านช้าง ไปตรวจตระเวนค่าน พบกินเข้า
 วิวาทฆ่าฟันกันตาย บัดนี้พระเจ้าล้านช้างแต่งให้พญาหลวงเมืองแสน
 เป็นแม่ทัพพลประมาณเจ็ดพัน ยกตขนมาถึงเมืองเชียงแสน ได้

วยพุ่งกันอยู่แล้ว ขอให้พระเจ้าหมื่นหอคำ^(๑) จิตกำลังมาช่วยคำเอา
 พระเจ้าเชียงใหม่ได้ทราบก็ให้กองทัพไปช่วย แล้วแต่งหนังสือบอก
 ลงไปให้กราบทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่า กองทัพล้านช้าง
 ยกลงมาตีเมืองเชียงใหม่ ขอให้กองทัพกรุงฯ มาช่วย แต่งแล้ว
 สั่งให้พญาหลวงเมืองแก้ว หมื่นโยธากยไพรี ๒๐ คนถือลงไป ครน
 ดึงกรุงพระนครศรีอยุธยา อัครเสนาบดีทำหนังสือบอกเข้ามากราบ
 บังคมทูล สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ตรัสทราบ จึง
 คำรัสให้พญาราชฤทธานนท์ ถอพลห้าพันสรรพไปด้วยเครื่องศาสตรา
 วุธใหญ่น้อย ช้างเครื่อง ๕๐ ^(๒) ม้า ๒๐๐ เอาพระรามเดโช ซึ่ง
 เป็นชาวเชียงใหม่ขึ้นไปด้วย แล้วจึงคำรัสสั่งพญาราชฤทธานนท์ว่า
 ถ้าสำเร็จราชการแล้ว ให้พระรามเดโชอยู่ช่วยราชการพระเจ้าเชียงใหม่
 พญาราชฤทธานนท์ กราบถวายบังคมลา ยกทัพขึ้นไป ณ เมืองเชียงใหม่
 ใหม่ ครนถึงเข้าเฝ้าพระเจ้าเชียงใหม่ ต่างแจ้งราชการโดยควรแล้ว
 ก็ยกไปตั้ง ณ เมืองเชียงใหม่

ฝ่ายกองทัพล้านช้าง แจ้งว่ากองทัพกรุงฯ เทพมหานครยกขึ้นไป
 กังคการรบไว้ พญาเสนานนท์^(๓) ก็ยกพญาหลวงเมืองแสนแม่ทัพ

(๑) ฉบับพระราชหัตถเลขา และฉบับพันจันทนุมาศว่า "พระเจ้าพันบาทหอคำ"

(๒) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "๕๐๐"

(๓) ฉบับพันจันทนุมาศ และฉบับพระราชหัตถเลขาว่า "พระยาราชฤทธานนท์" เข้าใจ
 ว่าในที่นี้คือคัตติ

ล้านช้างเจรจาความเมืองกัน พญาหลวงเมืองแสนเกรงพระเดชเดชา
นภาพ ก็เลิกทัพกลับไปเมือง พญาราชอุทธานนศักดิ์ให้พระรามเดโช
อยู่ช่วยราชการเมืองเซียงแสน โดยพระราชกำหนด พญาราช

อุทธานนศักดิ์เลิกมาถงกรุงเทพมหานคร กรายทูลซึ่งได้ไประงับกอง
ทัพล้านช้างยกกองทัพเมืองเซียงแสน เสริมสนทกประการ

ฝ่ายทัพพญาจักรกเถงเมืองตะนาวศรี ทัพพญาพระคลังถงเมือง
ทวาย เจ้าเมืองตะนาว เจ้าเมืองทวาย กบอกหนังสือขึ้นไปถงเมือง

หงสาวดี ฝ่ายนายทัพนายกองรามัญ ก็ยกมาถงเมืองเมาระตะมะ
พอเรือถอหนังสือบอกเมืองตะนาว เมืองมฤต เมืองทวายไปถงเมือง

เมาระตะมะ ว่ากองทัพไทยก็ไปถงเมืองตะนาว เมืองมฤต เมืองทวาย
ชาวเมืองกบกองทัพไทรยพุงกันเป็นสามารถ แลเห็นทัพไทยครึ่งน

หักหาญ ชาวเมืองตะนาว เมืองมฤต เมืองทวาย รัยกลางแปลงมิ
หยุค ขันไตแต่รักษาหน้าทอยู่ แลกองทัพไทยเข้าล้อมเมืองตะนาว

ไต่ ๕ วัน ล้อมเมืองทวายไต่ ๗ วันแล้ว ขอกองทัพเร่งลงไปช่วย
โดยเร็ว เมืองตะนาว เมืองมฤต เมืองทวายจึงจะพนงอมมือซาคัก

เจ้าเมืองเมาระตะมะบอกขอราชการขึ้นไปถงหงสาวดี
พระเจ้าหงสาวดีแจ้งตงนน ก็แต่งให้ข้าหลวงลงไปเร่งกองทัพ

ให้รีบยกไปช่วยให้ทัน
ฝ่ายพญาจักรยกมาถงแดนเมืองตะนาวศรี ที่บ้านรายทางกวาด

ผู้คนไต่เป็นอนนมาก แลวกยกเข้าล้อมเมืองตะนาวศรี ชาวเมือง

รบของกันเป็นสามารภ ๑๕ วัน พญาจักรกัแต่งทหาร เข้าปล้นเมือง
 ในเพลาตีสืบเอ็ดทุ่ม พอรุ่งขึ้นประมาณโมงเศษก็เข้าเมืองได้ ฝ่าย
 กองทัพพญาพระคลัง ยกตีแควนเมืองทวาย ชาวทวายยกออกมารบ
 ก็แตก เสียเครื่องศาสตราวุธล้มตายเป็นอันมาก พญาพระคลังยก
 เข้าไป พักพลตั้งค่ายริมปากน้ำตะวันออก เห็นอคลองละหามันแล้ว
 ก็ยกข้ามไปล้อมเมืองไว้ อยู่ถึง ๓๐ วัน ทวายจาเจ้าเมืองทวายเห็น
 เหลือกำลังจะรักษาเมืองมิได้ ก็แต่งให้เจตองห่วนทก^(๑) ออกไปขอร้อง
 เป็นข้าขอขงขัตติยเสนาถวายคอกไม้เงินทอง

ขณะเมื่อพญาจักรกัเมืองตะนาวศรีนั้น คิดว่ากองทัพเมือง
 หงสาวดี เมืองเมาระตะมะจะยกทัมเตลงมาช่วย จึงจัดไค้สลปลุกค้า
 ฝรั่งลำหนึ่ง แขนกลองลำ เรือรบร้อยห้าสิบลำ ให้หลวงเทพอรชุน^(๒)
 เป็นแม่กองเรือ ถอพลหมันหนึ่ง ยกขึ้นไปเมืองทวายโดยทางทะเล
 ให้พญาศรีไสยณรงค์ คมไพร่หมันหนึ่งอยู่รักษาเมืองตะนาวศรี แล
 พญาจักรกัยกพลสามหมื่นขึ้นไปเมืองทวายทางบก
 ฝ่ายหลวงเทพอรชุน ซึ่งเป็นแม่ทัพเรือนั้น ยกขึ้นมาถึงตำบล
 บ้านการข่อแควนเมืองทวาย พอพบทัพเรือสมิงอปากอง^(๓) สมิงพระตะบะ
 ยกมาแต่เมืองเมาระตะมะ เรือรบเรือบรรทุกสองร้อยลำ พลประมาณ
 หมันหนึ่ง จะลงไปช่วยเมืองตะนาว ไ้รบกันแต่เช้าจนเพลาทะยง พอ
 คลื่นหนักก็ทอดเรือยั้งกันอยู่

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "เจตองวุ่น กับ วุ่นทก"

(๒) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "หลวงเทพอรชุน" ทุกแห่ง

(๓) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "สมิงปากอง"

ฝ่ายพระยาพระคลัง^๑ไต่เมืองทวายแล้ว ก็คิดว่าพญาจักริตเมือง
 ตะนาว เมืองมฤท จะไต่หรือมีไต่ก็ยังไม่รู้ จึงแต่งให้พระพิชัย
 สงคราม พระรามกำแหงคุมไพร่ห้าพันบรรจุเรือรบร้อยลำ ยกไปช่วย
 พญาจักริต ขณะเมื่อพระพิชัยสงคราม พระรามกำแหงยกออกมาพ้น
 ปากน้ำเมืองทวายไปแล้ว พอไต่ยินเสียงขบรบกัน ให้ขุนโจมจัตรงค์
 กยเรือรบกองหน้าสามลำลงไปสืบ ขุนโจมจัตรงค์ก็ไปถึงหลวงเทพ
 อรชุน แล้วกลับขึ้นมาแจ้งขอราชการทุกประการ พระพิชัยสงคราม
 พระรามกำแหงแจ้งดังนั้น ก็ตักกระหนาบเข้าไป ฝ่ายหลวงเทพอรชุน
 ก็ตักกระทบบนมา วางบนกำขันทองสัมมิงอยากองต่าย เรือสัมมิงพระตะบะ
 แดกจมน้ำต่ายทั้งนายและไพร่ กองทัพมอญทั้งนนกระจกกระจ่ายข้าง
 หนเข้าฝั่งซีกใบกกลับไป ต่ายในน้ำแล่น^(๑)ต่ายเป็นอันมากไต่เครื่อง^(๒)
 บรรทุกเรือรบขนใหญ่ขนน้อยแลเครื่องสาตราวุธต่าง ๆ จیبไต่เป็นประมาณ
 ๕๐๐ เศษ แจ้งว่ากองทัพยกมาช่วยเมืองทวายด้วย พระพิชัย
 สงคราม พระรามกำแหง หลวงเทพอรชุน ก็พากันเข้าไปณเมือง
 ทวาย พอพญาจักริตมาถึง นายทพนายเรือทั้งสามคน ก็เฝ้ามอญ
 เศลย แลเรือรบขนใหญ่ขนน้อย เครื่องสาตราวุธนั้นเข้าไปให้พญาจักริต
 พญาพระคลัง แล้วแจ้งว่ากองทัพยกมาช่วยเมืองทวาย บคนขาม
 แม่น้ำมาะตะมะแล้ว พญาจักริตพญาพระคลังแจ้งดังนั้น ก็แต่งทัพเป็น

(๑) ฉบับพระราชหัตถเลขา และฉบับพันจันทนุมาศว่า "ต้องบัน"

(๒) " " " " "เรือ"

สองทัพ ทัพพญาจักรเค็นฟากตะวันออก^(๑) ทัพพญารามัญนายทัพนาย
 กอง ยกมาไกลเมืองกะลืออ่อง มีไกรเหตว่าเมืองตะนาว เมืองทวาย
 เสียแล้ว ก็แยกทัพกัน เจ้าเมืองมลวนเดินทางกลืออ่องมาเสอข้าม
 ฟากตะวันออก เจ้าเมืองกะลือคตองยเดินทางริมทะเล ฟากตะวันตก
 มาถึงตำบลย่าเหนอขานห่วนโพ ทัพไทยซึ่งตั้งอยู่ทั้งสองฟาก เห็นทัพ
 พม่ารามัญยกถล่มลงมา ก็ออกโจมตี ทัพมอญมีทหาร ก็แตกกระจัด
 กระจายไป กองทัพไทยสองฟาก จับไกรช่างพลายร้อยเศษมาพันเศษ
 มอญพม่าสร้อยเศษ เครื่องศาสตราวุธเป็นอันมาก ได้นายทัพนาย
 กอง ๑๑ คน พญาจักรพญาพระคลัง ขอกขอราชการเข้ามากราบ
 ทูล สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ ก็คพระทัย ตรัสให้ตอบออก
 ไปให้พญาศรีไสยณรงค์อวยวังเมืองตะนาว ให้เอาทวายจา เจ้าเมือง
 ทวายเข้ามาเฝ้า พญาจักร พญาพระคลังจึงแจ้งบ้านเมืองเสร็จแล้ว
 ก็ให้ยกกลับมาเถิด พญาจักร พญาพระคลังแจ้งตงนั้น ก็ขอกลงไป
 เมืองตะนาวศรี ตามพระราชบรรหารทกประการ แลให้ทวายจาเป็น
 เจ้าเมืองทวายอยู่อย่างเก่า ให้จัดชาวทวายเป็นทัพปลัด ซอออพระปลัด^(๒)
 หนึ่ง ให้เป็นยกกระบัตร ซอออลงปลัดปะยัด^(๓) หนึ่ง เป็นทนายซอ
 ออละนคหนึ่ง เป็นทวงซอคงปลัดคหนึ่ง เป็นทคลังซอออแมงจะค

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศ และฉบับพระราชหัตถเลขากล่าวต่อไปอีกว่า “ทัพพระยาพระ
 คลังเค็นฟากตะวันตก ไปชุมนุมอยู่ที่สองฟาก โดยทัพมอญจะออกมา”

(๒) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “ออกพระปลัด”

(๓) ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า “ออลังปลัด” ฉบับพันจันทนุมาศว่า “ออลังปลัดปลัด”

ลคักราช ๕๔๓ บมะเสงตรนคก สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตรัสว่า
เมืองตะนาว เมืองมฤท เมืองทวาย เมืองเชียงใหม่ นั้นเป็นของ
เราอยู่แล้ว เห็นคักหงสาวดีจะห่างลง จำจะยกไปแก้แค้นพญาละแวก
ให้ไค้ นำลงแห่งเท่าช่างเท่ามาแล้วจะยกไป ครนถง ฅ วันเสาร์
ชน ๕ ค่ำ เดือน ๕ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์
ตรัสให้เทียบพลทั้งหั้นตรา สกรรจลาเครื่องแสนหนง ช่างเครื่อง
๘๐๐ นำหารอย ให้พระราชมานถือพลห้าพันเป็นกองหน้า ครนไค้
ศุภวารฤกษ์ยกทัพหลวง เสด็จไปโดยทางสถลมารค ล่วงค่านพระ
จริต^(๑)ออกไป

ฝ่ายพญาละแวกแจ้งข่าวว่า ทฬกรงครอยชยายกออกมา ก็ให้
พญาแสนทองฟ้า^(๒) คมพลหมนหนง ไปตั้งอยู่ณเมืองโพธิสัตว์ ให้
พญาขรนายก^(๓) คมพลหมนห้าพัน ไปตั้งรบอยู่ณเมืองขัตของ
ขณะเมอพญาแสนทองฟ้า พญาขรนายกไปตั้งนนั้น ก็แต่งให้พญาราช
คิงษา กัขพญามโนไมตรี เจ้าเมืองขัตของคมพลห้าพัน ไปตั้งช้มอยู่
ณบ้านระนามตำบลพาด^(๔)

ฝ่ายทัพสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ยกไปข้ามลำน้ำตะโหนด เข้าป่า
ระนามชองแคบ พญาราชคิงษาเห็นกองหน้าถล่านไป ก็โจมตีทัพ

(๑) ฉบับพระราชหัตถเลขาและฉบับพันจันทนุมาศว่า "ด้านพระจารึก"

(๒) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "พระยาแสนทองฟ้า"

(๓) ,, ,, และฉบับพระราชหัตถเลขาว่า "พระยาขรนายก"

(๔) ,, ,, ว่า "ณ บ้านระนำ ตำบลทวาย"

พระราชมาน ก็แตกลงมาถึงหน้าข้างพระที่นั่ง สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
 ทั้งสองพระองค์ ทอดพระเนตรเห็นดังนั้น ก็ให้แยกทัพตกระหนาบชน
 ไป กองทัพเขมรแตกพลาตายเป็นอันมาก สมเด็จพระนเรศวรเป็น
 เจ้าทรงพระพิโรธว่า พระราชมานเป็นกองหน้าให้เสียทีแก่ข้าศึก จน
 ทัพหลวงถึง ตรัสให้ลงโทษ ถึงสิ้นชีวิต สมเด็จพระเอกาทศรถ
 ด้เป็นพระอนุชาธิราชกราบทูลว่า พระราชมานเป็นนายกองทัพหน้า
 พ่ายข้าศึกลงมาปะทะทัพหลวงนั้นโทษถึงสิ้นชีวิต แต่ทว่าได้โดยเสด็จ
 งานพระราชสงครามก็มาก ประการหนึ่งก็ยกย่องอยู่ ขอพระราชทาน
 โทษไว้ให้ทำราชการแก่ตัวครึ่งหนึ่ง สมเด็จพระนเรศวร เป็นเจ้าก
 บัญชาโดยพระอนุชาธิราช แล้วคำรัสให้พระราชมาน เร่งยกเข้าไปตี
 ขัตของ เมืองโพธิสัตว์ให้แตกฉาน ทัพหลวงก็เสด็จยกตาม พระราช
 มาน ก็ยกไปตีเมืองขัตของ แลเมืองโพธิสัตว์แตกฉานทั้งสองตำบล
 ด้ผู้คนแลเครื่องศาสตราวุธมาถวายเป็นอันมาก สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
 ก็ยกพยุหยาตราทัพไปถึงเมืองสระแวก ตรัสให้มขมนตรีนายทัพนาย
 กองเข้าล้อมเมือง แต่งทหารเข้าหูก้านเมือง ชาวเมืองรบพุ่งของกัน
 เป็นสามารถเข้ามิได้ แต่ล้อมเมืองอยู่ถึงสามเดือนเศษ จนไพร่พลใน
 กองทัพหลวงขี้เสียบยงอาหาร แต่งให้ออกลาดหาเสียบยงก็มีได้ ชาว
 เป็นทหรานละบาท สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว ตรัสว่าเรายกมาครองน
 หมายจะโตชาวในท้องถิ่นหากหาสมคึดสมคะเนไม่ ฝ่ายกรงก็มีพชาติขี้
 เล่าฝนก็แล้ง ชาวคนในท้องถิ่นไคผลน้อย ประการหนึ่งมิไคมีทัพเรือ

แลเรือลำเลียงมาด้วย กองทัพเราจึงซบเสียบยง แลเสียมไต่เมือง
 ถึงคิงนวกคพอรจกกลางศกหนกมอเขามออยู่แล้ว จำเป็นจำจะถอยทัพ
 กลับไปก่อน ครน ๓ วนองการชน ๑๑ คำ^(๑) เดือน ๔ สมเด็จพระเจ้า
 อยู่หัวเล็กทัพกลับไปยงพระนคร ตรัสให้ขารุงข้างมารพลไว้ ขันหาจะ
 ยกไปเอากรุงกัมพูชาอีกให้ไต่

ลศักราช ๕๔๔ ขันมะเส็งจตุวาศก เดือน ๑๒ ข้างแรม พระ
 เจ้าหงสาวดี เสด็จออกว่าราชการแผ่นดิน จึงตรัสปรกษาด้วยท้าว
 พญามขมนตรีทั้งปวงว่า ในขันมะเส็งนั้น เห็นเป็นประหนึ่งทัพนเรศวร
 จะถึงกรุงหงสาวดี แลส่งขอยู่มิไต่มานานั้น ราชการข้างพระนคร
 ครืออยุธยาจะเป็นประการใด จำจะแต่งกองไปตรวจด้าน จะไต่ฟังองค์กา
 การแห่งเมืองไทยให้ตระหนักด้วย ท้าวพญามขมนตรีทั้งปวง ก็พร้อม
 โดยพระราชบริหาร สมเด็จพระเจ้าหงสาวดี ตรัสให้พระเจ้าแปรถอย
 พลห้าหมื่น^(๒) ข้างเครื่องสองร้อย ม้าห้าร้อย ยกไปตรวจด้านทาง
 แลให้ฟังกตศัพทัก ถ้าแผ่นดินพระนครครืออยุธยาเป็นของนเรศวร
 อยู่ ก็อย่าให้ล่วงด้านแดนเข้าไป แต่หาญาเส้นหนึ่งก็อย่าไต่ทำอันตราย
 เลย

ครนไต่ศักรวารคตอกมฤกษ์ พระเจ้าแปรก็ถวายเป็นขมลา ยก
 ข้างมารพลไปตรวจทางตระเวนด้านโดยสถลมารค ครนมาถึงด้านต่อ

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศ และฉบับพระราชหัตถเลขาว่า วันอังคาร ขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๔

(๒) ,, ,, “พระราชหัตถเลขาว่า ๕ แสน”

แค้น ก็แจ้งว่าแผ่นดินเป็นของพระนเรศวร พระเจ้าแปรมิได้อยู่ในพระ
 บัญญัติพระเจ้าหงสา คิดกำเริบจะเอาความชอบ ก็ยกล่องค่านเข้ามา
 ตั้งอยู่ตำบลสังขละ เจ้าเมืองกาญจนบุรีชาว ก็ตรวจตรารักษาค่าย
 หอรับไว้มั่นคงแล้ว ก็บอกเข้าไปให้กราบทูล สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรง
 สอนพระองค์ทราบดังนั้น ก็ตรัสว่า จะไปเล่นตรุษเมืองละแวกสิ
 สงคราม^(๑) ก็ชิงมาก่อนแล้ว จำจะยกออกไปเล่นสงครามก็ขมอญให้
 สนุกก่อน แล้วกำหนดให้เกณฑ์พลฉกรรจ์ลาเครื่องแสนหนึ่ง ช่างเครื่อง
 แปรร้อย มาพันห้าร้อย ให้ตั้งพิธีโขนทวารศักดิ์ไม่ขมนามตำบลลุม
 พลุ ตั้งทัพชัยเขาทอง^(๒)

ครั้นวันอาทิตย์ ขึ้น ๑๓ ค่ำ^(๓) เดือนอ้าย ไทเพชรฤกษ์อัน
 อุดม สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า ทรงพลายโงมจักรพาฬเป็นพระ
 ศาธารสรรพด้วยศษากรณเครื่องมั้น สมเด็จพระเอกาทศรถทรง
 พลายศัทรนาศ^(๔) เป็นพระศษธาร ประค้ำเครื่องศษากรณ เสด็จยก
 พยุหเส่นยากรทวยหาญโดยกระบวน ให้พญาเดโช^(๕) ถือนพลห้าพันเป็น
 กองหน้ายกไป โดยทางเมืองสุพรรณบุรี ครั้นเสด็จถึงเมืองกาญจนบุรี
 เสด็จหยุดประทับแรม จึงมีพระราชบริหารดำรัสสั่งพระมหาเทพ ให้

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศและฉบับพระราชหัตถเลขาว่า "สงครามตี"

(๒) " " " " "ทุ่งภูเขาทอง"

(๓) ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า "วันอาทิตย์ ขึ้น ๑๑ ค่ำ "เดือนอ้าย"

(๔) " " "ศัทรภูษินาศ" ฉบับพันจันทนุมาศว่า "ตรุนาษ"

(๕) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "ศรีราชเดโช" ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า "สีหราชเดโช"

ถอพลห้าพันยกไป ตั้งชุมนุมอยู่ที่ทางทัพพระเจ้าแปรยกมา ถ้าทัพข้าศึก
แตกถอยไปก็ให้ยกออกไปโจมตีซ้ำเติมให้แตกฉานยับเป็น พระมหา
เทพก็ยกออกไปชุมนุมอยู่ที่ตามรัยสัง

สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ เสด็จยกพยุหยาตรา
ทัพจากเมืองกาญจนบุรีไปตั้งค่ายลสังขล่า ก็ให้ตั้งค่ายประชิด แล้วให้
ทหารขึ้นไปร้องหน้าทัพว่า ไอมอญเหล่านี้ หาเกรงพระเคษานภาพไม่
หรือ ล่วงแดนเข้ามาไย บัดนี้พระกาลเสด็จมาจะประหารชีวิตเองทั้ง
ปวงแล้ว สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ ก็แยกทัพขบพระคชาธาร
พร้อมด้วยทแกล้วทหารซ้ายขวาหน้าหลัง เข้าโจมตีฆ่าฟันพม่ามอญ
แตกฉานล้มตายเป็นอันมาก พระเจ้าแปรเห็นเหลือกำลัง จะทานมิได้
ก็รุดหนี ทหารกรุงเทพมหานครก็รอกันยกตามไป ฝ่ายทัพพระ
มหาเทพ ซึ่งไปชุมนุมกันเห็นได้ที ก็ยกออกไปโจมตีแทงฟันข้าศึกตาย
แลล่าซากเกลื่อนไปโดยทางซ้ายซ้ายขวาตง จนพระเจ้ายี่สามองค์ จับ
ไทมอญแลช้างม้า เครื่องศาสตราวุธถวายเป็นอันมาก สมเด็จพระเจ้า
อยู่หัวทั้งสองพระองค์ ก็เลิกทัพกลับเข้าพระนคร

ครั้นถึงวันพฤหัสบดี ขึ้น ๖ ค่ำ เดือน ๓ ก็ยกขึ้นเห็นจุมขมนตร
นายทัพนายกองทั้งปวงโดยสมควร แล้วมีพระราชบริหารสั่งพญานคร
นายก พญาปราจีน พระวิเศษเมืองฉะเชิงเทรา พระสระบุรี ๔ หัวเมือง
ให้พญานครนายกเป็นแม่กองใหญ่ คุมพลหมื่นหนึ่งออกไปตั้งค่าย

ขตก ปลุกยั้งฉาง ถ้ายล่ำเลียงไว้ตำบลดำหนข^(๑)รักษาให้มัน อย่าให้
 เสียดแก่ข้าศึก ฝ่ายพญานครนายก พญาปราจีน พระวิเศษเมือง
 ฉะเชิงเทรา พระสระบุรี กรายถวายขังคมลลา แล้วก็ไปทำตามพระ
 ราชบัญชาสั่ง

ฝ่ายพระเจ้าแปร เมื่อแตกหนีมาถงเมืองหงสาวดี เหลืออรพลมา
 ประมาณกึ่งหนึ่ง พระเจ้าหงสาวดีทรงพระพิโรธ ตรัสว่าพระเจ้าแปร
 ล่วงพระราชบริหาร ให้เสวยรพลช่างมาคังน ให้ประหารชีวิตเสีย
 ท้าวพญามุขอำมาตย์ทั้งปวง กรายขังคมลลขอชีวิตไว้ พระเจ้าหงสา-
 วดีก็โปรดพระราชทาน แต่ให้ถอดเสียจากที่ฐานาศักดิ์

ลัคักราช ๕๔๕ ขันมะแหม เบญจศก^(๒) สมเด็จพระนเรศวร
 เป็นเจ้า ครั้นเสร็จการพระราชพิธีอาสาชวยทศแล้ว มีพระราชบริหาร
 สั่งให้เกณฑ์ทัพเตรียมไว้ แลพลฉกรรจลาเครื่องแสนหนึ่ง ช่าง
 เครื่องแปดร้อย มาพนหาร้อย กำหนดเดือน^(๓) จะยกไปตีกรุง
 กัมพูชาธิบดี ให้เกณฑ์ทัพเมืองนครราชสีมาหมื่นหนึ่ง^(๔) ยกตั้ง
 ทางตะพานทิพ^(๕) ตะพานแสง ไปเอาเมืองเสียมราช ตีไปฟากตะวันออก
 ออกคังกระพงสวาย แลให้เกณฑ์ทัพเรือเมืองปากไต้ ๒๕๐ ลำ ให้

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "ตำบลดำหน้ำ"

(๒) ,, หลวงประเสริฐว่า "ศักราช ๕๔๕ มะเส็งศก"

(๓) ,, พันจันทนุมาศว่า "กำหนดเดือนไว้"

(๔) ,, ,, "๑๐๐๐"

(๕) ,, ,, ไม่มีคำว่า "ตะพานทิพ"

พญาเพชรบุรีเป็นแม่ทัพ เกณฑ์เรือลาเตียงเมืองนคร เมืองพัทลุง
 เมืองสงขลา เมืองไชยา ๒๐๐ ลำ บรรทุกข้าวลาเตียงให้ไต่สองพัน
 เกวียน ทิ้งทัพเรือแลทพลาเตียงเป็นคนสองหมื่น สรรพไปด้วยเครื่อง
 สรรพสาตราวุธ ขันใหญ่ขันนอຍกระสุนปืนประสิ่วไปตีเอาเมืองป่าสัก
 ทัพหนึ่ง ให้กองทัพอาสาจาม แลกกองทัพเมืองจันทบูร คมเรือรบ
 ๑๕๐ ลำ ผลรบพลแจวหมื่นหนึ่ง สรรพไปด้วยเครื่องสาตราวุธ ขัน
 ใหญ่ขันนอຍกระสุนปืนประสิ่ว ให้พญาราชวงษ์สันเป็นแม่ทัพ ตีไปทางปาก
 น้ำพทไธมาศ แล้วทัพยกทัพเรือหวเมืองทงน กำหนดเดือนอายุ ขน
 ๕ คา ยกพร้อมวันทัพหลวงเสด็จ ท้าวพญาพระหลวงหวเมือง กิจค
 แฉงทัพยกทัพเรือไว้โดยพระราชกำหนด

ครั้นณวันศุกร์ ขนคาหนง เดือนอายุ สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่
 หวัดการสให้ไปตงพทชุมพล ตำบลทุ่งหนตรา ถึง ณวันองการขนหาคา
 เดือนอายุ เพลารุ่งแล้วสองนาฬิกา ๕ บาท สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หว
 ทงสองพระองค์ ก็ทรงเครื่องอาภรณ์วิจิตร อลังการประดับสำหรับ
 พิษยัตถเสด็จ ครั้นไต่เพชรฤกษ์ม่งคลอนันประเสริฐ พระโหราสันมอง
 ไชย ชพอพราหมณณวายุเสียงสังข สมเด็จพระนเรศวรบรมเชษฐาธิราช
 ทรงเจ้าพญาไชยานุภาพเป็นพระคชาธาร สมเด็จพระเอกาทศรถทรงเจ้า
 พญาปราบไตรจักรเป็นพระคชาธาร เจ้าไชยเสนทวาร พระสังฆราชา
 คณะ ประณาพระพทมนต์ พญานนตคัตติไม่ข่มนามโดยสาทร พร้อม
 ไปด้วยเสนามาตยานิกรทวยหาญ แห่แห่นรवारาย โดยกระบวนพยุห-

บาตราเป็นขันธ์ แสงเศวตฉัตรชมสายวาลวิชนี^(๑) บังพระสรีรยอลง
 กรณ์โกลาหลศัพทสำเนียงแตรสังข์ ฦองกลององอล เสด็จกริษาพล
 เค้นโดยสถลมารคทางค่านพระฤๅต ประทับรอนแรมไปตามระยะ ก็ถึง
 ตำบลค่ายท่านย

ฝ่ายพญานครนายก พญาปราจีน พระวิเศษเมืองฉะเชิงเทรา
 พระสระบุรี ผู้ย่อกษาค่ายฉางข้าว ก็มาเฝ้าทูลขอราชการ แลจำนวน
 ข้าวเสด็จสนทกประการ จึงการสให้พระสระบุรี คมพลพันหนึ่งย่อกษา
 ค่ายฉางข้าว แล้วให้แต่งกองออกไปลาดตระเวน ฟังราชการให้ถึงทัพ
 หลวง แต่พญานครนายก พญาปราจีน พระวิเศษก็ยพลเกล้าพัน
 ยกไปเข้ากระบวนทัพหลวง แลทัพหลวงตั้งตำบลเพนียดทางรวมที่จะไป
 เมืองขัตของ แลเมืองนครเสียมราช จึงมีพระราชบริหาร ให้พระราช
 มาณเป็นกองหน้า คมพลสองหมื่นห้าพันยกไปแกตัว ตเอาเมือง
 ขัตของแลโพธิสัตว์ พระราชมาณนายทัพนายกองทั้งยวง กรายถวาย
 บังคมาแล้ว ก็ยกไปตามพระราชกำหนด รุ่งชวันหนึ่งกองทัพหลวง
 ก็เสด็จยกพยุหโยธาหาญตาม

ฝ่ายพญาละแวก ขณะเมื่อเดือนสิบเอ็ดเดือนสิบสอง แต่งคน
 ให้มาสอดแนมเอาข่าวราชการ ไต่เนอความว่า กรุงพระนครครือยชยา
 นำแห่งเท่าช่างเท่ามา จะยกทัพยกทัพเรอออกมาตกรุงกมพูชาธิยค ก็
 ให้จัดแจงแต่งการกันพระนครเป็นสามารถ ฝ่ายหัวเมืองรายทาง ค่าย

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “แขงเอกฉัตรชมซ้ายขวา วาลวิชนี” ฉบับพระราชหัตถ
 เลขาว่า “ประดับด้วยเศวตฉัตรชมสายวาลวิชนี”

หอรับที่ปรกหักพังนั้น ให้ซ่อมแปลงชนม่นคงทกเมือง แลเมืองขัตของ
 นั้น มีพลทหารหม่นหนึ่ง ให้พญาโมโนมิตรเป็นแม่ทัพ เมืองโพธิ-
 สัตวันน พญาสุวรรณคโลกเจ้าเมืองเป็นแม่ทัพ ถอพลสองหม่น แล้ว
 ให้พระศรีสุพรรณมาธิราชผู้เป็นพระอนชา ถอพลทหารสามหม่นออกมา
 ตงรบอยู่ ณ เมืองบริบูรณะแล้ว แต่งคนเร็วมาไซ้ผลคเปลี่ยนกันสยขาว
 ราชการ ณ เมืองโพธิสัตวขัตของมิไค้ชาค ทางเรอนนแต่งกองทัพ
 เป็นสองทัพ ให้พญาวงศาธิราช คุมเรือกไลเงทราย ๑๕๐ ลำ พล
 รบพลแจวหม่นหนึ่ง สรรพไปค้วยเครื่องสรรพสาตราวุธ ขึ้นใหญ่่น้อย
 กระสุนคินประสิ้ว ลงไปรักษาเมืองข่าสัค ให้พญาภิมขวงศาคุมเรือ
 กไลเงทราย ๑๕๐ ลำ พลรบพลแจวหม่นหนึ่ง สรรพไปค้วยเครื่อง
 สรรพสาตราวุธ ขึ้นใหญ่่น้อยกระสุนคินประสิ้ว ลงไปรักษาเมืองจตรมข
 ปากกะสัง ซงกองทัพเรือขาคัก จะมาทางพุทโธมาคั่น ให้พญาจัน
 จันตุ ยกเอาพลเมืองสำโรงทอง เมืองเชิงกระสม^(๑) เมืองกะปอด
 กะพงโลม เป็นคนห้าพัน^(๒) ไปรักษาปากน้ำเมืองพุทโธมาค

ฝ่ายพระราชมานู ข้ามลำน้ำตะโหนดมาใกล้ตำบลพาด ชายข่า
 ระนาม^(๓) ที่เขมรเคยซุ่มทัพแต่ก่อน ก็จับพลเดินเป็นกองกำหนค
 เป็นทัพล่อทัพพร้อมเสร็จ ส่วนพระราชมานู ข้างปลายขุ้โจมทัพ

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "เมืองเชิงกระสม"

(๒) ,, ,, "ห้าหม่น"

(๓) ,, ,, "ตำบลลำพัดชายข่าระนัม" ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า
 "ตำบลลำพาดชายข่าระนาม"

มัททหารสามร้อย ถอดออกเค้นหน้าข้าง ครั้นถึงขั้วระนามก็มีไต่เห็น
กองทัพเขมร แล้วยกล่องเข้าไป

ฝ่ายพญามโนไมตรี ซึ่งรักษาเมืองขตของ แจ้งว่ากองทัพไทย
ยกมา จึงปรึกษาแก่นายทัพนายกองทั้งปวงว่า พระนเรศวรเป็นเจ้า
เสด็จยกมาครั้งก่อนนั้น เป็นทพรตรพลกัณเอย ประการหนึ่งชาวตัน
ท้องถิ่นเราเกลียด ข้าศึกก็หาไต่เป็นกำลังไม่ จึงเลิกทัพถอยกลับ
ไป ครั้นเห็นเป็นเทือกเขาใหญ่หลวงนัก รพลช่างมากมาก แลวก
ตงยงฉางถ่ายลำเลียงรายทางออกมา ซึ่งเราจะรบปะทะหน้าศึก เหมือน
ครั้งก่อนนั้นเห็นไม่ได้ จะรักษาแต่เมืองใหม่ไว้ดูกำลังข้าศึกก่อน
ถ้าเห็นหนักเหลือกำลัง จึงจะบอกขอทัพมาช่วย นายทัพนายกองทั้งนั้น
ก็เห็นด้วย พญามโนไมตรี จึงให้ตรวจหน้าที่เชิงเทิน ตระเตรียม
เครื่องสาตราวุธ ซ่อมแซมขวากหนามให้แน่นหนา แล้วให้ทำสะพาน
เรือกข้ามแม่น้ำสามสะพาน ต่อหัวเมืองท้ายเมืองกลางเมือง แลตั้ง
ค่ายกระหนาบต้นสะพานข้างละสองค่าย ให้ทหารอยู่รักษาค่าย ๆ ละ
ร้อย แล้วแต่งให้หมื่นศรีเสหนี่^(๑)คุมกองตระเวนแลมา ออกไป
นั่งทางคอยเหตุ ถ้าข้าศึกยกมา ให้ยิงปืนเป็นสำคัญ

ฝ่ายทัพหน้าพระราชมานุ ยกเดินมาแต่งเป็นกองเสื่อข่าแมวเซา
สามหอกเจ็ดหอก^(๒) เล็ดลอดมาก่อน ยังทางประมาณร้อยเศษจะถึง
ขตของ พบเขมรกองตระเวนได้รบยิงกัน จับได้สามคนส่งไปให้ราช

(๑) ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า "หมื่นศรีเสหนี่"

(๒) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "สามพวก เจ็ดพวก"

มาน ตามแจ้งความเสร็จแล้วก็ยกมือไหว้ จึ่งว่าซึ่งพญามโนไมตรี
 เจ้าเมืองขัตของ คิครบเรากยเมือง ไม่ออกมารบกลางแปลงนั้น
 สำคัญว่าม่น้อยแล้วหรือเห็นหามันรบเราได้สักนาฬิกาหนึ่งไม่ อปมา
 เหมือนนั้นแลล้าล ไหนเลยจะทานกำลังมหาวาตะพายใหญ่ได้ ว่า
 คิงนนแล้วก็กำหนดนายทัพนายกอง ให้ยกเข้าตีเมืองขัตของให้ได้
 แต่ในเพลานี้

ฝ่ายนายทัพนายกองพร้อมกันยกเข้าตีค่าย ซึ่งกัรบทันตะพาน
 ทั้งหกค่ายได้ เขมรซึ่งแตกออกจากค่ายนั้น บ้างวิ่งลงน้ำบ้าง บ้าง
 ข้ามตะพานเขาประตูค่ายเมืองคิงนน พระราชมานเห็นคิงนน ก็ขับ
 ทหารไล่ไปตามตะพาน แทะงพันเขมรล้มตายในน้ำในบกเป็นอันมาก
 หกเขาเมืองได้จกไฟเผาเมืองชน ครอบครวชาวเมืองแตกตนวิ่งออก
 ไปจากค่ายได้บ้าง จับได้พญามโนไมตรี ครอบครว ช้างพลายพัง
 ยี่สิบช้าง ม้าห้าสิบ ขันใหญ่น้อย เครื่องสาตราอาวุธเป็นอันมาก
 พอทัพหลวงเสด็จถึง คิงตำบลปราสาทเอก พระราชมาน ก็คุมตัว
 พญามโนไมตรีมาถวาย สมนเกล้าพระเจ้าอยู่หัว ให้ถามพญามโน
 ไมตรีว่า พญาละแวกให้กองทัพมาตั้งรบอยู่ตามตำบลใดบ้าง พญา
 มโนไมตรีให้การกราบทูลว่า พญาละแวกให้พญาศรีสุพรรณมาธิราชผู้
 เป็นพระอนุชา ถอพลสามหมื่นตั้งรบอยู่ ณ เมืองบรรพตตำบลหนึ่ง
 ให้พญาสุวรรณคโลกเจ้าเมืองโพธิสัตว์ ถอพลสองหมื่นตั้งรบอยู่เมือง
 โพธิสัตว์ตำบลหนึ่ง ฝ่ายกองทัพไปตั้งรบอยู่ทางเรอนั้น ให้การกราบ

ก่อน ละให้ศึกเขาเมืองจนเสียครอขครวยขเบียน ข้าศึกกหน้าใจกำเริบ
 หนักชน จะเอาเป็นอย่างไรได้ เราจะยกออกไปรบกลางทาง นายทัพ
 นายกองก็เห็นด้วย พญาสุวรรณคโลก ก็ให้ผ่อนครอขครวเสียจาก
 เมือง แล้วยกออกไปตั้งรบล่านาลงกข เอาน้ำไว้หลังหมายจะมี
 ให้ข้าศึกอาศัยได้ จึงแต่งเป็นกองโจรหกกอง กองละห้าร้อย แล้ว
 สั่งว่าใดทักทำ ถ้ามใดทให้หลกเขาย่า ถาเห็นศึกหนักหลอกกำลัง
 ให้ลาถถอยเข้ามา เราจึงจะยกออกขอ กองโจร ก็ไปทำตามพญา
 สุวรรณคโลกสั่ง

ฝ่ายพระราชมานุ ครนพญานครนายกอยู่รักษาเมืองขตขของ
 แล้วกกราบถวายขังคมลลา ยกเข้าไปเมืองโพธิสัตว กองทัพขภกหลวง
 ก็เสด็จตามเข้าไป ทพหน้าพระ^(๑) ยกเข้าไปถึงตำบลหนองจอก ฝ่าย
 เขมรกองโจรก็ออกรบ ทพหน้ากตแตก แต่เขมรรบรายทางเข้าไปถึง
 หกตำบล พลเขมรต้องสาตราวธข้วยตาย หลอกกำลังแล้วถถอยเข้า
 ไปหาทัพใหญ่ พระราชมานุแลกองทัพพระราชมานุยกทหารหนน
 เนองกันเข้าไป ฝ่ายพญาสุวรรณคโลกได้ยินเสียงขนรบศึกครหนง พอ
 เห็นเขมรแตกทัพไทยไล่ตักเข้ามา พญาสุวรรณคโลกให้ตมองกลอง
 สัญญาโขกขงยกทหารออกไป รบกันกขทัพหน้าพระราชมานุ จนถึง
 ตะลมขอนพนแทง พระราชมานุเห็นตงนนกแยกทหารแผออกตประกาศ
 เข้าไป ทพเขมรรบทกล่าไม่อยู่^(๒) ก็แตกล้มตายข้วยเจ็บเป็นอนมาก

(๑) ตกคำว่า "ราชมานุ"

(๒) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "รับไม่อยู่"

พญาสุวรรณคโลกชนช้าง ขำหน้าหนีไปไค้ ทฬไทยไค้ช่างพลาบพิง
 หาสืบช่าง มารอຍหนึ่งกยเครื่องสาตราวุธ จยไค้เขมรเข็นอินมาก
 แล้วยกตามเขาไปไค้เมืองโพธิสัตว์ กยออกลงไปถึงทฬหลวง สมเด็จพระ
 พระนเรศวรเป็นเจ้าคพระทยเสด็จพระราชดำเนิน ยกเข้ามาตั้ง ณ เมือง
 โพธิสัตว์

ฝ่ายพระราชมานนายทฬนายกองเข้ามาเฝ้าพระบาทยคล ทล
 ถวายช่างมาเครื่องสาตราวุธ แลเขมรเชลยทงปวง สมเด็จพระพุทธ
 เจ้าอยู่หัวก็มีพระราชโองการสั่งให้พญาปราจีน กยพลสามพัน ตั้งอยู่
 รวบรวมเสบียงอาหาร ณ เมืองโพธิสัตว์ แล้วยตรัสปรึกษาราชการแก่
 สมเด็จพระอนชาราชว่า เมืองโพธิสัตว์ขตของเรากไค้แล้ว แต่
 เมืองบริบูรณน พญาละแวกไหนองออกมาตงรบรบพลกมาก เห็นจะ
 พรอมสามประการ ทงอาชาก็จะกล้า ทหารก็จะแข่งมือ เครื่องสาตรา
 วุธก็จะพรอม ถึงกระนั้นกคค อุปมาเหมือนพญานาคราช ถึงแม้นมาตร
 มีเคชานภาพกคค หรือจะอาจมาทานกำลังพญาครุฑไค้ เราจะหคคเอา
 ให้ไค้แต่ในพริบตาเคี้ยว ตรัสเท่าคงนนั้น แลวกสั่งให้ทฬหน้าเร่งยกลวง
 เขาไปอย่าให้พลทหารคงกัน

ครนเพลาคคสามยาม ไค้เพชรฤกษ์พระจันทรทรงกลดส่องสว่าง
 สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทงสองพระองค์ ทรงเครื่องสำหรับพิชชยยุทธเสด็จ
 เสด็จยกพยหะโยธาทฬจากเมืองโพธิสัตว์

ฝ่ายพญาสุวรรณคโลกนายทฬนายกอง ซึ่งแตกมานน ก็ไปถึง

เมืองบริบูรณ์ เขาเผาพระศรีสุพรรณมาธิดา ทลแจ้งขอราชการ ชัง
 ไทรบเสียแก่ข้าศึกทุกสัปดาห์ประการ พระศรีสุพรรณมาธิดา ไทแจ้ง
 กิ่งนกกตกพระทัย จึงแต่งกองตระเวนเข่นเสอฆ่าผลกเปลยนกน ออก
 ไปลาศคอยคข้าศึก ทงให้จกเผาชาวต้นในท้องนาเสียแล้ว บอก
 ขอราชการเข้าไป ณ กรุงกัมพูชาธิบดี

ฝ่ายพญาละแวกแจ้งว่า เมืองโพธิสัตว์ขบตของเสียแก่ข้าศึก
 แล้วกเสียพระทัย จึงสั่งให้พญาราชนเรศ^(๑)คุมพลหมื่นหนึ่งยกไป
 ช่วยเมืองบริบูรณ์ ฝ่ายสมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า เสด็จพยหาตรา
 ทพรอนแรมตามทางมา ๓ คณกถึงชายป่าทุ่งนาเมืองบริบูรณ์ กองหน้า
 พยเขมรกองตระเวนเข้า ไทรบยงกันเขมรแตกวงเข้าเมือง พระศรี
 สุพรรณมาธิดาแจ้งกิ่งนน ก็ตรัสว่าศึกไทยไคทยกเข้ามา ครันจะแต่ง
 กองทัพออกรบ เกลือกออกรบมีหยดทหารก็จะเสียใจ ประการหนึ่ง
 ศักกยงมนประชมกนอย ต่อเมื่อไคแผ่ขางออกแล้ว เราจึงจะยกออกต
 ทเคยว ให้แต่ตรวจตรารักษาหน้าทเชิงเทนไว้ให้มั่นคง อย่าให้ข้าศึก
 เข้าแหกหักเอาไค ตรัสเท่ากิ่งนนแล้วกมีไคแต่งออกรบ ฝ่ายสมเด็จพระ
 พระนเรศวรเป็นเจ้า เห็นทัพเขมรมมีไคออกมารบพระองค์มีไคยง
 ทัพ^(๒)จึงมีพระราชบริหารกำหนด ให้นำทัพนายกองเขาล้อมเมือง
 รบหักเอาให้ไคในเพลาน ฝ่ายนายทัพนายกองทั้งปวงกแบ่งชนกนเข่น
 หน้าคาน ยกล้อมโอบรบเข้าไค ฝ่ายเขมรกรบยงธนูหน้าไมยงไฟ

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “พระยานเรศ” แต่ต่อไปใช้ว่า “พระยาราชนเรศ”

(๒) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “ออกมารบพระองค์ไคยงทัพ”

ออกมาเป็นสามารถ กองทัพไทยก็มีไต่ถอยขดมุลคืนเป็นสนามเพลาะ
ขึงตัวรุกเข้าไป พอเพลาค่าประจบกันทชค ก็ถอนขวากหนามขึ้นค้ำย
เยื่อค้ำยพันค้ำย จนถึงไต่พันแทงกัน

ฝ่ายพระศรีสุพรรณมาธิราชเห็นศึกหนัก เหลือกำลังจะรับมืออยู่
ขุนช้างพระทองไต่ทหารหมื่นหนังกแหกเมืองออกไป ทพไทยก็เข้า
เมืองไต่ไล่พันแทงเขมรล้มตาย กองทัพเขมรก็หนีระบาทกันออกทุก
หนาท กองทัพไทยจับไต่พญาเสนาธิบดี เจ้าเมืองบริบูรณ์ พระหลวง
(๑) ขุนหมื่นพระเขมร ขึ้นใหญ่ร้อยเครื่องสาตราวุธเป็นอันมาก ไต่ช่าง
พลายพิงใหญ่ร้อยเจ็ดสิบห้าช่าง มาสองร้อยเศษ

ฝ่ายพระศรีสุพรรณมาธิราช แหกออกจากค่ายไต่เมไต่ยงรพล ธิบ
เดินในเพลากลางคน ถึงตำบลบ้านฝรือ(๒) พบทัพพญาราชนเรศ
ซึ่งพญาละแวกให้ออกมาช่วย ก็พากันถอยเข้าเมืองชนเฒ่า แจ้งราชการ
แก่พญาละแวกทุกประการ พญาละแวกไต่ทรงฟังคังนนักทรงพระโกรธ
ตรัสคาตโทษพระศรีสุพรรณมาธิราชแล่นายทัพนายกอง แล่วจึงให้ตรวจ
ตราขอมค้ำยผรูกษาหนาทเชิงเทินหอรบชนนอก ซ่อมแซมขวากหนาม
เอาชนใหญ่ชนไล่ซ่อมแลประทเมือง หนาทนหนางสัสขวาไว้ชนหลัก
แกวบออกหนงถคเชิงเทินเข้ามาไว้กองหนน กองละสามร้อยห่างกันสาม
เส้น เชิงเทินชนกลางนนไว้กองชนสกกอง กองละสามพัน ให้พระศรี

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "หลวง ขุน หมื่น ไพร่เขมร"

(๒) " " "บ้านฝรือ"

ลัทธิพรมาธิราชผู้เป็นอนาชาอยู่คานเหนือ พระราชบุตรอยู่คานใต้ เจ้าพา
 ทะละหะอยู่คานตะวันออก พญาราชนเรศอยู่คานตะวันตก เชียงเทินชั้น
 ในไว้กองใหญ่สักกอง ๆ ละห้าพันในกระบวนทัพหลวง แล้วแต่งตั้ง
 ให้พญามนตรีเส้นห้าถือไปเมืองญวน ขอกองทัพมาช่วย

ครั้นเพลลาอุษาโยค พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสอง
 พระองค์เสด็จออกพร้อมด้วยหม่อมขำมาตย์ราชปโรหิต นายทัพ
 นายกองกราบถวายบังคมเฝ้าบาทยคกลเกลอนกกลาก พระบาทสมเด็จพระ
 พุทธเจ้าอยู่หัว จึงสั่งให้กรมเอาตัวพญาเสนาธิบดี เจ้าเมืองบริบูรณ์
 หลวงชนหมน นายทัพนายกองเขมรเข้ามาหน้าพระที่นั่ง ให้ถามข้อ
 ราชการในเมืองสระแวก แลพญาเสนาธิบดี พระหลวง ชนหมนนายทัพ
 นายกองทั้งปวง ก็ให้การกราบทูลเสร็จสิ้นทุกประการ จึงมีพระราช
 โองการให้พระวิเศษเมืองฉะเชิงเทราเป็นพญาวิเศษ ให้เป็นนายกองทัพ
 คุมพลสามพัน ตั้งอยู่ ณ เมืองบริบูรณ์ ปลุกยั้งฉางรวบรวมเสบียง
 อาหารไว้เสร็จ แล้วเสด็จพระราชดำเนินยกพยุหยาตราทัพ โดยลำคัย
 มารควัด สองคนกถงกรงกัมพูชประเทศ ทัพหลวงตั้งค่ายมั่นใกล้
 เมืองทางประมาณ ๗๐ เส้น ตรัสให้นายทัพนายกองตั้งค่ายล้อมประชิด
 เมือง ให้พระราชมานอยู่คานตะวันตก พญาศรีราชเคโซอยู่คานใต้
 พญาทายน่าอยู่คานตะวันออก พญามหาโยธาอยู่คานเหนือ

ขณะเมื่อทัพหลวงตั้งค่ายรายทาง เข้ามายังโพธิ์สัตวณน กองทัพ
 พญาราชนเรศ เขาคัดไคเมืองพทโธมาศ พญาจันจันตแม่ทัพเขมรตาย

ในทรวง แล้วยกเข้ามาณปากกระสัง ไ้รยก็ยกกองทัพเรือ พญาภิมุข
วงศา(๑)

ฝ่ายกองทัพพญาเพชรบุรี เขตเมืองยาสักไ้รยกองทัพเรือ
พญาวงศ์ธราช กองทัพเขมรแตก พลเขมรจมน้ำตายเข่นอนมาก
พญาวงศ์ธราชก็ตองบนใหญ่ตาย กองทัพไทย(๒)ไ้รยเมืองยาสักก็ยก
สำเภาเงินลกค้าสี่ห้าลำ สลุปฝรั่งสองลำ เรือรบเรือไล่บนใหญ่หน่อย
เครื่องสาตราวุธเข่นอนมาก พญาเพชรบุรียกกรตตามชนมาตงปาก
กระสัง เข่นกองทัพพญาราชวงสังก็ยกเขมรยงรบกันอยู่ พญาเพชรบุรี
ก็ยกตกระหนาบเข้าไป กองทัพเขมรทานมิไ้ก็แตกมา พญาราชวง
สังก็ยกพญาเพชรบุรีสองทัพรบรบกันเข้า ก็รบยกชนมาตไ้รยเมือง
จักรมข แล้วยกชนไปรบรบกองทัพหลวง ณ เมืองละแวก

ฝ่ายกองทัพเจ้าพญา(๓)นครราชสีมา ชงตเมืองนครเสียมราช
ฟากทะเลสาบตะวันออก ก็ยกมาตงคายนันกาพงสวาย พรอมกันก็ยก
กองทัพเรือ พญาเพชรบุรีพญาราชวงสัง (๔)พญานครราชสีมา พญา
พระหลวงหัวเมืองนายทพนายกอง ก็ฟากกันชนไปเฝ้าพระบาทสมเด็จพระ
พระพุทธรเจ้าอยู่หัว ณ เมืองละแวก กรายทูลชงไ้รยรายทาง แลไ้

(๑) ฉบับพื้นจันทรุมาศว่า “พระยาวงศาธราช”

(๒) ,, ,, “ใหญ่”

(๓) ,, ,, “พระยา”

(๔) ลักลั่นกันอยู่ ข้างต้นว่า “เจ้าพระยา” มาที่นี้ว่า “พระยา” แต่ฉบับพื้นจันทรุมาศ
ใช้ว่า “พระยา” ทุกแห่ง ฉบับพระราชหัตถเลขาใช้ว่า “เจ้าพระยา” ทุกแห่ง

ลำเนาเงินสลุปฝรั่ง เครื่องสาตราวุธอันใหญ่ น้อย เส็จสิ้นทุกประการ
 พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว ก็ทรงพระโสมนัส จึงดำริการที่จะ
 เข้าหกเมือง แล้วมีพระราชโองการ ส่งนายทัพนายกองค่ายล้อมทั้งปวง
 ให้เร่งเดินค่ายประชิดเข้าไปให้ใกล้ ห่างเมืองเส้นหนึ่ง สามสิยวา
 ให้ตั้งข้อมพูนดิน ทงสุมม มุมละสองด้านเอาอันใหญ่ที่พร้อมขงกา
 ยิงกราดตามเชิง บรรดาประตูเมืองนั้นให้ตั้งข้อมเอาอันใหญ่ขงยง
 ค้วย หน้าที่โคตทหารขงอยุนน ให้กองทัพเรือกองทัพเมืองนคร
 ราชสีมา ยกบรรจบเร่งทำการให้แล้วพร้อมแต่ในสามวัน ถ้าผู้ใดมี
 แล้วตามกำหนด จะตักศิระเสียขเสีย

ฝ่ายนายทัพนายกองกลัวพระราชอาญา กราบถวายบังคมลาแล้ว
 ก็เร่งทำตามพระราชบัญชาทงกลางวันกลางคืน พระบาทสมเด็จพระ
 พุทธเจ้าอยู่หัว จึงให้แต่งเป็นหนังสือว่า หนังสือเราผู้เป็นนายกพล
 กรททหารทัพหน้า อันเป็นสวามิประวาศบาทมลูกากร ขวรรัตนามาศ
 คุงหนึ่งจักรแก้วอันอยู่ใต้เบื้องบาท สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว ณ กรุง
 เทพทวารวดีศรีอยุธยา อันมีพระขณเคชามาก คุงดวงพระทินกร
 สองโลก มายังพระเจ้ากรุงกัมพูชาธิขติ ซึ่งเป็นใหญ่ในกัมพูชประเทศ
 แต่ก่อนกรุงกัมพูชาธิขติ เคยถวายหิรัญสุวรรณมาลา เครื่องราช
 ขรรณาการ สองพระนครก็เป็นสุวรรณขถพเคยวกัน สมณชพรหมณ
 อาณาประชาราษฎร ก็ไต่ความสขานสข เป็นไฉนพระเจ้ากรุงกัมพูชา
 ธิขติ มีไต่ตั้งอยู่ในสขยานสข คคคหังการกลขเป็นขจขามิตร ให้

เคื่องโตบาทยกุล เอาโลหิตมาเข็นน้ำล้างคาบทหารไทยจะให้เหลืออยู่
 ใต้น้ำ (๑) คิงนุกคัมควร ขคนกเสด็จพระราชดำเนินมาถง
 พระนครแล้ว อันจะไค้ชยชำนะหรือมิไค้ชยชำนะนั้น พระเจ้ากรุงกัมพูชา
 ธิยติหาเข้าพระทัยไม่หรือ ให้ออกมากววยขังคมพระบาทยกุล ถววย
 เศวตขวรรฉัตร เห็นชวตจะย่นยาวไปไค้ หรือหมายจะไค้ชยชำนะก็
 ให้เร่งยกพยุหโยธาออกมาสงครามกัน คุเล่นเป็นชวัญตา ถ้ามิออก
 มาในสามวัน พระบาทสมเด็จพะพุทธเจ้าอยู่หัว จะให้ทหารเข้าพลิก
 แผ่นดินเสีย แต่ในพริบตาเดียว

ครั้นแต่งเสร็จแล้ว ก็ให้พญาเสนาธิยติ เจ้าเมืองขรขรรณกษ
 พญาเขมร ชงทพรเรือขยไค้มานนถอเข้าไป พญาเขมรทงปวงกรวย
 ถววยขังคมลาแล้ว ก็นำหนังสือเข้าไปถววยแก่พญาละแวก แล้วทล
 ชงไค้รบทางบกทางขกทางเรือเสร็จสนทกประการ พญาละแวกไค้แจ้ง
 ในหนังสือ แลเสียดองทพรเรือ กยงเสียดพระทัยนัก จึงตรัสว่า ไค้
 เหล่านไค้ออกไปรบศึก กลยเป็นพวกขยจามิตร เป็นทตถอหนังสือ
 เขามาอีกเล่า โทษมันถึงตายให้เอาไปจำมันไว้ ตรัสเท่าคังนั้นแล้ว
 ก็เสด็จเสียดพระนคร ทอดพระเนตรเห็นกองทัพไทย เกินค่ายประชิด
 เขามาใกล้ จึงขญชาสั่งให้ขยขนใหญ่่นอยยิงระคมออกไป ค้องพล
 ขาคักตาย เจ็บก็มากทำการเข้าไปมิไค้ พระราชมานู พญาศรีราช
 เตะโซ พญาท่ายนำ พญามหาโยธาเห็นคังนั้น ก็ให้ขยคินถมขนขย

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศ และฉบับพระราชหัตถเลขาว่า "น้ำกับฟ้า บ้างกับดิน"

ยกทหารเข้าหักเอาเมืองใหญ่โตจึงตกคาน ถ้าผู้ใดมีเข้าโตจะตกศิระ
 เสียบเสียบ นายทัพนายกองทั้งปวงแจ้งพระราชกำหนด กราบถวาย
 บังคมแล้วก็ไปเตรียมการตามรับสั่ง ครั้นเพลาสยามเจ้าหน้าทง
 ปวงกระดมขึ้นเข้าไปในเมือง ต้องพลเขมรช่วยเจ็บล้มตายเขื่อนมาก
 ฝ่ายสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ ก็ทรงเครื่อง
 สำคัญขัตติยราชวณยุทธ สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าทรงเจ้าพญา
 ไชยนาถเป็นพระคชาธาร สมเด็จพระเอกาทศรถ ทรงเจ้าพญาปราบ
 ไตรจักรเป็นพระคชาธาร พร้อมด้วยโยธาข้าทหารเสร็จเสด็จมา
 ยืนข้างพระที่นั่งตรงประตูศรีวิชัย หน้าทัพญามหาโยธา ไต่เพชรฤกษ์
 จึงให้พระโคมหมองกลองแตรสังข์ จกเพลิงพลขึ้นเป็นสำคัญ พลทหาร
 ทั้งสถานเห็นสำคัญ ก็ให้ชนพร้อมกัน พญามหาโยธา พญาศรีราช
 เทโช พญาทายน่า พระราชมานุกชชางนำหน้า ยกทหารเข้าไป
 ทลายประตูเมือง เขมรซึ่งรักษาหน้าท ริมประตู แลรักษาประตู ก็ยิง
 ธนูหน้าไม้บนใหญ่น้อย ออกมาทั้งสถาน พลทหารไทยเจ็บช่วยล้ม
 ตายก็มีไต่ถอย พญามหาโยธาก็ขับช้างเข้าให้แทง ถีบประตูเป็น
 สามารถ พอรุ่งขึ้นเป็นวันเสาร์ ชน ๓ ค่ำ เดือน ๕ คักราช ๕๔๖
 ขวอกฉอดคก ประตูก็พังลง ทหารไทยกรเข้าเมืองได้ ไต่ฆ่าฟันเขมร
 ตายเขื่อนมาก เขมรกองชนกกลางทั้งสองชนกมีไต่รบ ทงเครื่อง
 สัตราวุธเสียบ หนักระจิดกระจ่ายออกจากเมืองข้าง ไปหาครอยคริว
 ข้าง พระราชบุตรหนักหนีไปช่วย จับไต่พญาละแวกกษพระศรีสุพรรณ

มาธิราช แลญาติประยูรวงศ์ สนมกรมใน ท้าวพญาพระเชมร
 ครอบครองเมืองเขื่อนมาก พลทหารก็กุมเอาพญาละแวกพันทนาย
 มาถวาย^(๑) สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวแยมพระโอรสแล้วมีพระราช
 โองการ ตรัสถามพญาละแวกว่า เป็นกษัตริย์ชาติยราช ดำรงแผ่นดิน
 กิ่งกรงกัมพูชาธิบดี มีกรรราชเป็นแวนแคว้นชณทสสมา ฝ่ายกรุง
 พระนครศรีอยุธยา กัมพูชาชนบทเป็นแวนแคว้น แลสองพระนคร
 นกเป็นราชธานีใหญ่ ถ้าจะใคร่ได้สมบัติในพระนครศรีอยุธยา แฝ
 เสลามณฑลให้กว้างขวาง เหตุไฉนจึงมียกเป็นพยทโยธาไปกระทำ
 สงคราม ให้ต้องทำนองชัตติยราชวณยทช อนเป็นที่ยืนเทิงหญทช
 กษัตริย์ราชแต่ก่อน คอยแต่ข่าวศึกกรงหงสาวดีมาตักพระนครศรี
 อยุธยาครั้งใด ก็มแต่ยกพลไปพลอยฆ่าเติมตเอาเมืองชนบทประเทศ
 กวาคเอาอพยพมาเมืองทุกครัง ทำศึกคจกอนลอบลักฟองสกณบกษา
 ฉะฉน ควรควยราชประเพณีแลหรือประการใด ก็กรงนถงชงอปราชช
 แก่เราแล้วจะคิดฉนใดเล่าให้ว่าไปตามสัตย์ตามจริง จะไต่เป็นเบียง
 อย่างกษัตริย์ไปภายหน้า พญาละแวกกราบถวายบังคมแล้วทูลว่า ชง
 ข้าพระองค์เป็นคนโลกเจตนา มีไต่กระทำสงครามตามราชประเพณี
 กษัตริย์ ไปลกลอบกระทำเสียนหนาม แก่พระนครศรีอยุธยาฉน
 โทษผิดถึงตาย ถ้าพระองค์พระราชทานชีวิตไว้ กรงกัมพูชาธิบดี
 จะไต่เป็นชาชณทเสมากรงเทพมหานคร ถ้ามเลียงจะกมหน้าตาย

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศ และฉบับพระราชหัตถเลขาว่า "พันธนาการ"

สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว ใต้ทรงฟังคำพญาละแวกตั้งนั้น จึงตรัส
 ว่าเราได้ออกจากไวแล้ว ว่าถ้ามีชัยแก่ท่านเราจะทำพิธีประถมกรรม
 เอาโลหิตท่านล้างบาปเสียให้จงได้ ท่านอย่าอาลัยแก่ชีวิตเลย จง
 ตั้งหน้าหาความชอบในปรโลกนั้นเถิด บุตรภรรยาญาติประยรรวงศ์
 นั้น เราจะเลี้ยงไว้ใหม่ความสุขคงแต่ก่อน ตรัสตั้งนั้นแล้วก็มี พระ
 ราชบริหารแก่มขมนตรี ให้ตั้งการพิธีประถมกรรมโดยศาสตร์^(๑)
 พระโหราธิบดี ชีพอพรหมณ์ กิจคแรงการนั้นเสร็จ จึงเชิญเสด็จ
 สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวเสด็จชนบนเกย เจ้าพนักงานองครักษ์ เอา
 ตัวพญาละแวกเข้าเฝ้าเกย ตัดศีรษะเอาถาดทองรองโลหิตขึ้นไปชำระ
 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระโหราธิบดีกลิ่นธูปของชัย ชีพอ
 พรหมณ์เข้าสังข์ ประโคมตรีศนตรีถวายนรธาภิเษก ทรง
 อาเศียรพาทโดยศาสตร์พทศเสร็จเสด็จเข้าพลับพลา รุ่งชนสมเด็จพระ
 พุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ ทรงเครื่องสำหรับราชรถพทศเสร็จ
 สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า ทรงมาพระที่นั่งราชพาหุระ สูงสามศอก
 คับสองนิ้ว สมเด็จพระเอกาทศรถทรงมาพระที่นั่งพลาก สูงสามศอก
 คับ พร้อมด้วยม้าเสนางคณิกกรโยธาทาญ แห่โดยกระบวนซ้ายขวา
 หน้าหลัง เควตฉัตรบังพระสุริยชุมสาย พัดโบกवालวิชนี มีธูป

(๑) ฉบับหลวงประเสริฐกล่าวแต่เพียงว่า "ศักราช ๒๕๕ มะเส็งศก ฅวันศุกร์
 เดือนยี่ ขึ้น ๑๐ ค่ำ เพลารุ่งแล้ว ๓ นาฬิกา ๑ บาท เสด็จพยุหยาตราไปเมือง
 ละแวก แลตั้งทัพชัยตำบลบางขวด เสด็จไปครั้งนั้น ได้ตัวพระศรีสุพรรณในวัน
 อาทิตย์ เดือน ๔ แรม ๑ ค่ำนั้น"

กลองแตรสังข์ประโคมนฤนาท พระบาทเสด็จพระราชดำเนินเข้าไป
 เลียบพระนคร ครั้นเพลาชายแล้วสองนาฬิกา เสด็จกลับยังค่ายหลวง
 จึงมีพระราชโองการส่งเสนาบดี มন্ত্রิมุขทั้งปวงว่า ขตรีภรรยา
 ญาตวงศ์พญาละแวก แลสมัครพรรคพวกครว้อพยพ ซึ่งจับไว้ได้
 มากน้อยเท่าใดให้มารวมไว้ ให้นำทัพนายกอง กองหลังคุมล่อง
 ไปก่อนเจ็ดวัน ทัพหลวงจึงจะเลิกไป ท้าวพญาทั้งหลายรับพระราช
 โองการแล้ว ก็มาตรวจจับครอบครัวพญาละแวกแลไพร่พลในเมือง
 ซึ่งไปไว้นั้น เป็นคนอพยพสามหมื่นเศษ แล้วแต่งกองหลังคุมล่อง
 ไปโดยพระราชบัญชา

ครั้นกองทัพซึ่งคุมครอบครัวยกไปได้เจ็ดวันแล้ว ครั้นวัน
 อังคารเดือน ๕ แรม ๕ ค่ำ เพลาสิบเอ็ดทุ่มห้าบาท สมเด็จพระบาท
 ษรมนาถบรมขพิตรพระพุทธิเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ ทรงเคืองอสัง
 การสรรพภรณ์ขวรวิฤตีสรรพเสร็จ สมเด็จพระนเรศวรขพิตรเป็นเจ้า
 ทรงฟังเทพลีสาศ^(๑) ผูกพระที่นั่งสุวรรณปฤษฎางค์ สมเด็จพระเอกา
 ทศรถทรงเทพาลีสาศ^(๒) ผูกพระที่นั่งหลังคาทองอลงกตด้วยเครื่องอภิ
 รมชมสายพรายพรรณ ขังวิวรรณ์ขังแทรกสลอนสลบสรรพด้วยโยธา
 ทวยหาญแห้วครวระยะกรรกงพร้อมเสนางคพยหะ คุมหิมาคาคาษ

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “ฟังเทพลีสาศ”

(๒) “ ” “ฟังเทพาลีสาศ” ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า “ฟังเทพ
 ปรภา”

พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ เสด็จออกจากกรุงศรี
ยโสธรนครอินทขิตถกกรรฐราชธานี

ฝ่ายทัพพญานครราชสีมาเล็กกลับไปโดยทางนครเสียมราษ แต่
ทัพเรอนนรงอยู่สองวันจึงลวงไปตามชลมารคออกปากน้ำเมืองพุทไธมาศ
สน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ เสด็จรอนแรมมา
โดยมารควัดสนแดนกัมพูชประเทศ ทัพรายทางนั้นก็เล็กโดยเสด็จมา
เป็นกระบวนหลังสน สืบสามวันทัพหลวงก็เสด็จถึงกรุงเทพพระมหา-
นครศรีอยุธยา แลขัตถภรรยาญาติวงศ์พญาละแวกแลคร้วพญาเขมร
มชอนัน ก็ทรงพระกรุณาให้จกแจงตั้งขานเรอน แล้วพระราชทาน
เครื่องอัญมณีทั้งปวงให้โดยควร

ครั้นนายทัพนายกองที่พบกทัพเรอถึงพระนครพร้อมเสร็จ สมเด็จพระ
พุทธเจ้าอยู่หัว ก็พระราชทานบำเหน็จรางวัลโดยความชอบ แต่
พระราชทานนั้น ให้เขียนทัพญาอัครมหาเสนาธิบดีสมุหพระกลาโหม
พระราชทานพานทอง เต้านาทอง เขยตทอง ซ้ายขวา กระบี่ฝักทอง
เครื่องอุปโภคบริโภคเป็นอันมากโดยฐานาศักดิ์

ครั้นณวันอังคาร ชน ๒ ค่ำ เดือน ๕ ขงจ้อจู้ศก กรมการ
เมืองกยบุรีบอกเข้ามาว่า พญาศรีไสยณรงค์ซึ่งให้ไปรั้งเมืองตะนาวศรี
เป็นกบฏ โภษาธิบดีกราบทูลพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทรงพระ
มหากรุณาขังแกลงอยู่ จึงโปรดให้มิตราแต่งข้าหลวงออกไปหาพญา
ตะนาวศรีกลับมา สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระพิโรธ จึงให้สมเด็จพระ

พระอนชาธิราชดำเนินยกทัพออกไป แลทัพสมเด็จพระอนชาเสด็จออก
 ไปครองนนพลสามหมื่น ช้างเครื่องสามร้อย ม้าห้าร้อย ทัพปากใต้
 เมืองไชยา เมืองชุมพร เมืองคลองวาฬ เมืองกย เมืองปราณ เมือง
 เพชรบุรี หกเมืองคนหมื่นห้าพัน ชุมทัพตำบลบางสะพาน เกินทัพ
 ทางสังขร

ฝ่ายพญา ตะนาวศรี รัวว่า สมเด็จพระเอกาทศรถ อิศวรบรมนาถยพิตร
 พระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินยกออกมา ก็คิดเกรงพระเดชเดชา
 นภาพเขื่อนอนมาก จะหนักเห็นจะมีพิน จะแต่งทัพออกรบยกเหลือกำลัง
 จนความคิดแล้วก็นิ่งรักษามันไว้

ฝ่ายสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จถึงเมืองตะนาวศรีสั่งให้ตั้งค่าย
 ล้อมไว้ โดยรอบ แต่ทัพหลวงนั้นตั้งไกลเมืองห้าสิบลี้น จึงทรง
 แต่งเป็นหนังสือรบสั่งเข้าไป พญาตะนาวศรีเป็นข้าหลวงเดิมสตัยซอ
 มั่นคง ได้ทำราชการโดยเสด็จงานพระราชสงคราม ความชอบแต่
 หลังมากมายนัก ซึ่งทรงพระมหากรุณาให้มากขึ้นเมืองตะนาวศรีน บัง
 หาเสมือความชอบไม่อีก แต่จำเป็นด้วยเหตุว่าเมืองตะนาวศรีเป็นหน้า
 คอก ครั้นจะให้ผู้นอนมาอยู่มีวางพระทัย จึงให้พญาศรีไสยณรงค์ออกมา
 อยู่ต่างพระเนตรพระกรรณ เนอความขอนกขอมร่อยุ่แก้ไข แลซึ่งข่าว
 เข้าไปว่า พญาตะนาวศรีคิดการกบฏ สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวก็ยง
 ไม่เชื่อ จึงมีตราออกมาให้หากมีเขาไปเฝ้าเนอความจึงมากชน ตรัสให้
 เราออกมาเรามีความเมตตาหนักอยู่ พญาตะนาวศรีผิดแต่ครั้งเดียว

คอกให้ออกมาหาเราเถิด จะกราบทูลขอโทษไว้ครึ่งหนึ่ง ถ้าจะมาก
ให้มาในวันนี้^(๑)

พญาตะนาวศรีแจ้งในหนังสือถึงนั้น จึงคิดว่าเราได้ทำการล่วง
เกินผิดถึงเพียงนี้แล้ว แลซึ่งมีหนังสือรบส่งมาทางนเป็นราชอภัยศึก
ออกไปก็นัยจะตาย ผิดชอกก็อยู่สไป ถึงจะตายก็จะได้ปรากฏชอกภาย
หน้า พญาตะนาวศรีมิได้ออกมา เพลารุ่งแล้วนาฬิกาหนึ่ง สมเด็จพระ
พระเอกาทศรถอัครบรมนาถบรมขพิตรพระพทิจเฝ้าอยู่หัวทรงเครื่อง
อลังการประดับสำหรับพิชัยยุทธเสร็จ เสด็จทรงเจ้าพญาปราบไตรจักร
เป็นพระคชาธาร พร้อมด้วยท้าวพญาพลทวยหาญเป็นขันคแน่น เสด็จ
โศมารมาศคพินลก ธงทองธงทิวเป็นธงไสวอำไพด้วยมหาเศวตฉัตร
กลองกลดขบคบังทึนกรบรรบึงแทรกชมสายพรายพวรรณทาศาศ์พิทโกลา
หล กกกก้องกลองชนะแตรสังข์สนนเนียรนาท พระบาทเสด็จกรีพล
เสียบทอคพระเนตรคทองทซงจะให้พลทหารเขายนเมือง

ฝ่ายพญาตะนาวศรีออกย่นถอหอกกนสปีทนอย่นเชิงเทิน แล
เห็นพลสมเด็จพระอนชาธิราชเจ้าคังสายนาอนไหลหลงถึงมาเมอวสันต-
ฤค แล้วคยบเสียงขกลองแตรสังข์ ตกใจตะลึงไปหอกพลคตกจาก
มอมีไครู้ ข่าวไพร่ทงปวงเห็นคังนนักเสียงใจพคเลากันค่อไปว่า นาย
เราเห็นจะของกนเมืองไวมีไค พลทหารทงปวงกยงครนครามพระเคช
เคชานุภาพเป็นอนมาก

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศ ฉบับพระราชหัตถเลขา มีความต่อออกต่อไปอีกว่า "ถ้ามีมา
เห็นว่าจะรับทัพเราได้ ก็ให้แต่งบ้องกันไว้ให้มั่นคง"

สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวเสด็จเสวยบทรอบเมืองตะนาวศรีเห็นหน้า
 ที่คานข้างอุตรทิศจะเข้าไค เสด็จกลับมายังค่ายหลวง จึงมีพระราช
 กำหนดให้นายทัพนายกองทำขันไคร้อยอัน ปลายขันไครั้นให้ผูกพล
 เพลิงพะเนียงจกรบ เพลาคัสยท่ม ถ้าไคยบเลี้ยงขันใหญ่สามนค
 เป็นสำคัญแล้ว ให้เอาขันไคพาคูกพลพะเนียงขันเอาเมืองให้ไค
 ท้าวพญามขมนตรีนายทัพนายกองรับพระราชโอการ แล้วก็มาจัดแจง
 การทงปวงไว้สรรพกับพลทหารอาสาพันหนึ่ง ซงจะเข้าขันเมืองพร้อม
 เสร็จ

ครั้นเพลาสองยามสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวเสด็จขันบนเกยคอย
 ฤกษ์ เศษพระขารมีสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว ถ้าจะมีชัยแก่ข้าศึก
 ครังไค ก็ให้เห็นศกนิมิตประจกษทุกครัง พอเพลาสอง^(๑)ยามเจ็ดบาท
 พระสารริกขรมธาตุใหญ่เท่าผลส้มเกลียง เสด็จผ่านคานตะนาวศรีมา
 แต่ทศอครไปเฉียงภาคเณย์ พระรัศมีสว่างวาบไปทงอากาศแลษถพิ
 สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวเห็นตงนนทรงพระขัติไสมนัส ถวายทศนข
 สโมธานเหนือพระสิโรตมด้วยเบญจางคประคิษฐ แล้วส่งปโรหิตา
 จารยทงหลายให้ประโคมเตรสังขตริยคนตรับพาทษมองชยในทนต์ ให้
 ฝรั่งแม่นขันจุดจ่างคร่ำทองทายทงสามบอกโล่กันเป็นสำคัญ

ฝ่ายนายทัพนายกองไคยบเลี้ยงขันใหญ่สำคัญ ก็ให้ทหารกร

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศ ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า “สามยาม”

กันเอาขันโตพาคำแพงเมือง จุดพลพะเนียงเสียงโกลาหล เจ้าหน้าท
เห็นตงนนตกใจจะออกขนรยพุงกทนเพลิงมิได้ ทงหน้าทเสย ฝ่ายทหาร
ข้าหลวงก็เข้าเมืองได้ พอเพลารุ่งชนกกมเอาตัวพญาตะนาวศรีพัน
ทนายมาถวายเป็นค้ายหลวง สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว ให้ส่งพระราช
อาญาเขียนยกหนังสือสามสืบท แล้วบอกขอราชการเข้ามายังกรุงเทพ
มหานคร สมเด็จพระนเรศวรบรรพิตร์เป็นเจ้าตรีสโตแจ้งว่าสมเด็จพระอน
ชาธิราชเจ้า โตเมืองตะนาวศรีแล้ว จึงโตพญาศรีไสยณรงค์ตงนนกม
พระทัยปรึคา จึงทรงพระกรุณาให้มิตราตอบออกไปว่า อย่าให้ส่งเข้า
มา ณ กรุงเลยให้ตระเวนแล้วตคคัษะเสียบประจันไว้ ณ เมืองตะนาวศรี
อย่าให้ผู้ใดคเยียงอย่าง แลให้เอาพญาราชฤทธานนตเป็นเจ้าพญา
ตะนาวศรี สมเด็จพระอนชาธิราชเจ้า ก็กระทำตามพระบัญชาสมเด็จพระ
บรมเชษฐาทุกประการ ครั้นจุดแจ้งเมืองตะนาวศรีเป็นปรกตราชคาย
แล้วสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็เสด็จพระราชดำเนินกลับมายังกรุงเทพมหา
นคร เมื่อสมเด็จพระบรมเชษฐา กราบทูลเสร็จสิ้นทุกประการ สมเด็จพระ
พระนเรศวรบรมขพิตรมีพระทัยโสมนัส ตรัสชมพระกฤษณาธิการ
สมเด็จพระอนชาธิราชเจ้าเป็นอันมาก

ครั้น ณ วันอังคาร แรม ๕ ค่ำ เดือน ๑๒ มีหนังสือบอกพญา
กาญจนบุรี ส่งตัวสมิงอุปากอง (๑) ซึ่งถอหนังสือเจ้าเมืองเมาะลำเล็ง
มา สมุหนายกกราบขังคมทูล ในหนังสือนนว่า หนังสือพญาพะโรเจ้า

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "สมิงอุปกอง"

เมืองเมะลำเล็ง ขออวยสิริสวัสดิมาถงพญากาญจนบุรี ด้วยข้าพเจ้า
 กบพญาลาวเมืองเมะตะมะเกิตมหากละหะแก่กัน พญาลาวจะยกมาตี
 เมืองข้าพเจ้า ๆ หาทพมได้ จะขอเอาพระเศษเศษานภาพพระบาท
 สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวอนันมพระบรมราชคฤชฎาธิการมहिมา ๓๓
 สมเด็จพระเจ้ามนธาตราชจาตรงคทปจักรพรรดิอนันม พระเศษาวราฤทธิ
 อาณาจักรแผ่ไปในทวีปใหญ่ทั้ง ๔ มีทวีปน้อยสองพันเป็นบริวาร เป็นฉัตร
 แก้วกันเกศ จะขอกองทัพยกไปช่วยกันเมือง พระบาทสมเด็จพระพุทธ
 เจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ไคทราบคังนั้น ทรงพระโสมนัส จึงพระราช
 ทานเสื่อผ้าเงินตราแก่สมิงอชากองโดยสมควร แล้วตรัสให้พญาศรี
 ไศล (๑) ถอพลพันหนึ่งสรรพไปด้วยเครื่องสาตราวุธ ยกไปณเมือง
 เมะลำเล็ง พญาลาวเจ้าเมืองเมะตะมะ รู้ว่ากองทัพไทยยกมาตั้งอยู่
 ณเมืองเลาะลำเล็งก็กลัวพระเศษานภาพ มีไคคึกอาฆาตต่อไป
 ขณะเมื่อพญาศรีไศลไปช่วยกันเมืองเมะลำเล็งนั้น เจ้าฟ้าแสน
 หวังแก่พราลย์ มีราชบุตรสองคนแต่ต่างมารดา พันองท่ายทกกละหะ
 ชงสมบตกัน ผนองสมไคกลัวพชายจะฆ่าเสีย ครนรู้ว่ากองทัพไทย
 มาตั้งอยู่ณเมืองเมะลำเล็ง ก็พาพวกข้าไพร่ประมาณร้อยเศษ หนี
 ลงมาหาพญาศรีไศลณเมืองเมะลำเล็ง พญาศรีไศลก็ยกส่งตัวเจ้า
 ฟาแสนหวมายังกรุงเทพมหานคร พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "พระยาศรีไสยณรงค์" แลต่อไปใช้ว่า "พระยาศรี
 ไสย" ทุกแห่ง

ทั้งสองพระองค์ ทรงพระมหากรุณาการณภาพแก่เจ้าฟ้าแสนหวี แล้ว
พระราชทานเครื่องอุปโภคเป็นอันมาก เลี้ยงไว้โดยฐานาศักดิ์

ลศักราช ๕๔๕ ขกนนพศก ราชบุตรนักพระสัตถาผู้เป็นพญา
สะแวกเมื่อสมเด็จพระเจ้าอภัยหวททั้งสองพระองค์เสด็จไปปราบ ขณะเมื่อ
ทหารข้าหลวงเข้าเมืองสะแวกในเพลากลางคืนนั้น ราชบุตรมาอยู่หน้า
ที่ ครั้นทัพไทยเข้าเมืองได้แล้วความกลัวก็มีไข้ไปหาบิดา หนีออกจาก
หน้าทกขยาวประมาณ ๓๐ คน เข้าป่าพากันหนีไปถึงแดนเมืองล้านช้าง
ครั้นรู้ว่ากองทัพหลวงเสด็จพระราชดำเนินกลับไปกรุงพระมหานคร
ศรียศยาแล้ว ก็พากันกลับมายังเมืองสะแวก เสนาบดีที่เหลืออยู่ก็
สมณชพราหมณาณาประชาราษฎร จึงพร้อมกันยกพระราชบุตรท่าน
ชนราชาภิเษกเป็นพญาสะแวกครอบครองแผ่นดินแทนบิดา พญาสะแวก
ครั้นได้ครองสิริสมบัติแล้ว ก็อุทิศชำระบำรุงสมณพราหมณาจารย์
โดยยติธรรมราชประเพณีมาได้เดือนเศษ จึงตรัสปรึกษาเสนาบดี
กระวีมุขทั้งหลายว่า แต่ก่อนพระราชบิดาเรา ไปกระทำเสียนหนามต่อ
กรุงพระมหานครศรียศยามี้ได้เกรงพระเดชเดชาภาพ สมเด็จพระ
พุทธเจ้าอภัยหวททั้งสองพระองค์อินทรวงอศักรภาพตงสิริยเทวบุตร จันท
เทวบุตรอนมรคมีสว่างโลกธาตุ ความพิเนาศลขหายจึงถึงพระองค์ แล
ญาติประยูรวงศ์ในกรุงกัมพูชาธิบดี แลครั้นเราจะทำตงพระบิดานนม
ได้ ว่าจะอ่อนน้อมขอเอาพระเดชเดชาภาพ สมเด็จพระเจ้ากรุงเทพ
มหานครศรียศยาเป็นทพทพานัก ความสุขสวัสดิจะได้อีกแก่เรา

ท่านทั้งหลายจะเห็นประการใด เสนาบดีมนตรีมหาดเล็กทั้งปวงกราบทูลว่า
 ซึ่งพระองค์การสนทนากัน ขอพระราชทานให้แต่งตั้งคอกไม้เงินทอง
 เครื่องราชบรรณาการ มีพระราชสาส์นไปอ่อนน้อมโดยราชประเพณีเมือง
 ขนเมืองออกกรุงเทพมหานครแล้ว ความสวัสดีสวัสดิคุณมงคลก็จะ
 ยังเกิดขึ้นไปตราเย้าแก่ลปาวสาน พญาละแวกไต่ฟังดังนั้นยินดีนัก จึง
 ให้แต่งตั้งคอกไม้ทองเงิน จิตเครื่องราชบรรณาการเป็นอันมาก แล้วแต่ง
 ลักษณราชสาส์นให้ออกฉวยวงศาธิบดี^(๑) พระเสนาบดีมนตรี หลวงวร
 นายก เป็นทูลแทนทูลเกล้าทูลกระหม่อม คุมเครื่องมงคลราชบรรณา
 การมา ครั้นถึงท่านปราจีนบุรี กรมการก็คุมทูลแทนทูลเกล้าทูลกระหม่อม
 มหาดนคร เสนาบดีนำเอากิจจานุกิจกราบบังคมทูล พระบาทสมเด็จพระ
 พุทธิเจ้าอยู่หัว คารวะให้เบิกทูตเฝ้า ณ มุขเด็จพระที่นั่งมณเฑียรภิเศก
 ตรัสพระราชปฏิสันถาร ๓ นาทีแล้ว พระศรีภริยาก็อ่านพระราชสาส์น
 ในลักษณนั้นว่า ข้าพระองค์นครองกรุงอินทปัตถนครรัฐราชธานี ขอถวาย
 บังคมมาแทบพระวรบาทของกษัตริย์ สมเด็จพระพุทธอมงกุฎราชกรู
 ทวาราวดีศรีอยุธยา มหาคิลกภาพนพรัตนราชธานีบรมมยุ ออกมพระราช
 นิเวศน์มหาสถาน ทวยพระยิกษัตริย์ มีไตรภพขอยขนิษฐเสมา
 โดยราชประเพณี กระทำพาลทุจริตมิไต่รู้จักกำลังตนกำลังท่าน มาก่อ
 เกิดเป็นปรอภัยแก่กรุงเทพมหานคร อดมาตั้งจอมปลวกมาเคียงเขา
 พระสิเนรุราชบรรพต มีตงันนคังมิคชาติตัวน้อย องอาจยุทธนาการ

(๑) ฉบับพื้นจันทนุมาศว่า "ออกฉวยวงศาบดี"

โทษออกเสียจากที่ฐานาคักคิ ไพร่พลรามัญซึ่งไปกับพระเจ้าแปรนั้น
 จับใส่เล้าคลอกเสีย ที่แตกฉานซ่านเซ็นไปภายหลัง รเมื่อความคั่งนั้น
 กลวตายก็มีโตเขายานเมือง คมกันเป็นพวกเป็นเหล่าออกอยู่ป่า แต่ง
 ข้ำหลวงไปจับกั่ตอรบ แลหัวเมืองทงปวงนั้นเห็นว่าพระเจ้าหงสาวดีออก
 พระเจ้าแปรเสีย ก็เสียใจพากันกระต้างกระเดื่องเป็นอันมาก แลกรุง
 หงสาวดีเห็นจะเสียแก่มอญขบถ

สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทงสองพระองค์โตทราบคั่งนั้นจึงพระราช
 ทานพระราชอาชญาสิทธิ ให้เจ้าพระยาจักรเป็นนายทัพยกพลหมื่นห้าพัน
 ช่างเครื่องร้อยหนึ่ง มาสองร้อย ออกไปตั้งปลุกยงฉางทำไโรนา ณ เมือง
 เมะลำเลิงไว้ทำทัพหลวง จึงดำรัสให้เจ้าฟ้าแสนหัวไปด้วยเจ้าพญา-
 จักร แลเวเกณท์ทัพเมืองทวายห้าพัน ให้ขึ้นไปตั้งตำบลเกาะพระอก
 เมืองวังราว^(๑) ขอบฝั่งทะเลตะวันตก หนุนทัพเจ้าพญาจักร ๗ จะได
 ใ้ราชการสะดวก แลกองทัพพญาศรีไศลให้เอาไว้ แต่ตัวพญาศรี
 ไศลกับพรรคพวกนั้นให้กลับเข้ามารับราชการ ณ กรุง

ฝ่ายเจ้าพญาจักรกราบถวายบังคมลา ยกไปตั้งเมืองเมะลำเลิง
 แล้ว ตั้งค่ายขุดค่ายปลุกยงฉางกะเกณท์มอญชาวเมืองเมะลำเลิงแล
 ไทยกกองทัพทำไโรนา แลตั้งท่าเรือรบเรือไล่เป็นอันมาก พญาศรีไศล
 กับพรรคพวกก็กลับเข้ามารับราชการ

ฝ่ายเจ้าเมืองเมะตะมะ เจ้าเมืองละเซง เจ้าเมืองชลิค เจ้าเมือง

(๑) ฉบับพื้นจันท์นามว่า "อ้งราว"

ขวเฒอน เจาเมืองพลิม เจาเมืองทองอ วิชาสมเด็จพะเจ้าอยู่หัว ณ
กรงมหานครศรีอยุธยา ใ้กกองทัพเจ้าพญาจกรยกมาตั้งทำไร่นา ณ

เมืองเมาระลำเลิงไวเป็นเสียบยง เกอนอายปลายขทัพหลวงเสด็จยกไปตี
เอาเมืองหงสาวดี ต่างคนต่างเกรงพระเดชเดชานภาพก็แต่งพม้ามอญ

ผู้คให้ถอหนังสือแลเครื่องบรรณาการ เข้ามายังกรุงเทพมหานคร
เสนาบดีเอากรายทล พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว ค้ำรัสใ้เบิก

พม้ามอญผู้ถอเขาเผา แลในหนังสือเจ้าเมืองเมาระตะมะ เจ้าเมืองพลิม
เจ้าเมืองขวเฒอน เจาเมืองชลก สเมืองนวาจะขอเป็นข้าชเชทเสมากอง

เทพมหานครไปกราบเท้ากัลปาวสาน แต่หนังสือพญาทองอ พญาละเซ็ง
นินว่าจะขอพึ่งพระบรมโพธิสมภาร ถ้าสมเด็จพะเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระ-

องค์ จะเสด็จพระราชดำเนินไปเอาเมืองหงสาวดีเมื่อใด พญาทองอ
พญาละเซ็งจะขอยกพลมาควบทัพโดยเสด็จงานพระราชสงคราม

สมเด็จพะพุทธเจ้าอยู่หัวใ้แจ้งในลักษณอักษรทุกเมืองคังนั้น มี
พระทัยโสมนัส ตรัสใ้พระราชทานรางวัลแก่พม้ามอญผู้มานนเป็นอน

มาก แลใ้พระราชทานสิ่งของไปแก่เจ้าเมืองทั้งปวงโดยฐานะศักดิ์
จึงใ้ตอบหนังสือไปแก่ท้าวพญารามัญทั้งปวงผู้ถอหนังสือก็ถวายขังคม

ลาไปเมือง
ขณะเมื่อผู้ถอหนังสือกลับไปถึงเมืองทองอนัน พระมหาเถรเสียม
เพรียมเจ้าอธิการรู จึงเข้าไปหาพญาทองอแล้วถามว่ามหาขพิตรจะเอา
มอญไปเป็นตะพุนหาญช่างกรงศรีอยุธยาหรือ พญาทองอใ้พึ่งพระมหา

เถรวาทสังสัย จึงถามว่าไยพระผู้เป็นเจ้าจึงว่าดังนี้ พระมหาเถรจึงว่า
 อาตมาภาพแจ้งว่ามหาบพิตรมีหนังสือถวายเครื่องราชบรรณาการไปอ่อน
 น้อมว่า ถ้าพระเจ้ากรุงศรีอยุธยาจะยกมาตีเมืองหงสาวดีเมื่อใด มหา
 บพิตรจะยกไปโดยเสด็จงานพระราชสงคราม เพราะเหตุฉะนั้นอาตมาภาพ
 จึงว่า พญาทองอุ้งตอบว่าพระผู้เป็นเจ้าไม่รู้หรือว่า สมเด็จพระนเรศวร
 บรมบพิตรเป็นเจ้า แลสมเด็จพระเอกาทศรถสองพระองค์นี้ ทรงศักดิ์กา
 ภาพมากดุจหนังสือเวศรสองโลก เมื่อเพลามาฉนวนศึกสมัย คัก
 หงสาลงไปกระทำครั้งใด มีแต่แตกฉานยับเยินขึ้นมาทุกครั้ง ยศ
 พระเจ้าหงสาวดีก็สิ้นเขยวคักเขยวสงครามอยู่แล้ว แล้วได้ข่าวมาว่า
 ปลายยกจะยกทัพมาเอาเมืองหงสา เมืองหงสาเห็นไม่พินงอม
 พระหิตถทาน แลเมืองมอญทั้งปวงก็ไปอ่อนน้อมสิ้น โยมเห็นเหตุ
 ดั่งนี้จึงมีหนังสือถวายเครื่องบรรณาการไปอ่อนน้อมข้าง พระมหาเถร
 ได้ฟังดังนั้นหวั่นแล้วว่า อันพระนเรศวรสององค์พี่น้อง มีศักดิ์กา
 ภาพเข้มแข็งศึกสงครามนั้น อาตมาภาพก็แจ้งอยู่สิ้น ถึงมีชัยแก่ชาวหงสา
 ก็แต่แวนแคว้นชฉะเสมากองพระนครศรีอยุธยาจะไต่ล่วงเกินถึงแดน
 ก็ห้ามไต่ แลอาตมาภาพพิเคราะห์ลักษณะระวาคีมหาบพิตรก็เห็นจะได้
 เป็นใหญ่ในรามัญประเทศอยู่ ไฉนนำพระทัยมหาบพิตรก็ลักษณะจึงผิด
 กันนัก อันลักษณะอย่างมหาบพิตรนี้ ในตำราว่าองอาจจินิทาน
 พระบรมโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นกระแตอาจสามารถจะวิคิน่าในมหา
 สมุทรให้แห้ง มีตงนจะมมานะเหมือนนกน้อยอินขินแข่งพญาครุฑ

มหาเถรขยมาให้ใกล้พญาทองอยู่แล้วว่า มหาบพิตรก็เป็นราชันคทา
 พระเจ้าหงสาวดี หัวเมืองทั้งปวงกันขอลอมมากอยู่ จึงมีหนังสือไปประกาศ
 แก่หัวเมืองทั้งปวง ว่ากรุงหงสาวดีเป็นราชธานีใหญ่ แต่ครั้งพระเจ้า
 ช้างเผือกมาตราขายเท่าทกวอนน ยังมีไต่ไปเป็นเชลยแก่เมืองใด แล
 ครั้งนี้แต่พระเจ้าแปรเสียดมา สมเด็จพระเจ้าหงสาวดีเอาไทยถอกเสียด
 จากที่ฐานาคักกิด เราไต่ยินข่าวว่าหัวเมืองทั้งปวงพากันลอบใช้คนถอ
 หนังสือกรมเครื่องบรรณาการไปออกแก่กรุงพระนครศรีอยุธยา เราก็ง
 ไม่เชื่อ จึงแก่งแต่งคนถอหนังสือไปข้างหวังจะฟังเอาองค์คากการให้แน
 กไต่ความประจักษ์ว่า เมืองเมาระตะมะแลหัวเมืองทั้งปวงคิกกขฏ
 คนเหล่านี้หารกชีวิตแลโคตรไม่หรือ ให้เร่งบอกมาเราจะเอาความ
 กรายทูลสมเด็จพระเจ้าหงสาวดี แล้วจะยกทัพไปจับฆ่าเสียให้สิ้น
 โคตร ถ้าแลเมืองทั้งปวงรู้ว่าไต่คิกคผิดแล้ว จะค้นหาความซอบกจะ
 งคความไวครึ่งหนึ่งก่อน แต่ทว่าให้คิกคอ่านจับไทยกองทัพซึ่งมาตั้งอยู่
 เมืองเมาระล่าเล็งสั่งมาให้ไต่ข้าง จึงจะเห็นจริง ถ้ามหาบพิตรมีหนังสือ
 ไปถึงนครายหัวเมืองทั้งปวงจะสะตั้งตกใจกลัว ก็กะกลบใจคิกคอ่านจับ
 ไทย ก็กะเกิดอริวิวาทกัยไทย ทางไมตรกจะซาคกัน เมื่อทัพพระเจ้า
 กรุงศรีอยุธยายกมา ก็กะไต่เป็นรวขวากรวหนามกนให้ชาลงไว
 ประหนึ่งมหาบพิตรจงบำรุงช้างมารพล เอาใจรวพลไว้ให้ชนระเริง ถ้า
 ไต่ข่าวว่าทัพกรุงเทพพระนครศรีอยุธยากล่องแค้นมาเมื่อใดแล้ว จึง
 เร่งยกพลไปเมืองหงสาวดีทำทว่าจะมาช่วยงานพระราชสงครามให้ไว้

ใจแล้ว เข้าปลอมปล้นเอาเมืองหงสาวดี เชิญสมเด็จพระเจ้าหงสาวดี
 แลกกวาศครวอพยพไพร่พลเมืองชาวปลาอาหารมาเมืองตองอูให้สิ้น ถึง
 มาที่ว่าทัพสมเด็จพระนเรศวรจะยกติดตามมาถึงเมืองตองอูก็คือ เมื่อ
 เราศึกเสบียงอาหารเสียให้สิ้นแล้ว ก็นัยจะเลิกทัพกลับไป ถ้าศึกกลับ
 ไปแล้วพระเจ้าหงสาวดีก็อยู่ในเงอมพระหัตถ์ พระองค์ก็จะสัทธิชาคชน
 กว่าร้อยเท่าพันทวี จะคิดประการใดก็จะสำเร็จ แลซึ่งอาตมาภาว่ามา
 ทงนมหาบพิตรจะเห็นคชวประการใด

พญาตองอูมีความยินดี กราบนมัสการแทบพระบาทพระมหาเถร
 แล้ว ๆ เถ่า ๆ แล้วว่าพระผู้เป็นเจ้าคิคนตงเทพยดาเอาแว่นแก้วมา
 ส่องให้สว่าง เห็นทงกลางวันกลางคน พระคณนมหาทศกมุไค พระ
 มหาเถรจึงว่ามหาบพิตรเร่งมีหนังสือไปเถิด ถ้าชกสนไปภายนอกหน้า จึง
 ให้ไปบอก อาตมาภาพจะช่วย แล้วพระมหาเถรก็ลาไปอาราม รุ่งชน
 พญาตองอูก็แต่งหนังสือตามถอยคำพระมหาเถรว่า ให้คนถือไปประกาศ
 แก่หัวเมือง

ฝ่ายพญารามัญหัวเมืองท่งปวง แจงในหนังสือพญาตองอูคังนั้น
 กตกใจกลัว ต่างคนต่างปรกษากรมการนายข่านนายอำเภอว่า เราคิด
 การครองนหมายว่าจะลบกไม่ลย พญาตองอูรู้ความสน จึงมีหนังสือมา
 ว่ากล่าวทงน เพื่อเพราะเอนคเราเป็นตระกูลรามัญ ครนจะชนผนหน้า
 จะพงกรงพระนครครอชยาทเศยว ก็เป็นระยะทางไกล จะต้องคำยราณ
 ท่านว่า กว่าถวจะสกกงาใหม่ ควยพญาตองอูมรพลมาก แล้วพระเจ้า

หงสาวทกนบถอว่าเขนเซอพระวงค์ จะว่าประการใดก็ลืทธิขาด จำเรา
 จะหาความชอบคน จีบเอาไทยส่งเข้าไปให้ไค่ คิคกนตงนนักแต่ง
 หนงสอชนไปถงพญาตองอูเป็นใจความว่า ข้าพเจ้าหวเมืองทงปวง ขอ
 นอมเคียรเกล้าขงคมมาถงไตเบองบาทพญาตองอู ถวยข้าพเจ้าทงปวง
 เป็นคนโมหคิคประทุษจู้จิตไปนนั้น พวกข้าพเจ้าทงปวงถงทตาย ชง
 โปรคให้มหนงสอชแจงมาให้ข้าพเจ้าเห็นผิดแลชอชนั้น คุงเทพยคา
 ชยเอาชวิตข้าพเจ้าแลชวิตไพร่ฟ้าประชากรคนมานั้น พระคณไม่มทจะ
 เปரியไค่ ข้าพเจ้าจะชยทำตามโอวาท เอาเป็นทพงทพานกสยไป
 แลวกส่งหนงสอให้ผถอหนงสอกลยไปขงเมืองตองอู
 พญาตองอูแจงในหนงสอนนถมความขนค ตงแต่นนมากขารุง
 ช้างนำเอาใจไพร่พลในเมืองตองอูให้รักใคร่เขนอันมาก
 ฝ่ายพญาลาวเจ้าเมืองเมาะตะมะ ส่งแกท้าวพญารามัญทงปวง
 ให้คิคอ่านจิบกองทพิไทยให้ไค่จะไค่ส่งเข้าไปเมืองตองอูเอาความชอช
 ท้าวพญารามัญทงปวงก็คอยจะจیبไทยให้ไค่
 ครนเคอนอายชาวเขาสก เหล่าไทยออกไปเกยวชาวอูร์มข่า
 สมิงส์ระนายข่านจอยขะกยพวกรามัญรอยหนงลอบคอยอยู่ในข่า ครน
 เห็นไค่ทกวงกรกนจิบชนจยแลพวกไปไค่ ๕ คน ไพร่ ๕ คนหนนไค่ทกวง
 ไปบอกกองทพิว่า มีรามัญประมาณร้อยเคษ มาจู้จیبเอาชนจยกับไพร่ไป
 ๕ คน นายทพนายกองแจงตงนนั้น ก็ไค่จกแจงกนไปตามสามร้อย ทน
 พวกรามัญไค่รบกน พวกรามัญช่วยตายหลายคนท่านทานมิไค่กแตก

ไป กองทัพไทยก็ไต่สวนจนจับภัยไฟร ๕ คนกลับมาแจ้งแก่เจ้าพญา
 จักร ๗ จึงหาตัวพญาพะโรเจ้าเมืองเมาระลำเลิงมาถามว่า เหตุผลทั้งนี้
 เป็นประการใด เจ้าเมืองเมาระลำเลิงไม่ยอมว่ามีใคร เจ้าพญาจักรมีพง
 จะให้จำพญาพะโร ๗ เห็นความจะไม่พ้นตัว จึงอุบายว่าจะขอไปตาม
 เอาตัวมอญเหล่านี้มาให้ได้ เจ้าพญาจักรมีพิเคราะห์ สำคัญว่าจริงก็
 ปล่อยตัวไป พญาพะโรจึงคิดแก่กรมการว่า เราจะไปตามจับข่าวของ
 เรามากะไรเล่า ถึงจะแก้ไขประการใดความอนันเห็นจะไม่ล้น จะนั่ง
 อยู่คังนจะพากันตายเสียสิ้น จำจะหนีข้ามไปเมืองเมาระตะมะ คิดเห็น
 พรอมกันแล้วก็แต่งคนเร็วเอาการไปแจ้งแก่พญาลาว ๗ ก็ให้เอาเรือมา
 คอขรข ครนเพลาสองยาม พญาพะโรก็พาครอบครัวอพยพหนีออกจาก
 เมือง พอรุ่งกึ่งเรือข้ามไปเมืองเมาระตะมะ

เพลารุ่งเช้าพญาจักรรู้ว่า พญาพะโรเมืองเมาระลำเลิงเทศรว
 หนีไปสิ้น ก็แต่งกองทัพตามมาถึงฝั่งน้ำ ไม่ทันก็กลับไป

ฝ่ายพญาพะโร ก็แจ้งการแก่พญาลาวเจ้าเมืองเมาระตะมะทุก
 ประการ พญาลาวจึงว่าซึ่งทำการมีได้ไทยมา เสียทเสียครนแล้วก็
 แล้วไปเถิด แต่เราวิตกว่าท่านอยู่ ณ เมืองเมาระลำเลิงนั้นอุปมาเหมือน
 หนึ่งฝูงมฤคชาติอันอยู่ในปากเสือ ซึ่งพากันอพยพมาได้สิ้นนั้น เรา
 มีความยินดีนัก จึงคอยคิดอ่านกันไปใหม่ จะเกรงอะไรแก่กองทัพไทย
 ท่าน แล้วเจ้าเมืองเมาระตะมะแต่งกองทัพโจร กองละสองร้อยสาม
 ร้อย ให้เที่ยวเป็นเสื่อย่า ถ้าเห็นไทยออกเที่ยวหากินแลเที่ยวช่าวก็ให้

ลอยมาตี พองจะจับไตก็ให้จับตัวมา ถ้าเห็นทำไต่จึงให้ทำ ถ้าเห็นทำ
 มีไต่อย่าให้ทำ สุกแต่อย่าให้เสียที กองรามัญทั้งปวงแจ้งกำหนด
 ดึงนั้นแล้ว ก็ข้ามไปซุ่มอยู่ในป่า ครั้นเห็นไทยออกเกี้ยวข้าว ก็ลอบ
 ยิงลอบแทง แต่ทำตงนเนอง ๆ นายทัพนายกองทั้งปวงก็เอาเหตุไป
 แจ้งแก่เจ้าพญาจักร ๆ เห็นมอญเป็นกบฏทำการกำเริบหนักชน ก็บอก
 หนังสือเข้ามาให้กราบทูลเสร็จสิ้นทุกประการ เสนาบดีคึกคะนองหนังสือ
 บอกเจ้าพญาจักรขนถวายบังคมทูล พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว
 ทราบก็ทรงพระโกรธาตรัสว่า เจ้าพญาจักรเป็นผู้ใหญ่ก็เคยทำศึกสัง
 กรามมา ยิ่งว่าจะไปตีเมืองเหล่านี้หาไต่ตีไม่ เจ้าเมืองเมะละลำเล็ง
 เขาสวามีภักดี ขอกองทัพออกไปรักษาเมือง ไพร่บ้านเมืองก็ปรกติ
 อยู่สัน ฝ่ายเมืองเมะละตะมะ เมืองละเซ็ง เมืองขวเผอน เมืองพะสัน
 เมืองชลิก เมืองตองอเล็กมาอ่อนน้อม ควรหรือให้เป็นไต่ถึงเพียงนี้
 ประการหนึ่งเมืองเมะละลำเล็งก็อยู่ปากนาตะวันออก เหมือนอยู่ในกำมือ
 ก็ยงให้เลิกหนีไปไต่ควยแล้ว ทำศึกคจทวารกอมมือ ครั้นจะให้ฆ่าเสีย
 ก็เสียค่ายหอกดาบ ตรัสเท่าตงนนักสังให้มตราตอขาคัดโทษออกไป
 ว่าเจ้าพญาจักรจะตีเอาเมืองเมะละตะมะไต่หรือมไต่ ถ้าเห็นไต่ตายเคียว
 แล้วให้ตีเอา ถ้าเห็นมไต่ให้รักษาแต่ค่ายเมะละลำเล็งไว้ให้มั่น ทัพ
 หลวงเสด็จพระราชดำเนินออกไปถึง จึงจะตีเอาเมืองเมะละตะมะที่เคียว
 ฆอหนังสือก็กลับไป แจ้งแก่เจ้าพญาจักรทุกประการ

เจ้าพญาจักรแจ้งในท้องตราขบสั่งนั้น ก็กลัวพระราชอาญาเป็นอัน

มาก แลเร่งรัดนายทัพนายกองทำเรอรวเรือไล่เสร็จแล้วก็ให้ลากลงไว้ในคลองน้ำ แลคิดแต่งกองทัพของกนไห้เกยขาว ๔ กอง ๆ ละห้าร้อย คอยสกัดที่เหล้ามอญกบฏทุกวัน พวกมอญเห็นกองทัพไทยมาก ต้านทานมิได้ก็หลยหลีกเข้าในป่า นายทัพนายกองให้เร่งเกยขาว เขาแลขาวหนักในแขวงเมืองเมะลำเลิง นวคชนเข้าไว้ในฉางใต้ ประมาณสองพันเกยน

ส่วนพญาลาวเจ้าเมืองเมะตะมะแต่งชาวค่านให้มาประจำชาวราชการอยู่ทางแม่ละเมา ทางตองปุ^(๑) ทางแม่จัน ทางแม่กษัตริย์ ให้รู้ว่าทัพหลวง ณ กรุงพระนครครอຍขยจะยกมาหรือ ๆ มีมา

ฝ่ายสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว ครนให้หนังสือตอบมายังเมืองเมะลำเลิงแล้วก็มีพระราชโองการแก่ท้าวพญาเสนาบดีมนตรีมุขทั้งปวง ให้เตรียมทัพพร้อมเสร็จ กำหนดทัพหลวงจะเสด็จโดยชลมารควันเสาร์ ชน ๑ ค่ำ เดือน ๓ ไปชนบกเมืองกาญจนบุรี ให้กองทัพยกทั้งปวง ล่วงไปคอยรบเสด็จให้พร้อม ท้าวพญานายทัพนายกองก็ยกช้างมารพล ไปยังเมืองกาญจนบุรี ตามพระราชกำหนด

ครนถึงวันเสาร์ ชน ๑ ค่ำ เดือน ๓ เพลารุ่งเช้าสองนาฬิกา ได้มหาอุคตมฤกษ์ สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ทรงเครื่อง อสังการสรรพอาวุธขยยทศสรรพเสร็จ เสร็จลงสู่พระที่นั่งกนกรัตนวิมานมหานาวาอันรจนาค้วยกาญจนมณีชชวาลທံင်္ဂ์ ทัพณล็กอชกค้วย

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศ และฉบับพระราชหัตถเลขาว่า "ตองอู"

เรือจันทาท้าวพญาสามนตราช ฝ่ายทหารพลเรือนเรียงประจำขัณฑ์ลาก
สลอนสลบคยคย ตั้งโดยชบวนพยุหยาตรา พระโหราราชครุฑยัคคี
พชาจารยกกลนหมองชยให้กลาเรือพระที่นั่งสุวรรณหงส์อนทรงพระพุท
ปฏิมากรทองนพคุณบรรพพระสารริกบรมธาตุ ถวายพระนามสมญาพระ
ไชยन्नกอนแล้วเรือชบวนหน้าทั้งปวงเดินโดยลำดับ เรือพระที่นั่งแลเรือ
แห่ซ้ายขวากระบวนหลังทั้งปวงก็โดยเสด็จคาคาษ ในท้องอรรณพมหา
นถธารประทัยรอนแรมท่าเวนกถเมืองกาญจนบุรี เสด็จยังพลขพลาท
ประทัยสมเด็จพระพุทธิเจ้าอยู่หัว เสด็จแรมพักข้างमारพลจตกกองทัพ
สามเวนแลกองทัพหลวงเสด็จกรุงนน พลดกรรจลาเครื่องแสนหนึ่ง
ข้างเครื่องแปดร้อย มาพินหารอย ครนรุ่งชนจะเสด็จ ในเพลาสบายทุ่ม
สมเด็จพระพุทธิเจ้าหลวงทรงพระสุบินว่า ยังมีสังคาลตัวน้อยมาคาบ
ลากเอาพญาคชสารตัวใหญ่ไปสู่ประเทศแห่งตนได้ ในพระสุบินว่า
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตรัสเห็นประหลาดเสด็จตามไป จะชิงเอาพญาคช
สารกมิได้ ควขยานนเขนทางตรศกนการหนักแทนนิกประทมตน พอ
คสยเอศทมจึงตรัสให้พญาโหราซ้ายขวาพยากรณ์ พระโหราขยคถวาย
พยากรณ์ทานายว่า เสด็จพระราชดำเนินมาครงน เพื่อจะไปกระทำ
ยุทธนาการควยพระเจ้าหงสาวค เอาฐานพระเจ้าหงสาวคเขนทตงคย
พญาคชสาร ซงว่ามีสังคาลตัวน้อย มาขบคาบเอาพญาคชสารไปไคนน
คิรายจะมีปรยักษเมืองไคเมืองหนึ่งแต่ว่าเขนเมืองน้อย ปลอมปลนลคทำ
พระองคพระเจ้าหงสาวคลงเสยจากเควคคตลแล้ว พาไปเมืองแห่งตน

ทัพหลวงจะไต่เสด็จติดตามไป แต่ทว่าเห็นจะมีไต่พระเจ้าหงสาวดีคนมา
จะขี้สนสังหนงสังโคเป็นแท้ พระสยบนั้นเป็นเทพสังหรณ์บอกเหตุไต่จะ
ร้ายสังโคหามีไต่

สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวตรัสไต่ทรงฟังดังนั้น จึงทรงพระกรุณา
ตรัสว่า ช่างท่านายทงนโดยลกษณะสยบ แต่เรามาเห็นว่าพระเจ้าหงสา-
วดีเป็นใหญ่ในรามัญประเทศ แต่ครั้งพระบรมราชบิดามาเป็นยกแผ่น
มั่นคงคชเขาพระสุเมธราช แลซึ่งผู้ไต่จะอาจเออมทำอนตรายนัน เห็น
ยังไม่มีไต่ก่อน จำเราจะยกไปแก้แค้นเมืองเมาะตะมะ แลหัวเมืองรามัญ
ทงปวงซึ่งประทุษร้ายหมิ่นเราให้สำใจ จึงค่อยคิดราชการต่อไป ตรัส
แลวรงชนสามนาฬิกาหกบาทไต่มหาเพชรฤกษ์ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ทงสองพระองค์ ทรงเครื่องสำหรับพิชัยสงครามเสร็จ สมเด็จพระนเร-
ศวรขพิตรเป็นเจ้า เสด็จทรงช้างเจ้าพญาปราบไต่จรเป็นพระคชาธรา
สมเด็จเอกาทศรถอดวรบรมนาถ เสด็จทรงช้างเจ้าพญาจักรมहिมาเป็น
พระคชาธาร ประค้ำด้วยพริยทวยหาญแท้เป็นชนกแสนสารสินคพ-
พยหสมหคพิสกตาศาษด้วยธงทิวแถวทวนทองหน้าพระคชาธารอลังการ
ด้วยเครื่องพระอภิมชมสายพรายพวรรณกลงกลางตามรมาศขงบรมทิพา
กรอนจรสสอง อโหมษด้วยเสียงหมองกลองชนะนำเสด็จไต่โดยมารค
วิถแถวเถอนทเรศ ประทับรอนแรมเจ็ดเวร(๑) บรรลู่กันพระเจดีย์สาม
องค์ เสด็จไปประทับแรมตงค้ำยหลวง ลำน้าแม่กระษัตริย์
ฝ่ายชาวค้ำนรามัญซึ่งมากอยประจำชาวอยู่ันเห็นกองทัพยกมา

(๑) ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า "หลายเวน"

ก็ลอบคืบในป่า ประจักษ์แจ้งว่าเป็นกองทัพ ก็รีบเอาเนื้อความไปแจ้ง
แก่เจ้าเมือง เมาระตะมะ ๗ จึงบอกขอ ราชการไปเมือง หงสาวดี แลเมือง
ของอ

ขณะเมื่อหนังสือบอกเมืองเมาระตะมะไปถึงนั้น พระเจ้าหงสาวดี
ทรงพระประชวรอยู่ จึงสั่งแก่เสนาบดีว่า ราชการครั้งนี้เราช่วยทุพล
ภาพอยู่แล้ว ให้คิดกันรักษาพระนครให้ดี แล้วให้บอกไปถึงพญาของอ
หลานเรา ให้ยกพลมาช่วยการสงคราม เสนาบดีก็บอกขอ ราชการไป
ยังเมืองของอแลหัวเมืองทั้งปวง ให้ยกมาช่วยป้องกันเมืองเมาระตะมะ
แลในเมืองหงสาวดีนั้น กะเกณฑ์ไพร่พลรักษาหน้าที่เชิงเทินตาม
ธรรมเนียม

ฝ่ายพญาของอจึงให้ไปอาราธนาพระมหาเถรเสียมเพรียมเข้ามา
แล้วระบอภพฤติเหตุให้พระมหาเถรฟังทุกประการ แล้วว่าพระผู้เป็นเจ้า
ช่วยคึกให้ โยมด้วย พระมหาเถรไต่ฟังห้วนแล้วว่ามหาพิตรกลัว
พระนเรศหนักอยู่หรือ พญาของอจึงว่า พระผู้เป็นเจ้าช่วยท่านบำรุง
อยู่แล้ว โยมหากกลัวไม่ พระมหาเถรขมแล้วจึงว่า มหาพิตรอย่าวิตก
เลย ช่างทัพพระนเรศพนองยกมาคราน อประมาณเหมือนเทพยดาอันจร
ในจักรวาลีมาออกหนนให้ชะตามหาพิตรไซ้คตกทวารลคนจนทรจะชน
นระอยู่แล้ว อย่าช้าเลยจงเร่งยกพลลงไปเมืองหงสาวดี แล้วแต่งมา
ใช้ถือหนังสือไปหาพญาลาวเจ้าเมืองเมาระตะมะว่า ให้เร่งกวาดไพร่พล
หัวเมือง ชงชนแก่เมืองเมาระตะมะเข้าไว้ในเมืองให้มั่นคง แล้วให้ตั้ง

ค่ายคูให้มั่นคง จึงช่วยกันเป็นใจรบ อย่าให้กองทัพกรุงพระนครศรี-
 ออยุธยาเข้ามาได้ ถ้าศึกหนักแน่นประการใด ให้บอกมาเราจะยกไป
 ช่วย แต่ข้านเราจะเข้าไปเฝ้าพระเจ้าหงสาวดี คิตราชการก่อน มหา
 ยพิตรมีหนังสือไปเอาใจเมืองเมาระตะมะคิงแล้ว จึงแจ้ง^(๑)มาเร็ว
 ๒๐-๓๐ มา ให้ประจำฟงชาวอยู่นั้นแล้ว ให้ผลัดเปลี่ยนกันเอาข้าวมา
 แจงจงบอง ๆ ถ้าศึกไทยกับรามัญยังไม่ติดกันเข้า อย่าเพื่อทำจะเสีย
 การถ้าศึกติดกันเข้าเมื่อใดแล้วก็ให้ทำการใหญ่เถิด แลเมือจะเทเมือง
 หงสาเข้ามาเมืองตองอนัน ให้จัดเผาข่านเรือนเสียบึงอาหารในเมืองหงสา
 ให้สิ้น กาลสงครามจะถอยลง ถ้าเห็นยงติดตามมากให้เอาของพระเจ้า
 หงสาวดีสิ่งหนึ่งสองสิ่งต่างคนถอยหนังสือไปถวายหน้าวังไว้ แต่ง
 การกันเมืองให้มั่นคง ถึงมาตรจะเสียของไปนิตหนึ่งเท่านั้นก็อย่าเสีย
 ภายเลย อุปมาเหมือนดอกไม้หล่นไปดอกหนึ่งสองดอก ถ้าต้นราก
 รียบบริบูรณ์อยู่แล้วก็จะผลิดอกออกผลสืบไป พระมหาเถรสั่งความแก่
 พญาตองอูทุกประการแล้วกลับไปอาราม
 พญาตองอูก็เกณฑ์ทัพหมื่นหนึ่ง สรรพไปด้วยเครื่องสาตราวุธ
 พลเมืองนอกนั้นให้กวาดต้อนเข้าในเมืองสน แลเกณฑ์ให้ชนรึกษาหน้า
 ที่เชิงเทียน ครั้นได้พิชัยฤกษ์แล้ว พญาตองอูก็ยกพลหมื่นหนึ่งลงมา
 ยิงเมืองหงสาตั้งกองทัพอยู่นอกเมือง พญาตองอูเข้าไปเฝ้าสมเด็จพระเจ้า
 หงสาวดีในพระราชการ พระเจ้าหงสาวดีตรัสปราศรัยพญาตองอูว่า

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศ และฉบับพระราชหัตถเลขาว่า "แต่ง"

ที่พระนเรศยกมาครั้งใหญ่หลวง หลานเราจงช่วยคิดราชการขอร้อง
 กัน อย่าให้เมืองมอญไปเป็นเชลยกรุงศรีอยุธยาได้พญาทองอุกราชทูล
 ว่า พระองค์อย่าทรงพระวิตกเลย ข้าพเจ้าจะขอทำราชการฉลองพระ
 คุณกว่าจะสิ้นชีวิต ทูลแล้วพญาทองอุกราชพระเจ้าหงสาออกมาถึงกอง
 ทพ แต่พญาทองอุเวณเข้าไปเฝ้าเยอนพระเจ้าหงสาเนอง ๆ ชาว
 หงสาซึ่งรักษาหน้าทเชิงเทินประตูเข้าออกนั้นก็ไม่รังเกียจชาวทองอุ
 ใจให้เข้าออกทั้งกลางวันกลางคืน

ฝ่ายพญาลาวเจ้าเมืองเมาะตะมะ ครั้นแจ้งในหนังสือพญาทองอุ
 ติงหนักสำคัญว่าจริงมิใคร่ว่าเป็นอบาย ก็แต่งคนถือหนังสือไปขยับอน
 เจ้าเมืองกรมการแลราษฎรบรรดาเมืองชนแก่เมืองเมาะตะมะ ให้ยก
 กันเข้าไปเมืองเมาะตะมะให้สิ้น เจ้าเมืองกรมการแลราษฎรเมืองเมาะ
 ตะมะ ๓๒ หัวเมืองทคคคเห็นว่า เจ้าเมืองเมาะตะมะ จะสู้กองทัพ
 กรุงโตกยกเข้ามา ที่เห็นว่าจะสู้ทัพกรุงโตกก็ไม่เข้ามา ยกครอบครัว
 อพยพเข้าป่าไปเป็นอันมาก ฝ่ายเจ้าเมืองเมาะตะมะ ก็จัดแจงตรวจ
 ทรัพย์สินหารบนใหญ่ น้อยประจำรักษาหน้าทของกันเมืองเป็นสามารด

ฝ่ายสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ เสด็จประทับแรม
 พกช้างมารพล ณ พระตำหนักตำบลแม่กระษัตริย์สามเวน

ครั้นณวันศุกร์ แรม ๑ ค่ำ เดือน ๓ เพลาสี่ทุ่มยังเกิดไชย
 นิमितขันกาลให้เสนางคนิกกรโยธาทวยหาญในกองทัพรณเริงเปล่งออกซึ่ง
 คัพทสำเนียงกกก้องโกลาหล ครั้นเพลาสี่ทุ่มพระบาทสมเด็จพระ

พระพุทธเจ้าอวยหวทงสองพระองค์ กทรงเครื่องสรรพนิลวตถาลงกา-
 ภรณ์วิภัสสสำหรับขัตติยราชระณยทถ แล้วเสด็จพระราชดำเนินชนบน
 เกยทอดพระเนตรเห็นช่างพระทนต์ทงสองซึ่งประทับอยู่นั้น ยกงวงชน
 ปรามาสลขงาของขวา แล้วร้องโกญจนาทนสนันในพนัสเนนแนวสิขร
 เขต เป็นไซยนิมิตสองประการ ทงศัพทสำเนียงเสนางคณกรโยธาทาญ
 กทรงพระโสมนัสปริศา พระโหราธิบคกกลนฌองไซย พราหมณ์ปโรหิตา
 จารยเป่าสังฆถววยชยมงคล เสียงศัพทภะรฌองกลองกาหล ประโคม
 กกกองนฤนาท สมเด็จพระบรมเชษฐาธิราชเสด็จทรงพลาพพนมจักร^(๑)
 สุงห้าศอกสามนิ้ว ผูกพระทนต์สุวรรณปฤษฎางค์ สมเด็จพระราชอนชา
 ทรงพลาพแกวอครสูงห้าศอก ผูกพระทนต์หลังคาทอง คารสให้เคลอน
 พลพยหโยธาทาญ โดยขบวนซ้ายขวาหน้าหลังสลบไปด้วยแถวทวนธง
 คุพนลกลอก ^(๒)มเหพาธาติเรกโกลาหลด้วยเสียงพลกญชธาติ
 อาชาไนย เดินโดยสถลมารควถิ ประทับรอนแรมทกเวนก็เสด็จถึง
 เมืองเมาะลำเลิง เจ้าพนักงานประโคมฌองกลองแตรสังข์กกกองโกลา
 หล ก็เสด็จเปลื้องสิริราชระณยทถบนราชสันฐาการในค้ายที่เจ้าพระ-
 ยาจักรีและเจ้าพนักงานตั้งไว้รับเสด็จนั้น เจ้าพระยาจักรีและมขมัจจา
 มหาอำมาตย์กระวีราชโหราจารย์ และนายทัพนายกองทั้งปวง เฝ้า
 พระบาทยุคลดาษดาดังดวงดารากรล้อมรอบพระรัชนีกรเทวราช เจ้า
 พระยาจักรี กราบทูลข้อราชการเสร์จลันทุกประการ ก็เสด็จพักพล

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "พลาพพนจักร"

(๒) ความที่เรียงด้วยตัวเอนนี้ ฉบับลานชาด ได้คัดข้อความในฉบับพระราชหัตถเลขา
 เติมลงไว้

อยู่สามเวณพอหายเลื่อยล่าแล้วดำรัสให้โหราฤกษ์ ได้มหาเพชรฤกษ์
 ชัยณวันพฤหัสบดี แรม ๑๒ ค่ำ เดือน ๓ เพลารุ่งแล้ว ๕ บาท จึง
 มีพระราชบริหารสั่งให้เจ้าพระยาจักรีเป็นแม่ทัพ ให้พระยากาญจนบุรี
 เป็นยกกระบัตร และท้าวพระยา พระหัวเมืองพลทหารอาสา ๒๐๐๐๐
 บรรจเรือรบ เรือไล่ เตรียมไว้ถึงฤกษ์ดีแล้วจะให้ข้ามไปตีเอาเมือง
 เมาะตะมะ

ครั้นณวันพฤหัสบดี แรม ๑๒ ค่ำ เดือน ๓ เพลาอรุณ สิบเค็จ
 พระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ เสด็จทรงสรรพสิริราชอลังการยท
 สำหรับราชรถรงค์ เสด็จทรงช้างพระที่นั่งไปยืนอยู่ ณ ริมฝั่งเมาะลำเลิง
 ครั้นเพลา ๕ บาทได้มหาเพชรฤกษ์ พระโหราธิบดีศรีพิชาจารย์ลง
 ชัยเป็นสำคัญ เจ้าพญาจักรนายทัพนายกอง ก็ยกพลเรือรบเรือไล่ข้าม
 ไปรบเมืองเมาะตะมะ พญาลาว ก็แต่งเรือรบเรือไล่ออกมารบก็พ่าย
 แก่พวกทหารข้าหลวง ๆ ก็ไล่สาร์ทขนย้ายขนเอาเมืองเมาะตะมะนั้นได้
 พญาลาวแลท้าวพญามอญขบถทั้งปวงก็พ่ายหนี แลพลทหารข้าหลวง
 ไล่ฟันแทงมอญขบถหญิงชายทั้งปวงตายสิ้นทั้งเมืองเมาะตะมะนั้น

อนึ่งมอญซึ่งหนีจากเมืองเมาะตะมะไปซอกซอนอยู่ทุกตำบล แล
 ทหารข้าหลวงตามไปไล่ฟันแทงตายมาก ส่วนท้าวพญาลาวไซ้รชนช้าง
 หนีไปประมาณห้าสิบเส้น แลหมันสุตจินคาตามได้ท้าวพญาลาวเอามา
 ถวายแลได้ช้างมาเครื่องสรรพายทในเมืองเมาะตะมะนั้นมาก พระบาท
 สมเด็จพระบรมพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ก็ให้ส่งพระราชอาญา

แก่พญาลาว แลไว้แต่ชีวิต (๑) เพราะว่าจะเอามาฉะงาน (๒) ในกรุง
พระมหานคร พระบาทสมเด็จพระบรมขพิตรพระพทิจเอยหวทงสอง
พระองค์ก็มีพระราชโองการ ตรัสให้ขำม (๓) ขำมมาทงปวงเสด็จ

ถึงวันศุกร์ แรม ๑๓ ค่ำ เดือน ๓ พระบาทสมเด็จพระบรมขพิตร
พระพทิจเอยหวทงสองพระองค์ ก็เสด็จด้วยพระชลวิมาน ขำมแม่
นำเมาะลำเลิงไปตงทพหลวงในเมาะตะมะ ในขณะนั้นสมเด็จพระพทิจ-
เจ้าหลวงตรัสทรงพระโกรธแก่เจ้าพญาจักรี แลตรัสให้จำไว้คงไว้ (๔)

เมาะลำเลิง แลไว้พญาธนบุรีนอกราชอาณาจักรแลชนหมันทงปวงให้้อยู่
เมืองเมาะตะมะด้วยเจ้าพญาจักรี แลมีพระราชกำหนดให้ชองสมเอา
มอญอนชำนเช่นทงปวงให้เข้า้อยู่ในเมืองเมาะลำเลิง ตรัสให้เจ้าพญา
สวรรณโลกแลพญาพิชัย พญากาญจนบุรี แลชนหมันทงหลายอยู่
เมืองเมาะตะมะ แลชองมอญอนชำนเช่นทงปวงเข้า้อยู่เมืองเมาะตะมะ
ถึงวันเสาร์ แรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๓ ก็ยกทพหลวงเสด็จจากเมืองเมาะ
ตะมะ ก็เสด็จโดยสถลมารคถึงผงแม่น้ำสโตง

ฝ่ายพญาทองออยู่ในเมืองหงสาวดี ครนไคย็นข่าวว่าทพหลวง
เสด็จไป พญาทองอแต่งให้มาประจำข่าวถึงเมืองเมาะตะมะ ครนรข่าว
ว่าเสียเมืองเมาะตะมะแล้ว พญาทองอกเทเมืองหงสาวดีแลให้เผา

(๑) ความเหล่านี้จนจบย่อหน้า ในฉบับพันจันทนุมาศไม่มี

(๒) ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า “ประจาน”

(๓) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “ห้าม”

(๔) ,, ,, “ให้จำขังไว้” ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า “ให้จำคงไว้”

เหย้าเรือนทงปวงเสี้ยแลวกักพาพระเจ้าหงสาวดีครุคหนีไปยงเมืองตองอู
 ฝ้ายทพหลวงไชวครนถงผงสโตง พระบาทสมเด็จพระบรมขพิตร
 พระพุทธเจ้าอยู่หัวทงสองพระองค์ ครุสไชพระมหาเทพเป็นนายกอง
 ทพมาสองร้อยให้ยกไปก่อนทพหลวง แลวกครุสไชพญาเพชรบุรีให้
 ยกช้างมาแลพลสามพันหนนทพพระมหาเทพ จึงยกทพหลวงข้ามแม่น้ำ
 น้ำสโตง แลเสด็จถงเมืองหงสาวดีในวันเสาร์ แรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๓^(๑)
 ตงทพหลวงในตำบลสวนหลวง จึงพระบาทสมเด็จพระบรมขพิตรพระ
 พุทธิเจ้าอยู่หัวทงสองพระองค์ เสด็จเข้าไปนมัสการพระพุทธเจ้าพระ
 เมาระดาวในเมืองหงสาวดี

ในขณะนั้น พระบาทสมเด็จพระบรมขพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัวทงสอง
 พระองค์ ก็มีพระราชโองการครุสแก่ท้าวพญาเสนาบดีมนตรีมุข
 ทงหลายว่าพญาตองอูแต่งทูตาทตถอราชสารไปถงพระนครขอเป็นพระ
 ราชไมตรีด้วยเรา แลให้สัญญาอาณัติว่าให้ยกทพหลวงมาแลจะช่วย
 กนรบเอาเมืองหงสาวดี แลวพญาตองอูก็มีใต้อยู่ทาทพหลวง แลยก
 มาปล้นเอาเมืองหงสาวดีเอง อนง ครนรู้ว่าเรายกมายงเมืองหงสาวดี
 พญาตองอูก็มีใตตกแต่ง ทูตาทต มาสำหรับ พระราชการ พระราชไม-
 ตรี^(๒) แลพญาตองอูหนีไปเมืองตองอนัน เห็นว่าพญาตองอูมีใตครอง

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "วันอังคาร เดือน ๕ ขึ้น ๓ ค่ำ"
 (๒) ,, ,, และฉบับพระราชหัตถเลขาว่า "การราชไมตรี" เข้าใจว่า
 ในที่นี้เขียนเกิน

โดยสัตย์ยานุสัตย์ซึ่งเป็นพระราชไมตรีด้วยเรานั้น ควรเรายกทัพหลวง
 ไปหาพญาตองอูถึงเมืองตองอู ให้รู้การซึ่งพญาตองอูจะเป็นไมตรีด้วย
 เราหรือ ๗ พญาตองอูมิเป็นไมตรีด้วยเรา พระบาทสมเด็จพระบรมชนก
 พระพิทักษ์เจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ ก็ตรัสให้พระจันทรมาน^(๑) แลขุน
 เพชรภักดีแลขุนหมื่นทงหลายอยู่ริมเมืองหงสาวดี แลยกทัพหลวง
 เสด็จไปจากเมืองหงสาวดี ยกไปโดยทางเมืองตองอู ส่วนพญาละเซ็ง
 ซึ่งใช้ทูลแทนทศนถพรราชสารมาถวายบังคมขอเป็นพระราชไมตรี แล
 ว่าพญาละเซ็งจะยกช้างมารพลมาช่วยงานพระราชสงคราม แลเมื่อทัพ
 หลวงเสด็จถึงเมืองหงสาวดีครานั้น พญาละเซ็งมิได้ยกทัพมาเองค
 ึ่งพระราชสารมานั้น พญาละเซ็งก็ใช้แต่ท้าวพญาให้ยกทัพเรือพลห้า
 พันมาถึงท่าขลมะดาว^(๒) แลส่งท้าวพญาผู้มานั้นให้ยกพลขึ้นมาเข้า
 หลวง^(๓) โดยเสด็จงานพระราชสงคราม จึงพญาผู้เป็นนายกอนนั้น
 ก็ให้มาถึงพญาพระรามให้กราบทูลพระกรุณาว่า จะขอมาถวายบังคม
 แลจะยกพลห้าพันนั้น มาเข้าทัพหลวง โดยเสด็จตาม กำหนด พญาละเซ็ง
 ส่งมานั้น พระบาทสมเด็จพระพิทักษ์เจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ก็มพระ
 ราชโองการตรัสแก่ท้าวพญาเสนาบดีมนตรี मुख ทงหลายว่า พญาละเซ็ง
 ให้สัตย์ปฏิญาณว่าจะยกมาเองช่วยการพระราชสงคราม แลซึ่งพญา

(๑) ฉบับพื้นต้นหมุ่มาศว่า “พระจันทบุรี”

(๒) ,, ,, “มะดาว” ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า “มุดาว”

(๓) ,, ,, และ ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า “เข้าทัพหลวง”

ละเชิงมิได้ยกทัพมาเอง แลใช้แต่ท้าวพญาให้ถือผลมาเข้าทัพเว
 คราน แลเราจะเอาชาวละเชิงไปโดยเสด็จ^(๑) นั้นก็มีควร จึงมีพระ
 ราชโองการตรัสสั่งแก่พญาพระราม ให้ห้ามชาวละเชิงมิให้โดยเสด็จ
 แลให้แต่งพระราชทานรางวัลไปแก่ท้าวพญาชาวละเชิง ผู้มานั้นโดย
 บรรดาศักดิ์ แลวกให้คนลงไปยังทัพเรือ

ส่วนพญาทองอุครนไปถึงเมืองทองอุ แต่งพมาผู้ชอมางรัตออง
 แลคนประมาณสองร้อยให้ถือหนังสือมาถวาย แลพระขำมรงค์เพชร ๓
 ยอดสำหรับพระเจ้าหงสาวดีทรงนั้น ให้มางรัตอองถือมาถวายโดย
 ครองพระราชไมตรี จึงพระมหาเทพยกทัพมาไปเป็นทัพหน้า ยัง
 ประมาณสามคืน^(๒) จะถึงเมืองทองอุ ก็พบชาวทองอุซึ่งพญาทองอุใช้
 มานัน พระมหาเทพก็มิได้พิจารณาว่าททานทศ พระมหาเทพก็ใช้ชาว
 มาให้ไล่จับชาวทองอุอนมานัน ไต่ควมางรัตอองผู้ถือหนังสือพญาทองอุ
 นั้น จำคงส่งลงมาถวายถึงทัพหลวง พระบาทสมเด็จพระบรมบพิตร
 พระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ก็ทรงพระโกรธแก่พระมหาเทพว่า ซึ่ง
 พญาทองอุใช้มาเป็นราชทูตแลพระมหาเทพให้จับเอาเป็นเชลยนั้นมิชอบ
 ก็ตรัสให้ส่งพระราชอาญาแก่พระมหาเทพแล้ว ก็ให้ปล่อยมางรัตออง
 นนคนเข้าไปยังเมืองทองอุ ให้ว่าแก่พญาทองอุว่า พระบาทสมเด็จพระ
 พระบรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ ยกทัพหลวงเสด็จมา

(๑) ฉบับพื้นจันทนุมาศว่า "โดยสัจย์"

(๒) ,, ,, "สามร้อยเส้น"

ครานไชร์จะเอาเมืองหงสาวดี แลชงพญาตองอให้ราชทูตเอาสารไปว่า
 เชิญพระบาทสมเด็จพระบรมพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์เสด็จ
 มาเอาเมืองหงสาวดี แลพญาตองอจะยกพลมาช่วยแล้วไชร์ พญา
 ตองอมีใต้อยู่ที่ทพหลวง แลชงปล้นเอาเมืองหงสาวดีนั้น ไตช่างค
 ไม้เท้าไตไชร์ให้แต่งไปถวายโดยคลองพระราชไมตรี แลทรง
 พระกรุณาจะยกทัพหลวงเสด็จขึ้นไปยังพระนคร

ครั้นมางวตอองเข้าไปถึงเมืองตองอ พญาตองอก็ไชร์มางวตออง
 ให้ออกมาเล่า แลให้กราบทูลพระกรุณาว่า จะขอให้ทัพหลวงตั้งอยู่
 แต่ในทเสด็จถึงนั้น ขอดอย่าเพื่อยกเข้าไป แลพญาตองอจะแต่งราชสาร
 แลเครื่องบรรณาการช้างม้าซึ่งไต่ในเมืองหงสาวดีนั้น ส่งออกมาถวาย
 จึงพญาพระรามกราบทูลพระกรุณาว่า ชงพญาตองอให้มากกราบทูล
 พระกรุณาเชิญทัพหลวงคอยอยู่นั้น เหตุพญาตองอจะแต่งการขอกัน
 เมืองยงไขมีสรรพ จึงอธิบายให้ออกมาห้ามประสงค์จะแต่งการที่จะรบพุ่ง
 นั้นให้สรรพ ขอดเชิญเชิญทัพหลวงเสด็จเข้าไปอย่าทมิให้พญาตองอตก
 แต่งบ้านเมืองให้มั่นคง พระบาทสมเด็จพระบรมพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว
 ทั้งสองพระองค์ก็มีพระราชโองการตรัสสั่งให้ส่งมางวตออง นนคนเข้า
 มายังเมืองตองอ ให้ว่าแก่พญาตองอว่า ถ้าพญาตองอมีใตเสียสัตย์
 จะเป็นพระราชไมตรีไชร์ ให้แต่งท้าวพญาผู้ใหญ่ออกมา ครั้นให้ส่ง
 มางวตอองเข้าไปแล้ว พญาตองอมีใตแต่งท้าวพญาผู้ใด ๆ ออกมาหา
 มีใต ก็ยกทัพหลวงเสด็จเข้าไปถึงเมืองตองอในวันจันทร์ ขน ๘ ค่ำ

เดือน ๔^(๑) ขึ้น^(๒)

ฝ่ายพญาทองอุแตงการกนเมือง ก็มีไต่เตงออกมาเจรจาความ
เมืองโดยคลองพระราชไมตรี

รุ่งขึ้นองการ ขน ๕ คำ เดือน ๔ พระบาทสมเด็จพระบรม
พิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ ก็เสด็จไปขึ้นพระคชาธาร
ก็ให้พลทหารเข้าล้อมเมืองทองอุ แลตั้งค่ายล้อมรอบเมืองทองอุ ๔
คาน หน้าค่ายในคานข้างทักษิณซึ่งทัพหลวงเสด็จอยู่นั้นไซ้ เป็น
พนักงานพญาศรีสุพรรณ^(๓) พญาท้ายน้ำ หลวงจำแสน เมืองศรี
สงคราม^(๔) ขุนราชินิกุลนอกราชการ ขุนแผลงสท้าน พญาแสน
หลวง^(๕) พญานครเป็นนายกอง ในคานข้างบูรพาไซ้ พนักงาน

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “ขึ้น ๕ คำ”

(๒) ฉบับพันจันทนุมาศมีคำอธิบายเชิงอรรถว่า

“เมื่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราช โปรดให้เตรียมกองทัพจะยกไปปราบมอญ
พม่า นั้น กล่าวไว้ว่า ในบั้งวัดสัมฤทธิ์ศก คือ จ. ศ. ๕๕๐ พ. ศ. ๒๑๓๑ (ดูหน้า ๒๒๖)
แต่ครั้งถึงตอนทัพหลวงยกเข้าเหยียบขานเมืองทองอุกลับว่าเป็นบั้งกร ซึ่งถ้าจะย้อน
ถอยไปเป็นบั้งกร จ. ศ. ๕๔๕ ก่อนบั้งวัด จ. ศ. ๕๕๐ นั้นไม่ได้แน่ ถ้ายุติเอาบั้งกร
หลังนี้เป็นหลัก บั้งวัดสัมฤทธิ์ศก จ. ศ. ๕๕๐ ก็ต้องเลื่อนมาเป็น จ. ศ. ๕๖๐ บั้ง
วัดสัมฤทธิ์ศก ส่วนบั้งกรเป็นเอกศก จ. ศ. ๕๖๑ พ. ศ. ๒๑๔๒ ตรงกับที่กล่าวไว้ใน
พระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐว่า ศักราช ๕๖๑ กุนศก วันพุธ เดือน ๔ ขึ้น
๑๐ คำ เสด็จพระราชดำเนินถึงเมืองทองอุ”

(๓) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “พระยาศรีสุพรรณ” ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า
“พระยาศรีสุธรรม”

(๔) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “หมื่นศรีสงคราม”

(๕) “ ” “พระยาจำแสนหลวง”

พระเพชรบูรณ์ พญาสุพรรณบุรี หลวงมหาอำมาตยาธิบดีเป็นนายกอง
 ในค้ำข้างอครไชร์ เป็นพนักงานเจ้าพญาพิษณโลก พญากำแพง
 เพชร แลหม่นภกคิศวรเป็นนายกอง ในค้ำข้างขจิมไชร์ เป็นพนักงาน
 งานพญานครราชสีมา เมืองสิงขมบุรี ขุนอินทรบาล แสณภมโลกา
 เพชรสุวรรณการ^(๑) ยังกษัตริย์ในหน้าค้ำข้างทั้ง ๔ ค้ำนั้นไชร์ ตรัส
 ให้เจ้าพญาพิษณโลกแลขุนราชนิกุลนอกราชการตรวจจึกทั้ง ๔ ค้ำนั้น
 แลพลับพลาชัยทัพหลวงไชร์ตั้งไกลค้ำข้างล้อมนั้นประมาณ ๑๐ เส้น

ในขณะนั้นพญาทองอุเมือไคย่นข่าวว่าทัพหลวงเสด็จไป พญา
 ทองอุให้ย้ายช้างใหญ่ทั้งปวงไปไว้ในนอกเมืองทองอุ เอาไปไว้ถึงตำบล
 แม่ช้าง^(๒) ไกลแค้นเมืองอังวะ พระบาทสมเด็จพระบรมขพิตรพระพทิต
 เจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ ตรัสให้พระมหาเทพเป็นนายกอง ขุนคชภกค
 เมืองคชโยธา แลขุนหม่นอาสาให้ไปลาด จึงพระมหาเทพแลข้าหลวง
 ทั้งปวงยกไปถึงตำบลแก่นทอง แล้วยกไปถึงตำบลแม่ช้าง ไค้ช้าง
 พลายพังซ่งพญาทองอุให้เอาไปซ่อนไว้นั้น ๕๐ เคษ ในนี้แต่ช้างใหญ่
 พลายรายปลอกกยกอกสัง ๗ คอก พลายเทวนาคพินาย ๑ สัง ๖ คอก
 ๕ นว พลายปลวงสุหร่ายภัก^(๓) สัง ๖ คอก ๗ นว พลายลลมแทง ๑
 สัง ๖ คอก ๑ นว พลายนิลาทอง ๑ สัง ๖ คอก ๖ นว พลายราน
 นิกนาง ๑ สัง ๖ คอก ๓ นว^(๔) พลายปลอกละเนียบผย ๑ สัง ๖ คอก

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “แสณภมโลกาเพชรสุวรรณการ”

(๒) ,, ,, “แม่ช้าง”

(๓) ,, ,, และฉบับพระราชหัตถเลขาว่า “ปลองรุกรายภัก”

(๔) ,, ,, “๖ คอก”

๘ นิ้ว พลายหทัยค่าง ๑ สูง ๖ ศอก ๕ นิ้ว พลายมัตต้อม ๑ สูง ๖
 ศอก ๘ นิ้ว พลายเนยจรัศการ^(๑) ๑ สูง ๖ ศอก ๓ นิ้ว พลายย
 มาทาง ๑ สูง ๖ ศอก ๒ นิ้ว พลายกลอรายชวา ๑ สูง ๖ ศอก ๒ นิ้ว
 พลายพิศตร ๑ สูง ๕ ศอกคืบ ๑ นิ้ว พลายไชยมงคล ๑ สูง ๒ ศอก
 ๘ นิ้ว พลายรายปลอกหระ ๑ สูง ๖ ศอก พลายรายเรียมนาง ๑
 สูง ๖ ศอก พลายราชสังครำ ๑ สูง ๖ ศอก พลายชมพุกดิ์ ๑ สูง
 ๖ ศอก ๒ นิ้ว พลายนักเป ๑ สูง ๕ ศอกคืบ ๕ นิ้ว พลายสิงห-
 นาค^(๒) ๑ สูง ๕ ศอกคืบ ๒ นิ้ว^(๓) พลายสุวรรณโลก ๑ สูง ๕
 ศอกคืบ ๑๑ นิ้ว พลายรายผอร ๑ สูง ๕ ศอกคืบ ๗ นิ้ว พลายราย
 พิภพอกขอ ๑ สูง ๕ ศอกคืบ ๑๐ นิ้ว พลายสับปางกลาง ๑ สูง ๕
 ศอกคืบ ๑๑ นิ้ว พลายเขมรจู้ชวา ๑ สูง ๖ ศอก ๔ นิ้ว พลายราย
 พกถนเลียง ๑ สูง ๖ ศอก ๔ นิ้ว พลายจำกขอ ๑ สูง ๕ ศอกคืบ ๘
 นิ้ว พลายอนันตะโยธา ๑ สูง ๕ ศอกคืบ ๑ นิ้ว พลายรายภักก่ายาง ๑
 สูง ๖ ศอก ๒ นิ้ว พลายตะมายพญาแพร์ ๑ สูง ๖ ศอก พลายเชย
 กระทบไป ๑ สูง ๕ ศอกคืบ ๖ นิ้ว พังมระพินคง ๑ สูง ๔ ศอกคืบ
 พังวะมะหล่อม ๑ สูง ๕ ศอกคืบ ๓ นิ้ว แลไตทั้งข้างไซลงพวกหนึ่ง
 เหามาถวาย

ถึง ณ วันเสาร์ แรม ๑๓ ค่ำ เดือน ๔ พระบาทสมเด็จพระบรม

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “พลายเนยจรัศการ”

(๒) „ „ และฉบับพระราชหัตถเลขาว่า “พลายสีหนาท”

(๓) „ „ “สูง ๕ ศอก ๕ นิ้ว”

บพิตรพระพทธีเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ ก็ตรัสให้พลทหารยกเข้าน
 กำแพงปล้นเมืองตองอู ชาวเมืองตองอูของกันเมืองเขินสามารถ การ
 ปล้นนั้นกลางวันแลพลทหารป่วยเจ็บมาก พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร

พระพทธีเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ ก็มีพระราชโองการตรัสให้ห้ามมิ
 ให้ปล้น ก็ให้คล้ายพลคนออกมาเข้าค่าย จึงตรัสให้แต่งไปลาดทุก
 ค่ายลทวจังหวัดเมืองตองอู จนถึงเมืองอังวะ แลโคได้ขบียงเป็นอันน้อย
 นึก ชาวแพ่งเป็นทหรานละสืบถึงสามบาท ไพร่ทั้งหลายมิได้อยู่เป็น
 มวลในทัพหลวงแลหน้าค่ายล้อมเมืองทั้งปวงนั้นก็จ่ายออกไปลาดหากิน
 ทุกค่ายล อนึ่ง ไพร่พลหลวงทั้งหลายขาดเสบียงล้มตายก็มากนึ

ขณะนั้นพระเจ้าเชียงใหม่จะยกช้างม้ารพลไปโดยเสด็จไชวี เป็น
 เหตุด้วยพระรามเดโชชาวเชียงใหม่ได้มาเป็นข้าหลวงแต่ขณะนั้นก่อน
 แลเมื่อพญาตะนาวศรียกขึ้นไปเชียงใหม่ห้ามชาวล้านช้านั้น พระราม-
 เดโชเข้าทัพไปช่วยเจ้าพญาตะนาวศรี ๆ ก็แต่งพระรามเดโชให้มาอยู่
 ซ่องคน ในเมืองเชียงแสนอันเป็นเขตแก่พระเจ้าเชียงใหม่ ให้มาชน
 แก่พระเจ้าเชียงใหม่ตามประเพณี ครั้นพระรามเดโชไปถึงเมืองเชียง
 ราชเชียงแสน ชาวเมืองทั้งสองนั้นก็สมัครด้วยพระรามเดโช เอา
 พระรามเดโชเป็นเจ้าเมือง ก็มีไต่มาออกแก่พระเจ้าเชียงใหม่ ส่วน
 ท้าวพญาหัวเมืองอนชนแก่พระเจ้าเชียงใหม่ทั้งปวง ก็มีไต่มาวมูลสมัคร
 สมานด้วยพระเจ้าเชียงใหม่ ก็มาสมัครสมานทวอพระรามเดโช ๆ
 ไต่กำลังรพลมาก ก็คิดจะรบเอาเมืองเชียงใหม่ จึงพระเจ้าเชียงใหม่

จะยกพลไปโดยเสด็จมีไค^๒ แลแต่งตั้งพระทูลอง^(๑) อันเป็นราชบุตร แล
 ท้าวพญาช้างमारพลขึ้นไปตามทัพหลวงถึงเมืองตองอ
 ฝ่ายเจ้าเมืองแสนหวถึงแก่กาลพิราลัย ทัพจะครองเมืองมีไค
 จึงเสนาบดีแต่งเครื่องราชบรรณาการไป ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย
 สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว ณ เมืองตองอ กราบทูลขอเจ้าฟ้าแสนหว
 ซึ่งไคมาเป็นข้าเฝ้าพระศรีสุพรรณศรีไคไปช่วยกันเมืองเมาระลำเลิง
 นั้น คั้นไปเป็นเจ้าเมืองแสนหว

ในขณะนั้นทัพหลวงตั้งอยู่ล้อมเมืองตองอถึงสามเดือน และแต่ง
 ให้ไปลาดทักตำบลไชร์ มีไคเสียบยงอันจะมาเลียงไพร่พลทั้งปวงใน
 ทัพหลวงนั้น ชาวแพ่งเป็นทหรานลละตาลิง อนงกจวนเป็นเทศกาลฟ้าฝน
 พระบาทสมเด็จพระบรมพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ ก็ยก
 ทัพหลวงจากเมืองตองอมาโดยทางกลอกหม้อ ครั้นทัพหลวงเสด็จถึง
 ตำบลคัยแค สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง อัญเชิญพระบาทสมเด็จพระเอกา-
 ทศรดิศวรบรมนาถบรมพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัวมายังพลับพลาชัย^(๒)
 กรมพระราชโองการดำรัสว่า แผ่นดินเขียงใหม่เป็นจลาจล เพื่อ
 พระรามเดโช แลพญาน่าน พญาฝาง แลท้าวพญาชาวเมืองใหญ่น้อย
 ทั้งปวงอันชนแก่พระเจ้าเขียงใหม่นั้น ชวนกันคิดร้ายและรบพระเจ้า
 เขียงใหม่ถึงน สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงกอัญเชิญพระบาทสมเด็จพระ

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “พระหลวง”

(๒) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “พระลานชัย”

เอกาทศรถอัครบรมนาถบรมขพิตรพระพทธีเจ้าอยู่หัว เสด็จไป
 เชิญใหม่ระงษท้าวพญาทงปวงซงคิครายแก่พระเจ้าเชียงใหม่ แล
 ตรัสให้ทัพพญากำแพงเพชรทัพพญาทายน่า ทัพพญาเพชรบูรณ์ ทัพ
 พญานครสวรรค์ ทัพพญาชัยนาทไปโดยเสด็จ แลทัพพระทูลอง ทัพ
 พญาแสนหลวง ทัพพญานครเขินทัพหน้า แลแล้วตรัสให้เจ้าฟ้าแสนหัว
 ไปโดยเสด็จด้วย ถ้าเสร็จราชการแล้วจึงให้ส่งขึ้นไปยังเมืองแสนหัว

จึงสมเด็จพระบาทเอกาทศรถอัครบรมนาถบรมขพิตรพระพทธี-
 เจ้าอยู่หัวยกทัพหลวงเสด็จไปโดยทางเชียงใหม่ สมเด็จพระพทธีเจ้า-
 หลวงกเสด็จมาโดยทางสโตงมายังเมาระลำเลิง ส่วนข้าหลวงอันแต่งไว้
 ให้ช่องมอญทั้งปวงนั้น ก็ช่องมอญอันกระจัดพลัดพรายทั้งปวงให้เข้า
 อยู่ทงมีลำเนาในเมืองเมาระลำเลิงแลเมืองเมาระตะมะนั้นแล้ว ก็ยกทัพ-
 หลวงเสด็จมายังกรุงพระนคร

พระบาทสมเด็จเอกาทศรถอัครบรมนาถบรมขพิตรพระพทธีเจ้า-
 อยู่หัวกเสด็จถึงตำบลดทำหวด (๑) ในวันอังคาร แรม ๕ ค่ำ เดือน ๗
 แลแรมทัพอยู่ในตำบลดทำหวดนั้น ๑๕ วัน จึงมีพระราชโองการตรัสสั่ง
 แก่เจ้าพญาศรีราชเดโชชยอภัยพิรพาหุ ให้แต่งข้าหลวงไปหาพญา
 หลวงเมืองน่าน พญาฝาง พระรามเดโช พญาปลัดกซ้าย (๒) พญา
 สาค พญาแพร์ พญาลือ พญาเซวียง พญาเซียงของ พญาพะเยา

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “ท่าหอด”

(๒) ,, ,, “ปลัดกซ้าย”

พญาพยาก พญาเมืองยอง พญาขวา แลหัวเมืองใหญ่น้อยทั้งปวงทุก
 เมือง แลแต่งข้าหลวงไปอยู่ประจำทุกเมือง จึงพระเจ้าเชียงใหม่ก็แต่ง
 เครื่องบรรณาการให้นันทะพะยะเอามาถวาย แลให้กราบทูลพระกรุณาว่า
 ทพหลวงเสด็จมาน พระเจ้าเชียงใหม่ก็สนทนกันหนา เห็นว่ากิจ
 กงวลทั้งปวงก็จะสำเร็จบริบูรณ์ด้วยเดชพระราชสมภาร แลว่าพระเจ้า
 เชียงใหม่ยกไปเอาเมืองเชียงรายไซร้ พญาฝางทำเพโทบายว่า จะยก
 มาช่วยพระเจ้าเชียงใหม่ แลมากวาดเอาไพร่พลลูกมาขาย (๑) ในแดน
 เมืองเชียงใหม่ทั้งปวงไปยังเมืองฝาง จึงพระเจ้าเชียงใหม่จะอภัยเอา
 เมืองเชียงรายมิไต่ แลกกลับคนมาเมือง ขอเชิญทพหลวงเสด็จไปเอา
 เมืองฝาง จึงพระบาทสมเด็จพระเอกาทศวรรรบรมนาถบรมขพิตรพระ-
 พุทธิเจ้าอยู่หัว ก็มีพระราชโองการตรัสสั่งแก่นันทะพะยะผู้มากกราบทูล
 พระกรณานัน ให้ไปกราบทูลแก่พระเจ้าเชียงใหม่ ว่าทรงพระกรุณา
 ตรัสให้ข้าหลวงให้ไปหาพญาฝางแลท้าวพญาทั้งปวงแล้ว จะฟังข่าวนั้น
 ถ้าเห็นว่าพญาฝางมิไต่สวามิภักดิ์ไซร้ จึงจะยกทพหลวงเสด็จไปเอา
 เมืองฝาง ครั้นนันทะพะยะรับพระราชโองการใส่เกล้าใส่กระหม่อมไป
 ทูลแก่เจ้าเชียงใหม่ ๆ ก็ให้หมื่นตอง (๒) แลนายสีหนาทมากกราบทูลพระ
 กรุณาเล่าว่า ในเมืองเชียงใหม่ชาวแพงนัก ทรงพระกรุณาจะเสด็จอยู่
 ถ้าฟังข่าวซึ่งข้าหลวงไปหาท้าวพญาทั้งปวงนั้น เห็นจะเย็นชานานแล

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศและฉบับพระราชหัตถเลขาว่า “ลูกค้ามาขาย”

(๒) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “หมื่นตองอู”

รพลจะขาดเสบียง ขออัญเชิญเสด็จไปเอาเมืองฝางยังแล้ว เพราะเมือง
 ฝางเป็นเสียนศัตรูใหญ่หลวงนัก ครนหมนตองนายสีหนาทมาถึงทัพ
 หลวง ในวณนพญาฝางให้หมนหลวงชายนำเอาเครื่องบรรณาการมา
 ถวาย ส่วนพญาน่านให้แสนเต็กชายนำเอาเครื่องบรรณาการมาถวาย
 แลมาถึงพร้อมกัน จึงหมนหลวงชายนำแสนเต็กชายกราบทูลพระ
 กรุณา ว่าพญาฝางแลพญาน่านแต่งคอกไม้เงินทองจะมาถวายยังคมใน
 ภายหลัง

พระบาทสมเด็จพระเอกาทศรถอัครบรมนาถบรมขพิตรพระพุทธิเจ้า
 อยู่หัว ก็มีพระราชโองการตรัสสั่งแก่หมนตองแลนายสีหนาทให้ไปทูล
 แก่พระเจ้าเชียงใหม่โดยเนอคคี่ ซึ่งพญาฝางแลพญาน่านให้กราบทูล
 พระกรุณานน เมื่อทัพหลวงเสด็จแรมที่พอยู่ในตำบลท่าหวคนนขาวแพง
 นก พระบาทสมเด็จพระเอกาทศรถอัครบรมนาถบรมขพิตรพระพุทธิเจ้า
 อยู่หัว ก็มีพระราชโองการตรัสถามพญาแสนหลวงว่า ไพร่พลขาดเสบียง
 ดงนจะพอยกทัพหลวงไปตั้งแห่งใด จึงพญาแสนหลวงกราบทูลพระ
 กรุณาขอเชิญเสด็จยกทัพหลวงไปตั้งตำบลเมืองเถิน เพราะถนนใกล้
 ทำเรือ พระบาทสมเด็จพระเอกาทศรถอัครบรมนาถบรมขพิตรพระพุทธิเจ้า
 อยู่หัว ก็มีพระราชโองการตรัสใช้ขุนวิสุทธิเสนาแลขุนราชสอนจัน (๑)
 ให้ไปทูลพระเจ้าเชียงใหม่ ว่าทัพหลวงจะเสด็จไปตั้งในตำบลเมืองเถิน
 วันพฤหัสบดี ขึ้นค่ำหนึ่ง เดือน ๖ สมเด็จพระเอกาทศรถอัครบรม-

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "ราชสรจันทร" ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า "ราชสวนจันทร"

นาถบรมขพิตรพระพุทธิเจ้าอยู่หัว ก็ยกพยหะจากท่าหวดไปตั้งในตำบล
 เมืองเถิน จึงพญาฝางก็ให้แต่งเครื่องคอกไม้เงินทอง และเครื่อง
 บรรณาการมาถวาย จึงพญาหลวงเมืองน่าน ก็ให้พญาไชยสงครามถือ
 คอกไม้เงินทองแลเครื่องบรรณาการเอามาถวาย พระรามเคไชก็ให้
 พญาสาตแลแสนวิชยามาศย์ ถือคอกไม้เงินทองแลเครื่องบรรณาการ
 มาถวาย จึงพระเจ้าเชียงใหม่ใช้ฉางกองจา แลหมื่นหลวงกุมกาม (๑)
 มากมายทูลพระกรุณา ว่าพระเจ้าเชียงใหม่ใช้ฉางกองจาแลหมื่นหลวง-
 กุมกามไปยังเขมรราษฎรแลกรายเมืองฝางไป (๒) พญาฝางก็ให้กุมเอา
 ตัวฉางกองจาแลหมื่นหลวงกุมกาม หมื่นฟองฝางเกาะ (๓) จำไว้ อนึ่ง
 พระเจ้าเชียงใหม่เมื่อตั้งทัพอยู่ ณ เมืองเชียงราย แลใช้ระสอ (๔)
 แลเส้นทำช้างแลเส้นขวางให้เอาช้างขึ้นไป พญาฝางก็ให้จับเอาผสมชอทอง
 ฆ่าเสีย แลยังแต่งระสอผูกเคียวให้เกาะไว้ แลขันทวยเคชะพระราช-
 สมภาร พญาฝางให้ปล่อยฉางกองจา แลหมื่นหลวงกุมกาม แลระสอ
 มาทวย หมื่นฟองฝางถึงเมืองเชียงใหม่แล้ว

พระบาทสมเด็จพระเอกาทศวรรชบรมนาถบรมขพิตรพระพุทธิเจ้า-
 อยู่หัว ก็มีพระราชโองการตรัสสั่งแก่หมื่นหลวงกุมกาม ให้ทูลพระเจ้า

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “เพี้ยหลวงกุมกาม”

(๒) “และใกล้เมืองฝาง”

(๓) “หมื่นทองฝางเก่า”

(๔) “งอขอ”

เชียงใหม่ ว่าพญาฝางแลพญาหลวงเมืองน่าน^(๑) แลพระรามเทโช
 แต่งคอกไม้เงินทองมาถวายแล้วที่จะลงมาถวายบังคมภายหลัง พระ-
 บาทสมเด็จพระเอกาทศรถคือสุวรรณมณฑลบรมขพิตรพระพทธีเจ้าอยู่หัว ทรง
 มีพระราชโองการตรัสใช้ขุนทรงภปรา เลขุนครถอพระราชสารไปเมือง
 เขมราฐบุรี จึงพญาหลวงเมืองน่านแลท้าวพญาแสนหมื่นชาวเมืองน่าน
 ก็ลงมาถวายบังคม แลพญาหลวงเมืองน่านถวายช้างพลาย ๖ คอก
 มีเศษ ถวายช้างพังสองช้าง ถวายม้าคยสี่ขมา แลเครื่องบรรณาการ
 ก็มาก

อนคยนั้นพญาฝาง แลท้าวพญาแสนหมื่นชาวเมืองฝางก็ลงมา
 ถวายบังคม พญาฝางก็ถวายช้างพลายสี่คอกทองช้างหนึ่ง สึง ๖ คอก
 เศษ ช้างพังรูปคยสองช้าง ถวายม้าสามสี่ขมาแลเครื่องบรรณาการ
 ก็มาก อนึ่งท้าวพญาแสนหมื่นอนมาด้วยพญาฝางนั้น ก็ถวายมาแล
 เครื่องบรรณาการก็มาก อยู่สามวันพระรามเทโช แลท้าวพญา-
 แสนหมื่นชาวเมืองเชียงแสนแลเชียงรายก็มาถวายบังคม พระราม-
 เทโชถวายช้างพลายนางพรสะตกช้างหนึ่ง สึงห้าคอกคยเศษ ช้าง
 พลายมรปอกนากหนึ่ง ถวายม้าห้าสี่ขมาและเครื่องบรรณาการก็มาก
 อนึ่งท้าวพญาแสนหมื่นอนมาด้วยพระรามเทโชนั้น ถวายเครื่องบรรณา-
 การก็มาก พญาพลเค็กซ้ายน้องพญาหลวงเมืองน่านก็ลงมาถวาย
 บังคม แลถวายช้างพลายขญูเวองฤทธิหนึ่ง สึงห้าคอกคยเศษ ถวาย

(๑) ฉบับพื้นจันทรุมาศว่า "แสนหลวงเมืองนาค"

มาแลเครื่องบรรณาการก็มาก พญาแพร์ พญาลอ^(๑) พญาเซียง
 พญาเซียงของ พญาพะเยาว์ พญาพยาก พญาเมืองของ แลท้าวพญา
 หัวเมืองใหญ่น้อยทั้งปวงก็มาถวายบังคม แลถวายช้างมาแลเครื่อง
 บรรณาการก็มากนัก แลท้าวพญาแสนหมนทั้งปวงนเอาช้างมารพลมา
 มาทงทพอยู่ล้อมพระราชวังแลรับราชการ

พระบาทสมเด็จพระเอกาทศรถอัครบรมนาถบรมบพิตรพระพุทธเจ้า
 อยู่หัว ก็มพระราชโองการตรัสไซ้หมนอินทรรักษาให้ ขนไปทูลพระเจ้า
 เชียงใหม่ว่า ท้าวพญาทั้งปวงมาถวายบังคมแลไต่รับราชการอยู่ใน
 ทพิหลวงแล้ว พระเจ้าเชียงใหม่ก็ยินลากยินคินักหนา เพราะท้าวพญา
 ทั้งปวงนกกาลงรพลมันคิงนัก ถ้าแลทรงพระกรรมไต่เสด็จไประงับ
 ไชร์ เห็นว่าพระเจ้าเชียงใหม่จะยินแก่ท้าวพญาทั้งนมีไต่ แลด้วย
 เกษะพระราชสมภารเสด็จไป จึงแผ่นดินเมืองเชียงใหม่มีไต่กลางล
 คิงแก่พระเจ้าเชียงใหม่ อนึ่งเมื่อทพิหลวงเสด็จอยู่เมืองเถินนน พล
 ทหารล้อมวังเป็นอนนอยนนัก เพราะชาวแพง แลรพลทั้งปวงชานเช่น
 ลงมายังอยู่ในทพิหลวงประมาณสามร้อยเศษ อนึ่งชางมากนอยนนัก
 ฝ่ายท้าวพญาลาวทั้งปวงนไนไชร์กยอมมกกาลงชางมารพลมกคิงทกเมือง
 แลท้าวพญาทั้งปวงมารายคาบทนด้วยเทศานภาพพระราชสมภาร จึง
 พระเจ้าเชียงใหม่ ให้พญาพะเยาว์นำเอาชางพลายมานะชางหนึ่ง ส่ง
 เจ็ดศอกเศษลงมาด้วยหมนอินทรรักษา เอามาถวายในตำบลเมืองเถิน

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "พระยาลวะ"

แล้วพระเจ้าเชียงใหม่ก็แต่งเครื่องบรรณาการให้แสนหมื่นถอลงมาถวาย
 ครั้นฝ่ายพระบาทสมเด็จพระเอกาทศรถอัครบรมนาถบรมขพิตรพระพทิจเจ้า
 อยู่หัว เสด็จไปทรงรับท้าวพญาทั้งหลายในเมืองเชียงใหม่ในราชคายน
 แล้ว ก็ตรัสให้ส่งเจ้าฟ้าแสนหวีไปโดยทางเชียงใหม่ไปยังเมืองแสนหวี
 แลพระราชทานตรัสให้ช่างนำแลเครื่องกระยาประสาธไปแก่เจ้าฟ้าแสน-
 หวีนนมาก

อยู่มาพระมหาเทวีพระเจ้าเชียงใหม่ถึงแก่อนิจกรรม พระเจ้า
 เชียงใหม่ก็ให้แสนหนึ่งสื่อแคน (๑) ลงมากราบทูลพระกรุณาขอพระ-
 ทูลองขึ้นไปช่วยแต่งการศพพระมหาเทวี แลแต่งพระชยาธิปะ (๒) ฝังอง
 พระทูลองลงมาถวายบังคม อยู่เฝ้าจํานำพระบาทในทัพหลวง ในเมือง
 เชียงใหม่นั้นเรื่องเกิดทรพิษข้าวแพงนัก พระบาทสมเด็จพระเอกาทศรถ
 บรมนาถบรมขพิตรพระพทิจเจ้าอยู่หัว ก็มีพระราชโองการตรัสใช้
 หลวงเทพเสนาบดีศรีสมหพระกลาโหม ลงมายังกรุงพระนครศรี-
 ออยุธยา เอล่าเลี้ยงข้าวขึ้นไปยังทัพหลวง แลพระราชทานให้ขึ้นไปแก่
 พระเจ้าเชียงใหม่ จึงไคเลี้ยงไพร่พลประชาราษฎรทั้งปวงในเมือง
 เชียงใหม่นั้น

ส่วนขุนพรหมสุนทรขาหลวงผู้ไปอยู่รังเมืองฝางนั้น เกิดเหตุ-
 การณ์ ชาวเมืองฝางคิดร้ายกลอบทำร้ายแก่ขุนพรหมสุนทร จึงมีชาว

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “เดิน”

(๒) ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า “พระไชยาธิป” ฉบับพันจันทนุมาศว่า “พระชัยที่ปะ”

ลงมากราบทูลพระกรุณา พระบาทสมเด็จพระเอกาทศรถอัครบรมนาถบรม
บพิตรพระพุทธิเจ้าอยู่หัว ก็มีพระราชโองการตรัสใช้พญานคร แล
พระรามเคโซชนไปอยู่ริมเมืองฝาง ครนท้าวพญาหัวเมืองใหญ่น้อย
ทงปวงลงมาถวายบังคมเสร็จแล้ว

ครนถึงเดือน ๑๑ พระบาทสมเด็จพระเอกาทศรถอัครบรมนาถบรม
บพิตรพระพุทธิเจ้าอยู่หัว ก็มีพระราชโองการตรัสใช้หมื่นนันทบาลลงมา
กราบทูลพระกรุณาแก่สมเด็จพระพุทธิเจ้าหลวง ให้หมื่นนันทบาลแถลง
การณซึ่งเสด็จขึ้นไปประรับท้าวพญาทงปวงราชคายนันทถวายแด่พระพุทธิ-
เจ้าหลวง

ในขณะนั้น สมเด็จพระพุทธิเจ้าหลวงเสด็จขึ้นมาแต่การพระราช-
สงคราม ก็มีใตเสด็จเข้ามายังกรุงพระนครแลตั้งทัพหลวงเสด็จอยู่แต่
เมืองสุพรรณบุรี

ครนหมื่นนันทบาลมาถงเมืองสุพรรณบุรีททพหลวงเสด็จอยู่นน
หมื่นนันทบาลก็เอากิจาทงปวงกราบทูลพระกรุณาแถลงถวายแด่สมเด็จพระ
พุทธิเจ้าหลวง พระพุทธิเจ้าหลวงก็มีพระราชโองการตรัสสั่งแก่
หมื่นนันทบาลให้ขึ้นไปกราบทูลพระกรุณาพระบาทสมเด็จพระเอกาทศรถ
อัครบรมนาถบรมบพิตรพระพุทธิเจ้าอยู่หัว ขอเชิญเสด็จขึ้นไปยังเมือง
เชียงใหม่ ให้เอาท้าวพญาทงปวงไปสมัครสมาณด้วยพระเจ้าเชียงใหม่
ครนหมื่นนันทบาลขึ้นไปถงทัพหลวงกราบทูลพระกรุณา โดยสมเด็จพระ
พุทธิเจ้าหลวงมีพระราชโองการตรัสนั้น

พระบาทสมเด็จพระเอกาทศวรรดิศวรบรมนาถบรมบพิตรพระพุทธเจ้า-
 อยู่หัว ก็มีพระราชโองการตรัสใช้ข้าหลวงให้ขึ้นไปหาพระรามเดโชใน
 เมืองฝาง ว่าทัพหลวงเสด็จไปยังเมืองเชียงใหม่ แลให้พระรามเดโช
 ลงมาถวายบังคมในเมืองเชียงใหม่ จึงตรัสใช้ข้าหลวงให้ขึ้นไปทูลแก่
 พระเจ้าเชียงใหม่ว่า ทัพหลวงจะเสด็จขึ้นไปตั้งในเมืองลำพูน แลให้
 พระเจ้าเชียงใหม่ออกมารับเสด็จในเมืองลำพูน จะเอาท้าวพญาหัวเมือง
 ใหญ่น้อยทั้งปวงมอขแก่พระเจ้าเชียงใหม่ให้สัมนครสมานตัวกัน

ขณะนั้นพระเจ้าเชียงใหม่รู้ข่าวก็แต่งท้าวพญาแสนหมื่นให้ออกมา
 ปลุกพระตำหนักรับทัพหลวง แลแล้วก็แต่งตำหนักที่พระเจ้าเชียงใหม่จะ
 เสด็จออกอยู่เองนั้น

ถึงณวันอาทิตย์ ขัน ๑๑ ค่ำ เดือนธันวาคม พระบาทสมเด็จพระเอกา-
 ทศวรรดิศวรบรมนาถบรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว ก็ยกทัพหลวงเสด็จ
 จากเมืองเถิน แลพญาหลวงเมืองน่าน พญาแสนหลวงพิชัย พญาฝาง
 แลท้าวพญาหัวเมืองใหญ่น้อยทั้งน้อย แลพระไชยทิศปลุกพระเจ้า
 เชียงใหม่โดยเสด็จ จึงยกทัพหลวงเข้าไปตั้งเมืองลำพูน

ในขณะนั้นช่างमारพลฝ่ายท้าวพญาลาวทั้งปวงนั้น ร่วมทัพหลวง
 อยู่เป็นนิกหนา พระเจ้าเชียงใหม่รู้ข่าวว่า ท้าวพญาลาวทั้งปวงพร้อมมูล
 ในทัพหลวงไชร์ ก็คิดสงสัยเกรงขาม แลมีใต้ออกมารับเสด็จในเมือง
 ลำพูนนั้น

ส่วนพระรามเดโชครั้นมีกำหนดขึ้นไปหากยกกลงมาจากเมืองฝาง

จะมายังทัพหลวงในเมืองลำพูน ก็เอาช้างมารพลเดินกรายเมือง
 เชียงใหม่มา พระเจ้าเชียงใหม่ก็แต่งทัพมาไทยใหญ่ออกไปชุมนุมไว้ซึ่ง
 ทางพระรามเดโชจะยกมานั้น ครั้นเช้ามีคนข่าวมาไทยใหญ่ก็ยกเข้าตี
 ทัพพระรามเดโช พระรามเดโชมีทหารตัวกแตกฉาน พระรามเดโชจะ
 ลงมายังทัพหลวงมิได้ คั้นไปฝาง

พระบาทสมเด็จพระเอกาทศวรรดิศวรบรมนาถบรมบพิตรพระพุทธเจ้า-
 อยู่หัว จึงมีพระราชโองการตรัสให้ท้าวพญาพระหลวงหัวเมืองมณฑล
 ทงหลายพิพากษาว่า ซึ่งทรงพระมหากรุณาให้เรายกพลากรมาทางนี้
 เพราะเหตุว่าทรงพระเมตตาแก่พระเจ้าเชียงใหม่ เพื่อจะให้ระงับท้าว-
 พญาลาวหัวเมืองทงปวงอันกระต้างกระเคืองเป็นขจจนกแก่พระเจ้าเชียง-
 ใหม่ให้ปรกติราชการ ท้าวพญาลาวก็มาพร้อมกัน ณ เมืองเด่นสัน
 ฝ่ายพระเจ้าเชียงใหม่ก็มีใ้กลงมา แต่งให้แต่แสนท้าวพญาลาวคุมเครื่อง
 บรรณาการลงมา เรื่องความทงนทกราบลงไปถึงฝ่าพระบาทสมเด็จพระ
 พระพุทธเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงพระคุณธรรมอันมหาประเสริฐ ตรัสเห็นว่า
 เมืองเชียงใหม่ยังมีปรกติ จึงให้เรากลับขนมารงับเสียให้จงได้ พระ-
 เจ้าเชียงใหม่ก็มีใ้กลงมา กลับแต่งทัพมาชุมนุมไว้ที่พระรามเดโช
 อันลงมาตามกำหนดอีกแล้ว แลซึ่งพระเจ้าเชียงใหม่ทำตงนยังเห็น
 ประการใด มขมนตรีทงปวงปรึกษากันว่า เติมแผ่นดินพระเจ้าเชียงใหม่
 เป็นจุลาจล พระเจ้าเชียงใหม่หาทัพงมิได้ จึงให้ไปกราบทูลของบาท-
 ยุคูลขอเอาพระเศษเศษานภาพปกเกล้าปกกระหม่อม พระบาทสมเด็จพระ

พระพุทธเจ้าหลวง ทรงพระมหากรุณาแก่พระเจ้าเชียงใหม่จะให้คงอยู่ใน
 เควศนคร จึงเชิญพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นมาในสมัย
 ใต้ฤกษ์กาล บัวยการรพลมาก ครนทพหลวงเสด็จมาถึงท่าหวด ตรัส
 ให้ข้าหลวงไปหาท้าวพญาลาวทั้งปวง มีอาชคตแข็งอยู่ได้ ก็พากันมา
 กรายถวายบังคมเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทอยู่ในที่พหลวง ณ เมืองเถินสน
 พระเจ้าเชียงใหม่ก็หามาไม่ ด้วยมิได้เชื่อถ้อพระเดชเดชาภาพ มี
 แต่ความกลัวพญาลาวทั้งปวงมากกว่าพระราชอาญาอีก สมเด็จพระ
 พุทธเจ้าอยู่หัวก็มีไต่ทรงพระโทมนัสชคเคืองพระทัย ต้องทรงพระ
 อดสาหะเสด็จพระราชดำเนินกลับขึ้นมาถึงเมืองลำพูน กำหนดให้พระ
 เจ้าเชียงใหม่มาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทพร้อมกันกับพญาลาวทั้งหลาย
 เพื่อจะพระราชทานพระราโชวาทให้พญาลาวสมัครสมานอ่อนน้อมต่อ
 พระเจ้าเชียงใหม่ พระเจ้าเชียงใหม่ก็มีไต่ลงมา กลับแต่งทัพม้าไทย
 ใหญ่ชุมนุมที่พระรามเคโซอันจะลงมาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท จนพระราม-
 เคโซมามีไต่ กลับคืนไปเมืองฝาง แลพระเจ้าเชียงใหม่โมหะจิตมิได้
 เชื่อพระเดชเดชาภาพแล้ว ซึ่งจะเสด็จอยู่ไปรคอกเหลือการ อนึ่ง
 ไพร่พลในที่พหลวง แลไพร่ท้าวพญาลาวทั้งปวงก็ชคสนเสียบยงอาหาร
 นก ขอเชิญเสด็จพระราชดำเนินที่พหลวงเสด็จกลับยังกรุงพระมหานคร
 จึงควร เอาคำพิพากษากรายทูลพระกรุณา จึงมีพระราชโองการตรัสว่า
 พระเจ้าเชียงใหม่เป็นคนหลงอยู่แล้วจะละเสียนั้น เหมือนไม่อนก
 พระเจ้าเชียงใหม่ ประการหนึ่งก็จะเสียบเกียรติยศสมเด็จพระพุทธ

เจ้าหลวงผู้ทรงพระคุณธรรมอันมหาประเสริฐไป ทั้งพระองค์ก็จะทรง
พระโอรสทิโทษเราได้ ชอบให้ข้าราชการผู้มีสติปัญญา เข้าไปกล่าว
ขแรงให้พระเจ้าเชียงใหม่ออกมางได้ แลให้ตำรวจสามสิบห้าคนไปหา
พระรามเดโชลงมาสมัครสมานเสี้ยจิงควร

ฝ่ายเสนาข้าทูลละอองธุลีพระบาทกราบถวายบังคมเห็นด้วยพระ-
ราชดำริทุกประการ

สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวกตรสให้หมื่นอินทรรักษา กษัตริย์พระ-
ไชยทิปะโอรสพระเจ้าเชียงใหม่^(๑) แลให้หมื่นเพชรไพร่หัวหมื่นตำรวจ
สามสิบห้า ไปหาพระรามเดโช ณ เมืองฝาง ครั้นหมื่นอินทรรักษา
ข้าหลวงกับพระไชยทิปะไปถึงพระเจ้าเชียงใหม่จึงทูลว่า สมเด็จพระเจ้า
อยู่หัวทรงพระเมตตาอุตสาหะเสด็จพระราชดำเนินยกทัพหลวงชนมาถง
เมืองลำพูน กำหนดให้ลงไปเฝ้า ทรงพระกรุณาจะเอาท้าวพญาลาว
ทั้งปวงสมัครสมานมอบให้ เหตุไฉนพระองค์จึงมิได้ลงไปเฝ้าแล้วลอบ
แต่งทัพมาตีทัพพระรามเดโช อันจะลงไปเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท
อีกเล่า พระองค์ทำดังนี้ควรอยู่แล้วหรือ บัดนี้พระเจ้าอยู่หัวขคเคือง
ให้เสนาพฤชมาตย์ปรักษา ๆ ให้เชิญเสด็จทัพหลวงกลับยังกรุงพระ-
มหานคร แต่ทว่าสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวยังทรงพระอาลัยถึงพระองค์ว่า
ถ้าทัพหลวงเสด็จกลับเห็นว่าเมืองเชียงใหม่จะตั้งอยู่มีได้ เสียคายที่
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมานพระองค์เสด็จมา จึงให้ข้าพระเจ้าเข้ามาทูล

(๑) เข้าใจว่าจะตกคำว่า "เข้าไปยังเมืองเชียงใหม่"

พระองค์อย่าให้วิตกเกรงขามท้าวพญาลาวทั้งปวงเลย เป็นภาระธุระ
 สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวจะทรงบัญชาการกล้าให้ส่งขงไค้ พระไชยทีปะทล
 แจงพระเดชเดชาภาพท้าวพญาลาวเกรงขามให้ฟังทุกประการ
 พระเจ้าเซียงใหม่ไค้แจ้จ้งค้งนนั้นมีความยินดีนัก ครั้นเพลารุ่งเช้า
 พระเจ้าเซียงใหม่ก็ยกช้างม้าพลโดยสมควรลงมายังเมืองลำพูน เข้า
 เผ่ากราบถวายบังคมสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทูลขอโทษที่มีไค้ลงมาเผ่า แล
 ลอยทำร้ายพระรามเดโชทุกประการ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตรัสไค้ทรง
 ฟังพระเจ้าเซียงใหม่กราบทูล แย้มพระโอษฐ์แล้วมีพระราชโองการ
 ตรัสว่า ซึ่งพระเจ้าเซียงใหม่มีไค้มาตามกำหนดนั้น เพราะท่านมีไค้
 เชื้อพระบรมบุญญาภาพสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง ผู้ทรงพระกฤษฎา
 ภิเนहारอันประเสริฐ ตรัสเท่าค้งนนั้นแล้วก็ให้หาท้าวพญาทั้งปวงเข้ามา
 เผ่า จึงมีพระราชบริหารตรัสแก่พญาน่าน พญาฝาง แลท้าวพญาแสน-
 หลวงทั้งปวง ว่าเมืองเซียงใหม่เป็นเมืองกษัตริย์สืบมาแต่บรรพราช-
 ประเพณี พระเจ้าเซียงใหม่เล่าก็เป็นกษัตริย์สืบวงศ์มาหลายชั่วแล้ว
 แลซึ่งท่านทั้งปวงคบคิดกันเป็นปรักษชาค้กจะรบเอาเมืองเซียงใหม่นั้น นั้น
 ถึงมาท้าวจะไค้สมัคในเมืองเซียงใหม่ก็ ความทุกข์ค้องนนั้นจะปรากฏ
 อยู่พักคิมิข้ควร สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทรงพระมหากรุณาการัญ-
 ภาพท่านทั้งปวงแลพระเจ้าเซียงใหม่ จึงดำรัสให้เรือดสาหะมาหวังจะ
 ให้ท่านทั้งปวงสามัคคีรสสุนทรภาพสโมสรสุจริตค้งกาลก่อน ท้าว-
 พญาทั้งหลายจะว่าประการไค้

ท้าวพญาแสนหลวงทั้งปวงกราบถวายบังคมพร้อมกัน แล้วกราบ-
ทูลว่า พระเจ้าอยู่หัวโปรดประการใดจะกระทำตามทุกประการ พระเจ้า
เชียงใหม่กราบทูลพระกรุณาว่า ท้าวพญาทั้งปวงประนีประนอมแล้ว
ข้าพระองค์มิไค้มาอาณาตของเวรแก่ท้าวพญาทั้งหลาย จะถวายสัตย์
ปฏิญาณได้

สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวตรัสได้ฟังดังนั้นจึงตั้งแต่นั้น
พระเจ้าเชียงใหม่กับท้าวพญาแสนหลวงแสนเมืองทั้งปวง ก็มีไค้มี
ความพิโรธอาณาตแก่กันต่อไป พระเจ้าเชียงใหม่ก็ไค้กลับไป
เมืองเชียงใหม่ อยู่ในทัพหลวงถึงแปดวัน

ฝ่ายหมื่นเพชรไพร่กับพระรามเดโชก็มาถืองเฝ้าพร้อมกันกับพระเจ้า
เชียงใหม่ แสนหลวง แสนเมืองทั้งปวง พระบาทสมเด็จพระพุทธ-
เจ้าอยู่หัวตรัสให้พระราชโอรสโดยยุติธรรมสามัคคีรส พระเจ้า
เชียงใหม่กับพระรามเดโชก็สนเฝ้าพยายาทกัน ครนรุ่งชนกเสด็จ
พระราชดำเนิน พาพระเจ้าเชียงใหม่แลท้าวพญาลาวเข้าไปในพระ
อารามพระมหาธาตุเมืองลำพูน^(๑) ก็ให้ท้าวพญาลาวทั้งปวงกระทำ
สัตย์ปฏิญาณถอนาพระพิพตมนต์ต่อพระเจ้าเชียงใหม่ ๆ ถวายสัตย์ต่อ
สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว จำเพาะพระพักตร์พระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า
พระสงฆ์เจ้า ซึ่งมีไค้อาณาตของเวรแก่ท้าวพญาทั้งหลายเป็นอันสุจริต

(๑) ที่ว่า เข้าไปในพระอารามพระมหาธาตุเมืองลำพูนเพื่อกระทำสัตย์ปฏิญาณกัน มี
ในฉบับพระราชหัตถเลขา แต่ฉบับพันจันทนุมาศไม่กล่าว

ทรงพระนครแล้ว อยู่ภายหลังมาจึงถูกพญาละแวกซึ่งหนีไปอยู่เมือง
 ลานช้างหนักคนมายังเมืองละแวก ประมูลไพร่พลทั้งปวง ได้เป็นพญา
 ละแวกแล้วแต่งคอกไม้เงินทองแลเครื่องบรรณาการมาถวายทุกข้มได้
 ชาติ ครั้นพญาละแวกนั้นปราลยไชร์ หาผู้จะปกครองแผ่นดินเมือง
 ละแวกนั้นมิได้ จึงสมณะพราหมณาจารย์ แลมขมนตรีทั้งปวงแต่ง
 คอกไม้เงินทอง แลเครื่องบรรณาการมาถวายขังคมพระบาทสมเด็จพระ
 บรมขพิตรพระพุทธิเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ ขอพระศรีสุพรรมาธิราช
 ผู้องพญาละแวกก่อนนั้นไปครองแผ่นดินเมืองละแวก

พระบาทสมเด็จพระบรมขพิตรพระพุทธิเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ ก็
 ทรงพระกรุณาพระราชทานเครื่องราชาบริโภคนสำหรับพระมหากษัตริย์
 ให้เอาพระศรีสุพรรมาธิราชไปเป็นพญาละแวก แลตรัสให้พญา (๑)
 สวรรคโลก พญาพันธาราแลพลทหารสามพัน เอาพระศรีสุพรรมาธิราช
 ไปส่งถึงเมืองละแวก โดยทางเรือในขาลโทศกนั้น

ลศักราช ๕๕๓ ข้เถาะตรีนศก (๒) พระศรีสุพรรมาธิราชผู้เป็น
 พญาละแวก ก็ให้พญาปลาโหมผู้ลูกเขยมากราชทูลพระกรุณา พระบาท
 สมเด็จพระบรมขพิตรพระพุทธิเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ว่า พญาอนอนหนี
 ไปอยู่ด้วยช่องพรรค (๓) ในตำบลเสนสโทงนั้น ประมูลช่องพรรคทั้งปวง

(๑) ฉบับพระราชหัตถเลขา และฉบับพันจันทนุมาศว่า "เจ้าพระยา"

(๒) ฉบับหลวงประเสริฐว่า "ลศักราช ๘๖๕ เถาะศก ท้พพระเจ้าฝ่ายหน้าเสด็จไปเอา
 เมืองขอมได้"

(๓) ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า "ช่องพรรค"

ไต่มาไกล แล้วจะยกมารอบพญาละแวก พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร
 พุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ ก็มีพระราชโองการตรัสให้แต่งตั้งพ
 สมเด็จพระเจ้าลูกเธอพระมหาอรรณวราชเจ้าแห่งเครื่องห้าสิบ มาร้อย
 หนึ่ง พลทหารหมื่นหนึ่ง แลทัพพญา^(๑)ธรรมาธิปัตย์ พญา^(๑)สุวรรณค
 โลก พญากำแพงเพชร พญาสุโขทัย พญาพันธารา ยกไปโดยทาง
 โพธิสัตว์ แลมีพระราชกำหนดไปให้พญาละแวกยกทัพออกมาบรรจบ
 ทัพยกยสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ แลยกไปตีทัพพญาอนันในตำบลเสนสโถง
 ครนตทัพพญาอนันแตกฉานแล้ว สมเด็จพระเจ้าลูกเธอก็ยกทัพคนมา
 โดยทางพระนครหลวง มาถวายบังคมพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร
 พุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ เมื่อทัพหลวงเสด็จอยู่ในเมืองเพชรบุรี
 ในขณณะศกนั้น พระบาทสมเด็จพระเอกาทศรถธิศวรบรมนาถบรมชนกาธิเบศร
 พระพุทธเจ้าอยู่หัว เสด็จขึ้นไปประพาสโดยท่ายชลมารค เสด็จด้วย
 พระชลวิมานอันอลังการอลงกตงดงาม คุมहिมาคาตาศด้วยบริวารแสน
 ศฤงคารประคองสรรพเสด็จ เสด็จถึงเมืองพระพิษณุโลก ตั้งตำหนัก
 ตำบลวัดจันทร์^(๒) ฝ่ายพระคชาธารสารสินธพพาหณะแห่งต้นน้ำต้น
 ทุ่งปวงไชร ทรงพระกรุณาตรัสให้ไปโดยทางชลมารคด้วยทัพหลวง
 ในเมืองพระพิษณุโลก พระบาทสมเด็จพระเอกาทศรถธิศวรบรมนาถบรม
 ชนกาธิเบศรพระพุทธเจ้าอยู่หัว ก็เสด็จไปนมัสการพระชินราชในวัดพระศรี-

(๑) ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า "เจ้าพระยา"

(๒) " " "วัดไผ่"

รัตนมหาธาตุในเมืองพิษณุโลกนั้น แล้วเสด็จไปประพาสในจังหวัด
เมืองพระพิษณุโลกนั้นทุกตำบล

ในขณะนั้นกรรมการเมืองพระพิษณุโลกกราบทูลพระกรุณาว่าเสด็จ
ราชันก็ ย่อมมาขี้นหาผู้คนถึงในเมืองพระพิษณุโลก ทรงพระกรุณา
ตรัสให้ข้าหลวงไปล้อมจับทุกตำบล วันหนึ่งข้าหลวงไปล้อมเสด็จมา
ถวาย แลทรงพระกรุณาตรัสให้แต่งตั้งเป็นคอกสงประมาณสี่คอก แล้ว
เอาเสด็จปล่อยเข้าในคอกนั้น พระบาทสมเด็จพระเอกาทศรถอัครบรมนาถ
บรมขพิตรพระพุทธิเจ้าอยู่หัว ก็เสด็จด้วยช่างพระที่นั่งแลเสด็จออกไป
ยืนช่างพระที่นั่งแทบคอกนั้นแลจะให้ทหารหลวงเข้าฟังแทงไซร์ เสด็จ
ใหญ่หนักกำลังสามารถ ก็วิ่งข้ามคอกมาโดยหน้าพระที่นั่ง ทรงพระ
กรณาก็เสด็จวางช่างพระที่นั่งตามเสด็จนั้น แลตรัสให้ข้าหลวงเข้าล้อม
แทงเอาได้ ในกลางแปลง แลข้าหลวงจะได้ช่วยจับหามได้

พระบาทสมเด็จพระเอกาทศรถบรมนาถบรมขพิตรพระพุทธิเจ้าอยู่หัว เสด็จ
ไปพระพิษณุโลกครานั้นแลเสด็จประพาสคังนเป็นหลายครั้ง จึงพระบาท
สมเด็จพระเอกาทศรถอัครบรมนาถบรมขพิตรพระพุทธิเจ้าอยู่หัว ก็มี
พระราชโองการตรัสให้เอาทองนพคุณ เครื่องราชาประโภคมาสำหรับ
เป็นทองประทาส จึงเสด็จไปขี้นพระพุทธิมาพระชินราชด้วยพระหัตถ์
เสด็จบริบูรณ์ ก็แต่งการฉลองแลให้เล่นมหรสพขาสักการะแก่พระ
พุทธิเจ้าเจ็ดวันเจ็ดคืนเป็นมเหพาฬารหนักหนา จึงสมเด็จพระพุทธิ-
เจ้าหลวงตรัสไซ้ข้าหลวงขึ้นไปกราบทูลพระกรุณาเชิญเสด็จ พระบาท

สมเด็จพระเอกาทศรถอัครบรมนาถบรมขัตติยพระพุทธิเจ้าอยู่หัว ก็เสด็จ
ลงมาจากเมืองพิษณุโลกในวันพุธ แรม ๖ ค่ำ เดือน ๖ ในรัชกาล
นพ^(๑)ศกนั้น

ถึงเดือนเก้า พระบาทสมเด็จพระบรมขัตติยพระพุทธิเจ้าอยู่หัวทั้งสอง
พระองค์ ก็เสด็จจากเมืองเพชรบุรีโดยสถลมารค^(๒) เสด็จไปประพาส
ถึงตำบลสามร้อยยอด แลตั้งพระตำหนักแทยผิงพระมหาสมุทร จึง
เสด็จลงพระสุพรรณวิมานนาวาอันอลงกตลงนาถการ ประคยัสรวพด้วย
เครื่องพิชัยศัสตราวุธคุมหิมา แลเรือท้าวพญาเสนาบดีพิริโยธาทหาร
โดยเสด็จแห่ห้อมล้อมคาศึกษาในท้องมหาสมุทรพลาคกร พระบาท
สมเด็จพระบรมขัตติยพระพุทธิเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ ก็เสด็จออกไป
ประพาสภิรมย์ชมฝั่งมัจฉากรอนม่านาพรพรรณในกลางสมุทร ก็ทรง
เบ็ดทอดไต้ปลาฉลามแล้ว ก็เสด็จคืนมายังพระตำหนัก

พระบาทสมเด็จพระบรมขัตติยพระพุทธิเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ เสด็จ
ออกไปประพาสในกลางมหาสมุทรคังนั้นโดยสืบสวนวาร แลวกมพระ-
ราชโองการตรัสสั่งให้ไปแต่งพระตำหนัก ในริมฝั่งมหาสมุทรตำบล
ตะโหนดหลวง ก็เสด็จลงพระสุพรรณวิมานมหานาวาอันเป็นพิชัย
พาหนะ สำหรับประคยพลากรโดยขันธ์ เรือท้าวพญาเสนาบดีมนตรี
พิริโยธามาตยทั้งหลาย แห่ห้อมล้อมคาศึกษาคุมหิมาด้วยเครื่อง

(๑) ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า "ตรีนิศถ"

(๒) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "ชลมารค"

สรวรพายทศ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาจักรีบรมราชูปถัมภ์
 พระองค์ ก็เสด็จโดยชลมารคมหาสมุทรมายังพระตำหนักในตำบล
 ตะโหนดหลวง แลทอดอ้อยแรมทัพในมหาสมุทรสองคน จึงเสด็จถึง
 พระตำหนักตะโหนดหลวงนั้น แลเสด็จออกไปประพาสในกลางมหา-
 สมุทรในตำบลตะโหนดหลวงนั้นเล่าอยู่สิบสองวัน จึงเสด็จจากตำบล
 ตะโหนดหลวง เสด็จโดยชลมารคเข้ามายังเมืองเพชรบุรี

ศักราช ๕๕๕ ปีมะโรงจตุลศก^(๑) เดือน ๑๒ พระบาท
 สมเด็จพระบรม^(๒) บพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ ก็มีพระราช
 โองการตรัสให้บำรุงช้างม้าพลทั้งปวงไว้สรรพ จะยกทัพหลวงเสด็จ
 ไปเอาเมืองตองอู จึงมีข่าวมาว่าพระยาอังวะยกมาเอาเมืองหน้าย
 และได้เมืองหน้ายแล้ว และพระเจ้าอังวะจะยกไปเอาเมืองแสนหัว
 เล่า พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาจักรีบรมราชูปถัมภ์
 ก็มีพระราชโองการตรัสว่า เมืองหน้ายและเมืองแสนหัวไชร์ ได้เป็น
 ข้าขอบขัณฑสีมาฝ่ายกรุงพระนครศรีอยุธยาแล้ว และซึ่งพระยาอังวะ
 มาเอาเมืองหน้ายและเมืองแสนหัวดังนี้ ควรเราจะยกทัพหลวงไปเอา
 เมืองอังวะ จึงมีพระราชกำหนดแก่ท้าวพระยาสามนตราช เสนาบดี
 มนตรี मुखทั้งปวง ให้ตรวจเครื่องสรรพาวุธช้างม้าพลทั้งปวงจงสรรพ
 แลจะยกทัพหลวงเสด็จไปเอาเมืองอังวะ ครั้นถึงมกราคม พระบาท

(๑) ฉบับหลวงประเสริฐว่า "ศักราช ๕๖๖ มโรงศก"

(๒) ที่เรียงด้วยตัวเอนนี้ ฉบับลานนาท ได้คัดความในฉบับพระราชหัตถเลขาเพิ่มเติมลง
 ให้ครบ

สมเด็จพระบรมพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ ก็มีพระราช
 โองการตรัสให้แต่งตั้งพระตำหนักในตำบลป่าโมก ครั้นเสร็จก็เสด็จด้วย
 พระชลวิมานมาโดยทางชลมารค เสด็จเข้าตระพองพลในพระตำหนัก
 ป่าโมกนั้น พระบาทสมเด็จพระบรมพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์
 ก็เสด็จพยุหยาตราจากตำบลป่าโมกซ์ เสด็จโดยชลมารค ขึ้นเหยียบ
 ชัยภูมิในตำบลเอกราช ให้ชนแผนสท้านพื้นไม้ข่มนาม โดยการพระ
 ราชพิทักษ์พิชัยสงคราม เสร็จก็เสด็จออกทัพไชยในตำบลพระหลวง^(๑)
 พระบาทสมเด็จพระบรมพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ ก็เสด็จ
 พยุหยาตราโดยชลมารค

สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงเสด็จทรงช้างต้นศรีไชยศักดิ์เป็นพระ
 คชาธาร สมเด็จพระเอกาทศรถอัครบรมนาถพิตรพระพุทธเจ้า
 อยู่หัว เสด็จทรงช้างพระมหาคักกานภาพเป็นพระคชาธาร พระบาท
 สมเด็จพระบรมพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ ก็เสด็จพยุหยาตรา
 ด้วยพระคชาธารทั้งสอง อันประคองด้วยเครื่องคเชนตราลงการอัน
 พิจิตรด้วยกาญจนมณีรัตนชัชวาล แลโอฟ้าด้วยเครื่องอภิมเควต
 ฉัตรกลองกลตชมสายลายพิจิตรพิพิธรัตนะ พชนจามรวรรพวรรณ
 โองาส เคียรคาศด้วยท้าวพญาสามนตราชเสนาบดีมนตรีพิริโยธา
 ทหารแห่หอมล้อมเป็นขรवार คอธกพนลกดวยพวกพลคเชนทรนักร
 ขวรมหากษสสารสินธพพยุหะโยธาทั้งหลาย คุพรรณรายด้วยเครื่อง
 สรรพายุทศเกรา^(๒) กรายย้ายกันแห่โดยชนคช่ายชวาหน้าหลัง แลพล

(๑) ฉบับพระราชหัตถเลขา และฉบับพันจันทนุมาศว่า "พระหล่อ"

(๒) ฉบับพระราชหัตถเลขา และฉบับพันจันทนุมาศว่า "เอระ"

ข้างแปศร้อย แลพลมาพนหารอย พลโยธาทาญแสนหนึ่ง พระบาท
สมเด็จพระบรมพิตรพระพุทธิเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ ก็เสด็จพยุห
ยาตราโดยสถลมารคไปโดยทางกำแพงเพชรขึ้นไปยังเชียงใหม่

แลพระเจ้าเชียงใหม่ไปรบพระรามเดโชในเมืองเชียงแสน จึง
ตั้งทัพหลวงแทบเมืองเชียงใหม่ อยู่ท่าพระเจ้าเชียงใหม่ แลแต่ง
ข้าหลวงให้ไปหาพระรามเดโชแลเชิญพระเจ้าเชียงใหม่คืนมา

ครั้นพระเจ้าเชียงใหม่มาถึงทัพหลวง แลพระเจ้าเชียงใหม่ก็
เสด็จเคารพแก่พระบาทสมเด็จพระบรมพิตรพระพุทธิเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระ
องค์ แลวกถวายเป็นแลเครื่องบรรณาการเสร็จ ก็ตั้งตำหนักอยู่
แทบทัพหลวง

ในวันอุจันทร พระเจ้าเชียงใหม่ก็อัญเชิญพระบาทสมเด็จพระบรม
พิตรพระพุทธิเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ เสด็จเข้าไปนมัสการพระพุทธิ
สิหิงค์ในเมืองเชียงใหม่ นั้น แลทัพหลวงตั้งอยู่ในเมืองเชียงใหม่ นั้น
เดือนหนึ่ง จึงยกทัพหลวงเสด็จไปจากเมืองเชียงใหม่โดยทางองวะ
พระเจ้าเชียงใหม่แลลูกพระเจ้าเชียงใหม่ทั้งสามไปโดยเสด็จทัพหลวง
สมเด็จพระพุทธิเจ้าหลวงก็ยกพยุหะโยธาทัพ เสด็จทางเมืองหางหลวง
พระบาทสมเด็จพระเอกาทศวรรดิบรมนาถพิตรพระพุทธิเจ้าอยู่หัว ก็ยก
ทัพหลวงเสด็จไปโดยทางเมืองฝางแลเสด็จถึงเมืองฝาง ในวันพฤหัสบดี
แรม ๑๑ ค่ำ เดือน ๕

ฝ่ายสมเด็จพระพุทธิเจ้าหลวงเสด็จถึงเมืองหางหลวงแลตั้งทัพ
หลวงอยู่ตำบลทุ่งแก้ว แรมทัพในตำบลนั้น

ส่วนพญากำแพงเพชร แลพระหัวเมืองขุนหมื่นทั้งหลายผู้เป็น
ทพหน้า ก็ยกช้างมารพลไปถึงแม่น้ำคง^(๑)

ในขณะนั้นสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงทรงพระประชวรหนัก ก็ตรัส
ใช้ข้าหลวงไปกราบทูลพระกรุณาถึงเมืองฝาง พระบาทสมเด็จพระเอกา
ทศรถอัครบรมนาถบพิตรพระพุทธานุญาตให้เสด็จจากเมืองฝางมา
ยังสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงในเมืองท่าหลวง แลเสด็จถึงในวันอาทิตย์
ชน ๗ ค่ำ เดือน ๖ ยมะเส็งเบญจศกนั้น
รุ่งชนวนจันทร์เดือน ๖ ชน ๘ ค่ำ เพลาช้ายแล้วสองบาท
สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงก็เสด็จสวรรคต สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง
พระพรรษา ยมะโรงศก เมื่อไศราชาสมยัตินั้น ศักราช ๕๕๐^(๒) ปีชาล
สำคัญศก ในปีชานั้นพระชนม์ได้ ๓๕ พระพรรษา เสด็จอยู่ในราช
สมยัตินั้น ๑๕ พระพรรษา เมื่อเสด็จสวรรคตในเมืองท่าหลวง พระชนม์
ได้ ๕๐ พระพรรษา

(๑๕) รัชกาลสมเด็จพระเอกาทศรถ

^(๓) จึงพระราชครูทั้ง ๔ แลท้าวพญาสามนตราชมหาเสนาบดีมน
ตรพิริโยธามาตย์ทั้งหลาย ตั้งพลับพลาไชยสุพรรณมหาวิมานในทัพ

(๑) ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า “แม่น้ำโจง”

(๒) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “ศักราช ๕๕๐” และมีอธิบายเชิงอรรถว่า “อีกฉบับหนึ่ง
ว่า ศักราช ๕๔๐”

(๓) ฉบับพระราชหัตถเลขา มีความก่อนหน้าว่า

“พระบาทสมเด็จพระอนุราชาธิราชทรงโสกา จำรักพระบรมเชษฐาธิราชถึงความ
หลังต่าง ๆ พระเจ้าเชียงใหม่และเสนาบดี และนายทัพนายกองต่างคนโสกา
อาศุรภาพต่าง ๆ กรันกลายเป็นโสกาแล้ว”

ชัย กลางพลพยุหะนนเสด็จ ก็นำพระราเชนทรยานกาญจนะอลงกต
 รนามทานวรัตนชัชวาล ประค้ำด้วยอภิมชมสายเควตฉัตรพชัน
 พรหมกลดกลดจามรมาศทั้งปวง แลเครื่องมหาเบญจราชกกุธภัณฑ์
 อนันตเครื่องรัตนราโชประโภาค อันเป็นเครื่องราชาภิเษกสำหรับพระ
 มหากษัตริราชเจ้ามาถวาย แก่พระบาทสมเด็จพระเอกาทศรถอัครบรม
 นาถยพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว อัญเชิญเสด็จขึ้นผ่านพิภพมไหศวรรยา
 ยิตยถวलयราชประเวณี สยสันตศิศริยวงศ์ ดำรงพิภพมณฑล
 สกลกรุงเทพพระนครศรีอยุธยามหาดิลกรัตนราชธานีบรมย์ อัน
 อำพลด้วยสามนตราชประเทศนามมหาไพบลย์พิศาลราชเจ้าสีมาอาณา
 เขตมณฑลทั้งปวง โดยบรรพประเพณีพระมหากษัตริราชเจ้า
 สยามมา ๆ มา

พระบาทสมเด็จพระเอกาทศรถอัครบรมนาถยพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว
 ก็เสด็จขึ้นพลับพลาชัยสุ พรหมมหาวิมานอันประค้ำด้วยเครื่องอลงการ
 กาญจนการามหาวิศคารสานตทิพ มณฑลกลดด้วยขวรเควตฉัตรากร
 จามรมาศอลงกต แลมีพระคชาธารพญาคชสารราชคเชนทรสถิตซ้าย
 ขวาทรงพระพิชัยพาหะมงคลราชอัสตรสถิตซ้ายขวา แลพยุหะพลากร
 พลพฤษทรโยธาทหารทุกหมู่ทุกพรรค ประค้ำโดยชนกพลช้างพลม้า
 พลเขนคังแพนแสนโล่โตมรรณูครทั้งปวง แห่ห้อมล้อมเป็นขริวาร
 เสด็จสรรพ จึงเบิกท้าวพญาสามนตราชนิกุล^(๑) ประยุรราชมหาเสนา

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "ราชตระกูล" ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า "ราชสกุล"

ขัตติมนตรีมาขทงปวงถวายเป็นคัม พระบาทสมเด็จพระเอกาทศรถอัคร
 บรมนาถบพิตรพระพุทธรูปเจ้าหลวง มาขงกรุงพระนครศรีอยุธยาให้
 กลยคนมาขงทัพหลวง

ส่วนพญาเคโซ^(๑)ซึ่งมีพระกำหนดให้ไปหาถึงเชียงแสนเชียง
 ราชัน พระรามเคโซก็มาถึง แลเบิกเข้ามาถวายเป็นคัมในตำบ
 หลางนั้น

ถึงณ วันพฤหัสบดี ขน ๑๒ ค่ำ เดือน ๖ พระบาทสมเด็จพระ
 เอกาทศรถอัครบรมนาถบพิตรพระพุทธรูปเจ้าอยู่หัว ก็เสด็จด้วยพระ
 ทนงครุฑพาหนะ มีเศวตฉัตรรัตนพระอุทุมม์สายพรายพรรณ
 ประดับสรรพด้วยท้าวพญาสามนตราชพิริโยธินแสนยากรทั้งหลายผาย
 โดยขบวนหน้าหลัง ก็เสด็จกรีธาพลพยุหะยกทัพหลวงจากเมืองหลาง
 หลางคนมาโดยอนัตยมารค ก็เสด็จมาถึงเมืองเชียงใหม่ พระบาท
 สมเด็จพระเอกาทศรถอัครบรมนาถบพิตรพระพุทธรูปเจ้าอยู่หัว ก็มีพระราช
 โองการตรัสสั่งแก่พระเจ้าเชียงใหม่ ให้ยกรักษาเมืองแลบำรุงช่างมา
 รพลให้มั่งคั่ง เมืองจะมีการพระราชสงครามไซ้ จะเอาพระเจ้าเชียง
 ใหม่ไปโดยเสด็จ ก็แรมทัพหลวงในเชียงใหม่คนหนึ่ง ครั้นพระเจ้า
 เชียงใหม่นำท้าวพญาถวายเป็นคัมเสร็จ สมเด็จพระพุทธรูปเจ้าอยู่หัว
 ก็ยกทัพหลวงเสด็จจากเชียงใหม่ลงมา แลทรงพระกรุณา เอาพระ
 ทูลองลูกพระเจ้าเชียงใหม่ลงมาโดยเสด็จ แลพระราชทานให้นามกร

(๑) เข้าใจว่าเขียนผิด เพราะต่อไปเป็น พระรามเคโซ

ถึงเพลารุ่งแล้วนาฬิกาหนึ่งได้ศกโยคมังคโลตคมเพลากฤษณ์
 ประเสริฐ จึงพระโหราธิบดีศรีจันทร์ประพาฬ^(๑)ก็ลั่นฆ้องชัย พระ
 ราชปโรหิตาจารย์ราชสภาวดีศรีบรมองคบริไสตมพรหมพิชาจารย์ เข้า
 มหาสังฆทกขินาวรรตแลประโคมสังฆครียคนตรีทั้งปวง พระบาท
 สมเด็จพระเอกาทศรถอัครบรมนาถบพิตรพระพุทธิเจ้าอยู่หัว ก็เสด็จลงพระ
 ไชยสุพรรณหงส์พยุหะบาตรา แลมีพระราชกรทง ๔ แลโหราธิบดี
 แพทยาธิบดีโดยเสด็จเฝ้าพระบาทในหน้าพระที่นั่ง จึงให้ยกธงชัยโยก
 โบายคล้ายพระที่นั่งไชยสุพรรณหงส์พยุหะบาตรา เสด็จออกจากชานาก
 เสด็จโดยชลมารคนทีธาร คมเห่าฟ้าวเรอต้นทั้งปวง อันประคืบด้วย
 เครื่องอลงกตจรนาสรวพการพิธิ แลยกออกไปด้วยเครื่องท้าวพญามหา
 เสนาบดีทั้งปวงแท้ โดยกระบวนหน้าหลังเคียงราย

พระบาทสมเด็จพระเอกาทศรถอัครบรมนาถบพิตรพระพุทธิเจ้าอยู่หัว
 ก็เสด็จถึงขันทขานพระราชวังหลวง แลต่อนทเถรเป็นประณม ประ
 โคมแตรสังฆ จึงเสด็จขึ้นพระราเชนทรยานพยุหะบาตรา แลประคืบ
 ด้วยเควตฉัตรสำหรับราชาภิเษก แลต่อนทเถรเป็นตติยวาร ก็เสด็จ
 ด้วยพระราเชนทรยาน ถึงอศมจันทร์แห่งไพชยนต์มหาปราสาท จึงต
 ธินทเถรเป็นตติยวาร พระบาทสมเด็จพระเอกาทศรถอัครบรมนาถบพิตร
 พระพุทธิเจ้าอยู่หัวก็เสด็จลงจากพระราเชนทรยาน เสด็จในหน้าฆ้อง
 ชัยชำระพระบาทเสร็จ เจ้าพญาธรรมาธิบดีลั่นฆ้องชัยประโคมแตร

(๑) ฉบับพื้นจันทนุมาศว่า "ประภาษ"

สังขัตตปริยัตนตรึงปวง จิงเสด็จชนไพชยนต์มหาปราสาท แลเสด็จ
 ในพระที่นั่งมิ่งเกล้าภิเษกสหัสขัตต^(๑) อันประคองด้วยเนาวรัตนอนันต
 วาล มีพระคชาธารพญาสารอลงกตสถิตทั้งซ้ายขวา ทั้งพวกพลโยธา
 ทหารตั้งแห่คานาโคบายชนกสรรพายุทศทั้งปวง ตั้งเป็นกระบวน
 ประคองประคอง จิงเบิกท้าวพญาสามนตราชตระกูลพฤตมาตย์มหา
 เสนาธิปัตย์ทั้งปวงถวายบังคมพระบาท สมเด็จพระเอกาทศราชอัครบรมนาถ
 บพิตรพระพุทธิเจ้าอยู่หัวแล้วเบิกสมโภชเสวยลูกขน แลถวาย
 อาเคียรพาทสำหรับกรพระราชพิทธิพระนครประเวสนันน

ในคักราช ๕๕๕ ปีมะเส็งคกนัน พระบาทสมเด็จพระเอกาทศราช
 อัครบรมนาถบพิตรพระพุทธิเจ้าอยู่หัว เสด็จปราบดาภิเษกเสวย
 ราชสมบัติน ในกรุงพระมหานครศรีอยุธยามหาทิลกรัตนราชธานี
 ขรรณย์ ทรงพระนามพระศรีสรรเพชญ์ สมเด็จพระราชาธิราช
 รัตนกาสะภาสกรวงศ์ องค์บรมมาธิเบศร์ตรีภวนेत्रวรรณานายกทิลก
 รัตนราชชาติอาชาวไสยสมุทยตโรมนต์สกลจักรวาฬานิเบนทร์สุริเยน
 ทรานิขินทรหรือหรินทรธาธาธาธิปัตย์วิบูลยคุณธิจิตรฤทธิราเมศวร
 ธรรมิกราชเคโษชัยพรหมเทพาคิเทพตรีภวนานิเบศร์ โลกเชษฐวิสุทธิ
 มกุฎยเทศคตามหาพุทธางกรบรมบพิตรพระพุทธิเจ้ากรุงพระมหานคร
 ทวาราวดีศรีอยุธยามหาทิลกรัตนราชธานีขรรณย์ พระองค์ทรงทศพิช

(๑) ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า “พระที่นั่งมิ่งเกล้าภิเษกมหาปราสาท แลเสด็จออก
 หน้าสหัสขัตต”

อาทิก่อสร้างพระวรเชษฐารามมหาวิหารอนรนา พระพุทธปฏิมามหา
 เจดีย์ บรรจงพระสารีริกธาตุสำเร็จ กุฏิสถานปรากการสมท้วัยอรัญญ
 วาสแล้วก่อสร้างพระไตรปิฎกธรรมขบริบูรณ์ ทั้งพระขาลี อรรถกถา
 ฎีกาวิจารณ์ทงปวงจงแต่งหอพระสถธรรมเสด็จ ถิ่นมณฑลพระสงฆ์อรัญญ
 วาสสมุทรศาสตร์คณอนัลลเลข^(๑) มาอยู่ครองพระวรเชษฐารามนั้นแล้ว ก็
 แต่งชนหมื่นข้าหลวงไวสำหรับอารามนั้น แลจำหน่ายพระราชทรัพย์ไว้
 ให้แต่งเจดีย์เจ็ดทานถวายเป็นพระสงฆ์เป็นนิจกาล แลให้แต่งฉ้อทาน
 ศาลา แลประสาทพระราชทรัพย์ให้แต่งโภชนาหารถวายเป็นพระ
 ภิกษุสงฆ์เป็นนิจภคตรมิขาด

พระบาทสมเด็จพระเอกาทศวรรดิศวรบรมนาถพิตรพระพุทธเจ้าอยู่
 หัว ก็มีพระราชโองการตรัสสั่งแก่ท้าวพญาเสนาบดีมนตรีมุขทั้งหลาย
 ให้แต่งการพระศพสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง แลแต่งพระสเมรมาศ
 สูงเส้นสี่เจ็ดวา ประดับด้วยเมรุทิศเมรุรายราชวัติฉัตรทอง ฉัตร
 นาค ฉัตรเบญจรงค์น่านาเสด็จ ก็อัญเชิญพระศพเสด็จเหนือมหา
 กฤษณาธาร อันประดับด้วยอมรินทร์มกลิงกลตองนา แลท้าวพญาเสนา
 บดีมนตรีมุขทั้งหลายมาประดับแห่ห้อมล้อมมหากฤษณาธาร ก็อัญเชิญ
 พระศพเสด็จลินลาโดยรถบาราชไปยังพระเมรุมาศด้วยขบวนวิวารเส
 เกรืองสักการบูชาหนักหนา พระบาทสมเด็จพระเอกาทศวรรดิศวรบรมนาถ

(๑) ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า "สันเลข" ฉบับพิมพ์จันทนุมาศว่า "อนันตเลข"

บพิตรพระพทธีเจ้าอยู่หัว ก็เสด็จไปถวายพระเพลิงพระศพสมเด็จพระ
 พระพทธีเจ้าหลวง ให้นำมนต์พระสงฆ์สวดสังวาสหมั่นหนึ่ง ถวาย
 พระราชทานเครื่องอัฐบริขารทักษิณายาชาพระสงฆ์ทั้งปวงเป็นมเหสี
 ฝ่ายพญาทองอยู่ เมื่อที่พลสมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าล่ากลับไป
 กรุงพระนครครีอยุธยาแล้ว พญาทองอยู่ท่านข้างพระเจ้าหงสาวดี
 เป็นอนาคิหวังจะให้เกลี้ยกล่อมหัวเมืองทั้งปวงให้รายคาบ เป็นปกติก่อน
 จึงจะคิดการใหญ่ต่อไป จึงมีหนังสือไปประกาศแก่หัวเมืองทั้งปวงว่า
 เราเป็นนัคคาพระเจ้าหงสาวดี คิดถึงพระคุณสมเด็จพระบิตลาธิราช
 จึงให้โหราพฤตมาจารย์ขยับไล่เคราะห์เมืองหงสาวดี ที่จะรบศึกพระ
 นครครีอยุธยา โหราพฤตมาจารย์บุตรแท้ทายว่าชะตาเมืองหงสาวดีขาด
 สูญแล้ว ที่จะรบรองชาติกันนี้ ถึงมาที่ทเวตจะมาช่วยก็ไม่รอดเลย
 นัยจะอุปราชย์เป็นมั่นคง แล้วว่าชะตาเมืองทองอยู่ครั้งนี้ไต่จตรงคโศก
 เถิงจะมีข้าศึกมากคจกลันในมหาสมุทรกันนัยจะอุปราชย์ไปเอง เพราะ
 เหตุฉะนั้นเราจึงเชิญเสด็จพระเจ้าหงสาวดีแลกวาคครอยกวรชนมาตั้งรบ
 มั่น ณ เมืองทองอยู่ ทพพระนครครีอยุธยาจะมาตั้งเมืองทองอยู่ ถึง
 หกหาญขึ้นปล้นเป็นหลายครั้งเสียดทแกล้วทหารมากแลตงหอมอยู่ถึง
 สามเดือนเศษก็มีไต่จนั่น่าทัพไป ก็เป็นข้าเห็นจมือเมืองทองอยู่รบทัพ
 พระนเรศวรเอาชัยชำนะไว้ไต่ ท่านทั้งปวงก็ยอมแจ้งอยู่ แลพระเจ้า
 หงสาวดีเคยเป็นสขอยู่ในเมืองหงสาวดีนั้นไต่ เราอุตสาหะสนองพระ
 คุณให้เป็นสขฉนนน แลหัวเมืองทั้งปวงอย่าไต่กันแหนงสนเท่ให้สัง

แล้ว ก็กลับลงไปตั้งเมืองหงสาวดีคงเก่า แลซ่งหวเมืองท่งปวง
คชคึกกนยกทัพมาท่งนจะเข่นกขญหรือ

ฝ่ายท้าวพญารามัญหวเมืองท่งปวงไต่แจ้งในหนังสือรบสังคังน
ก็สำคัญว่าจริง ตกใจกลัวเข่นกำลังก็พากันเลิกทัพกลับไป

ครั้นศักราช ๕๕๕ ปีมะโรงศก นักสร้างบุตรพญาทองอุจิงคิด
ยิตาไปพาเอาพระเจ้าหงสาวดีมาไว้ ให้ศึกพระนครครือยชยามาตี

แทบจะเสียบเมืองครงหนงแล้ว แลหวเมืองท่งปวงก็เข่นเสียนศัทร
พากันยกทัพมาจะตีเอาเมืองอกเล่า แลเหตุท่งนเพราะพระเจ้า

หงสาวดีองค์เดียว ถ้าละไว้ไหนเลยศัทจะวายเมือง จำจะลอบล้าง
พระเจ้าหงสาวดีให้คชสูญแล้วเมืองทองอุจิงจะเข่นสุข คึกแล้วก็

ประกอบยาพิษลอบใส่ในเครื่องเสวย พระเจ้าหงสาวดีมทนรเสวยเข้า
ไป พระองค์คชสูญสวรรคต พญาทองว่าอรุพระเจ้าหงสาวดี

สวรรคาลัย จึงให้ไต่สวนไล่เลี้ยงก็ไต่ความว่านักสร้างฝยตรประกอบ
ยาพิษให้พระเจ้าหงสาวดีเสวยเข้าไป พญาทองอรุเหตุผลตระหนัก

แล้วทอกใจใหญ่มีรูทจะทำประการใด จึงไปบอกแก่พระมหาเถรเสียม
เพรียมโดยเหตุท่งนประการ พระมหาเถรไต่แจ้งคังนก็ตกใจ จึงว่า

เอ การเราเสียบแล้ว ขตรท่านเข่นคนโลกเขล่านักหาขญญามีไต่ สม
ทวยพระขาลวามบุตรถาไมคแล้วกเข่นศัทรแกยิตามารกา ท่านนอปปมา

คังพฤกษาชาติอนจะตายเพราะลูก พญาทองอุไต่พ่งพระมหาเถรก็
โทมนสน้อยใจแกยิตรเข่นกำลัง จึงกราบนมัสการพระมหาเถรแล้วว่า

แต่งการที่จะถวายพระเพลิงเป็นหนักหนา ลางเมืองก็มีใ้ไปช่วย
พญาทองอุ ไปเข้าหาพญาทะเลอันสมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าให้อยู่
สำเร็จราชการในเมืองเมาระตะมะ เมาระลำเลิง

ฝ่ายพญาทองอุครนตกแต่งการพระศพพระเจ้าหงสาเสร็จแล้ว ก็
ถวายพระเพลิงโดยราชประเพณีพระมหากษัตริราชเจ้าสืบมา

ลศักราช ๕๕๕ ขันมะเส็งศก ณ เดือนยพญาทองอุก็แต่งราช
ทูต อุปทูต ตรทูต ถอพระราชสารคมข้างมาเครื่องราชบรรณาการ
มาถวายแด่พระบาทสมเด็จพระเอกาทศรถอัครบรมนาถขพิตรพระพทธิเจ้า
อยู่หัว ณ กรุงพระนครศรีอยุธยาขอพึ่งพระราชสมภารสืบไป

ในเดือนนั้นพญาลานข้างกแต่งราชทูตอุปทูตถอพระราชสารแล
เครื่องบรรณาการมาถวายขังคมสมเด็จพระพทธิเจ้าอยู่หัว ขอพึ่ง
พระบรมโพธิสมภาร ทรงพระกรุณาให้เบิกทูตาทมาถวายขังคมใน
พระที่นั่งมังกลาภิเศก ตรัสพระราชปฏิสันฐารตามธรรมเนียมแล้ว
ตรัสให้เลี้ยงคแขกเมืองและพระราชทานรางวัลโดยขนาด

ในขันมะเส็งเดือนสามนั้น ข้าหลวงผู้รงเมืองเมาระลำเลิงใ้พญา
พะโรแลมอญขบถทั้งปวงอยู่ริมฝั่งสโคงนั้นมาถวายแลเม็งมอญอันอยู่ใน
เมืองเมาระลำเลิงแลเมืองเมาระตะมะนั้นกรายคาบไปจนเมืองทองอุ

ลศักราช ๕๕๖ ขันมะเมยศก พระบาทสมเด็จพระเอกาทศรถอัคร
บรมนาถขพิตรพระพทธิเจ้าอยู่หัวกรมพระราชโองการ ตรัสแก่พญา
ศรีพิศวงกรมให้สถาปนาพระที่นั่งอรรณพอนนอลงกตรองนามหมาควยแก้ว

กาญจนพิสดารจตุรมุขรัตนาคกนกกฤดาการบราลีเรื่องรัตนชัชวาลมเห
 พาร์ทวยพระกระษัตริย์ จึงตั้งโรงระบำซ้ายขวา ก็ให้แต่งเรือต้นท่ง
 ปวงอาทคือเรือไชยสุพรรณหงส์พยุหยาตรา วรสุพรรณหงส์ พยุหยาตรา
 พระศรีสมรรตไชยไกรสรมุข พิमानไชยจักรรัตน แลเรือพระครุฑพ่าห์
 เรือไชยเรือรูปสัตว์ท่งปวง เรือสิงโต อินทร เรือหีสคน เรือนรสิงห์ แลเรือ
 จากพราว แลเรือแซทอง พิฆาตทองแลเรือเลาคาอินไคมาแต่เมือง
 หงสาวดี แลตักแต่งเรือต้นท่งปวงอันอลงกตจรณาโอภาสพรรณรายโดย
 อันคืบ ต้นเชือกแลปลายเชือกแลพลผพายท่งปวงนั้นประดับด้วยเครื่อง
 อารรณ์ เสือทอง หมวกทอง พายทอง แลวงให้แต่งเรือจำนำท้าว
 พญาสามนตราชเสนาบดีมนตรีมุขลกชนทั้งหลาย หมายถึงเป็นอาทคือ
 ราชสีห์ คชสีห์ แลเรือไชยท้าวพญาสุวรรณโลกกำแพงเพชร สุโขทัย
 แลเรือไชยจตุสดมภ์เหนือหน้าทายนนา แลเรือจำนำชนช้างชนม้าชน
 ตำรวจ ชนดาบชนกรทหารท่งพลเรือนท่งปวง ก็ให้ตรวจตราเป็น
 คู่แข่งแต่งเป็นคู่คนต่าง ๆ ครั้นถึงทีนพารการพระราชพิธีอาสาช
 ก็ให้ประดับพระที่นั่งอรรณพด้วยเครื่องอลังการมเหพาฬารพิจิตรโอภาส
 ชัชวาล แลจามรท่งปวง จึงให้เอาเรือพระครุฑพ่าห์หน้าหน้า
 ประดิษฐานพระพิศวงกรมออกตั้งฉานแลให้พระราชครูท่งสักทำการพระ
 ราชพิธีอาสาช จึงให้ตั้งเรือแห่แลให้เทียบเรือต้นแลเรือแข่ง
 ท่งปวงตามชบวน จึงให้เบิกพระราชกमारแลพระราชনীติกา แลท้าว
 พญาสามนคัมहाเสนาธิบดีท่งปวงมาชุมนุมในหน้าพระที่นั่งอรรณพ แล

ให้เบิกทตนาทตอนมาแต่เมืองตองอแลเมืองล้านช้างนั้นมาถวายบังคม
 แลให้เบิกพระสังฆราชคามวาสีอรัญวาสี แลพระสังฆมัสยวาสี
 ชนนงในธรรมาสันตจะถวายพระพรนนเสด็จ พระบาทสมเด็จพระบรมพิตร
 พระพุทธเจ้าอยู่หัวทศกัณฐ์ด้วยพระราชนทรยานมายังพระที่นั่งอรรณพ จึง
 ตอนทรเถรเป็นปฐม พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทศกัณฐ์ออกใน
 พระที่นั่งครุฑพยุหะอรรณนา จึงตอนทรเถรเป็นทศกัณฐ์ ประโคม
 ฆ้องกลองกรียคนครทั้งปวง จึงเบิกเรอตน์พระไชยสุพรรณหงส์ แล
 วรสุพรรณหงส์ พยุหยาตราให้หน้าเรอตน์เรอคู้แข่งชนมาถวายบังคม
 พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว โดยการพระราชพิธีอาสาช
 พระบาทสมเด็จพระบรมพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัวทศกัณฐ์ประสาทเรอตน์ไชย
 สุพรรณหงส์พยุหยาตรา วรสุพรรณหงส์พยุหยาตรา แลเรอตน์ทง
 ปวง พระราชทานแก่พระสังฆราชคามวาสีอรัญวาสีแลพระสังฆมหา
 นาคราชาคณะทั้งปวงเป็นเครื่องขชาสการจตยจยทานแก่ พระสังฆทั้ง
 หลาย ครนเรอตน์แลเรอคู้แข่งทงปวงถวายบังคมแล้ว แลพายชนไป
 อยู่โดยทำเนียบเทียบเป็นคเจ้าชนคทจะวางเรอนนโสศ จึงยกธงอาสา
 ชในหน้าพระที่นั่งให้เป็นสาคญกสนของชยวางเรอตน์ครสมรรถไชย
 ไกรสร मुख พายแข่งกันลงมาเป็นอาทิลแล้ว ก็วางเรอคู้แข่งทงปวง
 แข่งกันลงมาโดยอันคย ครนแข่งเรอเสร็จแล้วจึงเลียงลกชนแล
 ประสาทพระราชทานแก่ผู้ชนะทงปวงเสร็จ พระบาทสมเด็จพระบรมพิตรพระพุทธ

เจ้าอยู่หัวเสด็จประเวศไปยังพระราชมนเทียรในขัณฑ์เดียนัน

พระบาทสมเด็จพระบรมพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัวก็มีพระราชโองการ
 ตรัสแก่พญารัตนบาลให้รับเอาพระพุทธรูปประดิษฐานเป็นพระพุทธรูปสนองพระ
 องค์หาพระองค์ องค์หนึ่งขทองนพคุณทรงเครื่องมงกุฏกนกทูลพาหุรัตน
 ย่อมประดิษฐานาวรัตนแลขลลงกนนขทองจำหลักเพชรรัตน องค์หนึ่งขทอง
 นพคุณ ขลลงกนนขทองจำหลัก องค์หนึ่งนเป็นพระพุทธรูปประดิษฐานาคาส
 ณะ พระพุทธรูปองค์นรจนาควายนาคสวาคแลเครื่องทรงนทองจำหลักประ
 ทิษณารัตนแลขลลงกนนรจนาควายนาคสวาค พระพุทธรูปประดิษฐานเงิน
 สององค์ แลฐานเงินจำหลักสรรพางค์ ครั้นเสร็จ พระบาทสมเด็จพระบรมพิตร
 พระพุทธเจ้าอยู่หัวก็มีพระราชโองการตรัสสั่งแก่เจ้าพญาจักรให้แต่งการ
 พระราชพิธีไลเรือแลให้รับพระพุทธรูปประดิษฐานให้สถายนานันถึงเดือน
 อายชนสิบสามค่ำ เพลารุ่งแล้วสองนาฬิกา ให้เรือชัยสุพรรณหงส์
 พยหาตรา แลเรือสุพรรณหงส์พยหาตรามาประทับขนาน แล
 ให้เอาเรือพระครุฑพาหุออกตั้งฉาน แลให้เทียบเรือต้นศรีสมรรถชัย
 ไกรสรมาข พیمانชัยไกรจักรตนแลเรือต้นทงปวงโดยขบวนแห่แลวก
 เทียบเรือจำนำท้าวพญาลูกขุนทงปวง ตั้งแห่โดยขบวนสรรพ จึงอัญเชิญ
 พระพุทธรูปประดิษฐานทองนพคุณ ทรงเครื่องนขนช่างตนพระมหาทาน
 คชสีห์ แลเชิญพระพุทธรูปประดิษฐานทองนพคุณองค์หนึ่งเสาชินช่างตนพระ
 ศิวไชยศักดิ์ แลคชาธารทงสองนประดิษฐานด้วยเครื่องคชาธารณ์ แลผูก
 เครื่องสำหรับพิชัยสงคราม จึงรับพระพุทธรูปประดิษฐานทั้งสองพระองค์ แต่

หน้าพระราชวังลงไปประทับเกษ แลเอาเรือวรสุพรรณหงษ์พยุหยาตรา
 เลื่อนเข้ามาขยับพระพุทธรูประติมาทั้งสองพระองค์ ออกไปตั้งชลมารค
 เสรี

พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวเสด็จลงเรือไชยสุพรรณหงษ์
 พยุหยาตรา ครั้นไต่คิมเพลากคลาเรือพระที่นั่งไชยสุพรรณหงษ์ออก
 ไปจากขนาน แลเรือวรสุพรรณหงษ์ซึ่งขยับพระพุทธรูประติมานั้นไปเป็น
 หน้าแลประทับด้วยเรือแห่อันรจนาคาตาศโดยขบวนหน้าหลัง พระ
 บาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวเสด็จพยุหยาตราลงไปยังที่ขนานในบาง
 กระดาน ค้ำเรือให้เลียงท้าวพญาเสนาบดีมนตรีมุขทั้งหลายเสด็จ ก็ให้
 เอาเรือบรรดาเข้าขบวนไล่ทั้งปวงออกจับขบวนโดยซันค แลเรือบรรดา
 แห่พระพุทธรูปเจ้าทั้งปวงนั้นก็ไว้ให้แห่พระพุทธรูปเจ้าขึ้นมา ครั้นถึงเพลาชาย
 แล้วสองนาฬิกาห้าบาท สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทรงเครื่องสรรพากรณ์
 วรวิภูสิตากาญจนเสด็จ แล้วเสด็จทรงพระที่นั่งขยับกรตณพิมาน อัน
 อลังการกลางเรือไชยสุพรรณหงษ์พยุหยาตรา คลาเคลื่อนโดยขบวน
 เสด็จประเวศน์ มาประทับท่าขนานมหาวาสกรี คอยทอดพระเนตร
 ขบวนแห่พระพุทธรูประติมากร อันมหาพาราตเรกด้วยเรือต้นทั้งปวงนั้น
 ครั้นเรือพระประติมากรขยับขนานแล้วก็อัญเชิญพระพุทธรูประติมากร
 เสด็จทรงพระศุขาธารแห่กลับไปประดิษฐานไว้ ณ วัดพระศรีสรรเพชญ์
 ราม แล้วให้ตั้งการสมโภชเล่นมหรสพเจ็ดวันเป็นมโหฬารยิ่งนัก
 ครั้นณวันอาทิตย์ ชน ๕ ค่ำ เดือนยี่ ทศานทศเมืองล้านช้าง

เมืองทองอุเชาะเฝ้า กราบถวายบังคมลา พระราชทานรางวัลแก่ทูตทั้ง
 สองเมืองเป็นอันมาก ฝ่ายทูตต่างคนต่างกลับไปเมือง อันพระ
 เกียรติพระยศแผ่ไพศาลไปทุกหนนาประเทศธานีใหญ่น้อยทั้งปวง ก็เกรง
 พระเดชเดชาภาพเป็นอันมาก พระนครศรีอยุธยาครั่งนั้นเกษมสุข
 สมบูรณ์ยิ่งนัก

ลุคักราช ๕๕๗ บรมแมศก ทรงพระกรุณาตั้งพระราชกำหนด
 หมายพระอัยการ แลช่วยสัศพัฒนานครขนอนตลาด แลพระกัลยนา
 ถวายเป็นนิจภัตกรแก่สังฆารามวาสีอรัญวาสีบริบูรณ์ สมเด็จพระเจ้าอยู่
 หวมพระราชบุตรสองพระองค์ องค์หนึ่งทรงพระนามเจ้าฟ้าศรีเสาว
 ภาค ๗ ประชวรพระขอกเสียบพระเนตรข้างหนึ่ง สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจง
 ยกพระราช(๑)ผู้พจนเป็นมหาอุปราช อยู่สเคอนเคษพระมหาอุปราช
 กราบทูลพระกรุณาว่า จะขอพิจารณาคนออก สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตรัส
 ว่าจะเป็นขบถหรือ พระมหาอุปราชความกลัวสมเด็จพระราชบิดาเป็น
 กาลัง ออกจากที่เฝ้าเสด็จมาพระราชวังบวรสถานมงคล เพลาค่า
 เสวยยาพิษสวรรคต สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระโทมนัสโสกาครภาพ
 ถึงพระราชโอรสเป็นอันมาก แลให้แต่งการพระราชทานเพลิงพระศพ
 ตามอย่างมหาอุปราช สมเด็จพระบาทบรมนาถบรมขพิตรพระพุทธิเจ้า
 อยู่หัวทรงพระทัยบาเพญทานการกศลเป็นอเนกนุประการ

ครั้นลุคักราช ๕๖๓ บรมลุคก ทรงพระประชวรหนัก เสด็จ

(๑) เข้าใจว่า ตกคำว่า "บุตร"

สวรรคต อยู่ในราชสมบัติ ๗^(๑) พระพรรษา

(๒๐) รัชกาลสมเด็จพระศรีเสาวภาค

จึงท้าวพญาเสนาบดีมนตรีมหาทรงหลายพร้อมทั้งพระสังฆราชคาม
วาสอรณวาสปรักษากันเสด็จ อัญเชิญสมเด็จพระเจ้าลูกเธอพระศรี-
เสาวภาคซึ่งเสด็จพระเนตรข้างหนึ่ง ขนผ่านพิภพอิสริยยศบรรพชาธิปัตย์
ถวัลยราชประเพณีสืบไป สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้แต่งการถวายพระ-
เพลิงพระศพสมเด็จพระราชบิดา โทษราชประเพณี พระมหา กษัตริย์เจ้า
แต่ก่อน

ลศักราช ๕๖๔ ขาลศก พระศรีสุนทรอัญญาธิบดีศรีสุนทร
ขัญจนทศ ไทสมณฐานันดรเป็นพระพิมลธรรมอนันตปริชา ชำนาญ
ทรงไตรเพททางคศาสตร์ราชศาสตร์มีศิษย์โยมมาก ทรงมนตรีสร-
รักษ์^(๒) ก็ถวายตัวเป็นบุตรเลี้ยง ครองนนเชยวชาญคนทั้งหลายนับถือ
มาก จึงคิดกนกขหมนศรีสรักษ์แลศิษย์โยมเป็นความลับ ซ่องสุ่ม
พรรคพวกได้มากแล้ว ก็ปริวิตน้ออกเพลลาพลขำกัฟากันไปซุ่มพล ณ
ปรางควดคีร์รัตนมหาธาตุ ครั้นไต่อดมนกขตฤกษ์ ก็ยกพลมาฟัน
ประตมงคณสนทรเข้าไปได้ในท้องสนาม ขุนนางซึ่งนอนเฝ้าเอาความ
กราบทูลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตกพระทัยตะลึงไปเป็นครู่ จึงตรัสว่า
เวรแล้วก็ตามเถิด แต่อย่าให้ลำบากเลย พระพิมลเข้าพระราชวัง

(๑) ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า “๘”

(๒) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “จมนศรีเสารักษ์”

โตกให้กรมเอาพระเจ้าแผ่นดินไปให้พินณาไว้มั่นคง รุ่งชนไหมมณฑ
พระสงฆ์ขงสกุลรอยหนง ให้อุปเทยนสมาแล้ว ก็ให้สำเร็จโทษด้วย
ทอนจันทน์ เอาพระศพไปฝัง ณ วัดโคกพญา พระศรีเสาวภาคอยู่ใน
ราชสมบัติขหนงกบสองเดือน

(๒๑) รัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม

สมเด็จพระพิมล ธรรมเสด็จชน ผ่าน พิภพกรุง เทพ ทวาราวดี-
ศรีอยุธยา ทรงพระนามสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทรงธรรมอนมหา
ประเสริฐ ทรงพระกรุณาให้มนครศรีธรรมเกษเป็นอุปราชอายุ ๗ วัน มหา
อุปราชประชวรลง ๓ วันสวรรคต

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้ตั้งการพระราชทานเพลิง ตามอย่าง
อุปราช

ครั้งนั้นญุ่นเข้ามาค้าขายหลายลำ ญุ่นโกธว่าเสนาบดีมิได้
เป็นธรรมคบคคกนเซ ด้วยพระพิมล ฆ่าพระมหากษัตริย์เสีย ญุ่น
คมกนได้ประมาณห้าร้อยยกเข้าในท้องสนามหลวง คอยระดมเอาพระ
เจ้าอยู่หัวอนเสด็จออกมาฟังพระสงฆ์บอกหนงสือ ณ พระที่นั่งจอมทอง
สามหลัง

ขณะนั้นพอพระสงฆ์วัดประดู่โรงธรรมเข้ามาแปรอุปพาเอาพระ-
องค์เสด็จออกมาต่อหน้าญุ่น ครั้นพระสงฆ์พาเสด็จไปแล้ว ญุ่น
ร้องออดองชนว่าระดมเอาพระองค์แล้วเป็นโรจนาถึงเสียบแล้ว ญุ่นท่ม
เถียงกนเป็นโกลาหล

ฝ่ายพระมหาอำมาตย์ คมพลโตให้สุ ขณัฐยืนล้มตายเขื่อน
 มาก ญยืนแตกไปจากพระราชวังลงสำเภานั้นไป ตั้งแต่นั้นมาสำเภา
 เมืองญยืนก็มีโตเขามาค้าขายณ กรุงเลย พระมหาอำมาตย์ให้ไปเชิญ
 เสกข์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเข้าพระราชวัง เพลาเช้าเสกข์ออกทอง
 พระโรง พร้อมท้าวเสนาบดีมนตรี मुख ทั้งหลายทรงพระกรุณาตรัสว่า
 ราชการครั้งนี้พระมหาอำมาตย์มีความชอบมาก ให้เป็นเจ้าพญา
 กระลาโหมสุริวงค์ พระราชทานเครื่องอุปโภคบริโภคนั้น
 แล้ว สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชโองการให้วิเสทแต่งกษัตริย์
 ถวายพระสงฆ์วัดพระคัมภีร์เป็นนิจถาวร

ศักราช ๕๖๕ ปีเถาะคก สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้ชกพระมงคล
 ขพิตรอยู่ฝ่ายตะวันออกมาไว้ฝ่ายตะวันตก แล้วให้ก่อพระมรรูปใส่
 ในขันน (๑) มีหนังสือเมืองตะนาวศรีบอกเข้ามาว่า กองทัพพม่า (๒) ล้อม
 เมือง ขอพระราชทานกองทัพไปช่วย สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตรัสให้
 พญาพิไชยสงครามเป็นแม่ทัพ ยกออกไปถึงเมืองสิงขร นายทัพนาย
 กองบอกเข้ามาว่า เมืองตะนาวศรีเสียแก่ข้าศึกแล้ว สมเด็จพระเจ้าอยู่
 หัวให้หากองทัพกลับ

ศักราช ๕๖๘ ปีมะเมียคก ทรงพระกรุณาให้ปูนดินหน้าพระ
 วิหารเกลบไว้เป็นที่สำหรับถวายพระเพลิง ในขันนเมืองสระบุรีบอกมา

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "ขณัฐนั้น"

(๒) ,, ,, และฉบับพระราชหัตถเลขาว่า "กองทัพพม่ามอญ"

ตกกว่านักฎสงฆ์เป็นอเนกนุประการ แล้วให้ฝรั่งสองกอง^(๑) ตักทาง
 สกลมารคกว้างสิบวาตรงตลอดถึงท่าเรือ ให้แผ้วถางทขปรายให้ร่น
 รายเป็นถนนหลวงเสรีฯ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จกลับถึงท่าเรือ ทรง
 พระกรุณาสั่งให้ตั้งพระราชนิเวศน์ท่าหนักปากตะวันออก ให้ชอตำหนัก
 ท่าเจ้าสนุก ขณะนั้นฝนพายเอาดอกเลาผูกขี้ถวเรือไชย ทอดพระเนตร
 เห็นตรสว่างามคืออยู่ ครั้นเสด็จกลับถึงกรุงสั่งให้แปลงขี้ถวเรือเป็นเรือ
 กิ่งทรงพระกรุณาเร่งรึกให้ช่างสร้างมรรูปพระพุทธรูปบาท แลอาวาส
 บริเวณทางปวงสืบจงสำเร็จ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นไปกระทำการ
 คลองมิงามนทรสพสมโภชเจ็ดวัน แล้วเสด็จกลับยังกรุงเทพมหานคร
 ในชั้นนปรางควัดพระมหาธาตุทำลายลงจน^(๒) ชั้นครุฑพ่นอัสติง
 ลศักราช ๕๘๕ ปี ทรงพระกรุณาแต่งพระมหาชาติคำหลวง^(๓)
 แลสร้างพระไตรปิฎกธรรมไวสำหรับพระศาสนาขบบริบูรณ์ ครั้นณ
 วันพฤหัสบดี ขึ้น ๖ ค่ำ เดือนยี่ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงประสูติ
 เดือนหนึ่งกบสืบหกวันเสด็จสวรรคต พระเจ้าทรงธรรมอยู่ในราชสมบัติ
 ๒๕ พระพรรษา พระองค์มีพระราชบุตรสามพระองค์ พระองค์เป็น

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศและฉบับพระราชหัตถเลขาว่า "สองกล้อง"

(๒) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "จันทันครุฑพ่นอัสจรรย์"

(๓) ฉบับพันจันทนุมาศมีคำอธิบายตอนนี่ว่า "ปรากฏในบันทึกของสมเด็จพระเจ้าฟ้าธรรม
 ธิเบศ กรมพระราชวังบวรสถานมงคล ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ ซึ่ง
 ไปรคให้จารึกไว้ท้ายเรื่องนั้นโทปนันทสูตรคำหลวงว่า เมื่อแรกแต่งมหาชาติ
 คำหลวงนั้นจุลศักราช ๘๔๔ (พ. ศ. ๒๐๒๕ ตรงในรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลก
 นาด)

ปฐมนั้นทรงพระนามพระเชษฐาธิราชกุมาร พระองค์ที่สองนั้นทรง
นามพระพนัยศรีศิลป์ พระองค์ที่สามนั้น ทรงนามพระอาทิตย์วงศ์

(๒๒) รัชกาลสมเด็จพระเชษฐาธิราช

จึงเสนาพฤตมาตย์ราชปโรหิตาจารย์ทั้งหลาย มีเจ้าพญากระ-
ลาโหมสุริวงศ์เป็นประธาน ปรีกษาพร้อมกันอัญเชิญสมเด็จพระเจ้าลูก
เธอพระเชษฐาธิราชชนราชาภิเษกครอบครองกรุงพระนครศรีอยุธยาโดย
ราชประเพณี อยู่มาไท่เจ็ดวันพระพนัยศรีศิลป์เป็นพระอนุชาทรง
พระโอรสว่า มขมนตรีมิได้ยกสมบัติให้ ก็พาพรรคพวกของพระองค์
หลบหนีไปยังเมืองเพชรบุรีของสมพวกพลจะยกเข้ามา สมเด็จพระเจ้า
แผ่นดินตรัสทราบเหตุให้แต่งกองทัพออกไป พระพนัยศรีศิลป์มีทันได้
จัดแจง กองทัพล้อมจับได้กุมเอามาถวายทรงพระกรุณาให้ประหารชีวิต
เสีย ณ วัดโคกพญา แลชาวเมืองเพชรบุรีเป็นใจเข้าถวายพระพนัยศรี-
ศิลป์นั้น ให้เอาตัวเป็นตะพุ่นหญ้าช่างทงสน

อยู่มา ๔ เดือนเศษ มารดาเจ้าพญากระลาโหมสุริวงศ์^(๑) ออก
ไปตั้งการปลงศพ ณ วัดกุฎี^(๒) ข้าราชการฝ่ายทหารพลเรือนผู้ใหญ่ผู
น้อยออกไปช่วยนอนค้างแรมอยู่เป็นอันมาก ฝ่ายข้าหลวงเดิมพระเจ้า
อยู่หัวกราบทูลขยงเป็นความลี้ลับว่า เจ้าพญากระลาโหมสุริวงศ์ทำการ
ครองนใหญ่หลวงนัก หากเอาการศพเข้ามาขังไว้ เห็นที่จะคิดประทุษ

(๑) ความตก ฉบับพันจันทนุมาศว่า และฉบับพระราชหัตถเลขาว่า "ถึงแก่
กาลกิริยา แต่งการศพเสร็จแล้ว เจ้าพระยากระลาโหมสุริวงศ์..."

(๒) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "วัดกุฎีธาราม"

เจ้าพญากระลาโหมศรีวงศ์คทวงศ์ ขุนนางทั้งปวงเห็นยังไว้
 อารมณ์เป็นกลางอยู่มีลงใจเป็นแท้ จึงร้องสั่งหลวงพั้น^(๑) ให้กุมเอา
 ตัวขุนมหารมนตรี แลข่าวไพร่ซึ่งพ่ายเรือมานั้นไว้ให้สน หลวงพั้นก็
 กรอกันเอาขุนมนตรีแลไพร่ไปกุมไว้ ขุนนางทั้งปวงเห็นดังนั้นต่างคนตก
 ใจหน้าซ้กลางทุกคน เจ้าพญากระลาโหมศรีวงศ์เห็นดังนั้นจึงว่า บัดนี้
 พระเจ้าแผ่นดินว่าเราทำการประชุมขุนนางพร้อมมูลทั้งนคคการกขฏ ก็
 ท่านทั้งปวงซึ่งมาช่วยเรา โดยสุจริตนั้นจะมีพลอยเป็นกขฏด้วยหรือ
 ขุนนางทั้งปวงพร้อมกันกราบเรียนว่า เป็นธรรมดาอยู่แล้วอุปมา
 เหมือนนันทพานบรมโพธิสัตว์เป็นนายสำเภา คนทั้งหลายเดินสารไปค้า
 ไซ้ใบไปถึงท่ามกลางมหาสมุทร ต้องพายุใหญ่ สำเภา^(๒) อีปปาง
 อยู่แล้ว บรมโพธิสัตว์จึงคิดว่า ถ้าจะนั่งอยู่ดังนี้ ก็ระพากันตายเสีย
 สัพทางสำเภา จึงตั้งสัตย์อธิษฐานว่า ถ้าอาตมาจะสำเร็จแก่พระบรม
 โพธิญาณ ขออย่าให้สำเภานี้ในท้องพระมหาสมุทรเลย เกชอาน
 ภาพขารมีบรมโพธิสัตว์สำเภาก็มีไค้กลางล แล่นล่องถึงประเทศธานีซึ่ง
 จะไปค่านัน ก็เหมือนกาลอนเป็นครงน ถ้าท้าวพระกรรณานิ่งตายคน
 หนึ่งหลายก็จะพลอยตายด้วย ถ้าท้าวพระกรรณาคิดการรอดจากความตาย
 คนทั้งปวงก็จะรอดด้วย เจ้าพญากระลาโหมศรีวงศ์ได้ฟังขุนนางว่าดังนั้น
 หวั่นแล้วว่าเจ้าแผ่นดินว่าเราเป็นกขฏแล้วก็เราจะทำตามรับสั่ง ท่าน

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศ และฉบับพระราชหัตถเลขาว่า “ทะเลวงพั้น”

(๒) คงจะตกคำว่า “จะ”

ทั้งปวงจะว่าประการใด ขุนนางทั้งปวงกราบแล้วจึงว่า ถ้าท้าวพญาพระ-
 กรุณาทำการใหญ่จริง ข้าพเจ้าทั้งปวงจะขอเอาชีวิตสนองพระคุณตาย
 ก่อน เจ้าพญากระลาโหมสรวิวงศ์เห็นขุนนางทั้งปวงลงใจพร้อมโดย
 สัจจิต ก็จัดแจงเป็นหมวดเป็นกองกำหนดกฎหมายกันมั่นคง ครั้น
 เพลาชายสามโมงเศษจุดเพลิงเผาศพเสร็จแล้ว ใต้อุคตมฤกษ์เวลา
 เจ้าพญากระลาโหมสรวิวงศ์ก็ลงเรือพร้อมด้วยเรือขุนนางทั้งปวงสักร้อย
 ลำ คนประมาณ ๓ พันเศษสรรพด้วยด้วยเครื่องศาสตราวุธล่องมาชน
 ประตู่ไชย

วันนั้นเป็นวันเสาร์वार เจ้าพญากระลาโหมสรวิวงศ์ได้เสด็จทาง
 เก่งท่าขมาท่า ขุนนางและไพร่ตามมาเป็นอันมาก ครั้นถึงหน้าพระกาล
 จึงลงจากมาตงสตยอธัญฐานว่า ข้าพเจ้าปรารถนาพระโพธิญาณ ถ้าจะ
 เสร็จแก่พระพุทธสมบัตินั้นแท้ จะยกเข้าไปล้างมือสัจขอให้สำเร็จดัง
 ปรารถนา เสร็จอธัญฐานแล้วเพลาลบค้าจึงมาตงชมพู^(๑) อยู่ ณ วัด
 สุธาวาส ครั้นเพลาค่ำ ๘ โมง นั่งคอยฤกษ์พร้อมกันเห็นพระสารภี
 เสด็จมาแต่ประจิมทิศผ่านไปปราจีนทิศ ไตนี้มีตเป็นมหามงคลฤกษ์อัน
 ประเสริฐ ก็ยกพลเข้าประตุมงคลสุนทรให้ทหารเอาขวานฟันประตูเข้า
 ไปได้ ด้วยเศษระกฤษดาภินิหารใหญ่ยิ่ง ห้ามผู้ใดจะออกต่อต่านมิได้
 ก็กรูเข้าไปถึงท้องสนามใน ข้าหลวงเดิมซึ่งนอนเฝ้าประจำของร้อง
 กรายทูลเข้าไปว่า เจ้าพญากระลาโหมสรวิวงศ์ยกเข้ามาได้แล้ว พระเจ้า

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “ชมพูผล”

แผ่นดินไต่พังตกพระทัยนัก มีไต่คคอ่านที่จะต่อสู้ ออกจากพระราชวัง
 กษยพวกข้าหลวงเค็มลงเรือพระที่นั่งหนีไป เจ้าพญากระลาโหมเข้าไป
 พระราชวังไต่ รู้ว่าพระเจ้าแผ่นดินหนี สั่งให้พญาเคโซ พญาท่ายน้ำ
 ไปตามแต่ในเพลากลางคืนวันนั้น รุ่งขึ้นเจ้าพญาเคโซ พญาท่ายน้ำ
 ทนพระเจ้าแผ่นดิน หนีป่าโมกชน้อยล้อมจับมาได้ เจ้าพญากระลาโหม
 สรววงศ์ สั่งให้เขาไปสำเร็จโทษตามประเพณีกษัตริย์ พระเชษฐาธิราช
 อยู่ในราชสมบัติขงกษยเจ็ดเดือน

(๒๓) รัชกาลสมเด็จพระอาทิตย์วงศ์

ฝ่ายเสนาพฤตมาตย์ราชบุโรหิตทั้งหลาย จึงเอาเครื่องเบญจ-
 ราชกกุธภัณฑ์ไปถวาย เจ้าพญากระลาโหมสรววงศ์มิได้รับว่าเราทำ
 การทงนจะชิงเอาราชสมบัติหามิไต่ เพราะภัยมาถึงตัวแล้วกจาเป็น
 พระอาทิตย์วงศ์ซึ่งเป็นราชบุตรพระมหากษัตริย์นบนงมอยู่ ควรจะยก
 พระอาทิตย์วงศ์ชนผ่านสมบัติโดยราชประเพณีจึงจะชอบ ปรีกษาเสนา
 ขตทงปวงพร้อมแล้ว กราษาภิเษกพระอาทิตย์วงศ์ชนผ่านสมบัติ ครอง
 นนพระชนม์ไต่ ๕ พระพรรษายังทรงพระเยาว์อยู่นัก มิไต่รู้ทจะว่าราช
 กิจสิ่งใด มีแต่เทยวประพาสจับแพะจับแกะเล่น เจ้าพนักงานตองนำ
 เครื่องทรงแลเครื่องเสวยตามไปถวายทุกแห่ง แต่ทำตงนเป็นนรนตร
 ไต่ประมาณ ๖ เดือน มขมนตรทงปวงปรีกษากันว่า พระมหากษัตริย์
 เป็นตงน การแผ่นดินจะเสี่ยไป จำจะยกพระอาทิตย์วงศ์ลงเสี่ยจากเควต

ฉัตร ควรจะเอาราชสมบัติถวายเจ้าพญากระลาโหมสุริวงค์ ปรีกษา
 กันแล้วก็นำเอาเครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์มาถวายเจ้าพญากระลาโหม-
 สุริวงค์ ทูลพฤติเหตุซึ่งพระอาทิตย์วงศ์จะครองแผ่นดินไปมิได้ ข้าพเจ้า
 ทงหลายขอถวายพระราชสมบัติแก่พระองค์ จงทรงพระกรณารับทำนุ
 บำรุงสมณะพรหมณะอาณาประชาราษฎร์ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินจะไต่อยู่เย็น
 เป็นสุขเพราะเดชาภาพของพระองค์นั้นเถิด เจ้าพญากระลาโหมสุริ-
 วงค์ไต่ฟังมขมนตรีทงปวงมาอ่อนวอนตงนกรบว่าจะครองสมบัติ เสนา
 บคมนตรีมุขทงหลายมีความยินตงนกรบว่า จะครองสมบัติ เสนา
 วจ แล้วเสนาพญามาตย์ราชปโรหิตทวิชาจารย์พร้อมกันให้ ไหราธิบคิ
 หากฤกษ์กตงการพระราชพิทธิปราชคาภิเชก ในพระทงมิ่งคลามหา
 ปราสาท เจ้าพนักงานทงหลายกจคแตงตงสุวรรณเขบลิงกรตงนราชา
 อาสน์ ลาคทวยทงนราชสัท มิมหาเศวตฉัตรเป็นตงนอาพลทวยเครื่อง
 อภิรมชมสายพรายพรรณงามรมาศ กลคกกลงกระชิ่งแซกสลบ์สลอน
 บังสุริเยนทรบวรทวยมยุรฉัตรพิคชนิพรายเพร้ามเหาฟ้าราติเรก โดยราช
 ประเพณี ทงพระราชพิทธิ(๑) ไสยเวทเวททางคศาสตร์ทงประการ แล้ว
 ทงพญาคชสารยนสถิตช่ายชวา ทงพญาอคิรราชสถิตช่ายชวาพร้อม
 พลาพญทงทงปวงทงกกระทงการเสด็จ

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศ และฉบับพระราชหัตถเลขาว่า “ตงพระราชพิธิสงฆ์และพิธิ
 ไสยเวท...”

(๒๔) รัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง

ครนรุงขนรววารมหาศฤกษษอนอกมบรมทินกรประเวศ์เห็นอนภา
 ลยจำรัสดวง พระมหाराชครูปโรหิตทวิชาจารย์กเศัญเสด็จสมเด็จพระ
 พระเจ้าอยู่หัวสำอองค้อลงกตพญาสรวพารณขวรทวยแก้วกาญจน
 มณรัตนชชวาลโองาสเสร็จ เสด็จทรงพระราเชนทรยานมาชนอคมจันทร์
 ไพชยนต์มหาปราสาท พระราชครทงสองค้ปริโลคคพรหมทวิชาจารย์
 กเขามหาสังขทกษณาวรรตน์ประโคมแตรสังขทริยคนตรคือนทเกวรเป็น
 ประถม สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็เสด็จในหน้ามอองชำระพระบาท พญา
 ธรรมาธิบคกกลนหมองชยประโคมแตรสังขทริยคนตร คือนทเกวรเป็น
 ทศขวาร จึงเสด็จชนไพชยนต์มหาปราสาท สดตเห็นอบลลงกอาสน
 อดงการ หม่ทวิชาจารย์กเขามหาสังขทกษณาวรรตน์ประโคมแตรสังข
 ทริยคนตร คือนทเกวรเป็นทศขวาร สมเด็จพระสังฆราชราชาคณะ
 ทงปวง กัสวคพระพทธมนต์ถววยไชย พระมหाराชครูปโรหิต
 สภาวคศรพชาจารย์ทงหลายกแซ่ชองโอมอานอศวรเวทวิชณมนต์ถววย
 ชยพรอมเสร็จ กถววยมรธารากิเชกอาเคียรพาท สำหรัยการพระราช
 พทธิปราบคากิเชกพระมหากษทราธิราชเจ้าสขมา แล้วสมเด็จพระพทธิ
 เจ้าอยู่หัวกเถลิ่งสิงหขญุชร ณ พระที่นั่งมงคลาภิเชก อนชจทควย
 สุวรรณทรตโนภาส จึงเขิกท้าวพญาสามนตราช ราชตระกูล พฤตมา
 มาตย์ มขมนตรถววยขงคคแล้วเขิกสมโภชเลยงลกชนทงปวงเสร็จ
 ในคักราช ๕๕๒ ขมะเมยคก สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จชนผ่าน

ถว้ลยราชพิภพกรงเทพทวารวดีศรีอยุธยามหาสิลกกภพนพรัตนราชธานี
 ขรรคมยอกมพระราชนิเวศน์มหาสถาน ทรงพระนามพระเจ้าปราสาททอง
 พระองค์ทรงทศพิธพระราชธรรมอนันมหาประเสริฐ ครั้นรุ่งเช้าเสด็จออก
 ขุนนาง ทรงพระกรุณาตรัสปูนบำเหน็จเงินนสรพเพชภักดี เป็นพญาราช
 ภักดี เจ้ากรมพระคลังมหาสมบัติ พระราชทานเจียดทอง กระจับ
 น้าเท่า พานทอง เครื่องอุปโภคบริโภคเป็นอันมาก แลขุนนางซึ่ง
 สวามิภักคินนุกแต่งโดยควรแก่ฐานะคักดี พระราชทานเครื่องอุปโภค
 บริโภคเป็นอันมาก แลพระอาทิตย์วงศันนทรงพระกรุณาให้อยู่ในพระ
 ราชวังกบพระนมพลียง สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมพระอนชาองค์หนึ่งทรง
 พระกรุณาตรัสว่านองเรากนน่าใจกกขละหยายชามีไคมีหริโอดีปปะ จะ
 ให้เป็นอุปราชรักษาแผ่นดินต่างพระเนตรพระกรรณมิไค ให้เป็นแต่
 เจ้าพระชอพระศรีธรรมราชา ตั้งบ้านหลวงอยริมวัดสฐาวาส แลที่
 บ้านสมเด็จพระพนขหลวงนั้น พระเจ้าอยู่หัวให้สถาปนาสร้างมหาธาตุ
 เจดียมพระระเบียงร้อย แลมมพระระเบียงนั้น กระจ่าเป็นทรงเมรุทิศ
 เมรุรายอนรงนา แลกอบด้วยพระอโยสธพระวิหารการเปรียญแลสร้าง
 กุฎีถวายพระสงฆ์เป็นอันมาก เสร็จแล้วให้นามชอวัดไชยวัฒนาราม
 เจ้าอธิการนนถวายพระนามชอพระชิตเถร ราชาคณะฝ่ายอรญญวาสี
 ทรงพระราโชทิศถวายนิจภัตตรพระกลปนาเป็นนรินครมิไคชาค

คักราช ๕๕๓ ขันมะแมคก ทรงพระกรุณาให้ช่างออกไปถาย
 อย่างพระนครหลวงแลปราสาทกรงกัมพูชประเทศเข้ามาให้ช่างกระจ่า

พระราชวังเป็นที่ประทับร้อน ตำบลริมวัดเทพจีน สำหรับจะเสด็จขึ้นไป
นมัสการพระพุทธบาท จึงเอานามเดิมซึ่งถ่ายมาให้ชื่อว่าพระนครหลวง
และในปีสร้างพระนครหลวงนั้น ก็สถาปนาวัดพระศรีสรรเพชญ์เสร็จ
กระทำการฉลอง แลมีมหรสพสมโภชน์เป็นอนุสรณ์ประการ พระกฤษฎ
ญาณภาพพระบาทสมเด็จพระบรมนาถบรมขพิตรพระเจ้าอยู่หัวดำรงพิภพ
มณฑลสยสกลสีมาพระราชราษฎรเกษมสุขสนุกสบายเกศโภยันตราย
โรคาพยาธิก็เขายาง อีกหมู่เสนางคนิกโรยธาทรยหาญมั่งคั่งพร้อม
ไปช่วยพลช้างพลม้า พาผู้คนตักต้องฤศฤกษาหารก็บริบูรณ์ทั่ว
ประเทศนิคมชนบทพระยศเช่นชา^(๑)ไปนานาประเทศทั้งปวง ครั้น
สำเร็จการศึกพานิชเข้ามาค้าขายเป็นอันมาก

ศักราช ๕๕๔ บวชออกศึก ทรงพระกรุณาสร้างมหาปราสาททอง
องค์หนึ่งสิบแปดเศวตเสด็จ ให้นำมาว่าศิริโสธรรมมหาพิมานบรร
ยง^(๒) ในเพลากลางคืนสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระสุบินนิมิตว่า
สมเด็จพระอมรินทราบหาราช เสด็จลงมานั่งแท่นพระองค์ไสยาสน์ตรัสบอก
ให้ตั้งจักรพยุหะ แล้วสมเด็จพระอมรินทราบหาราชหายไป เพลาเช้า
เสด็จออกขุนนาง ทรงพระกรุณาตรัสเล่าพระสุบินในบาทพฤตมาจารย์
ทั้งปวงฟัง พระมหाराชคร พระครูปโรหิตโหราพฤตมาจารย์ถวาย
พยากรณ์ทำนายว่า เพลาวานนี้ทรงพระกรุณาให้ชื่อพระมหาปราสาทว่า

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "จีนชม"

(๒) "ศิริโสธรรมมหาพิมานบรรจง"

คิริยคโสธรมหาพิमानขรรยงกนิน เห็นไม่ตองนามสมเด็จจอมรินทรา
 ธิราช ซึ่งลงมาบอกให้ตั้งจักรพยหะ อันจักรพยหะนี้เป็นที่ตั้งใหญ่ใน
 มหาพิชัยสงคราม อาจข่มเสียได้ซึ่งขั้วจามิตรทั้งหลาย ขอพระราช
 ทานเอานามจักรอนันให้ชื่อพระมหาปราสาทว่า จักรวรรดิไพชยนต์
 มหาปราสาท ตามลักษณะเทพสังหรณ์ให้พระสubinนิมิตอันประเสริฐ
 สมเด็จพระอยู่หัวตรัสได้ทรงฟังก็มีพระทัยปริตายิ่งนัก จึงให้แปลงชื่อ
 มหาปราสาทตามคำพระราชครทงปวง

ในขันน พระราชเทวีประสูติองค์หนึ่ง พระญาติพระวงศ์เหลือบ
 เห็นเป็น ๔ กร แล้วปรกติเป็นสองกร สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตรัสแจ้ง
 ความเห็นมหัศจรรย์ ก็พระราชทานพระนามว่า พระนารายณ์ราช
 กุมาร ในขันนทรงพระกรุณาให้สร้างพระที่นั่งไอศวรรย์ทิพอาศน์ ณ
 เกาะบางนางอิน มีพระราชนิเวศน์ปรากฏประกอบพฤกษชาติรมรื่นเป็น
 ที่สำราญราชหฤทัย ประพาส ราชตระกูลสรียวงศ์อนงคนารทงปวง
 แล้วสร้างพระอารามเคียงพระราชนิเวศน์ถวายเป็นสงฆทานมีพระเจดีย์
 วิหารเป็นอาทิสำหรับพระศาสนาเสร็จบริบูรณ์ แล้วให้นามชอวคชมพล
 นิกายาราม

ในเดือนยี่ปลายขันน สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จไปโสกันต์พระ
 เจ้าลกเชอพระองค์อนนเกาะบ้านเลน โสกันต์แล้วพระราชทานพระนาม
 ชอเจ้าฟ้าไชย ๆ นันประสูตินอกราชสมบัติต่างขันนกับพระนารายณ์
 ราชกุมาร

คักราช ๕๕๕ ปีระภาคก ทรงพระกรุณาให้สถาปนาพระปรารักษ์
 วัดมหาธาตุอันทำลายลงเก่า เกิมในองค์สังสี่บเก่าวา ยอกนภาศุล ๓ วา
 ึ่งคักรสว่าทรงเก่าล้านัก ก่อใหม่^(๑) ให้้องคสังสี่น ๒ วา ยอกนภาศุล
 คงไว้ เขากันเป็นสี่น ๕ วา ก่อแล้วเห็นเพรวอยู่ ให้เอาไม้มะค่า
 มาแซกตามอิฐ^(๒) เอาปูนบวก ๕ เดือนสำเร็จ ให้กระทำการฉลอง
 เป็นอันมาก

ในปีนั้นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชขัตด้วยพระสนมอีก ๓
 พระองค์ ทรงพระนามพระไตรภวนาทิตยวงศ์องค์หนึ่ง พระองค์ทอง
 องค์หนึ่ง พระอินทราชาองค์หนึ่ง

เมื่ออาสาฬหมาสเข้าพระวสา สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระ
 ราชดำเนินด้วยสนมราชกัลยาออกไปนมัสการจุดเทียนพระวสาถวายใหญ่
 พุทธิปฏิมากร ณ วัดพระศรีสรรเพชญ์ เสด็จประพาสมาหน้าพระวิหาร
 ทอดพระเนตรเห็นพระอาทิตย์วงศ์ราชขัตพระเจ้าทรงธรรมชงยกออก
 เสียจากราชสมบัตินั้น ชนนงหอยเทออยู่หลังกำแพงแก้ว ๗ พระหัตถ์
 ตรัสว่าอาทิตย์วงศ์องอาจมีไคลงจากกำแพงแก้วให้คำ ลคพระอาทิตย์-
 วงศ์ลงจากยศให้ ไปปลุกเรือนเสาไม้ ไม้สองห้องสองหลังริมวัดท่าทราย
 ให้อาทิตย์วงศ์อยู่ ให้คนอยู่ด้วยสองคนแต่พอตักน้ำหุงข้าวสังแล้ว
 เสด็จเข้าพระราชวัง

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "ก่อไม้ ในองค์"

(๒) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "ตามอิฐ"

ในคืน ๑๒ นั้น ทรงพระกรุณาสั่งว่า พันเทศกาลราชฎรเกษว
 ชาวแล้ว จึงเสด็จไปนมัสการพระพุทธรูป ให้ช่างขึ้นไปตกแต่งพระ
 ตำหนักใต้^(๑) ธารทองแดงแลให้ไขนํ้ามาแต่ง^(๒) ธารทองแดงให้
 สุกสนาน แลทางสถลมารคแต่ท่าเจ้าสนุกขึ้นไปท้ายพิภพนั้น คิดให้
 มีน้ำแลศาลาโดยระยะทาง ผู้คนจะได้อาศัย เสนาบดีรับพระราช
 โองการแล้ว ก็ยกช่างแลไฟขึ้นไปเกณฑ์แบ่งให้ตกแต่งพระตำหนัก
 ท่าเจ้าสนุก แลแบ่งให้ทำศาลาชด้อย่างโคมคต้ายล้อยโคกนั้น ชด้อย
 ริมต้นโคกจึงให้ชด้อยโคก แล้วชด้อย^(๓) ทำศาลากลางทางพอพระ
 สังฆแลสามเณรเดินขึ้นไปเห็นทำศาลาอยู่ เจ้าสามเณรจึงว่าศาลา
 ทั้ง ๕ ห้องคนเสียสักห้อง^(๔) ก่อเป็นฝากรงให้คนจะได้อาศัยนอน
 ถ้าไม่มีฝาสื่อจะกินเสีย ช่างทั้งปวงฟังเจ้าสามเณรว่าเห็นชอบด้วยก็
 ทำตาม ครั้นทำแล้วจึงให้นามชื่อว่าศาลาเจ้าสามเณร^(๕) และที่
 ค่ายลหนองคณฑินนมม่น้อยแล้วก็ทำศาลาไว้สำหรับอาศัย แลไฟ
 ชึ่งทำศาลาลงไปตักน้ำกินได้คณฑินใบหนึ่งจึงให้ชดหนองคณฑิน แล
 ช่างกองใหญ่ยกขึ้นไปทำพระตำหนักริมลำธารท้ายธารทองแดงคิดทศ
 ท่อนำขี้ตึกให้ไหลเซียวมาแต่ธารทองแดง อันพระราชนิเวศน์ซึ่งทำ

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "ใน"

(๒) ฉบับพระราชหัตถเลขาและฉบับพันจันทนุมาศว่า "มาแต่"

(๓) ฉบับพระราชหัตถเลขาและพันจันทนุมาศว่า "แล้วขึ้นไป"

(๔) ฉบับพระราชหัตถเลขาและฉบับพันจันทนุมาศว่า "สองห้อง"

(๕) ฉบับพระราชหัตถเลขาและฉบับพันจันทนุมาศว่า "ศาลาเจ้าเณร"

นั้นในคองพฤกษาชาติบรมนชอชค (๑) เป็นที่สำราญราชหฤทัยขันธเรศตรี
 คีวรกษัตริย์สรรพแสนสนก แล้วก็คิมนทางชลชลลาให้ไหลล้นลงมา
 ยิงห้วยศิลาทาศ จึงให้นามชื่อพระราชนิเวศน์ธารเกษม แล้วให้ვნจรก
 นำออกไปตกแต่งธาร โศกปลายธารทองแดงก็เป็นที่ประพาสแห่งหนึ่ง
 แต่ตกแต่งพระราชนิเวศน์ธารเกษมแลธารทองแดงบริเวณพระพุทธรูป
 แลสถลมารคทั้งปวง ๓ เดือนก็เสร็จ จึงให้เสนาพฤคมาตย์ทำ
 รายการมากราบทูลพระกรุณาให้ทราบทุกประการ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
 ตรัสไต่ฟังก็คิพระทัยปราโมทย์ยิ่งนัก จึงมีพระราชกำหนดสั่งสมหนายก
 ว่า เดือนสิบ ๒ ค่ำจะไปนมัสการพระบรมพุทธรูป ให้เตรียมการ
 โดยชลมารคสถลมารคให้พร้อม สมหนายกรับพระราชโองการแล้ว
 กำหนดกฎหมายสั่งทุกพนักงาน เจ้าพนักงานทั้งปวงก็ให้ล่องไปจัดแจง
 การทุกกระบวนพร้อมเสร็จครั้นถึงณคฤมาสถนสองค้ำ เพลารุ่งแล้ว
 สองนาฬิกาแปรคยาท สมเด็จพระบรมพิตรพระพุทธิเจ้าอยู่หัวทรงขยาทแล้ว
 ก็ทรงเครื่องสรรพาวุธขวยแก้วกาญจนกนกรัตนามัย สำหรับ
 พิษยราชยทธรองราชาวุธสรรพเสร็จ ก็เสด็จล่องสู่พระที่นั่งไกรสรमुख
 พิมานชยจักรรัตนพิพฒนควยเครื่องสูงไสวขวร ธิงชยธงฉานอลังการ
 ควยเรือคันทงหลายเคียรคาศ เรือเสนาพฤคมาตย์ราชกลขนหลวง
 คันทงออกปลายเชือกทั้งปวง ก็เข้าขยฉลากเป็นขนคอคคแออรณพ ครบ
 ทงเรือพระประเทียขทุกกรม สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ให้เคลอนกระบวน

(๑) ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า "ขันจิต" ฉบับพิมพ์จันทนุมาศว่า "ขันจิต"

พยหะยาตราไปโดยแนวชลมารค กำหนดระยะทางแต่ขนานประจำท่า
พระราชวังหลวงถึงที่ประทับรอนพระนครหลวงเป็น ๓๕๖ เส้น พักปลา
พลทั้งหลาย รับพระราชทานเป็นสขารมย์สขาย ครั้นเพลาชายแล้ว
๒ นาฬิกาเสด็จกรีพลาพลาเนาเวศไปโดยลำค้ำชลมารค เป็นระยะทาง
๖๖๑ เส้น เพลาชายแล้ว ๔ นาฬิกาเศษ^(๑) ในเพลาย่ำนั้น^(๒)
เจ้าพนักงานทั้งหลายก็^(๓) ตรวจจักษุตรงคเสนางคพยหะยาตรา เข้า
จับฉลากประจำลำรวราย^(๔) โดยตำแหน่ง แลรถพระประเทียบก็เรียบ
เรียงเป็นระยะอยู่โดยขบวนสรรพเสด็จ

ครั้นเพลารุ่งแล้วนาฬิกาหนึ่ง ๖ ยาท สมเด็จพระมณเฑียรมณฑลพิตร
พระพทธีเจ้าอยู่หัว ก็ทรงเครื่องสำหรับพิชยสงครามเสด็จเสด็จทรง
ช้างต้นพังกนรรวิหค ทนงรองบุษบกเบญจาลงการควยพระที่นั่ง
พุกตาทองขลุ่ยลาย^(๕) พรรณรายด้วยแก้วกาญจนมณเฑียรต้นชชวาล
โอภาสด้วยเครื่องอภิรมย์จรจรเขศวตฉัตรชมสายลายสุวรรณพรรณ
กลดกลึงกรรชิงมาศคาศาษาการจนาควยมบรรณตรพคชนิ จามรขิงรวิวร
ไพโรจน์ประดับสรรพด้วยหมุกฉินทรคังกน แฉกแซงค้ำค้ำพงค้ำ

(๑) ฉบับพระราชหัตถเลขาและฉบับพันจันทนุมาศ มีความต่อออกไปว่า "ถึงท่าเจ้า
สมุท ก็เสด็จขึ้นพระราชนิเวศน์ ประทับแรมอยู่ สองแรม"

(๒) ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า "ในเพลานั้น"

(๓) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "ก็ยก"

(๔) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "เรือราย"

(๕) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "บวรขลุ่ยลาย" ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า "บุขลุ่ยลาย"

ทงหม่อศควาเรงรื่องเหตุหรรษ์เนียรนาท หม่พหลราชรถเวียงระคัย
 งอนงามไสว หม่พลาพลไกรกคัยคังพรังพร้อมโดยชบวนเสด็จ เสด็จ
 ทรงรถพระประเทียขทาวนางพระสนมบริพาร สม่เด็จพระเจ้าอยู่หัวก็
 เคลื่อนพลทวยหาญพยุหะบาตราโดยแถวรดิยาทุเรศอรญูร์มระรินระหง
 รโหฐานพนลิก อธิกตวยศัพทสำเนียงเสียงกาหลมอังกกลองชนะโครม
 ครน เพียงแผ่นพนพสธาคลกมีปนาท อนันขวรรราชอนงคั้งในรถพระ
 ประเทียขเรียบเรียงกชวณกนเมียงเมิลชมรกกษาชาติอนผลิตช่อต่อผลเป็น
 พุ่มพวงผกานาเนกในแนวพนลทิวเดือนทรศีสถานค่านคง ก็เสด็จตรงไป
 ยังพระราชนิเวศนตาหนกธารเกษม เพลารุ่งเช้าสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
 เสด็จพยุหะบาตรามาณมัสการพระพุทธาทกระทำสการบูชาเป็นม โหฬาร
 ยงนค แล้วให้มมทรสพสมโภชเจ็ดเวนเป็นกำหนด พระองค์บริจาค
 ราชทวยเป็นทานแก่ยากพรณิพกทุกวันเป็นอนันมาก สม่เด็จพระเจ้า
 อยู่หัวเสด็จนมัสการเช้าเย็นมิไคขาดจนครบเจ็ดเวน แล้วเสด็จประพาส
 ธารโศกธารทองแดงแลห้วยเขาถ้ำธารเสด็จ ก็เสด็จกลับยังกรุงเทพ
 มหานครครืออยุธยา

(๑) ลุคักราช ๕๕๗ ปีกุนสัปตศก สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว
 เสด็จไปพระราชทานเพลิงพระเจ้าลูกเธอฝ่ายใน ณ วัดไชยวัฒนาราม
 ได้เนื้อในท้องเผาไม้ไหม้สงสัยว่า ต้องคุณ ครั้งนั้นประชาราษฎร์ลือ

(๑) ที่เรียงด้วยตัวเอนนี้ ต้นฉบับลานชาล ได้คัดความจากฉบับพระราชหัตถเลขา

เดิมลงไว้ให้ครบ

กันว่าจะให้คืนตำรับตำราที่หมอบู๋เฒ่าผู้แก่ต่างคนกลัวความผิด บรรดา
มีตำรับความรู้ วิชาการก็ทิ้งหน้าเสียสิ้น

ศักราช ๕๕๔ ปีชวดอัฐศก สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้รื้อเทวสถาน
พระอิศวรพระนารายณ์ขึ้นมาตั้งยังชุกุน ในบั้นนี้ให้ยกกำแพงพระ
ราชวังออกไป ให้สร้างพระมหาปราสาท พระวิหารสมเด็จ วันหนึ่ง
เสด็จมาทอดพระเนตรเรือกึ่ง ข้างรับพระราชทานอยู่ยังมีได้ติดตามเรือ
กึ่ง ทรงพระกรุณาให้นายมันมหาดเล็กบ้านนอก เอาตาเรือกึ่งติดเข้า
กลับตาซ้ายติดตามขวา หางตาเรือก็กลับไปข้างบักวี ทอดพระเนตร
เห็นตรัสว่า คืออยู่ ให้เอาตามนายมันมหาดเล็กนั้นเถิด พระราชทานเงินตรา
ห้าตำลึง เสื้อผ้าสำหรับหนึ่ง ในวันบั้นนั้นตรัสเพ็ญเดือนแปดเสด็จออกไป
ปฏิบัติพระสงฆ์ ณ วัดไชยวัฒนาราม สมเด็จพระเจ้าลูกเธอทรงพระเยาว์
ก็เสด็จตามไปหลายพระองค์ แต่พระนารายณ์ราชากรมพระชนม์ได้
ห้าพรรษาประจวบ พระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาตรัสว่า บัวข่อยอยู่แล้ว
อย่าตามไปเลย เพลาเช้านั้นฝนตกพรำอยู่ พระนารายณ์ราชากรม
เสด็จออกไปเล่นที่เกษ พระนม^(๑)พลึงทลห้ามก็ไม่ฟัง จะถวาย
พระกลดกห้ามเสีย พระนมพลึงจนใจก็ต้องเล่นอยู่ด้วย พระองค์
ขนิษฐาเส้าหลักไชยอยู่ อสนีลงท้องหลักไชยแตกตลอดลงไปจนกิน
พระนารายณ์ราชากรมจะไต่เป็นอนตราขายห้ามไต่ พระองค์ขนิษฐาหลัก
ไชยทรงพระสรวลอยู่ตามประสาพระเยาว์ แต่พระนมพลึงสลับไปสิ้น

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “พระสนม” แต่เข้าใจว่า “พระนม” จะถูกว่า

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ไคยินเสียง อสนี สนนตรง พระราชวัง กตก พระทัย
 ตรัสให้ข้าหลวงเข้าไปค ข้าหลวงเข้าไปกลับออกมากราบทูลตามซึ่งมี
 เหตุนี้ให้ทราบทุกประการ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงทราบดังนั้น เรง
 ให้หมอบเข้าไปแก้คนทั้งปวง ครั้นปฏิบัติพระสงฆ์แล้ว เสด็จกลับเข้า
 มาพระราชวัง ทอดพระเนตรเห็นรอยอสนีประจักษ์ ทรงพระกรรณา
 ตรัสว่า ราชบุตรเรานี้มีบุญอยู่ แล้วให้สมโภชสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ
 พระนารายณ์ราชกุมารสามวัน

ศักราช ๕๕๘ บดินนพคก พระอาทิตย์วงค์คคคกขขนนางซึ่งเป็น
 โไทย ถอดเสียดจากราชการแต่ก่อนนั้น ครั้นไคพวกสองร้อยเศษ
 เพลาย่ามอรงเบคประต กกรกนเข้าไปในพระราชวังถึงหน้าสิงห์(๑)
 สรรเพชญ์ปราสาทโหรองอออง สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไม่ทันรู้พระองค์
 กลางเรือพระที่นั่งลอยอยู่หน้าขนานประจำท่า ตรัสให้ตำรวจไปเร่งขนนาง
 เข้าไปจับเหล่าร้าย เสนาบดีทั้งปวงรักพากันคุมไพร่เข้าไปไล่ตีพวกพล
 พระอาทิตย์วงค์แตกกระเจกกระเจาย จับตัวพระอาทิตย์วงค์ไค สมเด็จพระ
 พระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นพระราชวัง สั่งให้พิจารณาเอาพวกกบฏซึ่งคบคิด
 กยพระอาทิตย์วงค์ไคสน ก็สั่งให้ออกไปประหารชีวิตเสีย ณ ตแลงแกง
 รุ่งขนวนหนิงนายช่างต้นโคขตรเล่นหมากรุกอยู่ในโรงช่าง อสนี
 ลงตองนายช่างตาย แต่ช่างต้นโคขตรจะไคเป็นอนตราายหามิไค
 ลศักราช ๑๐๐๐ บขาลสาเวทคคก สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตรัส

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศและฉบับพระราชหัตถเลขาว่า "สิงห์"

ปรีกษา แก่เสนาพฤตมาตยราชปโรหิตทั้งหลายว่า ยศันจุลศักราช
 ถวัน ๑๐๐๐ ปี การกลียคจะบังเกิดไปภายหน้าทั่วประเทศธานีใหญ่
 น้อยเป็นอันมาก เราคิดว่าจะเสียดขารมิลยศักราช ยศันขาลสำเรทธิศก
 จะเอากนเป็นสำเรทธิศก ขนคิตถวารจันทรเถลิงศกให้กรุงประเทศธานี
 นิคมชนบททั้งปวงเป็นสุขไพศาลสมบูรณคจทวาทรรยคท่านทั้งหลายจะ
 เห็นประการใด เสนาบดีมนตรีมุขมาตยากรายทลพระกรณาว่า ซึ่ง
 พระราชดำริทรงเพราะทรงพระเมตตาแก่สัตว์โลก ได้ชื่อว่าสัมมา
 สังกยปะญาณสัมปยุตตสังขาริก ประการหนึ่ง สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
 ทรงพระทัยบำเพ็ญทานการกศลเป็น สา สุนปถัมภก ในพระพุทธ ศาสนา
 อปรมาเหมือนเนอนาบริสทธิค้อยแล้ว จะหว่านพืชสิ่งใดลงก็จะไคผล
 เป็นแท้ ซึ่งพระ (๑) องค์ตั้งพระทัยจะลบศักราชให้ประชากรราษฎรเป็นสุข
 นั้น เห็นเทพยเจ้าก็จะช่วยให้สมพระทัยปรารถนา สมเด็จพระเจ้า
 อยู่หัวตรัสได้ทรงฟังมุขมนตรีกราบทูลดังนั้น มีพระทัยโสมนัสปราโมทย์
 ยิ่งนัก จึงให้พฤตมาจารย์ผู้รับพระราชพิธี ไปจัดแต่งการทั้งปวง
 พฤตมาจารย์รับพระราชโองการแล้วก็ให้กฎหมายสั่งทุกพนักงาน ให้ตั้ง
 เขาพระสุเมรุราช หน้าจักรวรรดิไพชยนต์มหาปราสาท มีเขาไกรลาส
 และเขาสัตถภัณฑ์ล้อมพระเมรุเป็นชั้น ๆ ออกมาแล้ว ให้ช่างกระทำรูป
 อสุรกุมภัณฑ์ คณธรรพ์ ทานพฤษีสิทธิวิทยาธร กิณนรนาคสุบรรณ
 ทั้งหลาย รายเรียงโดยระยะเขาสัตถภัณฑ์ แล้วให้ช่างทำรูปสมเด็จ

(๑) ที่เรียงด้วยตัวเอนนี้ ต้นฉบับลานขาด ได้คัดความในฉบับพระราชหัตถเลขาเติม
 ลงไว้ให้ครบ

อมรินทร์ราชโดยอนคยศักดิ์เทวราช จึงเอาแผ่นสุวรรณชาติลิขิต
 อักษรด้วยชาติหรรคณเป็นคักราชใหม่บรรทคหนึ่ง เป็นคักราชเดิม
 บรรทคหนึ่งใส่พานทองจำหลักสรรพางค์ วางไว้หน้าสมเด็จจอมรินทร์
 ไท้มหาเศวตฉัตร ฅบอคเขาพระสีเนรราชแลเชิงเขาสัตตภณทั้ทั้งแปด
 ทิศนั้นนักทำรูปช้างอัฐคชยน อาทคคือบูรพาไ้วพญาเศวตกฤษุชร ทิศ
 อากเฉย โรมหัตคินทรสีพระเพลิง ทิศทักษิณรัตนาศกฤษุชรสีกั้ว
 มุกดา ทิศหรรคคือญชนสนลบล ทิศประจิมโกมทกฤษุชรสีกั้วไพฑริย
 ทิศพายัพสารนลาชเรศรสีกั้วอินทนิล ทิศอีสานเศวตคชาธารสีขาว
 อ่อน แลหว่างช้างอัฐคชนนักวางอศักราชแปดหมู่ นอกนันทังราช
 วัตคตรองชัย องประฎากแลคณกลวยคณออย ประคัยคั้วยพุ่มพนม
 ขยปลาชาติต่าง ๆ เป็นมโหฬารคากายแลคังพิทธิไสยคาสตร ฅเชิงเขา
 สัตตภณทั้ทั้งสทศ รอยรายแตรสังขคريبคณคั้ว พณพาทยฅมองชัย
 เภรบณเทาะวักกาล แลวเทยขนคพลตงกลาชาตรเป็นชน ๆ ออกมา
 มากนักแลในจังหวัดไพชยนคั้วมหาปราสาทกรจนาตคแตงพระทนงขลลنگ
 อาสนอนวิจิตรไ้วเบญจราชกคณคั้ว แลวเชยพระพทธปฏิมากรแล
 พระไตรปิฎกธรรมมาตงเป็นประธาน นิมนคั้วพระสงฆั้วราชาคณะคามวาส
 อรณวาสมาสวคพระพทธปริตมหามงคคสตรอนประเสริฐุ ทวีชาจารย์
 จคแงการทงปวงนนเสริจ จึงกราขทลสมคั้วพระเจ้าอยุ่หวัให้ทราบ
 ทุกประการ
 ครนไคคั้วภวารมหามงคคฤกษั สมคั้วพระบาทบรมนาถบรมบพิตร

สำหรับจะไปรยทานพร้อมด้วยเสนางคนิกกร ทวยหาญโดยพระราช-
 บริหารโดยเสด็จนั้นมีได้ ครั้นออกจากทวารพระราชวังแล้ว พระเจ้า-
 อยู่หัวก็ไปรยทานแก่ยากพรณิกทุกทั้งหลาย แล้วเสด็จไปถึงกลัป
 พฤกษตนโตก็หยุดให้เจ้าพนักงานชงชมนอนั้นไปรยทาน แลหว่างต้น
 กลัปพฤกษพระองค์ก็ให้หยุดไปรยทานไปโดยลำคัยจนรอยพระนครแล้ว
 เสด็จเข้าพระราชวัง

ในลำคัยเดอนนั้น สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบริจาครพยแลพระราชพาหนะ
 กระทำสัตตสคกมหาทานเป็นทานแก่พราหมณทวิชา แลยากพรณิก
 ทั้งปวง เป็นอาทคโคชารอยหนึ่ง มารอยหนึ่ง ทาสชายรอยหนึ่ง
 ทาสหญิงรอยหนึ่ง เงินรอยชง ราชรถรอยหนึ่ง แลแต่งการออกสนาม
 มิมหรสพสมโภชตรवारเป็นมโหฬารากการยิ่งนัก

ในบั้นนั้นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวใหม่พระราชสารไปกรุงรัตนะบระอิงวะ
 ในพระราชสารนั้นว่า สมเด็จพระเจ้ากรุงเทพนหานครครอยชยาอนเสด็จ
 ปรายคากิเชกผ่านพิภพโอสวยสวรรยาธิบคยถวสยราชประเวณี มี
 พระราชหฤทัยห่นวงนำวพระบรมโพธิญาณบำเพญทานการกุศลเป็นอจล
 ศรททาแท้มีไคหวาคไหว่ ตั้งพระทัยแต่ที่จะรอสตัวให้พนห้วงมหรณพ
 นทธารกล่าวคอสงสารวิฏ ขคินเห็นว่ากระลยคจะถึงแก่สตัวทงหลาย
 ทวประเทศธานีใหญ่่นอยทงปวง เพราะคักราชถวน ๑๐๐๐ ปีชาล
 สมฤทคคก จึงอตสาหะกระทำสัตยาธิษฐาน ตั้งพระราชพิทคิลยคักราช

เอากันเป็นสัมฤทธิศกชนกถวารจันทรเถลิงศกเป็นทวารยุค เพื่อจะให้
 กรุงประเทศธานีใหญ่น้อยทั้งปวงเป็นบรมสุขสมบรมทวักน ให้พระเจ้า
 กรุงองวะแลเมืองขอมชฌณฑลเสมาทั้งปวงใช้ศักราชตามพระนครศรีอยุธยา
 ลบนเดก ส่งพระราชสาธไปเมืองทองอให้ส่งไปกรุงองวะ

ครั้นศักราช ๑๐๐๒ ปีมะโรงศก พระเจ้ากรุงองวะแต่งทูตาทนทต
 ทลพระราชสาธมา แลในพระราชสาธนั้นว่า พระเจ้ากรุงรัตนบระองวะ
 อนตงอยู่ในธรรมศาสตร์ราชศาสตร์ แลมีข้อแกวข้อทองเป็นพนเมือง
 ขอจำเริญทางพระราชไมตรี มายังสมเด็จพระเจ้ากรุงทวาราวดี ทวย
 แจงกตศัศพิทไปว่า สมเด็จพระเจ้าทรงธรรมนนทวงคตแลแล้ว พระองค์
 เสด็จขนผ่านพิภพตามราชประเพณี มีพระกิตติยศกิตติคุณใหญ่ยิ่ง
 กว่ากษัตราธิราชแต่ก่อน กอรับทวยปราสาททองแลเศวตกัญชราชติ
 ทวประเสริฐเป็นศรีเมืองนน ฝ่ายกรุงรัตนบระองวะมีความยินดีนิก
 บคนให้ทูตาทนทตมาถามข่าวพระศัพตามประเพณีแลจำเริญทางพระราช-
 ไมตรีทวย ประการหนึ่งซึ่งพระองค์จะให้ ใช้ศักราชตามพระนคร
 ศรีอยุธยา น ฝ่ายกรุงพกามประเทศแลรามัญประเทศได้ใช้ศักราช
 เดิมหลายชวกษัตริย์มาแล้ว ครั้นจะใช้ตามมีพระราชสาธไปนั้นเกรงจะ
 พนเพื่อน ซึ่งพระเจ้ากรุงทวาราวดีลยไต่กให้พระองค์ใช้เดก ครั้นแปล
 แลแล้วสมหนายกเอากรายทลพระกรณาทรงเคองพระทัยตรัสว่า ไอ้พม่า
 มั่นมิใช่ตามเราก้แลแล้วไป

ครั้นนนเสด็จออกมุขเด็จจักรวรรคไพชยนต์มหาปราสาท เขิก

แยกเมืองเข้าถวายบังคมตรัสพระราชปฏิสันถารสามนต์แล้ว ^๕สั่งให้
 เลียงแขกเมืองกเสด็จเข้า ^๕เจ้าพนักงานยกของมาพระราชทาน ^๕แขก
 เมืองมิไต่รับพระราชทาน ^๕ว่าอย่างธรรมเนียมกรุงอังวะ ^๕ถ้าทันทต
 ไปเยือนพระศพห้ามมิให้รับพระราชทาน ^๕เพลาเย็นสมหนายกกราบทูล
 ทรงพระกรุณาให้ ^๕ต่อว่าแขกเมืองว่า ^๕อย่างธรรมเนียมกรุงพระนคร
 ศรียชยา ^๕ถ้าไปเยือนศพแต่งของให้บริโลกให้ ^๕อิมหน้าจึงได้ชื่อว่า
 นขถอกน ^๕นตวมาถงกรุงพระนครศรียชยาแล้ว ^๕ไม่รับพระราชทานนั้น
 ไม่นขถอกกรุงพระนครศรียชยาหรือ ^๕ว่าสิ่งของซึ่งพระราชทานนั้น ^๕ไม่ค
 เหมือนกรุงอังวะ ^๕ถ้าไปต่อว่า ^๕แขกเมืองคอกังไม่รับพระราชทาน ^๕ก็
 ให้เอาสิ่งของราตรคศิระลงแล้ว ^๕ขบเสี่ยจากเมือง ^๕เจ้าพนักงานก็ไปต่อ
 ว่า ^๕โดยพระราชโองการแขกเมืองก็มีไต่รับพระราชทาน ^๕เจ้าพนักงานก็
 เอาสิ่งของราตรคศิระแขกเมืองแล้ว ^๕ขบเสี่ยจากพระนคร

ศักราช ๑๐๐๓ ^๕ขมะเส็งศก ^๕สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระ
 ราชทานลงไป ^๕ประพาสพระที่นั่งไอศวรรย์ทิพอาสน์ ^๕วนนนเสด็จอยู่แรม
 เพลา ^๕ค่ำเสด็จออกมา ^๕นอยหน้ามข ^๕สมเด็จพระเจ้าลูกเธอพระนารายณ์
 ราชกุมาร ^๕สองโคม ^๕อสน์ ^๕ลงตองหน้า ^๕น ^๕แวน ^๕ประคิขแลรูป ^๕สตัว ^๕ตก
 กระจาย ^๕ลงมารอบ ^๕พระองค์ ^๕สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ^๕แล ^๕สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ ^๕จะได้
 เป็น ^๕อน ^๕ตรา ^๕ย ^๕ห ^๕าม ^๕มิ ^๕ไต่ ^๕ทรง ^๕พระ ^๕กรุ ^๕ณา ^๕ให้ ^๕พระ ^๕โ ^๕ห ^๕รา ^๕ทำ ^๕นา ^๕ย ^๕ถ ^๕ว ^๕าย ^๕พ ^๕ยา ^๕กร ^๕ณ์
 ว่า ^๕เป็น ^๕ม ^๕ห ^๕า ^๕ศ ^๕ุ ^๕ณ ^๕ิ ^๕ม ^๕ิต ^๕จะ ^๕ทรง ^๕พระ ^๕ก ^๕ฤ ^๕ษ ^๕ฎ ^๕า ^๕ธิ ^๕การ ^๕ย ^๕ง ^๕ข ^๕น ^๕ไป ^๕แล้ว ^๕จะ ^๕ได้ ^๕พระ
 ราช ^๕ลา ^๕ภ ^๕า ^๕ท ^๕าง ^๕ป ^๕ระ ^๕เท ^๕ศ ^๕ถ ^๕ง ^๕เท ^๕อ ^๕น ^๕๑๐ ^๕ก ^๕า ^๕ข ^๕น ^๕อะ ^๕ล ^๕ิ ^๕ม ^๕ม ^๕ต ^๕ห ^๕ร ^๕า ^๕ล ^๕ก ^๕ค ^๕า ^๕เม ^๕อ ^๕ง

เทศบรรทมกพรรณผ้าน้ำแล้ได้มาเทศสง ๓ คอก ๒ นว เข้ามาถวาย ๒ ม้า
 กยกันหยนผกคามถมยาราชาวคัประคยนพรตณเลมหนง ส้งของนอก
 นนเป็นอนมาก

คักราช ๑๐๐๕ ปีมะแมศก พระโหราถวายฎีกาว่าในสามวันจะ
 เกิดเพลิงในพระราชวัง สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตรัสได้ทรงฟังตกพระทัย
 ด้วยพระโหราคนนั้นแม่นย้านัก ครองหนังสืออยู่ในพระที่นั่งไพชยนต์
 มหาปราสาท มุสิกลงมาทรงพระกรุณาเอาขันทองครอบไว้ ให้หา
 พระโหรามาทนาย พระโหรากำนวณแล้วทูลว่าสัตว์ ๕ เท้า ทรงพระ
 พระกรุณาตรัสว่า กิตัว พระโหรายกำนวณแล้วทูลว่า ๔ ตัว ทรง
 พระกรุณาตรัสว่า สัตว์ ๒ เท้านนถกอยู่ แต่ทว่าสัตว์นั้นผิดแล้ว
 ครนเขคชนทองชนเห็นลกมุสิกะกลานอยู่ ๓ ตัวกยแม่ตัวหนึ่งเป็น ๔ ตัว
 ก็ทรงพระกรุณาตรัสสรรเสริญพระโหรายกคิดว่าคัแม่นกว่าตาเห็นอีก ให้
 พระราชทานเงินตราชงหนง เสือผาสองสำรบ แต่นนมากเชอถอพระ
 โหรายกคันัก ครนทรายว่าจะเกิดเพลิง จึงมีไว้พระทัยให้ชนของเท
 พระราชวังออกไปอยู่วัดไชยวัฒนาราม ทงเรอบลลงก เรอศร เรอคลัง
 คยค้งแออดกนอยู่ แลในพระราชวังนน เกณท์ไพร่สามพันสรรพด้วย
 พรำขอตะกรรอนารกษา ห้ามมิให้หญิงชาวในพระราชวัง แลให้เรอ
 ตำรวจคอยบอกเหตุทุกท่มโมง

ครนถงคักรบสามวัน เพลาชายแล้ ๔ นาฬิกา เรอตำรวจลงไป
 ไปกราบทูลพระกรุณาว่าสงบอยู่ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตรัสว่าครนเห็น

ทั้งปวงสามเดือนข้างในเสร็จ แต่พระมหาปราสาทยังสำเร็จ ให้
นามขอพระวิหารสมเด็จพระ

คักราช ๑๐๐๖ บวออกศก สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวปราสาททอง
ครองพิภพมณฑลสยสกลเสมาอาณาจักร พริกพร้อมด้วยหมื่นพหล
จตุรงค์เรืองพระเศษานภาพเพราะบรมโพธิสมภาร สมณพราหมณา-
จารย์แลไพร่ฟ้าข้าชฉศเสมาเป็นสุขสมบรมทวหน้ามาจนคักราช ๑๐๑๗
ปีมะแมศก สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงประชวรหนัก แผลงสถานลงไป
อยู่พระที่นั่งเบญจรัตน ทรงพระกรณามอบราชสมบัติแลพระแสงขรรค์
ไชยศรีให้สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าไชย อยู่สามวันเพลาสายาม
เสด็จสวรรคต พระเจ้าอยู่หัวปราสาททองอยู่ในราชสมบัติ ๒๖
พระพรรษา

(๒๕) รัชกาลสมเด็จพระเจ้าฟ้าไชย

เจ้าฟ้าไชยยกไคครองราชสมบัติ ครั้นอยู่มาสมเด็จพระนารายณ์
เป็นเจ้า ก็ให้คนสอดออกมาคิตราชการด้วยพระศรีสุธรรมราชาผู้เป็น
พระเจ้าอา ๆ ก็กำหนดเข้าไป

ครั้นเพลาค่าพระนารายณ์เป็นเจ้าก็พาพระชนิษฐาของพระองค์
ลอบหนีออกประตูตักสระแก้วไปหาพระเจ้าอา พระศรีสุธรรมราชากับ
พระนารายณ์ราชันคทา สุ่มผู้คนพร้อมกแลวกยกเข้ามาพระราชวัง

กุมเอาเจ้าฟ้าไชยไปสำเร็จโทษเสีย ณ โศกพญา^(๑) พระศรีสุธรรม
 ราชาก็ได้ผ่านพิภพกรุงเทพทวารวดีศรีอยุธยา ตรัสให้สมเด็จพระ
 นารายณ์ราชันคทาเป็นมหาอุปราช สมเด็จพระนารายณ์เจ้าก็เสด็จไป
 อยู่พระราชวังบวรสถานมงคล อยู่มาสองเดือนเศษ สมเด็จพระศรี
 สุธรรมราชาเจ้าแผ่นดิน ทอดพระเนตรเห็นพระราชกัลยาณีนองพระ
 นารายณ์ราชันคทาทรงพระรูปสิริวิลาศเลิศนารี ก็มีพระทัยเสน่หาผก
 พันปราศจากลัชชีสมโลก จึงให้หาขนิไปยันทหวังจะร่วมรสสังวาส
 ด้วยพระราชกัลยาณี ๆ มิได้ขนิไป หนีลงมาพระตำหนักแล้วบอกเหตุ
 กับพระนม^(๒) ๆ จึงเชิญพระราชกัลยาณีเข้าไว้ในตู้พระสมุกห้ามออก
 มาเสวว่าจะเอาพระสมุกไปยังพระราชวังบวรสถานมงคล นายประตูก็มีได้
 สงสัย ครั้นไปถึงพระราชวังบวรสถานมงคลแล้ว พระราชกัลยาณี^(๓)
 ก็เข้าไปเฝ้าพระนารายณ์ผู้พิทลว่า สมเด็จพระเจ้าอาเป็นพาลทุจริต
 สมเด็จพระนารายณ์บรมขพตรเป็นเจ้าทรงฟัง ก็ทรงพระโทมนัสน้อย
 พระทัยนัก จึงตรัสว่าอนิจจาพระเจ้าอา เรานคิดว่าสมเด็จพระขัตติราช
 สวรรคตแล้ว ยิ่งแต่พระเจ้าอาเหมือนพระบรมราชบิดายังอยู่ จะได้
 ปกข้องราชวงศานวงศ์สืบไป ควรหอรมาเป็นไต่คองนี้ พระองค์ปราศ
 จากหิริโอสักปยะแล้วไหนจะครองสมบัติเป็นยุติธรรมเล่า น่าที่จะรอนอก

(๑) ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า "ในวัดโลกพระยา"

(๒) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "พระสนม" แต่เข้าใจว่า "พระนม" ถูกกว่า

(๓) ฉบับพระราชหัตถเลขา และฉบับพันจันทนุมาศว่า "พระราชกัลยาณีก็ออกจาก
 ตู้เข้าไปเฝ้าสมเด็จพระเชษฐาธิราช ทรงพระกัมแสง ทูลประพฤติเหตุทั้งปวงซึ่ง
 สมเด็จพระเจ้าอาวเป็นพาลทุจริต"

สมณช้พราหมณ์อาณาประชาราษฎร์ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินเป็นแท้ จะละไว้
 มิได้ ด้วยพระองค์ก่อก่อแล้วจาจะสานตาม จะเสียดงเอาขารมีเป็นทพง
 ทรงพระราชดำริแล้วจึงให้ขุนนางเข้ามาในพระราชวัง ตรัสแจ้งพฤติ
 เหตุซึ่งจะท่ายทอนัน ขุนนางทั้งหลายได้แจ้งรับสั่งทงนั้น ต่างคนก็ทล
 อาสาเอาชีวิตเป็นแดนแทนพระคุณทกคน สมเด็จพระนารายณ์เป็นเจ้า
 ไ้ทรงฟังมีพระทัยปราโมทย์ยิ่งนัก ตรัสให้กระท่ามกคตแต่งใส่รพล
 ทงปวงเป็นสำคัญ แล้วให้ไบสะเคาเป็นประเจียดสำหรับมือจะยทอนัน
 เพราะเหตุว่าสมเด็จพระศรีสรรพรมาธาธิราชไชร์ พระชนมวารวันศกกร
 แลไบสะเคานนเป็นนามพธ แลศกกรไชร์สนกกำลังในพธนาม เพอจะ
 ประหารนามแห่งอรรราช ครนแล้วสมเด็จพระบรมบพิตรพระเป็นเจ้าก
 ประภาคแก่เทพคาผู้ฤทธิสิทธิ์คททงปวง แล้วจึงดำรัสสั่งขุนเสนาไชย
 ขุนจันทราชาเทพ ขุนทิพมนตรี ขุนเทพมนตรี ขุนสิทธิ์คชรัตน ขุน
 เทพศรีธรรมรัตน ให้คุมไพร่พลร้อยหนงอยรึกษาพระราชวังบวร
 สถานมงคล

ในวันพฤหสยคเคอนสยสองขนสยคาคา เพลาช่ายแล้วห่านาฬิกา
 เคษ สมเด็จพระบรมบพิตรพระเป็นเจ้ากแต่งพระองค์สรรพสำหรับพชย
 ยทธ จึงทรงพระสิโตทกอธิษฐานแล้ว ก็เสด็จทรงช่างตนพลาขมมงคล
 ไ้ยราตรัสให้พระเทพเคษะเป็นกลางช่างพระทงขนพระศรีควาญแลตรัส
 ให้สมเด็จพระอินทราชาธมเป็นพระอนชาทรงช่างตนพงกระพคทอง ขน
 พรหมธิบาลเป็นกลางช่างพระทง หนนเทพกัญชรควาญ ตรัสให้

เมืองมโนรมยชชางตนพรหมพกตร นายไทยมหาคเล็กเป็นกลางข้าง
 มะปรางควาญ หมนราชกญชรรชชางตนพง^(๑)นำชางพระทนาง ครน
 ไทศภวารมหคฤกษเพลออนประเสริจูกเสคจกรธาพลพยหยาตรา สรรพ
 ทัวยเครื่องราโชประโภคแลประโคมฌองกลองแตรสังข จึงเสคจพระ
 ราชค้ำเนนโดยทวารพิพิชยาตราไปโดยทางหน้าวัดปลับปลาไชย

จึงพญาเสนาภิมช พญาไชยยาสุร คมญขุนสัสขมากรายถววย
 บังคมทลขออาสาราชการ^(๒)แล้วเสคจพระราชค้ำเนนโดยทางชกน

ฝ่ายสมเด็จพระศรีสธรรมราชาธิราชรวาสมเด็จบรมขพิตรพระเขน
 เจ้าเสคจยกเข้ามาแต่พระราชวังบวรสถานมงคล ก็สังแก่พระมหาเทพ
 หลวงอินทเคชะให้เอาขนบ้ำเรอภกคแลโอมนผูกาสขนบ้ำเรอภกคไป
 พิฆาตเสคหน้าขางตรา แลขนบ้ำเรอภกคกหนรอด จึงไปกรายถววย
 บังคมสมเด็จบรมขพิตรพระเขนเจ้าถงหน้าวัดคททนต์ ไทแต่โอมน

ทาสขนบ้ำเรอภกคินนไปพิฆาตเสค แลสมเด็จบรมขพิตรพระเขนเจ้า
 มาหยคชางตนถ หน้าพระทนางจกรวรรคไพชยนต์มหาปราสาท ก็เสคจ
 ขนอยุหน้าพระทนางจกรวรรค พญาอนันทกะยอสู พญาอนันทกะยอถ่าง
 มากรายถววยบังคม จึงตรัสไชพญาอนันทกะยอสู พญาอนันทกะยอถ่าง
 พระ^(๓)ราชมนตรี หลวงโยธาทิพ หลวงมรวงศา^(๔) หลวงพิชิตเคชะ

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศ และฉบับพระราชหัตถเลขาว่า “พังตลับ”

(๒) ,, ,, ,, ,, มีความต่อไปอีกว่า “แล้ว
 หลวงพิชิตเคชะ ออกมากราบบังคมขออาสาราชการ”

(๓) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “พระยา”

(๔) ,, ,, และฉบับพระราชหัตถเลขาว่า “หลวงอมรวงศา”

ขุนทรัก^(๑) ขุนทรงพาณิชย์ ขุนสนิทวาทิ มรยาณ^(๒) เม้าลา มัก
 เมาะตาก คุมไพร่พลให้ไปอยู่ ณ บ้านหน้าศาลาลูกขุน ให้รายาลิลาคุม
 ศรีตะวัน^(๓) แยกขวาแยกจามอยู่ ณ บ้านหน้าสรวเพชญปราสาท ให้
 หลวงเทพอรชุนคุมไพร่พลอยู่ประตศรสีนธวาร^(๔) ให้พระจุฬาพระพนัง
 คุมไพร่พลอยู่ ณ ทางสระแก้ว หลวงวิสุทธิสงครามแลขุนพรหมธิบาล
 คุมไพร่สารวัคหลังวัคพระรามาวาส ให้ขุนพรหมธิบาลคุมไพร่พล
 สารวัคแต่ประตูแสดงราม^(๕) จนถึงประตูหอพระ แลฝ่ายไพร่พลข้าง
 สมเด็จพระศรีธรรมราชาธิราช แลไพร่พลข้างสมเด็จพระบรมบพิตรพระ
 เป็นเจ้ากัไทรยพุงกันแต่ตอนค้ำจันรุ่ง แลญขุนคุมกันเข้ามาอาสา
 ไคเขาช่วยรบพุง ณ บ้านรายาลิลานัน ไปร่พลขาดเจ็บล้มตายทั้งสอง
 ฝ่าย จึงสมเด็จบรมบพิตรพระเป็นเจ้า ตรัสสั่งให้ขุนจันทราเทพ แล
 พันทิพราช^(๖) เอาปืนใหญ่สามบอกตัง ณ ท้องสนาม ยิงเข้าไปในพระ
 ราชวังเป็นหลายนัด ครั้นยิงเข้าไปครั้งไค ควันเพลิงนั้นเห็นโชติชน
 ไปเป็นประกจฉัตร สำแดงศกณิมิตชงจะมีชัยช้านะ จึงสมเด็จบรม
 บพิตรพระเป็นเจ้าทรงช้างตนพระที่นั่ง ตรัสสั่งให้พระเทพเคชะเป็น

(๑) ฉบับพื้นจันทนมุมาศว่า "ขุนทรัก" ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า "ขุนรัถย์"

(๒) ,, ,, "มริยาณ" ,, ,, "มริยาณ"

(๓) ,, ,, "รายาลิลาคุมหมู่ ๔ ตอน"

(๔) ,, ,, "ศรีสรวพทวาร" ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า "ศรีสรว-
ทวาร"

(๕) ฉบับพื้นจันทนมุมาศว่า "ประตูแสดง"

(๖) ,, ,, "พันเทพราช"

กลางข้างพระที่นั่ง ขุนพระศรีควาญ^(๑) ให้ขุนอินทริบาลเป็นกลาง
 ข้างสมเด็จพระอนชาธิราช หม่อมเทพกัญชรควาญ แลเสด็จยืนข้างต้น
 อยู่ ณ หน้าพระที่นั่งจักรวรรดิ ครั้นเพลาชายแล้วประมาณห้ากาเศษ
 มผู้มีมารยาทลสมเด็จบรมขพิตรพระเป็นเจ้าว่าสมเด็จพระศรีสุธรรมราชา
 ธิราชทรงข้างออกมาอยู่น้อย ๓ หลังคาลาลกชน จึงสมเด็จบรมขพิตร
 พระเป็นเจ้าก็ขยับข้างพระที่นั่งเข้าไปถึงนอกกำแพงหน้าคาลาลกชน ไพร
 ทงสองฝ่ายก็รบพุ่งต่อแย่งกัน แลทหารอาสาฝ่ายสมเด็จบรมขพิตร
 พระเป็นเจ้ายังบนนกสยตองพระบาทสมเด็จพระศรีสุธรรมราชาธิราช ฝ่าย
 ทหารข้างสมเด็จพระศรีสุธรรมราชาธิราชก็ยังบนนกสยตองหลังพระบาท
 ซ้ายสมเด็จบรมขพิตรพระเป็นเจ้าเดินไปน้อยหนึ่ง แลสมเด็จพระศรี
 สุธรรมราชาธิราชก็กลับข้างเข้าไปในพระราชวัง แลไพร่พลฝ่ายข้าง
 สมเด็จพระศรีสุธรรมราชาธิราช ก็แตกฉานชานเซ็นหนีเข้าไปใน
 พระราชวัง แลแล้วก็ให้ยึดประตูพระราชวังไว้ จึงสมเด็จบรมขพิตรพระ
 เป็นเจ้าก็เสด็จคนมายังพระที่นั่งจักรวรรดิ จึงพระไตรภูวนาทิตยวงศ์^(๒)
 เสด็จทรงข้างออกมาแต่ในพระราชวังก็มาถวายเป็นขม สมเด็จบรมขพิตร
 พระเป็นเจ้าจึงตรัสไซ้ให้ทหารอาสาคุมกันไปทำลายประตูพระราชวังเข้า
 ไปให้ได้ แลทหารอาสาทั้งปวงก็เข้าไปถึงประตูพลทวาร ก็กระทุ้ง
 ประตูพลทวาร พอพระสีทมิไชยเข้คประตูพลทวารออกมา บอกว่า

(๑) ฉบับพื้นจันทนุมาศว่า "ขุนพศรีควาญ"

(๒) ,, ,, "พระไตรวจนาธิราช"

พระศรีสุธรรมราชาธิราชหนีลงไปวังหลังแล้ว ทหารก็กรูกันเข้าไปใน
พระราชวังใต้ นายแก้วก็นำพระสีทิวไชยออกมาถวายบังคมสมเด็จพระ
บรมขพิตรพระเป็นเจ้า ณพระที่นั่งจักรวรรดิ แล่นายแก้วมหาดเล็ก
กราบทูลแก่สมเด็จพระบรมขพิตรพระเป็นเจ้าว่าทหารอาสาเข้าไปในพระราช
วังใต้แล้ว แลพระสีทิวไชยบอกว่ สมเด็จพระศรีสุธรรมราชาธิราช
หนีลงไปวังหลัง จึงสมเด็จพระบรมขพิตรพระเป็นเจ้าเสด็จเข้าไปในพระ
ราชวังหลวง เสด็จขึ้นพระราชมนเทียร พระวิหารสมเด็จพระในวันเคี้ยว
กันนั้นเสนาบดีก็ไปตามสมเด็จพระศรีสุธรรมราชาธิราชใต้ ณวังหลัง ก็
ให้เอาไปสำเร็จโทษ ณ โคนพญาตามประเพณี พระศรีสุธรรมราชาธิราช
เสวยราชย์ได้สองเดือนกษยสิบวัน

(๒๓) รัชกาลสมเด็จพระนารายณ์

ในเมื่อสมเด็จพระบรมขพิตรพระเป็นเจ้ามีชยชานะแก่ราชศัตรู ด้วย
พระเดชบุญญาภานพนน ศึกราช ๑๐๑๘ ขวอกศก ในเดือน ๑๒
ชน ๑๑ ค่ำ วันศุกร์ เพลาชายแล้ว ๒ นาฬิกา ๔ บาท ครั้นถึงวัน
พฤหัสบดีเดือน ๑๒ แรม ๒ ค่ำ เพลาชายแล้ว ๒ นาฬิกา จึงพระ
มหाराชคร พระราชคร แลท้าวพญาสามนตราชเสนาบดีมนตรีมุข
ทงปวง ก็อัญเชิญสมเด็จพระบรมขพิตรพระเป็นเจ้า เสด็จปราบทากิเยก
เสวยราชสมบัติถวัลยราชประเพณีโดยบรมมหากษัตราธิราชเจ้าแต่ก่อน
อันผ่านพิภพทรงพระมหานครบรรทวาราวดีศรีอยุธยา

ในวันแรกตั้งพระราชพิธีนั้นเพลาค่ำแล้วประมาณ ๒ ทุ่มมีพระ

สคนโศทกขาวบริสุทธิ์ตกลงมาแต่เพดานในโรงพระราชพิธี เป็น
 อัจฉริยะ พระมหाराชครู พระราชครูแลปลัดพระราชครู ประพฤติ
 การพระราชพิธีประณีตมากและพระราชาภิเษกแลถวาย
 พระนามกรบวรพระราชศรีสวัสดิพิพัฒนามงคลตามบรรพระเวณพระมหา
 กษัตราธิราชเจ้าแต่ก่อน อันประกอบด้วยพระเศษขุญญาภาพ เสด็จ
 ปรายคาภิเษกทรงพระนามกรบวรศรีสวัสดิ สมเด็จพระบรมราชาธิราช
 วามาธิบดีศรีสรรเพชญ์ บรมมหาจักรพรรดิศรีราชาธิราชวามะศวร
 ธิราชธิบดี ศรีสุภษัทรักษสังหารจักรวาฬาธิบดีเบนทรสุริเบนทรธิบดีนทร
 หรหรินทรราชาธิบดีศรีสวัสดิคุณ อภินิหารจักรวาทิตยฤทธิพรหม
 เทพพิเทพยคินทรภูมินทรราชาธิราชรัตนากาศมนวงค์องค์เอกาทศวิสุทธิย
 โสคมบรมอาทยาสัย สมุทัยคโรมนต์อนนตคุณวิมลยสุนทรธรรมิกราช
 เคะไชชัย ไตรโลกนาถยคินทรวรินทร์ราชาธิราชชาติพิชิตทิศคพลญาณ
 สมันตมหันตฆาริต วิชัยไอศวรรยาธิบดียขัตติยวงค์องค์บรมมาธิบดีศรี
 ภูวนาธิเบศรโลกเชษฐวิสุทธิมกุฏรัตนโมลี ศรีปทุมสุริยวงค์องค์สรร
 เพชญ์พทธานุกรบรมพิตรพระพุทธเจ้า พระเจ้ากรุงเทพมหานครบวร
 ทวารวดีศรีอยุธยามหาทิลกภพพรตนาธานบรมมย์ แลถวายเครื่อง
 เบญจกกุธภัณฑ์แลเครื่องราชูปโภคทั้งปวง แลบูชาบรมเทพอัมภา
 มุรติอันประเสริฐสถิตถาวร ในพระองค์ โดยยถาศาสตร์แลถวายอาศิร
 พาทอภิเษกจำเริญพระบรมบวรราชศรีสวัสดิพิพัฒนามงคลนฤมลพระองค์
 คือพระนารายณ์เป็นเจ้าทรงสังขจักรคทาธรอันกอบด้วยพระเศษฤทธา

นภาพอินประเสริฐ เพื่อจะรักษาสมณพราหมณาจารย์แลท้าวพญา
 เสนาบดีมนตรีมุขพระราชาราชทูตทั้งปวงให้สุขเกษมเปรมพระราชาราชทูต
 จำเวณีกาลสืบไปเมื่อหน้า แลวกให้เข็กท้าวพญาสามนตราชเสนาบดี
 มนตรีมุขทกกระทรวงการทั้งหลายถวายบังคมแลถวายสัตยาธิษฐาน
 ถอนาพิพจน์ตามบรรพประเวณแล้วเสร็จ

เมื่อเสด็จปราบดาภิเษกถวัลยราชประเวณนั้น พระชนม์ได้ ๒๕
 พระพรรษา แลพระบาทสมเด็จพระเอกาทศรถธิศวรบรมนาถบพิตรพระพุทธ
 เจ้าอยู่หัว ทรงพระศัพพิธราชธรรมอนประเสริฐ ก็ทรงพระกรุณาแก่
 พระราชาราชทูตทั้งปวง ให้ลคส์วยสาอากรแก่พระราชาราชทูตทั้งปวงสาม
 ขวบมิให้เอาเข้าพระคลัง แลพระบาทสมเด็จพระเอกาทศรถธิศวรบรมนาถ
 บพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัวบำเพญพระราชกุศล แลวกตรัสให้แต่งการ
 ชงจะถวายพระเพลิงสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงเสร็จสรรพ ประคัยด้วย
 เครื่องรณาลงการทั้งหลายหมายเป็นอาทคือพระสเมรมาศสังสองเส้น^(๑)
 ๑๑ วาคอกคืบ แลเมรทศเมรรายประคัยฉัตรทองฉัตรนาคฉัตรเงิน
 ฉัตรเบญจรงค์ ธงเทยวบรรดาจงอัญเชิญพระศัพเสด็จเห็นอษุขกพิมาน
 แลประคัยด้วยกลดจามรวร นิมิตประไพมัยด้วยกาญจนทิเรก
 ตรียางคนฤนาทเคียรทาศด้วยภาพยนต์มรรฎปอินรนาต่าง ๆ ทั้งประคัย
 เรียงรายย้ายโดยชบวนซ้ายขวาทั้งท้าวพญาสามนตราชพฤคมาตย์
 ราชเสนาบดีมนตรีมุขทั้งหลายมาประคัยแห่โดยหน้าหลังอษุขกพิมาน

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "สูงเส้น ๑๐ วาคอกคืบ"

นั้น แล้วอัญเชิญพระศิวเสด็จลลากลากเคลอนแห่แห่นโดยชบวนเสด็จ
 โดยรถยาราชาวัตไปยังพระสเมรมาศ แลขำเรือด้วยศรัยคนตรีฌอง
 กลองแตรสังข์หนึ่งรำ(๑) ระบายรรพอนมเหสาพารมหรสพทั้งปวง แล
 นิมนต์พระสังฆมัสสสังวาสหมนหนง ถวายทักษิณาทานยชาพระสังฆ
 ทั้งปวงโดยขราณราชประเวณพระมหากษัตราธิราชเจ้าแต่ก่อน

จึงพระบาทสมเด็จบรมบพิตรพระเจ้าอยู่หัวก็ถวายพระเพลิงแล้ว
 ให้รบพระอัฐิธาตุเข้ามาณวัดพระศรีสรรเพชญ์ นิมนต์พระสังฆมัสส
 ปกรณ์แล้วก็ประจุพระอัฐิธาตุ สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวก็ขานเพณูพระราช
 กุศลนานาประการ แลวกเสด็จพระราชดำเนินออกไปอยู่ในพระราชวัง
 ขวรสถานมงคล แลฝ่ายพระไตรภวนาทิตยวงศ์ก็ให้ไปอยู่ ณ พระ
 ตำหนักวังหลัง

อยู่มาในเคอนยนั้น อำแดงแก่นผู้เป็นข้าพระไตรภวนาทิตยวงศ์
 เอาเนอความอันเป็นกลโกหกมาอธิบายทุกแต่พระไตรภวนาทิตยวงศ์ว่า
 ข้าหลวงฝ่ายพระบาทสมเด็จบรมบพิตรพระพุทธิเจ้าอยู่หัวย่อมนว่าพระไตร
 ภวนาทิตยวงศ์แลเข้าไททั้งปวงนั้นเข้าด้วยสมเด็จพระศรีสุธรรมราชา
 ธิราชช่วยรบพุ่ง ครนสมเด็จพระศรีสุธรรมราชาธิราชอัยราชัยแก่
 พระบาทสมเด็จบรมบพิตรพระพุทธิเจ้าอยู่หัว พระไตรภวนาทิตยวงศ์
 แลเข้าไททั้งปวงก็มาบรรจบเข้าด้วยข้าหลวงเล่า แลอำแดงแก่นทลยยง
 พระไตรภวนาทิตยวงศ์นั้นเป็นหลายครั้ง พระไตรภวนาทิตยวงศ์ก็มีไค

(๑) ฉบับพื้นจันทนุมาศว่า "นางรำ"

พิจารณา ฟังแต่ถ้อยนั้น พระไตรภูวนาก็คิดช่องสมคนไว้นอกกรุงเทพ
 มหานครเป็นอันมาก จึงข้าหลวงก็เอาเนื้อความซึ่งพระไตรภูวนา
 ทิตยวงศ์ให้ออกไปช่องสมคนทั้งปวงนกรายทูลพระกรุณาให้ทราบ จึง
 ทรงพระกรุณาตรัสสั่งให้ข้าหลวงอนมิจะอัสตยนั้นออกไปฟังกิตติศัพท์
 คุงม้นแม่น ถ้าแม่นจริงไซ้รักให้ข้าหลวงก็ค้ออ่านอบายว่าจะเข้าด้วย
 ครั้นข้าหลวงออกไปไต่แจ้งเนื้อความนั้นเป็นหลายแห่งว่าพระไตรภูวนา
 ทิตยวงศ์ให้ช่องสมคนเป็นแม่นมั่น จึงข้าหลวงซึ่งออกไปนั้นก็แสร้ง
 อบายว่าจะเข้าด้วย จึงให้สัญญาอาณัติวันคนแก่กันว่าจะยกเข้ามา แล
 ข้าหลวงนั้นก็กลบคนเข้ามากราบทูลพระกรุณาตามเนื้อความนั้น ครั้น
 ไต่คำรัสทราบนเนื้อความทุกประการ จึงมีพระราชโองการตรัสสั่งแก่
 มหาคเล็กว่า ให้เอาเงินหลวงร้อยชั่งไปให้แก่พระไตรภูวนาทิตยวงศ์
 ว่า พระราชทานให้ออกมาแจกแก่ข้าไทนั้นจงทั่วกัน

อยู่มาพญาพิชัยสงคราม พระมหามนตรีทูลแก่พระรามราชาธิราช
 ว่าพญาพทลงและพระศรีภริยปริชา ซึ่งทรงพระกรุณาตรัสสั่งว่าจะให้
 ไปกินเมืองนั้นก็มีไป แลคนทั้งสองนกลางคนย้อมลงไปวังหลังมีไต่ซาค
 แลค้ออ่านด้วยพระไตรภูวนาทิตยวงศ์จะคิดร้ายแก่แผ่นดิน จึงสมเด็จพระ
 พระรามราชาธิราชก็เอาเนื้อความคตินนกรายทูลพระกรุณา จึงมีพระ
 ราชโองการตรัสว่า จะให้เสาะสา่งฟังเนื้อความนคองม้นแม่นก่อน

อยู่มาวันหนึ่ง นายผูกเค็มเป็นมหาคเล็ก เป็นโทษครั้งสมเด็จพระ
 พระพุทธเจ้าหลวงปราสาททอง ให้สีกเป็นหมู่เรือพระที่นั่ง แลนายผูก

มาบอกแก่พญาจักรี พญาพระคลังว่า พญาพิทลุง พระศรีภริยปรีชา
 แลหมนนกคคัศวร ย่อมลงไปหาพระไตรภวนาทิตยวงศ์ ณ วังหลัง คึก
 อ่านช่องสุ่มไพร่พลจะทำร้ายแก่แผ่นดิน พญาจักรีแลพญาพระคลังบอก
 แก่พญาพิชิตภักดี ๆ ก็กราบบังคมทูลพระกรุณาให้ทราบ จึงมีพระราช
 โองการตรัสสั่งพญาพระคลังว่า หมนนกคคัศวรซึ่งส่งให้ไปร้องเมือง
 แลมีไปนั้น เห็นว่าจะคบกันคิดร้าย ให้ส่งโทษตกศีรษะเสียไว้หน้า
 ศาลาลูกขน ๗ พระราชวังขจรสถานมงคล ส่วนพระไตรภวนาทิตยวงศ์
 ครั้นเข้ามาเฝ้า ณ บันทพระราชวังขจรสถานมงคลไซ้ร ย่อมหาพระสิทธิ
 ชัย แลท้าวราช นายพินมากระชัยเจรจากทวัน แลพญาพิชิตภักดี
 จึงว่าแก่หมนนมไหศวรรยให้ห้ามพระสิทธิชัยแลท้าวราช นายพิน ซึ่ง
 เจรจากกระชัยด้วยพระไตรภวนาทิตยวงศ์ ณ บันทนั้น แลพระไตรภวนา
 ทิตยวงศ์ไกรธแก่พญาพิชิตภักดีแลหมนนมไหศวรรย

อนึ่งพญาจักรีแลพญาพระคลังกราบบังคมทูลพระกรุณาว่ามีผู้มา
 บอกว่า พระไตรภวนาทิตยวงศ์จะคิดร้ายเช่นหมนนมไหศวรรย จึงมีพระราช
 โองการแจ้งว่า เยี่ยฉนใดจะแจ้งว่าคิดร้ายนั้นเช่นหมนนมไหศวรรย จึงสั่งแก่
 พญาพิชิตภักดีว่า เมื่อครั้งพระองค์ไซ้ยนั้น พระไตรภวนาชนมาย่อม
 เอมักเห็นขมุกขาชนมาแลขคนยงจะทำกจนนหรือห้ามใด จึงพญา
 พิชิตภักดีก็แลสร้างอบายนวดพระไตรภวนา แต่พระบาทชนมาถึงตนพระ
 เพลา พยคาคเคืองแลมคเห็นข จึงพญาพิชิตภักดีกรอว่าชน พระ
 ไตรภวนาทิตยวงศ์ตกใจ อยู่มาข้าหลวงซึ่งแต่งให้ไปฟังเกยรทิศพิท

นนทโกไดเนอความมา ให้กราบบังคมทูลพระกรุณาว่าไต่ยื่นเข้าพระไตร
 ภูวนาทิตยวงศ์ว่า พระไตรภูวนาทิตยวงศ์คิดว่าเมื่อการพระราชพิธี
 ตรีราภาวายนั้น ถ้าแลเสด็จพระราชดำเนินไปไซร้ จะแต่งม้าอาสารให้
 ชุ่มชอนอยททางแคบนั้น ครนเสด็จพระราชดำเนินไปกลางคนไซร้ จึง
 จะให้ขาอาสารซึ่งชุ่มชอนอยนออกทำร้ายในละอองธลีพระบาท ครน
 คารสทราบเนอความทงนแลวจทรวงพระราชดำริว่า องค์พระไตรภูวนา
 ทิตยวงศ์ไซร้เป็นอนชธาธิราชแห่งเรา เรากไ้วพระทัยเป็นทสนิทเสน่หา
 นก แลซึ่งองค์พระไตรภูวนาจะคิตมิตรโทษแก่เราคิงน เมื่อวันการ
 พระราชพิธีตรีราภาวายนั้น เราจะไปส่งพระเจ้าเทวสถาน^(๑) ถ้าแล
 องค์พระไตรภูวนาทิตยวงศ์จะทำร้ายแน่เรากให้ทำเถิด เราจะเอาแต่
 ขุญญาธิการแห่งเราเป็นทพง

ครนถงวันการพระราชพิธีตรีราภาวาย^(๒) กลางคนนนทโกเสด็จ
 ทรวงข้างต้นพระที่นั่งสุวรรณปฤษฎางค์ ประคบบัวเครื่องราโชประโภาค
 ทงปวง แลวท้าวพญาเสนายคิมนตรมูขทงหลายแห่โดยซ้ายโดยขวา
 หน้าหลัง กเสด็จแต่พระราชวังบวรสถานมงคล มาโดยทางหอรัตนไชย
 มาทางสะพานช้าง แลพระไตรภูวนากชข้างตามข้างพระที่นั่งมา พระ
 บาทสมเด็จบรมยพิตรพระพทธิเจ้าอยหวกเสด็จไปโดยทางชกน แลคน
 ซึ่งแต่งชุ่มไว้นนลวณถอยนนทโกสขอย ณ สะพานช้างเขอนนมาก ครน
 ให้ถามกขอกว่าชาววงหลัง กมไคิมพระราชโองการประการใด กเสด็จ

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศ และฉบับพระราชหัตถเลขาว่า “ถึงเทวสถาน”

(๒) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “ตรีอำปวาย”

ไปส่งพระเจ้าถึงเทวสถาน แล้วเสด็จกลับคืนมายังพระราชวัง
 สถานมงคล

อยู่มาวันหนึ่งภคชายเลงแลท้าวหมุ่เรือพระที่นั่งอลงกตนาว่ามาบอก
 แก่หมื่นราชามาตย์ปลัดพระตำรวจ ว่านายสุกเป็นข้าพระไชยราชาธิราช
 ไ้มาเป็นข้าพระไตรภวนาทิตยวงศ์ แลนายสุกนั้นว่าเป็นระบาทที่หนึ่ง
 แล้ว ทนจะเป็นระบาทอีกเล่า ภคชายเลงแลท้าวจึงถามนายสุกว่า ซึ่ง
 ว่าจะเป็นระบาทอีกนั้นด้วยอันใด แลนายสุกจึงบอกแก่ภคชายเลงแลท้าว
 ว่า พระไตรภวนาทิตยวงศ์คิดร้ายในละอองธลีบาท หมื่นราชามาตย์ก็
 เอาคตินนบอกแก่หลวงพิชัยเคชะ ๆ ก็เอาความมารายบังคมทูลพระ
 กรรณาให้ทราบในละอองธลีพระบาท จึงมีพระราชโองการตรัสสั่งแก่
 หลวงพิชัยเคชะ ให้ว่าแก่ภคชายเลงแลท้าวไปฟังเอาเนอความนั้นจง
 มั่นมั่น ภคชายเลงแลท้าวจึงไปหานายสุก ๆ จึงเล่าให้ภคชายเลงแล
 ท้าวฟังว่าพระไตรภวนาทิตยวงศ์คุมคนจะยกขึ้นมาในเดือนยี่ แรม ๓ ค่ำ
 ภคชายเลงแลท้าวเอาเนอความนั้นมาบอกแก่หลวงพิชัยเคชะ ๆ ก็เอาคติ
 นนบอกกราบทูลพระกรรณา

อยู่มาวันหนึ่งพญาจักรี พญาพลเทพ กราบทูลพระกรรณาว่าไ้ยิน
 เกียรติศัพท์ว่า พระไตรภวนาจะคิดร้ายในละอองธลีพระบาทเป็นมั่นมั่น
 แล้วมผู้มากกราบทูลพระกรรณาว่า พระไตรภวนาทิตยวงศ์คิดร้าย
 ในละอองธลีพระบาทนั้นก็เป็นอันมาก จึงพระบาทสมเด็จพระบรมพิตร
 พระพุทธเจ้าอยู่หัว มีพระราชโองการตรัสแก่เสนาบดีแลข้าหลวงผู้มี

ความสวามิภักดิ์ขอสัตย์นินว่า องค์ไตรภวนาทิตยวงศ์ไชยเป็นพระ
 อนุชาธิราชแห่งเรา ๆ ก็มีความเส่นหาเป็นอันยงนัก เราคิดว่าจะบำรุง
 ให้วัฒนาถาวรไปภายหน้า แลองค์ไตรภวนาทิตยวงศ์มิได้มีความ
 ซอสัตย์ต่อเรา ฟังเอาถ้อยคำคนโกหกมายยง แลคิดซ้องสมผู้คน
 จะทำร้ายแก่เรานั้นจะเป็นประการใด จึงเสนาบดีแลข้าหลวงผู้มีความ
 สวามิภักดิ์คนนกราบขังคมทูลพระกรุณาว่า พระไตรภวนาทิตยวงศ์ไชย
 มิได้คิดถึงพระคุณแลมิได้มีความสวามิภักดิ์จะไว้พระไตรภวนาให้ทำ
 ตามอิจฉาภาพนั้นมิได้ ขอพระราชทานให้สำเร็จโทษตามประเวณีพระ
 ราชกุมารซึ่งเป็นมหันตโทษนั้น จึงพระบาทสมเด็จพระบรมขพิตรพระ
 พุทธิเจ้าอยู่หัว มีพระราชโองการตรัสว่าซึ่งจะสำเร็จโทษในกรุงเทพ
 พระมหานครนั้นมิได้ แลเราจะไปพระนครหลวงแล้วเราจะทรงมาต้น
 ให้องค์ไตรภวนาทิตยวงศ์ขมาทวหนึ่ง ออกไปกลางทุ่งพระนครหลวง
 ถ้าองค์ไตรภวนาทิตยวงศ์คิดจะทำร้ายแก่เรา เรามีได้เข็ดขามจะยุท
 ติช่วยองค์ไตรภวนาทิตยวงศ์ ณ ทนนั้น แลเราจะเอาขัญญาธิการแห่งเรา
 เป็นทพง จึงทรงพระกรุณาตรัสสั่งสมุหนายกว่าจะขึ้นไปพระนครหลวง
 ครนถงวณองการเคอนสามชนสามค้ำขวอกอจู้ศก กอรัยด้วย
 วิชยฤกษ์ เพลอาษาโยคกเสด็จด้วยเรือพระศรีสมรรตไชย^(๑) แลเรือ
 ทำวพญาเสนาบดีมนตรีมุขทั้งปวงแห่หน้าหลังซ้ายขวาโดยเสด็จพระ
 ราชดำเนินไปถึงพระนครหลวง จึงเสด็จขึ้นพระตำหนัก ครนเพล

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "พระศรีสามารถไชย"

เหาพระแสงหอกตนซึ่งอยู่ ณ พระที่นั่งมอขเคจนนเข้าไป จึงทรงพระ
 กรณาตรัสว่า ซึ่งพระแสงตนไซ้จะเป็นสำหรับองค์ไทรภูวนาทิตยวงศ์
 หามิได้ แลซึ่งให้มาเอาพระแสงตนเข้าไปไว้คงนี้ เห็นองค์ไทรภูวนา
 ทิตยวงศ์จะคิดร้ายต่อเราเป็นมั่นแม่น จึงพระบาทสมเด็จพระบรมบพิตร
 พระพุทธเจ้าอยู่หัวก็มีพระราชโองการตรัสสั่งให้ พญาพิชัยสงครามคุม
 ไพร่พลอยู่รักษาหน้าราชวัง ให้พระศรีมหาราชาคุมไพร่พลอยู่รักษา
 ประตูพระราชวังฝ่ายขวา ให้หลวงรามฤทธิไกรคุมไพร่พลอยู่รักษา
 ประตูพระราชวังฝ่ายซ้าย ให้พระอินทร์คุมข้าหลวงอยู่รักษาประตูฉนวน
 แลให้พทกษรรักษาอย่าให้ผู้คนแปลกปลอมเข้าออกได้ จึงมีพระราช
 โองการตรัสสั่งให้พญาจักร พญาพิชัยสงคราม พระมหามนตรี หลวง
 อินทรเคชะ ให้เป็นพนักงานคุมพระไทรภูวนาทิตยวงศ์ แลให้พระ
 สรินทรภักดี หลวงเทพสมบัติ หลวงกำแพงพระราม หม่อมมไหสวรรย์
 เป็นพนักงานคุมพระอินทราชา ให้หลวงวิชัยสงคราม หลวงรามภักดี
 ซึ่งเอาดาบของพระอินทราชาแลพระไทรภูวนาทิตยวงศ์ ซึ่งให้ขาดอยู่
 นนไว้

ครั้นเพลา ๕ นาฬิกา^(๑) จึงพระอินทราชา พระไทรภูวนาทิตยวงศ์
 พระองค์ทอง ออกมาเฝ้า ทูลฉนวนนน แลเข้าหลวงมุ่มชอซึ่งได้เป็น
 พนักงานคนนนมาเฝ้าพร้อมกันทูลฉนวนนน จึงพญาจักรกราบทูลพระ
 กรณาว่า คนนขาพระพุทธเจ้ามตเป็นอัครวรย์ ข้าพระพุทธเจ้าจะขอ

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "๔ นาฬิกา"

แก่ฝนถวาย จึงมีพระราชโองการตรัสแก่พญาจักรว่า ให้แก่นิมิตไป
 เถิด พญาจักรทูลว่า ซึ่งจะแก้ไขคนทั้งปวงแจ้งเนื้อความนั้นเห็น
 มีควร ขอพระราชทานเฝ้าใกล้ละอองธุลีพระบาท ครั้นพญาจักรเข้ามา
 เฝ้าใกล้ละอองธุลีพระบาทแล้ว จึงมีพระราชโองการตรัสว่า ที่จะลงไป
 นั้น จะไปโดยทางชลมารคหรือ ๆ จะไปโดยทางสถลมารคก็ แลจะ
 ไปโดยทางสถลมารคก็ไต่ ค่ายข้างमारพลพร้อมกันอยู่ พญาจักร
 กราบทูลว่า ทางสถลมารคนั้นลุ่มโคลนนัก ขอพระราชทานเสด็จโดย
 ทางชลมารค ก็มีพระราชโองการตรัสว่าชอบแล้ว พญาจักรจึงกราบ
 ทูลว่า มีใจทักว่ามธุเอาพระแสงไปฝังไว้ ขอพระราชทานขุดเอา^(๑)
 มีพระราชโองการตรัสว่าเอาเถิด พญาจักรแลเข้าหลวงผู้ใดพนักงานกรม
 พระองค์ไตรภวนาทิตยวงศ์นั้น ก็ช่วยกันกรมพระองค์ไตรภวนาทิตยวงศ์
 พระสรนทรภักดีแลเข้าหลวงซึ่งใด เป็นพนักงานกรมพระองค์อินทราชา
 ก็ช่วยกันกรมพระองค์อินทราชา ฝ่ายพระองค์ทองผู้เป็นพระอนุชา ก็เข้าช่วย
 ซึ่งพระไตรภวนาทิตยวงศ์ แลทขิตเข้าหลวงผู้กรมพระไตรภวนาทิตยวงศ์
 เข้าหลวงก็กรมเอาพระองค์ทองนั้นด้วย แลวกเอาพระไตรภวนาทิตยวงศ์
 แลพระองค์ทองสำเร็จโทษในที่นั้น แต่พระอินทราชาธิราชนั้น ทรง
 พระกรุณายกโทษไว้เพราะว่ามีเข้าช่วยพระไตรภวนาทิตยวงศ์ จึง
 พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวเสด็จลงเรือพระที่นั่ง เอา
 พระอินทราชาลงเรือพระที่นั่งมาด้วย แลเรือเสนาบดีกรมมนตรทั้งปวง

(๑) ฉบับพื้นจันทนุมาศว่า "ขุดเอาบัดนี้"

ก็เข้ากระบวนโดยเสด็จซ้ายขวาหน้าหลัง เสด็จพระราชดำเนินเข้ามา
 ยังพระราชวังบวรสถานมงคล จึงมีพระราชโองการตรัสสั่งให้ตำรวจ
 นอกตำรวจใน ไปเอาเข้าพระไตรภวนาติกายวงศ์^(๑) นนมาตาม เมื่อตาม
 หลวงกลาโหม เข้าเติมพระไตรภวนาติกายวงศ์^(๒) ให้การว่าพระศรีภริยปริชา
 พญาพิทลุง หลวงจำ หลวงวัง^(๓) ขุนศรีเทพบาล^(๔) หมื่นทิน
 นายพลาย นายพิม อำแดงแก่น แลนายชาน นายควง นายอิน
 หมื่นทพ หมื่นเทพ ซึ่งเข็นตำรวจในซ้ายขวากับนายชาน^(๕) นายเมือง
 นายบุญเกิด นายน้อย^(๖) แลผู้มชอทงนคคอ่านควยกันว่า พระ
 ไตรภวนาติกายวงศ์จะแต่งเตรียมไว้ฟังคุณแต่ในเดือน ๔ ถ้าแลละของ
 ฐลิพระบาทโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทานพระราชวงศ์ฝ่ายใน
 ทงสองพระองค์นั้น เห็นว่าจะโปรดเพียงแท้ แลแผ่นดินจะรายคาบไป
 ถ้าทรงพระกรุณามีโปรดถึงการพระราชพิทธีแล้วจึงจะมีความคิด แล
 ทกวนนแต่จะขบองกันตัวไป จะได้อคิดว่ายกเข้ามาแต่ในการพระราช
 พิทธีนั้นห้ามไต่ แลจะได้อคิดว่าจะยกเข้ามาในวันใดเดือนใดนั้นยังไปไต่
 คิด วันหนึ่งพระไตรภวนาติกายวงศ์เสด็จแล้วแลออกมา ณ ซาลาว่า
 เราจะเอาคนแต่รอยหนงยกเข้าไปก็จะไต่ อนึ่งเมื่อตามนายอิน ๆ ให้การ

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “หลวงจำลองวัง” ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า “หลวงจำ
 หลวง”

(๒) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “ขุนศรีเทพบาท”

(๓) ,, ,, “ขุนหมื่นกบาลเมือง”

(๔) ,, ,, “นายน้อย”

ว่า เมื่อแรกคิดอ่านว่าจะทำร้ายในละอองธล^๑พระบาทนั้น พระศรีภริปริชา
 พญาพิทลุง พระสีทธิชัย หลวงกลาโหม หลวงสรรพสิทธิ หมัน
 ภักดีศวร น้องพระสีทธิชัยคนหนึ่ง แลผมขอทงนคคด้วยพระไตร
 ภูวนาภิตยวงศ์ ณ ท้องพระโรง แลว่าพระศรีภริปริชา หมันราชามาตย
 หมันกำงาย ผู้หลานพระศรีภริปริชากษนายพิม แลคนมีชอทงสคณน
 จะคุมคนร้อยหนึ่งสรรพด้วยเครื่องสาตราวุธ จะยกเข้ามาเผา^(๑)แต่
 ตะพานข้างมา ณ ประตพระราชวัง พญาพิทลุงจะคุมกำลังแลสมีคร
 พรรคพวกร้อยห้าสิบ สรรพด้วยเครื่องสาตราวุธจะมาโดยทางริมน้ำ
 จะเข้ามา ณ ประตคินพระราชวังบวรสถานมงคล ขนศร์เทพบาลแล
 หมันภักดีศวรจะคุมข่าวแลสมีครพรรคพวกร้อยยสิบ สรรพด้วยเครื่อง
 สาตราวุธจะยกเข้ามาโดยทางท่าทราย จะเข้าประตหลักข้างหลัง อนง
 คนเคิมพระไตรภูวนาภิตยวงศ์นั้นประมาณสามพัน และคนพระราชทาน
 ประมาณพันเศษ พระสีทธิชัย หลวงสรรพสิทธิกับน้องพระสีทธิชัย
 แลหลวงชนหมันพันทนายขอเผาแลมหาคเล็กนนั้น จะมาด้วยพระไตร
 ภูวนาภิตยวงศ์ พระศรีภริปริชาให้ฤกษ์ให้ยกเข้ามาในเดือนยี่ ถ้า
 มิได้จะยกเข้ามาในเดือนสาม ขน ๓ ค่ำ ถ้าแลมิได้จะยกเข้ามาในเดือน
 ๓ ขน ๕ ค่ำ ผมขอทงนคคอ่านด้วยพระไตรภูวนาภิตยวงศ์ ณ ท้อง
 พระโรง แลพระไตรภูวนาภิตยวงศ์ ส่งให้นายอนกภูหมายผมขอทงน
 ไว้ แลแล้วพระไตรภูวนาภิตยวงศ์ก็ให้พระสีทธิชัย หลวงสรรพสิทธิ

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "เผา"

แลนองพระสีทิตชัย เสียงเทียบ ๓ เล่ม เทียบพระพทิจเจ้าเล่ม ๑
 เทียบบรมโพธิสมภารเจ้าเล่ม ๑ เทียบพระไตรภูวนาทิตยวงศ์เล่ม ๑
 แลเสียงพระสารริกธาตุ ๑ หอพระ อธิษฐานว่าจะยกเข้าไปนั้นยังมีชัย
 ชำระหรือ ๆ หาชัยชำระมิได้ แลเมื่อตามเทียบเสียงนั้น เทียบพระ
 ไตรภูวนาทิตยวงศ์คียบก่อน แลพระสารริกธาตุก็มีไคล้อย พระไตร
 ภูวนาทิตยวงศ์กว่าพระอาธรรมทงนแล้วแต่ขญ แล้วพระไตรภูวนาทิตย-
 วงศ์ ก็ส่งแก่นายอินว่า พญาสุโขทัย พญามหามนเทียรสองคน
 จะอาสา เห็นพญาพลเทพ พญามหามนเทียรลงไป ณ วังหลังเป็น
 หลายครั้ง แลพระไตรภูวนาทิตยวงศ์ ก็บอกแก่นายอินว่า พญา
 กลาโหมจะอาสา แลพญาวิชิตสรินทร พญาศรีสรภักดี^(๑) ทูลว่า จะ
 จะยกขึ้นไปเมื่อใดจะอาสาเมื่อนั้น แลให้กฎหมายผู้มชอทงนไว้ อนึ่ง
 ผู้คิกอ่านเป็นคัมเป็นสนนคคอ พญากระลาโหม พญาพลเทพ พญา
 มหามนเทียร พญาสุโขทัย พญาวิชิตสรินทร พญาศรีสรภักดี หกคน
 ลงไปกลางวันแลกลางคืน แลผู้ซงลงไปสุภาพนคคอ เจ้าพญามหา
 อปราช^(๒) พญาพิจิตร หลวงพรหมพิจิตร สามคนเห็นลงไปเป็น
 สุภาพ อนึ่งพระศรีภริปริชา หลวงกระลาโหม นายเพชรทูล คิคคด้วยกัน
 แล้วจึงทลแก่พระองค์ไตรภูวนาทิตยวงศ์ว่า จะเขียนชื่อพญาจักรี พญา
 วิชิตภักดี หลวงอินทรเดชะ แลขุนเหล็ก ขุนเทพรัตนลงในราชะ

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "พระยาศรีสุนทรภักดี"

(๒) ฉบับพันจันทนุมาศและฉบับพระราชหัตถเลขาว่า "เจ้ามหาอุปราช"

เอาศิลาที่ขี้ไฉมีให้คนมีชื่อทงนออกปากกึกอ่านไต่ เพื่อจะระงับถ้อย
 ความทงปวง แลพระไตรภูวนาภิตยวงศ์เห็นชอบด้วย จึงพระศรีภริ
 ปรึษาเอาตำราสาระของตัวให้แก่นายเพชรทูล ให้เขียนชื่อคนทงนลง
 ราชะ แลวกให้หลวงกระลาโหมเอาศิลาที่ขี้ไฉในตำหนักนั้น^(๑) อนึ่ง
 หมันทีพเสนา หมันราชามาตย์ ก็ลงไปฌวังหลังขออาสา แลพระ
 ไตรภูวนาภิตยวงศ์ก็ให้ผาลายแลเสือกษาศาคนละสำหรับ อนึ่งมีคำอ้อน
 แลนายบุญเกิดให้การว่า พระไตรภูวนาภิตยวงศ์ว่าไซ้อ้อนแล
 นายบุญเกิดเอาน้ำสขตไปให้แก่พญามนเทียร พญาสุโขทัยกินถึงจวน
 อนึ่งมีคำอ้อนให้การว่า ผู้ลงไปฌวังหลังนั้นคือ ภรรยาพญากระลา
 โหม นายน้อย^(๒) ลูกพญากระลาโหม ภรรยาหลวงราชบุตร ภรรยา
 พญากระลาโหมผู้มรณภาพ ไปกั้นนางเมืองเขียด ท้าววาชอไทย^(๓)
 ภรรยาพญาพิชัยรณฤทธิ แลลูกสะใภ้แม่นมสุด แม่พระศรีภริปรึษา
 แลหลานแม่ศรีอุทัย แม่พระศรีศักดิ์ ภรรยาพญาพิทลุง ภรรยา
 พญาสุโขทัย ภรรยาพญาพระคลัง แม่^(๔)พญาพระคลัง แลภรรยา
 พระจอมเมืองนนพระราชทานกำไลคู้หนึ่ง ครนถามผู้มชื่อทงนกราบ
 บังคมทูลพระกรุณา

พระบาทสมเด็จพระเอกาทศรถ

อิศวรรบรมนาถบรมขพิตรพทุธิเจ้า

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "ตำหนักอนันต์"

(๒) ฉบับพันจันทนุมาศและฉบับพระราชหัตถเลขาว่า "นา น้อย"

(๓) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "ท้าววา พระอุทัย"

(๔) ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า "แม่ภรรยา"

อยู่หัว จึงมีพระราชโองการตรัสสั่ง ให้ท้าวพญาเสนาบดีมนตรีมุข
 ทงปวงพิพากษาโทษ ซึ่งมีชอไปมา แลคิดอ่านด้วยพระไตรภวนาทิต-
 ยวงศ์ จะทำร้ายในละอองธลพระบาทนั้น เป็นมหันตโทษถึงสิ้นชีวิต
 แลผู้ไปมากบหาพระไตรภวนาทิตยวงศ์ ซึ่งมีใตเป็นใจคิดร้ายด้วยนั้น
 เป็นแต่สาขาทโทษ แลทรงพระกรุณาโปรดให้ลงพระราชอาญา แลวก
 พระราชทานชีวิตไว้

แลในเดือนยยวอกนั้น พระบาทสมเด็จพระบรมพิตร พระพุทธเจ้า
 อยู่หัวบำเพ็ญพระราชกุศลนานาประการ แลให้หล่อรูปพระอิศวรเป็น
 เทียน^(๑) สูงศอกคืบมีเศษพระองค์หนึ่ง รูปพระคิวกาทิตยบันสูงสองศอก
 มีเศษพระองค์หนึ่ง รูปพระมหาวิฆเนศวรพระองค์หนึ่ง รูปพระจันทรา
 ทิตย^(๒) พระองค์หนึ่ง แลรูปพระเจ้าทงสองคน สวมทองนพคุณ แล
 เครื่องอาภรณ์ประดับนั้น ถมราชาวดี ประดับแหวนทุกพระองค์ไว้บูชา
 สำหรับการพระราชพิທີ

แลในเดือนยยวอกนั้น พระบาทสมเด็จพระบรมพิตร พระพุทธเจ้า
 อยู่หัว มีพระราชโองการตรัสสั่งพญาจักร ให้แต่งโรงพระราชพิທີ
 เขนุชาพิธิ แลประดับด้วยราชวตฉัตรธงอลงกต การมหามหรสพ^(๓)
 ทงปวง แลเมื่อแรกแต่งการพระราชพิธิเขนุชาพิธิ นั้น ให้พระเมือง

(๑) ฉบับพระราชหัตถเลขาและฉบับพันจันทนุมาศว่า "เป็นเจ้ายัน"

(๒) ,, ,, ว่า "พระจันทรทิตย" ฉบับพันจันทนุมาศว่า "พระจันทรธรรณิศย"

(๓) ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า "มหามหันธ์สรพ"

ขุนหมื่น^(๑) คุมไพร่พลไปทำโรงพระราชพิธี แลพระตำหนัก ทำขล
มะขามหย่อง

ในเดือนยี่สิบ พระท้าวหน้า ขนอมรินทร์ ขนหมื่นทั้งหลาย เห็น
เป็นโชติรุ่งเรืองประดงทันตาล ส่องขึ้นไปในทิวเขาแต่งการพระราชพิธี
ก็ปรากฏในราตรีกาลนั้น เช่นศกนิมิตอันอุดม ซึ่งจะจำเวญพระสิริ
สวัสดิศัพทมนมงคลอันประเสริฐคุณน ครั้นแต่งการสำเร็จแล้ว ถึง
วันศุกร์เดือน ๔ ขน ๕ ค่ำ เพลารุ่งแล้ว ๘ บาท พระบาทสมเด็จพระ
บรมชนกาธิเบศร มหาจักรีบรมราชูปถัมภ์ เสด็จด้วยเรือพระที่นั่งครุฑพาดำ แล้ว
ประทับด้วยเรือตงเรือกัน แลเรือไชยเรือรบปลั้วทองปวง แลเรือท้าว
พญาสามนทรราชเสนาบดีมนตรีมุข แห่หน้าหลังคชคิงเป็นอันมาก
ครั้นเสด็จยังพระตำหนักทำขลมะขามหย่องแล้ว ก็ให้ประพาศิมงคลการ
สามวัน ครั้นสำเร็จแล้วก็ให้พระมหाराชครู แลปลัดพระราชครูประ
พาศิมงคลการพระราชพิธีมหาปราชัย^(๒) แลพระราชพิธีเขมรพิณมหา
วิชัยสงคราม ก็เสด็จเข้าพระราชพิธีแล้วประพาศิมงคลการโดยยถาศาสตร์
สำหรับการพระราชพิธีเขมรพิณตามสารตำรับนันทกประการเสร็จ
ถึงวันอาทิตย์ เดือน ๔ ขนสิบค่ำ เพลายายแล้วนาฬิกาหนึ่ง
จึงพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาจักรีบรมราชูปถัมภ์ เสด็จทรงพระภษาพิศตร
ภรณ์พิพิธวิจิตรด้วยสุวรรณนารถนาภรณ์ ขวรวาไชยประโคมทองปวงเสร็จ

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “พระหลวง”

(๒) ฉบับพันจันทนุมาศไม่มีความประโยชน์

ก็เสด็จเห็นอวิชยราชรถ อันอลงกตด้วยกาญจนรัตนากกรเทยมด้วย
 บวรจตุรงค์ มงคลอาชาไนย ประไพโชติชัยฉวาล กาญจนพระอภิรมย์
 บังแสงสุริยมยุรฉัตรพจนพรณกรพรณจามรมาศ แลพระมหา
 ราชครู พระราชครู ท้าวพญาสามนตราชเสนาบดีมนตรีมุขทั้งปวง
 ทกกระทรวงการทั้งหลาย แห่ประคิยประคาศ้ายชวาหน้าหลัง นิฤนาท
 ด้วยศัพทสำเนียงเสียงฆ้องกลองแตรสังข์ ก็เสด็จลลาคในรถยาอัน
 ประคิยประคาศด้วยราชวตฉัตรธงอลงกตาทิศการด้วยมหามหุสพ^(๑) ทั้ง
 ปวงนั้น ครั้นมาถึงमारคทโรงคิยกรนั้น ก็หยุดพระวิชัยราชรถ
 ให้ประหารคิยกรโดยสาครเสร็จ ก็เสด็จยังพระที่นั่งสาครมรรฎูป
 เสด็จสรงมรฎาภิเศกเสร็จ เสด็จยังพระที่นั่งพระพิชัยสมโพธิ แล
 ถวายอาศิรวาทคำรบตติยวาร แลพระราชทานให้เลี้ยงลูกขุน สำหรับ
 การพระราชพิทธี ก็เสด็จประเวศพระราชมนเทียร
 และในขั้วออกนั้น ตรัสให้หล่อรูปพระเทวกรรมสูงประมาณศอก
 มีเศษพระองค์หนึ่ง สวมทองเครื่องอาภรณ์ประคิยแหวนถมราชาวคิ
 ครั้นขระกานพคก พระบาทสมเด็จพระบรมขพิตร พระพิทธีเจ้า
 อยู่หวัมีพระโองการตรัสสั่งพญาจักร ให้แต่งโรงราช^(๒)พิทธีขัญช
 พรหม แลขมรมสำหรับการพระราชพิทธีทั้งปวงในตำบลเพนียง แล
 ทรงะพรกรรฎาตรัสให้หล่อพระเทวกรรมทรง^(๓)ยืนสูงศอกหนึ่งหุ้มด้วย

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "มหันตศัพท์"

(๒) ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า "โรงรถ"

(๓) ฉบับพระราชหัตถเลขาและฉบับพันจันทนุมาศว่า "ทอง"

ทองนแก้ว^(๑) แลเครื่องขานรณนันทมราชาวดีประทับด้วยแหวนไว้
 สำหรับการพระราชพิธีคชกรรม ให้พระมหाराชคร พระราชคร
 แลพฤคมีชาติ แลปลัดพระราชครประพฤติการพระราชพิธีขณูชพรหม
 ในวันศุกร์ เดือน ๗ ขึ้น ๑๔ ค่ำ^(๒) จึงพระบาทสมเด็จพระบรมพิตร
 พระพุทธเจ้าอยู่หัว เสด็จยังการพระราชพิธีมหาปราบยาจิต แลพระราช
 พิธีขณูชพรหม ทะเลหญ้า ก็ประพฤติการพระราชพิธีตามสาร
 คารขอนมในคชกรรมนันทกประการ
 ครั้นถึงวันศุกร์ เดือน ๗ ขึ้น ๑๔ ค่ำ พระบาทสมเด็จพระบรม
 บพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว เสด็จยังการพระราชพิธีคชกรรมโดยยถา
 ศาสตร์แลถวายสมโภช ถวายอาศิรวาทคารบ สามวันเสร็จก็เสด็จ
 ประเวศพระราชมนเทียร
 ลุคักราช ๑๐๒๐ บังอสมฤทธิศก เดือนอาษา จึงพระบาทสมเด็จพระ
 บรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว เสด็จด้วยพระที่นั่งชลวิมานกาญจน
 ขวรรณาวาไปประพาส ณ เมืองนครสวรรค์ จึงพญาจกรกราบบังคมทูล
 พระกรณาวา ขุนศรีขรจาริน ณ เมืองศรีสวัสดิศกออกมาว่า ออกไปฟัง
 ข่าว ณ ข้าตำบลห้วยทราย แลนายอานชยคตองตองนางช่างเผือก
 ประมาณสามศอกมีเศษหางสรรพรงาม แลคตองในวันอังคารเดือน
 อาษาแรมสองค่ำ จึงมีพระราชโองการตรัสสั่งพญาตะนาว แลพฤคมี

(๑) ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า "ทองเนื้อเจ็ด" ฉบับพันจันทนุมาศว่า "ทองเนื้อ"

(๒) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "วันจันทร์ เดือน ๗ ขึ้น ๑๐ ค่ำ"

บาศ แลชนช้างชาวช้างทั้งหลายไปรบเควตคเซนทร ก็เสด็จพระราช
 ดำเนินแต่เมืองนครสวรรค์ มายังกรุงเทพมหานครบรรพตวาราวดีศรี
 อโยธยา แลรบเควตคเซนทรมาถึงกรุงเทพมหานคร ณ วันศุกร์ เดือนย
 ษ ๖ ค่ำ แลให้แห่ประคัมประคาศักดิ์ด้วยการมหรสพทั้งปวงมาด้วยเรือ
 ขนาน รบชนไว้ ณ โรงโกลัพระราชวัง แลทรงพระกรุณาตรัสประสาธ
 นามกรขอ พระอินทรไอยราวรรณวิสุทธิราชกิริณี แลให้พระมหाराช
 คุ พระราชครู พุทธิมาศ แลท้าวพญาสามนตราชเสนาบดีมนตรีมุข
 ลกขุนท้าวขวัญคำรบสามวัน แลแต่งตั้งเครื่องราชาภรณ์บรรดอลงกต
 รจนาค้วยกนกรัตนามัย พระราชทานให้ประคัมสำหรับเควตคเซนทร
 นั้น แลให้พระศรีสิทธิบริกรรม^(๑) อยู่บริบาลนางช้างเผือกนั้น ส่วนนาย
 อานชยชัยบุตรขุนศรีขรจารินซึ่งคล่องถุกนั้น พระราชทานให้ขอเป็นชน
 คเซนทรไอยราวิสุทธิราชกิริณี แลพระราชทานแจกเงินเหลยมเกลียง
 เครื่องทองสำรับแลเงินตราสองซึ่ง ผ้าลายสรรพางค์ไม่ลายปูน^(๒)
 แลเสื้อแพรสำรับ และเมี่ยง^(๓) ภรรยาอานชยนั้น พระราช
 ทานให้ครอบงเงินกลีบขวหนกกลีบตาลึง เครื่องเงินสำรับแลเงินตราซึ่ง
 หนึ่ง ผ้าทองขาวเชิงชายเขียนสำรับหนึ่ง แลขุนศรีขรจาริน ผู้พ่อนาย
 อานชยช่วยปรวคน^(๔) พระราชทานให้เป็นหลวงเควตกระเรนทร

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศและฉบับพระราชหัตถเลขาว่า “พระศรีสิทธิบริกรรม”

(๒) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “ไหมลายปูน”

(๓) ,, ,, ไม่มีชื่อ

(๔) ,, ,, “ช่วยประวัค” ฉบับพระราชหัตถเลขาไม่มี

แลพระราชทานเจียดเงินเหลียมมาจำหลักหุซาง แลเครื่องทองสำรับเจียด
 เงินตราสองซึ่งผาลายสรรพางค์ไม่ลายปน แลเสื้อแพรพรรณ แลนาย
 อานชยผู้คล้องตองนั้นว่า ช่างนทาพิการจะปล่อยเสีย จึงขนครีขจราริน
 ผู้ช่วยปรวด ว่าจะช่างเผือกแลมีให้ปล่อยเสีย จึงได้พระราชทานเท่ากัน
 แลพระราชทานแก่ผู้เป็นความญ แลโยนตามนั้นตามธรรมเนียม ซึ่งได้
 นางพญาช่างเผือกแต่ก่อน ผลิตหนึ่งสอเข้ามาแลผู้มาสั่งหนักได้พระ
 ราชทานถ้วนทุกคน แลพระราชทานทั้งปวงเป็นเงินสิบตำลึง^(๑) แลข้า
 ส่วยคชกซึ่งเขนสมครพรรคพวก แลทาสหลวงเควตกระเรนทร ซึ่งได้
 ช่วยในการช่างหนักพระราชทานด้วย สมเด็จพระมขพิตรพุทธิเจ้าช่าง
 เผือกทรงพระเตชานุภาพอันประเสริฐ จำเริญพระราชกุศลสุจริตธรรม
 แลกอรปด้วยพระราชศรัทธา ก็ให้สถาปนาพระพุทธรูปปฏิมา ห้ามสมุทร
 พระองค์หนึ่งหุ้มทอง แลทองอาภรณ์ประดับด้วยแหวนอันมีค่า ทรง
 พระนามพระบรมไตรโลกนาถ พระองค์สูงสี่ศอกคยมีเศษทั้งฐานแล้ว
 ก็ทรงพระราชศรัทธา ตรัสให้สถาปนาพระพุทธรูปปฏิมาพระองค์หนึ่งหล่อ
 ด้วยทองนพคุณทั้งแท่ง ทรงนามสมเด็จพระบรมตรีภพนาถห้ามสมุทร
 สูงศอกคยเกานว ทรงเครื่องอาภรณ์ประดับพระอณาโลมเพชรแหลม
 เท่ามะกร่ำใหญ่ แลสถาปนาพระพุทธรูปปฏิมาหุ้มเงินสองพระองค์ พระ
 องค์หนึ่งสูง^(๒) ศอกคยมีเศษทั้งฐาน พระองค์หนึ่งสูงศอกคยมีเศษ

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศและฉบับพระราชหัตถเลขาว่า "สิบเจ็ดซึ่งสิบตำลึง"

(๒) ฉบับพันจันทนุมาศและฉบับพระราชหัตถเลขาว่า "สี่ศอก"

แล้วกวตริสให้หล่อพระบรมกรรมพระองค์หนึ่ง สูงสี่ศอกคืบตั้งฐาน
 แลอธิษฐานเสร็จให้รับไปประดิษฐานไว้ในอารามพระศรีรัตนนาถตำบล
 ชกน แลตรัสให้หล่อพระเทวกรรม^(๑) พระองค์หนึ่งสูงประมาณสี่ศอก
 มีเศียรไว้ห่อพระเทวกรรม

ในขณะนั้นกัลยาณพรหม พระยศพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระ
 พทิจเจ้าชายเผือก ทรงพระเคศขุญญาณภาพอันยิ่งไปทั่วนานาประเทศ
 ทงปวง

ฝ่ายเมืองกัมพูชาประเทศนั้น นักจินผู้เป็นราชบุตรพญากัมพูชา
 ประเทศไคอยู่ปกครองเมืองกัมพูชาประเทศ ก็มีพิโรธกับกษัตริย์ของ
 นักประทุม ๆ ให้หนังสือไปแก่พญาญวน ให้มารบเอาเมืองกัมพูชา
 ประเทศ พญาญวนก็ให้กองเจียงทวยกทัพเอาเมืองกัมพูชาประเทศ ไคนัก
 จินผู้ครองเมืองกัมพูชาประเทศนั้นไป แลเอาแต่ทรัพย์สิ่งของแลขนไป
 เมืองญวน แลวกส่งนักจินให้กลับมาเมืองกัมพูชาประเทศเล่า ครั้นมา
 ถึงเมืองจามปาศ นักจินก็ถึงแก่อนิจกรรม แลนักประทุมผู้้องกคุม
 ญาติวงศ์สมัครพรรคพวกเจ้าครอยเจ้าคสิยสามคน^(๒) ช้องสุ่มไพร่พลไป
 อยู่ปะทายเพชร^(๓)

ในขั้วจอสัมฤทธิศก แยกแม่นางกระเบาอันอยู่เมืองกัมพูชาประเทศ

(๑) ตั้งแต่นั้นจนจบประโยค ฉบับพันจันทนุมาศไม่กล่าว

(๒) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "๑๗๗๓"

(๓) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "พุทไธเพชร" ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า "เมืองทายเพชร"

หาคทพทพานกมิไต แลพญาราชภักดี ๑ พญาโตะกา ๑^(๑) พญา
 นครหลวง ๑ ศรีกาละ ๑ โปข้าง ๑ คมสกรรจ้อพยพเจ็ตรยเจ็ท-
 สิบสามคนมาขอเป็นข้าเข้าสั้พระราชสมภาร แลทรงพระกรุณาพระ-
 ราชทานเครื่องอุปโภคบริโภค แลอาหารทั้งปวง แลโร้เนาให้ทำกิน
 เลียงอาคมาภาพทุกคนมิไตแค้นเคอง

ลัคักราช ๑๐๒๑ ชักนเอกคก หลวงกำเรีบพระไพโร ๑ หลวง
 ิงราชา ๑ หลวงโล้ม ๑ หลวงราชกุมาร ๑ หลวงราชเสนา ๑
 หลวงเสนาวิชัย ๑ แลขุนหมนกยควยสกรรจ้อพยพลองพนสองร้อย
 สิบสคนมาสั้พระราชสมภาร แลสังฆราชาสคนธอินเป็นญาติสมีคร
 พรรคพวกควยนกกยนกกยควยนกกย แลนักรวอทยแลนกออาผุหลานทงน
 หาคทพานกมิไต กันำสมีครพรรคพวกทงหลายมาสั้พระราชสมภาร
 ทรงพระกรุณาไปรดพระราชทานเครื่องอุปโภคบริโภคทั้งปวงแก่สังฆ-
 ราชาสคนธ แลญาติสมีครพรรคพวกทงปวง ชงมาสั้พระราชสมภาร
 นั้นไ้รบพระราชทานโดยอนคยถวนทงปวง แลให้สังฆราชาสคนธอยู่
 อารามวัดพระนอนแทขอารามวัดเจ้าพญาไทย แลพระราชทานอุปโภค
 บริโภคเจ็คแลเครื่องเจ็คแก่นกน แลนักรวอทย นก้อ แลพระ
 พระราชทานแก่หลวงชนหมน ผุมความสวามิภักดี แลสกรรจ้อพยพ
 ทงปวงให้ทำกินในถันฐานที่ชอยกกล มิให้แค้นเคองสิ่งใดไ้ แลขุน-

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศ และฉบับพระราชหัตถเลขาว่า มีอีกคนหนึ่ง คือ "พญาโตะ-
 ประแกหนึ่ง"

ท่องพระไพรมาสู่พระราชสมภารด้วยสังฆราชาสุคนธ์ให้การว่า เมื่อ
 ครองพระพุทธเจ้าหลวงปราสาททองสวรรคาลัยแล้ว แลสมเด็จพระศรี-
 สวรรมราชธิดาเสวยราชสมบัติ รุข่าวไปถึงนักงินผู้เป็นพญา
 กัมพูชาธิบดี ๆ ก็ใช้ขุนท่องพระไพรมแลไพร่ ๕ คนให้ลอบปลอมเข้ามา
 ฟังองกิตาการ ณ กรุงเทพมหานครศรีอยุธยา ขุนท่องพระไพรมกับไพร่
 ๕ คนเดินลัดป่าโดยทางนครนายก แลมาถึงทุ่งพระแก้ว จึงไว้ไพร่
 ๓ คน มาควยนั้น ๒ คน แลถือเชือกเดินเข้าป่าประคองหาวิ้ว^(๑) ขณะ
 นั้นพระบาทสมเด็จพระบรมพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัวปราบดาภิเษกแล้ว แล
 ขุนท่องพระไพรมมาพบสังฆ ๓ รูป ณ ทุ่งวัดเค็ม ไต่เจรจาด้วยสังฆ ๆ
 ก็บอกว่า พระนารายณ์เป็นเจ้าไท้เสวยราชสมบัติ แลทรงพระเดช
 ขุญญาภาพหนักหนา แลพระหัตถ์ข้างหนึ่งจะให้เป็นสองพระหัตถ์ก็
 ๓ พระหัตถ์ก็ ไต่ ทรงพระกรุณาแก่ประชาราษฎร์ทั้งปวง แลขุนท่อง
 พระไพรมก็เอากิณ ไปบอกแก่นักงิน

ในขัณฑ์เอกศกเดือน ๕ มีรอลา^(๒) ไต่ยื่นปรากฏพระเกียรติอัน
 ประเสริฐออกไป ก็มีความสวามิภักดิ์ แต่งงานแก้วหุ้มแสรกทอง
 ประคัมรถแลแหวนแดงทั้งปวง ๑๒๐ พลอย ขอให้โกษาธิบดี
 ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "ประคองตั้งว่าว"

(๒) ฉบับพันจันทนุมาศและฉบับพระราชหัตถเลขาว่า "มรอลา"

ณ กรุงเทพมหานครบรรพตวาราวดีศรีอยุธยา ในลักษณะหนังสือสนั้นว่า
 ชาวเมืองจีนชื่อ ขกัรพลจะลอมเอาเมืองเชียงใหม่ แลพญาแสนหลวง
 แลชาวเมืองเชียงใหม่ หาทพงทพ่านกมิไค่ จึงเสียดายในอาราม
 พระพุทธสิหิงค์ซึ่งอยู่ ณ เมืองเชียงใหม่เห็นว่า ถ้าประเทศไค่จะเป็นทพง
 ทพ่านกมิไค่ไซ้ ขอพระพุทธเจ้าสำแดงให้เห็นประจักษ์แล้วพระพุทธ-
 สิหิงค์น บ้ายพระปกตมมายังกรุงเทพพระมหานครบรรพตวาราวดีศรี-
 อยุธยา พญาแสนหลวงขุนแสนหลวงแสนหมันทงปวงมีความยินดีนัก
 จะขอเอาพระเศษานภาพ สมเด็จพระบรมพิตรพระเจ้าช้างเผือกเป็นทพงท
 พ่านกมิไค่ ขอพระราชทานข้าหลวงแลช่างม้าไพร่พลสรรพด้วยเครื่องสรรพ
 พายทไปช่วยของกันเมืองเชียงใหม่ให้พ้นอันตราย จะได้เป็นข้าชณท-
 สยามณฑล ณ กรุงเทพพระมหานครบรรพตวาราวดีศรีอยุธยา จึงพญา
 จกรเอกราชทลพระกรุณาพระบาทสมเด็จพระบรมพิตรพระเจ้าช้างเผือก
 จึงมีพระราชโองการตรัสว่า ซึ่งพญาแสนหลวงแลแสนหมัน แลชาว
 เมืองเชียงใหม่ทงปวงหาทพงมิไค่นั้น ควรแต่งท้าวพญามนตรีมขแล
 ช่างม้าไพร่พลทหาร สรรพด้วยเครื่องสรรพพายททงปวงไปช่วยของกัน
 เมืองเชียงใหม่ตามปรารถนาชาวเชียงใหม่ทงปวง แล้วมีพระราช
 โองการตรัสให้พญาศรีราชเคโซ พญาทายน้า เป็นนายกอง พญาพิจิตร
 เป็นยกกระบัตร เมืองนครนายกเป็นยกกาย สมิ้งพระรามเป็นกองหน้า
 สมิ้งพระตะบะเป็นกองหลัง เมืองคยอยเป็นยกขวา เมืองยศโสธรเป็น
 ยกซ้าย แลขุนหมันเป็นกองไซกองแล่น ช่างเครื่องแปด มาสยหกม้า

เป็นขกชาย พลสามพัน ขนใหญ่ ขนนกสย ข้างเครื่อง ๖ ข้าง มา
 ๑๐ มา เป็นทพหนง แลพญาพิชัยสงครามเป็นนายกอง หลวง
 สุรสงครามเป็นยกกระบัตร หลวงราชมนตรีเป็นเกยกกาย หลวง
 คำแห่งสงครามเป็นกองหน้า หลวงนเรนทรภักคเป็นขกขวา ขนพพิช-
 วรรรงค์เป็นขกซ้าย พลहारอย ขนใหญ่ ขนนกสย ข้างเครื่อง ๖ ข้าง
 มา ๘ มา เป็นทพหนง จึงทพหาทพกยกขนไป

ครนถงเมืองนครแลเมืองเถนไซรจึงส่งเชคกายแลแห่งใน ซึ่ง
 อยู่ในเมืองนคร ก็พากนอพยพเมืองนครแลเมืองเถนออกมาหานายทพ
 นายกองขาหลวง ขอเป็นข้าสพระราชสมภาร แลพาลายขาซึ่งอยู่
 รักษาเมืองนครนั้น ก็พาสกรรจอพยพหนีไปพึ่งอยู่ ณ เมืองเชียงใหม่
 นายทพนายกองกขอกหนงสอส่งทวเชคกายแลแห่งในกขสกรรจอพยพ
 ทงปวงลงมายังทพหลวง ณ เมืองพิษณโลก ว่าได้เมืองนคร เมืองเถน
 สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวจึงมีพระราชโองการตรัสสั่งสมหนายกให้มี
 ทราคอบ ให้พญากระลาโหม พญารามเดโช^(๑) พญาพิชัยสงคราม
 อยุรงเมืองนคร ให้ช่องสมชาวเมืองนครแลครวอพยพทงปวงซึ่งแตก
 ฉานชานเช่นออกไปจากเมืองนครนั้นให้เข้ามาอยู่ตามภูมิลำเนาคจก่อน
 แลให้พญานครราชสีมา พระราชสภาวค พระสุพรรณบริยกไปเอา
 เมืองตง แลวก็มีพระราชโองการตรัสสั่งให้พญามหาเทพ แลขุนหมน
 ขาหลวงแลพลहारอยสรรพทวเครื่องสรรพยทไปเอาเมืองลอง ก็ไค

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "พระยาสุรราชเดโช"

แสนเมืองล่อง แลสักรรจ้อพยพคมลงมาถวายเป็นทัพหลวง ณ เมือง
 พิชณโลก ทรงพระกรุณาตรัสให้ขุนราชเสนา หมั่นอินทรศรแม่นไป
 ฟังข่าวพญานครราชสีมาแลพระราชสภาวดี พระสุพรรณบริ ชงยก
 ทัพไปเอาเมืองตั้งไว้นั้น แลได้สังฆราชาเขมราชูแลเมืองตั้ง หมั่นจิตร
 กยไพร่หกลีบแปดมาแย้งทัพหลวง ณ เมืองพิชณโลก

ถึงวัน^(๑) เดือนสามแรมสองค่ำ พระบาทสมเด็จพระบรมพิตร
 พระเจ้าช้างเผือก ก็เสด็จพระราชดำเนินกรีธาพลแต่เมืองพิชณโลก
 ไปยังเมืองสุโขทัย แลเสด็จอยู่พระตำหนักตำบลด่านนี้ จึงมีพระราช
 โองการตรัสสั่งให้พญาเกี้ยว^(๒) เป็นนายกองทัพหน้า วิเชียรโยธา^(๓)
 เป็นขกขวา ขุนรามโยธาเป็นขกซ้าย สมิ้งสามแหलगเป็นเกยกกาย
 พลรบหารอย สรรพด้วยเครื่องสรรพายุทธทัพหนึ่ง แลให้พญา
 กำแพงเพชรเป็นนายกองทัพใหญ่ ขุนเมืองเป็นขกขวา ขุนราชา^(๔)
 เป็นขกซ้าย หลวงอินทรแสนแสงเป็นเกยกกาย แลช้างม้าไพร่พลพัน
 หนึ่ง สรรพด้วยเครื่องศาสตราวุธทั้งปวง แลให้ทัพทั้งสองทัพยกไป
 เมืองรามดี แลผอวยรักษาเมืองนนชอโลกำเกี้ยว ครั้นรุกพิลาศกรรจ
 อพยพหนีไปจากเมืองรามดี จึงขุนแลสมิงแลเจ้าทั้งปวงสืบหากคนนเป็น

(๑) ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า "วันจันทร์" ฉบับพันจันทนุมาศว่า "วันพุธ"

(๒) ฉบับพันจันทนุมาศ และฉบับพระราชหัตถเลขาว่า "พระยาเถียรดี"

(๓) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "ขุนวิเชียรโยธา" ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า "เชียรโยธา"

(๔) ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า "บุญราชา"

นายหมวด แลลกหลานนายหมวดสืบห้าคน ออกมาหาพญากำแพง-
 เพชร ว่าจะขอเป็นข้าสัพระราชสมภาร แลกนน้ำสยดแลวกให้ผมไว้
 เป็นสำคัญ ตามประเพณีละวาซึ่งสัญญาอันแล้ว ถวายอพยพทั้งปวง
 พันธรอยเกาสืบสามคน ขอเป็นข้าชเขตต์สีมากรุงเทพมหานครศรี-
 อโยธยา จึงพญากำแพงเพชรก็ให้เสียดาเป็นรางวัลแก่นายหมวดแล
 ลกหลานนายหมวดผมความสวามภักคินนถวนทุกคนแล้ว พญา
 กำแพงเพชรก็บอกหนังสือมาถถึงสมุหนายก
 เมอทพหลวงเสด็จอัยต่ายลชานน พญาจักรจึงเอาความทล
 ทรงพระกรุณาไปรคนายหมวดผมความสวามภักคิ ซึ่งมาสู่พระราช-
 สมภาร แลพระราชทานผ้าเสียดเงินถวนทุกคนแล้ว ก็เสด็จพระ-
 ราชดำเนินกลยลงมายังเมืองพิษณุโลก จึงเสด็จแต่เมืองพระพิษณุโลก
 โดยทางชลมารค ๘ วัน ก็ถึงกรุงเทพมหานครศรีอโยธยา
 ส่วนพญากำแพงเพชร ก็แต่งตั้งชไตภักคิ ชนศรนรินทร์ แล
 หมนมหาเกาทศคัมไพร์ร้อยหนึ่ง สรรพด้วยเครื่องสาตราวุธไป
 ฝึกชองพญาพรหมคิ แล้ว (๑) ชนหมนมนายหมวด พญาพรหมคิ
 แลชนหมนมสังนายหมวดทั้งปวงยสืบคนผอออกมากนน้ำสยดนน พญา
 กำแพงเพชรก็ให้รางวัลเสียดาแลเงินตราแก่พญาพรหมคิแลละวานาย
 หมวดทุกคน พญาพรหมคิแลละวานายหมวดทั้งปวงถวายสกรรจ์
 อพยพพันแปดร้อยคนเป็นข้าชเขตต์สีมากรุงเทพมหานครศรีอโยธยา จึง

(๑) ฉบับพระราชหัตถเลขาและฉบับพันจันทนุมาศว่า "ละวา"

พญากำแพงเพชรให้ขุนราชาเมืองเชียงใหม่ ขุนหมื่นแลไพร่ร้อยยี่สิบคน
 คุมเอาพญาพรหมคีรีแลละว้าเป็นขุนหมื่น สมิ้งนายหมวดท่งยวงมายัง
 กรุงเทพมหานครครุฑอยุธยา แลพระราชทานขอแก่พญาพรหมคีรีนั้น
 เป็นพญาอนชิตชลธิ แลพระราชทานเจียดเงินเหลยมจำหลักสรพวงค
 จุกทอง ฝาเสื่อเงินตราสังของแลเครื่องเรือนแก่พญาพรหมคีรี แล
 ขุนหมื่นสมิงละว้า นายหมวดคนนั้นมากนัก แล้วยังไปอยู่ตามภูมิลำเนา
 ดูก่อน

ส่วนพระราชสุภาวดี แลเมืองสวรรคบุรีครั้นโตเมืองตั้งแลวกยก
 ทไปเมืองอินทคีรี แลพญาอินทคีรีคุมเอาสกรรจ้อพยพเจ้ครุฑออก
 มาหาพระราชสุภาวดี ขอเป็นข้าพระราชสมภาร จึงพระราชสุภาวดีให้
 พญาอินทคีรี^(๑) จึงพญาอินทคีรีให้ล่าตง^(๒) ผู้ลกแลแสนทกชื่อนกาล
 แสนขั้วยาน แสนอภัยมาณ แสนพิงไชย แลไพร่สี่สิบหกคนลงมาด้วย
 พระราชสุภาวดี แลเมืองสวรรคบุรีถึงกรุงเทพมหานครครุฑอยุธยา
 จึงพระบาทสมเด็จพระบรมขัตติยะเจ้าทรงเผือกกัมพระราชโองการ
 ตรัสสั่งให้เบิกล่าตง แลแสนทกชื่อนกาล แสนขั้วยาน แสนอภัยมาณ
 แสนพิงไชยเข้ามากราบถวายบังคมณ ศาลาลูกขุน แลพระราชทานขอ
 แก่นายล่าตงเป็นแสนหลวงสุนทรราชภักดี^(๓) แสนขั้วยานเป็นแสน

(๑) เข้าใจว่าตก ฉบับพระราชหัตถเลขาและฉบับพันจันทนุมาศมีว่า “คุมฉกรรจ้อพยพ
 ไปอยู่ ณ เมือง อินทคีรี”

(๒) ฉบับพันจันทนุมาศว่า “ล่าตง”

(๓) ที่พิมพ์ในประชุมพงศาวดารภาค ๘ มีวงเล็บไว้ด้วยว่า “แสนหลวงสุนทรภักดี”

ฤกษ์กัณฐิณทร แลสนิทกษิณกาลเป็นเส้นณภมินทร์ขริบาล พระราชทาน
 เจียกเงินเหลียมมาทำหลักสรพวงค เครื่องสำรับแลผ้าเสื่อพอกไปแก่
 พญาอินทศิร แลพระราชทานเจียค^(๑) ทรงมัน แลผ้าเสื่อแพพรพรณ
 แก่เส้นหลวงสรนทรภักคผลกพญาอินทศิร แลพระราชทานผ้าเสื่อ
 แพพรพรณแก่เส้นฤกษ์กัณฐิณทร แลณภมินทร์ขริบาล แลเส้นพิงไชย
 แลพระราชทานเสื่อผ้าแก่เส้นชนเส้นหมนผมานนเป็นอนันมาก แลพระ
 ราชทานอัฐบริวารแก่สงหมอนมาทวยนนแลแล้ว แลอัครมหาเสนาธิบค
 มหาคเล็ก^(๒) มหาคไทยกระลาโหม จิตศคมภทัง ๔ กให้ผ้าเสื่อแก่เส้น
 ทัง ๔ นนแลแล้ว ก็พระราชทานให้เครื่องเลียงนนานาประการออกไปเลียง
 เป็นอนันมากทงสนน แลทรงพระกรุณาตรัสสั่งให้เส้นหลวงสนทรราช-
 ฤกษ์กัณฐิณทร แลณภมินทร์ขริบาล แลเส้นพิงไชย ชนเส้นหมน
 แลไพร่ทงปวง ให้กลยคนชนไปยังเมืองอินทศิรอยู่ตามภมิลำเนาแล
 รักษาเมืองอินทศิรทวยพญาอินทศิรเป็นเมืองชนตามชนขกรุงเทพมหา-
 นครขวรทวาราวคศิรอยุธยา

ส่วนทพิพญากำแพงเพชร แลพญาเกียรตซึ่งไปตั้งอยู่ตำบลค่าน
 อมรกันน ก็จกช่องโคศมิงคคลองค สมิงกะเทิงแลละว่านายหมวดแล
 ไพร่ละว่าเป็นอนันมาก แลแล้วส่งนายหมวดลงมายังกรุงเทพมหานคร
 ศิรอยุธยา แลพระราชทานชอแก่สมิงคคลองค เป็นสมิงเทวคิรวิภค

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "ทองมัน"

(๒) ฉบับพันจันทนุมาศและฉบับพระราชหัตถเลขา ไม่มีคำว่า "มหาคเล็ก"

สมิิงกะเทิงเป็นสมิงภักคิสัชรินทร์ แลพระราชทานผ้าเสื่อถ้วนทุกคน
 แลให้ขึ้นไปจักช่องละวาทังปวง (แลพระราชทานคายทองแก่สมิง
 เทวคิริภักษ พระราชทานเงินแก่สมิงภักคิสัชรินทร์) ไต่สักรรจ
 อพยพพลหกร้อยแล้ว สมิงเทวคิริภักษไปสืบช่องไต่พญาพรหมคิริมา
 จึงพญาเก่าแพงเพชรให้ขุญราชาคุมพญาพรหมคิริแลสมิงคิรพรคพวก
 มายังกรุงเทพมหานครครืออยุธยา ทรงพระกรุณาตรัสสั่งให้เบิกพญา
 พรหมคิริเขามากกราบถวายบังคมแต่คาลาลกชน แลพระราชทานขอ
 แก่พญาพรหมคิริ เป็นพญาสุทศันธานคีรวันาภิรมย์ แลพระราชทาน
 เขียดเงินเหลี่ยมจุกทองปากจำหลักสรรพางค์ แลผ้าเสื่อแพรพรรณเป็น
 อันมาก อัครมหาเสนาบดีมหาศุภไทยกลาโหมจัตสุมภทังสักรให้รางวัล
 ผ้าเสื่อแพรพรรณมาก แลวกไหกลบคนขึ้นไปอยู่รักษาเมืองอินทศิ
 รตามภูมิลำเนา เป็นเมืองขนตามขนบกรุงเทพมหานครบรรทวาราวค
 คีรืออยุธยา แลว่าหลวงไปอยู่ด้วยพญาสุทศันธานเพื่อจะให้ ราชชนก
 ราชการ

ฝ่ายมานันทมิตรอยู่เมืองเมาะตะมะช้อลอมเมืององวะ ในขณะนั้น
 มังนันทมิตรเป็นอาวพระเจ้าองวะอยู่ปกครองเมืองเมาะตะมะ ส่วน
 ชาวเมืองช้อไชร์ยกทัพมาล้อมเมืององวะ จะเอาช้ออทั้งผา^(๑)ซึ่งพา
 สกรรจอพยพประมาณพันหนึ่ง หนีไปพึ่งอยู่เมืององวะ จึงมังนันทมิตร
 เกณฑ์เอาพล ๓๒ หัวเมือง ชงชนแก่เมืองเมาะตะมะนั้นสามพัน ให้

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "อู่ทั้งผา"

ไปช่วยขังกันเมืองอังวะ แลมอญอันไปช่วยขังกันก็หลีกหนีคนมา
 เป็นอันมาก จึงมั่งนันทมิตรก็ให้คุมเอามอญอันหนีมานั้นใส่ตารางไว้นั้น
 ว่าจะเผาเสีย แลส่งมิ่งเพอ^(๑) ทง ๑๑ คนนั้นควบคุมมอญประมาณ
 ห้าพันยกเข้าเผาเมืองเมาระตะมะเสีย จึงตัวมั่งนันทมิตรได้ ให้คุมเชิงไว้
 (๒) อยู่ประมาณสามเดือนเศษ มั่งนันทมิตรก็คึกก่นกับผู้คุมเชิง ชอง
 มอญได้สองพันเศษ เขาก่นกับพรรคพวกชายหญิงเป็นคนห้าพัน
 ลักกราช ๑๐๒๓ ปีคค มั่งนันทมิตรยกครอบครัวอพยพมาสู่
 พระบรมโพธิสมภาร โดยทางเมืองกำแพงเพชร สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
 ตรัสให้รับมาตั้งอยู่ตำบลไทใหญ่
 ครั้นเดือนชน ๕ ค่ำ เดือน ๓ เสด็จทรงพระที่นั่งสุวรรณภฤช-
 ฐาน์ออกจับช้างกลางแปลง ณ เหนือค แล้วเสด็จออก ณ พระที่นั่ง
 มรรูป ให้หามั่งนันทมิตรมาเฝ้าตรัสถามว่า เป็นอะไรก่นกับพระเจ้า
 อังวะ มั่งนันทมิตรบังคมทูลว่า เป็นอาวพระเจ้าอังวะ สมเด็จพระเจ้า-
 อยู่หัวตรัสถามว่า พระเจ้าอังวะหาตั้งไว้ในตระกูลวงศ์ผู้ใหญ่ไม่หรือ
 มั่งนันทมิตรกราบทูลว่า ตั้งไว้ในผู้ใหญ่อยู่ แต่มีความพิโรธก่น

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศและฉบับพระราชหัตถเลขาว่า "สมิงนายอำเภอ"

(๒) ความตั้งแต่นั้นเป็นต้นไป แตกต่างจากฉบับพระราชหัตถเลขาและพันจันทนุมาศมาก
 ฉบับพระราชหัตถเลขาและฉบับพันจันทนุมาศว่า "สมิงนายอำเภอทั้ง ๑๑ เกรง
 ถลัวพระเจ้าอังวะ จึงหนีมาพึ่งไทย เอาตัวมั่งนันทมิตรมาด้วยเป็นประกัน และ
 มั่งนันทมิตรมาบวชขายลงที่อยุธยา แต่ฉบับนี้ว่ามั่งนันทมิตรเข้ามาเอง
 อนึ่งความในฉบับนี้ รวบรวมและค่อนข้างสับสนต่างจากฉบับพันจันทนุมาศและ
 ฉบับพระราชหัตถเลขา

เพราะเหตุว่า พระเจ้าองวะมิได้ตั้งในพระธรรมศาสตร์ราชศาสตร์ แล
 แจงกตศัพทชนไปว่า สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฝ่ายตะวันออกมีกฤษฎา
 ภินิหาร ขารมีใหญ่หลวงทำรงทศพิศพระราชนิยมเป็นนิตยกาล ไพร์ฟ้า
 อาณาจักรแลนานาประเทศซึ่งชนชอบชงศเสमानนกอัยเย็นเป็นสุขตั้ง
 รมรุกขสุวรรณมหาโพธิ์อันใหญ่ ข้าพระพุทธิเจ้ามีความยินดีจึงอุตสาหะ
 เอาการละมาฝากไว้ ไต่ฝ่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราช
 ทานเครื่องอุปโภคบริโภคแก่มิ่งนันทมิตรเป็นอันมาก

ลศักราช ๑๐๒๔ ปีศก สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จไปทรงชักช้าง
 เกอนเขาเพนียด พังทวนหนึ่งตกลงในวงพาดเป็นเผือกผิ อยู่ ๗ วันล้ม

ศักราช ๑๐๒๕ ปีศก สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นไปตั้งคอก

(๑) (อุบายชำระ) ช้างดำชลโตรกพระ ไต่ช้างพรายใหญ่เพ็ริยว ๗๐ ช้าง
 พังประมาณ ๔๐๐ แลแล้วเสด็จเข้าพระนคร ครนรุ่งชนเสด็จออก เสนาบดี
 ทั้งปวงเฝ้าพร้อมกัน นายไชยขรรค์มหาเศกลกพระนมกราบทูลพระ
 กรณาว่า ช้างไล่มาแล้วแพนนัน เว้นแต่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนอกนันทา
 กลัวผู้ใดไม่ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตรัสทราว่านายไชยขรรค์แกล่งว่า
 เปรียบพระเพทราชา ๗ กรูเท่าจึงตอยนายไชยขรรค์ว่า ผลคกนชช้าง
 ไล่มาแล้วคนละเที่ยวหรือ นายไชยขรรค์ว่าจะชช้างไล่ก่อน พระเพทราชา
 กยอม ครนถงวันกำหนด นายไชยขรรค์ชช้างต้นพญาปราชัยไตรภพ
 สูง ๖ คอก ๖ นว พระเพทราชาชมากาลาครสูงสามคอกสองนว ตั้ง

(๑) ที่ตีพิมพ์ในประชุมพงศาวดารว่า "ขังช้าง"

สนามตำบลหน้าวัดแค
 มาไกลข้างเส้นหนึ่ง พระเพทราชาชักม้า
 ำแพนล้อ นายไชยขรรค์ชัยช่างไล่ชนมาไกลสะพานอิฐวัดหนึ่ง ช่าง
 ไทคิดว่า พระเพทราชาเห็นจวนตัวกขบมาเข้าช่องกฏน้อย ช่างค้างอยู่
 ครนทเขวพระเพทราชาจะชช่าง นายไชยขรรค์หนีไปบ้านเสียบ พระเพท-
 ราชาเข้ามา เผ่ากราบทุกพระเจ้าอยู่หัวแจ้งเนื้อความทั้งนั้นให้ทราบทุก
 ประการ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตรัสว่าหารู้ไม่หรือ ไอ้ไชยขรรค์นั้นเป็น
 ทหารปาก

ครนถงเคอนพทธอาพวาย สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จทรงมา
 พระที่นั่งลงไปณ ตำบลชกน เจ้าฟาราม เจ้าฟ้าทอง แต่งชาวเพชรบุรี
 ๓๐๐ คน ตะบองครบมอหนึ่งช่มอยริมทาง ครนเสด็จพระราชดำเนิน
 ลงไปถึงทางสี่แพร่ง ย้ำช่มพแลแต่ลงกนย้ายารวมกัน ชาวเพชรบุรี
 ลุกพรอมกนชนะเขายกเอาขงเหียนมาพระที่นั่ง กรมพระตำรวกจข
 ด้วมาถาม ชาวเพชรบุรีให้การว่า เจ้าฟ้าทองเจ้าฟารามใช้ให้มากอข
 ทำร้ายแก่พระเจ้าอยู่หัว ๗ กเสด็จคนเข้าพระราชวัง จึงมีพระราชโองการ
 ให้คุมเอาเจ้าฟ้าทอง เจ้าฟารามมาถาม สาราพรขเป็นสัง ทรงพระ
 กรณาตรัสให้ปรกษาโทษ ลุกชน ณ ศาลาปรกษาว่า เจ้าฟ้าทอง
 เจ้าฟารามทำการกขฏ ทรงพระกรณาพระราชทานชีวิตไว้แต่ก่อนนั้นก
 สองครั้งแล้ว บคนขงคตกขฏออกแล้ว เจ้าฟ้าทองเจ้าฟารามเป็น
 มหันตโทษทสคอยู่แล้ว แผ่นดินหนาถึงสองแสนสี่หมื่นโยชน์ ทรง
 สมเด็จพระพุทธเจ้าอง ๕ พระองค์ เป็นมหาภททกสปลอนขง จะให้

โลहितผู้ทรชนตกลงในพนปถพนักคูมิสมควร ขอพระราชทานให้ใส่
 แพหยวกพนลอยเสียดตามกระแสพระสมทร เขาคำปรึกษากราบทูล
 สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตรัส ตรัสว่าตามคำปรึกษาเถิด

ศกมัสศศักราช ๑๐๕๐^(๑) บีมะโรงสำเรทธิศก สมเด็จพระ-
 นารายณ์เป็นเจ้า เสด็จขึ้นไปเมืองลพบุรีอยู่ประมาณเดือนหนึ่งทรง
 ประชวรหนักลง วันหนึ่งหม่อมมขยเสด็จออกมาทรงพระพักตร์อยู่ ณ
 ศาลา พญาสุรศักดิ์เข้าไปจะจับ หม่อมมขยวิ่งเข้าไปในทพระบรรทม
 อิงว่าทูลกระหม่อมแก้วช่วยเกล้ากระหม่อมทีฉันทวย สมเด็จพระ-
 พทิจเจ้าอยู่หัวตรัสว่า โอพ่อลูกนคคทรยศจะเอาสมบัตแล้ว มีพระ-
 ราชโองการสั่งให้ประจพระแสงบนข้างที่ แล้วให้หาพญาเพทราชา พญา
 สุรศักดิ์เข้าไปยืนอยู่ทพระทวารทั้งสองคน สมเด็จพระนารายณ์เป็นเจ้า
 อัสถขบรรทมยุบนพระหัตถ์คลาเอาพระแสงบนเผขอพระองค์จะลุกขึ้น ก็
 ลุกขึ้นมีไค่ กลับบรรทมหลับพระเนตร ครั้นเพลาย้ายพญาเพทราชา
 ให้ไปเชิญพญาพิไชยเขนทรเข้ามาว่าปรึกษาราชการ แล้วให้ตำรวจ
 ไปกำกัษประตพระราชวัง สั่งว่าข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายทหาร
 พลเรือน จะเข้ามาเฝ้า ให้เข้ามาแต่ถาคหมากคนโทมัตเฝ้า

ครั้นพญาพิไชยเขนทรเข้ามาพร้อมกัน ณ ศาลาลูกขุน พญา
 เพทราชาว่า สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระประชวรอยู่บ้านป่าเมืองคอน
 เราจะให้แต่งกองร้อยกองตระเวน แลกองร้อยรอบพระราชวังชั้นหนึ่ง

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า "สมเด็จพระนารายณ์สวรรคตเมื่อศักราช ๑๐๕๔ บีมจอสก"

หน้าเพนียดชนหนึ่ง พระตำหนักชยศรนนไวแต่มาเร็วคอบเหตุ พญา
 วิไชยเขนทรจึงตอบว่า ท่านว่าชอบแล้วก็ชวนกันขึ้นไปบนเชิงเทิน
 พญาวิไชยเขนทรก็จกข้อมปากตลาคลลากให้เจ้าหน้าท่อยุ่รักษา พญา
 วิไชยเขนทรก็เดินไปประมาณเส้นหนึ่ง รักษาองค์เอาตะบองตทอ้งหัก
 ล้มลง แล้วพญาสุรศักดิ์ก็เข้าไปจับหม่อมขี้ไต้ เอาไปล้างเสียทั้งพญา
 วิไชยเขนทร

ฝ่ายพญา พระ หลวง ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยทั้งปวงเห็นพญา
 เพทราชาทำการผิดประหลาดก็ให้หนังสือลงมาถึงเจ้าอภัยทศว่า มีคน
 พวกละ ๓๐๐ บ้าง ๔๐๐ บ้าง เจ้าอภัยทศเสด็จลงไป ณ พระตำหนัก
 ทอ้งสระ เอาหนังสือซึ่งขุนนางทั้งปวงถวายลงมาบนชานาเสียบ แล้ว
 เสด็จขึ้นไปถึงปากน้ำปากสบ เขานมัสการพระพรหมแล้วเสด็จขึ้นไป
 ชาวมาทซึ่งส่งใหลงมาคอบเสด็จ ครั้นพบเสด็จแล้วก็กลับขึ้นไปเรียน
 แก่พญาเพทราชา พญาสุรศักดิ์ ๆ ให้ลงมาเชิญเสด็จรับขึ้นไป เจ้า
 พระขวัญทรงพระเสด็จขึ้นไปถึง พญาสุรศักดิ์สั่งให้เอาไปวัดซาก
 พญาสุรศักดิ์ขช้างพังออกไปด้วย จึงให้เจ้าพนักงานทำเสียบสำเร็จแล้ว
 ก็กลับเข้ามาพระราชวังเพลาสามยาม พระราชกรัษยาให้เรียนตามพญา
 เพทราชา พญาสุรศักดิ์ว่าพร้อมหรือยังบอกว่าพร้อมแล้ว ขนองค้อย
 งานถอนนมอมขนจากพระองค์ พระโอบยจึงยกขึ้นไป วันเสาร์ชน ๕ ค่ำ
 เดือน ๕ เพลา ๑๐ ทุ่ม เสด็จนิพพาน

เจ้าอยู่หวทงสองพระองค์เสด็จออกลอบเรืออยู่สระบัว ทรงพระกรุณา
ให้ชญาปนาพระที่นั่งบรรยงกรตนาศ

ถึงเดือน ๔ แล้วจวนพระราชพิชิตทรยศเจ้าปราชยาภิเษก ทรง
พระนามสมเด็จพระมหาบรมราชาธิบดีเจ้า จิตพระอัครมเหสีเดิมเป็น
เป็นฝ่ายขวา จิตสมเด็จพระเจ้าลูกเธอพระนารายณ์เป็นเจ้าแลสมเด็จพระ
พระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าทอง สองพระองค์เป็นฝ่ายซ้าย ฉิมขัตติภรรยา
พนักงานของกนตงชนเป็นเจ้าอยู่นางพญา ให้สมเด็จพระเจ้าลูกเธอรับ
พระขัตติภรรยาหน้า เอาหม่อมแก้วบุตรท้าวศรีจุฬาลักษณ์ผ่นองเป็น
กรมขุนเสนาบดีวิทักษ์ อิศาพันวษาน้อยใหญ่ พระราชทานเครื่องสูงแล
เครื่องราชาบริโภครีบพระขัตติภรรยา นายทรงยศหลานเธอเป็นพระอภัย
สุนทร กรมขุนทิพพลภักดี พระราชทานเครื่องสูงแลเครื่องราชา
บริโภครีบพระขัตติภรรยา เอาชน้องเป็นพญาสุระครามพระราชทานเครื่อง
สูง เอานายบุญมากเป็นเจ้าพญาวิชัยภูบาล พระราชทานเครื่องสูง
ให้ย้อยหลัง ทรงพระกรุณาตรัสว่า วิกพญาแมนเราใค้อุปสมบท
ให้ไปสถาปนาพระวิหารการยเรียนชนแล้วทรงราชทิศ พระกลปนาส่วย
ชนพระอารามนนเป็นอนมาก ขานข้าตองกเป็นทชยราชศรีสวัสดิคิมงคล
ทรงพระราชอทิศศรทธาสถาปนาเป็นพระอาราม สร้างพระอโษสถวิหาร
การยเรียนเสนาสนะกฏเป็นพระรัตนตรัยบูชา สั่งให้หมนจันทราชช่าง
เคลือบ ๆ กระเบื้องสีเหล็กองมุงหลังคาพระอโษสถ แล้วถวายพระนาม
พระอารามชอบรมพทธาราม เจ้าอธิการถวายพระนามชอพระญาณ

สมโพธิ ถวายกษัตริย์การกต่าง ๆ เป็นอันมาก

ลศักราช ๑๐๕๒ ปีมะเมีย โทศก พระอัครมเหสีฝ่ายซ้ายทั้ง
สองพระองค์ ๆ หนึ่งเป็นพระราชธิดาสมเด็จพระนารายณ์เป็นเจ้ามพระ-
ราชโอรสพระองค์หนึ่งทรงพระนามชื่อว่า พระราชสมภาร พระองค์
หนึ่งเป็นพระมเหสีเป็นพระราชบุตรเจ้าฟ้าทอง ๆ รวมพระราชบิดากับ
สมเด็จพระนารายณ์เป็นเจ้า มีพระราชโอรสพระองค์หนึ่งทรงพระนามชื่อ
นารายณ์ธิเบศร์

ลศักราช ๑๐๖๐^(๑) ปีชาล ลำเวทธิศก สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ
กรมพระราชวังบวร เสด็จไปทอดพระเนตรมวยอยู่ ณ เพนียด ไ้
ธรรมเถียรปลอมว่าเป็นเจ้าฟ้าอภัยทศ ซึ่งเอาไปทบเสียด ณ วัดซาก
เอาช่างมงคิลรัตนาศซึ่งอยู่ลพบุรีเข้ามา ไ้พรซึ่งมากวายนประมาณ
๕๐๐ ไ้พร ชาวนาเกยวขาวถ่อหอกข้างคานหลาวข้าง ขุนหลวงกรม
พระราชวังบวรกราบทูลแก่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ๆ ตรัสว่า ถ้าผมขมขม
มาจริงแล้วเราจะยกให้ กรมพระราชวังเสด็จอยู่ขอมมหาชัย ธรรมเถียร
ขึ้นช่างอยู่คืนรอ มีพระบัญชาให้ตำรวจไปพิเคราะห์คดีตัวให้แน่ ตำรวจ
กลับมากกราบทูลว่า มีใช้เจ้าฟ้าอภัยทศ จึงมีพระบัญชาให้วางขันใหญ่
ออกไปพร้อมกันทั้งแปดขอก พวกธรรมเถียรก็แตกไปในเพลาค่ำ

รุ่งเช้าจับตัวธรรมเถียรได้ในสวนดอกไม้วัดสีฟัน เอาไปประหาร

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศเล่าเรื่องธรรมเถียรกบฏ เกิดขึ้นในศักราช ๑๐๕๘ ปีชวด
อัฐศก และฉบับพระราชหัตถเลขาว่า ศักราช ๑๐๕๖

ชีวิตเสีย^(๑) พรรคพวกทั้งนั้นเอาไปเป็นตะพุ่น

ลศักราช ๑๐๖๕^(๒) ปีมะแม เบญจศก สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ทรงพระประชวรเสด็จสวรรคต เมื่อไคราชสมบัติพระชนม์ได้ ๕๑
อยู่ในราชสมบัติสิบห้าปี

(๒๕) รัชกาลสมเด็จพระเจ้าเสือ

สมเด็จพระเจ้าลูกเธอกรมพระราชวังบวรชนเสวยราชสมบัติ
สมเด็จพระเจ้าลูกเธอสองพระองค์ พระเชษฐาพระชนม์ได้ ๒๔ พระวสา
พระอนุชาพระชนม์ได้ ๒๐ พระวสา รัชพระบวรทั้งสองพระองค์
แล้ว ให้ขบเจ้ากรมขุนเสนาบดีรักษาว่าคบคิกกนกขอามาตย์หลอ พระ
รักษมนเทียร เจ้าพระองค์แขก เจ้าพระองค์คำ ว่าช่องสมัคคน
คิกขบถมิได้ถวายเครื่องสาตราวุธ ให้ไปประหารชีวิตเสียสิ้น อยู่นา
อีก ๒ วัน ขบเจ้าพระขวัญให้เอาไปสำเร็จโทษเสีย ณ วัดโคกพญา

ลศักราช ๑๐๖๗ ปีระกา สัปตศก พระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราช
ดำเนินไป ณ เมืองพระพิษณุโลก ถึงที่ประทับโพธิ์ทาบข้างมีพระโองการ
ตรัสว่า สมเด็จพระนารายณ์เป็นเจ้าเสด็จพระราชดำเนินขึ้นไปตีเมือง
ล้านช้าง สมเด็จพระนารายณ์ทรงพระครรภ์แก่เสด็จขึ้นมาส่ง ตั้งจวน
ไต่ถนนมะเคือประสูติก จึงให้สถาปนาพระวิหาร พระอุโบสถ พระสถูป

(๑) ฉบับพันจันทนุมาศว่า ธรรมเดือรตุกกระสุนปืนใหญ่ตาย ฉบับพระราชหัตถเลขา
ว่า กระสุนถูกข้างที่ธรรมเดือรหนึ่ง ธรรมเดือรบาดเจ็บสาหัสหนีไปวัดทะนนานบ้ำ
ข้าวสาร โปรดให้ข้าหลวงไปจับตัวได้นำมาประหารชีวิตเสีย

(๒) ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า พระเพทราชาสวรรคต ศักราช ๑๐๕๘ ตรงกับฉบับพัน
จันทนุมาศ

ทจวนนน เสด็จขึ้นไปเมืองพระพิษณุโลกประทับแรมอยู่ ๗ เวน เสด็จ
กลับลงมาพระนคร

ศกมีเสด็จกราช ๑๐๖๘ บัจออจูก สมนเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จ
พระราชดำเนินขึ้นไปล้อมช้างดำลยางคลองทอง ไทช้างพลาย ๖ คอก
๕๐ ช้าง ไทช้าง ๕ คอกคย ๗๐ ช้าง ไทช้างพัง ๓๒๐ ช้าง แล้ว
เสด็จกลับลงมาพระนคร มีพระโองการโปรดเกล้าให้ฝึกปรือทแก้ว
ทหารจะเสด็จไปเอาเมืองหงสา

ในบั้นหม่อมเตโชกินเมืองนครชัยปลัดฆ่าเสียมิตราให้หากมีไค
เข้ามา จึงยกทัพออกไปหมายจะจับหม่อมเตโช ๆ ชัยคนชนหน้าท
เชิงเทินต่อรบพุ่งเป็นสามารถ พระไกรพลแสนอยู่ในเมืองเป็นใจด้วย
ทัพหลวง ให้คนหนีจากหน้าทเชิงเทิน กองทัพจึงเข้าเมืองไค หม่อม
เตโชหนีไปไค กองทัพยกกลับมา

ศกกราช ๑๐๗๐ บัชวดลำเรทธิศก ให้สถาปนาพระมรรฎุยพระ
พุทธิบาท

ศกกราช ๑๐๗๗ บัมะแม สปีตศก เสด็จขึ้นไปฉลองพระพุทธิ
บาท ๗ เวน ทรงพระประชวร เสด็จทรงพระที่นั่งสุวรรณธราเชนทร
เสด็จลงมาถงกรง ชนพระที่นั่งบรรยงกรตนาศไค ๗ เวน ประชวร
หนักลงมาพระที่นั่งสุริยาอำรินทรเพลลาเข้า พระชนม์ ๒๗ พระวสา
เป็นกรมพระราชวังบวรอยู่ ๑๕ ปี ไคเสวยราชสมบัติ ๗ ปีพระชนม์
ไค ๕๕ พระวสา เสด็จสวรรคต สมนเด็จพระเจ้าลูกเธอทงสองพระ

องค์แห่งพระบรมศพ ถวายพระเพลิงพระราชพิธีสำเร็จ

(๓๐) รัชการสมเด็จพระเชษฐาธิราช

สมเด็จพระเจ้าลูกเธอพระเชษฐาธิราชพระชนม ๒๔ ชนเป็นกรม
พระราชวังบวรอยู่ ๗ ปี เสด็จทรงนามพระรามธิบดี แยกนักพระอินทร์
เข้ามาแต่กรงกัมพูชา ทรงพระกรุณาให้ออกไปรับ ปลุกตำหนักให้อยู่
ตำบลวัดค้างคาว

ศักราช ๑๐๘๐ ปีจอ ลำเวทิตก อสนีบาตลงยอดวัดมงคล
บพิตร ใหม้เครื่องไม้ลงมาจนผนัง ๗ วันจึงดับ พระค้อพระประธานหัก

ศักราช ๑๐๘๑ ปีกุนเอกศก ทรงพระกรุณาให้เกณฑ์กองทัพ
เรือพล ๕๐๐๐ ทักษกคน ๕๐๐๐ ให้พญาจักรยานโรงฌองเป็นแม่ทัพ
ยก พญาโกษาจีนเป็นแม่ทัพเรือกำปั่นสองลำ ยกออกไปรบญวนทะเลแวก
ตีแตกเข้ามา

ศักราช ๑๐๘๔ ปีชาลจัตวาศก ทรงพระราชศรัทธาให้
บุษเฐนพระเจดีย์พระอุโบสถวัดมงคลบพิตรให้กว้างให้ยาวออกกว่าเก่า

ศักราช ๑๐๘๕ ปีมะแมนพศก ทรงประชวรชีวหา ในคืน
สมเด็จพระอนชัทธิราชเจ้ากรมพระราชวังบวร เสด็จออกไปทรงผนวช
ณ วัดกุฎีขาว สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าอภัย กรมนายขุนม็ราชวัง
เมืองกรมช้างพระราชวังบวร ว่าตัวโรมันผิง นายขุนม็ราชวังเมือง
กราบทูลว่า ช้างพลายสะสังสาร ช้างพลายแก้ว พลายรัตนกลิงรยวง
พาดแลชนเถอน รัชสังให้เอาช้าง ๓ ช้างไปพระราชวังหลวง แล้วสัง

ช่างมาซึ่งอยู่วงหน้านั้น อย่าให้ตะพุ่นจ่ายหญ้าให้ หลวงมนเทียรบาล
 หลวงกระลาโหมเป็นโทษครึ่งปลงศพพระอาจารย์วัดคึกหา เข้าไป
 กราบทูลพระกรุณาให้เอามาไว้ในพระราชวังหลวง จึงมีพระราชโองการ
 ให้ไปต่อว่าขุนหลวง กรมพระราชวังขจรฯ ก็ยอมถวาย จึงทรงพระ
 กรุณาให้เอาหลวงมนเทียรบาล ไล่ที่พระขำเรอภักดี หลวงกระลาโหม
 เป็นทมหมนไวยวรรณา สองคนนพคทลยบง พระเจ้าอยู่หัวแลเสด็จ
 พระเจ้าท้าวเจ้าฟ้าอภัย ว่าถ้าหลวงจำแลน ขุนชำนาญ นายชคภบาล
 มีไต่ การดำริสิ่งใดก็จะสะดวก

หมดฉบับเพียงนี้

พิมพ์ที่โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย หน้าวัดบวรนิเวศวิหาร พระนคร

นายพิมพ์ อู่สำราญ ผู้พิมพ์โฆษณา ๑/๓/๒๕๐๒



ប្រធានាធិបតី វិទ្យាស្ថានជាតិសិក្សាស្រាវជ្រាវ
អគ្គនាយកដ្ឋានសិក្សាស្រាវជ្រាវ ភ្នំពេញ ថ្ងៃទី ១៧ ខែ មេសា ឆ. ៧៧
